

S. FL. MARIAN
INMORMANTAREA LA ROMANI

Carte subvenționată de Guvernul României prin Ministerul Culturii

ÎNMORMÂNTAREA LA ROMÂNI

STUDIU ETNOGRAFIC

DE

S. FL. MARIAN

Membru al Academiei Române

EDIȚIUNEA ACADEMIEI ROMÂNE

EDITURA
LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL
16, STRADA DOAMNEI, 16
1892

ÎNMORMÂNTAREA LA ROMÂNI

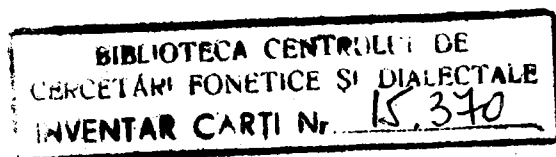
STUDIU ETNOGRAFIC

DE

S. FL. MARIAN

Ediție critică de
TEOFIL TEAHA, IOAN ȘERB, IOAN ILUȘIU

Text stabilit de TEOFIL TEAHA

EDITURA
„GRAI ȘI SUFLET — CULTURA NAȚIONALĂ”
București, 1995

Coperta de ION N. ȘUȘALĂ
Ilustrația copertei de CONSTANTIN DIPȘE

ISBN 973—96.826—4—2
ISBN 973—96826—7—7

PRECVANTARE

La compunerea opului de față am avut în vedere numai datinile și credințele românilor din toate provinciile, în care locuiesc aceștia.

Totuși, dând în decursul cercetărilor mele, peste unele datine și credințe parte romane, parte de altă origine, dar care seamănă cu ale românilor, nu m-am putut opri de a nu le reproduce și pe acelea.

Astfel prezint on. public cetitor și pe acest op al meu, mulțămind în același timp tuturor P.T. domni, care au avut deosebita bunăvoință de a contribui la completarea lui.

Suceava în 1/13 octombrie, 1892

AUTORUL

Semne de moarte

Moartea rar când se arată oamenilor pe neașteptate și pe neștiute, ca să le curme firul vieții, ci ea, după credința și spusa românilor, totdeauna dă de știre mai dinainte prin diferite semne atât neamurilor celor mai de aproape cât și celui ce are să moară, că în scurt timp va veni la dânsul, ca să-i ia sufletul, și abia după aceea se arată și ea singură.

Semnele cele mai remarcabile și totodată și cele mai răspândite de pe care poporul român pretinde a cunoaște că numaidecât trebuie să moară cineva din acea casă, la care sau împrejurul căreia se întâmplă, sunt următoarele :

Pocnirea neașteptată a unor obiecte din casă, precum : a meselor, a scaunelor, a lăițelor, a paturilor, a lăzilor, a stâlpilor de la horn, a ușilor, a păreților, a icoanelor, a oglinzilor și a grinzilor ¹.

Stricarea de sine și momentană a sticlelor a blidelor, a oalelor, a tingirilor, precum și a altor obiecte din casă ².

Căderea neașteptată a unei icoane sau oglinzi de pe cui și sfărâmarea ei ³.

Deschiderea de sine a ușilor ⁴.

Dezlipirea și căderea tencuiei de pe pereți ⁵.

Mieunarea neconținută și spurcarea mâțelor în casă, unde se află un bolnav sau momentana lor perire ⁶.

¹ Credință foarte răspândită atât în Bucovina cât și în celelalte țări locuite de români, după cum mi-au împărtășit Romul Simu, învățător în Orlat și Teodor Simon, stud. la gimn. din Năsăud, în Transilvania, Măriuca Nistor, româncă din comuna Mălini, în Moldova. Vezi și El. Sevastos, *Călătorii prin Țara Românească*, Iași 1888, p. 65 : „Când pocnesc grinzile moare cineva“. „Șezătoarea“, revistă pentru literatură și tradițiuni populare, director Artur Gorovei..., an. I, Fălticeni, 1892, p. 17 : „Când pocnește în casă nu-i a bine“.

² Credința românilor din Bucovina și Transilvania, com. de Vasile Turtureanu, preot în Vicovul-de-Sus, districtul Rădăuți și T. Simon : „Semn de moarte e și fenomenul miraculos de a se strica ceva, fără de a contribui cineva la aceea. Așa de ex., de cumva vreun vas sau vreun ochi de fereastră se strică ele de sine“. Vezi și W. Schmidt, *Das Jahr und seine Tage in Meinung und Brauch der Rumänen Siebenbürgens*, Hermannstadt, 1886, p. 39.

³ În Bucovina și Transilvania vezi și W. Schmidt, *op. cit.*, p. 39.

⁴ Cred. rom. din Bucovina. În unele părți din Moldova „când ușa se deschide singură, însemnează că are să-ți vină cineva“ ; vezi „Șezătoarea“, an. I, Fălticeni, 1892, p. 18.

⁵ W. Schmidt, *op. cit.*, p. 39.

⁶ Cred. rom. din Bucovina, Moldova și Transilvania, com. de T. Simon : „Șezătoarea“, an. I, Fălticeni, p. 19 : „Când la casa gospodarului mor mâțele ori fug, e semn rău“.

Cântarea cocoșească a găinilor ¹.

Ragerea în mod neîndătinat a vitelor și mai ales într-un timp nepotrivit spre exemplu când iau pe mireasă de la părinții săi și o duc într-un car cu boi la bărbatul său ².

Urlarea sau hăulirea cânilor. Dacă într-o casă se află un bolnav, care trebuie să moară, atunci cânele se apropie de casa unde e bolnavul și urlând sapă sau cel puțin zgârie pământul de lângă acea casă.

De cumva familia bolnavului nu are nici un câne, atunci toate aceste semne se fac de cătră alți câni străini, care vin în ograda celui bolnav de la vecini sau chiar și din locuri mai depărtate. Însă cânele, care urlă, numai atunci prevestește moartea, când își pleacă capul spre pământ, iar de cumva urlând își ridică capul în sus, atunci prevestește foc ³.

Facerea de pete negre pe mâni, care sunt ca niște bureți și care în ținutul Năsăudului din Transilvania se numesc „strelci” ⁴.

Baterea ochiului de mai multe ori și în mai multe răstimpuri ⁵.

Visarea de arături, gropi și morminte proaspete, apoi apă tulbure, lumânări stinse, vite tăiate, sau când în vis îl vezi pe unul îmbrăcat în vestminte negre ⁶.

Căderea dinților în vis cu cât simți că te doare mai tare dintele, ce-l visezi că-ți cade și cu cât ți se pare că-ți curge mai mult sânge, cu atâta mai de aproape îți va fi cel ce are să moară ⁷.

Curgerea sângelui din nas ⁸.

Durerea inimei fără să ști de ce, precum și când te bate foarte tare somnul prin mai multe zile și nopți de-a rândul ⁹.

Cântarea cucuveicii sau a bufniței, mai ales ziua pe casă sau în nemijlocita apropiere a acesteia, precum : pe poartă, pe cumpăna fântânii, pe șură sau grajd sau pe un pom din grădină ¹⁰.

¹ S. Fl. Marian, *Ornitologia pop. rom.*, II, Cernăuți, 1883, p. 250. — El Sevastos, *op. cit.*, p. 67 ; „Când cântă găina ca cocoșul nu-i a bine ; s-o măsoari din fundul casei până la prag, iar de vine capul îi tai capul” ; — I. Creangă, *Scrieri*, t. I, Iași, 1890, p. 294 : „iar găinile nu mai cântau cocoșește la casa moșneagului să mai facă a rău ; c-apoi atunci nici zile multe nu mai aveau” ; — „Sezătoarea”, an. I, Fălticeni, 1892, p. 17 : „Când găina cântă cucoșește, nu-i a bine ; — Com. R. Simu : „Cântarea cocoșească a găinei încă prevestește mari nenorociri, poate chiar și moarte”.

² Cred. rom. din Bucovina, com. de V. Turtureanu, preot și a celor din Moldova, dict. de Măriuca Nistor din comuna Mălini :

„Mi-aduc aminte că odată, când au scos pe o mireasă de la părinți și au pornit-o spre noua ei casă, a răgît un bou și nu mult după aceea i-a murit bărbatul.”

³ Cred. rom. din Bucovina, Transilvania și Moldova, com. de Rom. Simu ; T. Simon ; dict. de M. Nistor : — Vezi și W. Schmidt, *op. cit.*, p. 38 ; — El Sevastos, *op. cit.*, p. 65 : „Când urlă cânele, iar e semn de moarte”.

⁴ Cred. rom. din Bucovina, Transilvania și Moldova com. de T. Simon ; vezi și El Sevastos, *op. cit.*, p. 66 : „Când se fac pete negre pe mână, moare cineva din neamuri”.

⁵ Cred. rom. din Bucovina.

⁶ Pretutindeni în Bucovina și Transilvania, com. de T. Simon ; vezi și W. Schmidt, *op. cit.*, p. 38.

⁷ Cred. rom. din Bucovina și Transilvania com. de T. Simon ; vezi și W. Schmidt, *op. cit.*, p. 39.

⁸ „Sezătoarea”, an. I, Fălticeni, 1892, p. 19 : „Când îți curge sânge din nas, îți va muri o rudă”.

⁹ Cred. rom. din Bucovina.

¹⁰ S. Fl. Marian, *Ornitologia...*, t. I, Cernăuți, 1883, p. 197 ; — W. Schmidt, *op. cit.*, p. 38. — Com. de T. Simon și dict. de M. Nistor ; — „Sezătoarea”, an. I, Fălticeni, 1892, p. 18 : „Când pe o casă va cânta cucuveaua, trebuie să moară din acea casă cineva”.

Dintre toate semnele câte s-au înșirat până aicea, care prevestesc că ya muri cineva din familie sau dintre neamurile cele mai de-aproape, nici unul nu e așa de temut ca, cântarea cucuveicii, numită altmintrelea în unele părți, precum bunăoară în ținutul Năsăudului din Transilvania și *pasărea morților*¹, deoarece la casa, unde cânta aceasta, trebuie, după credința românilor, numaidecât să moară cineva.

Dovadă despre această credință foarte răspândită în toate țările locuite de români, avem, între altele, și următoarele versuri scoase dintr-un bocet din comuna Crasna, districtul Storojinețului, în Bucovina :

Trage, trage, clopoțel,
Că-ți mai vine-un sufletel
Trage, trage tot cu jale
Să s-audă până-n vale ;
Căci așa s-a întâmplat
După cum a fost cântat
Cucuveica cobitoare
Și de rău prevestitoare².

Apoi și un cântec macedo-român din Crușova, care sună precum urmează :

Cucuveaună-nbufnată
S'nu t'afrai d'iu t'ai aflată !
Ți ești ahât blăstămată
S'ahât mult 'nfărmeacă ?...
Pi care casă ai stată
Ș'pi cai ugiuc ai cântată
Dit thimelliu s'au răvăită
Ș'omiâni-lli toți au murită !
Cas'acea ți te alinași
După ținări di cântași
Era unui celnic mare
Ți oi-le 'lli n-avea măsurare ;
Ș'irghileie cu dioți
Ci-și pășcea pi tu livădzî ;
Calli cu iepe misticate
Și mușe multu mușate.
Avea hilli, avea nurori,
Toți cu fete ș'cu feciori.
Pi casă, de anda 'lli cântași
Par-că strof-lu illi băgași
Oi-le illi se 'gălbeziră
Ș'pân de una illi supsiră
Mule ș'calli tu'nă mucăară
Pășcându se'nfărmăcară.
Iepile se'nsărcinară
Ș'tu fitalliu toate crepară

Cucuvea inbufnată
Să nu te fi aflat de unde te-ai aflat !³
De ce ești atât de blăstămată
Și atât de mult înristătoare ?...
Casa pe care ai stat
Și coșul pe care ai cântat
Până-n temelie s-au dărâmat
Și oamenii toți au murit !
Casa aceea pe care te suiși
De cântași după cină
Era a unui mare proprietar de oi
Ale cărui oi erau nenumărate ;
(Avea) și erghelii cu *gardiani*⁴
Care pășteau prin livezi
Ca și iepe la un loc (amestecați)
Și catâri foarte frumoși.
Avea fii, avea nurori,
Toți cu fete și cu feciori.
Pe casă de când îi cântași
Par-că i-ai adus nefericirea,
Ooile i se-ngălbejiră,
Și pân-la una-i muriră.

Catârii și caii într-o mlaștină
Pășcând se otrăviră.
Iepelē rămase însărcinate
Și la fătare toate crăpară.

¹ Com. de T. Simon.

² T. T. Burada, *Datinele poporului român la înmormântări*, Iași, 1882, p. 141.

³ Adică : n-ai mai fi fost pe lumea asta.

⁴ Cei care păzesc turma de cai.

Tihtusiră hilli, nurori
Cu féate, cu toți feciori
Giucară până putură
Și toți sum loc acumți fură !
Cas'armase pundicsită
Și di oameși ni-mpritră ;
Pân' cădză și s'fece pade
Și criscă iarbă și livade !...

Ofțicară fiii, nurori,
Cu fete, cu toți feciorii
Zăcură până putură
Și toți sub pământ fură ascunși !
Casa rămase deșartă
Și de oameni neprivită ;
Până căzu și se făcu câmp
Și crescă iarbă și lavede" !¹

Această credință însă nu e proprie numai românilor, ci ea se află și la alte popoare atât din vechime cât și din timpul prezent.

Romanii, bunăoară, considerau cântecul acestei paseri nocturne de cea mai înfiorătoare prevestire. Iată ce ne spune naturalistul Pliniu în privința aceasta :

„Funebra și mai cu seamă la auspiciile publice urgisita cucuveică se ține la locuri deșerte nu numai dezolate, ci și înfiorătoare și nestrăbătute. Un monstru nocturn, care nu se aude cântând, ci numai gemând. De aceea, când se arată ea în orașe și mai ales ziua, această împrejurare se consideră ca cea mai înfiorătoare prevestire“².

Și poetul Ovidiu zice :

„Se preface într-o pasere urâtă, prevestitoare a unei scârbe mari, cucoveica (buha) leneșă care este o prevestire îngrozitoare pentru muritori !“³

Dintre popoarele de origină străină care au aceeași credință despre cântatul cucuveicii ca și românii, amintesc aici numai pe rutenii din Bucovina⁴.

Afară de semnele înșirate până aici, mai sunt încă și multe altele; dintre care unele se arată nu numai neamurilor, ci chiar și celui ce are să moară.

La aceste din urmă se numără mai cu seamă cântarea cucului și visurile.

Cucul, după credința românilor e o pasere misterioasă ce are tainice legături cu soarta omului. Glasul său, când îl auzi întâia oară primăvara cântând, menește totdeauna a bine, când răsună de-a dreapta auzului sau în față și dimpotrivă menește totdeauna a rău sau chiar a moarte, când răsună în stânga sau în spate.

Și cum că într-adevăr, glasul cucului auzit în spate menește nu numai a rău și chiar și a moarte, ne dovedește următorul pasaj pe care îl scoatem dintr-un bocet din Bucovina :

Măi femeie, draga mea,
Draga mea, iubita mea!
Cucu-n spate mi-a cântat
Și moartea m-a săgetat⁵.

¹ M.G. Obedenaru, *Texte macedo-române, basme, poezii populare de la Crușova*. Publicate după manuscrisele originale de I. Bianu, București, 1891, p. 196.

² *Hist. nat.* lib. X.c. XVI.

³ *Met.* V, 550 :

Foedaque fit volucris, venturi nuntia luctus,
Ignavus bubo dirum mortalibus omen.

⁴ R. H. Kaindl und Al. Manastyrski, *Die Rutenen in der Bucovina*, II Theil Czernowitz, 1890, p. 40.

⁵ S. Fl. Marian, *Ornitologia...*, t. I. p. 20—21.

Ba cucul, atât după credința românilor din Bucovina cât și a celor din Moldova și Țara Românească, menește a rău încă și atunci, când cântă pe vârful casei, înaintea sau în nemijlocita apropiere a acesteia, precum pe fântână, pe un clăoi de fân sau otravă, apoi pe toaca din clopotnița bisericii și pe crucile din țințirim ¹.

Un cântec din Țara Românească ne spune, cu privire la această împrejurare, următoarele :

Cântă cucul sus pe moară,
Marin trage ca să moară.
Cântă cucul sus pe cruce,
Pe Marin la groapă-l duce.
Rămâi maică sănătoasă,
Eu mă duc, ca să-mi fac casă.

Ad-o sapă și-o lopată
Să-mi fac casă-ntunecată.
Ad-o teslă și-o mistrie,
Să-mi fac casă de vecie... !²

Iar o baladă din Bucovina ne sune, între altele, și acestea :

Cântă cucul sus pe casă,
Vălenaș stă mort pe masă.
Cântă cucul pe fântână,
La Vălean la cap, lumină ;
Cântă cucul sus pe fân,
Din Vălean curge venin.
Cântă cucul pe otavă,
Din Vălean curge otravă ;
Cântă cucul sus pe cruce,
Vălean de la noi se duce ;
Cântă cucul sus pe prun,
Unde duc omul cel bun ?
Cântă cucul jos în iarbă,
Unde duc omul de treabă ?
Cântă cucul sus pe nuc,
Pe Vălean la groapă-l duc ;
Cântă cucul sus pe toacă,
Pe Vălean la groapă-l pleacă... ³

Dacă cineva visează că a vorbit cu vreun mort și că mortul respectiv l-a îndemnat și chemat să meargă acolo, unde se află el, atunci crede poporul că cel ce a visat așa ceva trebuie, în scurt timp, să moară ⁴.

¹ Com. de mai mulți români din Bucovina, apoi dict. de M. Nistor, româncă din Mălini și Anița Pletosu, româncă din Rădășeni, amândouă comunele acestea în Moldova județul Suceava, plaiul Muntele.

² D. Stănescu, *Obicături religioase*, în „Biserica ortodoxă română“, an. IX, București, 1885, p. 330.

³ S. Fl. Marian, „*Valéanul*“ *baladă populară*, în „Aurora română“, an. I, Cernăuți, 1881, p. 44.

⁴ Vezi „*Sezătoarea*“, an. I., Fălticeni, 1892, p. 18 : „Când ți se pare că te strigă cineva, nu-i a bine“.

De la această credință se vede că vine apoi și datina românilor din unele părți ale Moldovei și Țării Românești când visează pe un mort, în mai multe nopți de-a rândul, care-i supără, de a da, a doua zi dimineată, o ceapă de pomană, zicând : „ține de sufletul cutăruia“, sau de a se pune, în trei dimineți dupăolaltă, cu spatele la fereastră și azvârlind pe aceasta cu mâna dreaptă, o ceapă de a zice : „cine mă bântuie pe mine noaptea să n-aibă treabă cu mine, ci cu ceapa“. Zicând aceste cuvinte, cred că nu vor visa mai mult. Din contră, dacă nu zvârle nimic, se crede că din astfel de visuri lesne pot să capete boala numită „lipitură“¹.

Mai departe, haiducii, voinicii codrilor, precum și toți bărbații cei viteji, care în viața lor s-au ocupat mai mult cu armele, decât cu alte lucruri, când visează că li s-a sfărmat buzduganul, le-a ruginit pușca, li s-a rupt sabia în două sau au pierdut oțelele de la pistoale, e un semn că, în scurt timp după aceasta, au să cadă jertfă prigonitorilor lor.

Ca dovadă despre această credință, foarte lătită la poporul român, ne poate servi, în prima linie, *visul lui Tudor Vladimirescu*, din care reproducem următoarele versuri :

Alei, maică, alei dragă !
Curând visul mi-l dezleagă.
Că știi, maică, am visat
Buzduganu-mi fărâmat !
Sabia cea bună, nouă,
Am visat-o ruptă în două.
Pușca mea cea ghintuită,
Am visat-o ruginită.
Maică ! pistoalele mele,
Le-am visat făr-de oțele.
Apoi înc-am mai văzut,
Șearpe galbăn prefăcut
Ce purta coarne de țap
Și creastă roșie în cap.
El avea ochi vânzător,
Avea grai lingușitor.
Și mă tot ruga mereu,
Să mă duc la cuibul său !...
Maică, măicuțița mea !
Cum să scap de cursa rea ?
Căci un glas prevestitor
Îmi tot spune c-am să mor...

Visul prevestitor al viteazului Tudor s-a împlinit, căci, tras fiind într-un chip mișelesc, în lagărul lui Ipsilanti, șeful volintirilor greci, fu și mai mișelește ucis de aceștia².

Același vis și mai tot același sfârșit tragic l-a avut și *Ion Daria*, unul dintre haiducii bucovineni de pe la începutul secolului prezent. Dovadă

¹ El. Sevastos, *op. cit.*, p. 47. — G. S. Ioneanu, *Mică colecțiune de superstițiile poporului român*, Buzău, 1888, p. 44.

² V. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, Buc., 1866, p. 216—217.

despre aceasta avem nu numai tradiția românilor din Bucovina, ci totodată și cântecul haiducului acestuia, din care reprodusem următoarele pasaje :

Frunză verde trei aluni
Auzit-ați oameni buni ?
Că deasupra satului
Potera ținutului
De-mprejur că s-a sculat
Câmp și codru-a-nconjurat
Mare număr că s-a strâns
Pe Darie l-a cuprins.
Darie de veste prinde
Cum că potera-l cuprinde,
Dă să scape, dar nu poate
Căci potera-i deasă foarte
Și se-nfrică, se-nspăimântă :
Și suspină ș-apoi cântă :
Frunză verde lemn uscat,
Astă noapte stam culcat
Sub tulpina unui brad.
Sus de-al Suceviței vad ;
Un somn greu m-a-ntâmpinat
Și-n vis groaznic am visat :
Vulturaș cu șearpe-n gură,
Deasupra de curmătură,
În zbor parcă se rotea
Și din șearpe tot ciupea.

O ! nu-i semn de bucurie
Ci de greu și de urgie !
Aripi negre deschitate
Ah ! sunt negrele-mi păcate ;
Vulturul cu ciocul său
Este groaznicul călău ;
Iară șearpele din gură,
Ștreangul de spânzurătură.
Să-l sugrume pe Darie
Ce-a trăit în haiducie
Si-a trăit cu harhalic
Ca să scape de beilic.
Cinci pistoale d-ale mele
Le-am visat fără-de oțele
Semn că voi fi prins îndat
Și spre moarte judecat !
Hei ! și pușca mea cea nouă
Am visat-o ruptă-n două.
Astfel și viața mea
Se va rupe, vai de ea !
Ce să fac, ce să gândesc,
Să mă scap, mă-ndosesc ?
Căci poteră multă vine,
Să mă ia legat pe mine !

Și într-adevăr că, nu mult după visarea acestui vis îngrozitor

Potirașii se slobod
Și mi-l leagă cot la cot
Și-l duc la-nchisoare-ndată,
Ca să-i facă judecată.

Iar, scurt după aceasta, scos fiind din închisoare

Între pașiri mi se duce
Seara, ca să nu-l apuce
Sus la culmea dealului,
Sus deasupra satului
Și-i se face judecată
Și-astfel viața i se găte

spânzurat fiind pe imașul satului său natal Marginea, sub dealul Iederii ¹.

¹ S. Fl. Marian, *Poezii populare române*, t. I, *Balade*, Cernăuți, 1873, p. 6--15, 193.

Toate semnele acestea, câte s-au înșirat în capitolul de față, fac pe cei mai mulți inși a crede, că numaidecât, trebuie să se îmbolnăvească și să moară cineva din mijlocul lor. Și de cumva unul sau altul dintre familiarități e acum bolnav, atunci nimeni nu mai stă la îndoială că respectivul are să moară.

Dar tocmai această credință deșartă a cărei obârșie originală se pierde în cea mai profundă întunecime a vechii, pe mulți inși dintre cei slabi de înger, îi face să se bolnăvească și de cumva sunt bolnavi, chiar să și moară.

Pe patul morții

Bolnăvindu-se și căzând cineva la pat, astfel că e temere să nu moară, neamurile sale mai de aproape, rar când își iau refugiul la vreun medic, ci ele, de regulă, caută singure să-l vindece prin diferite mijloace și leacuri de casă.

Dacă mijloacele și leacurile întrebuițate de dânsule nu ajută nimic, dacă văd că cel bolnav i s-a apropiat acum sfârșitul sau cum se mai spune *i s-a curmat firul vieții*, dacă zace troinic și din ce în ce prinde a-i fi tot mai rău, atunci își iau refugiul la diferite descântece și *desfăcături*¹, cugetând că poate bolnavul a călcat în vreo urmă rea sau a fost de cineva pocit sau altceva i s-a întâmplat și, din cauza aceea, s-a bolnăvit.

Cel mai uzitat descântec la o astfel de întâmplare e cel de *pocitură*.

Dăm aici un exemplar din acest descântec, dictat de Maria Rabulașca, româncă și moașă din comuna Boian, districtul Cernăuțului, în Bucovina :

O purces N.
Pe cale,
Pe cărare.
Grasă
Și frumoasă,
Rumenă și sănătoasă.
Dar când o fost
La mijloc de cale
Și cărare
O-ntâlnit-o
Pocitura,
Cu pocituroiul.
Rana,
Cu rănoiul.
Diochioaia,
Cu diochioiul.
De pământ o trântit-o
Fața i-o îngălbinit
Ochii i-o păinginit
Trupul i-o dumnicat
Carnea i-o mâncat

Sănătatea i-o luat
Ceas de moarte i-o dat ;
Oasele i-o zdrobit
Sângele i-o băut
Bună de nemică o-a făcut.
N. o prins a se mișela
Și-a se văiera
Cu glas mare până-n cer,
Cu lacrimi până-n pământ.
Nime n-o auzit-o,
Nime n-o văzut-o.
Numai Maica Domnului
Din poarta ceriului ;
Numai ea o auzit-o,
Numai ea o văzut-o.
Și la N. s-o scoborât
Și din gură i-o vorbit :
— N. ce te mișelezi,
Ce te văierezi ?

¹ Vezi despre aceasta și H.v. Wislocki, *Aus dem Leben der Siebenbürger Rumänen*, Hamburg, 1889, p. 30.

Cu glas mare până-n cer,
 Cu lacrimi până-n pământ ?
 — Da eu cum nu m-oi mișela
 Și cum nu m-oi văiera
 C-am purces pe cale,
 Pe cărare
 Grasă
 Și frumoasă,
 Rumână și sănătoasă.
 Și când am fost
 La mijloc de cale,
 De cărare
 M-a-ntâlnit
 Pocitura,
 Cu pocituroiul.
 Rana,
 Cu rănoiul.
 Diochioaia,
 Cu diochioiul.
 Și cum m-a tâlnit
 De pământ m-o trântit
 Faa mi-o îngălbenit
 Ochii mi-o păinginit
 Trupul mi-o dumnicit
 Carnea mi-o mâncat
 Sănătatea mi-o luat
 Ceas de moarte că mi-o dat ;
 Oasele mi-o zdrobit

Sângele mi-o băut
 Bună de nemică m-o făcut.
 — Taci N. nu te mnișela
 Nu te văiera
 Cu glas mare până-n cer
 Cu lacrimi până-n pământ !
 Că pocitura,
 Cu pocituroiul.
 Rana,
 Cu rănoiul.
 Diochioaia,
 Cu diochioiul.
 Au să meargă
 În Marea Neagră
 C-acolo-s doi pești
 Cu solzii de aur
 Pe aceia că i-or găsi
 De pământ că i-or trânti
 Fața li-or îngălbeni
 Ochii li-or păinjeni
 Trupul li-or dumnica
 Carnea li-or mânca
 Sănătatea li-or lua
 Ceas de moarte că li-or da
 Tu te-i însănătoșă ;
 Oasele li-or zdrobi
 Sângele li-or sorbi
 Și ție nemică nu ți-a fi !¹

Rostind descântătoarea cuvintele acestea, de trei ori dupăolaltă, unge trupul celui bolnav cu usturoi pisat sau și cu altă unsoare ¹.

Dacă bolnavul e un fecior holtei sau o fată mare, ori un bărbat sau o nevastă tânără, și se presupune că cineva din dușmănie, ură, gelozie sau din altă cauză oareșicare i-ar fi făcut pe ursită anume, ca să moară, atunci le fac încă și *pe întors*, adică le descântă în apă adunată din stropi de la moară, ori în vin, ori pe un vestmânt.

Iar pentru cei cuprinși de nebunie se mai cere la facerea pe întors încă și o găină neagră, ca să fie mai de folos ².

Iată unul și din mulțimea acelor descânțece de întorcerea *urei* sau *ursitei*, care se descântă mai cu seamă fetelor celor mari și nevestelor celor tinere, despre care se crede că li s-ar fi făcut pe uristă și din cauza aceasta s-au bolnăvit așa de tare, că nu e nici o nădejde de scăpare, dacă nu li se va desface :

Duminică dimineată
 M-am sculat,
 M-am sinicat.
 În zori,

În cântători,
 Înaintea tuturor
 Oamenilor.
 M-am luat

¹ Com. de V. Turtureanu, preot.

² Com. de Rom. Simu, învăț.

Și-am plecat
Pe drumul lui Traian
La fântâna lui Iordan
Ca să mă spăl
Să mă curățesc
Să mă limpezesc
De toată ura
De toată făcătura
De toată aruncătura ;
De tot datul
De tot faptul
De tot aruncatul ;
De toată darea
De toată făcarea
De toată aruncarea
De toată crășcarea ;
Ca să mă curățesc
Și să mă limpezesc.
Iar când am fost
Calea-n jumătate
M-am trezit
Și m-am găsit
De picioare-mpedicată
De mâni legată
De gură amuțită
De ochi orbită
De nas cârnită
De urechi asurzită.
Nime nu m-o văzut,
Nime nu m-o auzit
Numai Maica Domnului
Sus din naltul cerului.
Și ea cum m-o auzit
Din gură că mi-o grăit :
— Ce te căinezi
Și te văierezi ?
— Cum nu m-oi cânta,
Cum nu m-oi văiera ?
Că duminica dimineața
M-am sculat,
M-am mâncat
În zori
În cântători.
Înaintea tuturor
Oamenilor
M-am luat
Și-am plecat
Pe drumul lui Traian,
La fântâna lui Iordan
Ca să mă spăl
Să mă curățesc
Să mă limpezesc

De toată ura
De toată făcătura
De toată aruncătura
De tot datul
De tot faptul
De tot aruncatul ;
De toată darea
De toată făcarea
De toată aruncarea
De toată crășcarea ;
Ca să mă curățesc
Și să mă limpezesc.
Dar când am fost
Calea-n jumătate
M-am trezit
Și m-am găsit
De picioare-mpedicată
De mâni legată
De gură amuțită
De ochi orbită
De nas cârnită
De urechi asurzită,
Bună de nemică făcută !
— N. nu te cânta,
Nu te căina,
Nu te văira !
Că eu de mâna dreaptă te-oi lua
De picioare te-oi despiedica
De mâni te-oi dezlega
De gură te-oi dezmuți
De ochi te-oi desorbi
De nas te-oi descârni
De urechi te-oi desurzi,
Și nu te cânta
Nu te văira
Că eu de mâna dreaptă te-oi lua
Cu cămașă de aur te-oi îmbrăca
Și foarte mândru te-oi spăla.
Și te-oi curăți
Și te-oi limpezi
Și din pat mi te-oi scula
Și cu grebla oi grebla
Toată dragostea cât oi afla
Din cosițele fetelor
Din părările flăcăilor
Din statul preoteselor
Din statul jupâneselor
Din corôana împărăteselor ;
Toate mi le-oi grebla
Și toate aici în apă le-oi aduna
Sănătate-i căpăta.
Cine pe tine te-a vedea

Să-i pară că soarele a răsărit
Soarele ți s-a scris în frunte
Doi luceferi
În umerile obrazului

Și luna în barbă.
Și tu-i fi cea mai de treabă
Mai frumoasă,
Mai sănătoasă și mai voioasă.

Rostind cuvintele acestea, descântătoarea spală pe fata sau nevasta bolnavă cu apă descântată pe față și crede, că făcând aceasta, bolnava, dacă i s-a făcut pe ursită trebuie, numaidecât, să se ridice și să se însănătoșeze ¹.

Alt descântec de *desfăcut* sau *desfăcătură*, care se întrebuințează nu numai la fetele și nevestele cele tinere, ci și la feciorii și bărbații cei tineri, sună precum urmează :

Luni dimineată m-am sculat
Și pe cale, pe cărare m-am luat
Când am fost la miez de cale
De la cale și de cărare,
M-am tâlnit cu *Baba-oarba*.
Baba-oarba de mine s-a apropiat
De mâna dreaptă m-a luat
În groapă cu spini m-a aruncat
Și ceas de moarte că mi-a dat...
Hași, cioară neagră
Neagră, pântănoagă
Câți, mătă
Neagră priscorniță !
Ia-ți urile
Făcăturile
Și-aruncăturile :
Făcăturile din lună nouă
Făcăturile de la sfârșit
Făcăturile de la ivit
Făcăturile muced
Făcăturile putrede...
Ihi, haită neagră
Poneagră !
P-ici vinovata mea
Cară-te de-acolea
Și durerile îți ia !
Toate durerile
Și urile
Și făcăturile
Și-aruncăturile
Din capu,
De sub cap
Din ochi,
De sub ochi
Din nas,
De sub nas
Din barbă,

De sub barbă
Din piept,
De sub piept,
Din mânuri și din picioare
Pân-n degetul cel mare.
Tu, de nu mi-i asculta
Durerile de nu-i lua
Și de aici nu te-i căra
În pielea goală te-oi dezbrăca
Cu lanțuri de fier te-oi lega
Pe ulița satului te-oi purta.
Pe ulița satului,
Pân-la casa vinovatului.
Zăvoarele cele de fier le-oi lua
Și pe toate le-oi sfărma.
Ușile cele de aramă le-oi zdrobi
În casa vinovatului m-oi vâri
Desbrăcându-mă
Și scoțându-mă :
Din ură,
Din făcătură
Din dat,
Din fapt
Din lucru cel necurat !
Cel ce mi-o făcut c-o mână
Eu îmi desface cu două
Cel ce mi-o făcut cu două
Eu îmi desfac cu trei
Cel ce mi-o făcut cu trei
Eu îmi desfac cu patru
Cel ce mi-o făcut cu patru
Eu îmi desfac cu cinci
Cel ce mi-o făcut cu cinci
Eu îmi desfac cu șase
Cel ce mi-o făcut cu șase
Eu îmi desfac cu șapte
Cel ce mi-o făcut cu șapte

¹ Descântecul acesta, dict. de o româncă din satul Stulpicani, districtul Hurmorului, mi l-a comunicat V. Turtureanu, preot.

Eu îmi desfac cu opt
Cel ce mi-o făcut cu opt
Eu îmi desfac cu nouă
Cel ce mi-o făcut cu nouă

Eu îmi desfac cu zece
Cel ce mi-o făcut cu zece
Mânele să i se lege
Și limba-n gură să-i sece !¹

Româncele din Transilvania, pe lângă diferite descânțece, mai întrebuintează ca ultimul mijloc încă și un prav pe care îl dau celui bolnav de băut și pe care îl prepară dintr-o rădăcină săpată de pe mormântul unui copil în Vinerea-Mare sau Vinerea-Seacă².

Dacă nici descânțecetele și nici mijlocul acesta nu i-au ajutat nemică și dacă cel bolnav e un bărbat sau o muiere înaintată în vârstă și văd acuma că nu mai e nici un chip de scăpare, însănătoșire și rădicare, atunci și numai atunci, cheamă pe preotul local, ca să-l mărturisească și împărtășească cu sfânta taină (a euharistiei sau cum se mai spune, *cu cele sfinte*, ca să nu meargă în cealaltă lume *negrijit*, ci curat și împăcat cu cugetul că și-a împlinit până și cea mai de pe urmă datorință de creștin adevărat³.

Mulți inși și mai ales dintre cei mai avuți, când se simt foarte bolnavi și văd că acuma-s mai mult *c-un picior în groapă și cu unul afară*, sau cum se mai zice, că au ajuns *pe pragul morții*, îndătimează de a-și face și *sfânta taină a maslului* sau *ungerea din urmă*, despre care se crede că ajută omului bolnav sau să moară mai degrabă, sau să se scoale.

În Bucovina, ungera la aceasta care iau parte, de regulă, cel puțin trei preoți se face totdeauna pe cheltuiala celui bolnav sau a familiei acestuia.

În unele părți din Transilvania însă este datină ca banii pentru maslu să se adune, chiar și pentru oamenii cei mai avuți, în biserică ori umblând din casă în casă, crezându-se că între cei ce dau bani de milă pentru maslu mulți se vor fi aflând buni și plăcuți înaintea lui Dumnezeu și, prin urmare, darul acestora va fi luat în considerare.⁴

Mai departe se crede, atât în Bucovina cât și în Moldova și Transilvania, că cel ce doarme în timpul maslului, precum și acela care în dată după ungeră îi va fi mai bine, va muri degrabă. Tot așa va păți și acela, la care se va întâmpla ca începutul evangheliei ce i s-a citit la sfârșit să fie tipărit numai cu litere negre. Din contră, cel ce va fi treaz în tot cursul maslului, iară după sfârșitul acestuia nu i se va face deodată bine, ci pe încetșorul, precum și acela la care începutul evangheliei ce i s-a citit pe urmă, va fi tipărit cu litere roșii, se va însănătoșa și scula cât mai degrabă de *pe patul durerilor*⁵.

¹ Acest descântec, dict. de o româncă din Stulpicani, mi l-a comunicat V. Turtureanu, preot.

² H.v. Whislocki, *op. cit.*, p. 30.

³ Pretutindeni, Vezi și D. Stănescu *op. cit.*, p. 322 : „Om, încă în timpul bolii, se îngrijește pentru o moarte bună, să fie împăcat cu toți oamenii, mărturisit și împărtășit cu sfintele taine. El se îngrijește totodată a fi curat îmbrăcat, încins și încălțat“. T.T. Burada, *op. cit.*, p. 6.

⁴ Com. de Rom. Simu.

⁵ Com. de mai mulți români din Bucovina, apoi de Rom. Simu, din Transilvania și M. Nistor din Moldova. Com. de Ionică al lui Iordachi Isac, agricultor în Mahala, Bucovina : „Dacă unui bolnav de moarte i se coase o cămașă și i se greșește ceva la dânsa, acela asemenea nu va muri încă lungă vreme“.

După ce s-a mărturisit și cuminecat cu sfințele taine respective, după ce i s-a făcut maslu, cheamă cel bolnav pe toți căsașii și vecinii, precum și pe toți aceia despre care își aduce aminte că i-a nedreptățit sau i-a supărat cu ceva în viața sa și de la fiecare își ia rămas bun, rugându-i, ca să-l ierte. Ba adeseori, se iartă până și cu de aceia, cu care n-a avut nemică în toată viața sa.

Și fiecare, văzându-l că se află acuma pe pragul morții și că nu mai e nici o speranță de scăpare și însănătoșare se înduioșează și cu lacrimii în ochi îl iartă, rugându-l, în același timp, ca și el să-i ierte pe dânsii.

Scena aceasta, a iertării și împăcării e una dintre cele mai duioase și mai pântruzătoare, așa că, până chiar și cel mai impietrit la inimă, dacă nu plânge, trebuie cel puțin să lăcrămeze și de i-ar fi făcut orișice nedreptate și rău, trebuie să-l ierte.

Despre cel ce nu se iartă cu cei ce le-a greșit în viața sa, se zice că moare foarte cu anevoie. Pe când cel ce se iartă și împacă cu toată lumea, nu se chinuiește defel, ci numai adoarme.

Cea mai mare parte de români și cu deosebire capii familiilor, atât cei din vechime cât și cei din timpul de față, au îndătinat și îndătimează de a și face și *diată* sau *testament*, dacă știu ceti și scrie, adică dacă sunt măcar ciș-ceva învățați, iar cei neculți, adică țaranii, lasă numai cu *limbă de moarte* ce are să se întâmple cu averea lor mișcătoare și nemișcătoare, dând în același timp câte o povățuire verbală, de care sunt datori urmașii a se ține întocmai.

Cel pus pe cale de a-și face *diată*, fie în scris sau verbal, se îngrijește mai întâi de sufletul său, de *comând* sau *comândare*, adică de toate cheltuieli trebuincioase, atât la înmormântare cât și mai pe urmă spre mântuirea sufletului său, îndatorând pe moștenitori de a-l căuta cu cele religioase pentru care se și rezervă prin acea diată o parte din avere, din care nu se poate *acolosi* moștenitorul, decât numai când își îndeplinește datoriile sale ¹.

Punctele principale spre scopul acesta ni le infățișează următoarea poezie poporană din Transilvania, intitulată *testamentul soldatului* :

Dac-aș prinde a muri
Sau acei turci m-ar robi
Te rog, soție iubită
Fă o rugă umilită
Pentru sufletelul meu,
Ca să-l ierte Dumnezeu ;
Să dai popii sărindare
Și pâne la cel ce n-are ².

Cel ce nu se interesează de sufletul său și nu dispune nimic în privința aceasta, până ce e încă în viață, nu numai că e ținut de un om cărpănos și hârsit, ci totodată vorbit, mai pe urmă, de rău.

¹ Vezi despre aceasta și B.P. Hasdeu în „Columna lui Traian”, București, serie nouă, an. IX, t. III, 1882, p. 575.

² I. Pop Reteganul, *Treânăfiri și viciale, poezii populare*, Gherla, 1884, p. 102.

După ce s-a îngrijit de sufletul său precum și de toate cheltuielile, ce mai trebuie să se facă pe urmă, restul, ce rămâne, îl lasă urmașilor celor mai de aproape și care sunt în stare de a administra acel avut.

Diata în scris se face și se subsemnează, de regulă, de către cel ce o dă, mai rareori de către un străin. În cazul din urmă, când se compune de către un străin se cere ca, numaidecât, să fie subsemnat atât de cel ce o dă, cât și de către doi sau patru martori, care nu sunt rude cu moștenitorul.

Cel ce nu știe să scrie cheamă mai întâi pe unul sau pe doi oameni, care crede el că sunt mai cu priință și apoi, în prezența aceluia, spune el soției, sau copiilor săi ce are de spus, lăsându-le *cu limba de moarte* ceea ce are de lăsat.

În cazul din urmă, se cere ca moștenitorul sau moștenitorii, dacă sunt mai mulți, să fie de față la facerea sau spunerea diatei. Iar dacă adevăratul moștenitor e din întâmplare dus în călătorie sau în alt loc undeva și nu poate fi de față, atunci cel ce face diata nu ia în considerare absența lui, ci el spune și în cazul acesta, tot ce are de spus.

Diata verbală a unui om, dată pe patul morții sale, se îndeplinește întocmai, mai în general.

Foarte rar se ivesc certuri mai pe urmă, din a căror cauză s-ar putea nimici diata, nefiind scrisă și aceasta se întâmplă doar numai atunci, când mortul, la facerea diatei, a nesocotit pe unul dintre membrii familiei prin cea diată, sau când moștenitorul nu și-ar îndeplini cu sfîntenie datoria sa, adică când ar nesocoti, într-o privință sau într-alta, cele ce le-a lăsat cu limba de moarte cel răposat.

Așa, bunăoară, când se întâmplă că părinții lasă unuia dintre fii mai multă avere decât la alții, cel cu mai mult trebuie să facă toate datoriile religioase mortului, căci ceilalți frați sunt totdeauna cu gura pe dânsul și nici că voiesc să-și aducă aminte de bunul lor, măcar că le-a lăsat și lor avere, sub cuvânt că n-a fost drept la împărțeală.

În caz când adevărații moștenitori sunt încă nevârșnici, atunci atât ei cât și averea lor se lasă a fi îngrijiți de către una din rudeniile mai de aproape, fără ca aceasta să afle de către cineva priveghiată sau să aibă a da socoteală cuiva despre cele ce le face, dar totodată și fără oareșicare răsplată, ci numai atâta că se bucură de acea avere până ce cresc copiii mari și se căsătoresc.

Ruda respectivă însă, adică *epitropul*, este îndatorită moralmente de a se îngriji de copiii orfani și de averea acestora ca și de copiii și averea sa proprie și a purta în același timp grijă și de sufletul părinților, care l-au lasă cu limba de moarte, ca să fie epitrop asupra copiilor săi și asupra averii acestora.

Dacă cel ce se află pe patul morții nu are copii, atunci lasă averea sa sau bisericii sau unei rude sau și altui om străin, însă mai totdeauna cu acea adăugire, ca să caute, din când în când, de sufletul său și de a nu înstrăina averea, ce i-a lăsat-o, ci de a o da la timpul său și acela la un altul pe care i-a spus.¹

¹ Vezi despre aceasta și „Columna lui Traian“, an. IX, t. III, 1882, p. 574—577.

Repauzarea

Când omul bolnav arată celor de față ființe pe care aceștia nu le văd, ci numai el singur, așa spre exemplu, când spune că vede diferite figuri de oameni, de animale și de păsări cu deosebire însă porumbi, când se ciupește neîncetat la nas și-și scobește într-un mod iritat dinții, când se întoarce neconținut cu fața spre părete și caută cu ochii peste cap sau când își îndreaptă privirea spre anumite obiecte și mult timp și-o ține ațintită spre acelea, când i se strică căutătura, i se tulbură și păienjenesc ochii, fugindu-i în fundul capului, când prinde a i se ascuți nasul, a i se negri încheieturile la degete și a i se învineți unghiile, când începe a aiura și a zice : „dați-mi straiete să mă îmbrac și ciobotele sau opincile să mă încălț că vreau să mă duc“, în fine, când i se face boț la inimă sau i se rupe de la inimă și prinde a sufla greu, atunci e un semn sigur că n-are s-o mai ducă mult, ci că, în scurt timp, are să moară¹.

Deci, cei de casă, cum văd că nu mai e nici un chip de scăpare, de ar fi orișicât de săraci și nevoiași, se îngrijesc mai înainte de toate de o lumină de ceară galbenă, ca să aibă ce pune în mâna celui ce trage de moarte sau a i-o ținea la cap pe când își va da sufletul².

Și dacă, din întâmplare, nu se află nici un străin în casă, aleargă unul degrabă în vecini și dându-le de știre că N. trage de moarte, îi roagă să vie careva, ca să-i ție lumina, până ce-și va da sufletul. Și aceasta din cauză că, după credința poporului, când trage cineva de moarte, nu e bine să-i ție lumina unul dintre neamurile cele-mai de aproape, pentru că ace-luia îi e mai jale și atunci bolnavul se chinuiește mai mult până ce moare³, sau și, din aceea, că mulți inși nu pot muri, până ce nu-și mai văd odată pe unele rudenii sau pe unii amici intimi. În cazul din urmă, se aduc numai-decât cei ce bolnavul îi iubește mai mult și-i dorește mai tare, crezându-se că, la prima lor vedere, îndată repauzează⁴.

Asemenea nu poate degrabă muri, ci se muncește și chinuiește foarte mult și atunci, când îi ține lumina unul pe care l-a iubit foarte mult în viața sa, sau unul pe care nu-l poate defel suferi. De aceea, dacă-i ține lumina și un străin și și atunci moare cu greu, vine altul de i-o ține.

¹ Dict. de Maria Ursaca, din Vatra Dornei, precum și de alți inși din Bucovina ; com. de T. Simon, din Transilvania și M. Nistor, din Mălini, în Moldova.

² Com. de G. Tomoiogă, cantor bis, în Suceava.

³ Com. de Ionică al lui Iordachi Isac, agricultor din Mahala, sat în districtul Cernăuțului.

⁴ Com. de T. Simon.

Această credință, foarte răspândită la poporul român, se vede că a dat naștere următoarei doine, care asemenea o întâlnim mai în toate țările locuite de români :

Frunzuliță de lămâie,
Ce-am iubit nu-mi mai trebuie.
Nici la moartea mea să vie,
Nici lumina să mi-o ție !¹

După ce s-au adunat acum toate neamurile cele mai de aproape, ca să asiste la ieșirea sufletului celui ce trage de moarte, precum și acela care e menit să-i ție lumina, se aprinde degrabă lumina de mai înainte preparată spre acest scop, i se pune în mână sau i se ține la cap, după împrejurări, iară pe cei mai de aproape ai muribundului, precum și pe acela, din a cărui cauză nu poate să moară, fiindcă îl iubește foarte mult, îl scoate pe un moment, până ce își dă sufletul, afară ².

În unele părți ale Bucovinei, Moldovei și Transilvaniei i se dă murindului sau i se ține la cap numai o singură lumină de ceară aprinsă ³.

În alte părți din Bucovina se obișnuiește a se pune în mâna dreaptă celui ce trage de moarte două limini, anume ca pe una dintre acestea să o ducă în cea lume, altuia din neamul său, sau și unui străin, care a murit fără de lumină, făcând prin aceasta o faptă bună și creștinească ⁴.

În ținutul Năsăudului din Transilvania, când cineva e aproape să moară, îngrijitorii săi aprind o lumină de ceară, i-o pun în mâna dreaptă, și apoi i-o apropie cu mâna cu tot de gură ; de câte ori morbosul respiră, de atâtea ori flacăra luminii se abate de la poziția sa, adică deviază, iar când flacăra a încetat de a mai devia, atunci e semn învederat că respectivul a murit ⁵.

În alte părți din Transilvania cum începe bolnavul a se lupta cu moartea, i se acoperă fața cu un tulpănegru, ca să nu-și poată vedea păcatele. După aceea, i se dă o lumină aprinsă în mână, ca „simbol al existenței trupesti”, căci nimic nu e mai înfiorător pentru românii transilvăneni decât aceea, când moare cineva fără de lumină și nici un păcat nu e mai mare decât a lăsa pe un om, fie chiar și cel mai înverșunat dușman, să moară fără de lumină ⁶.

În unele părți din Banat însă, când trage cineva de moarte, fie de orice categorie sau etate, îndată îl îmbracă în schimburi curate, îl încălță și-l piaptănă, apoi se aprind trei lumini făcute din ceară și învăluindu-se cu un guler de pânză nouă i se pun în mână, ținându-le în același timp o sabă bătrână cu mâna. Iar, după ce i-a ieșit sufletul, se sting acele lumini și se aprinde câte una de seu sau o lampă ⁷.

¹ Anastasia Leonescu, *Doine pop. dimprejurul Săliștii, lângă Sibiu*, în „Familia”, an. VI, Budapesta, 1870, p. 222 : Comp. și poezia populară din *Tomul liric, sau Noua bibliotecă română*, Cursul 1882—1883, Brașov, p. 30.

² Com. de Rom. Simu, I. Georgescu și T. Simon.

³ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 7 com. de Rom. Simu.

⁴ Com. de G. Tomoiogă.

⁵ Com. de T. Simon.

⁶ H. v. Wislocki, *op. cit.*, p. 30—31. Com. de T. Simon : „Se întâmplă adeseori că, din neprevădere, unii mor fără de a li se ține lumina. Aceasta se consideră de cea mai mare nefericire, fiind de părere că acesta e un semn învederat că respectivii și în cealaltă lume vor fi lipsiți de lumină”.

⁷ Com. de Ioan Popovici, învățător în Opatita.

Lumina de ceară aprinsă, care se ține omului, când moare, în mână dreaptă sau la cap, până ce-și dă sufletul, însemnează după credința unor români din Bucovina, precum, bunăoară a celor din Cîmpulung, că respectivul este creștin, mărturisit, împărtășit și împăcat cu toată lumea, și ca să vadă pe unde va merge în cealaltă lume. Alții, din contră, cred, că în cealaltă lume domnește întunericul grozav și de aceea i se ține murindului lumina aprinsă în mână, ca să nu șadă acolo pe-ntuneric¹ și din cauza aceasta să-și prăpădească sufletul²; iară alții spun că mortul are să se înfățișeze înaintea lui Dumnezeu luminos cu trupul și cu sufletul³. În fine, după unii, lumina aceasta înseamnă *lumina lumii*, adică a Domnului nostru Isus Cristos⁴.

În unele părți din Transilvania, precum bunăoară în Orlat și Imprejurime, se crede că de aceea se pune lumină aprinsă în mână omului ce moare, ca să nu se poată apropia *Necuratul* de dânsul și pentru ca să meargă curat pe cealaltă lume⁵.

În Țara Românească asemenea, ca și în Transilvania, când o persoană bolnavă devine în agonia morții, i se pune în mână dreaptă o lumânare de ceară aprinsă ca, dându-și sfârșitul, să nu se apropie *duhurile necurate* de dânsul, și pe cealaltă lume să aibă lumină⁶.

În Moldova, la darea sufletului sau, după cum se mai zice, la cea din urmă clipeală a vieții, se pune în mână celui ce moare o lumânare de ceară galbenă aprinsă, parte pentru ca sufletul să fie întâmpinat cu lumină la despărțirea lui de trup⁷, parte spre a nu lăsa, ca duhurile necurate, să se apropie de el, și fiindcă cu lumina trebuie să meargă și înaintea lui Dumnezeu pe cea lume⁸.

De să întâmplă să moară cineva fără lumânare atunci, spun românii din Moldova, că a avut *moarte întunecată*, și foarte mult îl căinează bătrânii și bătrânele satului pentru aceasta. Românii moldoveni poartă o jalnică îngrijire pentru cei răposați fără lumânare, mai ales pentru cei înecați sau periți fără voie, de moarte năpraznică; pentru acea, bri de câte ori s-a sfârșit o lumânare de ceară și a rămas numai un căpețel, îl lipesc de pământ spe a se istovi pentru sufletele celor adormiți fără lumină. Ei cred că sufletelor celor înecați nu le este dat a se bucura de lumina zilei, ci numai de seninul nopților cu lună. De aceea, bătrânele cunoșcătoare de țăinele obiceielor opresc pe neștiutorii copii de a zice: „*e lumină ca ziua*“, căci ele socotesc, că auzind acestea, cei înecați încetează de a se mai bucura de lumina lunii și intră spăriați în adâncimile întunecoase, gândind că i-a apucat fără veste ziua⁹.

Românii din Bucovina, din contră, cred că cel ce a murit fără de lumină trebuie să fi fost foarte păcătos și, de aceea, n-a avut parte de

¹ Com. de Av. Macovei, preot în Badeuț, districtul Rădăuțului.

² Com. de M. Ursaca din Vatra-Dornei.

³ Com. G. Tomoioagă cant. bis.

⁴ Cred. rom. din Suceava.

⁵ Com. de Rom. Simu.

⁶ Ioneanu, *op. cit.*, p. 35.

⁷ A. Lambrior, *Obiceiuri și credințe la români. În mormântările*, în „Convorbiri literare“, an. IX, Iași, 1875, p. 151.

⁸ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 7.

⁹ A. Lambrior, *op. cit.*, p. 151.

lumină, sau poate l-a blestemat cineva, ca să n-aibă lumină la moartea sa. Deci, e vai și amar de unul ca atare, căci, după credința unora, sufletul respectivului umblă orbecăind încolo și încoace fără să aibă odihnă, rătăcind prin aer și, abia după un timp mai îndelungat, poate ajunge la Dumnezeu¹, după credința altora însă sufletul unui astfel de om, pe cealaltă lume, neavând lumină, stă tot la întuneric² și mai pe urmă din cauza aceasta, va merge desigur în iad³.

Mai departe se crede, că cel ce moare fără de lumină, acela umblă pe cealaltă lume rătăcind prin locuri pustii și întunecoase și că nu poate defel ieși dintr-însele, până ce nu-i dau neamurile câte o lumină de ceară de pomană, pe care apoi aprinzând-o repauzatul călătorește cu dânsa calea cea lungă, până ce ajunge la locul menit pentru odihna eternă.

Din această cauză românii bucovineni se îngrijesc totdeauna de a avea și a ține o lumină de ceară aprinsă la capul murindului și în lipsa acesteia orice altă lumină, numai ca să i se vadă când moare.

De aceea, se consideră de cea mai mare nenorocire, când se întâmplă că moarte un român în străinătate, unde nu se află nici unul dintre neamurile sale, care să-i ție lumina când moare, să-l îngrijească și să-l înmormânteze după datina strămoșească.

Și cum că într-adevăr cel ce moare fără de lumină e considerat de cel mai nefericit om de pe fața pământului, ne încredințăm dintr-o mulțime de doine poporane și cu deosebire ostășești.

Iată ce ne spune în privința aceasta o doină ostășească din Transilvania :

Frunză verde sălcioară
Trage-o cătană să moară ;
Și-așa trage de cu milă,
Că moare în țară străină,
Ba moare fără lumină
Și la cap fără perină ;
Și-așa trăge cu năcaz,
Că nu-s scânduri spre sălaș ;
Nici nu-i pânză pe obraz,
Nici îi maică cu mila
Și nici soră cu gura
Fără dobaș cu doba,
Trâmbițaș cu trâmbița...
Nu te, maică, supăra,
Că mai mor voinici așa !⁴

Altă doină ostășească, tot din Transilvania, care asemenea ne înfățișează marea nefericire și tânguire a celor ce mor în străinătate și cu deosebire pe câmpul de luptă, sună precum urmează :

Pe sub umbră de sălcuță
Merge-un voinic și-o măicuță.

¹ Cred. rom. din Ropcea, com. de I. Cuparencu, stud. gimn.

² Cred. rom. din Suceava.

³ Com. de G. Tomoiașă.

⁴ I. U. Jarmk și A. Bănrșeanu, *Doine și strigături din Ardeal*, București, 1885, p. 319.

Voinicul merge cântând,
 Maică-sa merge plângând.
 Voinicul din grai grăia :
 — Milă mi-i, maică, de tine,
 Dar mai milă mi-i de mine,
 Că mă duc în țări străine
 Unde nu cunosc pe nime.
Și-oi muri fără-de lumine
Și mă-ngroapă ca pe-un câne.
 Dar tu, maică, mori acasă
 Și te -ngroapă-n cîntirim ;
 Popa merge tot cetind
 Și cantorii tot cântând
 Clopotele strâncănind
 Și tăicuța tot plângând
 După min' nu plânge nime,
 Numai frunza și iarba
 Care-i în toată lumea !¹

În fine, a treeia doină ostășească, asemenea din Transilvania, care ne spune că un soldat chiar și în cazul acela, când ar voi cineva să-i aprindă o lumânare și să i-o puie în mână, n-ar avea parte de dânsa, căci superiorii săi nu încuviințează să i se țină lumină la darea sufletului său, sună precum urmează :

Frunză verde, de pe Olt
 Din anul optzeci și opt²
Mulți voinici sângele-și varsă
Pentru tot neamul de-acasă.
 Frunză verde trei granate
 Strig-un căpitan din carte :
 Hald, feciori, în șir frumos
 Că plecăm pe drum în jos !
 Cale multă noi ne-am dus,
 Pân de la Turda în sus.
 Acolo ne-au suflat *rast*³
 Așa vreme ca un ceas ;
 Acolo ne-au dat odihnă
 Așa loc ca-ntr-o grădină.
 Și de-acolo ne-am luat
 Pe bătutul dobelor,
 Spre scurtarea zilelor ;
 Pe suflatul trâmbiții,
 Spre scurtarea vieții.

Și când a fost la ojină,
 Mergea trupa pe odihnă.
 Când era în miez de noapte,
 Merge trupa, dar nu poate.
 Căde-un voinic în cărare
 Și-l vede o fată mare
Ce lumina-i aprindea
Și în mână i-o punea.
 Căpitanul o vedea
 Și din grai așa grăia :
 — Stinge, fată, lumina
 Ori ți-om stinge viața ;
 La cătană așa-i bine
 Să moară fără lumine.
 Fără lumină de său,
 Fără om din satul său.
 Fără lumină de ceară,
 Fără om dintr-a lui țară !
 Dacă bătaia se gată,
 Cătana vine-ngropată

¹ V. Alesiu, *Poezii populare*, în „Convorbiri literare“, an. XXII, București, 1888, p. 691.

² 1888. Acest cântec s-a făcut de cătră soldații aceluși an, la manevrele din 1889.

³ *Rast*. cuv. germ. = odihnă.

Pe locul unde-a picat
Și viața și-o dat ;

Nu ca alții-n temeteu ¹
Și plâns de tot neamul ².

Cu toate acestea însă în cele mai multe părți există credința că ostașii, care mor în război, capătă iertare de toate păcatele ³.

În unele părți ale Transilvaniei, precum bunăoară în Orlat, unde asemenea se crede, după cum am văzut din poeziile mai sus citate, că e tare rău, când cineva, la ieșirea sufletului, *n-are parte de lumină*, este datină de a se face pentru cel ce a murit fără de lumină o lumină lungă, care se aprinde de amândouă capetele și astfel se lipește în ușa dintre despărțământul bărbaților și al femeilor în biserică, când iese preotul la Paști cu Domnul Cristos ⁴.

În Moldova, județul Suceava, plaiul Muntele, dacă s-a întâmplat să moară vreunul fără lumină, neamurile sale cele mai de aproape : femeie, mamă, soră sau vară se duce la biserică, măsoară cu feștila înălțimea ușii împărătești de la altar, face o lumină de lungimea aceasta și apoi o dăruiește în ziua de *Vovedenie* la biserică, anume ca să ardă duminica și în sărbători pe când se liturgesște. Lumina aceasta, ce arde în ziua de *Vovedenie* în biserică, se crede că nu mai are sfârșit ; de aceea și mortul, care a murit fără lumină, capătă și are și el lumină pe cealaltă lume ; altminterlea ar petrece tot în întuneric ⁵.

Se întâmplă adeseori că unii oameni se chinuiesc mai mult ore, ba câteodată chiar și zile întregi, până ce-și dau sufletul.

Despre unul ca atare se crede, că nu poate muri degrabă, din acea cauză, pentru că-i pare rău de gospodărie, ori îl torturează gândul că trebuie, numaidecât, să se despartă de femeie și copii, în scurt de toți consângeții și amicii care i-a iubit. Unii însă sunt de părere că vaietul și plânsetele celor ce-l încunjură nu-l lasă să moară din care cauză, după cum am văzut și mai sus, toți cei interesați se depărtează din casă și rămân numai străinii care îi închid ochii ⁶. Cei mai mulți însă cred, că cel ce se chinuiește mult la moartea sa a trebuit să facă foarte multe păcate grele ⁷, odri a fost de cineva *afurisit* ⁸, ori singur s-a blăstemat și afurisit pe sine sau a jurat pe strămbătate ⁹, dându-și sufletul celui necurat ¹⁰.

La cei buni moartea se arată totdeauna frumoasă, cum au fost și ei în viața lor, pe când la cei răi li se arată totdeauna fioroasă și urâtă ¹¹.

La cei buni, care mor anevoie, li se întâmplă aceasta pentru vreun păcat mare făcut de vreo rudenie a lor de mai nainte ¹².

¹ *Temeteu*, — cuv. ung. — îngropătoare.

² Ștefan Munteanu, *Doine și strigături culese din gura soldaților români din Țara Ardealului*, Brașov, 1891, p. 44.

³ Cred. Rom. din Bucovina și Transilvania, com. de Al. Boieriu, stud. gimn. : „Despre oamenii ce mor în străini și în bătălie se crede că li se iartă toate păcatele și merg în împărăția cerului“.

⁴ Com. de Rom. Simu.

⁵ Dict. de M. Nistor, din comuna Mălini.

⁶ Com. de Av. Macovei.

⁷ Com. de I. Georgescu.

⁸ Com. de Rom. Simu.

⁹ Dict. de M. Ursaca, din Vatra Dornei.

¹⁰ Dict. de M. Nistor, din Mălini.

¹¹ Com. de Rom. Simu.

¹² *Idem*.

Văduvele, precum și muierile cele fără copii, sunt, de regulă, mai păcătoase decât acelea ce au copii, de aceea, celor din urmă, iertându-li-se păcatele pentru copii, mor totdeauna mai lesne ¹.

Copii de aceea mor, în genere, mai ușor pentru că ei, după credința generală, nu au păcate ca cei bătrâni ².

Deci, cei ce se află împrejurul celui ce trage de moarte, văzând că se chinuiește atâta și tot nu mai poate muri, îl mută din locul unde zace, în altul, crezând că în cazul acesta va muri mai ușor și mai degrabă ³. Iară după ce l-au mutat se iartă cu toții, care sunt de față, zicând astfel : „Iertați-mă !“ — „Dumnezeu să te ierte !“ până de trei ori ⁴.

În unele părți ale Transilvaniei le ajută celor ce se află în agonie prin aceea, că se pune o față de masă jos pe fața casei, apoi două muieri iertate, fac mătâni în forma crucii spre aceea ori pe un ștergar și acela se pune apoi pe acel bolnav ⁵.

În alte părți din Transilvania precum în ținutul Năsăudului, mătâniile sau închinăciunile acestea se fac ori din partea străinilor, ori din partea neamurilor ; câteodată le fac numai fiii sau fiicele respectivului morbos ; în alte cazuri însă le face numai muierea, după împrejurări, după cum adică respectivul are sau nu familie. De regulă, însă se fac de către nouă inși câte de nouă ori și anume în podul casei, chiar deasupra celui ce se află în agonia morții, unde se aștern două sau trei *invălitóri de masă* (fețe de masă), adică câte sunt de lipsă pentru cei nouă inși.

Tot în ținutul Năsăudului, dacă cineva nu poate muri degrabă, se mai întrebuintează încă și unele descânțece. Se ia adică o cofă cu apă proaspătă în care se află și un struț de busuioc, legat cu un fir de bumbac roșu, și, după ce se descântă, se udă trupul celui morbos de trei ori pe zi și anume : întâia oară lângă masă, înainte de răsăritul soarelui, a doua oară pe la amiază, în mijlocul casei și a treia oară îndată după apunerea soarelui, la ușă lângă prag sau cel puțin în apropierea ușii ⁶.

În fine, tot în Transilvania, se crede că ajută foarte mult luarea bolnavului, ce trage de moarte, de pe pat și așezarea lui pe pământ și anume pe fața casei. De asemenea, se zice că e bine a pune sub capul său *vreji* de mazăre ori coji din *păstările* (păstăile) aceleia, ca să moară mai uitate. În fine, se mai crede că pentru cei cuprinși de *fras* și de *nebunie* prinde bine petrecerea lor printr-un jug ⁷.

În Moldova și Țara Românească dacă cel ce este în agonie *se cano-nește* prea mult, până să-și dea sfârșitul, adică dacă hârcăiește și se trudește cu moartea, se schimbă din loc în loc, se ia de pe pat și se pune la pământ cu fața spre răsărit, câteodată i se pune sub cap jugul de la boi, ori spițe și ciolane de la roțile carului său sau, dacă se poate, chiar și o roată întreagă, crezându-se că moartea-i este grea pentru că, fiind în viață, ar fi făcut păcatul de a pune pe foc vreun jug, în care au tras beii la

¹ Com. de R. Simu.

² Com. de I. Georgescu.

³ În Badeuț, com. de Av. Macovei și în Mălini, dict. de M. Nistor.

⁴ Com. de Ionică a lui Iordăchi Isac, din Mahala.

⁵ Com. de R. Simu.

⁶ Com. de T. Simon.

⁷ Com. de R. Simu.

aratul pământului, spițe și ciolane de la roata carului, căci, eu jugul s-a slujit de a arat sfântul pământ, iar roțile carului i-au fost ca picioare¹.

În Bucovina îi pun un jug sau o bucată de jug sub cap, adică sub perina pe care zace, crezând că de aceea nu poate muri, fiindcă ar fi furat cândva vreun jug².

În unele locuri, tot din Bucovina, se crede și se zice că, dacă cel ce trage de moarte se află cu capul pe o perină umplută cu *pene de pasăre*, nu poate muri degrabă, pentru că sufletul îi este foarte de pene. Deci, îi iau perina de sub cap și în locul ei îi pun un cojoc ori un pieptar de oaie sau de miel întors cu lâna spre cap, crezând că, fiind oaia și mielul simbolul sfințeniei și al nevinovăției, o să moară cu mult mai degrabă și mai ușor³.

Pe pene, spun iară unii, să nu moară omul, căci penele și cu deosebire cele de găină neagră nu sunt deloc de bine, ci, pe fân ori pe paie, pentru că acestea sunt amestecate cu flori frumoase și mirositoare⁴.

În Moldova, asemenea, i se iau perinele de sub cap, dacă acelea sunt umplute cu pene de pasăre⁵.

Mai departe, românii din Bucovina, pe lângă cele arătate până aici, îl îmbracă foarte adeseori în schimburi curate ; îl pun cu capul dinaintea icoanelor ; îi întorc așternutul, de la cap la picioare și viceversa ; aștern și pe pământ și-l pun acolo, ori îl scot câte o țără și afară⁶.

Datina din urmă se află exprimată și-n poezia poporană. Un cântec din ținutul Bârgăului, în Transilvania, comunicat de conșcolarul meu Pavel Beșa, ne spune cu privire la această datină, foarte răspândită, următoarele :

Năfrămuță ruptă-n cincî,
Plin o coadă de voinici,
La tot fagul câte cincî.
Dar la fagul cel mai mare
Zace-un voinic de lungoare,
Cu drăguța la picioare.
Și drăguța mi-l privește
Și din gură așa-i vorbește :
— Ori mori, bade, ori te scoală,
Ori îmi dă și mie boală.
Că mi-am urât zilele
Mutând căpătăiele,
De la cap, de la picioare,
De la umbră, de la soare,
De la cald, de la răcoare !⁶.

¹ Ioneanu, *op. cit.*, p. 38. T. T. Burada, *op. cit.*, p. 7—8. „Șezătoarea”, an. I., Fălticeni, 1892, p. 19 : „Jugul boilor să nu-l pui pe foc, că nu poți muri și numai te chinuiești”.

² Dat. din Crasna dict. de M. Bărbuță și a celor din Badeuț, com. de Av. Mavei și a celor din Mahala, com. de G. Tomoiogă.

³ *Idem.*

⁴ Com. de Rom. Simu.

⁵ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 7.

⁶ Crasna, dict. de M. Bărbuță.

Alt cântec, din ținutul Dornei, în Bucovina, care asemenea amintește datina aceasta, sună precum urmează :

Sus la naltul cerului
La razele soarelui.
Este-un pat mândru rotat
Dar pe pat cine-i culcat ?
Un voinic mândru și-nalt.
La capul lui cine șede ?
O copilă, până verde.
Ea din ochi că mi-l ochește
Și din guriță-i vorbește :
— Ori mori, bade, ori te scoală,
Ori îmi dă și mie boală.
Că de când te-ai bolnăvit
Singură m-am îngrozit,
Perinuțele mutând ;
Ni la umbră, ni la soare,
Ni la cap, ni la picioare,
Ni la vânt, ni la răcoare.

În fine, al treilea cântec, tot din Bucovina, și anume din comuna Ciahor, ținutul Cernăuțului, sună așa :

La greu coborâș,
Verde alunîș
Țalban pătiniș,
Este așezat
Un frumușel pat
Cu stâlpii de fag
Cu scânduri de brad.
Și-ntr-însul e așternut
Mușchi verde dincoa¹ de Prut :
Mușchiul bradului
Și-a molidului.
Dar-oare în pat
Cine e culcat ?
La Constantinaș
Voinic fecioraș !
Da la cap cine-mi șede ?
Margarinta, draga sa,
Căpătâiul lui muta
Și la umbră și la soare
Și la pământ cu răcoare
Și ea mutându-l plângea
Și din gură așa zicea :
— Mori, bădiță, ori te scoală,
Ori îmi dă și mie-o boală.
Că mi-am urât zilele

¹ Dincoa, prescurtat în loc de *dincoace*.

Mutându-ți perinele.
Când la cap, când la picioare,
Când la umbră, când la soare,
Când la pământ cu răcoare“ !

Dacă cel ce trage de moarte și nu poate muri, a fost morar, îi pun sub căpătâi diferite unelte de moară precum : ciocan, topor, bardă, pasul cu care a îndreptat piatra morii, ca să fie rotundă, mertic, ciolane și măsele de la roata morii, ba, de se află și se poate, încă și o bucățică de piatră de moară, crezând că, de aceea, nu poate muri, fiindcă a luat prea mare măsura (mertic) sau a furat, în neființa oamenilor, ce au fost la moară, făină sau grăunțele din sacii acestora și el n-a trebuit să o facă aceasta deoarece roata morii i-a măcinat făina, care l-a nutrit ¹.

La cei bogați și cu deosebire la feciorii boierești, care au măsurat ogoarele spre munca locuitorilor, li se vâra o prăjină în casă pe fereastră și li se pune în mână, crezându-se că de aceea nu pot muri, fiindcă au măsurat strâmb ogorul, fâneața sau ce-a fost, năpustind pe muncitori ².

Dacă trage un vornic de moarte, i se pune bățul cu care a vornicit pe piept, iară altul trebuie să i-l ia, căci dacă moare cu bățul nepus și neluat de pe piept, atunci cred și zic că a murit vornicul. Dacă i se ia bățul, se crede că l-au scutit de unele chinuri. Asemenea murind vornicul, fiecare-l pofteste să tragă hamul căruții, care este răsplata vornicilor ³.

Dacă cu toată întrebuițarea mijloacelor, arătate până aici totuși nu poate muri degrabă, atunci se crede că trebuie să fie foarte păcătos, că a făcut o mulțime de fapte rele ; nu s-a rugat destul lui Dumnezeu a fost de cineva jurat sau blășămat sau s-a blăstămat singur pe sine, sau a fost de cineva afurisit și mai ales de o față bisericească și din cauza aceasta nu poate muri. Deci, ca să poată odată muri, se chiamă preotul local, ca să-i citească „rugăciunile de dezlegare“ sau „rugăciunile la ieșirea sufletului“ ⁴.

În Transilvania este datină, pe lângă citirea „*canonului la ieșirea sufletului*“, de a i se citi încă și psaltirea ori altă slujbă și când se începe citirea se aprinde o lumină cât bolnavul de lungă. Gătându-se lumina în vremea slujbei și bolnavul tot n-a murit, se crede că n-are să moară, ci are să se scoale ⁵.

După ce l-a dezlegat preotul și tot n-a mai murit, ci se chinuiește una, două ba și mai multe zile, adeseori chiar și mai multe săptămâni, atunci mulți dintre cei slabi în credință încep, din nou, cu diferite descântece și desfăcături, până ce în urmă, după cum cred ei, trebuie să se aleagă într-o parte ori în alta, să moară ori să se însănătoșeze.

Cele mai uzitate descântece și desfăcături la această ocazie sunt tot acelea, despre care ne-a fost vorba în cap. II, adică de *ursită*, de *fapt* și de *pocitură*.

¹ Dat. rom. din mai multe părți ale Bucovinei, com. de G. Tomoloagă. — Vezi și T. T. Burada, *op. cit.*, p. 8.

² Ioneanu, *op. cit.*, p. 38 : — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 8.

³ Com. de Ionică al lui Iordachi Isac din Mahala.

⁴ Cred. și dat. foarte lătită în Bucovina și Moldova ; vezi și T. T. Burada, *op. cit.*, p. 7.

⁵ Com. de Rom. Simu și Al. Boeriu.

Unii, din contră, văzând că, după toate cele întrebuintate și făcute mai nainte, cel ce trage de moarte, nici nu moare, nici nu se rădică, îndătimează a-l scâlda într-o scâldătoare făcută dintr-o buruiană care în părțile de pe lângă Prut din Bucovina se numește *șistelină*, după care scâldătoare trebuie numaidecât să se aleagă până în două, trei zile, într-un fel sau altul ¹.

În unele sate din ținutul Storojinețului, precum bunăoară în Crasnă, aduce o samă de români mai multe rămurele de *lemnul Domnului*, îl pun într-o căldare mare, aduce apă și, turnând-o într-o oală, o pun la foc, ca să mecească. Dacă apa din oală, până a două zi, se face roșie, e un semn că omul bolnav va muri, deci îl scaldă cu dânsa, iară dacă e albă, atunci e semn că va trăi și, prin urmare, nu-l mai scaldă ².

Nemijlocit, după ce a repauzat, atât în Bucovina cât și în toate celelalte țări locuite de români, este datină de a i se închide ochii, ca să nu vadă jalea și durerea cea mare a celor ce-l încunjură și mai ales a cosângenilor celor mai deaproape ³.

E mare nenorocire, când nu se găsește nimeni, care să închidă ochii celui ce moare ; de aici apoi și cel mai mare blăstăm : „să dea Dumnezeu să n-ai pe nimeni să-ți închidă ochii“ ⁴.

Închiderea ochilor, după ce moare cineva, e o datină veche, care era uzitată și la romani și care se amintește de către mai mulți scriitori. Așa Ovidiu, în epistola către Ariadne, scrie :

„Nu voi avea pe nime, care să-mi închidă ochii cu degetele !“ ⁵.

Iară în alt loc, tot Ovidiu zice :

Nici voi da ordine, nici o mână amică nu-mi va închide ochii, gata de a se stinge, după ultimul strigăt“ ⁶.

Apoi Pliniu naturalistul :

„A închide ochii la cei ce mor, și apoi a-i deschide pe rugul arderii este o datină sacră la romani“ ⁷.

Se poate că strămoșii noștri numai din acea cauză închideau ochii muritorului, ca moartea să nu-i pară așa de înfricoșată și numai atunci i se deschideau din nou, când îl îngropau sau îl ardeau pe rug ⁸.

După ce i-au închis ochii îl leagă pe sub fălci cu o basma anume ca să nu înțepenească cu gura căscată ⁹. Apoi deschid ușa și ferestrele odăii în care a repauzat, anume ca să aibă pe unde ieși moartea cu sufletul ¹⁰.

¹ Com. de G. Tomoioagă.

² Diet. de M. Bărbuță.

³ Com. de G. Tomoioagă, Av. Macovei și Rom. Simu ; vezi și T. T. Burada, *op. cit.*, p. 7.

⁴ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 7.

⁵ Nec mea, qui digitis lumina condat, erit ;

⁶ *Trist.*, III, 433 :

Nec mandata dabo, nec cum clamore supremo
Labentes oculos, condet, amica manus.

⁷ *Hist. Nat.* XI, LV ; Morientibus illos (oculos) operire rursusque in rogo paterfacere quiritium magno ritu sacrum est“.

⁸ Michail Besanu, *Datinele românilor la înmormântare*, în „Albina“, an. I, Viena, 1886, nr. 55.

⁹ În Bucovina și Banat, com. de Iosif Olariu și în Moldova ; vezi T. T. Burada, *op. cit.*, p. 7.

¹⁰ Com. de Ionică al lui Iordachi Isac, din Mahala. — Com. de Vasile Burduhoșu stud. gimn., de loc din Câmpulung. — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 8 ; — Ioneanu, *op. cit.*, p. 35 : „Când o persoană trage să moară se lasă ferestrele și ușa casei deschise, să aibă pe unde ieși sufletul“.

Tot atunci, atât în Bucovina cât și în Moldova, acoperă cofele cu apă, ca să nu pice sufletul într-însele și să se înece, căci se crede că sufletul trage la apă¹.

Lumina, care i s-a ținut în mână sau la cap, în timpul repauzării, i se ține și mai departe tot în mâna dreaptă, ca și mai înainte, până ce se scaldă. Când se vâra în scaldă atunci se stinge² și se păstrează până la înmormântare, iar după înmormântare se aprinde, în trei seri dupăolaltă, în locul unde a repauzat mortul³.

La unele familii din Banat se ține lumina aceasta aprinsă în casă 40 de zile după înmormântare, la altele însă numai până ce scot prânzișorul⁴.

Pe lângă cele ce s-au arătat până aici mai e de observat încă și aceea, că atât la românii din Bucovina cât și cei din Transilvania și Banat cred că cel ce moare în ziua de Paște sau în săptămâna luminată, ba unii, precum cei din ținutul Năsăudului că și cei ce mor în răstimpul de la Paște și până la Duminic-Mare (Rusalii), acela sunt norocoși și merg sau intră de-a dreptul în rai, deoarece în acest timp porțile raiului sunt continuu deschise pentru toți creștinii⁵.

Români din Țara Românească cred asemenea, că cei ce mor în săptămâna luminată sau a Paștilor se bucură de cea mai mare fericire, pentru că, fiind în răstimpul acesta cerurile deschise, se duc de-a dreptul în cer. Din contră, însă cei ce mor în a doua săptămână după Paște, numită a *negrilor*, sunt cei mai nefericiți oameni, pentru că se duc de-a dreptul în iad⁶.

Iarăși se mai crede că e cu mult mai bine, când moare omul noaptea, decât ziua, pentru că ziua nu-i dau pasările pace⁷.

Mai departe spun și cred românii, că fiecare om are câte o stea în ceruri, care e tainic legată de soarta lui.

Deci, când este omul amenințat de vreo cursă, atunci steaua i se întunecă, iar când moare, îndată i se stinge și cade din cer, de unde vine apoi și zicala: „i s-a stins“ sau „i-a căzut steaua“, adică a murit⁸.

Această credință foarte lătită în toate provinciile locuite de români o întâlnim nu numai în vorba de toate zilele, ci și în literatura poporană și cu deosebire în doine și balade.

O doină din Bucovina, care face aluzie la această credință, sună precum urmează :

Câte stele sunt pe cer
Toate până-n ziuă pier ;

¹ Com. de Vasile Burduhosu, stud. din Câmpulung și Titu Zaharescu, stud. gimn. de loc din Baia, în Moldova.

² Com. Ionică al lui Iordachi Isac.

³ Com. de V. Turtureanu, preot în Vicov.

⁴ Com. de Iosif Olariu.

⁵ Aurel Iana, *Din credințele poporului român din Maidanu de lângă Orașuța*, în „Familia“, an. XXVI, Oradea Mare, 1890, p. 7. — Ioan Nițu Macavei, *Datele poporului român la înmormântări*, în „Amicul familiei“, an VI, Gherla, 1882, p. 94. Com. și de mai mulți români din Bucovina.

⁶ D. Stănescu, *op. cit.* p. 331.

⁷ Cred. rom. din Crasna, com. de At. Gherman, stud. gimn.

⁸ În Bucovina și la V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 4.

Numai luna și c-o stea
Știe de durerea mea.

Altă doină, din Transilvania, sună astfel :

Câte stele-n giurul meu
Toate mă vorbesc de rău ;
Numai luna și c-o stea
Imi îndulcesc inima ¹.

Steaua, despre care se face amintire în aceste două doine, e steaua aceluia care le-a cântat.

Însă cu mult mai bine e credința aceasta răspicată în balada *Miorița*, din care scoatem următoarele patru versuri ce le adresează ciobanul moldovean mioriței și anume :

Iar la cea mălcută
Să nu spui drăguță,
Că la nunta mea
A căzut o stea... ²

În fine, merită a fi amintit și aceea că trecerea unui om din viața aceasta se exprimă în diferite chipuri, precum : *a murit, și-a dat sufletul, i s-a stîns sau i s-a curmat firul vieții, a repauzat, a adormit, a adormit în Domnul, l-a iertat Dumnezeu, a trecut în cealaltă lume*, prin care se face aluzie la credința în rai și iad.

În unele părți ale Transilvaniei și Țara Românească se zice mai adeseori *a peri*, decât *a muri* sau *a repauza*. În Bucovina, verbul acesta se întrebuițează, în genere, numai cu privire la animale : *vitele pier*, iar *oamenii mor*. Se-ntrebuițează foarte adeseori și-n Bucovina ca și în țările sus arătate, însă totdeauna numai despre oamenii cei răi sau fără de lege.

Dacă unul a fost foarte mult bolnav se zice, de regulă, că *l-a strâns Dumnezeu* sau *l-a iertat Dumnezeu*, adică i-a iertat chinurile cele îndelungate și luptă cu moartea, ce mai totdeauna îl muncește grozav pe om ; dacă a murit de o moarte năpraznică și în același timp încă și tânăr : *a murit cu zile*, sau *s-a prăpădit* ; unuia care moare îndată după altul : *uite cui i-a închinat* ; iară în batjocură : *s-a dus la rogoz* ³, sau *a pus fața la mormânt*, după cum ne spune și următoarea doină din Bucovina :

Măi băiete, băiețele
Vină la noi, nu te teme,
Că de cine te-ai temut
A pus fața la mormânt ⁴.

¹ Nicolai Borza, *Doine și hore pop. din Ardeal*, în „Familia“, Oradea Mare, an. XX, 1884, p. 323.

² V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 2.

³ Aceste două expresii din urmă sunt uzitate mai mult în Transilvania, com. de I. Georgescu.

⁴ Varianta acestei poezii vezi-o la S. Fl. Marian, *Poezii pop. rom.*, tom. II, p. 148.

sau in fine : *a pus coasta la pământ și fața la răsărit*, după cum arată și următoarea doină din Igești, în Bucovina :

Măi băiete, băiețele
Intră-n casă, nu te teme,
Că de cine te-ai temut
O pus coasta la pământ
Și fața la răsărit
Și s-o dus și n-o venit.

Când însă întreabă cineva de ce anume a murit, i se răspunde că *asa i-a fost paharul morții*, altul, afară de tatăl și de maica respectivului, nime nu cutează a spune de ce fel de moarte a murit.

Scăldarea

Cum și-a dat omul ultima răsuflare, cea dintâi grijă a celor ce au stat împrejurul lui este, pe lângă deschiderea ușii și a ferestrelor casei, în care a repauzat, și pe lângă acoperirea cofelor, de a face o scăldătoare și a-l scălda într-însa, până ce nu apucă a i se răci și înțepeni corpul ¹.

Scăldătoarea aceasta se face, atât în Bucovina cât și în Moldova, în următorul chip : aduc apă curată de la un izvor, de la o fântână sau de la un pârâu limpede și o pun într-un ceain sau într-o căldare mare, ca să se încălzească ².

În unele părți din Transilvania, în locul ceainului sau căldării, se întrebuințează de comun o *oală nouă*, în care se toarnă și puțină apă sfințită și care, după scăldare, se pune la picioarele cadavrului, anume ca și sufletul, care zboară încolo și-ncoace, să se poată încă scălda ³.

Pe lângă apă se mai pun în căldare și mai ales în timp de vară, atât în Bucovina cât și în Transilvania, însă și felurite plante, precum : mintă, calapăr, busuioc, romanită, sulcină, peliniță, lemnul Domnului, precum și multe alte buruieni și flori mirositoare, anume ca atât scăldătoarea cât și corpul celui ce se va scălda într-însa, mai cu seamă dacă acelea e-copil, să miroasă frumos. Apoi, atât apa cât și plantele dintr-însa, se lasă până ce se încălzesc ⁴.

Se bagă însă tare bine de seamă, mai ales de către cei de casă și cu deosebire în Țara Românească, ca să nu se împingă tăciuni sub vasul în care fierbe apa de scădat, sub cuvânt, că se face focul de fiert apă pentru scădatul și a altor morți ⁵.

După ce s-a încălzit acum apa de ajuns, 2—4 bărbați dintre străini ce au asistat la ieșirea sufletului sau alți străini, ce au fost anume spre

¹ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 9 : „Până a nu înțepeni trupul mortului, neamurile sau prietenii lui îl rad, îl scaldă sau în unele locuri îl spală cu apă caldă și apoi îl lau cu săpun“. În cele mai multe părți ale Bucovinei după cum mi-a spus G. Tomoioagă cantor bis. există credința că dacă scăldătoarea aceasta s-ar prepara mai înainte, atunci omul ce trage de moarte, cu greu moare ; ba se zice că uneori toc-mai din cauza aceasta se chinuiește și 2—3 zile și tot nu mai poate muri.

² A. Lambrior, *op. cit.*, p. 151 : „În vremea aceasta bătrânele megieșe, adunate la țipetele din casă pun căldarea sau ceainul pe foc și încălzesc apa de scăldătoare“.

³ H. v. Wlislöcki, *op. cit.*, p. 31.

⁴ Com. de G. Tomoioagă și Rom. Simu.

⁵ Ioan St. Negoescu, *Credințe populare*, în „Lumina pentru toți“, an. II, București, 1888, p. 474 ; — Ioneanu, *op. cit.*, p. 42 : „Când se încălzește apa pentru scădatul unui mort să nu împingă tăciunii din foc sub vas, căci este semn de facerea focului și pentru alți morți“.

acest scop chemați ¹, iar dacă a fost de parte femeiască, tot atâtea femei ² iau un ciubăr, o vană sau o covată mare, toarnă într-însa apa din căldare sau ce este, o adaugă cu apă rece, ca scaldătoarea să fie bine potrivită, adică nici prea fierbinte nici prea rece, ci numai abia călduță, ca apa de vară, rădică apoi corpul mortului de pe locul repauzării, îl dezbracă de toate vestmintele în care a repauzat și vârându-l în vasul cu scaldătoarea astfel pregătită încep a-l scâlda și spăla cu săpun peste tot corpul, începând de la cap și până la picioare, nelăsând nici o singură părțică nespălată ³.

În unele părți din Transilvania și Banat, mortul nu se scaldă în atare vas, ci, luându-se de pe locul în care a repauzat, se pune jos la pământ, pe un așternuț de paie, dar mai cu seamă pe o scândură lungă și lată și pe aceea îl spală ⁴.

Cel ce se apucă de spălat și scaldat pe vreun mort și nu rade bine tina și tot *lipul* (*lepul*) de pe dânsul, de cumva e întinat sau nu poate să-i spele tot lipul de sub unghii, se crede că are un păcat foarte mare și că tina, ce rămâne pe cel mort, are să o mănânce el în cealaltă lume ⁵.

Drept aceea, fiecare care se apucă de scaldat, după ce l-a spălat acum peste tot corpul, până ce s-a făcut curat cum l-a pus mâ-sa în fașă, când l-a pornit la botez ⁶, îndată îi taie unghiile ⁷, anume ca și sub unghii să-l poată astfel spăla, ca să nu rămâie și sub acestea nici un pic de tină, pentru că dacă nu face această pe cealaltă lume va avea răspundere ⁸, apoi și pentru aceea ca nu cumva, ducând pământul cu dânsul din această lume în cealaltă, să fie cunoscut de diavol ⁹.

Datina tăierii unghiilor la români, care de altmintrelea e uzitată și și la alte popoare atât din vechime cât și din timpul prezent, cred că-și are izvorul său mai mult în următoarea legendă de provenință bogomilică sau mai bine zis manicheică :

„Cică dintru început nu era pământ, soare, lună și stele, nici lumină ca acum, ci oriincotro țe-ai fi întors și te-ai fi uitat era numai o apă turbure, care plutea ca un nor încolo și încoace. Iar pe valurile acestei ape, nemărginit de mare și adâncă, umbla *Dumnezeu și cu Dracul*, unicele ființe de pe timpul acela.

Și *Dracul* îi zicea lui *Dumnezeu* totdeauna, de câte ori vorbea către dânsul „*Fârtate*“, iar *Dumnezeu* îi zicea „*Nefârtate*“ ¹⁰.

¹ Cei de casă, nicicând, nu scaldă pe mort.

² D. Stănescu, *op. cit.*, p. 322 : „Dacă mortul a fost de parte bărbătească, doi sau trei bărbați îl spală cu apă caldă, cu săpun, îl piaptănă și-l îmbracă ; două sau trei femei, dacă a fost femeie“. — În Moldova, comuna Rădășeni, după cum mi-a spus A. Pletosu pe bărbați îi scaldă de comun trei bărbați, iar pe femei trei femei.

³ Dict. de M. Ursacu, com. de G. Tomoiogă și Av. Macovei.

⁴ M. Besanu, *op. cit.*, nr. 57 ; com. de Rom. Simu.

⁵ Credința românilor din Bucovina, com. de I. Blându stud. gimn. și a celor din Transilvania, com. de Rom. Simu, învățător.

⁶ Com. de V. Turtureanu, preot.

⁷ Pretutindenii uzitat în Bucovina.

⁸ Com. de I. Georgescu, inv. în Secadate.

⁹ Credința românilor din Moldova, comuna Baia, com. de Titu Zaharescu, stud. gimn.

¹⁰ Fem. *Nefertiță* se întrebuințează mai ales în locuțiunea „lua-te-ar“ sau „mânca-te-ar *Nefertița* !“.

Astfel Dumnezeu și Dracul se primblară, încolo și îcoace, pe valurile apei aceleia, șapte ani d-a-rândul.

După al șaptelea an, fiind Dumnezeu foarte ostenit, pentru că nu se culcase, nici nu dormise defel în răstimpul acesta, zise către Drac :

— Știti ce, măi Nefărtate ?

— Ce este Fărtate ?

— Repezi-te degrabă în adâncimea apei și adă o mână de lut, ca să ne facem pe întinderea acestor valuri nemărginite un pătîșor, ca să avem unde ne odihni, căci eu unul nu mă pot mișca acum de ostenit ce sunt !

— Iacă m-am repezit ! — răspunde *Ducă-se pe pustii*, și cum rosti cuvintele acestea... huștiuliucu !... de-auna s-a și cufundat în apă. Dar, bojbăind el, încolo și-ncoace, prin adâncimea apei și neaflând nici o țară de lut, s-a întors înapoi și a spus lui Dumnezeu că în adâncul apei nu se află lut, ci numai năsip.

„— Adă-mi dară și năsip ! — zise D-zeu.

Dracul s-a cufundat acum a doua oară și luând din adâncul apei o mână de năsip, s-a întors iarăși, cât ai bate din palme, îndărăt, dar până ce a ajuns deasupra apei nu i-au mai rămas numai vreo câteva fire de năsip sub unghii, toate celelalte i s-au strecurat printre degete. Trei din firele ce i-au rămas i le-a dat lui Dumnezeu, iară celelalte le-a păstrat pentru dânsul.

Dumnezeu, luând cele trei fire și frământându-le în mână, a făcut dintr-însele o *turtiță*. Apoi, puind turtița aceea pe apă, s-a culcat Dumnezeu și cu Necuratul pe dânsa, ca să se odihnească.

Ce face însă Necuratul ?.. Voind a rămânea singur domnitor și stăpânitor peste toată lumea, cum s-a culcat a și început a horăi, făcându-se că doarme dus. Dar el nu dormea, ci aștepta cu nerăbdare doară adoarme Dumnezeu, ca apoi să-l răstoarne de pe turtiță, să-l arunce în apă și să-l înece.

Dumnezeu, știind prea bine cu ce fel de gânduri se poartă Dracul, se făcea asemenea că doarme dus, dar el nu dormea.

Dracul, când cugetă acum că Dumnezeu doarme dus, l-a apucat de un picior și a început a-l trage în dreapta și în stânga de pe turtiță, voind numaidecât să-l arunce în apă și să-l înece. Însă cu cât îl trăgea el mai tare cu atât turtița de năsip se întindea mai mult și se făcea mai mare și în care parte îl trăgea, într-aceea se lățea mai tare. Și tot așa muncindu-se Necuratul, de-i curgeau sudori de pe nespălata-i față, se făcu din turtița aceea *pământul* pe care locuim noi astăzi.

Dracul s-a minunat foarte mult de această întâmplare neașteptată, dar nu zise nimic. Și Dumnezeu încă a tăcut, făcându-se și el că nu știe nimic, despre toate celea ce s-au întâmplat peste noapte. Și așa se porniră mai departe la plimbare prin lume.

Mai umblând ei, încolo și îcoace, cât vor mai fi umblat, și văzând de la un timp Dumnezeu că nu e bine ca pământul să fie fără țipenie de om, s-a plecat jos, a luat o mână de țărână și frământând-o, ca aluatul, a făcut dintr-înșă pe omul cel dintâi. Iară după ce l-a făcut și l-a înviat, zise către Dracul, să facă și el un om și să-l învie ca dânsul.

Dracul nu așteptă mult rugat, ci, luând o bucată de lut în mână, făcu și el un om tocmai ca și Dumnezeu. A luat apoi un buciom și a început a sufla cu acesta în omul cel făcut de dânsul, ca să-l învie. Dar, în zadar, i-a

fost toată munca, căci nu l-a putut învia, deși omul făcut de dânsul s-a fost umflat ca o butie.

De atunci a rămas apoi în om un fir de inimă cât un fir de mac în șapte despicate și firul său sămburele acela e *răutatea omului*. De aici vine apoi, că omul sudue așa de spurcat și urât, căci dacă n-ar fi sămburele cel rău într-însul, omul ar fi *curat ca mirul*.

Tot de aici vine, că oamenii se tem de morți pentru că Dracul, cum moare un om, îndată se apropie de trupul lui spuind că trupul omului e al său, fiindcă se ține de pământ și pământul e al său, deoarece el a fost acela care l-a scos din fundul apei.

Mai departe, trupul omului se poate cunoaște și de pe aceea că e al său, fiindcă fiecărui om, până și în ziua de azi *i-a rămas negru sub unghii*, precum i-a rămas și lui nisip, când l-a scos din apă. Căci dacă trupul omului n-ar fi proprietatea sa, *atunci omul ar fi curat sub unghii, și nu negru*.

Din pricina Dracului deci dară, care pretinde că trupul omului e al său și nu al lui Dumnezeu, *îndăținează românii de a tăia unghiile celor morți* și tot din această pricină *ii priveghesc* ei toată noaptea, nelăsându-i să stea singuri în casă, temându-se, ca nu cumva să vie Dracul, mânea-o-ar acolo unde a înserat și să puie mâna pe dânsii¹.

Afară de legenda aceasta mai există la românii din Bucovina încă și următoarea credință cu privire la unghii și anume :

Pe fiecare om, cum moare și se duce în cealaltă lume, îl întreabă Dumnezeu : unde i-s unghiile ? să-și dea seama ce a făcut cu dânsule ? și dacă le are, le scoate din sân și i le arată, iar de nu le are, e rău de dânsul².

De aceea, fiecare om cât trăiește, se cuvine ca să puie unghiile. după ce le taie, în sân sau la pragul ușii, iar după ce moare, să i se puie în sân, pentru că, la a doua venire, fiecare trebuie să dea unghiile apostolului Petru, ca să-și facă trâmbiță dintr-însele³.

Românii din Moldova însă spun că de aceea se taie unghiile mortului și i se pun în sân, pentru că *la vremea judecării cele de pe urmă* din unghiile acestea au să facă sfinții arhangheli Mihail și Gavril bucine din care au să bucine în cele patru cornuri ale lumii, ca să se întrupeze oame-nii și să se strângă la judecată.

Tot din această cauză mulți inși îndăținează și de altă dată, când taie unghiile, a nu le azvârli, ci a le pune în sân⁴.

O seamă de inși însă nu taie unghiile celor morți, din cauză că, după cum cred și spun ei, n-ar avea cu ce sui pe scări la cer⁵.

Cauza pentru ce se dă scaldării și spălării celui repausat o atenție atât de mare, e pentru că mortul, după credința românilor de pretutindeni, trebuie nu numai să se spele și să se lepede de toate păcatele câte

¹ Dict. de Vasile Ungureanu, român din Iliești, districtul Sucevei.

² Credința rom. din Ropcea, com. de Em. de Cuparencu, stud. gimn.

³ Dict. de Elisaveta Agapi, româncă din Mănăstioara.

⁴ Dict. de M. Nistor, din Mălini.

⁵ Dict. de El. Agapi.

le-au făcut, trăind pe pământ și să meargă cu sufletul în împărăția cerească,¹ ci, totodată, să meargă și cu corpul curat pe lumea cealaltă², precum și pentru aceea, ca la ziua cea de-apoi, adică la ziua învierii, să fie curățit de toată întinăciunea³.

Mai departe se mai crede încă și aceea că, dacă repauzatul s-a mărturisit și cuminecat cu sf. taine și la moartea sa a fost bine și frumos scăldat și spălat, înfățișându-se curat înaintea lui Dumnezeu, acesta chiar și-n cazul acela, când ar avea omul unele păcate mai mici, i le-ar spăla și ierta și el⁴.

În unele părți ale Bucovinei, precum bunăoară în satele Ropcea și Stroești, nu e datină de a se face scăldătoare pentru cel mort, ci a se spăla numai simplu cu apă proaspătă dintr-un pârâu sau dintr-o fântână chiar și-n cazul acela, când apa e rece⁵.

Tot în timpul scăldării, dacă cel repauzat e bărbat înaintat în vârstă, îl rad frumos⁶, dacă în timpul bolii sale i-a crescut barba mare, din cauză că, după credința poporului din cele mai multe părți ale Bucovinei, cel ce s-a ras la moartea sa sau după moarte, când s-a scăldat, se înfățișează înaintea lui Dumnezeu ca un tânăr de 30 de ani, iar de nu l-a ras, apoi bătrân rămâne pentru totdeauna. Dacă însă mortul, înainte de a-și da sufletul, a lăsat cu limbă de moarte să nu-l radă, atunci, voind a-i împlini dorința, nu-i rad, ci-l lasă așa⁷.

După ce l-au ras, îl spală din nou pe obraz cu apă proaspătă și apoi îl șterg pe tot corpul, de regulă, cu o năframă curată sau cu un ștergar nou sau cu o față de masă, care rămâne apoi ca răsplată celui ce l-a scăldat⁸.

După aceasta îl ung pe cap cu unt și-l piaptănă frumos⁹.

Nevestele, precum și toate femeile cele bătrâne, se împletesc. Dacă însă moare o femeie lăuză, i se lasă mai multe fire de păr neîmpletite, anume ca s-o vadă Dumnezeu, că este lăuză și să-i ierte păcatele¹⁰.

Fetele cele mari însă precum și copilele, nu se împletesc, ci se lasă despletite, spre a se putea găti ca miresele¹¹.

Tot atunci când se piaptănă mortul este datină, în unele părți, de a-i tăia puțin păr, care se pune în ceară și se păstrează de către neamurile lui în *pălămida lăzii*, spre aducere aminte¹² alții îl pun și țin în lavița lăzii și iarăși alții scot un cui din părete și vârându-l în locul aceluia, bat cuiul la loc peste dânsul sau fac o bortă în ușorul de sus al ușii, îl vâră

¹ Cred. rom. din Mahala, com. de Ionică al lui Iordachi Isac și a celor din Stupca, com. de Al. Baci, stud. gimn.

² Ioneanu, op. cit., p. 36: „După ce o persoană a murit, corpul i se scaldă într-o albie, ca să se ducă curat pe lumea cealaltă”; Rom. Simu: „Omul se scaldă, ca să meargă curat în cealaltă lume”.

³ Com. de I. Georgescu.

⁴ Com. de G. Tomoioagă.

⁵ Com. de Em. de Cuparencu.

⁶ Pretutindeni în Bucovina; vezi și T. T. Burada, op. cit., p. 9.

⁷ Com. de G. Tomoioagă.

⁸ În Suceava, Stupca, Todirești și Ropcea.

⁹ În Bilca, Vicovul-de-Sus, Câmpulung și alte sate din Bucovina.

¹⁰ Ioneanu, op. cit., p. 37.

¹¹ Dict. de M. Nistor, din Mălini.

¹² T. T. Burada, op. cit., p. 10.

în borta aceea și astupându-l, îl lasă apoi pentru totdeauna acolo. Aceasta se face pentru norocul casei, căci, amăsurat credinței poporului, nu se știe după cine se trage norocul la casă și lesne poate cu acela ce a murit să se ducă tot norocul, dacă nu se păstrează nimic de la el.¹

Mulți inși din clasele mai înalte taie mai multe șuvițe de păr, din care își fac, tot pentru aducerea aminte, lănțuțele de orare sau floricele, pe care le păstrează apoi în niște cutiute anume spre acest scop făcute.

În Transilvania, districtul Năsăudului, taie mortului un smoc de păr din cap, nemijlocit înaintea scoaterii sale din casă și a pornirii spre mormânt, în credința că, până ce vor păstra acel smoc de păr, nici norocul nu-i va părăsi. Unii îndătimează de a se afuma cu păr de acesta, anume ca să nu vizeze pe cel mort².

În unele sate din Bucovina precum bunăoară în Todirești pe lângă aceea că-l scaldă și-l lau, îi mai spală corpul cu vin, și mai ales atunci, când înainte de repauzare n-a fost mărturisit și împărtășit cu sf. taine³.

În Transilvania îi mai ung corpul încă și cu niște unsori mirositoare⁴.

Datina spălării cu vin și a ungerii cadavrului cu diferite unsori mirositoare o întâmpinăm foarte adeseori și într-o seamă de bocete, care se bocesc, nu mult după scaldare, în decursul timpului cât petrece mortul în casă, precum și mai pe urmă, când se duce la mormânt.

Iată unul din mulțimea acelor bocete :

Veniți frați și sorioare
Și-mi puneți flori la picioare.
Veniți, frați și verișori
Și mă-mpodobiți cu flori.
Veniți ai mei veri și frați
Și cu lacrimi mă scâlțați.
Și-mi stropiți fața cu apă,
Că de luni mă duc la groapă,
Și-mi stropiți fața cu vin,
Că mă duc în loc străin
Ș-napoi n-am să mai vin.
Și-mi stropiți fața cu bere,
Că mai mult nu mi-ți vedere ;
Că nu mă duc să-nfloresc,
Ci mă duc să putrezesc.
Duce-m-oi și-oi putrezi
Și-napoi n-oi mai veni
Oare cine m-o boci ?
Sora mea cu maica mea
Mai ales ibovnică !⁵

¹ Com. de mai mulți români din Bucovina, precum și de Rom. Simu, din Orlat, în Transilvania.

² Com. de T. Simon.

³ Com. de I. Avram.

⁴ D. T. Bojincă, *Anticele romanilor*, Buda, 1832, vol. II, nota de la p. 210. M. Besanu, *op. cit.*, nr. 57 : „Și după ce pulsul nu mai bate și sufletul s-a despărțit de trup — trupul se scaldă și în unele locuri, mai vărtos în Ardeal, se unge cu un fel de unsoare mirositoare și numai după aceea se îmbracă în vestmintele cele mai frumoase și curate, ce le-a avut repauzatul în viață“.

⁵ Din Horodnicul-de-Jos, sat în districtul Rădăuțului, com. de fostul meu conșcolar Petrea Prelipceanu.

După ce l-au scăldat și pieptănat și după ce l-au îmbrăcat și așezat, unde au avut să-l așeze, iau apa cu care l-au scăldat și-o varsă într-un loc retras, neprihănit și mai ales într-o grădină, la rădăcina unui copac, care se acoperă apoi, pentru câțva timp, cu o copaie sau cu căldarea în care s-a încălzit apa ; aceasta se face pentru ca să nu umble nici o vietate pe locul acela, fiind păcat, să se calce cu picioarele ¹.

În Țara Românească, precum în plaiul Prahova și comuna Zănoaga, scăldătoarea aceasta nu se varsă afară până după înmormântare ².

Albia sau vana, în care s-a scăldat mortul, după ce s-a aruncat scăldătoarea dintr-însa se răstoarnă cu gura în jos și nu se mai întrebuițează defel până după înmormântare, fiind rău de moarte și pentru alții ³.

Ciubărul, în care s-au spălat hainele mortului, se spală în nouă ape și apoi e ca și când s-ar vărsa în el apă sfințită de la o sfeștanie ⁴.

Oala, atât cea în care s-a încălzit apa pentru scăldătoare, cât și cea cu care s-a turnat apă caldă peste mort, când s-a scăldat, după credința românilor din Transilvania, nu mai e bună și de aceea se îngroapă ⁵.

Românii din Țara Românească însă o sparg în timpul când se scoate mortul din casă, pentru a nu muri și alții ⁶.

Paiele, pe care a fost pus mortul la spălare, unde e datina de a se face aceasta, se aruncă noaptea pe râu, sau unde nu este râu în apropiere, se îngroapă în pământ, ca să nu calce omul, ori altă vietate pe ele, căci nu e bine ⁷.

Pieptenele, cu care s-a pieptănat și săpunul cu care s-a săpunit mortul, nu se întrebuițează mai mult, ci ori se aruncă și aceste două obiecte pe un râu ⁸, ori se păstrează și se îngroapă împreună cu mortul ⁹, puindu-se în pernița pe care i-o așează sub cap, în tron ¹⁰. În unele părți din Moldova, precum în Rădășeni și Mălini, obiectele acestea se dau celui ce l-a scăldat de pomană ¹¹.

Femeilor celor ce au scăldat pe cel mort nu le este iertat să umble la fierturi, nici la colacii mortului. Acasă la dânsule, însă pot umbla, dacă mai înainte de aceasta, s-au spălat de nouă ori dupăolaltă ¹².

În fine, atât femeile, cât și bărbații, care au scăldat pe mort, atât în Bucovina cât și în Transilvania și Moldova, pe lângă obiectul cu care s-a șters mortul, mai capătă de suvenire sau pomană încă și câte un

¹ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 10. — Ioneanu, *op. cit.*, p. 42 : „Apa cu care se scaldă un mort, se varsă într-un loc retras, ca să nu calce cineva în ea, fiind un mare păcat“.

² „Revista pentru istorie, arheologie și filologie“, an. II, București, vol. III, 1884, p. 386 : „Murind om, femeie, copil, scăldând mortul, lăturile nu le varsă afară până nu-l îngroapă“. — D. Stănescu, *op. cit.*, p. 42 : „apa n-o varsă până nu este mortul îngropat“.

³ Ioneanu, *op. cit.*, p. 42 ; — I. St. Negoescu, *op. cit.*, p. 474.

⁴ Com. de Rom. Simu.

⁵ Idem.

⁶ I. St. Negoescu, *op. cit.*, p. 474.

⁷ Com. de Rom. Simu.

⁸ Idem.

⁹ I. St. Negoescu, *op. cit.*, p. 474.

¹⁰ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 322.

¹¹ Dict. de Anița Pletosu și Măriuca Nistor.

¹² Com. de Rom. Simu.

rând de haine de ale răposatului sau câte o cămașă ori iie mai bună¹ sau câte o perină ori lăicer².

Scăldarea și spălarea mortului e uzitată nu numai la români, ci și la alte popoare, atât din vechime cât și din timpul de față.

Așa romanii, după ce-l strigau de trei ori pe mort, îl puneau pe pământ, că și românii din unele părți ale Transilvaniei și apoi îl spălau cu apă caldă anume ca, dacă mai este viață într-însul, să se deștepte, iar de nu să-l curețe și, apoi așa numiții *polinctores* îl ungeau cu untdelemn și cu alte arome, parte pentru ca să se mai îmblânzească fața mortului și parte, ca să se împiedice putrezirea³.

Iată ce ne spune, în privința aceasta, poetul Virgiliu :

„Unii pregătesc apa de clocotește la foc în căldări și apoi spală corpul înțepenit și-l ung“⁴.

Iar Ovidiu zice :

„Nici corpul meu nu zace în patul obișnuit, nici este cineva care să mă plângă, când mă va pune la pământ“⁵.

Ce se atinge de păr amintim aici, că romanii aveau datină de a atârna o parte din părul celui repauzat la ușă, spre a arăta prin aceasta că în casă este doliu⁶.

¹ Com. de I. Georgescu.

² Dict. de Anița Pletosu și de Măriuca Nistor.

³ At. T. Marienescu, *Cultul păgân și creștin*, t.I. *Sărbătorile și datinele române vechi*, București, 1884, p. 336 ; — D. T.Bojinca, *op. cit.*, p. 210.

⁴ *Aeneid.* Lib. VI. 219 și 220 :

Pars calidos latices et ahena undantia flamis
Expediunt, corpusque lavant frigentis et unguunt.

⁵ *Trist.*, III, Eleg. III 39 :

Nec mea consueto languescent corpora lecto !
Depositum nec me, qui fleat, ullus erit.

⁶ D.N. Preda, *Mythologia grecilor, romanilor și a egiptenilor*, Buc., 1863, p. 223.

Îmbrăcarea

Odată mortul spălat și pieptănat frumos se îmbracă în hainele cele mai curate, mai frumoase, mai noi și mai scumpe, ce le-a avut și purtat în viață sau cu de acelea ce-i erau mai plăcute, pe care mulți inși le pregătesc, fiind încă în viață și le păstrează noi până la moarte¹.

În unele sate din Bucovina precum și în unele părți ale Transilvaniei și mai ales în cele despre nord, *cămașa* se face îndată după ce mortul și-a dat sufletul și se numește *cămașa de moarte*², iar pe femeile și pe bărbații căsătoriți îi îmbracă cu cămașa de mire, pe care *înadins* o păstrează³.

¹ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 10. — Rom. Simu : „Unii își pregătesc anume o *tie* sau o *cămașă de moarte*“. — Alții și mai ales o seamă dintre femeile cele mai bătrâne se îngrijesc nu numai de hainele cu care au să fie îmbrăcate, precum : cămașă, ștergar, catrință, colțuni, papuci, etc., ci chiar și de toate celelalte obiecte, precum : ștergare, șervete, năfrâmi etc. care sunt de trebuință la înmormântare și pe toate le așează și păstrează în ladă anume ca la timpul cuvenit, adică la caz de moarte, să aibă ai săi cu ce o îmbrăca.

² Suceava, com. de mai mulți inși : „după ce l-au spălat îl îmbracă într-o cămașă de *hasa* sau în altă cămașă nouă, însă din pânză subțire, croită și cusută îndată după moarte“. — Todirești, com. de I. Avram, stud. gimn. : „îl îmbracă într-o cămașă subțirică și numai de abia cusută“ — Vezi și T.T. Burada, *op. cit.*, p. 10—11.

³ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 11. — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 151 : „Scotându-l din scaldătoare, îl îmbracă în haine noi, cele mai de preț, ce le are. Mulți și le au pregătite din viață, mai ales bătrânele, dintre care unele și-au păstrat chiar hainele de mireasă“. — D. Stănescu, *op. cit.*, p. 322 : „E curios a ști din ce cauză unii dintre oameni și femei, fie cât de bătrâni, caută și țin foarte mult, ca la moarte, să fie îmbrăcați în cămașa ce au avut de ginere sau mireasă. Fost-a acesta un obicei introdus din cauza lipsei ce o fi îndurat bietul român și a neputinței de a-și procura vestimente mai de valoare sau credința că, căsătoria și moartea sunt cele două acte mari din viața lui ?“. — Teofil Frâncu și George Candrea, *Românii din Munții Apuseni (Motii)*, București, 1888. p. 173 : „Îndată, la încetarea din viață decedatul se spală și se îmbracă în hainele cele mai bune. Dacă a fost însurat se îmbracă cu hainele cu care s-a cununat“. — G. Tomoioagă : „În unele sate din Bucovina și mai ales în cele de peste Prut, precum bunăoară în Boian și Mahala, mai fiecare ins căsătorit are datină de a ține chiar și până la al 60 sau 70 an al vieții sale *cămașa de mire* sau mireasă, care la bărbați e cusută din pânză de in sau fuior cu flori frumoase de mătășă albă mai ales la mâneci și la poale, iară la femei cu alțițe care de care mai frumoase și mai iscusite și cu tot felul de pui pe stan, cusuți asemenea cu mătășă de felurite culori și cu cea mai mare iscusință. Ba mulți inși păstrează nu numai cămașa, ci și alte lucruri de la cununie și de-î ajugé orice nevoie și greu nu le dau odată cu capul, ci le țin, cum pot, până la moarte. Lucrurile acestea apoi, lucrate cu multă iscusință și cu multă trecere de timp se scot din lada în care au fost păstrate și se-mbracă mortul cu dânsle împlinindu-și astfel dorința exprimată cu zeci de ani mai înainte de a fi îmbrăcat la moarte numai cu aceste schimburi sau vestimente“.

Dacă moare o fată mare, atât cămașa cât și celelalte haine cu care are să se îmbrace, i se cos cu ață neînnodată, căci de o va înnoda, se crede ursitul ei ce era să-l ia de bărbat, nu se va mai însura, și vice versa ¹.

Asemenea se face și la nevestele și bărbații cei tineri, precum și la copiii, crezându-se că, dacă ața cu care li se coase vestimintele se înnodă sau dacă, după ce s-au îmbrăcat, se încheie la gât, atunci partea lor, care le-a fost au avut să le fie, s-a legat de vechi și de aceea nu se poate mai mult căsători ².

Dacă repauzatul a fost *om bătrân*, moșneag, se îmbracă în vestiminte curate și frumoase, conform etății sale, se schimbă într-o cămașă mare și albă de fuior, se încălță mai ales în părțile de la munte, cu opinci, iar pe unii, dacă au cu ce, le cumpără și-i încălță, de regulă, cu ciobote (cizme) și mai ales în papuci, chiar și-n cazul acela, când în toată viața lor n-au purtat astfel de încălțări ³, iar pe cap li se pune o cușmă moșnească, neagră sau albă, după cum le-a fost adică și portul în viață; rar când însă pălărie ⁴.

Tot așa se îmbracă și *ceilalți bărbați*, cu acea deosebire numai că pentru aceștia se caută ca, cămașa să fie nu numai albă, adică curată, ci totodată și nouă, iar cușma mai frumoasă. Tot așa și celelalte vestiminte.

În Moldova și Țara Românească se îmbracă, de regulă, cu cămașă nouă, cu brace și colțuri noi de postav sau de pânză albă, măcar că mortul poate n-a purtat niciodată cât a trăit; se încălță apoi cu iminei galbeni sau cu meși negri de mort, iar în cap li se pune căciulă neagră ⁵.

Dacă cel mort e *fecior* se schimbă cu cămașa și izmene de bumbac sau de fuior, cu berbecoci (cibaroci) ori itari și cei mai avuți, care au de unde se-mbracă și cu pieptare sărbătorești sau mintene cu sau fără mâneci ⁶, se încinge cu curea sau cu brâu ⁷, se-ncălță cu ciobote scumpe, cu papuci noi sau cu iminei ⁸, la gât i se leagă o basma de mătăasă, iar pe cap i se pune, fie vara, fie iarna o cușmă nouă și neagră, împodobită cu pene de păun sau cu floare artificială de târg. ⁹.

În Mahala, precum și în alte sate din Bucovina, i se pune pe cușmă o cunună făcută din bărbănoc ¹⁰.

¹ Ioneanu, *op. cit.*, p. 37.

² Com. de Ionică al lui Iordachi Isac din Mahala: „Dacă moare o femeie nu se încheie cu chioturile, nici nu se leagă nimic în nod, căci omul nu se poate însura a doua oară“; — El. Sevastos, *op. cit.*, p. 69: „pentru mort se coase fără nod“; Datina și credința aceasta se află și la armenii orientali din Suceava.

³ Dict. de M. Ursaca din Vatra Dornei; com. de V. Turtureanu și Av. Macovei, preoți; com. de R. Simu și T. Simon din Transilvania.

⁴ Dict. de M. Ursaca, A. Petriceanu, stud. gimn., de fel din Stroiești.

⁵ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 10.

⁶ Uzitat mai ales în ținutul Cernăuțului, com. de G. Tomoioagă și-n ținutul Năsăudului, din Transilvania, com. de T. Simon.

⁷ Uzitat în Ropcea, com. de Em. de Cuparencu.

⁸ Uzitat mai ales în satele de pe malul Prutului din ținutul Cernăuțului și cu deosebire în Boian și Mahala. Sub *iminei* se-nțelege un fel de papuci împodobiți cu curele colorate.

⁹ În Ropcea, com. de Em. de Cuparencu; în Badeuț, com. de Av. Macovei; în Vicovul-de-Sus, com. de V. Turtureanu și în unele părți ale Transilvaniei com. de Rom. Simu: „fecișilor li se pune pe cap căciulă neagră cu până (floare) în ea“.

¹⁰ Com. de Ionică al lui Iordachi Isac.

În județul Muscel din Țara Românească, căciula feciorilor se învălește de jur împrejur cu cordele împestritate : negre, albe și roșii care se numesc „urări”¹.

Măi pe scurt, toți feciorii se îmbracă și se găsesc ca niște *miri*. Ba unora, care sunt mai avuți și care au de unde se împodobi și cu lucruri de prisos, li se pune chiar și inele de argint sau de aur pe degete².

Femeile cele bătrâne se schimbă, de regulă, cu cămăși simple sau cu *cămășoae*³ se încing cu catrințe și prigitori, asemenea simple ; se-ncalță cu colțuni, mai ales de pânză și cu papuci și se-mpodobesc cu ștergere.

Nevestele se schimbă în cămăși noi, cusute cu altițe și cu strămătură, se-ncing cu catrințe frumos țesute, cu prigitori, peștimane, fote sau cu fuste, după cum le-a fost și portul ; iar peste catrințe se leagă, de regulă, cu brânețe, numite altmintrelea și *bârnețe* sau *frânghii* ; se-ncalță cu colțuni împlețiți sau cusuți din pânză și cu papuci noi și se împrobodesc cu ștergere țesute în mai multe ite. La o seamă li se pun în cap încă și un fes, peste care se leagă apoi cu un șal. Mai pe scurt, fiecare se gătește astfel, după cum i-a fost și portul în viață și după cum au îndătinat a umbla în zile de sărbătoare⁴.

Cele mai avute se îmbracă peste cămașă încă și cu un zobon (antiriu), cu scurteică sau cu rochie⁵, iar în urechi li se pun cercei, la grumaz mărgele sau sau salbă de monede și în degete inele⁶.

În fine în unele părți ale Transilvaniei muierile își mai pregătesc încă și o *merindeață de moarte*, care li se pune peste șorț în sicriu⁷.

Dacă este *fată mare* se îmbracă, de regulă, în cele mai frumoase și mai scumpe haine, ce le-a avut și anume : cămașă cu altițe, cu pui și cu fluturi, se-ncinge cu catrință frumoasă țesută cu fir, pe care o leagă cu brâu roșu sau cu fustă ; se-ncalță cu călțuni și cu papuci sau *conduri* noi⁸ ; se gătește fiecare cu capul gol și se împodobește cu fel de fel de flori, care i se pun în păr, iar pe deasupra se acoperă cu o *păioară*⁹. La o samă li se face și găță împodobită ca la mirese.

În Transilvania se bagă asemenea cu capul descoperit și cu cunună împletită din flori, din bărbănoț sau din frunză de iederă pe cap, ca și

¹ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 11.

² Com. de G. Tomoioagă, cant. bis.

³ Sub cuv. *cămășoi* ; -*oae* se înțelege o cămașă largă și lungă fără altițe și pui pe stani.

⁴ În Boian și Mahala, com. de G. Tomoioagă și Ionică al lui Iordachi Isac ; în Stupca, com. de Al. Baci, stud. gimn ; în Vatra Dornei, dict. de M. Ursac ; în Orlat, Transilvania, com. de Rom. Simu : „La unele femei li se pun în picioare *cioci* sau *călțuni de pânză*”. — În districtul Năsăudului, com. de T. Simu : „La neveste, îmbrăcăminte e cea îndătinată pe la sărbători, punându-li-se pe cap *coaptă* și totodată ele nu se lasă cu capul gol, ci li se pune și o năframă pe cap”.

⁵ În Boian, precum și în alte sate din Bucovina și în Transilvania, com. de R. Simu.

⁶ În satele de pe lângă Prut, din Bucovina.

⁷ Com. de Rom. Simu.

⁸ În Boian și Mahala, com. de V. Turtureanu, preot și G. Tomoioagă, cant. bis. Sub *conduri* — *condur* se înțelege un fel de îmbrăcăminte uzitate mai ales în ținutul Cernăuțului, care constau în două părți : *tălparii* în formă pantofilor și *ciobotele* în formă de colțuni peste care se îmbracă *tălparii*. Condurii se fac totdeauna din piele galbenă.

⁹ În Vicovul-de-Sus, com. de V. Turtureanu ; în Stupca, com. de Al. Baci ; în Stroiești, com. de A. Petriceanu ; în Vatra Dornei, dict. de M. Ursac și în Badeuț, com. de Av. Macovei, preot.

în unele saté din ținutul Sucevei și al Cernăuțului. La altele și anume la cele mai avute, li se pune pe cap *sovănel* din pânză subțire, dar numai până ce se încuie copârșeul, iar atunci se ia jos ¹.

În satele de pe ambe părțile Prutului din ținutul Cernăuțului, în Bucovina, precum și-n ținutul Năsăudului din Transilvania se mai împodobesc fetele cele mari și anume mai sărace câte cu un șirag de mărgel, iar cele mai avute și câte cu o salbă mică făcută din ruble, taleri și sorocoveți sau fiorini de argint, înșirați în fire groase de mătăș care ajung până la piept ; în urechi li se pun cercei, iar pe degete unul sau și mai multe inele de argint sau și de aur, zicând că *ale lor au fost toate obiectele acestea, cu dănele, deci, să se și ducă* ².

În scurt zis, fiecare fată mare se îmbracă în hainele cele mai scumpe și mai frumoase și se împodobește ca o mireasă. Și dacă întreabă cineva pe părinții săi de ce au împodobit-o cu niște lucruri atât de scumpe, răspund că aceasta-i toată zestrea !

În Țara Românească, când moare vreo fată mare, o gătesc asemenea ca pe o mireasă, o îmbracă cu rochie albă, i se despletește părul și-i împodobesc capul cu flori și cu peteală, punându-i-se în deget o verigă de logodnă și se crede atunci că e mireasa lui Dumnezeu ³.

De aceea, e datină, atât în Țara Românească cât și-n Bucovina, de a numi, mai ales pe feciorii cei holtei și pe fetele cele mari, *miri* sau *gineri* și *mirese* și a zice, când sunt întrebați părinții despre dâșii, că i-au *însurat și măritat*.

Dacă cel mort este un *prunc mic*, se schimbă cu cămeșuică, curată, se încinge cu un brâneț, chingă sau cingătoare și se încălță cu păpucași noi, iar pe cap i se pune o pălăriuță sau o cușmă sau i se face un comănac de pânză de bumbac ori de pânură pe care îl împodobesc cu crețișori, cu găitani și cu fel de fel de strămături ; asemenea se împodobește și cu fel de fel de flori, precum : roze, garoafe, ghiorghine, crini etc. ⁴.

În Transilvania, ținutul Năsăudului, atât băieții cât și copilele până la șapte ani, se îmbracă cu cămașă de botez. De la șapte ani în sus însă se îmbracă, de regulă, cu vestmintele cele de sărbătoare, adică cu cele mai frumoase ce le-au avut, pe cap li se pune căciulă (cușmă), iar în picioare cioboțele sau opincuțe ⁵.

Toți copiii de țată, câți mor, se crede că vor fi îngeri. De aceea, cămașa în care se schimbă li se dăspică dinainte, de sus până jos, ca să poată zbura. Dar, în același timp, se leagă cu o cordeluță roșie peste mijloc, ca să le servească ca aripi ⁶.

În caz când nu se află dindemână toate vestmintele, despre care ne-a fost până aici vorba, căci numai puțini oameni sunt care se pregătesc pentru asemenea lucruri mai dinainte, atunci mortul se schimbă mai întâi numai în cămașă curată, iar toate celelalte se fac sau se cumără imediat după repauzare și se-mbracă ceva mai pe urmă cu dănele.

¹ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 173, Com. de Rom. Simu.

² Com. de V. Turtureanu, G. Tomoiogă și T. Simon.

³ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 11.

⁴ În Ropcea, precum și în alte sate din ținutul Storojinețului, în Bucovina, iar în Transilvania mai ales în Secadate și împrejurimi, com. de I. Georgescu.

⁵ Com. de T. Simon.

⁶ În Mahala, com. de Ionică al lui Iordachi Isac.

Iar cum le-au cumpărat, îndată se apucă mai multe femei, care se află de față, de croiesc și cos vestmintele trebuincioase și apoi se îmbracă peste schimburi cu vestmintele mai sus amintite, îi pun cușmă în cap și-l încălță cu ciobote sau papuci.

Merită a fi amintit aici încă și aceea că morții, fie aceia orișicât de sărmani, niciodată nu se îmbracă cu vestmintele în care au murit, chiar și când acelea ar fi orișicât de frumoase. Ci vestmintele acelea, neamurile mortului le dau ca elemosină săracilor după ce l-au scădat ¹.

Îmbrăcarea și gătirea mortului, numită altmintrelea *gătarea*, *gă-teala* sau și *primenirea mortului* cu hașele cele mai scumpe, mai frumoase și mai tari, se face din iubirea și cinstea ce o arătăm către dânsul și pentru credința, ce este, că morții se duc să călătorească pe cealaltă lume, având a se înfățișa înaintea lui Dumnezeu, la a doua venire, curați și îmbrăcați tocmai cum s-au îngropat ².

Cei ce nu îmbracă pe morți în haine frumoase și curate, ca să aibă în ce se înfățișa înaintea Domnului nostru Isus Cristos la a doua venire și mai cu seamă în cămașa nouă și cât se poate de albă, ci în una veche și ruptă și pe deasupra încă și neagră, aceia nu numai că păcătuiesc foarte tare, ci cășunează totodată și mortului mare neplăcere, căci înfățișându-se într-o asemenea haină, la ziua judecării, lesne poate fi mus-trat de către ceilalți creștini că, trăind în lumea aceasta, nu s-a îngri-jit la timp, ca să aibă și el, dacă nu mai mult, cel puțin o cămașă mai cinstită, mai curată și mai frumoasă.

Dovada despre această credință, foarte răspândită și adânc înră-dăcinată în inima poporului român de pretutindeni, avem și o mulțime de bocete poporane, care ne arată cum se roagă cei ce din nebagare de seamă sau din altă cauză oareșicare au îmbrăcat pe vreun mort cu că-mășă neagră sau presupun numai că li s-ar fi înegrit cămașa, după în-mormântare, ca acesta să le-o trimită și ei, spălând-o și făcând-o albă ca ghiocul, iarăși i-or trimite-o îndărăt.

Aducem aici numai un singur exemplu.

Un bocet din șatul Stupca, districtul Sucevei, în Bucovina, dict. de Ilinca a Mielului Capră, ne spune, cu privire la această credință, următoarele :

¹ Com. de T. Simon.

² T.T. Burada, *op. cit.*, p. 11. — Ioneanu, *op. cit.*, p. 39 : „Un mort se înmormân-tează cu hainele cele mai bune pe care le-a avut, ca înfățișându-se înaintea lui Dumnezeu pe lumea cealaltă să fie curat“. — I. Georgescu: „Mortul se îmbracă cu vestmintele cele mai bune, care le are, pentru că, crede poporul, că la ziua învierii cu acelea se va și scula“. — Ionică al lui Iordachi Isac : „Se crede că, cum de împodobit se pune mortul în pământ, așa va fi și pe cealaltă lume în veci“. — A. Petriceanu în lumea cealaltă“. — G. Tomoiogă : „Se crede că mortul se va scula desigur la a doua venire a lui Isus Cristos cu acelea straie, cu care l-au înmormântat și care nu vor fi atinse de putrefune, ci numai vor trece prin pământ ca și trupul, spre a se face mai frumoase ca și metalul în foc“.

Și iar dacă mi-i vedea
 Că-i neagră cămașa
 Să spui mămuții așa :
 Să-mi trimată cămașa
 Pe șuierul vântului,
 Prin fundul pământului.
 Că eu, cum oi căpăta-o
 Frumușel că mi-oi spăla-o ;
 Nici cu apă, nici cu-ncrop
 Nici cu oca de sopon
 Numai cu lacrimi de om.
 Și după ce i-oi spăla-o,
 Frumușel că i-oi usca-o ;
 Nici la boare,
 Nici la soare,
 Numa-ntr-a mea jale mare
 Colea-n sân la țâțșoare.
 Și după ce mi-oi usca-o
 Îndărăpt i-oi înturna-o
 Pe șuierul vântului,
 În fundul pământului...

Datina îmbrăcării și înmormântării mortului cu cele mai alese, mai frumoase, mai trainice și totodată mai curate vestminte era uzitată și la vechii romani. Virgiliu ne spune în privința aceasta următoarele :

„Vai ! tu care zaci în pământ necunoscut, dat pradă cânilor latini și pasărilor, și eu mama ta n-am putut să te-ngrop, să-ți închid ochii sau să-ți spăl ranele acoperindu-le cu vestminte pe care le-am cusut zi și noapte, și lucrând îmi mângăiam grijile bătrâneței“¹.

După ce s-a îmbrăcat și gătit, în chipul cum s-a arătat până aici, i se leagă o basma sau o năframă cusută la brâu și mai ales la cei mai înaintați în vârstă, ca să aibă cu ce se șterge de sudorile, care îi vor curge pe față de osteneala călătoriei celei lungi și grele, ce va trebui s-o facă până ce va trece cele 24 de vămi și va ajunge în împărăția cerului², căci se crede, că fiecare om, după moarte, va avea să facă o călătorie lungă și ostenicioasă, până când va ajunge la locurile de odihnă ; și în călătoria aceasta va trebui să sufere foarte multe neajunsuri, precum : sete, foame, frig și căldură. Și tot din această cauză, crede poporul, că mortul trebuie să aibă vestminte noi și țiltoare³.

¹ *Aeneid.* IX, 488 și urm.

Heu ! terra ignota, canibus date praeda Latinis
 Alitibusque jaces ! nec te tua funera mater
 Produxi, pressiere oculos, aut vulnera lavi,
 Veste tegens, tibi quam nocte festina diesuqe
 Urgebam et tela curas solabar aniles.

² Com. de G. Tomoioagă.

³ M. Besanu, *op. cit.*, nr. 57.

Tot atunci i se leagă și picioarele cu o basma sau cu o ață roșie, pe care o numesc *piedică*, anume ca să i se ție picioarele bine la un loc, și apoi se așează pe o masă sau pe o laiță.

Piedica, cu care i se împiedică picioarele și care se lasă până ce se pornește la ținterim, iar atunci se dezleagă și se pune în ciobota mortului, ca să poată merge neîmpiedicat în cealaltă lume¹, se păzește foarte tare de cătră cei de casă, ca nu cumva s-o fure străinii, și mai ales farmecătoarele, crezându-se că, cine are o asemenea *piedică*, poate să facă cu dânsa fetelor mari pe dragoste. De aceea, fetele mari și mai ales acelea, cărora le-a trecut de mult timpul măritişului, se și bat foarte tare după dânsa, căutând toate chipurile și mijloacele doară o pot apuca și îndosi².

Așezat fiind mortul pe locul menit pentru acest scop, se uită acum cei de față și mai ales neamurile la dânsul, ca să vadă de e vesel ori nu. Și dacă e vesel se crede că cei ce l-au îmbrăcat și gătit i-au intrat în voie și că pe cealaltă lume a fost primit cu bucurie în vestmintele cu care l-au îmbrăcat.

Dacă însă mortul arată o față tristă și posomorâtă, se crede că nu e mulțumit cu vestmintele în care l-au îmbrăcat, fiindcă ori i le-au schimbat ori nu i le-au pus pe toate, după cum a dorit și a lăsat cu limbă de moarte.

Dacă în urmă acestei observări s-a îmbrăcat din nou și s-a împodobit cu mult mai frumos, de cum a fost mai înainte și tot încă arată supărat și posomorât la față, apoi cei de casă promit a-i da pe viitor de pomană niște haine cu mult mai frumoase și mai scumpe. Ba cei mai avuți și mai îndurați, îi dau așiși îndată, de pomană, unul sau două rânduri de straie, cum știu ei că i-au plăcut celui mort în viață și mai ales : cojoc, pieptar, suman, manta, ciobote, pălărie și multe altele, cu care nu-l pot îmbrăca și pune în sicriu, în bună speranță că le va avea pe cealaltă lume pentru că, crede poporul, că orișice i se dă omului de pomană, nu se pierde, ci le capătă în cealaltă lume îndărăt.

Dacă s-au făcut toate acestea, în cele trei zile după repauzare, cât timp stă mortul în casă și tot încă e trist, atunci atât cei de casă cât și străinii cred că mortul, fiind înaintat în vârstă, e păcătos, iar dacă e prunc nevinovat, că vede păcatele și muncile părinților, moșilor, strămoșilor, precum și ale altor neamuri și de aceea arată așa de trist și posomorât.

Prevăzând și presupunând, așa dară, neamurile cele mai de aproape ale mortului din fața acestuia binele și fericirea raiului pe de o parte, iar pe de altă parte nefericirea și torturile iadului își iau nemijlocit după înmormântare refugiul la rugăciuni, liturghii, parastase, dezlegări și sărindare atât pentru iertarea păcatelor celui de curând înmormântat cât și ale altor morți de mai înainte³.

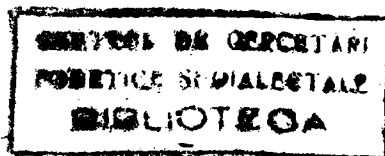
¹ Frâncu-Candrea, *Op. cit.*, p. 173 : „Picioarele i sunt legate cu o ață, care, când se pune capacul pe sicriu, se ia, ca mortul să poată merge neîmpiedicat în cealaltă lume”.

² Datinile românilor din Bilca, com. de Iustin Cârdeiu, stud. gimn. și a celor din Mahala, com. de Ionică al lui Iordachi Isac.

³ Com. de G. Tomoioagă.

În sfârșit, mulți cred că mortul șade scârbit de aceea, fiindcă vede pe cealaltă lume ceva îngrozitor și din cauza aceasta îi pare rău după lumea asta, precum și după părinți, soție, copii și după neamurile cele mai de aproape pe care a trebuit să le părăsească. Iar dacă e voios, se crede nu numai că vede ceva frumos și îmbucurător, ci totodată și pentru aceea că va muri, cât mai degrabă, în urma sa, cineva dintre neamurile sale cele mai de aproape și mai iubite și că, prin urmare, nu va fi singur în cealaltă lume¹.

¹ Credințele românilor din Mahala, com. de Ionică al lui Iordachi Isac, precum și a altor români din Bucovina.

Așezarea

În cele mai multe părți ale Bucovinei este datină ca mortul, după ce s-a îmbrăcat și gătit în vestmintele și-n chipul cum s-a arătat în capitolul premergător, să se puie pe o laiță și mai ales pe laița cea despre amiază sau din fața casei despre ușă și anume cu fața în sus și cu capul sub icoane, adică spre răsărit, iară cu picioarele spre apus sau mai bine zis spre ușă ceea ce însemnează că el este gata de ducă ¹.

De la modul așezării acesteia vine apoi și blestemul : „vedea-te-aș cu fața-n sus“, sau „vedea-te-aș întins pe laiță“, care însemnează atâta cât : vedea-te-aș mort.

În unele locuri și anume prin orașe, precum și la răzeșii și țărani cei mai avuți, se pune pe o masă sau și pe niște scânduri, care se așează în mijlocul casei celei mari ², în formă de catafalc și se acoperă cu lăicere sau cu scoarțe frumoase. Aice se așează apoi, cu fața în sus, cu capul spre răsărit și cu picioarele întinse spre apus, iar când casa nu este astfel întocmită ca să poată sta cu capul spre răsărit, atunci se pune, de regulă cu picioarele îndreptate spre intrare, adică spre ușă ³. De aice vine apoi și blestemul : „vedea-te-aș întins sau lungit pe masă“.

Rar unde este datină, mai ales vara, de a se așeza și afară pe prispă ⁴.

În unele părți din Moldova se așează pe masă și anume cu capul sub icoane, sau pe laviță, în casă sau în tindă, cu fața, ca și în Bucovina, spre răsărit ⁵, în altele însă îl scot afară și-l așează pe prispă, totdeauna cu picioarele spre răsărit ⁶.

În Banat se așează sau pe masă sau după masă între ferestre, pe laviță, alătura cu peretele ⁷.

În toată Transilvania, precum și-n unele părți ale Moldovei și Țării Românești el se așează pe o laviță, pe o masă sau și pe un pat făcut din

¹ În Todirești, com. de I. Avram ; în Ropcea, com. de I. de Cuparencu ; în Boian și Bosanci, com. de G. Tomoioagă ; în Bădeuț, com. de A. Macovei ; în Stupca, com. de Al. Baci ; în Vatra Dornei, dict. de M. Ursac.

² Cele mai multe case țărănești din Bucovina se împart în trei părți : în casa mică și casa mare, care se despart una de alta prin tindă. Casa cea mică servește de regulă spre locuit și ca bucătărie, iar cea mare spre păstrarea vestmintelor și ale altor lucrui de preț, precum și spre primirea oaspeților mai aleși și anume la zile mari.

³ În Suceava și Ropcea, com. de I. Cuparencu ; în Boian, Mahala, Bosanci și alte sate din Bucovina, com. de G. Tomoioagă.

⁴ În Stupca, com. de Al. Baci.

⁵ T.T. Buradă, *op. cit.*, p. 12. — Com. de A. Pletosu.

⁶ A. Lambrior, *op. cit.*, p. 151.

⁷ Com. de Ioan Popovici, învățător.

scânduri însă totdeauna cu picioarele spre ușă, adică gata de plecare de unde a rămas apoi și zicerea : „vedea-te-aș cu picioarele-nainte“, adică mort ¹.

Dață s-ar așeza cu capul spre ușă, atunci, după credința românilor din Moldova, tot neamul i s-ar topi, adică toți, până într-unul, ar muri din casa aceea ².

Așezarea mortului cu picioarele spre ușă, adică gata de plecare, deși e uzitată și la alte popoare străine, totuși seamănă a fi de origine română, pentru că ea a fost îndeobște urmată și de romani.

Romanii adică, după ce îmbrăcau trupul mortului, îl puneau într-o cămară deosebită a casei, care se numea *vestibulum*, unde îl așeza cu picioarele cătră ușă, voind a însemna prin aceasta atâta : că mortul e gata spre plecare sau că el trebuie să meargă acolo, de unde a venit, adică în pământ. Din această cauză adeseori ziceau strămoșii noștri „*porrectus est*“ în loc de *mortus est* ³.

Pliniu ne spune în privința aceasta următoarele : „Natura a dispus ca omul său între în lume cu capul și să iasă cu picioarele“ ⁴.

Adică, tocmai, după cum spun și o seamă de români din ziua de azi.

Iar Persius zice :

„Apoi pornesc trâmbițele și făclile : în sfârșit, repauzatul așezat pe un pat înalt și uns cu mireisme unuroase, este întins cu picioarele înțepente spre ușă“ ⁵.

După ce l-au așezat, îi închid din nou ochii, în caz când aceștia nu s-ar fi ținut bine închiși și lipiți, iar dacă și de astădată nu vor să se țină închiși pun pe dânșii câte un gologan de aramă sau de argint ca să se ție ⁶. Ba în unele locuri, atât din Bucovina cât și din Banat ⁷, îi leagă și făclile cu o maramă sau basma, anume ca să nu înțepenească și să rămâie apoi cu ochii deschiși și cu gura căscată, că nu e bine.

Dacă i se închid ochii și iarăși i se deschid și rămâne apoi cu dânșii deschiși, atunci cred unii că în casa respectivă are să fie foamete, adică, că locuitorii săi au să sărăcească și că nu se vor putea iarăși rădica ⁸. Alții iarăși sunt de părere că toată viața lui a petrecut-o în somn și de aceea a deschis acuma ochii ⁹.

¹ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 12 — Ioneanu, *op. cit.*, p. 39 : „Pe unele locuri un mort se așează cu picioarele spre ușă, adică gata de plecare. De aici este și zicătoarea : „vedea-te-aș cu picioarele înainte“, adică mort.“ — Com. de T. Simon, I. Georgescu și Rom. Simu : „După ce s-a îmbrăcat mortul se pune pe un scaun lung ori o laviță, cu capul către fundul casei și cu picioarele către ușă, gata spre plecare, în alte locuri cu capul spre răsărit“.

² Dict. de Măriuca Nistor, din Mălini.

³ M. Besanu, *op. cit.*, nr. 57.

⁴ Lib. VII, 8 : „Ritu naturae capite hominem gigni mos est, pedibus efferi“.

⁵ III, 105 :

Hinc tubae, candelae ; tandem beatus alto
Compositus lecto crassisque lutatus aromis
In portam rigidus calces extendit.

⁶ Mai pretutindenii în Bucovina, apoi în Transilvania. — Com. de T. Simon : „După ce l-au îmbrăcat și așezat, de cumva a murit schimosit de ex., dacă ochii i-au rămas întorși sau gura deschisă, năzuiesc de a le tocmi, ca să aibă o înfățișare plăcută“.

⁷ Com. Iosif Olariu, inv. în Domanu.

⁸ În Ropcea, com. de I. de Cuparencu.

⁹ În Todirești, com. de I. Avram.

Cei mai mulți însă cred și spun că, nestându-i ochii închiși și lipiți, ci deschiși, înseamnă că, în scurt timp, are să mai moară cineva din casa aceea sau dintre neamurile cele mai de aproape, care i-au fost mai dragi și anume ori un bătrân, ori doi tineri. Ba, în unele locuri, cred așa de tare, încât că, dacă cineva este bolnav din neamul celui mort se pregătesc cu toate cele trebuincioase de moarte pentru dânsul, așteptând nu-mai ora în care să-i iasă sufletul¹. Iar când stă cu un ochi închis și cu celălalt deschis, cred că, cu cel închis se uită pe drumul său, iar cu cel deschis se uită în casă, ca să vadă cine are să vină după dânsul din aceea casă².

Dacă stă cu gura deschisă cred unii că el se roagă la oameni, ca să-l ierte³, alții, că cere ceva de pomână⁴, cei mai mulți înși însă că are să mai moară cineva din casă aceea⁵.

De la această credință se vede că vine apoi și datina de a-i lega făl-cile cu o năframă.

În unele părți din Banat cred românii că atât cu năframa aceasta, după ce i s-a luat mortului de sub barbă, cât și cu baticul pus lângă mort la ieșirea sufletului, fac vrăjitoarele o mulțime de fărmeături⁶.

În Țara Românească, din contră, există credința, că, dacă *un mort*, după o zi și o noapte îi șade gâtul moale, e semn că va mai muri cineva din aceea casă⁷.

După ce i-au închis ochii și legat gura, îi tocnesc mânilor în cruciș pe piept și anume totdeauna cea dreaptă peste cea stângă.

Punerea mânilor pe piept, ca și când s-ar ruga, înseamnă, după cre-dința unora, că el mulțumește lui Dumnezeu pentru traiul ce l-a trăit și acumă lasă toată grijile lumești de pe pământ și merge numai cu sufletul la Dumnezeu⁸, după a altora că el se roagă în cealaltă lume cum s-a rugat și într-aceasta⁹, și iarăși după a altora că el așa are a se înfățișa în ziua judecării celei de pe urmă dinaintea scaunului dreptului judecător, ca și cum s-ar ruga și umili spre a face pe dreptul judecător îndurat, ca să-l ierte de toate cele ce le-a păcătuit în viață¹⁰.

De la această datină se vede apoi că vine și blestemul : „*vedea-te-aș cu mânele pe piept*“, ceea ce înseamnă atâta cât : *vedea-te-aș mort !*

În cele mai multe părți din Bucovina, îi pun în mâna dreaptă o cru-ciță făcută din ceară galbenă și curată, care înseamnă pe de-o parte că mortul a crezut totdeauna în domnul nostru Isus Cristos, cu alte cuvinte că el a fost și a murit creștin și că va fi totdeauna cu Isus Cristos¹¹, pe de altă parte, ca să aibă un scut cu care să se apere împotriva diavolului, pe când va trece *vămile văzduhului* și totodată să-i poată birui, precum au

¹ În Crasna, de At. German ; în Todirești, com. de I. Avram ; în Bosanci, com. de I. de Cuparencu în Mihoveni și Buninți, com. de Const. Corvin, stud. gimn. : în Ropcea, com. de I. de Cuparencu.

² În Bosanci, com. de I. Blându ; în Ropcea, com. de I. de Cuparencu.

³ În Crasna, com. de At. German.

⁴ În Stroești, com. de A. Petriceanu.

⁵ În Mihoveni, com. de Const. Corvin.

⁶ Com. de Ios. Olariu.

⁷ Ioneanu, *op. cit.*, p. 38.

⁸ În Stupca, com. de Al Baci.

⁹ În Ropcea, com. de I. de Cuparencu.

¹⁰ Com. de G. Tomoiogă.

¹¹ În Berchișești, com. de G. Velehroschi, stud. gimn. ; în Ropcea, com. de Em. de Cuparencu, stud. gimn.

biruit martirii pe dușmanii trupești și sufletești, ținând tare credința în Isus Cristos și arma crucii în contra diavolilor ¹.

După credința românilor din Balaceana, districtul Sucevei, a celor din Mănăstioara sau St. Onofrei, districtul Siretului și a celor din Bilca, districtul Rădăuțului, *crucița de ceară*, care se pune în mâna mortului, însemnează *dreptatea* sau *mărturia* de pe care, la o doua venire a Domnului nostru Isus Cristos, când vor învia toți morții, îl va cunoaște Dumnezeu că a fost creștin, căci atunci fiecare om, care a crezut în Isus Cristos, va trebui să se înfățișeze câte cu o cruce în mână înaintea sa, ca să se cunoască : care a crezut în cruce și care nu ².

În unele părți, tot din Bucovina, în locul cruciții, i se pune în mână dreaptă lumânarea, ce a ținut-o în mână, pe când îi ieșea sufletul, crezând că, cu acea lumânare, se înfățișează luminat înaintea scaunului dumnezeiesc, unde se împărtășește cu Isus Cristos, văzut în persoană, pe când la împărtășirea din viața aceasta Domnul nostru Isus Cristos nu era văzut de dânsul ³.

Alții, din contră, cred și spun că lumina, ce i se pune de astă dată în mână, îi servește spre luminarea drumului din cealaltă lume, pe unde are să meargă, până ce va ajunge la locul de odihnă și mai ales când are să treacă peste *puntea raiului* ⁴.

În unele părți din Transilvania, precum bunăoară în ținutul Năsăudului, în locul cruciței i se pune între cele trei degete de la mâna dreaptă, cu care și-a făcut cruce, o *turtiță*, asemenea de ceară de stup ⁵.

La mijlocul *cruciței*, care se pune în mâna mortului, în cele mai multe locuri se lipește un ban de aramă (1 cr. sau 5 bani), de argint (un *guișor* ≡ 10 cr.) sau și de aur, după puterea omului.

Cu acest ban, după credința unora, mortul are să plătească *Iuntrea* cu care va trece în cealaltă lume ⁶, căci se istorisește că pe cealaltă lume

¹ În Todirești și Soloneț, com. de I. Avram : „*Crucița* se pune în mâna mortului, ca să-i stea la trecerea vâmlor întru ajutor“. În Stupca, com. de Al. Baciuc : „*Crucița de ceară* se pune în mâna mortului, ca să se apere cu dânsa în contra duhurilor necurate“. În Fundul Moldovei, com. de Const. Mercheșu : „*Crucița de ceară*, care se pune, de regulă, la copii, însemnează ca să se apere în cealaltă lume de diavoli“. În Ropcea, com. de Em. de Căpăreanu : „*Crucița de ceară* înseamnă că cel mort va putea cu semnul sf. cruci merge ori pe unde și că nimic nu-l va împiedica au reține, căci el, pretutindeni, va fi apărat de sf. cruce“.

² Com. de M. Jemna, Just. Cârdei, stud. gimn., și dict. de Elisabeta Agapi.

³ Com. de G. Tomoiogă.

⁴ Com. de Nic. Cotlarciuc, stud. gimn., de loc din Stulpicani.

⁵ Com. de T. Simon.

⁶ Com. de I. Avram : „Românii din Soloneț și Todirești cred că sufletul omului, după ce se desparte de corp, are să treacă peste un râu mare, și acolo este un om, care stă lângă apă și dacă-l plătești, el te lasă să treci peste apa aceea, iar dacă nu-i plătești, nu te lasă să treci. Deci, de aceea i se pune mortului grițari la cap, ca să aibă cu ce plătiomulde lângă râu, ca să-l treacă“.

T.T. Burada, *op. cit.*, p. 17 — V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 6 : „Este în țară o datină veche de a pune câte o mică monedă în mâna fiecărui mort, când este a-l înmormântă, și acesta poporul o face fără a se gândi la antica obolă a lui Caron“. Idem de eadem, p. 140 : „Afară de zisele monede, se mai pune și câte o monedă mică în mâna mortului, pentru ca să aibă cu ce plăti pe cea lume *barca lui Caron*. Românii însă au uitat și pe *Caron* și râul *Stic* și câmpii *Elisei* din mitologia strămoșească, de când cristianismul a înlocuit religia păgânismului“.

sufletul trebuie să treacă peste un rău lat și mare și, nefiind el în stare a-l trece singur, dă banul acesta unui luntraș, care stă acolo și acela îl trece apoi cu *luntrea*¹; după a altora însă *vămile* sau *străjile*, ca să poată trece mai departe și să ajungă la locul de odihnă neîmpiedicat²; și iarăși după a altora, pentru că așa e datina românului, ca să nu meargă nicăieri cu mâna goală, prin urmare nici înaintea lui Dumnezeu³, precum și pentru aceea, ca să poată plăti toate datoriile, pe care n-a fost în stare sau nu a voit a le plăti în viață⁴.

În unele locuri însă, atât din Bucovina cât și din Moldova și din Transilvania, crucerul acesta i se pune în mână dreaptă⁵, în altele însă i se leagă de cheutoarea cămeșii și servește spre același scop, adică, ca să aibă cu ce plăti *vămile*⁶.

În Țara Românească este datină de a se pune în sânul mortului 24 de parale să plătească la cele 24 *vămi* câte o para, iară la degetul cel mic de la mâna dreaptă i se leagă, spre acelaș scop, o para de argint ori și de aramă, de unde vine apoi și locuțiunea proverbului, zicându-le celor bogați și zgârciți că „nu o să iei lumea cu tine, ci tot o pară legată la deget”⁷.

În Banat este asemenea datina de a se pune în sânul mortului 9 cr. în credința că mortul are să treacă prin *nouă vămi*, până la rai și cu cei 9 cr. se poate răscumpăra, iară alături cu dânsul un *bătuel* de alun cu un cruceriu la un capăt⁸.

În vechime ne spun bătrânii că, atât în Moldova cât și la românii din Transilvania, acest ban se punea în gura mortului⁹.

¹ Cred. rom. din Balaceana, com. de M. Jemna și a celor din Stupca, com. de Al. Baci: „Banul i se pune în mână ca, cu dânsul, să plătească un bătrân moșneag, ca să-l treacă peste un rău mare, în cealaltă lume”.

² În Boian, com. de V. Turtureanu: „În mână se mai pune o cruciță de ceară cu un ban lipit de ea, ca sufletul repauzatului să aibă cu ce plăti *vămile* prin care are să treacă”. — I. Avram: „Românii din Soloneți și Todirești spun că sufletul omului după ce se desparte de corp, are să treacă prin mai multe *vămi*, de aceea pun oamenii în mâna celui mort sau „la cap unul sau mai mulți grițari, ca să aibă cu ce plăti *vămile*”. — Nic. Cotlarciuc: „Având sufletul mortului să treacă hotarele lumii acesteia trebuie să treacă printr-o vamă unde e întuneric, iar la poarta cea din urmă unde ar avea să iasă afară, stă cineva și trebuie să plătească banuțul acesta”. — Rom. Simu: „În mâna dreaptă i se pune o cruce de ceară și un cruceriu, ca să plătească *vămile* în cealaltă lume”. — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 151: „punându-i în mână o cruce de ceară cu-n bănuț lipit de dânsa pentru plata *vănilor văzduhului*”.

³ În Ropcea, com. de Em. de Cuparencu.

⁴ În Berchișești, com. de George Velehorsch.

⁵ În Voitin, com. de Dim. Cârdei; în Câmpulung, com. de V. Burduhosu; în districtul Năsăudului din Transilvania, com. de T. Simon și în Secadate, com. de I. Georgescu.

⁶ În Mihoveni, com. de Const. Corvin.

⁷ Dobre Ștefănescu, *Studii asupra literaturii populare*, în „Lumina pentru toți”, an. IV, București, 1888, p. 369; — Ioneanu, *op. cit.*, p. 36: „Unui mort i se bagă o para de argint pe degetul cel mic de la mâna dreaptă, ca să aibă cu ce plăti vama pe lumea cealaltă”.

D. Stănescu, *op. cit.*, p. 323: „De asemenea, nu se uită niciodată să legă de degetul cel mic al răposatului câte un ban, ca să plătească ingerilor ce-l conduc pe această cale grăa și pe care altfel n-ar putea s-o facă” — T.T. Burada, *op. cit.*, p. 17: „În județul Prahova, acel ban se leagă la degetul cel mic de la mâna dreaptă”.

⁸ Com. de Ios. Olariu, învățător în Domanu.

⁹ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 17.

În Bucovina și anume în Frătăuțul Vechi, districtul Rădăuțului, este și astăzi datina de a pune mortului un pușor de argint sub limbă, unde-l lasă până ce scot mortul din casă. Când dau să scoată mortul, atunci îl scot pușorul de sub limbă și cumpără pe dânsul rachiu, pe care îl dau apoi unui *bețiv de profesiune*, ca să-l bea, în credința că cine va bea rachiu de acesta nu va bea mai mult în toată viața sa ¹.

În unele sate din Transilvania se creapă la un capăt bățul, care se pune în sicriu și se așează în acea crepătură ².

În unele sate din Bucovina, precum, bunăoară, în Todirești și Soloneț, dacă mortul a fost un om avut, îi pun mai mulți *grițari*, iară dacă a fost sărac îi pun numai un singur grițar la cap ³.

De multe ori însă acest ban se pune numai pe sicriu sau se aruncă în groapă ⁴.

Datina punerii banului, în deosebite chipuri arătate mai sus, precum pe crucița cea de ceară, în mână, în gură, la cap sau în sicriul mortului, precum și credința despre cauza punerii sale, e parte de origine veche păgână, și parte de origine mai nouă creștină și anume cea dintâi, adică cea despre plățirea unui om, ca să-l treacă pe cel mort peste un râu sau apă mare, e de origine curat romană, iar cea despre plățirea *vămilelor* cu mult mai posterioară și anume de origine apocrifo-creștină.

Precum fac românii de azi, așa era datina și la romani, de a pune în gura mortului sau în sicriul acestuia un ban, obol-*obolus*, crezând că repauzatul va trebui să-l dea lui *Charon*, păzitorul de la poarta iadului (Hades), anume ca să-l treacă cu o *luntriță* peste fluviul *Acheron* sau peste apa *Stix*, ca să poată astfel intra în Hades.

Juvenal ne spune în privința aceasta, că „în timp ce noul venit stă pe mal și este cuprins de frică la vederea înfricoșatului *Charon*, nenorocitul a pierdut speranța de a trece cu barca balta cea glodoasă, neavând nici un ban pe care să-l dea cu gura” ⁵.

În Propertiu încă aflăm aceasta : „Rugăciunile mișcă inimile zeilor ; și când luntrașul a primit banul, poarta înspăimântătoare se închide pe mormântul ierbos” ⁶.

În fine, Virgiliu ne spune : „Toată mulțimea ce-o vezi aici este săracă și fără mormânt. Acela, acolo este luntrașul *Charon*, aceștia pe care îi duce unda (luntrea) sunt îngropați” ⁷.

¹ Com. de mai mulți români din loc.

² T.T. Burada, *op. cit.*, p. 17.

³ Com. de I. Avram, stud. gimn.

⁴ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 17.

⁵ Juv. III, v. 265.

Iam sedet in ripa tetrumque novicius horret.
Porthmea, nec sperat cenosi gurgitis ainum.
Infelix nec habet, quem porrigat ore trientem.

⁶ Lib. IV, El. XI. v. 7 :

Vota movent superos : ubi portitos aera recipis.
Obserat herbosos lurida porta rogos.

⁷ Aen. VI. 325 :

Haec omnis, quam cernis inops et imhumataque turba est
Portitor ille, Charon : hi, quos vehit unda, sepulti.

În Țara Românească ne spune Ioneanu că „dacă un mort este lunatic și înziuat cu un frate al său, care trăiește, i se împănează ochii, nasul gura și urechile cu mei și pietricele, ca să nu se facă *strigoi*; iar după ce-l îngroapă, se slobode o pușcă pe deasupra mormântului; aceasta se face, ca să nu se ivească vreo vrajbă între cei doi frați pe lumea cealaltă”¹.

Tot Ioneanu ne spune mai departe că, copilul, care se naște cu căiță pe cap, se crede că, după moarte, se va face *strigoi*, de aceea, când moare, i se leagă trupul cu *rug* iar în ochi, în gură, în nas și în urechi i se pune mei, anume ca să nu se facă *strigoi*, și așa se pune apoi în mormânt².

Românii din Banat, se vede că tot spre acest scop, îi pun în ochi, urechi, nări și gură, în loc de mei sau pietricele, tămâie³.

Mai demult era datină în Banat ca la fiecare mort, de-ar fi fost acela de orice etate sau gen, să se cheme un știutor (cunoscător), de regulă, o moașă, care trebuia să-i provadă cadavrul cu cele necesare, ca nu cumva să se întoarcă, ca *strigoi* pe pământ. Chemațul străpungea mai întâi scăfărlia mortului cu un ac lung, apoi îi ungea corpul în diferite locuri cu unsoare de la un porc, care s-a tăiat în ziua de *Ignat*, cinci zile înainte de Crăciun; și pe urmă mai punea alături cu dânsul încă și un băț de un șuc de lung și ghimpos de *măcieș* (trandafir de câmp), care era menit a-l opri să iasă din groapă, pentru că, încolotocindu-se cu vestmintele în ghimpii acestuia, mortul nu putea ieși afară⁴.

Pe piept i se pune, în cele mai multe părți locuite de români, o icoană sau o cruce de lemn, parte, ca să nu se apropie duhurile cele necurate de dânsul și parte pentru aceea, ca să aibă creștinii care vizitează pe cel mort în cele trei zile câte stă în casă, ce săruta⁵.

În unele sate din Bucovina, precum bunăoară în Mahala, este datină de a se pune pe mort și o seceră, anume ca să nu cresacă, să nu se umfle, care, cât stă mortul în casă, atâta stă și ea pe dânsul, iar când se pornește la groapă, se ia⁶.

În Țara Românească există credința, că, dacă cadavrul vreunui mort, până la înmormântare, capătă miros greu, în viața lui a făcut multe păcate⁷.

Tot în Țara Românească e datină de a se pune unui mort orar pe frunte, ca să fie păzit de focul cel nestins⁸.

Afară de cele înșirate până aici se mai pune peste întreg corpul mortului, încă și o pânză albă și curată de casă, lucrată din bumbac sau fuior, după puterea omului, care se numește *giulgiu*, *sovon* sau *respeti*⁹.

Dacă pânza aceasta este subțirică și mai ales străvezie se numește *păioară*.

¹ Ioneanu, *op. cit.*, p. 37.

² *Ibidem*, p. 41.

³ Com. de Ios. Olariu.

⁴ Art. u. Alb. Schott, *Walachische Mäachen*, Stuttgart und Tübingen, 1845; p. 298.

⁵ T. T. Burada, *Op. cit.*, p. 15. Apoi com. de mai mulți români, atât din Bucovina cât și din Moldova și Transilvania.

⁶ Com. de Ioncă al lui Iordachi Isac.

⁷ Ioneanu, *op. cit.*, p. 42.

⁸ *Ibidem*, p. 36.

⁹ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 15. — T. Simon: „Mortul se acoperă cu o pânză de diferite calități, după cum e și respectivul de avut“.

Pânza aceasta, care trebuie să aibă lungimea corpului și dacă este cu puțință, încă și mai lungă ca să spânzure ceva peste picioare, însemnează, după credința unora, că mortul se va apăra cu dânsa în contra focului, ce trebuie să-l străbată până la rai¹, după credința altora însă, ca să-i fie ca pod pe care trebuie să treacă, când va merge în cealaltă lume².

De la această pânză cu care, cât stă mortul în casă, se acoperă, de regulă, numai de la mâni în jos și numai în caz când e diform la față, se acoperă și pe cap, vine apoi și proverbul „*pare că i-au luat pânza de pe obraz*“, care se aplică unui om foarte slab și palid la față³.

După ce se pune mortul în sicriu atunci, fie el diform ori nu la față, se acoperă și peste obraz cu dânsa și așa se înmormântează.

Punerea pânzei acesteia e atât de îndătinată și răspândită pretutindeni, că nu odată se face amintire despre dânsa și în poezia poporană.

Așa, într-o doină din Moldova citim, în privința aceasta, următoarele :

Și-oi lăsa cu jurământ,
Să-mi vii, maică, la mormânt.
Și să dai țarna-ntr-o parti,
Să vezi doru ce poati.
Să iei pânza di pi obraz
Să vezi moarți cu năcaz.
Și s-o iei di pi picioari,
Să vezi moartea-nșelătoare⁴.

Iar un bocet din Transilvania, districtul Năsăudului, se începe astfel :

Puișorul meu iubit
De trăit ai fi trăit
Moartea nu te-a-ngăduit ;
Ia-ți pânza de pe obraz,
De vezi moartea cu năcaz.
Ia-ți pânza de pe picioare,
De vezi moartea-nșelătoare⁵.

Românii din Țara Românească crezând că sufletul omului are să treacă prin locuri călduroase, fac mortului o apărătoare de pânză cât corpul lui de lungă, la care adaugă aripi asemenea de pânză. Totodată se face pe dânsa și patru cruci ; câte una pe fiecare din aripi, una pe pânza de deasupra capului și alta deasupra pântecelui. De ordină, pânza aceasta trebuie să fie de tort, spre a-l feri mai bine de razele călduroase, fiind mai groasă⁶, nicidecum însă de mătăasă sau altă materie subțire și slabă.

¹ Com. de Ionică al lui Iordachi Isaac.

² În Câmpulung.

³ Datină pretutindeni în Bucovina și Moldova ; vezi și A. Lambrior, *op. cit.*, p. 151 : „ În sfârșit îl acoperă cât îi de lung cu o pânză albă numită în limba bisericii *giulgiu*, iar în limba curgătoare numai *pânză* ; de unde a și rămas vorba ce se zice, când cineva e galben și istovit : „*parcă i-au luat pânzele de pe obraz*“.

⁴ M. Canianu, *Poezii populare, Doine*, Iași, 1888, p. 130.

⁵ Com. de T. Simon.

⁶ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 328.

Excepție de la această regulă, generală se face numai la clasa inteligenței, care însă nicidecum nu poate servi de oglindă timpului și a caracterului strămoșesc, căci asimilându-se această clasă civilizației europene, a fost silită a dezbrăca datinele antice ale protopărinților noștri ¹.

Dacă mortul e așezat pe masă sau pe scânduri în formă de catafale în mijlocul casei, i se pune la cap o cruce și o lumină, de regulă, în lipsa unui sfeșnic, așezată într-un vas.

În cele mai multe părți din Bucovina și Moldova însă se pune un sfeșnic pe care se află *toiagul* și de care se lipesc apoi și alte lumini.

Pe de laturi se pun, mai ales prin orașe, asemenea două, patru sau chiar și șase sfeșnice cu lumânări, iară la picioare un sfeșnic, dar fără lumină.

Sfeșnicile se aduc, de regulă, din biserică. Iar luminile, ce se află într-însele, trebuie să ardă zi și noapte, tot timpul cât stă mortul în casă, și ca să nu se treacă degrabă se aprind schimbiș, tot două câte două, și numai la anumite momente toate deodată.

În acele locuri, unde stă mortul pe laiță, arde, de regulă, numai o singură lumină la cap. Iar unde e foarte mare lipsă arde și un opaiț ².

Luminile ce ard la capul mortului, precum și împrejurul său, înseamnă că sufletul mortului respectiv merge drept la Dumnezeu, nu răătăcește nicăieri prin aer, deoarece arzând luminile, vede pe unde are să se ducă. Dacă n-ar arde, atunci n-ar vedea pe unde să se ducă ³.

În multe locuri și cu deosebire prin orașe este datină de a se pune împrejurul mortului încă și diferite flori anume, la cei bătrâni mai mult verzi și fără față, iară la cei mai tineri de diferite colori, cu deosebire însă de culoare mai mult roșietică.

Astfel stă mortul așezat, dacă a murit de moarte naturală, de regulă, trei zile și două nopți sau după împrejurări două zile și trei nopți, în casă, ca să-l poată vedea toți oamenii din comuna în care a repauzat.

Tot atâtea zile stau morții și-n vechime ⁴.

Nemijlocit, după așezare, cei de casă, precum și toate neamurile cele mai de aproape ale mortului, care se află de față, voind a-și arăta întristarea și jalea cea mare, ce o au după dânsul, dacă sunt dintr-o clasă mai înaltă și mai cultă, acoperă toate oglinzile din casă: câte c-o mănăștergură cu flori sau altă materie neagră, ca nimeni să nu poată căuta într-însele, iar țărani la care se află, de regulă, numai câte o singură oglindă în casă, o iau de pe părete și o ascund în ladă ⁵.

În același timp, în satele de peste Prut, din districtul Cernăuțului, precum și-n unele sate de dincoace de Prut, din Bucovina, scot din ladă toate lucrurile menite a se da de sufletul celui repauzat peste secriu, precum și cele ce au a se pune la procesiune și a se da preoților și cantorilor

¹ M. Besanu, în „Albina“, an. 1, Viena, 1866, nr. 57.

² În cele mai multe părți ale Bucovinei și Transilvaniei, com. de A. Macovei și I. Georgescu : „O lumină sau două, după cum e și starea omului, ard ziua și noaptea pe timpul când e mortul în casă“.

³ În Ropcea, com. de I. de Cuparencu.

⁴ Dim. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Ed. Academiei Române, p. 149 : „Cădavrul nu se îngroapă îndată, în ziua cea dintâi, ci așteaptă până a treia zi, ca nu cumva să îngroape de viu pe vreun morbos, care numai a leșinat“.

⁵ În Bălăceana, com. de M. Jemna.

bisericești, și a le anina pe niște cuie, pe o poliță, rudă sau frânghie, deasupra mortului ¹.

După aceasta se alungă atât *câinii* cât și *mâțele* din casă ca nu cumva, în timpul acela, cât stă mortul așezat, să-l înceapă și să-l schimonosească oarecum, căci după spusa românilor din unele părți, s-au întâmplat cazuri, unde câinii și mâțele, trăgând foarte tare la hoit, au stricat fața, nasul, urechile, ba chiar și mâinile mortului ².

Mai departe cred și spun românii din unele părți ale Bucovinei, că *mâțele*, dar mai cu seamă *câinii*, care sunt adevărați prieteni ai omului, de aceea se alungă din casă, cât stă mortul pe masă, pentru că lor li-i foarte jele după om, nu-l pot degrabă uita și din cauza lor apoi, nu poate sufletul ieși din om, nici din casă afară ³.

Alții iarăși cred că în câni și mâțe, fiind animale spurcate, se ascund spiritele cele necurate. Drept aceea, trebuie alungate din casă, ca spiritele necurate ce s-ar afla într-însele, să nu împiedice sufletul mortului de a merge la Dumnezeu ⁴.

În plaiul Prahova, precum și-n alte părți din Țara Românească nu numai câinii și mâțele, ci și găinile, ba chiar până și șoarecii, care ar avea datină de a umbla prin casă se prind, se omoară, se leagă, se pun sub vreo copaie, se închid în pivniță sau se duc în câmp, departe de sat și se lasă acolo, anume ca să nu treacă peste mort, căci, trecând, se crede că mortul se face *strigoi* și vine noaptea și la toți din casă le mănâncă inima ⁵.

În Banat, tot din cauza de pe urmă se păzesc foarte tare câinii și pisicile, nu numai ca să nu treacă peste mort, ci totodată și pe sub acesta, căci cum ar trece îndată n-ar fi bine ⁶.

S-a întâmplat adeseori că, mișcând vreo pisică numai pânza de pe mort, toți cei de față au fugit din casă ⁷.

Adevărata cauză însă pentru ce se alungă câinii și mâțele din casă, nu e cea arătată în șirele de mai sus, ci, după cum spun românii din Bucovina, pentru că sufletul omului, după ce se desparte de corp, să nu se puie pe vreunul din aceste animale necurate ⁸, iar după credința altora,

¹ Com. de G. Tomoioga.

² Com. de Av. Macovei, preot în Badeuț; V. Turtureanu, preot în Boian; V. Burduhosu, stud. gimn. de loc din Câmpulung; I. Georgescu, învăț în Secadate; N. Cotlareciuc, din Stulpicani și Titu Zaharescu, din Baia, în Moldova.

³ În Mănăstioara, com. de El. Agapi și în Berchinești, com. de G. Velehorschi, stud. gimn.

⁴ Cred. rom. din Costâna, com. de Dragoș Bumbac, stud. gimn.; și din Stulpicani, com. de Nic. Cotlareciuc; „O babă mi-a spus că *câinii* și *mâțele* sunt animale spurcate, pentru ca totdeauna rămășița apei, care se descântă și rămâne în fund se aruncă pe câne sau pe mătă, ca prin aceasta să se alunge toate relele din casă“

⁵ „Revista pentru istorie, arheologie și filologie“, an, II, București 1884, p. 386—387; — I. St. Negoescu, *op. cit.*, p. 474; — Ioneanu, *op. cit.*, p. 36—37: „un mort este păzit, ca să nu treacă peste el vreo pisică, căci se face *strigoi* și mor toți ai casei“ — D. Stănescu, *op. cit.*, p. 324—325: „Este important a spune aici cât de înrădăcinată între oameni este ideea că în *câne* și *pisică* și alte animale există duhuri rele. Au cea mai mare veghiere pe timpul când mortul este în casă, ca să nu treacă peste el vreo pisică, nici chiar chiar șoarece, căci atunci se face *strigoi*. Pisica ce ar fi sărit peste vreun om este dusă în câmp departe de sat și lăsată acolo, dacă nu este omorâtă“.

⁶ Com. de Ios. Olariu.

⁷ Com. de I. Georgescu.

⁸ Cred. rom. din Bilca, com. de Iust. Cârdei.

că atunci când sufletul se zbate și se muncește, ca să iasă din casă afară, în izbirea sa, să nu se bage cumva în vreun câne sau mătă ¹, căci sufletul, după ce se desparte de corp, după cum ne vom încredința în alt loc, nu se duce de-a dreptul în cer, ci, adeseori, se vâra în animale, precum și în alte obiecte, unde petrece apoi un timp mai îndelungat.

Tot atunci, când se alungă câinii și mâțele din casă, este datină în unele sate din Bucovina, precum bunăoară în Bilca, de a pune o năframă curată pe un cui, crezând că sufletul, după ce s-a despărțit de corp se pune pe năframa de pe cuiul respectiv, unde așteaptă până ce vine preotul și cantorul bisericesc, ca să-i ducă corpul la mormânt. Și deoarece, după credința românilor, sufletul merge cu trupul până la mormânt, de aceea pun ei și o ulcică cu apă și pe ulcică o franzelă cu o lumină pe dânsa, crezând că sufletul tot timpul acela, cât stă în casă, gustă din apa și franzela de pe fereastră ².

În Țara Românească, dacă într-o casă moare capul familiei, mai e încă și acea datină, că în aceeași zi se înjugă boii de la casa respectivă cu jugul răsturnat spre semn că, dacă a murit gospodarul, toate vor merge anapoda și pe dos ³.

În fine, după toate acestea, bărbatul sau unul dintre neamuri, merge la preotul local și-l roagă a dispune să se tragă clopotele pentru cel repauzat, apoi întorcându-se acasă și mai dispunând unele și altele, se pornește la orașul din apropiere, ca să cumpere cele necesare pentru mort, mai ales cușmă, basma la grumaz, materie pentru zobon și ciobote, iar dacă e femeie : tulpan, materie pentru sucnă, papuci, nimitet, precum și toate celelalte lucruri ce mai sunt de neapărată lipsă la o înmormântare.

Mama repauzatului, respectiv soția sau surorile sale, precum și celelalte neamuri mai de aproape de parte femeiască, lepădându-și toate podoabele precum : cercei, inele, mărele și altele, iar fetele despletindu-și pe lângă aceasta încă și părul și lăsându-l pe spate, încep a jeli mortul, bocindu-se și văicărindu-se deasupra și prin prejurul lui ⁴.

¹ Cred. rom. din Câmpulung com. de V. Burduhosu.

² Com. de Iust. Cârdei, stud. gimn.

³ Ioneanu, *op. cit.*, p. 39.

⁴ Pretutindeni în Bucovina. — Vezi și T. T. Burada, *op. cit.*, p. 8—9.

Steagul

În unele locuri din Moldova era mai de mult datină de a se scoate mortul după îmbrăcare afară pe târnaț și atunci se ridica deasupra lui, pe casă, un steag ¹.

În Transilvania și anume în ținutul Năsăudului, asemenea steag se ridică și astăzi în turnul bisericii sau în clopotniță, dar numai când moare vreo fată mare sau vreun fecior holtei, adică care, cât a fost în viață, a apucat a intra între ceilalți feciori în joc ².

Acest steag, care stă șase săptămâni în locul unde s-a pus, are formă pătrată, în mărime cam de patru decimetri și e de culoare albă, împodobit cu flori și mai ales cu bărbănoc ³.

De la datina rădicării acestui steag se vede că vine și zicala : „*a-nchinat steagul*“, care însemnează atâta cât *a murit* și care e foarte răspândită nu numai la românii din Transilvania, ci și la cei din Bucovina și cu deosebire în acele sate ai căror locuitori, cea mai mare parte, se trag tocmai din ținutul Năsăudului și al Săn-Giorgiului.

Tot aice e locul să însemnăm că, dintru început, punerea sau rădicarea steagului acestuia, se va fi exprimat prin verbul *a închina*, căci numai așa ne putem explica zicala „*a închina steagul*“ ⁴.

¹ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 12.

² Ioan Nițu Macavei, *op. cit.*, p. 94 ; — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 12. — Com. de Al. Boeriu, stud. gimn. : „Când e băiat sau fecior i se face un steag și îl pun în turnul bisericii“.

³ Ioan Nițu Macavei, *loc. cit.*

⁴ În anul 1877, nefiindu-mi cunoscută datina închinării steagului la morți, scrisei următoarele șire cu privire la zicala aceasta : „Precum o armată, care se luptă din răsuputeri contra dușmanului, ce vrea să-i răpuie viața, văzând de la o vreme că, cu toată bărbăția și încordările sale nu mai e nici un chip de scăpare, vrând-nevrând închină steagul, adică se predă, așa și omul, învins de slăbiciune, se închină morții și dacă se închină, moare. Românii, după cum ne dovedește istoria, au avut a lupta necontenit cu cei mai aprigi, mai crunți și mai amarnici dușmani. Ei trebuiau să steie așa zicând zi și noapte cu arma în mână, ca în orice vreme să poată da piept cu dușmanii săi, să-și apere țara, religia și viața. Când buciumul îi striga la război, ei săreau cu toții și se luptau cu o nespusă bărbăție. În-cotro vedeau fâlfâind steagul de război într-acolo mergeau și ei, și să fi fost luptă orișicât de înverșunată, totuși aveau speranța că vor învinge, iar să închine steagul, adică să se predea dușmanilor, nicidecum nu se încumetau, știind prea bine că tunci, cu închinarea steagului și viața lor e răpusă. Căci, a se da în acele vremi pe mâna dușmanilor era mai tot atâta ca și când singuri și-ar fi luat viața, pentru că dușmanii nu-i cruțau, ci-i omorau... De la această împrejurare (dar poate că și de la alta) cred eu că vine proverbul „*a închinat steagul*“, adică s-a predat morții, a murit : „*mai că era să închine steagul*“, mai că era să moară și „*va închina steagul*“, va muri“.

În Bucovina, precum și în unele părți ale Moldovei, cum moare și se așează cineva pe laiță sau pe masă, anunțându-i-se preotului local trista întimplare și rugându-l a dispune ca să se tragă clopotele după cel răposat, se aduce de la biserică o cruce sau un prapur, care se reazimă apoi de streășina casei în care se află mortul și anume, dacă e cu puțință, în partea despre răsărit ¹.

În alte părți din Moldova, precum bunăoară în Mălini și alte sate de sub poalele Carpaților, îndată ce a murit cineva și s-a așezat pe laiță se aduce, nu numai un prapure, ci și o cruce. După aceasta se bate dinaintea ușii, în fața casei, doi pari : unul de o parte și altul de altă parte și legându-se de unul prapurul, iar de celălalt crucea se lasă să stea acolo până a treia zi, adică până ce se înmormântează mortul. Dacă însă, în răstimpul celor trei zile, plouă sau ninge, atunci, ca să nu se strice, se pun, de regulă, sub părete dinaintea casei ².

Prapurul din Bucovina și Moldova înlocuiește *steagul* românilor din ținutul Năsăudului. El servește ca semn că în casa respectivă se află un mort.

Dintru început cred că spre a arăta sătenilor, precum și tuturor trecătorilor că în casa cutare se află un mort s-a pus pretutindeni un *brădan* frumos și verde, împodobit cu flori, cu cununi și cu mărâmi în formă ca un steag ³, care reprezenta cipresul romanilor și despre care vom vorbi mai pe larg în capitolul următor. Mai pe urmă însă, neputându-se pretutindeni căpăta brădani verzi, ca să se închine imediat după repauzarea unui om, s-a înlocuit cu *steagul* și acesta, la rândul său, după deplina învingere a creștinismului asupra păgânismului, cu prapurul.

În această presupunere ne întărește încă și împrejurarea că *brădul de la morți*, în unele părți din Banat, se numește *prapor* ⁴.

În fine, în Banat, când moare un june sau o fată mare, casnicii înștiințează pe neamurile din altă cornună, despre cazul de moarte printr-un trimis, care poartă un *steag negru*, respectiv o maramă neagră pusă într-un baticel ⁵.

Deodată cu rădicarea steagului sau răzimiră praporului ori ceva mai târziu, se trag și clopotele, după cel repauzat, dându-se prin aceasta de știre sătenilor, că s-a mai dus unul din mijlocul lor, sau după cum spune un bocet din Bucovina :

Să tragă clopotele,
Să răsune văile
Și toate dealurile,
S-audă neamurile
De prin toate părțile ;

¹ A. Lambrior, *op. cit.*, p. 152 : „În vreme ce se petrec acestea, un băietan dă fuga la popa ori la dascăl și cere un prapur, ca să-l reazime dinaintea casei, e vestitor de moarte, și totodată să-i poftască pentru citirea stâlpilor pentru noaptea

² Dict. de Măriuca Nistor.

³ D.T. Bojincă, *op. cit.*, p. 213.

⁴ Com. de Ioan Popovici, învățător.

⁵ Com. de Ios. Olariu, învățător.

ca, după cum spune un alt bocet din Macedonia :

Toaca și câmpan-asună
Tută lumea trăs-adună
Tru mormântu să îi te pună.

Dacă cel ce a murit a fost un om bătrân sau unul în floarea vieții sale, atunci se trag toate clopotele, câte se află la biserică, dacă însă a fost un copil se trage numai clopotul cel mic.

De aici vine apoi că cele mai multe românce, când petrec pe un copil mic la mormânt și anume când ajung și dau să intre în biserică, adresându-se către clopoțelul ce se trage, rostesc între multe altele și următoarele versuri :

Trage, trage clopoțel
Că-ți mai vine-un voinicel
Tinerel și frumușel,
Să-ți pierzi mintea după el.
Dar nu vine să trăiască,
Că vine să putrezască !

În acele sate însă, atât din Bucovina cât și din Țara Românească, la ale căror biserici se află numai câte un singur clopot, când moare un om bătrân, clopotul se trage mai mult, când moare un copil se trage puțin, iar când moare un om în floare, un bărbat plin de virtute, un fecior sau o fată mare, atunci se trage foarte mult ¹.

Însă precum în multe alte privințe, așa și într-aceasta, tragerea mai lungă sau mai scurtă a clopotelor atârnă, dacă nu tocmai totdeauna, de bună seamă că cele mai de multe ori de la starea repauzatului și plata, ce o pot da neamurile sale pentru scopul acesta.

Dacă repauzatul a fost un om avut și cu vază în sat, se trag totdeauna mai lung, iar dacă a fost un om sărman se trag, de regulă, mai scurt.

Dovadă despre această datină nu prea lăudabilă avem și următoarele versuri ce le puse mult regretatul nostru poet V. Alecsandri în gura paracliserului din opereta „*Paracliserul*“ sau „*Florin și Florica*“ :

Dacă moare-un boier mare
Pun clopotele-n mișcare
Și fac mare dandana :
Danda, danda, danda, na.

Iar când mor oameni mai mici
Trag clopotul de calici,
Care sună ca tilinca :
Linca, linca, linca linca ².

În timpul acela, cât stă mortul în casă, clopotele se trag regulat, de ori pe zi și anume : dimineața, la amiazi și seara. Prima oară însă se

¹ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 321.

² V. Alecsandri, *Opere complete*, vol. II, București, 1875, p. 904.

trag imediat după repauzarea și așezarea celui mort pe laiță sau masă.
alta¹.

În ziua de pe urmă și anume de cum se pornește mortul la țintirim și până ce se pune în groapă, se trag neîntrerupt și numai atunci încetează pe un moment când se fac *stările*.

În fine, mai e de observat încă și aceea că, atât românii din unele părți ale Bucovinei cât și cei din unele părți ale Transilvaniei, cred că sunând clopotele foarte jalnic vor urma încă multe morți una după alta¹.

¹ Com. de I. Georgescu.

Bradul

Mai în toate părțile locuite de români și mai cu seamă în Transilvania este datină de a se împodobi un *brad* cu flori, cu năfrâmi, cu mere, cu smochine, nuci, prune uscate, stafide și a se pune apoi nu mult după repauzare înaintea casei celui repauzat, ca semn că în casa respectivă se află un mort ¹.

În unele sate de sub poalele munților din Bucovina și Moldova, precum bunăoară în Solca, dar mai ales în cele de la munte ca în Stulpicani, Vatra-Dornei, Căndreni și Neagra-Șarului, *bradul* acesta, numit altmintrelea și *brădan*, *brădănaș*, *târș*, și *târșuș* se împodobește cu fel de fel de zăhărele, coarne de mare și alte mărunțișuri cumpărate de prin dughene, apoi cu cănafi de strămătură de diferite culori precum : roșie, albastră, neagră care se leagă de rămurele și în urmă cu tort de lână roșie și cu flori. Pe lângă acestea se mai leagă de dânsul încă și un colac, o năframă și o lumină, care sunt menite pentru cel ce are să-l ducă până la mormânt ².

În comuna Rășinari, precum și în altele de prin prejurimile Sibiului, în Transilvania, se leagă la brad și lână de la oi, dacă mortul a fost cioban. La fete mari se pune în vârful lui cerceii și inelul de logodnă, dacă a fost logodită sau și alte inele și rămân acolo ³.

În unele locuri se mai încrestează în coaja acestui brad încă și diferite figuri ⁴.

În părțile unde nu se află brad, se împodobește o creangă de *măr* sau de prun sau și alt pom.

În Dobrogea se ia un copac de lemn de prun și se împodobește cu cânură (lână) roșie, ștergare, busuioc și hârtie albă ⁵.

În Transilvania, ținutul Hațegului, pomul sau bradul nu este alta decât o suliță de lemn de brad, înaltă ca de un stâncen, ce se pune numai la fete mari și la flăcăiași, și se implântă în crucea de la mormânt, la flăcăi însă acea suliță e înaltă de la doi până la trei stânceni și se îm-

¹ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 27 ; — M. Besanu, *op. cit.*, nr. 57 : „La casa repauzatului sau afară, la mormânt, lângă capul mortului și astăzi se pune orice arbore, dar mai ales un *brad tânăr* și frumos, care adeseori se înfrumusețează — mai vârtos la feciori și fecioare cu cunune și flori“.

² Com. de Nic. Cotlarciuc, dict. de M. Ursaca ; vezi și S. Fl. Marian, *Bradul la poporul român*, în „Albina Carpaților“, an. IV, Sibiu, 1879, p. 89 ; — „Sezătoarea“, Fălticeni, 1892, p. 39 : „Dacă-i flăcău sau fată i se împodobește un brăduleț mic cu fire de lână boită învălătucind crengile de care mai atărnă și canafi“.

³ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 28.

⁴ S. Fl. Marian, *Bradul...* p. 89 ; — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 27.

⁵ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 27 ; Idem, *O călătorie în Dobrogea*, Iași, 1880, p. 22.

plântă la mormânt lângă cruce, prinzându-se cu cuie de ea. În vârful lui se leagă un *chișcheneu*¹ roșu cusut frumos, cu fir, în care se anină un clopoțel micuț și inelele mortului².

În alte părți din Transilvania, precum bunăoară în comuna Orlat, se face pentru bărbații cei tineri și pentru flăcăi un stâlp în vârful căruia, dacă e june neînsurat, se pune un porumb cioplit din lemn și o cârpă nouă, iară dacă e cioban încă și o floacă de lână și astfel se împlântă apoi la capul mortului³.

Mai de mult era datina de a se pune, unde era cu putință, înaintea casei mortului, un *brad tânăr*, nalt și frumos, care era împodobit numai cu flori, cu cununi și cu năfrâmi, și formă ca un steag⁴.

În unele sate din Bucovina, precum bunăoară în Ilisești, districtul Sucevei, era mai de mult asemenea datină de a se împodobi brădul numai cu cordele roșii, albastre și verzi⁵, iar în Fundul Moldovei chiar și astăzi se împodobește numai cu flori și strămături roșii, galbene și verzi și deasupra i se pune o basma neagră care e menită pentru cel ce are să-l ducă la biserică⁶.

Bradul la înmormântări se face numai la feciori, holtei, fete mari și arareori în unele locuri și la tineri însurați. La cei mai de mult însurați, precum și la cei bătrâni nu se face niciodată⁷.

După credința românilor din Bucovina și cu deosebire a celor din Fundul Moldovei, el se face, de aceea, numai la feciori și fete mari, pentru că pe de o parte însemnează tinerețea celui pentru care s-a făcut, parte, că cel mort se căsătorește pe cealaltă lume; și când se duce mortul la groapă, atunci se trimet vătăjei înainte cu bradul, ca să vestească nunta⁸.

După înmormântare, bradul acesta pretutindeni se îngroapă la capul mortului lângă cruce, dimpreună cu bățul de vătăjel (vornice) al celui ce l-a dus⁹.

Dacă nu se află brad în apropiere de comuna, unde se află mortul, atunci în Transilvania este obiceiul să se ducă călăreți, cântând din fluiere cântece de jale, în locuri depărtate, ca să aducă brad și când trec prin vreun sat cu el, fetele merg întru întâmpinarea lui și-i cântă, până trec din hotărul satului, așa numit „*cântecul bradului*“, care se obișnuiește mai mult la locuitorii din unele comune de prin munții Transilvaniei.

Iată aici vreo câteva din acele cântece, adunate în comună Dămsuș, ținutul Hațegului :

Brad înecinat¹⁰,
De unde-ai tunat ?¹¹

Din vârfulșor de munte,
De la flori mai multe.

¹ *Chișcheneu* = cârpă albă, năframă.

² T. T. Burada, *op. cit.*, p. 27—28.

³ Com. de Rom. Simu, învățător.

⁴ D. T. Bojincă, *op. cit.*, p. 212, nota 3.

⁵ Diet. de Ermolau Ghiuță, proprietar.

⁶ Com. de Const. Mercheș, stud. gimn.

⁷ S. Fl. Marian, *Bradul...*, p. 89; — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 28; — D. T. Bojincă, *op. cit.*, p. 213.

⁸ Com. de Const. Mercheș.

⁹ D. T. Bojincă, *op. cit.*, p. 213, notă; — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 28; idem *O călătorie...*, p. 22; — S. Fl. Marian, *Bradul...*, p. 89; — „*Șezătoarea*“, Fălticeni, 1892, p. 40; „*Bradul se pune la mormânt, lângă cruce, unde rămâne până se usucă*“.

¹⁰ Infrunzit.

¹¹ Venit.

De la loc pietros,
La loc mlăștinos.
Cu capul la vale,
Fără pic de cale.
Și pân te-or tăiat,
Tot or fluierat
Tinerelul cel voinic
Cum nu-i frică de nimic
El a rânduit,
El a poruncit
La șapte gropași
Și tot călărași
Ei să mi se ducă
Și să mi te-aducă
Din vârșor de munte
De la flori mai multe
Cu nouă topoare
Brazii să-mi doboare.
Că el a umblat
Țări a-ncunjurat
Și nici a aflat
Nici a căpătat
Nevastă să-i placă,
Soție să-și facă ;

Alt cântec :

Tinerelule,
Voinicelule !
Cine ți-a poruncit
De te-ai coborât
Din brădui mai mulți
Din cei munți cărunți ?
Tot mi-au poruncit
De m-am coborât
La mijloc de țară
Unde-i ap-amară
Unde-i apa lină
Și iarbă sulcină.
Dar ei m-au mințit

Al treilea cântec sună așa :

Tinerelule,
Voinicelule,
Ce ești supărat ?
Ce te-ai mâniat ?
— Cum n-oi fi supărat,
Că vidra m-a mușcat.
Că de un an de zile

După ce-a umblat
El a căpătat
Nevastă de munte
De la flori mai multe.
Naltă și brădoasă,
Ca el de frumoasă.
Departé a mers
Și el mi-a trimesă
Nouă *zgrebelungi*
Prin păduri și lunci.
Pe una să-i vie,
Dor de la soție.
Pe alta să-i vie,
Dor de la frație.
Pe una dor de la tăicuță,
Pe alta dor de la măicuță.
Chișchineu rotat
Cin-te-a blăstămat ?
Vicol să te-ajungă
Omăt să te ningă
Vântul să te bată
Soare să te ardă
Să tot albești
Să nu putrezești !

Și m-au coborât.
Că iată mă duc,
La cap de voinic.
Vânturi să mă bată,
Soare să mă ardă,
Nime să nu-mi creadă.
Brădetete, brădetete !
Brad încetinat
Rău te-au blăstămat !
Cin-te-a-mpodobit
Și cin te-a cusut
Vânturi să te bată,
Nime să nu-ți creadă.

Din *alean*¹ pe mine
Tot mi s-au vorbit
Și s-au sfătuit
Ei ca să mă taie
Din aste pâraie.
Și să mă tot ducă
Și să mă aducă

¹ Din ură.

In mijloc de țară
Unde-i ap-amară,
In grădină lină
Cu apă sulcină.

Vânturi să mă bată,
Soare să mă ardă,
Nime să nu-mi creadă !¹

La Cugir, sat lângă Orăștie, tot în Transilvania, când moare un fecior, se aduce *bradul* de la munte cu multă ceremonie de cătră feciori și fete mari, îmbrăcați toți în veștmnite de sărbătoare. După ce l-au tăiat îl iau câțiva feciori pe mâni și-l aduc în sat, urmați de fetele, care merg în urma lor, ținându-se cu mâinile de după cap.

Pe drum, când coboară bradul acesta de la munte și-l duc la casa mortului, cântă următoarea poezie :

Bradule, bradule !
Ce rând ai avut
De mi-ai scoborât
De la loc pietros
La loc marghelos ?
— Eu rând n-am avut,
Dar la mine-or vint
Cinci, patru voinici
Toți cu capul gol
Și toți cu topoară,
Toți să mă doboară ;
Până m-au tăiat
Mi-or tot fluierat
Și s-or lăudat
Că ei m-or sădi.
La mijloc de sat
La cel loc chitat

La lină fântână,
Unde-i apa bună
În corn de grădină.
Da ei m-or sădit
La cap de voinic,
La cel loc jalnic !
— Bradule, bradule !
Nu te supăra
Că voinicu-mi are
Un dulce de tată
Și-o dulce mamă
Și frați și surori
Veri și verișoare.
Se vor aduna
Și te-or lăcrăma,
De nu te-i usca !

După fiecare vers al acestei cântări repetă totodată și refrenul :

Bradule, bradule
Nu te supăra.

Iară după ce au ajuns la casa mortului și au intrat înăuntru, cântă :

Voinice, voinice !
Nu-mi place, nu-mi place
Ce nevastă-mi ai !
Naltă, minunată,
Naltă și subțire,
Crescută-n pădure
Tăiată-n secure.
Voinice, voinice !
Nu-mi place nu, nu
Cu ce-i îmbrăcată,
Cu haină uscată.
Voinice, voinice !
Nu-mi place nu, nu

¹ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 28—33.

Cu ce-i învelită,
Cu frunză-ncreștită !...

La acest cântec încă se repetă refrenul :

Voinice, voinice !
Nu te supăra !¹

Dacă cel cui i se aduce bradul are femeie, se cântă așa :

Brad încetinat,
Nu fii supărat !
Că nevasta ta
Ea s-a măneca,
De mi te-a uda,
De nu te-i usca ?

În Bucovina, după câte știu eu, până acum nu există nici o ceremonie deosebită, când se taie și se aduce bradul acesta din pădure.

În timpurile vechi însă cred că și românii bucovineni încă îl vor fi tăiat și adus în același chip ca și frații lor din Transilvania. Ca dovadă spre întărirea acestei credințe ne poate servi următorul cântec din Horodnicul-de-Jos, districtul Rădăuțului :

— Bradule, brăduțele !
Ce-ți este, drăguțele ?
Ce te legeni fără-de vânt
Fără-de vânt, fără-de cuvânt
De-ajung crengile-n pământ ?
Fără-de vânt, fără-de ploaie
Fără-de leac de neguriță ?
Ori trupina ți-a slăbit
Ori vițele-au putrezit
Ori altceva ai pățit ?
— Vițele n-au putrezit
Nici trupina n-a slăbit,

Da la mine c-au venit
Trei voinici cu trei topoară,
La pământ să mă oboară
Să mă ducă-n jos de țară ;
Trei frații din trei părți
Să mă taie în trei bucăți
Să mă facă vălurile,
Să mă ducă-n jos cu jele
Pe-o parte de drumurile.
Să mă puie-n ținterim,
Să mă vadă ars în serum !

În Munții Apuseni ai Transilvaniei, unde e datină de a se duce mortul la mormânt pe car, bradul se duce pe umeri, de doi feciori, care merg înaintea carului, iar fetele și nevestele înrudite cu mortul, șezând în car cu capul plecat pe sicriu, cântă cu un vers duios următorul cântec :

— Bradule, bradule
Ce boare-a bătut
De te-ai scoborât
De la loc pietros
La loc *revenos* ?
— Da eu n-aș fi *vint*
După mine or *vint*
Tot patru voinici

Ca patru haiduci.
Și m-or înșelat
Până m-or tăiat :
Că pe min m-or pune
La un cap de fată
La un stan de piatră
La izvor de apă.
Da m-or *incoluit*

¹ S. Fl. Marian, *Bradul...* p. 89.

² T. T. Burada, *op. cit.*, p. 35.

Pe min-m-or adus
Și pe min-m-or pus
La un cap de june
La o putrejune.
— Bradule, bradule
Nu te spăria
Că și el, că are
Tată și mamă
Care te-or lăcrăma

Și nu te-i usca.
Bradule, bradule
Nu te spăria
Că și el, că are
Frați și surori
Veri și verișoare
Care te-or lăcrăma
Încât nu te-i usca ¹.

Alt cântec, care se cântă, când se duce bradul la biserică și de aici la ținterim, sună, precum urmează :

Brădete, brădete
Mergând înaintă
Să bagi în minte
A mele cuvinte.
Dacă te-a întâlni
Ori ți-a veni
Măica Domnului
Și a Fiului
Tu să mi-o petreci
Și să mi te pleci
Drum ți-a arăta
Și te-a îndrepta
Să mergi cu soarele
Iar nu cu apele.
Că soarele-i mergător
Și-napoi întorcător
Dar apele-s curgătoare
Și-napoi ne-ntorcătoare ².

În unele părți ale Banatului este datină ca *bradul*, numit altminterlea și *prapor*, care așisderea se pune numai la capul junilor și fetelor mari, să se aducă din pădure de juni numa pe umeri, nicicând însă pe vreun car sau căruță, căci nu e bine. Iar după ce l-au adus acasă, se leagă de dânsul trei mărâmi, care se dau apoi drept plată junilor, ce l-au adus din pădure acasă și de aici îl duc până la groapă ³.

De există și-n această țară vreun cântec anumit pe când se aduce bradul acesta din pădure, nu știu, căci până acum n-am putut nimica afla în privința aceasta. La aducerea sa însă spre groapă se cântă și aici, ca și în Transilvania, următoarele versuri pe care le scoatem dintr-un bocet mai lung intitulat „*Petrecerea mortului*!”

¹ Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 175—176.

² T. T. Burada, *op. cit.*, p. 34.

³ Com. de Iosif Olariu, *învăț. în Domanu* : „*Bradul se pune numai la juni și fete mari, care se și aduce din codru numai de juni și numai pe umeri, dar nicidecum pe car.*

În Maidan, comuna mea natală, lângă Oravița se pune, de regulă, numai, *brazi*. Aici însă în Doman se pune și *gorun*, numit *prapor*“.

Suflet despărțit
De multe măhnit,
Pleacă și se duce
Marea o ajunge.
Vine marea, mare !
Vine-n tulburare
Greu urlând și urducând,
Toată lumea spăimântând.
Unda se aduce
Lumea s-o îmbruce :
Tot mălini, călini,
Brazi din rădăcini.
Iar în groapa mărilor
Unde-i bradul zânelor,
Trecătoarea apelor,
Sufletul stătea
Și mi se ruga :
— Brade, brade
Să-mi fii frate.
Întinde-ți întinde
Eu să le pot prinde
Vârfurile tele
Să trec peste ele.
Marea în cea parte
Ce lumea-mi desparte !
— Eu nu pot întinde
Tu să le poți prinde
Vârfurile mele
Să treci peste ele
Că-n mine-a puiat
Din inimă spurcat
Roșu șolmuleț.
Când nici vei gândi
Puii te-or simți.
Și ei or șuiera
De te-i spăria
În mare-i cădea
Și te-i îneca...
— Las să fie-așa !
Vine marea, mare
Vine-n tulburare,
Greu urlând și urducând,
Toată lumea spăimântând.
Unda se aduce
Lumea s-o îmbruce ;
Tot mălini, călini,
Brazi din rădăcini.
Iar în râpa mărilor
Unde-i bradul zânelor,
Trecătoarea apelor,
Sufletul stătea

Și mi se ruga :
— Brade, brade
Să-mi fii frate.
Întinde-mi, întinde
Să le pot cuprinde
Trupinele tele
Să trec peste ele
Marea în cea parte
Ce lumea-mi desparte.
— Eu nu-ți pot întinde
Ca să le poți prinde
Trupinele mele
Să treci peste ele
Că-n mine-a puiat
Vidra lătrătoare
Oameni pânditoare
Nici nu ți gândi
Puii te-or simți,
Ei mi te-or lătra,
De te-i spăimânta
În mare-i cădea
Și te-i îneca.
— Las-să fie și așa !
Vine marea, mare
Vine-n tulburare
Greu urlând și urducând,
Toată lumea spăimântând.
Unda se aduce
Lumea s-o îmbruce.
Tot mălini, călini,
Brazi din rădăcini ;
Iar în râpa mărilor
Unde-i bradul zânelor,
Trecătoarea apelor,
Sufletul stătea
Și mi se ruga :
— Brade, brade
Să-mi fii frate.
Întinde-ți, întinde
Ca să le pot prinde
Rădăcini a tele
Să trec peste ele
Că-n mine-a-nșuibat
Și apoi a puiat
Galbănă șerpoane
Ce pierde de foame
Nici nu vei gândi
Puii te-or simți
Și or șuiera
Tu te-i spăimânta,
În mare-i cădea
Și te-i îneca.

— Las-să fie și așa !
 — Hai, brade, hai
 Mult mă mai rugai.
 O rugare mare,
 Cu multă răbdare.
 Brade, brade
 Am și eu un frate
 Un frumos păcurărel
 Și are un toporel
 Și are verișori
 Ei te vor tăia
 Și te-or răsturna.
 Maisteri vor veni

Și te vor ciopli
 Și din tine-or face,
 Ca să fie pace
 Punte peste mare
 S-aibă trecătoare,
 Suflete ostenite
 Cătră rai pornite.
 Bradu-atuncia se gândea
 Și trupinele-ntindea ;
 Iară mortul îmi trecea
 Unde dorul îl ducea
 Marea fără nume
 L-aialaltă lume ¹..

Alt cântec despre *brad*, tot din Banat și anume din comuna Ecica, care se cântă nu numai când se duce mortul la groapă, ci și mai înainte pe când se află acesta în casă, sună precum urmează :

Vine marea, vine
 Ce aduce cu sine ?
 Miluri
 Și cămiluri
 Brazi din rădăcini.
 Ruga, mi se ruga
 Tânăra Măriuța :
 — Brade, brade
 Fie-mi frate !
 Întinde-ți, întinde
 Trupina ta,
 Să trec eu pe ea !
 — Eu o-aș întinde
 Dar su-a mea trupină
 Puiat-a, puiat,
 Vânăta *vidroane* ²
 Galbenă *șerpoane* ³.
 Prinde-a șuiera
 Tu te-i spăria
 Și-n mare te-i da
 Și mi te-i ineca,
 Lumea-o rămânea ⁴.

Precum românii de astăzi așa și romanii, strămoșii noștri, aveau datină de a pune înaintea casei mortului un *chiparos* — cupressus — care era consacrat lui *Pluton*, respectiv *Ditis*, zeul infernului și care era simbolul morții și a jelierii pentru că chiparosul, dacă se taie odată, nu mai

¹ Simeon Manguica, *Călindariu, pe anul 1882*, Brașov, 1881, p. 121—134.

² Muierușca de vidră sau și vidra cea bătrână.

³ Serpoalcă.

⁴ Vezi „Gazeta Transilvaniei”, an. LIV, Brașov, 1891, nr. 22.

are viață, nu odrăsleşte, mai mult, tocmai ca și omul, când i se taie firul vieții¹.

Paul Diac. Excerpt. exlib. Pomp. Fest de significat, lib. III, ne spune în privința aceasta următoarele : „*chiparoșii* (cupreșii) se puneau înaintea casei mortului, fiind el un arbore, care, dacă se taie, nu mai odrăsleşte, după cum și de la mort nu mai este nimica de sperat, din care cauză se și privea că acest arbore sta sub tutela părintelui infernului“².

Iar Serv. ad. Aen. 2. 714 ; 3,64 ne spune „fusese încă obicei la romani, ca să se puie un ram de chiparos înaintea casei mortului, ca nu cumva să se pângărească pontificele intrând acolo din neștiință“³.

Și precum românii de azi îndătimează a împodobi *bradul* cu canafi și strămutări de diferite culofi, precum și cu năfrâmi și a-l duce înaintea mortului, iar după înmormântare a-l îngropa la capul acestuia, tot așa făceau și romanii cu chiparosul.

În privința împodobirii ne spune Virgiliu următoarele :

„Stau Manilor altare jalnice cu legătoare albastră și cu chiparos întunecat“⁴.

Iar în privința ducerii chiparosului la mormânt și îngroparea lui la capul mortului aflăm, la Horațiu, acestea : „Trebuie să părăsești pământul și casa și soția plăcută și din acești arbori pe care îi cultivi, nu-ți va urma ție stăpânitor pe scurt timp nici unul; afară de chiparosul urgisit“⁵.

De multe ori însă în locul chiparosului aveau romanii datină de a pune și *brad*. Căci iată ce ne spune Pliniu : „Bradului îi place munții și frigul, este arbore de moarte și se pune la poartă, ca semn de doliu“⁶.

Acești doi arbori, *chiparosul* și *bradul*, sunt unicii despre care știm cu pozitivitate, că romanii îi puneau înaintea casei mortului.

Coloniile romane însă aduse de Traian în Dacia, neaflând chiparoși în această țară, au fost constrânse să renunțe la chiparos și să întrebuițeze numai bradul. Această renunțare însă nu le-a căzut defel greu, întâi pentru că în patria lor originală chiparosul era întrebuițat mai mult la înmormântările cele pompoase ale patricienilor, nu însă și la ple-

¹ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 60 : Besanu, *op. cit.*, nr. 57.

² Cupressi mortuorum domnibus ponebantur ideo, quia huius generis arbor excisa non renascitur, sicut ex mortuo nihil iam est sperandum quam et ob causam in tutela Ditis patris esse putabatur.

³ Moris autem Romani fuerat ramum cupressi ante domum funestam poni, nequisquam pontifex per ignorantiam pollueretur ingressus.

⁴ Aen. III, 63 :

Stant Manibus arae
Caeruleis maestae vittis atraque cupresso.

⁵ Od. II, 14, 21—24 :

Linquenda tellus et domus et placens
Uxor, neque harum quas colis arboram
Te praeter invisas cupressos
Ulla brevem dominum sequetur.

⁶ Hist. nat. XVI, 10, 18 : „Picea montes amat atque frigora, feralis arbor et funebri indicio ad fores posita“.

bei¹ și al doilea pentru că în Dacia aflare o mulțime de păduri de brad, care se ține de aceeași familie ca și chiparosul².

Renunțând coloniștii romani din Dacia la întrebuințarea chiparosului nu renunțară ei și la credința despre puterea acestuia. Din contră, strămutară, cu timpul, atât datina cât și credința despre chiparos cu de-săvârșire la *brad*.

O legendă din Bucovina ne spune următoarele despre brad : „Cică, dintru început, *Necuratul* se ținea scai de *brad*, spunând că e copacul lui. Deci, ca să nu se apropie nici un om de dânsul, a luat și a bătut o mulțime de cuie de fier jur împrejurul lui.

Văzând aceasta, Dumnezeu s-a mâniat foc și scoțând din brad cuiele de fier a făcut alte cuie de lemn cu cruce și pe acestea le-a bătut în locul celorlalte.

De atunci au rămas „*cepurile cu cruce*“ în fiecare brad și fiind ele cu cruce *Necuratul* nu se poate apropia de acest arbore. Dar cu toate acestea a mai rămas în brad puțină *mânie* de a Satanei și de aceea pocnește el când îl pui pe foc“³.

Chiparosul, după cum am văzut mai sus, era consacrat lui Pluton, respectiv lui Ditis. Bradul, din contră, în urma influenței creștinismului, deveni la români un apărător și scutitor în contra Diavolului, care în cazul de față nu e nici mai mult nici mai puțin decât Pluton sau Ditis al romanilor, adică zeul infernului.

Iată deci de unde vine datina și credința românilor, urmașii coloniilor romane, de a întrebuința până și în ziua de azi bradul la înmormântări !

¹ Lucan. Phars, 3, 442 : „Et non plebeios luctus testata cupressus“ — și chiparosul care n-a dovedit plânsetele plebeice.

² D. T. Bojincă, *op. cit.*, p. 213, în *Notă*, zice : „Bradul tocma se potrivește cu *cupresul* romanilor pentru că, precum cupresul tăiat odată nu mai lăstărește, așa nici bradul lăstărește mai mult, dacă se taie odată“.

³ S. Fl. Marian, *Bradul...*, p. 88. Trebuie să observăm aici încă și aceea că românii întrebuințează numai *brad alb*, care are cepuri în formă de cruce, nici când însă alt soi de brad, al cărui cepuri nu-s crescute în cruce, bunăoară molidul, pinul, etc.

Bocirea

Nemijlocit, după ce s-a așezat mortul pe lăiță sau pe masă, ori puțin ceva și mai înainte de aceasta, femeile care sunt mai de aproape înrudite cu dânsul, lepădându-și, cum am amintit și mai sus, toate podoabele, precum : cercei, mărgele, salbe, inele și altele, iar fetele, pe lângă acestea, mai despletindu-și încă și părul și lăsându-și-l să atârne pe spate, se apropie de cel repauzat și plecându-și capul spre una din urechile sale, prind mai întâi a-l striga de vreo 3—4 ori pe nume ¹ :

Ioane ², iubitul meu
Ionică, scumpul meu
Ionică, dragul meu !

Sau :

Mărioară, scumpa mea
Mărioară draga mea
Mărioară, mila mea !

Și apoi a *boci* ³ și a zice :

Da cum de te-ai îndurat
De-așa iute ne-ai lăsat
Ia școală și te trezește
Și cu noi ceva vorbește.
Măcar două, trei cuvinte,
Ca să le ținem în minte.
Că de când ai adormit
Mai mult nu mi te-ai trezit,
Cu noi nimic n-ai vorbit ⁴.

¹ Uzitat pretutindeni în Bucovina, precum și în celelalte țări locuite de români ; vezi T.T. Burada, *op. cit.*, p. 9.

A. Lambrior, *op. cit.*, p. 151.— D. T. Bojincă, *op. cit.*, p. 209—210.

² După cum e și numele celui repauzat.

³ În unele părți ale Transilvaniei, precum bunăoară pe valea Someșului, comuna Reteagu, se zice în loc de *a boci*, *a gogi*, în altele însă, precum în comuna Orlat, *a glăsi*.

⁴ Dict. de Mărioara Bărbută, din comuna Crasna.

După acestea, precum și după multe alte cuvinte, ce le adresează ele mortului prourmează mai departe, zicând :

Au doară nu mă auzi
Au nu vrei ca să-mi răspunzi
Au tare te-ai mâniat
Ori îmi ești mult supărat ?¹

În urmă, văzând că numai degeaba îl strigă, că nu dă niciun semn de viață, da încă să le mai și răspundă, încheie astfel :

De cântat ți-aș mai cânta
Dar mi-i friptă inima
Și nu pot mai mult cânta.
Inima mi-i friptă-n mine,
Că nu văd suflet în tine.
Suflețelul ți-a zburat
Sus în ceriul cel înalt
Și pe mine m-a lăsat
M-a lăsat să pățimesc
În lume să m-osândesc,
De-al tău dor să mă topesc !²

Sau așa :

Te-aș cânta ca clopotul,
Dar mă doare sufletul ;
Te-aș cânta ca cetera
Dar mă doare inima,
Că mi-e neagră ca tina.
Când aș duce-o la fântână
N-ai ști, inimă-i ori tină.
Când aș duce-o la izvor
N-ai ști, inimă-i ori mol³.

În același timp, punându-și fiecare palmile la ochi, caută cu cea mai mare luare de seamă, ca să nu cadă nici o lacrimă pe obrazul mortului crezând că lacrimile, care ar cădea pe dânsul, l-ar frige ca apa cea clocotitoare și i-ar îneca sufletul nevinovat⁴.

Din această cauză se vede că vine apoi și datina celor mai multe bocitoare de a ținea în răstimpul bocirii o năframă la ochi.

Cam la jumătate de oră, după ce s-au văicărit și bociț deasupra mortului și prin casă, și anume când încep a se trage clopotele, ies afară și aice unele, încunjurând casa de trei ori de jur împrejur, iar altele postându-se la fiecare corn al casei, prind a boci și mai tare, dând prin aceea vecinilor, precum și celorlalți săteni de știre, despre nenorocirea ce s-a întâmplat⁵.

¹ Vezi și D. T. Bojincă, *op. cit.*, p. 210 ; — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 151 ; — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 81.

² Dict. de maica mea Rucsandra, din Ilișești.

³ Din districtul Năsăudului, în Transilvania, com. de T. Simon.

⁴ Cred. rom. din Stupca, com. de Al. Baciu și a celor din Crasna, com. de At. German.

⁵ Com. de V. Turtureanu și G. Tomoioga, din Boian, Mahala și alte sate din Bucovina.

În unele comune din Bucovina și mai ales de prin munți, în asemenea cazuri, se trâmbiță numai cu trâmbița ¹.

În o seamă de comune din Banat însă, femeile, îndată ce moare cineva, se suie pe un atare loc mai înalt și acolo, apoi încep a plânge și se văita cu durere pătrunzătoare pentru cel repauzat ².

Fiecare mort se bocește pretutindeni, de trei ori pe zi, în tustrele zilele, cât stă acesta în casă și anume: întâia oară nemișlocit, după ce a repauzat și s-a așezat pe laiță, iar după aceea regulat dimineața, la amiază și seara și anume totdeauna când trag clopotele. Afară de aceasta se mai bocește mortul, când vine vreo rudă sau prieten din alt sat, care nu se arătase până atunci, apoi a treia zi, când i se aduce sicriul și procesia, când sosește preotul, ca să-l ia și să-l ducă la mormânt și pe drum până ce ajunge la ținterim și se pune în groapă ³.

Bocitoarele, adică femeile, respectiv fetele, căci numai acestea îndătimează a boci pe cei morți, sunt, de regulă, rudeniile cele mai de aproape sau mai depărtate ale repauzatului precum: mamele, soțiile, surorile, verele, cumnatele, finele și cumătrele, precum și acelea ce au stat în oareșicare legătură de amicitie cu mortul. În prima linie însă vin totdeauna mamele și soțiile. Dacă mortul nu are rude mai de aproape, versate în arta bocirii, care să-l bocească, atunci se năimesc femei străine din sat, care își fac o meserie din aceasta și care poartă adevăratul nume de *bocitoare*, *plângătoare* sau și *tămâietoare* ⁴.

În unele sate din Bucovina, precum în Vicovul-de-Sus este datină, când moare un fecior holtei, ca să se adune mai multe fete mari și apoi, două câte două, să bocească pe cel mort și, după ce sfârșesc cele două dintâi, încep celelalte două de pe urmă și tot așa, pe rând, până-l duc de-l îngroapă.

¹ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 9: „Trâmbița este un soi de buciom lung și drept făcut din doage de brad și legată cu coajă de mesteacăn.“

² M. Besanu, *op. cit.*, în „Albina“, an I, nr. 58.

³ Pretutindeni în Bucovina, România și Transilvania. Com. de Rom. Simu, I. Georgescu și T. Simon, „Cei morți se bocesc în cele trei zile, de nouă ori, de trei ori pe fiecare zi și anume când trag clopotele: dimineața, la amiază și la vecernie“. Vezi T. T. Burada, *op. cit.*, p. 82; A. Lambrior, *op. cit.*, p. 152: „Femeile, rudeniile repauzatului, îl bocesc în deosebite răstimpuri ale zilei: la răsăritul, amiază-zi, și apusul soarelui, apoi îl mai bocesc și când sosește vreo rudenie sau prieten al repauzatului ce nu se arătase încă, fiind din alte sate dus după nevoile vieții“.

⁴ Com. de Av. Macovei, preot în Badeuț și V. Turtureanu, preot în Vicovul-de-Sus: „Neștiind a boci vreo rudă de a mortului, apoi se plătește altă fată sau nevastă din sat, ca să bocească“; — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 83: „Când mortul nu are rude, de multe ori se năimesc asemenea femei bocitoare“. — D. T. Bojincă, *op. cit.*, p. 214—215: „Prefice sunt mai toate femeile poporenților români; cele înrudite cu repauzatul sau neștiind ele bine a se cânta, pun pe altele în locul lor să cânte laudele și vrednicile mortului“; — Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 174: „Bocetele se cântă de unele din femeile înrudite cu mortul“; V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 140: „Bocitul e un obicei, ce există la români de pe timpul vechilor romani. Ca și în epoca lui Traian se află între femei bocitoare, carele merg de bocesc mortul pe la case și pomenesc cu un ton plângător de toate meritele lor“; Dim. Cantemir, *op. cit.*, p. 49: „Cei mai avuți își conduc femei *bocitoare* care cântă mai multe versuri de doliu, arătând mizeria și vanitatea acestei vieți“; — At. Marienescu, în „Familia“, an. VI, Pesta, 1870, p. 619: „Nu totdeauna mulieră se plângă după bărbat, ci în numele ei o *nemotenie*, amică sau o femeie plătită“; — D. Stănescu, *op. cit.*, p. 324: „Muma, soră, rudele sunt datoare a însoți și a plânge pe mort până la groapă, iar dacă n-are pe nimenea, un fel de femei numite *plângătoare* și mai des *tămâietoare*, plâng pe cel răposat. *Plângătoarele*, fie mumă, surori, rude sau de astfel de profesione se îmbracă în negru, își despletesc părul și merg în urma cortegiului“.

În alte sate, tot din Bucovina, și mai ales în cele de pe sub poalele munților este, din contră, datină de a se pune mai multe fete într-un șir dinaintea casei și apoi, clătînându-se, când într-o parte când într-atla, de a boci toate deodată pe cel mort ¹.

În Munții Apuseni ai Transilvaniei, dacă cel mort e un june sau o fată mare, atunci unele dintre fetele mari cântă, de trei ori pe zi, la fereastra mortului : dimineața, la prânz și seara și de câte ori cântă totdeauna își despletesc părul și-l lasă să atârne pe spate ².

În Vicovul-de-Sus, în Todirești, în Stupea, precum și în alte sate din Bucovina, cu deosebire însă la munte, mai există încă și acea datină ca al feciorii holtei, la fetele cele mari, precum și la o samă dintre cei înaintați în vârstă, mai ales la băci și ciobani să se năimească și trâmbițași care trâmbiță diverse melodii de jale, de mai multe ori peste zi cât și în decursul nopții, tot timpul cât stă mortul în casă ³.

În părțile Crișului Alb și Negru, din Ungaria, în loc de a boci pe cel repauzat se *acquiră* un individ care știe bine zice din fluier și acela apoi, așezându-se la capul repauzatului, începe a zice dintr-un fluier ciobănesc câte o melodie foarte jalnică ⁴.

Bocitoarele, nu numai că plâng și se tânguiesc după cel repauzat, ci ele totodată intonează cu un glas jalnic și monoton diferite poezii, care în cele mai multe părți locuite de români se numesc „*bocete*“ sing. *bocet*, iar în unele părți ale Transilvaniei și Banatului „*cântece de jale*“ și „*cântări de priveghi*“ și pe care le îmbogățesc cu improvizații potrivite cu starea cea tristă și mizeră în care se află familia, cu caracterul, vârsta și timpul în care fac înmormântările. Din când în când, ele laudă vredniciile, virtuțile și faptele cele bune făcute de cel repauzat în viață sa, și sunt atât de iscusite în înșirarea laudelor acestora, cu așa prefacere știu să-și arate, durerea, încât că adeseori fac pe cei de față să plângă ⁵.

Dacă repauzatul e un bărbat sau o femeie înaintată în vârstă, bocitoarele se roagă, ca să aibă grijă de copiii cei mici ce au murit mai înainte de aceasta, iar dacă a fost însurat și lasă în urmă-i nevestă și copii, atunci jalea este cu mult mai mare, de aceea, ele strigă și se văicărează de ce-i lasă fără de ajutor, fără protecție și ce se vor face ei singuri, neavând cine îngriji de dânșii și a le aduce cele necesare spre susținerea vieții.

În scurt zis, fiecare bocitoare rostește totdeauna numai de acele bocete, care se potrivesc cu etatea și împrejurările în care se află cel repauzat. Și dacă, din întâmplare, n-ar ști nici un bocet, care s-ar potrivi măcar în câtva cu starea celui repauzat, dacă nu-i cunosc demai înainte viața, atunci informându-se în timpul din urmă despre aceasta, precum și despre împrejurările în care a repauzat improvizează bocete noi pe care le rostesc tot atât de bine ca și pe oricare alt bocet ce-l știu mai de nainte.

¹ Com. de V. Turtureanu.

² Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 174.

³ Com. de V. Turtureanu, I. Avram și Erm. Ghiuță.

⁴ Com. de Ioan Popovici, învățător.

⁵ T. T. Burăda, *op. cit.*, p. 83 ; — D. T. Bojincă, *op. cit.*, p. 215 ; — Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 174 ; — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 152 : „*Bocatul este un fel de cântare jalnică și târăgănată împreună cu plâns ; cuvintele ce le zic sunt versuri care se știu de mai înainte și sunt potrivite cu viața și starea în care a fost repauzatul.*“

Numărul bocetelor cunoscute bocitoarelor noastre este foarte mare și variat.

Noi vom înșira însă, în capitolul de față, numai o parte mică dintre cele ce le-am putut până acum aduna, iar restul îl vom reproduce parte, unde va cere trebuința, în capitolele următoare, parte ca adaus la finea acestui studiu.

Vom începe deci mai întâi cu bocetele ce se adrezează *morții*, adică ființei care curmă firul vieții fiecărui om :

Un bocet din Bucovina, comuna Stupca, sună așa :

Bată-te pustia moarte
, N-ai făcut nici o dreptate,
C-ai mâncat frunza din fagi
Și-ai despărțit pe cei dragi ;
M-ai despărțit și pe mine
Cu cine-am trăit mai bine !
Cobori, Doamne, pe pământ
De vezi moartea ce-a făcut,
C-a venit până la prag
Și-a luat ce mi-a fost drag
Și-a venit pân la fereastră
Și ne-ă luat mila noastră !...¹

Altul din Moldova, județul Suceava, comuna Mălini :

Bată-te pustia moarte,
Cum ești tu făr de dreptate.
Că mi-ai venit până-n poartă
Și mi-ai luat mila toată
Și-ai venit până în prag
Și mi-ai luat puiul drag²

Altul din Transilvania, districtul Năsăudului :

Of ! mânca-te-ar focul moarte,
Cum mai faci și tu dreptate.
Nu mergi, unde-mi ești rugată
Ci-ai venit și nechemată ;
Nu mergi, unde-mi ești poftită
Venit-ai netrebuită !
Nu știu, moarte, ce gândești
De-al meu neam îl pustiești ?
Nu știu, moarte, ce-ai gândit
De-al meu neam l-ai pustiit ?
Cum nu-l moartea-n lume mare
Ea pe nime prieten n-are
Nici pe crai, nici pe-mpărați
De taberi incunjuțați
Nici de noi de ceștialați.

¹ Dict. de Ilinca a Mielului Capră.

² Dict. de Măriuța Nistor.

Moartea cu coasa cosește
Și pe nime nu ferește.
Nu se teme de voinici,
Nu-i milă de prunci mici.
De bătrâni nu-i rușine,
La cei tineri încă vine.
Casă mare pustiește,
Soț de soț îl despărțește !¹

De la moarte, trec la viața omului și zic :

Ce e omu-n astă lume ?
Plânge și se-nveselește,
Nu știi moartea când sosește,
Lasă prunci și lasă casă,
Când îi viața mai frumoasă.
Și se duce-n altă țară,
De acolo nu-ntoarce iară !²

Sfârșind cu viața omului, se adresează către sufletul acestuia, spunându-i :

Sufletele ticăloase !
Cât e lumea de frumoasă
Tu te-nduri și ieși din oase !
Sufletele ticăite !
Vezi moartea cum te cuprinde ;
Ce nu-ți muți viața-nainte ?³

De aici înainte, fiecare bocește pe cel mort, după cum îi dictează inima și anume :

La un moșneag, care lasă pe soția sa singură, când îi este mai greu de trăit în lume :

Dragul meu,
Gospodarul meu !
Draga mea,
Miluța mea.
Da cum de te-ai îndurat
Și pe mine m-ai lăsat ?
Tot de chin și de năcăz
Și cu lăcrămi pe obraz ?
În ce sprijin m-ai lăsat ?
Într-a cui samă m-ai dat ?
Pietrelor și lemnelor,
Negrilor, străinilor ?
Eu de-acum când oi slăbi,
Cine mă va milui !⁴

¹ Com. de T. Simon.

² Idem.

³ Din Igești, districtul Storojineț, dict. de Ilie al lui Onufrei Frunză.

⁴ Din Calafindești, districtul Siret, dict. de Sofia Frâncu.

La un *bărbat* care lasă pe soția sa asemenea singură tocmai când i-ar fi fost mai drag și mai plăcut de trăit cu dânsul în lume :

Soțul meu, voinicul meu !
Soțul meu, doritul meu !
Dar de ce te-ai mâniaț
Și pe mine m-ai lăsat ?
M-ai lăsat singură-n lume
Fără soție și glume.
Soțul meu m-ai înșelat,
Când de aici ai plecat,
Nici un cuvânt nu mi-ai dat.
Dar spune-mi un cuvîntel
Și mi-l pun la sufleteț
Și-mi mai spune și-o vorbuță,
Să mi-o pun la inimuță
Mi-a fost chiar ca și-o măicuță !

La un *bărbat* care și-a lăsat tânăra sa nevastă văduvă cu mai mulți copii mititei :

Soțule, tu dragul meu !
Dară cum de te-ndurași
De pe mine mă lăsași,
Cu dragi copilașii tăi
Și cu drag fiuții mei ?
Roagă-te de Dumnezeu
Ca să trăiesc barem eu,
Să-i scap de necazul greu.
O, iubite soțul meu,
Cum m-ai lăsat tu la rău !
Eu norocul l-am pierdut,
De când nu te-am mai văzut.
În pământ l-am astupat,
Cu jale l-am îngropat.
O, iubite soțul meu,
Pentru bunul Dumnezeu !
N-ai făcut atâta bine
Să mă chemi tu și pe mine ;
Să nu mă lași gânditoare
După tine plângătoare !
De ce stai între ferești
Cu mine de nu vorbești ?
Da, deschide-ți buzele
Să-ți aud eu vorbele,
C-ai fost dulce la viață
Și m-ai iubit cu dulceață.
O, soțule, dragul meu !

¹ Din Transilvania, comuna Secadate, com. de I. Georgescu.

Tie doar nu ți-a plăcut
 Ce moșie ai avut ?
 Ai cerut un copârșeu
 Să-ți trăiască soțul rău,
 Fără uși, fără ferești,
 Cu mine să nu vorbești,
 Cu min-să nu te-ntâlnești !¹

Altul din Banat, comitatul Caraș :

Martine, Martine !
 Tinerel ca tine
 Lucrător ca tine
 Strângător la bine
 Dar cum te-ndurași
 De-așa mă-nșeșași ?
 Martine, Martine !
 Am văzut eu bine
 Că mă lași pe mine
 Cu pui micuței
 Și prea prostănei.
 Crezi, ți-a fi păcat
 Prea mici i-ai lăsat
 Martine, Martine !
 Și mai știi tu bine
 Că m-am îngrijit
 Pân-mi s-a urât
 Pe drumuri umblând
 Banii cheltuind
 La fermecătoare
 Și descântătoare
 Doar-leac ți-oi afla
 Și mi te-oi scula.
 Dar moarte-a venit
 Și te-a celuit

Și m-a sărăcit !
 Acum te-aș ruga
 De m-ai asculta
 Ca să faci un bine
 Chiar și pentru mine
 Și puiului tăi
 Că-s prea prostănei
 Și-au rămas la rău,
 Mergi la Dumnezeu
 Și Santa-Marie
 Milă să le fie
 Doar s-or îndura
 Și mi te-or lăsa
 Să mai vini acasă
 Să ședem la masă
 Cu prunci să prânzim
 Și să ne vorbim
 Să-i căsătorim.
 Martine, Martine !
 Vai ! vino la mine
 Pui de ți-i crește
 Cum știi, părintește,
 Că-s pe ulicioară
 De foame să moară
 Rămân ne-mbrăcați,
 La gazde slugi băgați !²

Altul din Macedonia, urbea Bitelia :

Avzi vrutlu soțu-n fiu
 Iu mi alăsași ?
 Iu mi demăndași
 Fumelia cui alăsași ?
 Scoală-ți mușatlu caplu-a tău
 Și nu ni fă aistu a rău
 Se-alași ficiorii fără tată

Auzi, iușite soț al meu !
 Unde mă lăsași ?
 Cui mă-ncredințași
 Copiții cui lăsași ?
 Rădică-ți frumosul tău cap
 Și nu ne fă acest rău
 Să lași feciorii fără tată

¹ Din Orăștie, în Transilvania, publ. pentru prima oară în „Observatorul”, an. III, Sibiu, 1880, nr. 28.

² Din Banat, comitatul Caraș, comuna Domanu, publ. prima ară de Aț. M. Marienescu în „Familia”, an. VI, Pesta, 1870, p. 619.

Și mine nicochirată.
 Vintu laiu și vintu șcret
 Tine nu-mi alași ca s-trec
 M-alăsași fără umbră-n pade. "
 Și-ni alăsași fumelia-n cale.
 Soarele si fi-o ardă
 Ploaia si fi-o bată ;
 Cleile a chisăliei fi dedeși
 Bunili tuți fi le tăliași
 Te adărași, te armătusiși
 Tu altă lume închisiși.
 Oaspeții nu li mutriși
 Și cu gura nu li griși
 Ne așteptași, ne pitrecuși
 Ci e foclu, ci fi feceși
 Taifă, frați tu adună
 Toacă și cămpan-asună
 Tută lumea tra s-adună
 Tru mormânt să fi ti pună.

Și pe mine fără gospodărie.
 Vânt negru și vânt pustiu
 Tu nu mă lăsași să trec
 Mă lăsași fără umbră-n câmpie
 Și-mi lăsași copiii pe drum
 Soarele să mi-i ardă
 Ploaia să mi-i bată.
 Cheile mizeriei îmi dăduși
 Toate bunurile mi le tăiași
 Te gătiși, te înarmași.
 În altă lume porniși
 Oaspeții nu i-ai băgat în samă
 Și cu gura nu le grăiși
 N-așteptași, ne petrecuși
 Ce e focul ce ne făcuși
 Tovarăși, fratele tău adună
 Toaca și clopotul sună
 Toată lumea ca să se adune
 În mormânt să mi te pună¹.

La o nevastă tânără, care a lăsat mai mulți copii mititei :

Mărioară, draga mea,
 Draga mea, iubita mea !
 Cine mi te-o sfătuit
 De-așa tânăr-ai pornit
 Tânără ca o mlădiță
 Mândră ca o garofiță ?
 Și cum de te-ai îndurat
 Copiii de ți-ai lăsat,
 Mititei și ne-nvățați
 Și prin lume nepurtați ?
 Copilași ți-ai lăsat
 Da-ntr-a cui samă i-ai dat :
 Lemnelor ori pietrilor,
 Lemnelor ori pietrilor,
 Negrilor, străinilor ?
 Și ei, când mi s-or scula
 „Mamă” pe cine-or striga ?
 Că de astăzi încolea
 Ei mămuță n-or avea ;
 Niți mămuță, nici miluță
 Nici pe nime cu credință.
 Care cum mi s-a scula
 Tot pe dâșii i-a muștra
 I-a muștra și judeca
 Și atunci unde te-or cerca

¹ T. T. Burada, *Cântece de mtriologhi (bocete) adunate în Macedonia, în „Convorbiri literare”, an. XVII, Iași, 1883, p. 39.*

Doar-mămuță și-ar afla
S-aibă cine-i mângăia
Și de străini apăra ?¹

Altul, din Macedonia, comuna Magarova :

Hilia mea, vruta mea !
Ti măritai, ti petrecui
Cu dor mare ti așteptai
Nicuchiră fi ti făcui
Doi ani nică nu umplui.
Ne crescută, ne disnerdată
Ți-alalași paea nepurtată.
Tru soațe nică ne eșită
Și nică ne hărsită
Sevdaea, prota, harauă protă !
Cu cuscrimea ne-vizută
Nemisticată, necunoscută
Și nica neurdinată.
Laia de mine, ti măritai
Ti vizui, ti hărsii
Va s-vedu mâni soțlu cu alta
Și mine armăn amarată.

Fiica mea, iubita mea !
Te măritai, te trimesei
Cu dor mare te așteptai
Gospodină te făcui.
Doi ani încă nu împliniși
Necrescută, nedezmierdată
Îți lăsași zestrea nepurtată.
Cu soațele încă neamestecată
Și încă nealintată.
Întăia iubire, întăia bucurie
Cu cuscrimea nevăzută
Nemestecată, necunoscută
Ș încă nedată-n lume.
Sărmana de mine, te măritai
Te văzui, te alintai.
Am să văd mâni bărbatul cu alta
Și eu rămân tot amărâtă².

La o văduvă tânără, care a lăsat un prunc orfan în grija fratelui ei. locuitor din altă comună depărtată :

Dragă soră, moartă cu dor
După dulce frățior
Că-i departe-n strinitate
Și n-a putut primi carte.
Dar când cartea mi-a primit
El, soră, s-o și grăbit
Și la tine mi-o venit.
Scoală, soră, de vezi bine
Cum ședem toți lângă tine
Cum ședem, ne văietăm,
C-acuși nu te mai vedem.
Scoală, soră, te trezește
Și lui nenea tu vorbește
Cum pe George să-l grijească
Și cum să mi-l ocrotească.
Ți-a fi, soră, și păcat
Că prea mic tu l-ai lăsat
Micuțel și prostănel
Cum și-o ținea casa el,
Singurel și prostănel ! !³

¹ Din Bucovina, satul Crasna, districtul Storojineț, dict. de Mărioara Bărbuță.

² T.T. Burada, *Cântece de miriologi...*, p. 491.

³ Din Banat, dict. de Maria Mančiu, care l-a cântat surorii sale Ana și com. de Iosif Olariu, învăț. în Doman.

La o fată măritată :

Draga mării gospodină !
Ți-au venit neamurile
De prin toate satele
Și ele te-or întreba :
Cum ți-ai plivit grădina ?
Da grădina ți-ai plivit
Cu spatele la pământ
Cu fața la răsărit.
Draga mării gospodină !
Cămeșuica-ți s-a negri
La mămuca s-o trimiți.
Din fundul pământului,
Pe șuierul vântului.
Și mămuca ți-a spăla-o
Nici în apă de izvor
Nici în spume de sopon
Numai în lacrimi de om ;
Și-oi usca-o-n gândurele
Și mi-oi strânge-o păturele
Și-oi căta la prunci cu jele.
Da pruncii c-or întreba
Pe tătucul lor așa :
— Unde-a rămas mămuca ?
— A rămas la bunica !¹

La un tată :

Tată ! unde te-ai mutat
Și pe noi cum ne-ai lăsat ?
Scoală-mi-te, tată, scoală
Că ți-a fi destul de-asăară !
Scoală-te și-mi eși afară
Și te primblă prin ogradă
Să crească mândră otavă
Să îmble copiii tăi,
Că i-ai lăsat mititei !²

Iarăși la un tată :

Tătucuță, tată hăi !
Cum de te-ai dus de la noi
Și nu te-ntorci înapoi
De când dumneata te-ai dus
Trei flori în poartă mi-am pus.
Florile au înflorit,
Dumneata n-ai mai venit.
Da să-mi trimeți o scrisoare

¹ Din Bucovina, satul Calafinești, districtul Siret, dict. de Catrina Racolta.

² Din Bucovina, satul Crasna, dict. de M. Bărbuță.

Ca să-ți dau și dumitale
O-nflorită mândră floare
Prin fluierul vântului,
Prin plailu văzduhului ¹.

Altul din Transilvania, districtul Năsăudului :

Dragul meu tătucule !
Eu te cunosc pe sprincene
Că leși copiii cu jele ;
Te cunosc pe ochișori,
Că leși copiii cu dor.
Căci copiii fără tată,
Nu-ncap nici în lumea largă.
Și băieții fără mamă,
Nu-s luați nici într-o samă.
Copiii fără de părinți,
La toți oameni-s urâți...
Primăvara va veni
Toți plugarii vor ieși,
Numai tu vei putrezii ².

La o mamă, din Transilvania :

Maica mea ! un-te-ai gătat ?
Și pe noi ne-ai lăsat
Numai în haine de vară
Ori te duci în altă țară
C-aceea e țara bună
Trăiesc copii fără mamă,
Bărbații fără de femei,
Stând ca niște îngerei.
Maică, măicuțița mea
Acum cin-m-a mai căta,
Când m-ai lăsat dumneata ³ ?

Altul, din Istria :

Mama mea, ce va fi de mire
Cire va mie da păre,
Cotro voui mere ?
Vechi ⁴ n-am nici ur ⁵ în lume
Cire va mire acmice ⁶ cavața ?
Cotro vo io cu mire obărni ? ⁷

¹ Din Badeuț, com. de Av. Macovel.

² Com. de T. Simon.

³ Din Secadate, com. de I. Georgescu.

⁴ Vechi = mai mult.

⁵ Ur = unul.

⁶ Acmice = acum.

⁷ Obărni = îndrepta.

Io sãm finitã cã n-am tire,
Nigder ¹ nu te voi vede
Sirotita ² io, ce va fi de mire
Cire me-ar pute juta !³

La un fecior hotet, din Bucovina, satul Crasna :

Dragul meu N. !
Cum de mi te-ai îndurat
Și pe tãtuș ai lãsat ?
Da de ce n-ai așteptat
Soție sã-ți fi luat ?
Te-ai pornit la cununie
Și nu ți-ai gãsit soție.
Cu floare te-o însemnat
Soție nu ți-ai luat.
Floricea-a putrezi,
Mireasa ți-a-mbãtrãni.
Școalã-tẽ și te trezește
Și cu gurița grãiește
Și ne spune vreun cuvânt
De la neamuri din pãmânt
Spune-ne mãcar ceva :
Ți-l bine acolo, ori ba ?
Școalã-mi-te, nu te da
Și te uitã pe fereastrã
Cã-ți vine-o carte domnească
Preotul sã ți-o citeascã
Din casã sã te porneascã.
Mãmușã de-unde-a veni ;
Da eã cu cine-a grãl
Cã holteiașu-a putrezi.
Dimineața s-ã scula
Da ea pe cine-a striga ?
Prin toate coturile-ã cãta
Pe urmã nu ți-a mai da ⁴

Altul din Macedonia, comuna Magarova :

Hiliul-a ńieu ci ni feceși !
Ce feceși, ci ne-adãrași ?
Cu coruna în cap fugiși
Fãr-de altu me-alãsași
Casa mea ńi încliseși
Vulã laie ńi u bãgași
Cu catrane ńi u lãiși
Ușã cu cleia ńi u încliseși

Fiul meu, ce ne făcuși !
Cẽ făcuși, ce mi-ai dres ?
Cu cununã-n cap fugiși
Fãr de altul mã lãsași
Casa mea mi-o închiseși
Pecetẽ mare tu-mi puseși
Cu cãtrãn mi-o înegriși
Ușã cu cheia mi-o închiseși

¹ Nigder = de acum înaintẽ.

² Sirodita = sãrmanã.

³ T. T. Burada, *O cãlãtorie în satele romãnești din Istria*, în „Tribuna“, an. VIII, Sibiu, 1891, nr. 168.

⁴ Dict. de Mãrioara Bãrbuțã.

Oșpeții nîi li tăliași
 Hareile nîi le chiruși
 Sivdăile nu le trecuși
 Gînere nu închisiși
 Ne la nun, ne la fârtat
 Ne cuscri amisticat
 Ci si-nîi fac și eu laia
 Singură ca cucuveaoa ?
 Vărnă cale nu-alăsași
 Pe-a cui gușe mi-aruncași ?
 Fără frate, fără soră
 N-avui tihe s-nîi liau noră
 Ci să-nîi fac, hiliu, fără tine
 Că nîi te duseși de la mine.
 Ajutați-nîi a mele soațe
 Și voi cusurine toate
 Mână de mână s-ne-acățăm
 Praglu s-treacă s-nu-l alăsăm.
 Ci e lilia, ci pitrecem ?
 Di căile cum ne fecem !
 Puglîli-a verălei, ci-si bat
 Și cîntă bilbili la cap.
 Tută lumea se hărisește.
 Mine moartea mi jelește !
 Locul tut el se deschide
 Hiliul a-nîieu tu loc se-nchide,
 Pit Vlăchie nîi alăgași
 Di furtună nîi-ascăpași
 Și în casă nîi viniși
 Mași di moarte nu fugiși.

Oaspeții mi-i oșriși de-a veni
 Bucuriile mi le pierduși
 Amoururile nu le trecuși
 Gînere nu porniși
 Nici la naș, nici la fârtat
 Nici cu cuscri amestecat.
 Ce să fac și eu sărmana
 Singură ca cucuveaoa ?
 Nici o cale nu lăsași
 Pe-a cui spinare m-aruncași ?
 Fără frate, fără soră
 N-avui noroc să-mi iau noră.
 Ce să fac, fiule, fără tine
 Că mi te duseși de la mine.
 Ajutați-mi soațele mele
 Și voi verișoare toate
 Mână de mână să ne apucăm
 Pragul să treacă să nu-l lăsăm.
 Ce e floarea ce trimitem ?
 Cum ne-am hotărât !
 Păsările verii ce-și cîntă
 Și cîntă privighetorile la cap
 Toată lumea se bucură.
 Pe mine moartea mă jelește !
 Pămîntul tot se deschide
 Fiul meu în pămînt se-nchide.
 În Valachia mi-ai alergat
 De furtună îmi scăpași
 Și în casă îmi veniși
 Numai de moarte nu fugiși ¹.

La un *holteiaș*, din Bucovina, satul Crasna :

Dragul mamei holteiaș,
 Scumpul mamei ingerăș,
 Da cum de te-ai îndurat
 Pe mămuță de-ai lăsat ?
 Da cui mi te-ai potrivit
 Frățiorii de-ai urât ?
 Ian scoală-te, holteiaș
 Dragul mamei ficiorăș
 Și deschide-ți ochisorii
 Și ți-i vedea frățiorii
 Cum i-ai lăsat brudiorii
 Brudiorii și străiniorii !²

La o *fată*, din Bucovina, satul Crasna :

Draga mamei, fiica mamei,
 Draga mamei, scumpa mamei !

¹ T. T. Burada, *Cîntece de miriologi...*, p. 37.

² Dict. de M. Bărbuță.

Eu am gândit că tu mie
 Mi-i face o veselie,
 Dară tu mi-ai făcut mare
 Și avână supărare.
 Năfrămuța cea de mire
 Ți-or lega-o la psaltire.
 Năframa cea de nănaș
 Ți-or pune-o la prapuraș.
 Primăvara c-a veni
 Fiorile ți-or înflori
 Dumneata nu le-i plivi,
 Nici plivi și nici privi,
 Că-n pământ îi putrezi !¹

Altul din Macedonia, comuna Târnova :

Feată tu ilichie muriși
 Nveastă nu te feteși
 Cu cuscri nu ți amestecași
 Gione tine nu-ți luași.
 Tu loc di gione mormint îți dau
 Și colați de ceară la cap îți stau,
 Vream să ni ti scot din casă
 Nveastă cu teliurile pri față
 Și tora armaseși feată
 Tu loc îngropată.

Fată în vârstă muriși
 Nevastă nu te făcuși
 Cu cuscri nu te amestecași
 June tu nu-mi luași.
 În loc de june mormânt îți dau
 Și colaci de ceară la cap îți stau,
 Voiam să mi te scot din casă
 Nevastă cu peteală pe față
 Și acum rămăseși fată
 În pământ îngropată².

Altul, din Istria :

Brizna³ me filia
 Că așa tinera⁴ murit,
 Tujna⁵ sirota io după tire
 Betără⁶ ce voi face
 Că nu te voi vechi vede
 Io sâm sirota
 N-am nici ur în lume
 Neco Domnul.
 Nu va ma cire purta apă ;
 Ce voiu acmu face
 Cire me-ar juta !⁷

La un copil de țată, din Bucovina, satul Mănăstirea Homorului :

Dragul mamei îngerăș !
 Da cum de mi te-ndurași

¹ Dict. de M. Bărbuță.

² T. T. Burada, *Cântece de miriologi...*, p. 490.

³ Brizna = întristată.

⁴ Tinera = tânără.

⁵ Tujna = umilită.

⁶ Betără = bătrână.

⁷ T. T. Burada, *O călătorie în satele românești din Istria*, în „Tribuna”, an. VIII, Sibiu, 1891 nr. 168.

Si tițuca mi-o lăsași ?
Mama tătă cui a da
Pe cine l-a dezmierda ?
Draga mami floritică
Ai zburat ca-o rândunică...
Eu, în loc de botejune
Ți-oi face îngropăciune.
N-ai trăit să fii voinic
Te-a luat moartea de mic.
N-ai trăit să te faci mare,
Te-a luat din scaldătoare.
Colacii cei de nănași,
Ți i-oi da peste sălaş.
Colacii de cununie,
Ți i-oi da la liturghie.
Năfrămile frumoșele
De cumnași și cumnățele
Le-oi pune la prapurele...
La cruci și la fânărele
Milostenia ce-o faci,
Să fie pentru săraci !¹

Altul, din Transilvania, comuna Secadate :

Puiul meu, floare de vară
Du-te dar și vină iară ;
Nu mă lăsa supărată
Și de dor nemângăiată !²

Alta, din Macedonia, comuna Nijiopole :

Ficiuric³ marat⁴
Di curând fapt,
Di-una parte rău feceși
Că curând ni ti duseși
De-altă parte făcuși ghine
Că scăpași de multe chine
Și de multe lae⁵ chine
Ce-și trage aestă lume⁶

În acele părți, unde este datină de a boci două bocitoare deodată, de multe ori una dintre dânselle întreabă bocind pe cel mort, iară cealaltă răs-

¹ Com. de George Avram, învăț.

² Com. de I. Georgescu, învăț.

³ Ficiuric = fecioraș.

⁴ Marat = sărman.

⁵ Lae = negre.

⁶ T. T. Burada, *Cântece de miriologi...*, p. 489.

punde în numele acestuia, după cum prea bine se poate vedea aceasta și din următorul bocet din Bucovina :

— Vasilică, fecior mare !
Amu-i nuntă dumitale.
Scoală-te nu stă scârbit
Că nuntașii ți-au sosit !
— Da eu cum mă vei scula
Dacă moarte-amarnica
Tare m-o mai otrăvit,
La pământ m-o doborât.
— Scoală-te, Vășile, scoală
Și ieși din casă afară
Și vătăjel îți alege
C-o venit vro doisprezece
Scoală-te și ni-i vorbi,
Vătăjel cine ți-a fi ?
— Năfrămuța
Cu crucița !
— Da druşcută cin ți-a fi ?
— Năfrămuța
Cu cofița !
— Dă cine te-a cununa ?
— Popa eu cădelnița !
— Și oare cine te-ă bocit ?
— Grădina cu florile
Casa cu surorile.
— Da mămuța ce ți-a face !
— Ia mi-a ședeă la pământ,
Să n-o-ajungă leac de vânt.
Că de când eu am murit,
Ea nemică n-ă grăit !...
— Da mămuța cin ți-a fi ?
— M-oi ruga la Sântă Marie
Ea mămuță ca să-mi fie !
— Fața albă ca spuma
Sprâncene negre ca mura
Cine ți le-a săruta ?
— Pământul cu rugina !
— De-aș putea, eu m-aș rugare
La pământ așa de tare
Să nu te-ceapă din față
Să te-nceapă dintre spete
C-acolo nu se prea vede !¹

Cele mai multe bocitoare, și mai ales acelea care nu din prefacere, ci din toată inima plâng și se tânguiesc după cel mort, fiindu-le jele după dânsul, când au bocit un timp mai îndelungat și acum numai sunt în stare

¹ Dict. de Anița Haramidă, româncă din satul Putna, de lângă mănăstirea cu acest nume.

nici a plânge, nici a boci, încheie bocetele lor mai totdeauna cu următoarele versuri :

Eu cu drag te-aş mai cânta
Dar mi-i friptă inima
Şi nu te mai pot cânta !

În fine, merită a fi amintită şi aceea că fiecare om, care n-a avut cine să-l caute în boala sa, care n-a fost mărturisit şi împărtăşit cu sfințele taine înainte de ce şi-a dat sufletul şi mai cu seamă acela, care n-are nici rude, nici prietene, care să-l bocească, e foarte compătimit şi considerat nu numai de cel mai nefericit om de pe faţa pământului, ci totodată şi ca urgisit de Dumnezeu. De aici vine apoi şi blăstămul cel mai mare : „să dea Dumnezeu să n-ai pe nime să te bocească”¹.

Această credinţă, foarte lăţită la poporul român, se poate cunoaşte încă şi din următoarele versuri pe care le scoatem dintr-o doină din părţile de sus ale Moldovei :

Frunză verde trei ghioace,
Lasă-mă bădică-n pace.
Că eu dragoste n-oi face,
Cu omu care nu-mi place.
Că pe cel ce mi-o plăcut,
S-o dus şi nu l-am văzut.
Când soarele a sfinţit
Morminţelul l-a-nghiţit,
Necătat, ne-mpărtăşit,
De nimene nejelit².

Drept aceea, românii de pretutindeni au cea mai mare grijă ca nime să nu se îngroape fără să fie bocit, ţinând aceasta de un foarte mare păcat. Şi dacă mortul n-are rude şi amice, care să-l bocească, dacă e cu totul străin, atunci se năimesc anume *bocitoare*, ca să-l bocească, cărora li se dă apoi, drept plată pentru aceasta, haine şi alte lucruri de ale mortului sau câte o păreche de altiţe, câte o năframă frumoasă, câte un ştergar, luminări, colaci, nicicând însă bani³.

Neaflându-se nime, care să le năimească şi plătească, atunci adeseori se găsesc femei care, de milă, ca să nu treacă cineva nebocit şi pentru ca să se împlinescă obiceiul, se pun de bocesc oameni străini pe care nici nu l-au cunoscut mai înainte de moarte⁴.

Bocirea, despre care am vorbit până aici, e uzitată nu numai la poporul român, ci ea există mai mult sau mai puţin şi la alte popoare, atât din antichitate cât şi din timpul de faţă.

¹ Vezi şi T.T. Burada, *op. cit.*, p. 83—84.

² N.A. Bogdan, *Literatura populară culegeri din sudul Moldovei*, în „Gazeta sătenului”, an. V, Râmnicul-Sărat, 1888, nr. 10, p. 155.

³ Com. de V. Turtureanu şi alţi români din Bucovina; vezi şi T. T. Burada, *op. cit.*, p. 83.

⁴ A. Lambrior, *op. cit.*, p. 152.

La evrei, bunăoară, găsim în cartea numerelor ¹ că : în timp de treizeci de zile s-a plâns asupra corpului lui Aron. În aceeași carte ² vedem că poporul lui Israil a plâns pe Moisi în timp de treizeci de zile. În Paralipomeni ³ găsim asemenea că pe Iosias l-a plâns toată Iudeea și tot Ierusalimul.

Câteodată la evrei, când nu se găsea cine să bocească pe morți, se căutau femei, care se năimeau pentru acest scop. În plângerile lui Ieremia ⁴ găsim : „Așa grăiește Iehova, Domnul puterilor, căutați și chemați plângătoarele ca să vină “.

Asemenea găsim la Amos ⁵ : „pentru aceasta Iehova, Dumnezeuul oștirilor, Domnului, zice așa : plângere în toate părțile și în toate căile vor zice ! vai ! vai ! și vor striga pe plugari la plângere și pe deprinșii plângători la plângere“.

Grecii încă aveau asemenea lamentații sau bocete și se numeau *trine* (ἄρνησις).

Romanii numeau aceste lamentații *neniae* ⁶ prin care se jeleau și în același timp se lăudau faptele defunctului.

Festus ne spune că : „*Nenia* este un vers, ce se cântă din flaut, la înmormântare, pentru lauda mortului“ ⁷.

Și Cicero zice : „Se fac în public laudele oamenilor iluștri și ele vor fi însoțite de cântec de flaut, aceea ce se cheamă „*neniae*“ nume pe care și grecii îl dau la cântecele funebre“ ⁸.

Cuvântul *nenia* se derivă de la zeița *Nenia*, care prezida aceste soiuri de lamentații. Ea avea un templu afară de zidurile Romei, aproape de poarta viminală și se invoca îndată ce bolnavul intra în agonia morții.

Aceste „*neniae*“ ⁹ se intonau de către femei anume plătite, după care era obiceiul de a se trimite îndată ce cineva își dădea sufletul și care după ce veneau, așezându-se la ușa casei mortului, acolo fiind informate de către servitori despre împrejurările vieții acestuia, improvizau laude și bocete pentru mort ¹⁰. Ele începeau *neniile*, adică bocetele lor, mai întâi, ca și românele noastre de astăzi, cu strigarea lă urechea mortului, strigându-l una după alta, de trei până la patru ori dupăolaltă, pe nume, și dacă nu se mai putea observa nici un semn de viață într-însul, ziceau : *conclamatum est, s-a strigat*, adică totul s-a mântuit ¹¹.

¹ Cap. XX, v. 29.

² Cap. XXIV, v. 9.

³ Cap. XXXV, v. 24.

⁴ Cap. IX, v. 16.

⁵ Cap. V, v. 16.

⁶ Horatiu, *Carmen* lib. II. Od. I. v. 38 și Oc. XX, v. 21.

⁷ Festi de significatione verborum, emendata ed adnotata a Carolo Odofredo Muellero Lipsiae, MDCCC XXXIX, p. 161. : „*Nenia* est carmen quod in funere laudandi gratia cantatur ad tibiam“.

⁸ De legibus, lib. II, 24 : „Honoratorum virorum laudes in conciones memorant atque etiam ad cantus ad tibicem prosequuntur, qui nomen *nenia* quo vocabulo etiam graeci cantus lugubres nominant“.

⁹ Cuvântul „*neniae*“ s-a păstrat până și astăzi în gura poporului român : bocitoarele noastre la sfârșitul bocetelor lor, intonează și acum cuvântul *neni ! neni ! neni !* Vezi T. T. Burada, *op. cit.*, p. 82—83 ; — D. T. Bojincă ; *op. cit.*, p. 214, *Notă*.

¹⁰ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 75—77.

¹¹ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 299 ; — M. Besanu, *op. cit.*, nr. 55 ; — D. T. Bojincă, *op. cit.*, p. 209.

Așa găsim la Lucan : „Astfel o casă, când întâiași dată moartea lovește în ea, rămâne în tăcere, pe când corpul mortului nu este strigat“¹.

Apoi la Ovidiu : „Îi spune cel de pe urmă rămas bun, pe care poate abia l-a auzit cu urechile, apoi s-a dus iarăși înapoi“².

După ce l-au strigat și bocit acasă, mergeau cu convoiul funebru plângând și văicărindu-se, ca și bocitoarele noastre, fiind întovărășite de sunetul cel lugubru al flautelor de îngropare (funebres tibiae)³, care se zice că erau făcute din os de *Milvus* (vultur), de unde se numeau și *milviene*.

Una din femeile bocitoare mergea înaintea celorlalte și dădea tonul cu care trebuia să se înceapă plânsul și bocetele și se numea „*praeifica*“, de la cuvântul „*praeferi*“, fiindcă ea cea dintâi trebuia să plângă.

Festus, vorbind despre aceste femei, zice : „*Preficele* se numesc femeile nămite pentru a plânge pe morți, care impun celorlalte modul cum să plângă, ca și când ele singure ar fi cele mai întâi“⁴.

Lucilius, vorbind despre Nonius, ne spune asemenea : „care *praeificae*, tocmită cu plată, plâng la îngroparea altora“⁵.

Apoi, Tacitus zice : „Pentru aducere aminte de virtute compuse cântece, vorbe de laudă și lacrimi și lucruri care imită durerea“⁶.

În fine, Chéruef le caracterizează astfel : „Femeile, care se tocmeau ca bocitoare la prohodurile celor bogați. Ele se duceau înaintea mortului, făcând tot felul de semne bătătoare la ochi de o durere cumplită, cu capul gol, cu părul despletit, văitându-se cu zgomot, cântând vreun cântec trist sau laudele mortului“⁷.

Câteodată, nu numai cele nămite, ci și celelalte femei, care plângeau, se numeau „*praeificae*“.

Bocetele *praeificelor* consistau în acțiune și în cântece. Lucilius ne arată aceasta în versurile următoare : „*Preficele*, la înmormântări, își smulg părul și se văicărează foarte“⁸.

În aceste versuri vedem cele două părți ale meșteșugului de a plânge ; „*capillos scindunt*“, (smulg părul), această este acțiunea și „*clamant*“

¹ Lib. II v. 22 :

Sic funere primò
Attonitae tacuere domus quum corpora nondum
Conclamata jacent

² *Metamorph.* lib. X, v. 62 :

Supremumque vale, quod jam vix auribus ille
Acciperit dixit, revolutatque rursus eodem est.

³ Festus ne spune : „*Funebres tibiae* dicuntur cum quibus in funere canitur“ — flautele funebre se numesc acelea cu care se cântă la înmormântare.

⁴ „*Praeficae* dicuntur mulieres ad lamentandum conductae, quae liant coeteris modum plangendi, quasi in hoc ipsum praefectae“.

⁵ ...Mercede quae.

Conductae fient alieno in funere *Praeficae*.

⁶ *Anaï*, III, 5, „meditata ad memoriam virtutis carmina et laudationes et lrimas vel doloris imitamenta“.

⁷ *Dictionnaire des antiquités romaines et grecques*, p. 507 : „Femmes que l'on louait comme pleureuses aux convois des riches. Elles précédant le corps, donnaient toute espèce de signes apparents d'une violente douleur, la tête nue échevelée sanglotant, chantant quelque hymne funèbre ou les louanges du mort“.

In funere *praeificae*
Multo et *capillos scindunt* et *clamant magis*.

magis (se văicărează foarte) este cântecul pe care îl acomodau la versurile lugubre numite *neniae*.

Preficele, în timp ce boceau, erau îmbrăcate în vestminte negre.

La galii din Scoția de sus, în Corsica, în Italia și în alte părți ale Europei, precum și în Orient, a fost și a mai rămas încă obiceiul ca, îndată ce cineva moare, să se strângă femeile bătrâne, plângătoare de meserie, împrejurul mortului și să înceapă a se boci smulgându-și părul și intonând cântece funebre, care obișnuit cuprind și laude pentru mort.

Aceste cântece se numesc în Corsica „*voceri*“, în Neapoli „*lamenti*“ sau „*triboli*“, în Sardinia „*attitidos*“, în Brean „*aiurot*“, în Grecia „*miriologhii*“.

Femeile care intonează aceste cântece în Italia se numesc „*vocera-trice*“ (bocitoare).¹

¹ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 77—80.

La mort

Cum au prins clopotele a trage și bocitoarele a boci, nu numai neamurile cele mai de aproape care până atunci nu știuse nimic despre trista întâmplare, ci și amicii, cunoscuții, ba până chiar și străinii, atât cei din vecinătate cât și ceilalți care au cunoscut cât de puțin pe cel repauzat, încep a se aduna din toate părțile la casa acestuia ca să-l mai vadă încă odată înainte de înmormântare și să-și ia rămas bun de la dânsul, iară de cumva au fost mândriși sau certați să se roage, ca să-i ierte.

Cei ce-l cercetează, mai ales însă bărbații și femeile, adică cei căsătoriți, voind a-și arăta dragostea creștinească către dânsul fie avuți ori sărmani, nicicând nu se pornesc cu mâna goală de acasă, ci fiecare fără deosebire, ia și câte o lumină de ceară galbenă cu dânsul.

Ajungând la starea locului fiecare nou sosit intră în odaia, unde se află mortul, sărută icoana sau crucea de pe pieptul acestuia, iar dacă repauzatul a fost om bătrân îi sărută și mâna, aprinde și lipește apoi lumina adusă de sfeșnicul de la capul mortului, de sicriu ori de pereții casei sau o pune neaprinșă pe iconița mortului. Unii mai pun pe icoană și câte un ban ¹.

În timpurile vechi, bărbații, care se duceau la casa mortului, descoperindu-și capul, aruncau câte o monedă într-un vas, ce sta aproape de mort, pe care îl atingeau cu mâna zicând : „*Dumnezeu să-l ierte !*“ ².

Cu privire la luminile, dintre care cele mai curate și mai frumoase, ce au rămas nearse, se aprind noaptea la *priveghi* și a treia zi la *prohod*, românii din unele părți ale Țării Românești cred că mai multe suflete se strâng împrejurul mortului de-l privesc, atât pe acesta cât și pe cei ce duc de aprind câte o lumânare mortului și apoi acele suflete mulțumesc persoanelor care au adus luminile ³.

Iar banii, ce se pun pe iconiță și cu care cei de casă cumpără mai pe urmă rachiu sau altă băutură, ca să o dea celor ce cercetează mortul de sufletul acestuia, sau îi împart când se duce mortul la groapă pe la răspântii și pe la poduri printre copii și săraci sau fiind mortul foarte sărman acoperă cheltuielile înmormântării cu dânsii, sunt meniți mortului, că să aibă cu ce plăti *vămile* din lumea cealaltă ⁴.

¹ Pretutindeni uzitat în Bucovina și Moldova ; vezi și T.T. Burada, *op. cit.*, p. 152.

² T.T. Burada, *op. cit.*, p. 13.

³ Ioneanu, *op. cit.*, p. 35—36.

⁴ Com. de V. Turtureanu, preot și Măriuca Nistor, româncă din Mălini, Moldova.

După ce au aprins lumina se dau la o parte se uită o bucată bună la mort și punându-și apoi mâna la gură, clatină din cap, oftează și zic : „Dumnezeu să-l ierte !“ sau : „primește-l Domne întru împărăția cerului !“¹.

În unele sate, atât din Bucovina cât și din Moldova și mai ales la munte, precum în Fundul-Moldovei și Mălini, pe lângă lumină și bani mai aduc o samă încă și făină, brânză, tămâie și servete, cele dintâi, dacă mortul e sărman, să fie de ajutor la *praznic*, iar șervetele, ca să se puie la procesie².

După aceasta, dacă cel ce a venit la mort nu e cu totul străin, se duce și la cei de casă, ca să-i mângâie. Dând ochii cu cei din casă, de astă dată nu le zice „bună dimineța“, „bună ziua“ sau „bună seara“, ca de altă dată, ci trist și tăcut, apropiindu-se de dânsii, începe a-i mângâia și a le spune multe de toate, ca să nu se supere, căci se vede că așa a fost de la Dumnezeu rânduit, așa a trebuit să se întâmple.

De se întâmplă să fie mai mulți inși adunați în casă vorbesc între dânsii câte ceva din viața repauzatului : ce om a fost, cum a fost și ce bine a făcut cât a trăit etc. aici e așa zicând primul tribunal — tribunalul pământesc — după moarte³.

Dacă a fost un suflet al lui Dumnezeu ; bun, blând și îndurat, nime nu-l vorbește de rău, ci tot numai de bine, iar dacă a fost un om ca neoașmenii sau chiar un făcător de rele, atunci mai degrabă îl copătimesc decât să-l condamne sau să-l blasteme.

Atât datina și purtarea de la mort a românilor, cât și judecata lor asupra morților, a căror viață n-a fost una tocmai dintre cele mai bune și exemplare, se poate vedea și cunoaște mai bine din frumoasa poezie a mult regretatului nostru poet V. Alecsandri, intitulată „*Groza*“, pe care o reproducem aici în întreg cuprinsul ei :

Galben ca făclia de galbănă ceară
Ce aproape-i ardea
Pe-o scândură veche aruncat afară
De somnul cel vecinic Groz-acum zăcea
Iar după el nime, nime nu plângea !

Poporu-mprejuru-i, trist, cu-nfiorare
La el se uita
Unii făceau cruce, alții de mirare
Cu mâna la gură capul clătina
Și-ncet lângă dânsul își șopteau așa :

„El să fie *Groza* cel vestit în țară
Și-n sânge-ncruntat !
El să fie *Groza*, cel ce ca o fiară
Fără nici o grijă de negrul păcat
A stins zile multe și lege-a călcat !“

¹ În Bucovina și Moldova, vezi A. Lambrior, *op. cit.*, p. 152.

² Com. de Const. Mercheș și dict. de M. Nistor.

³ Ioan Nițu Macavei, *op. cit.*, p. 94 ; A. Lambrior, *op. cit.*, p. 152.

Un moșneag atunce, cu o barbă lungă
La *Groza* mergând
Scoase doi bani netezi din vechia sa pungă
Lângă mort îi puse, mâna-i sărutând
Mai făcu o cruce și zise plângând :

„Oameni buni ! an iarnă bordeiu-mi arsese
Și pe un ger cumplit
Nevasta-mi cu pruncii pe câmp rămăsese.
N-aveam nici de hrană, nici țol de-nvelit
Și nici o putere... ! eram prăpădit !

Nu așteptam alta din mila cerească
Decât a muri
Când creștinul ista, Domnu-l odihnească !
Pe un cal alb, ca iarna, în deal se ivi !
Și aproape de mine calul își opri.

Nu plânge — îmi zise n-ai grijă, române
Fă piept bărbătesc ;
Na, să-ți cumperi haine și casă și pâne...
Și de-atunci copii-mi ce-l tot pomenesc
Oameni buni ! de-atunce în tihnă trăiesc !“

Și sărutând mortul, bătrânul moșneag
Oftă și se duse cu-al său vechi toiag.
Iar poporu-n zgomot strigă, plin de jale :
„Dumnezeu să ierte păcatele sale!“

Pe când unii vorbesc despre cel repauzat, pe atunci o seamă de femei, având cel mai bun prilej de a-și vărsa și ele aleanurile trecute, încep să-și plângă copiii repauzați în care plângere, întovărășită de bocet, se aud vorbe ca acestea : „de te duci unde e copilășul meu, să-i spui că mare mult e arsă inima mamei după dânsul ; ... zi-i să mi se arate mai des în vis, dragul mamei liliac“².

Însă toate acestea le rostesc mai mult în taină, acompaniate fiind numai de lacrimile ce le curg șiroi pe față.

Dacă vreo persoană, dintre cele ce se află în casa mortului, strănută e bine să-și rupă puțin cămașa sau haina, ca să nu i se întâmple și ei același lucru³.

Astfel, tot timpul cât stă mortul în casă, unii vin iar alții se duc, căci tot timpul acesta, până ce se pornește la groapă, după credința românilor de pretutindeni, nu e bine nici măcar pe un minut de a lăsa mortul singur, ci trebuie să fie cineva neîncetat împrejurul lui, parte să ia seama ca nu cumva să i se stingă lumina de la cap, parte, ca să nu se apropie cine nu e bun de dânsul⁴.

¹ V. Alecsandri, *Opere complete*, vol. I, București, 1875, p. 40.

² A. Lambrior, *op. cit.*, p. 152.

³ Ioneanu, *op. cit.*, p. 37.

⁴ Com. de Iosif Olariu, învăț. în Doman, Banat și de Rom. Simu, învăț. în Orlat, Transilvania.

Unii fără treabă sau prieteni ai casei mai rămân de dau ajutor la împletirea *toiagului* și procurarea *pausului* ; la pisatul grâului de *colivă* și la făcutul *pomului*¹, care obiecte sunt, după credința poporului de neapărată trebuință la orișicare înmormântare și fără de care nu se înmormântează mai nici un mort, fie acela orișicât de sărman, iar femeile se apucă de cernut făina pentru pomene și praznic sau *comândare*, de împletit cununi sau de cusut hainele trebuincioase pentru cel repauzat, dacă acesta la moartea sa nu le-a avut de mai nainte pregătite, mai pe scurt, de pregătit toate cele ce sunt de lipsă la o înmormântare și despre care ne va fi vorba, mai pe larg, în capitolele ce urmează.

¹ În Bucovina, vezi și A. Lambrior, *op. cit.*, p. 152.

Toiagul

Pe lângă luminile, care se pun și ard, zi și noapte, la capul și împrejurul mortului, românii de pretutindeni îndătimează de a mai face încă o lumină deosebită a cărei lungime și formă se distinge cu totul de a celor ordinare și care se aprinde numai în unele răstimpuri anumite, atât înainte de înmormântare, cât și mai pe urmă după înmormântare.

Această lumină se numește pretutindeni în Bucovina și Moldova, precum și în unele părți ale Transilvaniei, *toiag* pentru că pe dânsa, după credința poporului, se reazimă mortul ca și pe un adevărat toiag când călătorește în cealaltă lume și mai ales când trece peste *puntea raiului*¹. În alte părți din Transilvania însă se numește *privighitoare*² și *lumină de stat*³, în Banat *lumină de stat*⁴, iară în Țara Românească simplu *stat*⁵, pentru că ea, după cum ne vom încredința din șirele următoare se face cât *ștatul* mortului de lungă.

Una dintre femeile de față cum s-a așezat mortul pe laiță sau puțin ceva mai nainte de aceasta, face o feștilă lungă de bumbac sau de călți, măsură cu dânsa mortul cât e de lung, apoi, după lungimea acestuia, face toiagul, cam de grosimea degetului arătător, dacă mortul e un om bătrân ceva mai subțirel, dacă e un copil, din ceară galbenă și curată în care amestecă și puțină ceară din lumina pe care a ținut-o cel repauzat în mână pe când și-a dat sufletul⁶.

În Moldova se pune nu numai un pic, ci chiar întreaga lumânărică care i s-a ținut mortul la darea sufletului⁷ și care, în unele comune, se

¹ Com. de I. Georgescu.

² T. T. Burada, *op. cit.*, p. 47.

³ Com. de Rom. Simu.

⁴ Com. de Ios. Olariu.

⁵ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 47.

⁶ Dat. rom. din Boian și Mahala, com. V. Turtureanu și Ionică al lui Iordachi Isac; — din Crasna, com. de Sam. Petrescu, paroh și exarh și de At. German; „Toiagul la morți se măsoară după lungimea mortului; — Vicovul-de-Sus și Bilca, com. de V. Turtureanu și Iust. Cârdei: „Când moare cineva după ce-l așează pe o laiță, fac o lumânare cât dânsul de lungă și apoi o strâng roată și o numesc *toiag*; — din Balaceana, com. de M. Jemna: „Nemișlocit, după ce a închis ochii, se scaldă și după aceasta se ia o feștilă cu care se măsoară mortul și din aceasta se face apoi o lumină numită *toiag* care arde la capul mortului; — din Stupca, com. de Al. Baci: „*toiagul* se face din ceară curată în următorul mod: mai întâi se măsoară mortul cu o ață sau o vargă lungă și după măsura aceea se face lumina“; — din Stulpicani, com. de T. Tomoioagă și M. Ursea: „*toiagul* se face totdeauna cât mortul de lung“; — din Domanu, în Banat, com. de Iosif Olariu: „*Lumina de stat* se măsoară pe ștatul mortului, îndată după ieșirea sufletului“.

⁷ A. Lambrior, *op. cit.*, p. 151.

petrece mai întâi de trei ori prin mâna mortului și abia după aceea se face toiagul dintr-însa ¹.

După ce l-a gătit de sucit îl încolăcește în forma unui șerpe sau mai bine zis a unei rotițe, lăsându-i numai capătul de pe lature ceva rădicat în sus și astfel îl pune apoi sau pe un sfeșnic lung de biserică la capul mortului sau pe icoana de pe pieptul acestuia ².

În unele comune din Moldova, precum bunăoară în Rădășeni, după ce l-au sucit, îl petrec mai întâi prin mâna mortului și abia după aceea îl încolăcesc ³.

Toiagul însemnează nu numai că mortul pentru care s-a făcut va merge cu lumină în cer și se va răzima pe dânsul ca pe un adevărat toiag, ci totodată și că el, cât stă mortul neîngropat, îi arde toate păcatele acestuia anume, ca să meargă curat în cealaltă lume ⁴.

Despre *lungimea toiagului* se crede pe de o parte că, luându-se cu feștila măsura mortului, norocul, ce l-a avut acesta, nu se duce cu dânsul, ci se oprește prin aceasta în casă ⁵ pe de altă parte însă se crede că dacă-l va măsura cât omul, sufletul va avea măsura corpului în care a trăit el, căci, după cum am amintit și mai sus, toiagul merge dimpreună cu sufletul în cealaltă lume ⁶.

Rotunjimea toiagului însemnează că el să nu mai aibă capăt în cealaltă lume, ci să ardă veșnic. Dacă s-ar pune în locul toiagului o lumină simplă aceea, având capăt lesne s-ar sfârși, pe când toiagul neavând capăt, se tot dezvârtește și arde neconținut ⁷.

Când încep a se trage clopotele pentru cel mort, atunci se aprinde și toiagul și se lasă numai atâta să ardă, cât durează tragerea clopotelor.

¹ Dat. rom. din Baia, județul Suceava, plaiul Muntele, com. de Titu Zaharescu : „*Toiagul* se face din lumânarea aceea, care s-a ținut mortului în mână, când a murit. Ea se petrece mai întâi, de trei ori, prin mâna mortului și după aceea se face toiagul“.

² Dat. dom. din Ropcea, com. de Em. de Cuparencu : „*Toiagul* pentru cel mort se face rotund pentru ca să fie îndemână de pus pe pieptul celui mort, când se aprinde să ardă“. — Din Mahala și Boian, com. de Ionică al lui Iordachi Isac ; din Crasna, com. de At. German : „*Toiagul* se învârtește și se pune pe o icoană al cărei sfânt închipuiește, cele mai de multe ori, pe patronul mortului sau de nu se află aceasta între icoanele din casă, atunci se pune pe icoana Domnului nostru Ișus Cristos“. — Din Stulpicani, com. de Nic Cotlarciuc : „*Toiagul* se încolotocește pe un sfeșnic de biserică sau pe o icoană de casă“ ; — din Fundul Moldovei, com. de Const. Mercheș și I. Tonigariu : „*Toiagul* de aceea se face rotund, că se pune pe un sfeșnic sau pe o icoană, care se așează pe cel mort“. — Din Moldova, comuna Mălini, dict. de M. Nistor : „Mortul se pune pe laiță, iar la cap i se pune un sfeșnic cu toiagul“. — Vezi și A. Lambrior, *op. cit.*, p. 151 ; — din Transilvania, distr. Năsăudului, com. de T. Simon : „Pe pietul mortului se pune o lumină făcută, de regulă, din ceară de stup sau și din alt soi de ceară, care se învârte în formă de spirală, astfel că învârtiturile dau forma unui disc și care se așează apoi pe o icoană. Lumina aceasta, cu un capăt e încovoiată în sus, care capăt se și aprinde, când e de lipsă, adică de 3 ori pe zi și anume când trag clopotele“ ; din Orlat, în Transilvania, com. de Rom. Simu : „*Lumina de stat* se adună în formă rotundă și se pune la capul pieptului celui mort“ ; — din Banat, com. de Ios. Olariu : „*Lumina de stat* se încolăcește și se pune pe pieptul mortului, dar se grijește, ca să nu ardă toată, păstrând o parte pentru ocolirea pomenirilor până la anul“.

³ Dict. de An. Pletosu.

⁴ Cred. rom. din Ropcea, Crasna, Bilca și Fundul Moldovei, com. de mai mulți inși.

⁵ Com. de Sam. Petrescu, din Crasna.

⁶ Com. de Nic. Cotlarciuc, din Stulpicani.

⁷ Com. de Iust. Cârdei, din Bilca.

Această aprindere și stingere se repetă de 3 ori pe zi în cele trei zile înainte de înmormântare și anume : dimineața, la amiazi și seara, adică totdeauna numai atunci când se trag clopotele ¹.

Când se scoate mortul din casă, spre a se duce la țințerim, respectiv la cântarea panachidei, se aprinde iarăși și dacă a stătut mai nainte, pe piept se ia de aicea și se pune deasupra sicriului ², dar mai cu seamă pe sfeșnicul ce a stat la capul mortului și dimpreună cu acesta se duce apoi, de regulă, de cătră palimariu arzând, în fruntea procesiunii, până la biserică ³.

În biserică se ia de pe sfeșnic și se pune pe sicriu, la capul mortului, unde arde tot timpul cât durează prohodul ⁴.

După prohod și mai ales după înmormântare se stinge cât mai rămâne și se aduce acasă.

O seamă, în loc de-a duce întreg toiagul la biserică îndătimează de a tăia o bucățică dintr-însul și a o lăsa acasă și duc numai restul care se și lasă apoi să ardă tot, în decursul înmormântării.

Restul, ce s-a adus îndărăpt sau bucățica ce s-a tăiat și a rămas acasă se aprinde, în cele trei seri dintâi după înmormântare, regulat, la asfințitul soarelui pe locul unde a fost corpul și mai ales capul celui mort în timpul acela când și-a dat sufletul și unde se lasă apoi să ardă până ce cei de casă se duc la culcat ⁵, crezând unii că, cât timp arde toiagul, atâta

¹ Dat. rom. din Vicovul-de-Sus, Bilca și Voitineli, com. de Dim. Cârdei : „Toiagul acela îl aprind de mai multe ori până îl îngroapă pe mort ; — din Bălăceana, com. de M. Jemna : „Toiagul se aprinde în timpul cât stă mortul în casă : dimineața, la amiazi și seara“ ; — din Stupca, com. de Al. Baciș : „Și fiindcă nu este obișnuit a arde o lumină așa de lungă, cum e lungimea mortului, de aceea se face dintr-însa toiag și se aprinde, în decursul celor trei zile cât stă mortul în casă“ ; — din Stulpicani, com. de N. Colțariuc : „Toiagul se aprinde de trei ori pe zi“ ; — din Fundul Moldovei, com. de I. Tonigariu : „Toiagul se aprinde de trei ori pe zi : dimineața, la amiază, și seara“ ; — din Moldova, comuna Mălini, dict. de M. Nistor : „Toiagul se aprinde de trei ori pe zi“ ; din Transilvania, com. de Rom. Simu și T. Simon.

² Com. de Ionică al lui Iordachi Isac, din Mahala.

³ Dat. rom. din Fundul Moldovei, com. de I. Tonigariu și Const. Mercheș : „Când se scoate mortul din casă, toiagul se pune în sfeșnic, care se aduce de la biserică și se duce înaintea mortului, până la mormânt“ ; — din Moldova, comuna Mălini, com. de M. Nistor : „A treia zi se duce toiagul la biserică și se aprinde la prohod. Sfeșnicul cu toiagul merge înaintea crucii celei mari“. Dar tot așa e uzitat și în celelalte comune din Bucovina.

⁴ În Boian și Vicovul-de-Sus, com. de V. Turtureanu ; în Crasna, com. de Sam. Petrescu și în Transilvania, comuna Orlat, com. de Rom. Simu : „Această lumină arde și când se face pomenirea mortului, la pomene. Lumina aceasta o are mortul în cealaltă lume“.

⁵ În Boian, com. de V. Turtureanu ; — în Ropcea, com. de I. de Cuparencu : „Și ducându-se mortul la mormânt, toiagul arde, în locul mortului, trei zile, până se trece ; — în Crasna, com. de Sam. Petrescu și At. German : „În trei seri (zile), adică pe timpul când a murit cineva, se aprinde toiagul sau și altă lumină pe locul unde a murit. Sufletul umblă pe deasupra ca o muscă și în urmă se depărtează, de aceea nu se astupă cahla sau se lasă crăpată (puțin deschisă)“ ; în Vicovul-de-Sus și Voitineli, com. de V. Turtureanu și Dim. Cârdei : „Toiagul acela îl opresc o seamă acasă și îl aprind, când și când, pentru că se vorbește că sufletul își cearcă norocul până la șase săptămâni“ ; — în Balaceana, com. de M. Jemna : „După ce s-a scos mortul se aprinde toiagul în fiecare seară, până ce se gătește, în acel loc unde și-a dat omul sufletul“ ; — în Fundul Moldovei, com. de I. Tonigariu : „A treia zi, când duc mortul

mai vine sufletul acasă. Dacă n-ar arde toiagul, atunci sufletul mortului ar umbla rătăcind ¹.

Aice se pune pe o sticlură sau pe o ulcică umplută cu apă limpede și proaspătă și cu un colac pe dânsa, iar sticlura și cu celea de pe dânsa pe un ștergar, o năframă sau pe un petic curat de pânză, în credință că sufletul mortului, în cele trei seri după înmormântare, vine și bea apă din vas, ca să se răcorească, iară cu năframa se șterge de sudori ².

A patra zi, după înmormântare, restul toiagului, dimpreună cu colacul, cu sticla de apă și cu ștergarul sau năframa, care a stat sub aceasta, se dă de pomană celui ce a ținut mortului lumânarea, când și-a dat sufletul. Iar dacă cel ce a ținut lumânarea e un căsan, atunci se dăruiește unui om străin.

Cel ce primește toiagul, precum și celelalte obiecte bea puțină apă din sticlă și apoi, mulțumind, zice : „Dumnezeu să primească !“... „să fie de sufletul celui repauzat !“ ³.

În unele părți din Moldova și Țara Românească, din contră, este datină că în locul unde și-a dat mortul sufletul, să se aprindă, în cele trei seri după înmormântare, tămâie într-un hârb și să se puie acolo și o ulcică cu apă sau cu vin, o bucată de pâne și toiagul aprins.

Vinul din ulcică și pânea se dau unui bărbat sau unei femei, după sexul defunctului, de mănca și bea din ele în cele trei seri și anume în locul unde mortul și-a dat sufletul.

Acel bărbat sau acea femeie reprezintă, în decursul celor trei zile, persoana defunctului, fiindcă se crede că sufletul mortului zboară rătăcind trei zile, apoi întorcându-se acasă ostenit să găsească de mănca și de băut.

După toate acestea toiagul se duce la biserică de arde puțin la icoana Maicii Domnului, apoi se pune aprins, la mormânt, la capul mortului ⁴.

la groapă, înainte de scoaterea acestuia din casă, se taie o bucată de toiag și se aprinde, de trei ori pe zi în cele trei zile următoare, în locul unde și-a dat repauzatul sufletul. Unii, luând o leacă de ceară din această bucată de toiag, o lipesc pe patru pereți, în crucișul casei“ ; — în Moldova, comuna Rădășeni și Mălini, dict. de A. Pletosu și M. Nistoor : „Când se duce mortul la biserică se taie o bucată de toiag și dimpreună cu lumina ce s-a ținut la repauzare se aprinde, în trei seri după înmormântare, în locul unde a murit“. — Vezi și A. Lambrior, *op. cit.*, p. 151 : „și în alte trei seri, după înmormântare, se aprinde regulat la asfințitul soarelui, în locul unde și-a dat duhul“.

¹ Com. de Em. de Cuparencu. Vezi și nota premergătoare.

² În mai multe sate din Bucovina, precum în Ropcea, com. de Em. de Cuparencu : „După ce se îngroapă cel ce a murit se pune toiagul pe o ulcică cu apă curată, deasupra cu un colac, să ardă în trei nopți. Apa din ulcică însemnează curățenia și spălarea de toate relele aici pe pământ. Mai rar pun, în loc de apă, vin curat“. În Berchisești, com. de G. Velehorsch : „Se grijește în casă, cum s-a scos mortul și se pune în locul acela un pahar cu apă și într-însa lumina care s-a pus în mâna mortului, când și-a dat sufletul și arde până ce se gătește și apoi se pune un toiag să ardă până în ziua a treia și apoi se dă paharul acela de pomană cu un colac și o lumină. Oamenii cred că vine sufletul și bea din pahar“.

³ În Boian și Vicovul-de-Sus, com. de V. Turtureanu ; — în Maha'a, com. de Ionică al Iordachi Isac ; — în Crasna, com. de Sam. Petrescu ; — în Bădeuț, com. de Av. Macovei.

⁴ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 46 ; — Ioneanu, *op. cit.*, p. 40.

În unele părți din Transilvania, după ce s-a înmormântat mortul, două sau trei neamuri de ale lui se duc, de cu noapte, la mormânt și-l stropesc cu apă, adusă într-un ulcior, îl tămâiază și apoi aprind toiagul, care stă aprins cât fac cinsprezece mătării, zicând că prin aceasta se imblânzește *cățelul pământului*, ca să nu latre pe noul oaspe venit între celelalte mormânturi ¹.

Făcând și aceasta, toiagul ce mai rămâne îl duc și-l dau, ca și în Moldova și Țara Românească, la biserică ².

¹ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 47.

² Com. de Rom. Simu.

Pausul

Pausul, numit altmintrelea și mai ales în Moldova, *paos* și *apaos*¹, constă dintr-un șip plin cu vin, apoi dintr-un colac care atârnă de grumazul șipului și dintr-o lumină care se vără de regulă sau în gârliciul șipului sau se lipește de colac².

În Basarabia, mai ales în ținutul Soroca, vinul se amestecă și cu agheasmă³.

În unele părți din Bucovina, precum bunăoară în Minăstioara, se întrebuițează în loc de vin, numai agheasmă, care se pune, de regulă, într-o sticlă de băut apă⁴, în altele însă, precum în Frătăuțul-Vechi și Fundul Moldovei se întrebuițează și apă curată care se amestecă și se îndulcește cu puțină miere și care, în cazul de pe urmă, se pune într-o ulcică⁵.

Cu vinul, respectiv agheasma de la *paos* care se duce dimpreună cu coliva, pomul și pomenele, până la biserică, unde se rădică împreună cu acestea, când se face panachidă și de aici se duce apoi până la țințerim, stropește preotul în formă de cruce pe mort, înainte de ce se acopere acesta cu sicriul, iar colacul și lumina se dau de pomană celui ce le-a dus până la mormânt. Dacă rămâne ceva vin se dă și acela, înainte de ce se începe comândarea, celor de față de băut.

De un timp încoace însă și anume de când nu mai e încuviințat de a se duce mortul descoperit la țințerim se stropește în același chip nemijlocit după panachidă, când dau să scoată mortul din casă afară.

Paus se numește în Bucovina încă și vinul, miedul sau mursa, care se duce la biserică, asemenea într-un șipușor și tot cu pom și pomene, când se face parastas pentru sufletul celui repauzat.

În unele părți ale Transilvaniei precum bunăoară în Secadate se înțelege sub *paus*, ca și în Bucovina, vinul cu care se stropește mortul⁶, în altele însă, precum în districtul Năsăudului și în munții Abrudului se înțelege apa care, după înmormântarea unui om, se duce pe la case și se dă de pomană pentru sufletul celui repauzat sau se pune pe la drumuri, unde nu sunt fântâni⁷.

¹ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 36.

² În cele mai multe părți din Bucovina și Moldova, dict. de An. Pletosu și M. Nistor.

³ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 37.

⁴ Dict. de Elisaveta Agagi.

⁵ Com. de Const. Mercheș și alți români.

⁶ Com. de I. Georgescu.

⁷ Com. de T. Simon: „*Paus*, e acela când din partea familiei din care a murit cineva se plătesc anumiți oameni care apoi impart d.e. în târg apă la cei însetați sau altele de asemenea natură“; — Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 178.

În Țara Românească se numește *paus* colacul și vinul ce se duce la biserică pentru sărbători și mai vărtos pentru repauzați.

Tot în Țara Românească îndăținează poporul a face must și a-l duce la biserică pentru *apaos* și colivă sau jertfă de struguri pe la *Schim-barea la față, 6 august*, adică când începe a se coace poama vărătică ¹.

Pausul cu care se stropește mortul înainte de a se înmormânta, însemnează, după credința unor români din Bucovina, spălarea mortului și curățirea sa de toate păcatele, ca să se poată înfățișa curat înaintea lui Dumnezeu ², după a altora însă, ca să aibă pe cealaltă lume din ce gusta și cu ce se îndulci ³; iară ținerea neamurilor și a celorlalți oameni unul de altul, când se rădică pausul, însemnează, după credința românilor din Moldova, ca pe cealaltă lume să fie toate neamurile la un loc, precum au fost și în aceasta ⁴.

Atât datina de a stropi mortul cu vin și a da colacul și lumina ce-l însoțește, cât și cuvântul *paus* sau *apaus*, ne vine de-a dreptul de la romani. Căci romanii, ca și românii noștri de astăzi, aveau încă datină de a stropi rămășițele mortului, după ce-l ardeau cu vin.

Virgiliu ne spune în privința aceasta următoarele :

„După ce rămășițele mortului au fost prefăcute în cenușă și s-a stins flacăra, se spală cu vin ⁵.

Iar Pliniu, naturalistul, ne spune : „Legea Posthumie a regelui Numă zice : că rugul să nu fie stropit cu vin“ ⁶.

Ce se atinge de cuvântul *paus*, apoi după cum *repaus* sau *repaos* vin dintr-un prototip latin *repausum*, confirmat prin paralelismul formelor romanice : franc, *repos*, provens, *repaus*, ital, *riposo*, span. *reposito*, etc. din care nici una nu e feminină, tot așa și românul *paus* nu se poate trage din latinul clasic feminin *pausa* ⁷, ci numai dintr-un neutru *pausum*, iar prin urmare *apaos* este *ad pausum*, literalmente : „pentru odihnă“.

Deși cuvântul acesta s-a furișat în terminologia noastră bisericească creștină, totuși își datorește nașterea păgânismului italic.

Vechii romani, după cum arată Arnobiu, aveau în panteonul lor chiar și un zeu al odihnei cele veșnice, anume *Pausus*. ⁸

¹ B. P. Hasdeu, *Dicționarul limbii române*, t. II, p. 1260.

² Credința românilor din Bălăceana, com. de M. Jemna și a celor din Berchișești, com. de G. Velehorsch.

³ Cred. rom. din Bilca, com. de Iust. Cârdei și a celor din Fundul Moldovei, com. de Const. Mercheș.

⁴ Dict. de M. Nistor, din Mălini.

⁵ *Aeneida*, lib. IV, v. 219.

Postquam collapsi cineres et flama quievit
Reliquias vino et bibulam laverē lavillam.

⁶ *Hist. nat.* lib. XIV, 12 : „Numae fegis Posthumia les est : vino rogam ne respergito“.

⁷ Cihac, *op. cit.*, t. I.

⁸ B. P. Hasdeu *Dicționarul limbii române*, t. II, p. 1259--1260.

Coliva

Românii numesc cu un termen general *colivă*, pl. *colivi*, toate prinoasele aduse la biserică din fructe, precum : struguri, mere, pere, făguri de miere, caș dulce etc.

În sens propriu însă se numește *colivă*, dim. *colivioară*, în unele părți ale Transilvaniei precum, bunăoară, în Orlat, *colibă* ngr. *κόλλας*, vgr. *κόλιθας*, pâne de grâu, numai aceea care se face din grâu curat, în următorul chip : se ia puțin grâu, se pisează și se curăță de coajă și apoi se pune la un loc cu puțină apă ca să fiarbă. După ce a fiert deajuns și s-a îndulcit cu puțină miere, se pune într-o strachină sau pe o tavă. Cel din strachină se împodobește, de regulă, cu miez de nucă sau cu stafidă, care se pun parte pe de laturi, în formă unui cerc și parte la mijloc, în formă de cruce, iar cel de pe tavă se împodobește pe de laturi cu diferite zaharicale, iar la mijloc cu o cruce care, mai cu seamă pe la orașe, adeseori se face nu numai din zaharicale, ci și din cafea pisată și pe de margini împodobită cu zaharicale.

În unele locuri este datina de a se face coliva și din orez fier și împodobit cu zaharicale ca și grâul. Ba adeseori, și mai ales pe la sate, precum bunăoară în Vicovul-de-Sus, districtul Rădăuțului, ea se face chiar și din bucățele de colac sau bulcă tăiate mărunțel și puse într-o strachină¹.

Grâul fiert, din care se compune coliva, însemnează după învățătura bisericii noastre, parte moartea naturii umane și parte învierea morților, căci zice Domnul nostru Isus Cristos, „*Grăunțul de grâu, ce se aruncă în pământ, de nu putrezește singur rămâne, iar de putrezește multă roadă aduce*“.

Crucea, închipuită pe colivă, înseamnă că repauzatul a fost creștin, fiindcă crucea este semnul creștinătății, iar podoabele de pe deasupra, precum : miezul de nucă și zaharicalele înseamnă frumusețea și îndulcirea vieții eterne.

Din cauza acestei însemnări apoi, după finirea înmormântării sau a pomenirii repauzaților, coliva se împarte între cei prezenți și se trimete pe acasă ca dar și celor cunoscuți spre a le demonstra prin aceasta din partea repauzatului că fiind spiritualmente nemuritor împreună cu toții se vor veseli în viața eternă.

Tot pentru această cauză, românii, făcând colivă la zilele lor onomastice în onoarea sfinților ce-i celebrează, după ce o sfințesc prin bi-

¹ Com. de V. Turtureanu, preot.

necuvântare divină, o împart, trimitând-o ca dar pe la cunoscuții lor, — căci între *coliva* făcută în onoarea sfinților și în cea a amintirii morților nu este diferență, afară de forma de rugăciune pentru binecuvântare ¹.

După credința unor români din Bucovina și Transilvania, *coliva* însemnează păcatele mortului. De aceea, după înmormântare, se dă strachina sau tava cu *colivă* tuturor celor prezenți, ca fiecare să guste câte o leacă dintr-însa pentru că câte fire de grâu ia fiecare din *colivă*, atâtea păcate, cred ei, că i se iartă mortului ² sau atâtea păcate ia cel ce a gustat, asupra sa. Deci, fiecare care a gustat din *colivă*, e îndatorit să se roage și să bată mătâni pentru iertarea păcatelor primite asupra sa. Cine nu face aceasta, toate păcatele rămân pe capul lui ³.

După credința altor români, *coliva* însemnează : fața lui Cristos și de aceea trebuie să se împărtășească fiecare dintr-însa ⁴.

În fine, spun iarăși unii că, *coliva* însemnează jertfa ce se aduce înaintea lui Dumnezeu spre iertarea păcatelor celui repauzat și ca atare, mergând în cealaltă lume și stând acolo înaintea sufletului, orișicând voiește acesta poate să guste dintr-însa ⁵.

Ce se atinge de originea *colivei* o legendă populară din Bucovina și anume din comuna Stupca, ne spune următoarele :

„Unul dintre cei mai mari și mai înverșunați dușmani și prizonieri ai creștinilor era și împăratul Diocletian. El, nu numai că făcea creștinilor mult rău și multe daune, ci totodată îi prindea și chinuia în tot chipul, anume ca să se lepede de creștinism și să treacă la păgânism. Cel mai potrivit mijloc spre scopul acesta crezu el, că ar fi acela, dacă i-ar spurca mai întâi prin mâncare și băutură. Drept aceea, porunci el tuturor creștinilor, din întreaga sa împărăție, ca să nu mănânce mai mult bucate făcute de dânsii, ci cumpărate din târg, care erau făcute după porunca sa cu tot felul de spurcăciuni precum : sânge de mătă, de căne și de alte viețai necurate.

Auzind preoțimea despre aceasta, se amări și întristă foarte tare și ținu un sinod la care se adunară toți preoții, episcopii și patriarhii creștini de prin toate părțile. Și sinodul acela a hotărât : ca nimeni dintre creștini să nu mai cumpere și mănânce bucate din târg, ci toți să mănânce numai *grâu fiert și sărat*.

Și cum a hotărât sinodul acela, așa s-a și întâmplat. Creștinii nu cumpărară mai mult bucate de acelea, citoți mâncară numai *grâu fiert*, care s-a numit *colivă* și-n modul acesta s-a introdus apoi *coliva* la creștini.

Văzând Dioclețian că nimene nu vrea să cumpere și să mănânce din bucatele sale, porunci să le arunce în apă, crezând că le vor mânca peștii, iar creștinii vor mânca pe peștii aceia, și tot se vor spurca.

¹ Arch. Gabriel Rășcanu, *Obiceiuri religioase străbune*, în „Biserica ortodoxă română”, an. IV, București, 1877—1878, p. 249.

² Com. de Nic. Preliciu, de loc din Breaza și de R. Simu, învăț. în Orlat.

³ Com. de Nic. Preliciu.

⁴ Cred. rom. din Berchișești, com. de G. Velehorschi.

⁵ Cred. rom. din Mănăstioara, dict. de Elis. Agapi ; a celor din Bilca, com. de I. Cârdei, a celor din Costâna, com. de Drag. Bumbacu și a celor din Fundul Moldovei, com. de Const. Mercheș.

Dar creștinii prinseră și despre această apucătură a lui Dioclețian de veste și nu mâncară nici pești.

Mai pe urmă însă murind Dioclețian și nemaivând cine-i sili, ca să mănânce bucate spurcate, încetară de a mai mânca în toate zilele colivă. Totuși spre aducere aminte a rămas datina, ca să se facă la morți și tot spre aducere aminte de prigonirea lui Dioclețian se obișnuiește chiar și în ziua de azi, a nu se mânca pește în postul cel mare¹.

Adevărata origine a colivei însă se pare a data din timpul arhiepiscopului de Constantinopol Eudoxie și a Împăratului Iulian Paravatul, adică de prin secolul al patrulea².

¹ Com. de Al. Baci, stud. gimn.

² Dict. Migne, ed. Paris, 1844, t. 8, p. 385.

Pomul

Pomul e uzitat mai în toate țările locuite de români și se face astfel : se ia un crac verde, frumos, rotund și rămuros dintr-un pom rotitor de grădină, care face fructe bune de mâncat, mai ales însă de măr, prun, perj, păr, rar când și de vișini sau cireși și curățindu-se frumos de rămurelele ce nu trebuiesc, se încarcă și împodobește cu tot felul de fructe (poame), dacă e în timp de vară, naturale, iar dacă e iarna, uscate, precum și cu diverse copturi și anume : mere, pere, prune, perje, nuci aurite, coarne-de-mare, cireșe, vișine, stafide și smochine, apoi zăhărele (zaharicale), turte dulci, hulubași, precum și alte păsărele făcute din făină de grâu curat și în fine cu covrigi, colăcei, scărute și cârligute mici, făcute asemenea din făină de grâu. O parte dintre fructele amintite se înfig în rămurelele pomului, iar o parte se înșiră pe o ațișoară și astfel se anină apoi sau se leagă de rămurele. Tot așa se face și cu celelalte obiecte ¹.

În unele sate din Bucovina, precum, bunăoară, în Voitinél, districtul Rădăuțului, nu-l încarcă numai o singură persoană sau două, ca în alte părți, ci toți cei de casă pun câte unul sau mai multe fructe într-însul, menind fiecarele ceea ce pune pentru sufletul cutăruia și al cutăruia, al cărui nume îl și rostește ².

Românii de prin orașe și cei culți de la țară, precum și o samă de țărani mai avuți și mai inteligenți, care de un timp încoace au început a imita pe orașeni, nu întrebuintează la facerea pomului acestuia mai niciodată ramuri de pom, ca ceilalți români, ci ei cioplesc mai multe bețișoare sau sulicioare, de regulă, din lemn de brad, cu deosebire însă din dranițe, ca de jumătate de metru de lungi sau și mai bine și pe acelea apoi le încarcă cu stafide, smochine, alămâi, portocale și mere.

Cioplirea și încărcarea bețișoarelor acestora atârnă, de regulă, de la priceperea și istețimea celui ce s-a apucat să facă pomul. Unele adică se lasă simple, cum s-au cioplit, înfigându-se numai într-însele smochine și stafide, una lângă alta, cam de pe la jumătate și până la vârf, în care se înfige apoi o alămâie, portocală sau măr, iar altele se pun în formă de crucițe sau stelișoare ale căror raze asemenea se încarcă cu stafide și smochine și la vârf li se înfige câte o alămâie, măr sau portocală.

¹ Com. de Al. Baci, de loc din Stupca ; — M. Jemna, stud. gimn. de loc din Balaceana ; — I. Avram, stud. gimn. de loc din Todirești ; — Av. Macovei, preot în Bădeuț ; — Ionică al lui Iordachi Isac, din Mahala și Titu Zaharescu, stud. gimn., din Baia, Moldova.

² Com. de Dumitru Cârdei, proprietar în Voitinél.

În același timp când se-ncarcă ramul de pom sau bețișoarele de brad, adică când se împodobește pomul cu fructele și copturile amintite, este datină, în cele mai multe sate și orașe din Bucovina, Moldova și Țara Românească, de a se face și coace mai multe *crestăți*¹, *sfințisor*² și *pomene* sau *pupeze*, numite în unele localități din Țara Românească *pomenete*³, din făină curată de grâu, care toate la un loc se numesc cu un termen tehnic popular, *pomene* sau *rai*⁴.

Pomenele acestea a căror cantitate, calitate și frumusețe atârnă totdeauna de la puterea moștenitorilor sau a moștenitorului celui repauzat, precum și de la istețimea și priceperea femeii ce la coace, se pun una peste alta pe o mescioară acoperită cu o față de masă curată sau într-o coșarcă mare și frumoasă și după aceea se implântă bețișoarele încărcate și împodobite în chipul cum s-a arătat mai sus cu partea inferioară într-insele, legându-se și întărindu-se în același timp de jur împrejur cu strămătură roșie, ca la aducerea lor spre biserică să nu se cumpanească încolo și încoace și să nu se rumpă⁵. Tot atunci mai implântă într-insele și mai multe lumini de ceară curată și anume : trei, cinci sau șapte, filicând însă cu păreche, care după cum vom vedea mai pe urmă, se aprind în decursul prohodului.

În unele sate din districtul Rădăuțului, în Bucovina, precum bunăoară în Bădeuț, Frătăuțul-Vechi și Nou, Voitinel, Galinești, Bilca, Vicovul-de-Sus și de Jos, se coc de la 3—6 pomene sau pupeze frumoase, împletite în mai multe împletituri. După aceasta, luându-se pomul și implântându-se într-o pâine sau într-un *malai*⁶ se pune împreună cu acesta într-o sită mare sau într-un ciur și împrejurul său se reazimă apoi, tot în ciur cele 3—6 pupeze. Și, deoarece, atât pupezele cât și pomul, se pun într-o sită, dar mai cu seamă într-un ciur, ca unul ce este mai tare, de aceea se numesc în districtul acesta pupezele, dimpreună cu pomul, de regulă *ciur*⁷.

În orașul Câmpulung, precum și în cele mai multe sate din districtul acestuia, pomul se înfige asemenea într-un malai sau într-o pâine proăspătă și albă și dimpreună cu aceasta se pune apoi sau într-o sită mare sau într-o coșarcă ori într-un coș, în care se află și pomenele⁸.

¹ *Crestată*, pl. *crestăți*, se numește un colac de formă triunghiulară.

² *Sfințisor*, pl. *sfințisori*, e un colac în forma unui S.

³ *Pomână*, pl. *pomene* sau *pupază* pl. *pupeze*, dim. *pupegiară* e un colac lungăreț și lătăreț, compus din mai multe împletituri ; Ioneanu, *op. cit.*, p. 45 : „În unele localități *pomenetele* ce se împart pentru un mort se fac în formă de scară, căci pe scară se suie mortul la cer“.

⁴ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 24 : „Pomenele care se numesc și *rai*, se alcătuiesc din două colivi, una mai mare, alta mai mică, asemenea și din doi colaci, unul mai mare și altul mai mic“.

⁵ Vezi și T.T. Burada, *op. cit.*, p. 24 : „Având înfipte în ei colaci, pomene, niște bucățele de șindrilă, care se pune în vârful lor, în formă de cruce, alămăi, mere, smochine și stafide ; asemenea, în județul Neamț, pe trestii se pun și hulubi de aluat. În orașe la cei mai avuți aceste pomene se poleiesc cu foi de aur“.

⁶ În Bucovina sub cuv. *malai*, pl. *malai* se înțelege un fel de pâine făcută din făină de păpușoi (porumb sau cucuruz). Malaiul acesta se face în două chipuri : dospit și nedospit. Cel dospit, care are forma unei pâni se numește *malai acru*, iar cel nedospit, care are forma mai mult a unei azime se numește *malai dulce* sau *turtă*. La pom se întrebuițează de regulă cel acru.

⁷ Com.de Av. Macavei, preot și Dum. Cârdei, proprietar.

⁸ Com. de V. Burduhos, stud. gimn., Vasile Gheorghiu, stud. gimn., și Nic. Cotlarciuc, stud. gimn.

În Mahala, precum și în celelalte sate, atât dincolo cât și dincoace de Prut, din districtul Cernăuțului, se împlântă adeseori și într-o pâne de secară ¹.

În unele sate din Moldova, precum bunăoară în Petia, Rădășeni, Baia și altele din județul Suceava, pomul se așează într-o cofă sau oală, care e totdeauna plină cu apă curată. Atât de pom cât și de toarta cofei sau a oalei se leagă câte un testimel sau o basma. Pomul și testimelul legat de dânsul sunt ale preotului funcționar, iar cel legat de toartă e al celui ce-l duce. De pom, care însemnează pomii raiului, se razimă totdeauna o scară făcută de făină de grâu și într-unul din rămurele se anină și o sticlă de băut apă. Scara însemnează, ca să aibă sufletul pe ce se sui, dacă va avea parte, în pomii raiului, apa ca să aibă pe cealaltă lume ce bea și cu ce să răcori, iar sticla, ca să aibă cu ce bea.

Pomul, în aceste localități, se duce totdeauna deosebit de pomene ².

Precum în pomul făcut dintr-un crac de pom, așa și în cel făcut din bețișoare, se pun de la 3—7 lumini, cu acea deosebire numai că pe când la cel făcut din bețișoare luminile se împlântă în creștăți și sfinșișori, pe atunci în cel de creangă se lipesc de rămurele și anume câte trei la un loc în forma unei furci cu trei coarne, iară a șaptea singură.

În Balaceana, după ce s-a împlântat pomul și s-a așezat în obiectul în care are să se ducă la biserică, se pune în vârful lui o lumină de ceară curată, învălită într-o năframă cu un colac menit pentru cel ce are să-l ducă până la biserică ³.

În alte sate din Bucovina, din contră, năframa, dimpreună cu colacul, se leagă sau de trupina pomului sau de toarta vasului în care e pus acesta.

În unele comune din Transilvania, precum bunăoară în Orlat și Secadate, pomul mortului se face ca și în Bucovina dintr-o creangă de măr și cu deosebire de măr oarzan ⁴. Dacă e vara, creanga se ia cu mere cu tot, iar dacă e iarna se pun în rămurelele sale mere, nuci, colăcei și covrigi, o vécică (?), niște prescuri ca scară, pe care să se poată sui sufletul celui mort către cer precum și trei lumini, care se aprind în decursul prohodului. Iar după ce s-a împodobit în chipul cum s-a arătat, se împlântă într-o creștată ⁵ și dimpreună cu aceasta se pune apoi într-un blid ⁶.

În Basarabia nu se face numai un singur pom, ca în țările amintite mai sus, ci patru deodată care, cât stă mortul în casă, se pun alături cu sfeșnicele de lângă sicriu. Ei sunt făcuți din crengi de copac câte cu trei crăci, care se împodobesc frumos cu stafide, smochine, alămâi, mere și nuci înșirate toate pe ață; la cei mai avuți aceste fructe se și poleiesc, unii mai acață și basmale, tulpane și o bucată de pânză, care toate se dau de pomană la cei ce duc mortul la groapă ⁷.

¹ Com. de Ionică al lui Iordachi Isac.

² Com. de Titu Zaharescu, de Anița Pletosu și S. Sa părintele G. Lateș.

³ Com. de Mich. Jemna, stud. gimn.

⁴ Un fel de măr văratic, ale cărui mere se coc, de regulă, pe la Sânt-Ilie.

⁵ Creștățile se fac în comuna Orlat, în forma crucii, adică în patru cornuri.

⁶ Com. de R. Simu și I. Georgescu, învățători; vezi și T.T. Burada *op. cit.*, p. 24: „În unele locuri în Transilvania, pomenele se mai fac în formă de scară și înseamnă că pe acea scară are să se urce mortul în cer“.

⁷ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 12.

În Moldova, spun românii, că mai de mult pomul acesta se făcea numai la copiii cei mici, iară acuma se face nu numai la aceștia, ci și la cei bătrâni ¹, ca și-n cele mai multe părți din Bucovina și Transilvania ².

În cele mai multe părți atât din Bucovina cât și din celelalte țări locuite de români, pomul se duce deodată cu mortul și anume totdeauna înaintea acestuia nemijlocit după sfânta cruce, nu numai până la biserică, ci până la ținterim. Acolo apoi se scutură de fructe, precum și de celelalte obiecte cu care a fost încărcat, adică se dă nănașului sau nănașei, ca să culegă poamele de pe dânsul, drept răsplată că au botezat sau cununat pe cel repauzat pentru că fiecare om fără tată și mamă se poate boteza și cununa însă fără nănași nu ³.

După ce s-a scuturat, se împlântă la capul mortului, lângă cruce ⁴ sau se aruncă într-un râu, vale sau fântână ⁵.

În unele locuri din Bucovina însă e datină, ca să se ducă numai până la biserică și aice apoi, culegând preotul, respectiv dascălul sau palimariul, fructele de pe dânsul, să-l arunce în clopotniță sau într-un ungher undeva din curtea bisericii.

În alte părți, unde e datină de a se face nemijlocit după înmormântare și praznic, trimite preotul pomul de la biserică îndărăt la casa celui repauzat, unde îl împarte apoi între preoții funcționari, dascăli și pălimari, precum și între unii dintre cei ce au petrecut mortul.

Atâta în privința facerii și întrebuințării actuale a acestui pom !

Dintru început, după cum am arătat în capitolul despre *brad*, românii aveau datină de a pune înaintea casei mortului și a duce înaintea acestuia până la mormânt numai un *brădănaș*, împodobit cu diferite flori, cununi și cordele sau strămătură de mai multe colori, precum : albastră, galbănă și neagră. Mai pe urmă însă și anume, după ce-a învins creștinismul asupra păgânismului în întreaga Dacie, se vede că românii acum din timpurile cele mai vechi au încercat să prefacă *bradul păgân* într-un *pom creștin*, care să însemneze „*pomul cunoștinței binelui și al răului*” din rai sau mai bine zis însuși *rațul*. Încercarea aceasta s-a început mai întâi și întâi prin aceea, că ei au prins a împodobi bradul, nu numai cu flori, cununi, cordele și strămătură cum era datina la început, ci și cu diferite fructe, aluaturi și zaharicale. Mai pe urmă însă au început a depărta până chiar și bradul însuși și a-l înlocui cu un ram verde de măr, prun sau perj, care corespunde mai bine credinței lor creștine. Deoarece însă bradul, odată tăiat, nu odrăsleşte, de aceea nu se încumetară a lua un pom, care ar putea odrăsli, ci un ram de pom care dacă-l tai asemenea nu odrăsleşte. Încercarea aceasta însă de a stârpi bradul cu desăvârșire și a întrebuința numai pomul, nici până azi nu le succese. Dovadă despre aceasta avem că în cele mai multe părți locuite de români se întrebuințează chiar și acuma numai bradul, în altele însă atât unul cât și altul la una și aceeași înmormântare și numai în acele sate în a căror apropiere nu se află defel păduri de brazi, s-a dat bradul cu totul uitării și a învins pomul.

¹ Com. de Titu Zaharescu, stud. gimn.

² Com. de R. Simu.

³ Com. de I. Georgescu și R. Simu.

⁴ Com. de Ioan Georgescu, R. Simu ; — vezi și T. T. Burada, *op. cit.*, p. 28.

⁵ Com. de R. Simu.

În acele comune, unde e uzitat atât bradul cât și pomul, precum bunăoară în Stulpicani, districtul Câmpulungului și înainte de vreo câțiva ani în Iliești, districtul Sucevei, bradul chiar și în ziua de azi se împodobește numai cu flori, cununi, cordele și strămătură de diferite culori, nicidecum însă și cu fructe sau cu vreo coptură bareșică și se duc totdeauna în fruntea îngropăciunii înaintea crucii, până la mormânt, unde se pun apoi totdeauna la capul mortului, lângă cruce, pe când, din contră, pomul se împodobește, după cum am arătat în șirele de mai sus, cu diferite fructe, colăcuți și zahărele și implântându-se într-o pâne sau mălăi se duce dimpreună cu pomenile în urma bradului și cele mai de multe ori numai până la biserică¹.

După ce am văzut până aici cum întrebunțează românii pomul, să vedem acuma și ce fel de credință au ei despre dânsul ?

Unii cred și zic că el înseamnă *pomul vieții* omului, care l-a nutrit pe acesta în viața sa cu tot felul de poame, precum a nutrit odinivara *pomul ratului* pe Adam și Eva și că acum murind omul, se sfârșește și el deodată cu dânsul, iar alții spun că ar fi *jertfa* cea cuvenită pentru ultima dată spre împăcarea și împreunarea omului cu Dumnezeu².

Unii cred că Domnul nostru Ișus Cristos, când a scos pe Adam și Eva din Iad, sufletele celor drepti s-au ținut de dânsul ca un pom încărcat cu tot felul de fructe. Drept aceea, pomul, care se pune la mort, servește sufletului ca o scară pe care se suie de pe pământ până la Dumnezeu în cer³.

Alții iarăși cred și spun, după cum ne-o dovedește aceasta un bocet din Banat, că sufletul celui repauzat, în călătoria sa din lumea aceasta în cealaltă, trebuie să treacă peste o mare foarte adâncă, care încunjură pământul și care se numește de cătră poveștile și mitologia daco-română „*sorbiul pământului*“. În râpa acestei mări se află un brad colosal de mare, numit *bradul zânelor*. Ajungând sufletul la acest brad îl roagă să-i întindă vârfurile sale, ca să poată trece pe dânsule de cealaltă parte de mare. Bradul îi răspunde întâia oară că s-a încuibat într-insul un *șoimuleț*, a doua oară că s-a încuibat o *vidră* și a treia oară că s-a încuibat o *șerpoane*, prin urmare, că nu poate să-i întindă vârfurile, căci, cum i le-ar întinde, ar simți puii ocestor trei vietăți, ar prinde a șuiera și a lătra și el, spăriindu-se, ar cădea în mare și s-ar îneca. În urmă însă totuși :

Bradul se gândea
Și trupinele-ntindea.
Iară mortul îmi trecea
Unde dorul îl ducea
Marea fără nume,
L-aielaltă lume⁴.

Bradul zânelor din bocetul bănățean e, în cazul de față, sinonim cu pomul românilor din Bucovina, Moldova și Transilvania. Atât unul cât și altul servesc sufletului ca trecătoare din lumea această în cealaltă.

¹ Com. de Er. Ghiuță, proprietar din Iliești și N. Cotlărețuț, stud. gimn.

² Credința rom. din Ropcea, com. de Em. de Cuparencu, stud. gimn.

³ Cred. rom. din Voitineli, com. de Dum. Cârdei, a celor din Berchișești, com. de G. Velehorschi și a celor din Transilvania, com. de Rom. Simu.

⁴ Simeon Manguia, op. cit., p. 123—128.

Iarăși cred și spun o seamă de români că sufletul omului, părăsind lumea aceasta și trecând în cealaltă, mai nainte de ce ajunge la locul, care i se cuvine după faptele sale, trebuie să treacă prin-o mulțime de *vămi*, unde stau milioane de draci, care nu vor să-l lase să treacă mai departe, ci vor să-l oprească și să-l arunce în iad. În urma urmelor însă după ce a trecut prin toate vămile, ostenit peste măsură de calea cea îndelungată și grea și însetat de arșița cea mare, ajunge într-un loc, unde se află un pom înfrunzit și încărcat cu tot felul de fructe frumoase la vedere și bune de mâncare, în care cântă o mulțime de păsărele și sub care se află un scăunaș. Îngerul său păzitor, care l-a petrecut până aici, îl ia de mână și așezându-l pe scăunașul de sub acest pom, ca să se odihnească, îi arată o *fântână răcoritoare* care se află nu departe de pom.

Acesta e pomul, ce i l-au dat ai săi de pomană, iar fântâna e oala sau cofa cu apă, în care s-a pus pomul.

Sufletul, după ce se odihnește puțin, se scoală de pe scăunaș, se duce până la fântână, bea apă dintr-însa și se răcorește, apoi întornându-se îndărăt, se suie pe scărița ce stă rezemată de pom în acesta și luând cârligul, care asemenea se află alături cu scara, prinde a trage cu dânsul crengile, a culege poamele care îi plac și a le mânca ¹.

Credința aceasta despre pom se află și la românii din Banat.

Bocetul intitulat „*petrecerea mortului*“, despre care ne-a mai fost vorba, ne spune în privința aceasta următoarele :

Apoi iar să mi te duci
Până când vrei s-ajungi
L-al *măr mare de Sân-Petru*
Cu ajutorul lui Sân-Medru.
Măru-i mare și rotat
Și de poale apiecat
Cu vârful ajunge-n cer
Cu poalele pân-la mări
Și pe vârf e înflorit
Iar pe poale împupit.
Jos la rădăcină
E lină fântână ;
Acelo-i Sânta-Marie
Cu noi mila ei să fie.
Călători, câți mai trecea,
Ea spre toți se îndura
Ea pe toți îi adăpa,
Drumurile le-arăta ;
Sufletul din apă bea
Și el lumea o uita.
Iarăși calea să-ți apuci
Până când vrei să ajungi
La mândra răchită,
Răchită-mpupită.
Nu-i mândră răchită,

Răchită-mpupită
Ci mila să-i fie
Tot *Sânta Mărie*.
În haină aleasă,
Haină de mătăasă.
La masă chită,
Masă înflorită,
Șede și scrie
Maică Marie
Pre cei vii și pre cei morți
Și-și înseamnă a lor sorți.
Roagă-mi-te tu de ea
Coala-viilor s-o ia
Doară ea s-o îndura
Și-ntre vii te-o însemna.
Dară ea nu s-a-ndură
Între vii a te scria ;
Căci coala i s-a împlut
Condeiful și l-a pierdut.
Dar tu roagă-mi-te bine
Să te ia în rai cu sine
Dacă nu mi te-ai rugat
Când a-ntrat
Scrisoarea-n sat ²

¹ Credința rom. din Câmpulung, com. de V. Burduhosu, stud. gimn. și a celor din Baia, în Molțova, com. de Titu Zaharescu, stud. gimn.

² Simeon Manguiuca, *op. cit.*, p. 131—133.

Un fragment dintr-un alt bocet, din comitatul Torontal, ne spune în privința pomului respectiv a mărului, următoarele :

Sus, mai în sus,
Sus la răsărit
Măr mare-nflorit
Sub măr cine șede ?
Sfinții
Și duhsfinții.
Lucru ce lucrau ?
Ei se sfātuiau
Pământu împărțiau
Loc ei îi făceau
Cât în brațe-a strânge
Cu spate-a cuprinde¹.

Un al treilea bocet, tot din Banat și anume din comitatul Caraș-Severin, ne spune mai ales cu privire la fântâna ce se află lângă măr, precum și despre îngerii, care sunt trimiși de Dumnezeu să momească sufletul și despre Sân-Petru cu care se sfătuieste cât are să dea celui repauzat, acestea :

Mergea N. mergea
Mergea cât mergea
Până-mi d-ajungea
La mijloc de cale
La lină fântână,
La loc de hodină.
Când mi-și d-ajungea
Pe scaun șede
Și-napoi căta
A plânge-ncepea.
Dumnezeu-l vedea
Cu sfântul său Petru.
Îngerii mâna

De mi ți-l momia,
Pe drum mi-l pornea.
Pe drum lung și lat,
Napoi n-a-nturnat.
Dumnezeu venia
Cu sfântul său Petru
*De se divănea*²
Pământul cântărea,
Cât lui ca să-i dea.
Cât el cuprindea
El cu spatele
Și cu brațele
Dumnezeu să-l ierte !³

Ce se atinge în special în Sântă-Maria, precum și despre cearta dintre moarte și cuc, un bocet din Secadate, în Transilvania, numit „*cântecul cel mare*“, care se cântă numai la feciori și fete, precum și la bărbați și nevestele cele tinere, ne spune următoarele :

Colo sus
Mai din sus
Sus în poarta raiului,
Sus în poarta raiului,
Jos poalele cerului
Este-o piatră
Nescar piatră
Și-o chilie

De tămâe.
Iar colo cine se vede
Și pe piatră cine șede ?
Șede doamna Irodie
Și Maica Sântă-Mărie
Și tot scrie
Pe hârtie
Scrie viii și cei morți

¹ „Gazeta Transilvaniei“, Brașov, 1891, nr. 22.

² Divănea = convorbea, consulta.

³ Com. de Ioan Popovici, învățător.

Scrie-mi oamenii chiar toți.
 Vii-i scrie
 Cu anglie.
 Morți-i scrie cu cerneală
 Că de-aceea-i multă-n țară.
 Dar mama Măriuții
 Într-acolo se porni
 Departe-ngenunchind
 Și de-aproape tot rugând
 Și din gură cuvântând :
 — Drăguță, Sântă-Mărie
 Și tu doamne Irodie !
 Scrieți și pe fiica mea
 Scrieți și pe draga mea.
 Și mi-o scrieți cu viii
 Nu mi-o scrieți cu morții !
 Maica sânt-a cuvântat :
 — Prea tare-ai întârziat
 De anglie am gătat
 Și hârtie am plinit
 Și condeiul l-am pierdut !
 Măicuța Măriuții
 Tare îmi se mai scârbl.
 Îndărăpt s-o înturnat,
 Căci nădejdea o gătat.
 Tot plângând și suspinând
 Și din ochi lacrimi vărsând.
 Și-a casă dac-a sosit
 Pe Măriuț-a gătit ;
 Spatele și brațele
 Ochii și sprâncenele.
 Spatele i-or putrezi,
 Brațele i-or mucezi.
 Colo sus
 Mai în sus
Este o grădină-nflorită
Cu mult foc e ocolită
 Cu mult foc, cu multă apă,
 Cu multă pară uscată.
 Dar nu-i foc ca să te arză
 Și nici apă să te-nnece
 Da-i focul de la măicuță
 Ce arde la inimuță.
În mijlocul grădinii,
La marginea fântânii,
Este-un brad încetinat
 De mulți oameni blăstămat ;
 Dar în brad cine-mi ședea ?

Ședea cucul și moartea
 Și-amândoi se tot certa
 Care-n lume ar intra ?
 Moartea din grai că grăia
 Cătră cuc așa zicea :
 — Cucule, viteazule
 Cucule, voinicule !
 Dă-mi tu mie glasul tău
 Să glăsuiesc cu el eu !
 — Mă, moarte, nu ți l-oi da
 Căci pe mine mi-nșela ;
 Că unde tu glăsuiești
 Casele le pustiești,
 Voinici tineri stingherești
 Copilași mici sărăcești.
 Dar eu unde glăsuiesc
 Oamenii din somn trezesc
 Glăsuind a primăvară,
 Să iasă copiii pe-afară.
 Și-mi ies bourei cu boi
 Și păcurarii cu oi !...“.
 Când era mai de cu seară
 Trăgea Maria să moară.
 Când era la miez de noapte
 Trăgea clopotele toate.
 Și când era pe la zori
 Veneau fefe și feciori
 Cu brațurile cu flori.
 Maria din grai grăia :
 — Dulcea mea, măicuța mea,
 Care mi-ai rupt inima
 Și dulce tăicuțul meu,
 Și bun frățiorul meu !
 Cu toți să vă-adunați
 Pentru mine să vă rugați
 Să rugați pe Dumnezeu
 Pentru suflețelul meu
 Că eu încă m-oi ruga
 La Măicuța Precista
 De doar vă va ajuta
 Și de mine nu-ți uita
 Și rudele mele toate,
 Să mă ierte după moarte.
 Și vecinii mei iubiți,
 Să rămâie liniștiți.
 Căci eu merg în altă lume,
 De unde nu vine nime !¹

¹ Com. de I. Georgescu, învățător.

În fine, un alt bocet, tot din Transilvania și anume din valea Bufei, cules de I.P. Vlad, care asemenea tratează despre *Sântă-Maria*, sună precum urmează :

Alei ! moarte grabnică,
Când în sat tu ai intrat
De mine n-ai întrebât.
Ai luat satul de-a rândul.
Și casele de-a mănuntul ;
Nicăirea n-ai strigat
Fără la N. ai strigat :
— Ieși N.N. până afară
Și nu te-i întoarce iară !
— Aș ieși, nu pot ieși,
Căci de ieri nu pot păși
Nu mă pot răscumpăra,
Nici nu mă pot depărta
De la draga mumă mea !
Și-ai strigat și-a doua oară :
— Ieși N.N. până afară
Și nu te-i întoarce iară !
— Aș ieși, nu pot ieși
Căci de ieri nu pot păși
Nu mă pot răscumpăra
Și nici a mă depărta
De la dragul tatăl meu !
Și-ai strigat și-a treia oară :
— Ieși N.N. până afară
Și nu te-i întoarce iară !
— Aș ieși, nu pot ieși
Căci de ieri nu pot păși
Nu mă pot răscumpăra
Și nici nu mă pot mișca
De mirosul brazilor
Și de mila fraților
De dorul surorilor.
 Colo sus
Și mai sus
E o chilie de tămâie
În ea șede *Sânta Mărie*
Și scrie viii cu vii
Și pe morți cu morții
Scrie viii cu roșală
Și pe morți cu negreală.
 Iar N.N. a alergat
În chilie a intrat
Și de dansa sa rugat :
 — Alelei Sântă-Mărie
Te rog și pe mine a mă scrie
Dar mă scrie cu viii

Cu viii, cu rumenii
Nu cu morții, veștezii
Și mă scrie cu roșeală
Nu mă scrie cu negreală !
— Bucuros, dragă te-aș scrie
Și pe tine pe hârtie
Dar tu mi-ai întârziat
Și roșala o-am gătat.
Dar te-oi scrie cu negreală,
Că de-aceea-i multă-n țară !
 Colo sus
Și mai în sus
Este-un măr
Și este un păr
Din trupina mărului
Până în a părului
 Este un pat
 Mare, încheiat
De scânduri noi de brad.
Dar în pat ce-i așternut ?
Iarbă verde de pe râu
 Peste iarbă
 Cârpă albă
 Peste cârpă
 Și o perină
 Dar în pat
 Cine-i culcat ?
Iată N.N. s-a culcat
Nu s-a pus să hodinească
Dar s-a pus să putrezească.
 Dragă floriștea domnească !
Că nu te duci să-nflorești,
Dar te duci să putrezești.
 Pe cel deal îndelungat
Merge-un car împovărat.
După car cine aleargă ?
Mumă-sa, inimă arsă.
— Ori te du, ori te și lasă
Că de N.N. ești rămasă !
Dumbravă
Dumbravă !
Pleacă-ți ramurile
Ca să mă umbresc
Și mă hodinesc
Că sunt obosită,
De moartă-ngrozită !¹

¹ „Sezătoarea“, foaia poporului român, redigiată de Iosif Vulcan, an, VI, Budapesta, 1880, p. 36.

Tot aici se poate pune și credința aceloră care zic că, mergând omul pe cealaltă lume și neputând să intre în rai, unde sunt pomi destui, să aibă măcar pe al său. Scăruța îi servește spre a se sui în pom, cârligul spre a trage cu dânsul crengile, iar păsăruicele să aibă cu ce să se desfăteze¹.

Și acum sufletul, după ce s-a odihnit, răcorit și săturat de ajuns din poamele pomului despre care ne-a fost până aici vorba, pleacă cu îngerul său mai departe spre împărăția cerului.

Cei mai mulți inși însă cred și spun că pomul, care se duce înaintea mortului, numit altmintrelea și *pomul raiului* merge în cealaltă lume, unde se duce și sufletul. Acolo stă el apoi veșnic verde și încărcat de toate bunătățile înaintea sufletului, astfel că acesta numai uitându-se la frunzele lui cele aurite și la fructele lui cele frumoase și galbene că ceara de pe dânsul, e pururea sătul și nicidecum nu mai flămânzește. Iar dacă cu toate acestea îi vine poftă de mâncare, se suie pe căruța cea făcută din făină de gău și răzemată de dânsul, trage cu cârligul poamele, care îi plac și culegându-le de pe rămurele le mănâncă.

Fiecare om repauzat, căruia i s-a dat un astfel de pom, are de pomană în cealaltă lume un pom verde, frumos și rămuros, la umbra căruia se poate odihni și răcori în care, când voințește, se poate sui și gusta din poamele sale; mai pe scurt, are și el măcar atâta umbră cât are pomul acesta.

Din contră, oamenii, cărora la înmormântare nu li s-a dus înainte și dat un astfel de pom de pomană, nu au defel pom în cealaltă lume, ci ei stau de o parte și se uită numai la ceilalți oameni care au.

Drept aceea părinții, respectivele neamuri cele mai de aproape ale repauzatului, caută ca, numaidecât, să se ducă un pom înaintea acestuia, ca să aibă sufletul său în cealaltă lume pe ce se sui și odihni și ca nu cumva pomul să fie gol, de aceea îl încarcă cu fel de fel de fructe și zaharele, ca sufletul să aibă de toate bunătățile, să aibă ce gusta, să nu ducă nicidecum și de nimica dor².

Rezumând cele expuse până aici rezultă că *pomul*, ce se duce înaintea mortului, însemnează :

- a) pomul vieții;
- b) trecătoarea din lumea aceasta în cealaltă;
- c) umbrirea și recreierea sufletului, după ce a trecut prin toate vămile și pe urmă;
- d) pomii raiului sau, mai bine zis, însuși raiul.

În capitolul despre *brad* noi am văzut că românii puneau înaintea casei mortului un chiparos = *cupressus*, care era semn de moarte și despre care se credea că, odată tăiat, mai mult nu odrăsleşte.

Deci, *pomul vieții*, din punctul întâi, după părerea noastră, nu însemnează nici mai mult, nici mai puțin decât cipresul romanilor. Precum cipresul odată tăiat nu odrăsleşte mai mult, tot așa și *pomul*, care după cum am văzut, nu e alta decât o creangă de măr, păr sau prun nu poate

¹ Credința rom. din Stulpicani, com. de Niș. Cotlareuc, stud. gimn.

² Credința rom. din Stupca, com. de Al. Băciu; — din Bilca, com. de Justin Cârdei; — din Balaceana, com. de Mich. Jemna; — din Costâna, com. de Dragoș Bumbacu; — din Mănăstioara, com. de Elisabeta Agapi; — din Fundul Moldovei, com. de I. Tonigariu; — din Câmpulung, com. de V. George; — din Baia, com. de Titu Zaharescu.

să dea niciodată odrasle și după cum nu poate odrăslî pomul acesta, așa nu se poate mai mult nimic spera și de la cel mort.

Pomul, respectiv bradul, din punctul al doilea, care servește sufletului de trecătoare din lumea aceasta în cealaltă, e de origine cu mult mai posterioară.

Lumea noastră și lumea celaltă cătră care moartea mână pe om sunt, după cum arată bocetul bănățean, despre care am vorbit mai sus, despărțite prin „*sorbul pământului*“, adică printr-o adâncime care soarbe sufletele. În acea adâncime crește un arbore colosal, care servește de trecătoare între ambele lumi sau după cum am arătat mai sus, care-i servește de scară spre a se putea sui pe dânsul de pe pământ, până la Dumnezeu în cer.

În acel arbore, după bocetul bănățean, s-au încuibat trei fiare dușmane : un șoim, o vidră și un șarpe, care pândesc și amenință bietul suflet.

Ei bine, acest fond al bocetului din cestiu se află aproape literalmente în faimoasa carte poporană *Varlaam și Ioasaf*, atribuită generalmente sântului Ioan Damaschin, din secolul al VIII-lea ¹.

Iată partea ce ne interesează din această carte poporană, după traducerea făcută de Neagoe Basarab pe la începutul secolului al XVI-lea și intitulată „*Învățăturile lui Neagoe Vodă...*“ :

„...Aceștia se aseamănă unui om, ce fugea de un *inorog* și nu putea nicicum să rabde și să sătârpească strigarea și zbierătul glasului cel groaznic și înfricoșat, ci fugea tare, ca nu cumva să-l ajungă și să-l mănânce.

Așa fugind, el căzu într-o *groapă mare* și dacă căzu într-însa, află acolo un *copaci* și se apucă de se urcă într-însul și stătu cu picioarele pe niște ramuri și gândea că va fi în pace și fără de nici o grijă. Iar dacă se urcă el căută la rădăcina aceluia copaci și văzu *doi șoareci*, unul alb și altul negru, care rodea totdeauna acel copaci în care sta el. Și atâta îl rosesee cât puțin era să cadă jos. Deci, căută în fundul acelei gropi și văzu un *șarpe mare* și groaznic, ce sufla și ieșea din gura lui pară de foc și venea cu gura căscată și cu dinții rânjiți, numai să-l înghită. Deci, iar căuta spre partea încotro sta el cu picioarele și văzu *patru capete de aspidă* unde se ivea din malul ce era aproape. Și căută în sus și văzu unde pica dintr-o ramură câte o picătură de miere. Și dacă văzu acea puțină miere uită de a-și mai aduce aminte de acele răutăți multe ce-l încunjurase. Adică, din afară de acea groapă sta inorogul, gata să-l mănânce, iar în fundul gropii rânjea acel șarpe groaznic, ca să-l înghită, iar copaciul în care se urcase era puțin numai să cază, iar picioarele și le pusese pe niște ramuri uscate și putrede și uita aceste răutăți și greutăți toate și se porni spre acea ramură ce pica puțină miere. Aceasta este închipuirea celor ce înșală cu înșelăciunea lumii acesteia. Adică, inorogul însemnează moartea care gonește să ajungă pe tot neamul lui Adam !“ ²

Aceeași parabolă se află la arabi în renumita colecție *Kalilah va Dimnah*, cunoscută mai mult sub numele de „*Tabulele lui Bidpai*“, unde unicornul e înlocuit prin elefant, câteodată prin leu, iar groapa prin puț. Ea este numai puțin populară în Persia și India.

¹ B. P. Hasdeu, *Cuvenite den bătrâni*, t. II, București, 1879, p. 707—708.

² M. Gaster, *Literatura populară română*. București, 1883, p. 42—43.

Arborele în groapă cu cele trei fiare, ne este cunoscut și într-o redacțiune curat bogomilică, conservată într-un manuscris de pe la începutul secolului al XVI-lea, sub titlul : *Притча в богатыхъ болгарскихъ книга* (parabola despre cei bogați din cărțile bulgărești). Aici însă în loc de un singur arbore sunt deja doi : unul cu ramuri de argint și celălalt cu ramuri de aur. De asemenea, în loc de un singur unicorn sunt două animale : cămilă și leu. Cu alte cuvinte, bocetul bănățean e mai aproape de *Varlaam și Iotsaf*¹.

Pomul din punctul al treilea e asemenea de origine mai posterioară și anume apocrifo-creștină.

Ca izvor credinței poporului despre acest pom și celor dimprejurul său cred că a servit mai cu seamă „*Viața sfântului Vasile cel Nou*“, din care reproducem spre comparare următoarele șire :

„Și ne-am suit de la aceea (adică de la vama a 24), cu inima bună și am trecut *poarta cerului...* și tânărul, *portarul ei*, ne-au primit bucurându-se și a slăvit pe Dumnezeu, că a trecut sufletul meu slobod de primejdia și de amarii și întunecații draci ai văzduhului. Și *ducându-se în cer*, se despica și fugea dinaintea noastră apa care este deasupra lui și trecând noi se întorcea în locul ei. Și *trecând apa aceea* am ajuns la oareșicare văzduh groaznic și neînțeles... și era de dedesubtul lui oareșicare *tineri prea frumoși* cu mulțime nemăsărată de strălucire îmbrăcați roșii, ca razele soarelui când apune, și părul ca fulgerul și picioarele lor albe ca laptele, și fețele lor ca zăpada. Și văzându-mă în mâinile sfinților îngeri, care mergeau împreună cu mine, au alergat toți și se bucurau împreună de mine și se veseleau pentru mântuirea mea, bucurându-se că s-a mântuit un suflet în ceasul acela și s-a suit întru împărăția cerurilor și mă petrecea împreună și cânta cântare dulce și veselitoare de a o auzi.

Și mergând încă înainte văzut-am scaunul lui Dumnezeu alb înmiit și slobozind raze ca niște multe fulgere și fulgerând lumina toate părțile acelea, și sătura cu privirea aceea pe toți acei câți s-au învrednicit să locuiască acolo.

Pentru că stau înainte împrejurul lui Dumnezeu tineri cu brâne de aur foarte mari și înalți, strălucind prea frumos și erau îmbrăcați cu haine strălucite și de mult preț... Și apropiindu-se în dreptul aceluia prea înalt scaun... cei ce sta înainte la acea înălțime prea luminată au slăvit pe sfânta Troiță împreună cu noi, bucurându-se pentru mântuirea mea. Și acolo am auzit un glas foarte încetșor dintru acea înălțime plin de multă dulceață și veselie, zicând celor care m-au adus : *Duceți-o întru toate lăcașurile sfinților, după cum aveți obicei, să faceți la toate sufletele împrejurul raiului, și la cele mai de dedesubt ale pământului. De acolo să-l odihniți în locul unde m-a rugat robul meu Vasile.*

Deci, plecând de acolo ne-am dus la lăcașurile sfinților... și era întinse în mijlocul raiului cu un chip negrit, cu piramizi care slobozeau raze înfricoșate, locuințele cele de Dumnezeu zidite ale sfinților în locul verdeții cerești, unde curge izvorul cel fără de moarte, apa și băutura vieții, în locul unde este odihna cea adevărată, unde se odihnesc sfinții... și era minunate aceste lăcașuri ale sfinților, deosebite cu slava și cu stră-

¹ B.P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, t. II, p. 708—709.

lucirea care era zidite de-a dreapta lui Dumnezeu, deosebite ale fieștecărei tagmă a sfinților, ce stau nouă în veci...

Și mai mergând în sânul patriarhului Avram, adică în locul care locuiește și înlăuntru slavă nepovetită și neveștejită și era plin de dulceață cerească și de trandafiri minunați și mult mirositori și de mireasmă care este dintre acele flori cerești, de care era plin de veselie prea multă și prea dulce și sta la foc frumos și bine potrivit și la văzduh prea sănătos și prea dulce, care avea multă frumusețe și de mare poftă și mângâiere de a-l vedea omul...

Și în scurt, trecând toate câte sunt împrejurul raiului și câte sunt întru celea de dedesubtul pământului... și înconjurându-le toate acestea, m-au întreat unul dintre prea dulcii îngeri care mă păzea, zicându-mi : oare știi, Teodoro, că astăzi face pomenire cele de patruzeci de zile ale tale, bunul tău părinte Vasilie, după cum pomenesc pe morți la cele 40 de zile ? Și dintru aceasta am cunoscut eu ticăloasa cum că trecând 40 de zile de când am murit, am ajuns la locuința aceasta pe care o vezi, care nu este a mea, ci a cuviosului și duhovnicescului nostru părinte Vasilie cel încredințat rob al Domnului care este duhovnicesc părinte și a altor fii... Deci, e vremea să mergem să vedem locașurile noastre pentru că domnul meu, omul cel vorbitor cu Dumnezeu, bunul meu părinte Vasilie, a venit aici mai înainte decât mine...

Și-am mers și-am intrat într-o curte și era curtea aceea pardosită cu lespezi cu totul de aur și pestrițe în multe feluri, care strălucea... Și-n acele prea strălucitoare lespezi de aur erau copaci sădiți de multe feluri, și tineri, și era o mare bucurie să le vadă omul... Și căutând la răsărit văzui infricoșate palaturi făcute de foc și înalte foarte și aproape de acele trepte ale palaturilor aceluia sta o masă mare, ca de 30 de coți, de piatră de mult preț și se numea smaragd, care da raze prea minunate. Și în chipul ei era sădit, la răsărit, un migdal prea frumos. Și era plecat deasupra mesei, ce-o acoperea toată și da mare frumusețe privitorului.¹

Comparând acum șirele citate aici cu cele spuse de noi mai sus despre pom, fiecare poate foarte lesne să se convingă că originea credinței române despre pom, de sub punctul trei, nu poate să fie alta fără numai cele înșirate în viața acestui sfânt care e răspândită la poporul român acum de pe la finea secolului al XVII-lea, adică cam de la anul 1692, dacă nu cumva și mai înainte și care a dat, cu timpul, naștere și la alte cărți și credințe populare².

Nu-i vorbă că poporul, în decursul timpului, n-a putut să se ție strict de original, ci unele le-a lăsat, iar altele le-a adaus. Afară de aceasta e de presupus că poporul va fi având cunoștință încă și de multe alte cărți populare, asemenea Vieții sf. Vasile cel nou, care așisderea vor fi tratând despre atari pomi din apropierea raiului și multe le vor fi luat și din acelea. De aici vine apoi că celea ce le spune și crede el despre pomul din cestiune pu pot să consune întocmai cu celea ce se cuprind în Viața sf. Vasilie.

¹ *Viața sfântului Vasile cel Nou și infricoșatele Vămi ale văzduhului și dreapta judecată a lui Dumnezeu*, etc. București, Tipo-grafia Don. P. Cucu, p. 44—51.

² M. Gaster, *op. cit.*, p. 439 ; idem, *Chrestomatie română*, vol. I, Leipzig, București, 1891, p. LIV și 301.

Ce se atinge de *Sînta Marie*, care n-o întîlnim defel în viața sf. Vasilie, trebuie să amintim aici că ea joacă un rol foarte mare, atât în literatura populară scrisă, cât și în cea nescrisă, prin urmare, nu trebuie nicidecum să ne mirăm dacă pe lângă *Dumnezeu și Sin-Petru*, portarul de lângă poarta cerului, pe lângă *sfinți și duhsfinți* și pe lângă *tinerii cei frumoși*, adică ingerii, care întîmpină sufletul celui repauzat și-i fac loc în rai, o întîlnim și pe dînsa scriind numele celor drepti și arătându-le calea spre rai.

Sîntă-Maria, ca maica Domnului, poate s-o facă aceasta, după credința poporului, mai degrabă decît orișicare alt sfânt. Prin urmare, în cazul de față, ea ocupă locul sf. *Vasile cel Nou*.

În fine, credința despre pom, din punctul al 4-lea, se bazează parte pe spusele bisericii noastre drept măritoare, care ne învață că *pomul*, ce se duce înaintea mortului, înseamnă *raiul* din care au fost scoși afară protopărinții noștri, dar în care petrece acum sufletul mortului, apoi și *pomul cunoștinței binelui și al răului*, din care a mâncat Adam și Eva în contra poruncii dumnezeiești, căreia a urmat moartea, de care este cuprins repauzatul, însă numai pe un timp scurt, deoarece Isus Cristos, prin moartea sa, a biruit moartea și ne-a dobîndit raiul, a căruia icoană este pomul și în care petrece acum sufletul mortului¹; parte pe „*Apo-calipsul apostolului Pavel*“ care ne spune, între multe altele și acestea că „după ce a văzut iadul îl duse iar înaintea lui Cristos de-l blagoslovi și-l trimise în rai, unde sunt multe feluri de pomi și sub toți pomii sunt paturi, deci îi dede și lui un pat de se odihni și văzu de acolo binele și răul la care va merge și la judecată²”.

¹ Juv. Stefaneli, *Liturgia bisericii ortodoxe-catolice*, București, 1866, p. 149.

² M. Gaster, *op. cit.*, p. 361.

Prânzișorul

Prânzișorul și *cinișoara* sunt uzitate mai cu seamă în Banat, unde se fac îndată după ce moare cineva și anume : *Prânzișorul*, totdeauna până la amiază, iar *cinișoara* după amiază.

Prânzișorul și *cinișoara* se fac până la nouă zile după ieșirea sufletului, când apoi cel sau cea de pe urmă se scoate afară din casă de se mănâncă.

În cele opt zile dintâi, după ieșirea sufletului, *prânzișorul* se face, de regulă după răsăritul soarelui, cam pe la *amproor*, iar *cinișoara* înainte de apunerea soarelui, adică pe la chindie.

Atât pentru *prânzișor* cât și pentru *cinișoară* se fac 3—5 turțițe din făină bine cernută de grâu sau și de cucuruz (porumb, păpușoi) de mărimea după voința și puțința celui ce le face, nicicând însă mai mari de 1 1/2 dm. în diametru.

Cea dintâi dintre cele cinci turțițe se menește lui Dumnezeu, a doua sf. Arhanghel. adică morții, a treia Maicii Domnului, a patra mortului de curând repauzat, iar a cincea și cea de pe urmă uneia dintre rudeniile ce a murit cu puțin ceva mai înainte de acesta.

După ce s-au copt turțițele acestea se pun pe o *sinie*¹, așternută cu un *masaniu*² curat. La mijloc se pune un pahar cu apă curată și neîn-cepută, apoi niște legume de dulce ori de post, după cum e și timpul, care sunt asemenea fierțe anume spre acest scop.

După ce s-au pus turțițele, paharul și legumele pe sinie, se cheamă, dacă repauzatul e de gen bărbătesc, niște băieți până la 7 sau 10 ani, iar dacă repauzat e de gen femeiesc, niște fetițe asemenea până la 7 sau 10 ani de bătrâne și li se dă *prânzișorul* sau *cinișora*, astfel pregătită ca să o mănânce³.

În unele sate din Bucovina precum bunăoară în Todirești este datină că, îndată după ce moare cineva, să se puie pe fereastra de către amiază două pahare pline : unul cu apă curată, iar altul cu vin sau rachiu, unde se lasă până după scoaterea mortului din casă ; când se scoate

¹ *Sinie* se numește o masă rotundă făcută din lemn în forma unui *tâniertu* (talger, farfurie) cam de un metru în diametru de mare și cu mijlocul oblu, iar *toartele* deasupra mai *scunde* de cum e mijlocul de dedesubt, va să zică după istețimea maestrului strungar.

Mai de mult se aflau *sinii* mai la fiecare țaran din Banat, care le puneau de cină de pe dânsele și afară în curte (ogradă). În timpul de față *sinile* nu se prea văd așa de adeseori.

² *Masanu* = față de masă.

³ Com. de Iosif Olariu, învăț, în Domanu.

mortul se caută la pahare și din care pahar e mai deșert, dintr-aceea băutură se crede că cere mortul, ca să i se dea de pomană. Deci, în cele trei dimineți și seri dintâi, după înmormântarea mortului, se cheamă un sărac sau și un vecin și i se dă în locul acela, unde a murit cineva, fie în pat sau jos, fie unde va fi, să mănânce și să bea din acea băutură, ce a cerut-o mortul ¹.

Afară de aceasta e de notat că în cele mai multe părți ale Bucovinei, cât stă mortul în casă, este datină de a se da celor ce vin să-l vadă, cu deosebire însă sărăcimii, câte un pahar de rachiu și câte o bucățică de pâine de suflétul repauzatului.

În unele părți din Transilvania, precum bunăoară în Orlat, *cina mortului* se dă asemenea în trei seri de-a rândul, după îngropăciune și anume în fiecare seară se cheamă la un bărbat mort câte trei bărbați, iar la o femeie câte trei femei, cărora li se pune, ca *pomană*, fiertură de dulce ori de post, după cum este și timpul și câte un colac împletit în trei.

Pomana aceasta se pune de aceea, ca pe de-o parte să i se ierte mortului păcatele, iar pe de altă parte, să aibă și el *aburi*, adică căldură sau jertfă în cealaltă lume, căci aburii din mâncări se rădică ca jertfă pentru sufletul mortului ².

În fine, în alte părți din Transilvania, precum în ținutul Năsăudului, este datină de a se face în a doua seară după repauzarea cuiva, așa numita „*cina de apoi*“, care este împreună cu unele ceremonii religioase, ce se-ndeplinesc de către preoți și ceilalți funcționari bisericesti ³.

¹ Com. de Ion Avram, stud. gimn.

² Com. de Rom. Simu, învățător.

³ Com. de T. Simon.

Priveghiul

Corpul fiecărui om care a repauzat de moarte naturală, stă de regulă trei zile și două nopți neînmormântat.

În aceste două nopți deci, cât stă mortul în casă, se face în toate părțile locuite de români așa numitul *priveghiu*, la care se adună mulțime de oameni : bărbați și femei, tineri și bătrâni, mai cu seamă însă vecinii, amicii și neamurile repauzatului ¹.

Priveghiul, care durează de cum începe a se îngâna ziua cu noaptea și până ce răsare soarele, se face, după credința poporului, din mai multe cauze, dintre care unele sunt bazate pe experiența de toate zilele, iar altele pe închipuire sau pentru că așa au apucat din moși strămoși.

În cap. VI am spus că luminile, care se aprind împrejurul mortului și mai ales celor trei de la capul acestuia, se lasă, ca să ardă, zi și noapte, până după scoaterea mortului din casă. Prin urmare, oamenii adunați, ca să *privegheze* sunt în prima linie îndatoriți a lua seamă de luminile ce ard, ca să nu se stingă sau să se aprindă ceva de la dânsele și să se întâmple apoi vreo nenorocire. Iar în caz, când mortul n-ar fi murit, ci numai amortit sau leșinat și s-ar întâmpla să dea semne de viață, să aibă cine a-i sta mână de ajutor, ca să nu se nenorocască sau să se înspăimânte și apoi într-adevăr să moară. În fine și pentru aceea ca, căsenii, care de regulă sunt nu numai foarte întristați, ci totodată și foarte osteniți de munca și alergătura ce au avut-o pentru pregătirea celor trebuincioase de înmormântare, să aibă măcar cineva timp a dormi și a se recrea.

Adevărata origine a *priveghiului* însă cred că trebuie căutată parte în timpurile cele mai depărtate și mai întunecoase ale antichității, parte în legenda bogomilică, reprodusă mai sus în cap. IV. care ne spune că Diavolul, sub pretext că, corpul omenesc ar fi proprietatea sa, ar voi ca numaidecât să puie mâna pe dânsul.

De aici vine apoi că nu numai românii din Bucovina, ci și cei din Transilvania, *priveghează* toată noaptea pe cel mort, ca să nu se apropie cine nu-i bun de dânsul ², iar cei din Țara Românească îl păzesc, ca să nu vie *strigoii* la el. ³

¹ Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 173 : „În serile cele două de înainte de înmormântare se face la casa mortului așa numitul „*priveghiu*“. — Rom. Simu : „Paza de noapte care o fac mai cu seamă bărbații în tot timpul, cât se află mortul în casă se numește *priveghiu*“ ; — T. Simon : „,În ceea ce privește *priveghiul*, acesta pe unele locuri se face numai odată, iar pe alte locuri de două ori, anume în prima zi și a doua seară, după repauzare“.

² Com. de R. Simu.

³ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 18.

Și fiindcă cel ce poate priveghea de la apusul soarelui și până la răsăritul acestuia, fără ca să doarmă deloc, acela face o *sărăcustă*, adică priveghierea lui i se socotește de o faptă foarte bună și primită înaintea lui Dumnezeu ¹, mai departe fiindcă sufletul mortului, după credința celor mai mulți, vede și aude toate cele ce se petrec în jurul său și se bucură de prietenia ce-o arată cei ce-l cercetează ², de aceea, cum în-țepe a se întuneca toți, din toate părțile, mic și mare, tânăr și bătrân prind a se aduna la casa repauzatului și a aduce, mai cu seamă însă cei mai înaintați în vârstă și cu deosebire femeile, câte o lumină de ceară în mână, care se aprinde și se pune apoi să ardă măcar cât de puțin la capul mortului, anume ca acestuia să-i fie luminos în cealaltă lume ³, unde după părerea unora domnește numai întuneric ⁴.

și-n cele mai multe părți din Bucovina se dau oamenilor ca să le ție Luminile aduse la priveghi, care n-au apucat a arde de tot, se strâng și-n cele mai multe părți din Bucovina se dau oamenilor ca să le ție aprinse în mână, pe când se prohodește mortul.

— Cum s-au adunat mai mulți inși și fiecare și-a împlinit datoria sa de creștin, făcându-și cruce, rostind un „*tatăl nostru*“ pentru iertarea păcatelor celui repauzat și sărutând crucea sau icoana de pe pieptul acestuia, pe care unii pun și câte o monedă, ca să-i înlesnească trecerea *vămilelor*, vine unul dintre neamurile cele mai de aproape ale repauzatului și cinstește pe toți cei adunați câte cu un pahar de băutură și câte cu o bucătică de pâine sau mălai, după cum a fost și starea materială a repauzatului ⁵.

Fiecare, primind cele ce i se închină, mulțamește zicând: „*Dumnezeu primească !... fie de sufletul celui repauzat !*“.

Mai pe urmă, după ce s-au adunat acum toți câți au avut să se adune și după ce fiecare a fost cinstit, cei ce au venit cu scop, ca să privegheze toată noaptea, ca să nu le fie urât și ca să fie neîntrerupt deștepți până dimineața, încep uni dintre dânșii, mai ales cei mai bătrâni a spune povești și a glumi, alții a ajuca în cărți și iarăși alții și mai ales tineretul a face o mulțime de jocuri, care de care mai comice.

În unele părți din Bucovina și cu deosebire în o seamă de state de la munte unii feciori, care știu foarte frumos a zice, cântă din fluier, iar alții buciună și trâmbiță dând prin aceasta de știre, că unul dintre români i-a părăsit; în alte părți, atât din Bucovina cât și din Transilvania, cantorii bisericii precum și alți inși, care știu ceva carte, citesc psaltirea și alte cărți sfinte.

În Moldova, județul Suceava și anume în unele comune de prin munți, precum bunăoară în Neagra Șarului, în timpul „*șezătorilor*“ care se fac la casa mortului spre distragerea rudelor supărate, adică în timpul „*priveghiului*“, se aduc două sau mai multe buciume de stână și, din timp în timp, ies afară din bărbați, care, suflând în acele biciume, scot un buciumat jalnic, sălbatec. La cei mai frunțași, mai ales la tineri, pușcă. Deasemenea, unul sau mai mulți, cu fluier mari, cântă jalnic la capul

¹ Com. de Rom. Simu.

² Com. de Av. Macovei, din Badeuț.

³ Pretutindeni în Bucovina.

⁴ În Rădăuți, com. de Av. Macovei.

⁵ Vezi și Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 174.

mortului sau, dacă-i vară, la fereastra din dreptul mortului, stând în picioare pe prispă¹.

În unele județe din Țara Românească, precum bunăoară în județul Argeș, plasa Oltul și Județul Putna, plasa Vrancea, este obiceiul ca la priveghi să se facă și foc în ograda casei mortului și împrejurul focului acestuia să se joace apoi diferite jocuri².

Jocurile cele mai însemnate, care le cunosc eu până acum și care sunt uzitate a se juca de tineret la această ocazie, sunt cele următoare :

CIUȘTEA. Se ia mai întâi și-ntâi un ștergar sau și altă pânzătură, se împletește cât se poate de strâns și apoi se înoadă la capete. Ștergarul acesta, astfel împletit, se numește în cele mai multe sate din Bucovina *ciuște* sau *șiuște*, iară în unele, precum bunăoară în Stupca, *motroășcă*. Se pun apoi mai mulți feciori și fete, rar când și băieți, într-un cerc, jos pe pământul gol ori și pe unu așternut le lăicere sau țoluri, cu picioarele spre mijloc și lipți strâns unul lângă altul. Picioarele, de regulă, li se acoperă cu un lăicer, cu un suman, sau și cu un alt obiect. După aceasta, unul care se numește *conducătorul ciuștei* sau *a motroășcei*, se pune în genunchi în mijlocul cercului și începe a căuta ciuștea, care e ascunsă la unul dintre jucători. Dar pe când o caută el încolo și încoace, pe atunci unul dintre jucători, scoțând repede ciuștea și strigând „*ciuști*“ îi arde una peste spate cu dânsa. Conducătorul se întoarce de grabă să vadă cine l-a lovit. Lovitorul însă cum l-a lovit petrece cu cea mai mare repejune ciuștea pe sub genunchile celorlalți jucători, care, la rândul lor, o petrec mai departe strigând : „*ciu ! ciu ! ciu !*“ sau „*ciuș ! ciuș ! ciuș !*“ și n-o scot afară până ce nu le vine bine, ca din nou să-l lovească peste spate. Astfel trece ciuștea neobservată de la unul la altul. Conducătorul trebuie s-o pândească ca mâța pe șoarec și de-i succede a pune mâna pe dânsa, iese din mijlocul cercului și în locul său trebuie acum să intre și să stea acela, la care a aflat sau mai bine zis a prins ciuștea. Cu cât mai mult se muncește conducătorul, fără a afla întru a cărui mână este ciuștea, cu atâta mai multe lovituri capătă peste spate și tocmai într-aceasta se cuprinde miezul jocului. Astfel, se pârândează cu toții, câți au început a se juca ; fiecare trebuie, măcar o dată, să devină conducătorul ciuștei³.

În Țara Românească jocul acesta se numește „*mișca*“⁴, iar în Moldova *țușcă* și se joacă ca și în Bucovina. Iată cum ni-l descrie A. Lambrior :

„*Țușca* este un ștergar împletit foarte vârtos ; jucătorii se pun roată împrejur, în timpul ce unul dintre dânșii stă în mijloc ; după ce s-au așezat astfel începe a purta țușca cu mare repejune și taină unul de la altul, iar cel din mijloc trebuie să ghicească unde e, căci de câte ori

¹ „Sezătoarea“, Fălticeni, 1892, p. 39.

² T.T. Burada, *op. cit.*, p. 18.

³ Jocul acesta e cel mai răspândit în Bucovina.

⁴ „Românul literar“, an. I, Nuclești, 1891, nr. 18, p. 141 : „Mai lângă ușa câteva fete și câțiva flăcăi de prin mahala joacă cărți pe sărutări. În fund împrejurul altei mese, o altă grupă de flăcăi de joacă cu *mișca* (o batistă sau o petică împletită în două), ale cărei lovituri tari, îndesate, dureroase, nu se aseamănă de loc cu săruturile dulci și aducătoare de doruri din partea cealaltă. Palmele înegrite și îngroșate de muncă stau roșii de loviturile ce curg mereu“.

greșește, primește câte un număr de lovituri până ce în sfârșit nimereste și atunci cel găsit cu țușca îi ia locul. Acestea se petrec ori în tindă la lumina opaițului, ori afară la lună...“¹.

Cuvintele *ciuște*, *șiuște* și *țușcă*, despre care ne-a fost vorba, cred că stau în strânsă legătură pe de o parte cu adv. *ciuști* și *țuști* din locuțiunile „*ciuști încolo*, *ciuști încoace*“ sau *țuști încolo*, *țuști încoace*“, care se aplică unui om sau unei vietăți care sare dintr-un loc într-altul și mai ales care dispăre foarte iute dinaintea ochilor ; pe de altă parte cu pasărea nocturnă numită *ciuș* sau *știoi* (lat. otus brachyotus, strix brachyotus, germ. die Sumpfeule), care după credința poporului, e văr primar cu cucuveica și ca atare prevestitor de rău și nenorocire².

BUVNA. De-a *buvna* sau *bufna* se joacă băieții și copile, mai adeseori însă feciori și fete. Băieții jucători se pun *rotiș* pe scaune sau pe un pat, Unul dintre dâșii ia o năframă și o învălătucește sau împletește în două, iar capetele le înoadă, ca să nu se dezlege. Năframa astfel împletită și înodată se numește *buvnă*. Se alege apoi unul dintre dâșii, care se îndămorește ca să ia seama, atât de *buvnă* cât și de dâșii, ca să nu vorbească. După aceea, pune fiecare un deget pe un genunchi de-al unui băiat. Cel ce păzește *buvna* zice acum : „Ce zboară“ ? Ceilalți numesc un fel de pasăre sau altă vietate, care le vine mai degrabă în minte. Și dacă vietatea numită zboară, atunci cel ce i-a pronunțat numele nu i se întâmplă nimic. Din contră, dacă vietatea respectivă nu zboară, și n-a rădicat nemijlocit, după pronunțarea numelui său, mâna în sus, ceea ce fiecare trebuie s-o facă, atunci fiecare îi dă cu *buvna* la palmă, zicând : „*cum fac alții, fă și tu !*“³.

Fetele și feciorii se joacă de-a *buvna* astfel : se pun cu toții *rotiș*, iar la mijlocul lor se pune pe un scaun sau și pe un alt obiect un teanc de cărți de joc. Fiecare are să rădice câte o carte, și dacă unul dintre dâșii rădică o inimă trebuie s-o puie degrabă la inimă, dacă rădică de verde o pune la nas, dacă rădică de cruce o înalță în sus, iar cel ce rădică de dobă capătă de la fiecare jucător cu *buvna* la palmă. Cel ce-i dă la palmă zice :

Buvna, buvna, buvnulița
Care bate pălmulița !

Uitând vreunul dintre cei ce dau la palmă a rosti cuvintele acestea, atunci capătă și el la palmă. Și tot așa se pârândează până ce nimeni nu face nici o greșeală⁴.

În Transilvania, districtul Năsăudului, jocul acesta se numește „*de-a puha*“ și „*de-a merța*“ și se joacă ca și „*de-a ciuștea*“. Iată cum ni-l descrie T. Simon :

„*Puha* se face astfel că un ștergar sau altă bucată de pânză de formă oblongă se înoadă în formă de ghem. Acest nod însă se face numai

¹ A. Lambrion, *op. cit.*, p. 152.

² S. Fl. Marian, *Ornitologia...*, t. I., p. 227—228.

³ Uzitat în orașul Suceava.

⁴ Uzitat în satele Balaceana și Tiseuț.

la un capăt încât se poate mânua cu ușurință și e foarte acomodat de-a lovi pe alții.

Feciorii și fetele, ba chiar și oamenii însurați de curând și copiii mai mari se pun jos în casa mortului, formând un cerc. Numărul acestora nu e stătorit, ci îl depinde de la lărgimea casei, unde e mortul. Acești jucători se întocmesc astfel : fiecare stă cu spatele către periferia cercului format de dânșii, iar picioarele le sunt îndepărtate către centrul cercului așa încât, dacă cercul e mic, picioarele se întâlnesc în centru și sunt ca și razele unui cerc. Picioarele de la genunchi sunt puțin rădicate în sus, ca să se poată purta *puha* pe sub dânsele. În mijloc se pun învălitori (țoluri sau alt soi de lepedeaua) așa că picioarele tuturor sunt acoperite. Acum se pune unul în mijlocul cercului, iar ceilalți poartă unul de la altul *puha* și când li se oferă ocazia binevenită lovesc pe cel din centru, iar acesta se năzuiește a afla la careva *puha* și dacă-i succede, atunci acela, la care a aflat-o are să meargă în centru, iar cel din centru îi ocupă locul¹.

Sub *buvnă* sau *bufnă*, numită în unele părți din Bucovina și *puhă*, înțeleg românii, mai pretutindeni, pasărea nocturnă, (lat. *bubo ignavus* ; *strix bubo* ; germ. Uhu, Schuhu, Buhu, Buhuo).

Precum despre *ucoveică*, mai cu aceeași înfiorare și temere, auzim pe români foarte adeseori vorbind și despre *buvnă*.

Țipătul sau strigătul buhei sau buvei, în cele mai multe cazuri, și mai ales când se aude acesta în apropierea casei prevestește, după credința poporului român, moartea unuia dintre căseni sau altă nenorocire neașteptată.

Mare nenorocire prevestește această pasăre și atunci, când țipătul ei cel înfiorător se aude ziua. Așa se zice că, când cântă ea ziua, e semn de moarte și de boli rele precum : holeră, ciumă sau o scumpete foarte mare. Iar când cântă toamna, de timpuriu, prin sate e semn de bătălie, în țara aceea unde cântă².

Din cele expuse rezultă deci, după părerea noastră, că jocul *buvna*, *bufna* sau *puha* simbolizează pasărea prevestitoare de moarte, cu același nume, după cum simbolizează și jocul „*ciuștea*” descris mai sus, pe *ciuș*, care e asemenea o pasăre prevestitoare de moarte.

Merită a fi însemnat aici încă și aceea, că de la cuv. *buvnă* și *bufnă* s-au format în decursul timpului și verb. *a buvni* „a lovi” : *ce te buvnești de mine ?* „te lovești de mine ?” — *nu mă buvni* ; apoi *buvnit*, -ă „lovit, pălit” și *buvnitură* „lovitură, pălitură”.

LEAFA. Acest joc se aranjează astfel : se ia o draniță și se cioplește la un capăt mai lat, iar la celălalt mai îngust, dându-i-se forma unei lopațele, care în satele din Bucovina : Badeuț, Bilca, Ropcea și Mușenița, precum și în Rădășeni din Moldova se numește *leafă*², iar în satul Stupca, din Bucovina *leașcă*.

¹ S. Fl. Marian, *Ornitologia...*, t. I, p. 208—209.

² Dict. de An. Pletosu. În unele sate din Bucovina și Moldova precum bunăoară în Fundul Moldovei și Rădășeni se numește *leafă* și o lopătică mai mică cu care se *tăpșeste* sau *tepșeste* mămăliga înainte de ce se răstoarnă din ceaun pe fund, iar în alte sate o lopătică cu mult mai mare și mai lungă în coadă cu care se rade povidla de pe căldarea în care se fierbe. În fine, un murte, de pe hotarul Fundul Moldovei, din Bucovina, se numește *Lefele*.

Se pun apoi mai mulți inși, fete și feciori, roată împrejurul unuia, care stă în picioare într-un ungher de casă sau șade pe o lăiță și căruiă unu alt fecior îi ține mâinile la ochi, ca să nu vadă nimic. Pe când cel din mijloc e ținut de ochi, pe atunci unul dintre jucători îl lovește cu *leafa* peste spate. După ce a fost lovit îl lasă de ochi, anume ca să ghicească cine l-a lovit. Dacă ghicește, ocupă cel ce l-a lovit locul său, iar el îi ține ochii, de nu ghicește e din nou lovit cu *leafa* și cu cât mai greu ghicește, cu atât mai mult și mai des e lovit până ce trebuie să ghicească. De mult ori cel din mijloc, ca să nu vadă nimic și să nu prindă degrabă pe cel ce l-a lovit, se pune cu fața în jos spre o lăiță sau un scaun.

INELUȘUL. De-a *inelușul* sau *inelul*, numit altmintrelea și *de a veriga*¹, se joacă așa : se strâng mai mulți copii, uneori chiar și fete și feciori, la un loc și punându-se unul dintre dânșii cu fața la pământ, ceilalți înșirându-se împrejurul lui, pun fiecare câte un deget pe spațele celui ce stă cu fața la pământ. După aceasta ia unul un inel și umblând cu dânșul de vreo câteva ori pe deasupra degetelor, îl pune în urmă pe degetul unuia și, după ce l-a pus, zice :

Inelus
Învârtecuș
Pe-a cui degetuț te-am pus ?

Cel ce stă jos trebuie să ghicească pe-a cui deget se află pus inelul și dacă ghicește trebuie să se puie acela, la care s-a aflat inelul, cu fața la pământ, iar cel ce l-a aflat, luând inelul, face și el ca și premergătorul său cu dânșul.

În unele sate, din contră, toți jucătorii câți voiesc a se juca *de-a inelul*, se înșiră într-un cerc, ascund apoi un inel în palmele unuia și pun să-l caute. Cel ce caută zice :

Fă-te, drace
Nu te face
Scoat-inelul și-l dă-ncoace !
Scoate unu
Scoate două
Scoate nouă
Scoate câte-ți place ție
Iar pe unul mi-l dă mie !

Cel ce l-a aflat îl ascunde din nou și-n locul lui trebuie să-l ascundă acum acela la care l-a aflat².

LUMINĂRICA. Mai mulți băieți și copile, ori feciori și fete punându-se pe scaune, formează un cerc sau se așează în două șire și anume : băieții sau feciorii într-un șir, iar copilele sau fetele în alt șir, astfel că

¹ Inele cele simple și lătărețe se numesc în Bucovina, de regulă, *verigi*, sing. *verigă*.

² Uzitat în satele Tișeuț și Drăgușanca, din Bucovina.

amândouă șirele să vie față în față. Ia apoi unul dintre jucători o surcică, țandură ori un bețișor uscat sau un pai și aprinzându-l la un capăt îl dă vecinului său. Acesta, luând bețișorul sau țandurica aprinsă, care se numește în unele sate *luminărică*, iar în altele *focușor* îl dă mai departe. Și tot așa se părăndează, din mână în mână, până ce se stinge. Acela, la care s-a stins *luminărica*, e supus unei pedepse care constă, de regulă, într-aceea că trebuie să sărute pe toți ceilalți jucători, fără a lua în considerare etatea și sexul și anume dacă e băiat sau fecior sărută pe copile și față, iar băieților și feciorilor le sărută mâna. Tot așa trebuie să facă și față și copilele sau fetele, la care s-a stins *luminărica*.

Iaritatea produsă prin repejunea cu care caută fiecare să petreacă și să dea mai departe *luminărica* sau *ficușorul* din mână, face ca jocul acesta să fie foarte atrăgător ¹.

MANĂSTIOARA. Șase sau opt feciori se pun, umăr la umăr, într-un șir, stând în picioare, iar un al șaptelea sau al nouălea care e mai sprinten se suie deasupra pe umerele celor doi dintr-un capăt și stând cu un picior pe umărul unuia, iar cu celălalt pe al altuia, formează *mănăstioara*. După aceasta, unul dintre jucători strigă :

— Unde-ați văzut voi vreo mănăstire fără de clopot ?

Atunci unul care face pe *pălimarul* caută să amăgească pe un băiat, ca să fie *limbă la clopot*. Și cum l-a amăgit, îl ia în brațe și-l dă feciorului ce stă pe umerii celor doi. Acela, prinzând pe băiat de cap sau de urechi, adică cum îi vine la socoteală, îl ține în aer.

Nemijlocit, după aceasta, se vără *pălimarul* între feciorii cei doi, care țin clopotul pe umerile lor și prinzând limba, adică băiatul de picioare, începe a-l zgâțâi și trage încolo și înapoi, spunând că trage clopotul. În același timp alți doi inși, dintre care unul zice că e *popă*, iar altul *dascâl*, încep a cânta. Băiatul, la rândul său, durându-l capul, respectiv urechile, începe a striga și așa se face o gălăgie ca aceea, că toți cei de față încep a râde în hohote. Pe urmă, sub pretext că s-ar fi dogit clopotul și din cauza aceasta nu pot să-l tragă mai mult, dau drumul băiatului, care văzându-se scăpat, nu se arată mai mult în acea șeară printre feciori ².

În Munții Apuseni ai Transilvaniei jocul acesta se numește „*limba de clopot*“ ³.

CLEAPȘA. De-a *cleapșa* se joacă în modul următor : se pun mai mulți băieți într-un șir. Unul dintre dâșii ține pe cel dintâi de ochi, iar altul, dinapoi, îi dă o *cleapșă*, adică o palmă peste spate. După ce a căpătat *cleapșa* îi dă drumul și el trebuie să caute pe cel ce l-a *clepșit* și de-l găsește îl apucă de cap și-l pune în locul său, iar de nu-l nimerește, mai capătă o *cleapșă*, tot așa până ce nimerește pe cel ce l-a *clepșit* ⁴.

¹ Uzitat în satele Badeuț, Tișeuț și Bosanci și în orașul Suceava.

² Jocul acesta e uzitat în satul Bosanci.

³ Frâncu— Candrea, *op. cit.*, p. 174.

⁴ Jocul acesta e uzitat în satul Balaceana. Cuv. *cleapșă* „palmă“, e foarte uzitat în Bucovina. De la acest cuvânt s-a format verbul *a clepși* „a pălmui, a bate“ ; adj. *clepșit*, -ă „pălmuit, bătut“ ; subst. *clepșit*, -ă „pălmuit“ : ce voiește *clepșitul* sau *clepșita* aceasta de la mine ? În fine, *clepșit-ă* „bătut la cap, prost, năuc“.

CAPRA. Un fecior ia o secure și leagă de muchia acesteia două linguri, care au să închipuiască urechile și coarnele caprei, iar sub muche puțină lână lungă care are să închipuiască barba. După aceasta întoarce un cojoc pe dos, îl pune pe spate, vără toporiștea în una din mânecile cojocului, care însemnează grumazul caprei, și astfel apoi intrând în chip de *capră* în casă prinde a zbierea și a face fel de fel de bazaconii, încât sunt siliți să rădă toți cei ce se află în casă, până chiar și casnicii, care de-almintrelea sunt foarte supărați. Unul dintre cei de față, văzând că, capra zbiară prea tare și îi spun să nu zbiere, ci să se ducă mai bine la mort și să-l bocească. Ea nu răspunde nimic, ci ducându-se lângă mort începe a da din cap, făcându-se că-l bocește. După aceasta spun unii că i-e sete. Unul se duce și-i aduce o strachină cu apă și i-o dă să bea. Capra moaie barba în apă și dând din cap stropește pe toți câți se află în apropierea ei. Cei stropiți încep a striga pe dânsa și a o alunga. Capra mai zbiară ce mai zbiară și apoi, ieșind afară, se dezbrață.

CRAIUL. Se înșiră mai mulți inși, fete și feciori, împrejurul unei mese și pun mâinile una peste alta. După aceasta începe unul a număra de la 1—9 trăgând în același timp la fiecare numărătură câte o mână începând de dedesubt; acela, a cărui mână se trage ultima oară, e ales ca, *crai*. Atunci, unul dintre jucători strigă: „*crai*“! Iar *craiul* întreabă: „pe ce stai?“ Acela: „pe cei mi-i arunca“! *Craiul* zice mai departe, dacă jucătorul e fecior: „Du-te și sărută pe cutare fată sau mâna cutărei femei ori babe, ori icoana de pe pieptul mortului“, — sau îi dă altă poruncă; prin care crede că ar putea face pe cei de față să rădă. Dacă e o jucătoare, adică o fată, îi poruncește bunăoară să meargă și să sărute mâna cutărui moșneag sau cutărei femei sau pe cutare fecior, iar la urmă să-l sărute și pe dânsul, adică pe *crai*. Apoi strigă altul: „*crai*“! și tot așa merge jocul mai departe, fiind fiecare îndatorit a împlini orice i-ar porunci *craiul*¹.

MOARA. Cinci flăcăi închipuiesc *moara*. Doi inși aduc un scaun și puindu-l în mijlocul casei se culcă cu fața în jos pe dânsul, astfel, ca să vie cu capul la capetele scaunului, iar cu picioarele la mijloc, ținând în același timp fiecarele câte o *leafă* de draniță în mână. După aceasta doi inși îi acoperă cu un țol, ca să nu vadă. Un al cincilea, făcându-și barbă și mustețe de lână sau și de cânepă, ungându-se cu funingine pe obraz și îmbrăcându-se cu un cojoc întors pe dos, zice că e morar. Fiind toți gata, moara se pornește și începe a măcina, mișcându-se cei de pe scaun neîncetat și bătând cu *lefele* în picioarele scaunului în timp ce ceilalți doi inși scutură țolul. Iară morarul, bătând în dreapta și în stânga la pene, se face foc și pară de mânie că nu umblă moara bine. Tot atunci alți feciori vin, unul câte unul, și zic că au de măcinat ba orz, ba grâu, ba secară etc.²

¹ Uzitat în Vicovul-de-Sus.

² Uzitat în Bilca, com. de Iust. Cârdei.

CĂMILA. Se leagă doi băieți, spate la spate, cu o curea, se pune un cojoc întors pe dos peste dânșii, să ia o botă și punându-se într-însa o oală, i se dă unuia dintre cei doi băieți, ca să o ție și astfel formează o *cămilă*. Un al treilea băiat se leagă la cap ca un *turc*, ia un băț în mână, în loc de paloș, se suie călare peste cei doi, se duce astfel în casă, unde e mortul și făcându-se că e străin spune că vine din Turcia, că n-are bani de cheltuiială și că, din pricina aceasta, trebuie să-și vândă *cămila*. Un băiat din casă se face negustor și ținând într-o mână o pungă plină de sticle, pietricele sau cuie, zice că-s galbeni și întreabă cât costă *cămila* că el ar cumpăra-o. Turcul răspunde :

— O mie de galbeni !

— O mie ceri tu ? — zice mai departe negustorul — bine !... dar să vedem mai întâi ori de știe *cămila* juca :

— Foarte bine joacă ! — răspunde turcul,

— Aș vrea să văd !

— Haide, *cămilă*, la joc ! — strigă acuma turcul către *cămilă*.

Cămila începe a juca.

Negustorul se bucură de aceasta și-i dă 500 de galbeni.

Turcul o lasă cu 900. Negustorul îi dă 300 și tot așa se coboară în jos până ce ajung la două parale. Turcul, când aude aceasta, zice :

— Decât oi da-o cu două parale, mai bine o ucid și o arunec în râpă ! Și cum rostește cuvintele acestea, scoate paloșul și lovește cu dânsul pe *cămilă* drept în cap, adică în oală și cum strică oala cei doi băieți deauna se trântesc jos, făcându-se că a perit *cămila*, iar negustorul îi dă atât pe dânșii, adică *cămila*, cât și pe *turc* afară ¹.

În Vicovul-de-Sus, districtul Rădăuțului, jocul acesta se numește „*de-a calul*” și se joacă astfel : se leagă doi feciori, spate la spate, încinși ambii, la un ioc, cu un brâu sau funie. În capul unuia se pune o oală mare în loc de cușmă. Se acoperă apoi ambii peste cap cu un țol și un al treilea, ca stăpânul calului, încalecă punându-se între spetele celor doi. Un al patrulea se face a prinde calul de căpăstru și a-l aduce în casă, iar calul, intrând înăuntru rânchează, bate din picioare și azvârle, căutând a lovi pe cine-l va ajunge. Ducătorul zice atunci :

Feri ! ferii ! ferește-te lele !

Că-i cam cu năravuri rele

Și te-a lovi în măsele

Și-i rămânea făr-de ele !

Apoi, bătând în tașca, ce o are peste umăr, strigă :

— Cine cumpără !... cât dă ?... trei sute face calul !... cine de mai mult ?

Invârtindu-se și tropotind cu calul cei din casă dau fiecare câte ceva însă tot reducând prețul, până ce ajung la un ban.

Călărețul, tot răstimpul acesta, domolește calul, neîncetat, zicând : „prrr ! prrr ! prrr !”

Atunci vânzătorul : „decât cu atâta, mai bine i-oi crăpa capul !...” și cum rostește cuvintele acestea, lovindu-l cu bățul în cap, oala cade, toată hâmburi, jos.

¹ Acest joc e uzitat în orașul Suceava.

Cu acestea se încheie jocul și calul iese afară.

În Transilvania, districtul Năsăudului, jocul acesta se cheamă „*de-a vaca*” și se face așa :

Toți câți se află la priveghi rămân în casă, numai doi inși ies afară. Unul dintre aceștia se face *vacă* în acest mod : că celălalt grămădește pe dânsul atâtea vestimente câte cugetă, că le va putea suporta, ia apoi o oală, o umple cu cenușă și legând-o la gură o pune pe capul celui devenit vacă, legând-o, ca să nu cadă și așa vin apoi ambii în casă. Cel devenit vacă intră plecată cu mâinurile în jos, iar celălalt îl mână din dărăpt cu o vergeluță. Ajunși în casă, întreabă cel ce conducea vaca :

— Nu cumva ați cumpăra o vacă ?

— Vom cumpăra, dar ce ceri pe dânsa ? — răspund ceilalți.

— 3 fl. răspunde conducătorul.

— 3 fl. nu-ți vom da !... dar de cumva îți e de dat, dă-ni-o cu 4 fl.

— cu 4 fl. nu voi da-o, ci, de cumva vi-i de cumpărat, dați-mi 2 fl.

50 cr.

— Cu atâta nu vom cumpăra-o, ci, de ți-i de vândut, dă-ni-o cu 4 fl, 50 cr.

— Cu 4. fl. 50 cr. nu pot eu să dau o așa vită bună, ci mai bine o pocnesc în cap !”.

Atunci lovește vaca cu un baston și la această lovitură, oală se sparge, iar vaca se prăvale la pământ, prefăcându-se că moare ; mugește de vreo câteva ori, apoi se scoală, iar cei de față izbucnesc într-un râs mare, privind la vacă cum se scoală plină de cenușă, care mai înainte fusese în oală ¹.

PAPUȘELELE. Jocul acesta, numit „*de-a păpușelele*” sau „*de-a băieții*” se joacă astfel : se fac doi copii din draniță : un băiat și o copilă și se îmbracă în forma *păpușilor* în lungime cam de $\frac{1}{2}$ meru. Se ia apoi un scaun mai lung, se pun păpușile pe dânsul și se acoperă cu un țol, care spânzură de ambele părți până la pământ. După aceasta, vârându-se un flăcău sub scaun se ia scauhul și se duce încetșor în casă astfel ca și cel de sub dânsul să se poată târați neobservat, se pune în mijlocul casei și unul începe a cânta diferite cântece de joc. Cel de sub scaun se întoarce cu fața în sus, prinde păpușile de picioare și scotându-le de sub țol pe de o parte și pe de alta de sub scaun fără a-și arăta mâinile, le joacă în felurite chipuri făcându-le să salte, să se sărute, să se bată, să se cuprindă și iarăși să joace, producând prin aceasta râsul celor de față. În fine, după ce s-au săturat de joc, scot scaunul dimpreună cu păpușile afară și-l pun până la locul său de unde l-au luat ².

RĂDICAREA. Se iau zece flăcăi și unul dintre dâșii se culcă pe o lăiță sau pe un scaun cu fața în sus, iar ceilalți nouă înșirându-se împrejurul lui zic :

Suntem de toți nouă frați
Din toată lumea adunați.

¹ Com. de T. Simón.

² Com. de V. Turtureanu, preot.

Hal să-l bâzâim
Și-n sus să-l zvârlim !

După ce rostesc cuvintele acestea pune fiecare câte un deget sut cel culcat jos și așa îl rădică foarte ușor în sus.

E de însemnat că, dacă ar fi mai mulți ori mai puțini decât nouă flăcăi și de n-ar zice toți deodată cuvintele de mai sus, de-ar greși numai o singură literă, atunci, după credința poporului, nu ar putea nicidecum rădica pe cel de jos ¹.

MOȘNEAGUL ȘI BABA. Doi feciori merg în tindă sau în altă casă și, ungându-se cu funingine, se travestesc în haine cotrențoase și comice. Unul se face *moșneag*, punându-și barbă de câlți și o cușmă ruptă sau întoarsă pe dos în cap, iară celălalt se face *babă*. După aceasta, vine mai întâi baba în casă, dă bună vremea și se roagă de găzduire. Apoi, se aude moșneagul tușind prin tindă. Baba se ascunde sub masă sau în alt ungher. Moșneagul gârbov și cu ghebă în spată, intră înăuntru încet, gâfâind, tușind și ținând o cârjă în mână ; la intrare se face a poticni, unul îl prinde și-i ajută a se ține, ca să nu cadă jos. După ce-și mai vine în fire începe a istorisi despre pătărăniile câte le-a avut cu baba, cum l-a lăsat aceasta și cum o caută de un timp mai îndelungat prin toate satele și nu o poate afla. Moșneagul nu prea vede nici nu prea aude bine, de aceea trebuie să i se strige tare la ureche. Unul îi spune că el îl va duce la babă, dar pentru aceea să-i lucreze ceva. Moșneagul zice că el poate cosi, face cântâni etc. Cel ce i-a spus că-l va duce la babă, îl pune să cosească. Moșneagul se face a cosi cu cârja, ghiontind în dreapta și stânga pe cei din casă, care se rădică pe lăiți, pe scaune, pe cuptor, mai pe scurt pe unde apucă, numai să nu fie ajunși de coasa moșneagului. După aceasta se face că adună, ghiontind acuma cu cârja pe sus. Îi mai dau și altele de lucru și el iarăși începe a face pozne de ale sale. În urmă, cel ce i-a spus că-l va duce la babă, îl ia de mână și ducându-l la o fată sau nevestă tânără, îl întreabă ori de nu e aceea baba lui. El răspunde că pare că ar semăna, dar nu e *baba* lui. Cei de față prind a râde în hohote. În sfârșit, ajung și la babă. Moșneagul cum o vede, prinde mai întâi a plânge de bucurie, apoi începe a o trage la răspundere pentru ce l-a lăsat și-n urmă a o certa și muștra în modul celor bătrâni, până ce toți cei de față se satură de răs. Când voiește să iasă moșneagul și baba, ca să meargă acasă, atunci unul, lunând o lumină, o potrivește astfel că-i aprinde barba. Moșneagul o stinge și iese afară suduind. Cu aceasta se încheie apoi și jocul ².

MANZULICA. De-a *mânzulica* se joacă opt flăcăi. Fiecare flăcău ține în mână câte o carte. 1. e rege, 2. comisar, 3. doctor, 4. pațtir, 5. păgubaș, 6. tâlhar, 7. mânzulică și 8 orariul, care arată 10 ore. Comisarul deschide cartea sa și întreabă : „Care este pațtir“ ^o

¹ Acest joc uzitat în satul Bilca, mi l-a comunicat Iust. Cârdei, stud. gimn.

² Com. de V. Turturenu, preot.

Panțirul vine, bate la ușa comisarului și zice că el este polițai și-i dă o ciuște în mână.

Comisarul ia ciuștea și-i dă cinci la palmă, zicând :

— Asta-i leafa ta pe-o lună !... Dacă te-i purta bine, dacă vei păzi târgul cum se cade, ca să nu fie nici o pagubă într-însul, atunci ți-oi mări leafa. Iară dacă s-a întâmpla să fie vreo pagubă, să vii îndată și să-mi spui !

Panțirul iese.

Iată că într-o miercuri vin niște jidovi la târg cu marfă de vândut și cu o căruță la care este prinsă o *mânzulică* și trag pe piață. Peste un ceas vine stăpânul căruții la panțir și-i spune că i-a furat cineva mânzulica.

Panțirul merge la comisar și-i spune că i s-a furat jidovului mânzulica.

Comisarul îi zice să meargă în târg și să caute câte ceasuri sunt și să ia totodată și pe păgubaș ca să-i arate unde are prepus că i s-ar afla mânzulica și să-i caute numai decît mânzulica. Îi spune totodată să ia seama că acuma e noapte, să nu se atingă de ușa regelui,

Că ușa e pe din față
Legată toată cu ață
Iară pe din dos
E legată cu rogoz
Cum pui mâna pică jos.

Păgubașul merge pe la case, unde are prepus că s-ar afla mânzulica și, ajungând la una, bate să i se deschidă.

Ușa îi arată 10 ore.

Se duce mai departe până dă de tâlhar.

Panțirul ia pe tâlhar și-l duce la închisoare și spune comisarului că a găsit pe tâlhar.

Comisarul spune să-l aducă dimineța, ca să-l tragă la răspundere, să-l bată și apoi să-l ia la cătane. Dimineța cheamă pe doctor, ca să-l cerceteze de poate sluji la oaste, ori ba.

Doctorul îl cercetează și aflându-l că e bun, îl tunde, îl jură și-l îmbracă cu un cean în cap și-i pune o *coromâslă* pe spinare ; apoi îl scoate afară, îl pune la fereastră, înaintea casei, și-l învață să strige „berdo”¹. Apoi întreabă pe oamenii din casă :

— Cum stă ?... bine ?

— Ca un câne

răspund aceștia. Și după aceasta se-ncepe jocul din nou²

PRÎȘCALA. De-a *prîșcala* se joacă astfel : se ia o bucată de dra-niță și se despică la un capăt. Aceasta se numește *prîșcală*. După aceea, alege tineretul pe unul mai bătrân. Acesta ține cu mâinile ochii unuia, ca să nu vadă, iară ceilalți îl croiesc cu *prîșcala* peste spate. După aceea, cel

¹ *Berdo*, de la germ. *wer da*.

² Uzitat în Suceava.

bătut se scoală și dacă poate ghici pe unul dintre cei ce i-au dat cu prișcala, acela merge în locul lui. Așa se părăndează mai toți câți au început jocul de-a prișcala ¹..

STICLA-N GRINDĂ. De-a lipitul sticlei în grindă sau de-a scurge sânge din grindă se joacă în următorul mod : un flăcău ia un scaun înalt așa ca, suindu-se pe dânsul, să poată ajunge până la grindă. După aceea, ia un hangeriu sau un alt cuțit lung și o sticlă sau o ulcică plină cu apă, implântă cuțitul în grindă și implântându-l se face că-l scapă jos. Zice apoi cătră unul dintre cei de față să-l rădice de jos și să i-l dea, că altmintrelea nu poate să sloboadă sânge din grindă sau să lipească sticla de aceasta. Acela, neștiind cum merge jocul și așteptând cu nerăbdare să vadă cum se va slobozi sânge din grindă, se pleacă după cuțit. Atunci cel ce voințește să sloboadă sânge sau să lipească sticla cu apă o întoarce repede cu gura în jos și i-o toarnă după cap. Văzând aceasta cei de față abia se pot ținea de răs. După cuțit se pleacă, de regulă, un băiat sau o copilă, căreia nu-i este defel cunoscut jocul acesta ².

MARUL. Se pun rând două lăiți, pe care stau alătura câte patru inși, astfel ca să vie față în față. Se aduce apoi o strachină plină cu mere și se pune la mijloc. După aceasta trebuie fiecare să spuie câte o minciună. Acela, care a spus cea mai mare minciună, dimpreună cu cei ce stau în rând cu dânsul capătă apoi câte un măr. Așa trebuie pe rând să spuie fiecare câte o minciună ³.

CIOARA. Acest joc îl joacă mai mulți inși. Unul dintre jucători pune mâna pe un scaun și apoi rădicându-l în sus, zice „cioara zboară-n sus“. Toți ceilalți trebuie să rădice după dânsul mâna în sus și să zică „cioara zboară-n sus“. Dacă nu rădică mâna la timp sau dacă nu rostește corect cuvintele de mai sus, atunci capătă de la toți ceilalți cu ciuștea la palmă. Se întâmplă însă adeseori că cel dintâi numește un obiect, care nu poate să zboare, zicând că zboară, atunci ceilalți trebuie să ia foarte bine seama și numai atunci să rădice mâna în sus și să zică zboară, când obiectul numit într-adevăr e în stare să zboare. Dacă greșește e pedepsit, bătându-se cu ciuștea la palmă ⁴.

URSUL. Un fecior pregătește două funduri în forma unui talger. Vine apoi în mijlocul casei, se pune cu fața la pământ și întinde mâinile înaintea cât poate ajunge. Un alt fecior ia un cuțit și-l înfige cu vârful în pământ lângă degetele celui de jos. Cuțitul înfipt e ursul, iar feciorul de

¹ Uzitat în satul Căndreni.

² Uzitat în mai multe comune din Bucovina.

³ Uzitat în Bosanci.

⁴ Uzitat în Tișeuț.

jos e *vânătorul*. Acuma, vânătorul se trage pe vârful degetelor de la picioare, fără de a ieși din locul unde se află, ia în mâni ambele funduri și astfel stă apoi înbrâncit pe vârful degetelor de la picioare și răzimat cu mâinile pe cele două funduri. Cu un fund trebuie să se întindă și lovind *ursul* (cuțitul) să-l răstoarne. Mai înainte de aceasta însă trebuie să răspundă la întrebările ce i se pun. Un fecior adică, îl întreabă : „Unde te duci“ ? — „Să împușc ursul !“ — răspunde acesta. — „Unde ți-e pușca ?, unde ți-e praful ?, unde-ți sunt plumbii și capsele ?“ — La fiecare întrebare vânătorul de jos trebuie să arate cu fundul în mână în acea parte a trupului, unde ar avea să poarte lucrurile întrebate : la umăr, la sold, la spate, dar neclintindu-se defel din loc. Arătând însă la întrebările făcute e foarte greu de a păstra cumpăna și a nu cădea mai de multe ori jos. La culcarea ursului, ceea ce trebuie s-o facă cu fundul în mână, cade asemenea de mai multe ori și numai după mai multe încordări îi succede a-l doborî pe urs, ceea ce face celor de față mult haz și râs ¹.

GASCA. Se pun mai mulți flăcăi, fete și bărbați roată pe scaune în mijlocul casei. Se alege apoi unul mai bătrân dintre dânsii, care se numește *căpitan* sau *gâscariu* și care să poarte *gâsca*. Acela ia o bucățică de lemn în mână cu care să bată la talpă și aceea se numește *gâsca*. După aceasta începe a juca și a descânta *gâsca*, zicând :

Astă gâscă bătrână,
De la mine din mână,
E a lui popa Vlad
Din orașul Bârlad
Care 12 ouă s-a ouat
Și penele i-au picat.

La aceste cuvinte, cel din dreapta comandantului zice :

— Are *gâsca* ou ?

— Are unul ! — răspunde comandantul dând-o, în același timp, mai departe celui dintâi din mâna stângă.

Acela, luând-o în mână, zice :

Cine vrea să cumpere
Astă gâscă bătrână,
De la mine din mână.
Astă gâscă a lui popa Vlad
Din orașul Bârlad
Care 12 ouă s-a ouat
Și penele i-au picat ?

Cel ce vrea să o cumpere întreabă :

— Are *gâsca* ou ?

Cel ce o ține în mână întreabă, la rândul său, pe comandant :

— Are *gâsca* ou ?

¹ Com. de V. Turtureanu, preot.

— Are unul — răspunde comandantului.

Acuma cel ce o ține în mână, întorcându-se către cumpărător și dându-i găscă, zice :

— Are unul !

Acesta iarăși întreabă : „Cine vrea să cumpere găscă de la mine ?“

Și tot așa se poartă și se vinde găscă, din mână în mână, până ce ajunge la douăsprezece ouă.

Și dacă unul, în răstimpul acesta, greșește a întreba sau a răspunde cum se cuvine, atunci căpitanul, adică purtătorul găștii, zice :

— Cutează de leapadă găscă jos !

— Nu cutez ! — răspunde respectivul.

— Îndrăznește !

Cel ce a greșit pune acuma găscă jos, în mijlocul jucătorilor.

— Cutează N.N. de te scoală și ia pe dumnealui de un picior ! — zice mai departe căpitanul către un alt jucător, arătând cu mâna către cel ce a greșit.

— Nu cutez ! — răspunde provocatul.

— Îndrăznește !

Acela se scoală și rădică pe cel ce a greșit de un picior.

— Cutează de ia găscă de jos ! — zice căpitanul mai departe către cel provocat.

— Nu cutez ! — răspunde acela.

— Îndrăznește !

Provocatul rădică găscă.

— Cutează și-i dă d-sale 12 găște la talpă — zice căpitanul iarăși.

— Nu cutez !

— Îndrăznește !

Acela îi dă 12 găște la talpă, dară n-are voie să numere, ci numai să strige „*de-a găscă !*“ Și dacă împlinește numărul de 12, norocul lui, de nu, capătă și el la talpă, asemenea 12 găște.

Și tot așa prourmează jocul până ce ajung la 12 ouă.

După aceasta iarăși începe căpitanul a descânta găscă și a zice :

Astă găscă bătrână
De la mine din mână
E a lui popa Vlad
Din orașul Bârlad
Care 12 ouă s-a ouat
Și penele i-au picat.
Ba !... nu e adevărat
Astă găscă nu-i a lui popa Vlad
Din orașul Bârlad
Astă găscă-i din Bacău
Și stăpânul ei sunt eu.
Și s-a ouat câte un ou
Și-a avut douăsprezece ouă
Și-am pus-o și le-a clocit
Și-a scos doisprezece bobocii
De-a dragul să cați la ei.
Și după ce mi i-a scos
Am luat bobocii-n poală

Iară găscă subsuoară
Și am dus-o pân-la moară
Și am dus-o pe-un tăpșan
La moară la Rotopan
Și-am lăsat-o acolo
Și-a venit vulturul sur...
Nu s-apuce un boboc doi,
Și să fugă-ntr-un fundoi
Da el, mări, a apucat
Și în ghiare mi-a luat
Găscușoara cea bătrână
Ce i-a fost mai din demână
Și mie de treabă bună.
Da mie nu mi-i de găscă
Cum mi-i de pene
Că făceam din ele
Douăsprece cară de nuiete

Și Ingrădeam Ieșii,
 Să nu intre *pliseștii*.
 Ingrădeam Burdujenii,
 Să nu intre armenii.
 Ingrădeam Șeptelicii,
 Să nu intre calicii.
 Ingrădiam Ițcanii,
 Să nu intre țiganii.
 Și Ingrădiam tot cutul,
 Ca să nu intre mutul.
 Dară nu mi-l de pene
 Cum mi-i de piele
 Că o dam la dubălar
 Și făcea douăsprece săftiele
 Și o dau la ciobotar
 Și făcea papuci din ea
 Și îi dau la domnișoară
 Și mi-i purta în picioare
 Și-atunci nu umbra desculțate
 Ci mi-ar fi-umbat încălțate.
 Dar nu mi-i de piele
 Cum mi-i de picioare
 Că făceam din ele
 Douăsprece rășchitoare
 Le dam fetelor fecioare
 Să le aibă-n șezătoare.
 Dară nu mi-i de picioare
 Cum mi-i mai ales de cap
 Că făceam un comănac
 Și-l puneam lui N. în cap.
 Și nu mi-i nici de cap
 Cum mi-i de ochi
 Că făceam dintr-înșii *plochi*
 Și-i puneam
 Pe drumul împărătesc
 Și mergeam
 În zile de sărbătoare
 Pe lângă ei la primblare.
 Și nu mi-i de ochi
 Cum mi-i de bot
 Că făceam din el un pod
 Și-l puneam la Badeuț
 Să treacă la Rădăuț.
 Și nu mi-i de bot
 Cum mi-i de nas
 Că făceam din el un bas
 Și nu mi-i de nas
 Cum mi-i de limbă

Că făceam din ea o drâmbă
 Și-o dam la o domnișoară
 Să-mi cânte o doinișoară.
 Și nu mi-i de limbă
 Cum mi-i de gâtlan
 Că făceam un fluieran'
 Și-l vindeam unui cioban.
 Dar nu mi-i nici de gâtlan
 Cum mi-i de rânză
 Că din rânză
 Făceam 12 putine de brânză
 Și le dam la brânzari să vânză.
 Dar nu mi-i de rânză
 Cum mi-i de mațe
 Că din mațe
 Făceam 12 cârnațe
 Și le dam la cârnățari
 Să le vânză la drumari.
 Și de nu făceam cârnațe
 Făceam 12 gHEME de ață
 Și le dam la cojocari
 Să coasă cu ele
 Pieptare și cojocel
 Pentru fete tinerele,
 De seama drăguței mele.
 Dar nu mi-i de mațe
 Cum mi-i mai ales de fiere
 Că făceam 12 putini de miere
 Și de dam la negustori mari
 Să le vânză la boștinari ;
 Da nu mi-i de fiere
 Cum mi-i de plămâie
 Că făceam 12 alămâie
 Și le dam la bătălie
 Să le vânză ;
 Nu mi-i de plămâie
 Cum mi-i de mai
 Că din mai
 Făceam un buhai
 Și-n târg îl duceam
 Și acolo îl vindeam
 Și mă-mbogățeam
 Heuca, heuca
 Pe sub ceuca.
 Ceuca c-un pocriș¹ în cap,
 C-un șoric² pe după cap.
 C-un talger de brânză în buze,
 N-ați și ție de sămânță³.

¹ *Pocriș* se numește un fel de tălgerel cu care se acoperă oalele cu smântână și cele ce fierb.

² *Șoric* se numește pielea de pe porc, după ce aceștia se taie și se pârlesc.

³ Uzit mai ales în Suceava.

LEUCA. Jocul acesta e uzitat în comunele din Vrancea, unde se joacă mai ales împrejurul focului, despre care am amintit mai sus. El se începe cu cuvintele următoare :

Ce-l sus, măi ?
Luna, stăi !
Da dincoace ?
Leuca întoarce ;
Te-ai întors
Dă-te jos !

În tot timpul, cât se joacă acest joc, flăcării și fetele se bat cu țușca, iar un fluieraș cântă „cântecul priveghiului“ pe care îl notăm aici, după cum l-a cântat din fluier un cioban din comuna Tichiriș. Asemenea cântec nu se află decât la locuitorii din Vrancea. Iată-l ¹ :

SUBETUL. Acesta asemenea e uzitat numai în Țara Românească. El se face astfel :

Cum înoptează se umple ograda, unde e mortul, de băiețândri, moșnegi și neveste.

¹ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 18—19.

Fac un foc de găteje în mijlocul ogrăzii și apoi, se pun pe nebunii. Când pălălaia focului începe să vânture în șuviți, făcând să salte umbrele fără capăt ale corpurilor celor adunați, în toate părțile, atunci trei sau patru mai zdraveni apucă deodată unul pe altul, de poalele cămeșii și încep a încura în fugă toată ograda, cântând pe un glas și pe o măsură cât îi ia gura :

Cine joacă șubetu
Că-mi e drag ca sufletu !

Șireagul se lungeste iute.
Atunci ocolesc focul în fugă.
Toți fac ochii cât pumnul.
Odată capul și coada se răsucesc în loc, trăgând lanțul prin pară.
Pe cel ce cade în păcatul ca să vie pe foc, trebuie să sară pe jărat, ca și când ar juca *bătuta*.
Atunci stoluri de hohote se ridică din toate părțile.
Când scapă, nu-l ajungi nici cu pușca.
În chipul acesta însă, când se joacă *șubetu*, mulți se părlesc¹.

BUTEA CU CURECHIUL. Acest joc, uzitat în Transilvania, districtul Năsăudului, se face astfel :

Unul, care este mai puternic, șade pe un scaun sau, după cum se află în casele poporului de rând, pe o laviță. La acesta în poală se pune un altul, asemenea de constituție corporală voinică, care se îmbrățișează de către cel dintâi cu mâinile peste piept. Tot așa și cel de al doilea ține în poală pe un al treilea și așa mai departe.

Primul, adică cel ce șade pe scaun sau pe laviță, semnifică *butea*, iar ceilalți *căpăținele de curechi*.

Unul însă e liber și acela, apropiindu-se de *bute*, zice :

— Am venit să-mi dai o căpățână de curechi !

— Despre mine numai de vei putea scoate, căci e foarte înghețat — răspunde *butea*.

Atunci, cel ce a cerut de la *bute* o căpățână de curechi, apucă de mână pe cel din urmă, care șade în poala altuia, și dacă-i succede a-l scoate din mâinile celorlalți, care tot se încoardă de-a rezista desfacerii, vine și a doua oară și zice :

— Vin să-mi dai o căpățână de curechi !

Butea îi răspunde ca și mai sus.

Acuma, atât acesta cât și cel ce l-a scos mai înainte, se încoardă a scoate din mâinile celorlalți, iar pe ultimul, adică pe acela care mai înainte fusese penultimul.

Astfel se continuă jocul acesta până ce, în urma urmelor, trag și rădică cu toții *butea* de pe scaun².

MĂȚA OARBĂ. Acest joc, uzitat asemenea în districtul Năsăudului, din Transilvania, se face așa :

¹ Vezi „Românul”, an. XXXIV, București, 1880, nr. din 4/16 martie.

² Com. de T. Simon.

Unuia dintre cei de față, la priveghi, i se leagă ochii cu o năframă, așa ca să nu vadă nemică. Ceilalți umblă prin casă, și cel legat la ochi, care se numește „mâța oarbă“, umblă, ca să prindă pe vreunul. Cel prins devine apoi „mâța oarbă“, i se leagă și lui ochii ; și așa mai departe ¹.

În Moldova, jocul acesta se numește „baba oarbe“ ² și se face tot așa, ca și în Transilvania și Bucovina.

ALBELE sunt uzitate mai ales în Transilvania, comuna Sâncel.

Se creapă un lemnișor rotund, ca degetul de gros și tot atât de lung, tocmai pe la mijloc ; o jumătate a aceluia se înseamnă cu cruce (+), iară cealaltă cu numărul cinci (V). Jumătățile acestea de lemnișor, numite *albe*, le aruncă apoi fiecare pe rând și, după cum se așează pe masă, i se ascrie celui ce le-a aruncat și pedeapsa, care constă din bătaia la palmă ³.

Afară de jocurile înșirate până aici, se mai joacă încă și multe altele, a căror procedură însă nu ne-a fost până acuma cu puțință a o afla, bunăoară ca : *cristeii*, *foii*, *scroafa*, *palma furată*, etc. apoi jocurile gimnastice ca *ciurul* și multe altele, care sunt uzitate în Munții Apuseni ai Transilvaniei ⁴, apoi *halea-malea*, *de-a mișoarea*, care sunt uzitate mai cu seamă în România ⁵ și care se joacă nu numai la priveghi, ci și în alte ocazii.

Astfel, unii istorisind diferite povești și anecdote, alții jucând diverse jocuri, se priveghiază mai fiecare mort, de cum înserează și până ce se face ziuă, când se depărtează fiecare la ale sale, mulțămind celor din casă pentru băutura și gustarea ce le-au dat-o în decursul priveghiului zicând : „Dumnezeu primească... să fie de sufletul celui repauzat, pe care Dumnezeu să-l ierte și să-l primească întru împărăția cerului !“.

¹ Com. de T. Simon.

² T. T. Burada, *op. cit.*, p. 18.

³ Com. de Rom. Simu, *învăț.*, în Orlat.

⁴ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 174.

⁵ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 18.

Stâlpii

În cele mai multe părți locuite de români este datină ca în decursul priveghiului, pe lângă jocurile uzitate la această ocazie, să se citească și „stâlpii” pentru cel repauzat.

Sub cuv. „stâlpi” se înțeleg evangheliile celor patru evangheliști Matei, Marcu, Luca și Ioan care se citesc de către preotul local, iar citirea evangheliei numai a unui singur evanghelist se numește *un stâlp*¹.

În unele părți ale României este datina ca preotul să citească stâlpii de cum se așează mortul pe masă și până ce se scoate din casă spre a se duce la groapă². Datina aceasta însă atârnă mai mult de averea mortului; cine n-are cu ce plăti se mulțamește și cu mai puțină cetație³.

În unele părți din Moldova și anume în unele sate din județul Suceava, plaiul Muntele, se citesc uneori nemijlocit după ce s-a așezat mortul pe masă sau pe laiță. Cum vine preotul citește mai întâi canonul de ieșirea sufletului, face apoi ectenia morților sau panachida, până la sfârșit, și pe urmă se pune la capul mortului sau pe un pat și citește câte un *stâlp* (evanghelist)⁴.

În alte părți, tot din Moldova, este, din contră, datină ca preotul să citească stâlpii în odaia mortului la lumina a două sfeșnice cu lumânări groase de ceară, după puterea mortului, numai în decursul priveghiului, pe când tineretul își petrece în tindă la lumina opaițului ori afară la lună⁵.

În Bucovina, unde sub cuv. *stâlpi* se înțeleg numai cele 12 evanghelii ale Învierii⁶, era mai nainte asemenea datină ca preotul să-i citească în decursul priveghiului și, pentru fiecare *stâlp*, căpăta câte un leu șain. De vreo 40 de ani încoace însă datina aceasta s-a casat, mai preutindeni.

În timpul de față, preoții din Bucovina nu citesc în vremea aceea, cât stă mortul în casă, nimic altă, doară atâta că unii îi fac câte o *panachidă*. Dar și aceasta o fac, de regulă, numai la oamnenii cei mai avuți și cu vază în sat.

În locul preoților însă citesc dascălii psaltirea și anume totdeauna noaptea, adică în decursul priveghiului, la capul mortului și în patru răs-

¹ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 18. — Com. de Rom. Simu, învăț., în Orlat.

² T. T. Burada, *Înmormântarea...*, *op. cit.*, p. 13.

³ A. Lambrior, *op. cit.*, p. 152.

⁴ Dict. de S. S. părintele Lateș, preot.

⁵ A. Lambrior, *op. cit.*, p. 152.

⁶ Com. de Av. Macovei, preot.

timpuri, care asemenea se numesc *stâlpi*. După fiecare stâlp, care conține câte cinci caftisme, dascălul face câte o mica pauză.

În Vicovul-de-Sus, districtul Rădăușului, la fiecare pauză se aprinde toiagul de pe pieptul mortului, și bocitoarele, câte sunt de față, se pun pe rând de bocesc, însă numai în casă, nicidecum afară, sub cuvânt că noaptea nu e bine a boci afară. După ce încetează bocitoarele de bocit, toiagul se stinge, și dascălul iarăși începe a citi stâlpul următor și tot așa face el, până ce sfârșește toți sfinții de citit ¹.

Ca și în Moldova, așa și în Bucovina, tineretul, dacă se află în una și aceeași casă, n-are voie să se joace în timpul citirii stâlpilor.

În fine, trebuie să mai amintim încă și aceea că stâlpii ce se citesc la această ocazie, ca și evanghelile, ce se citesc în decursul *stărilor*, care asemenea se numesc în unele părți ale Bucovinei *stâlpi* și despre care vom vorbi în unul din capitolele următoare, însemnează *vămile* de pe cealaltă lume, iară citirea lor în decursul priveghiului se face cu scopul ca cel repauzat să poată mai lesne trece prin aceste vămi.

¹ Com. de V. Turtureanu, preot.

Zorile

Sub cuv. *zori* se înțelege o specie anumită de bocete, care sunt cunoscuțe și uzitate, după cât știu eu până acuma, numai în Banat și care se cântă nemijlocit înainte de revărsatul sau pe la revărsatul zorilor și mai ales în prima dimineață după repauzarea unui fecior, a unei fete sau a unei neveste tinere¹. Numirea lor le vine, așadar, parte de la zânele *Zori* care se invocă spre deșteptarea celui repauzat, parte de la timpul când se cântă. Iar cântarea sau bocirea lor se exprimă prin verbul a *striga*, mai rareori a *cânta*. De aici vine că în unele părți acțiunea acestei specii de bocete se numește *strigătul*² sau *strigarea zorilor*³, iar în altele *cântecul zorilor*⁴.

În șirele următoare reproducem *Zorile* proprii, adică numai acele bocete în care se invocă zânele cu acest nume.

În comunele din jurul Maidanului și îndeosebi în Cacova și Vărașdia cum moare cineva în familie și se lățește vestea despre cazul morții, prin comună, mâne zi în zori, patru, șase ori opt femei dintre consăngeni, — ori și străini — venind la casa celui mort se așează jumătate la un colț și cealaltă în celălalt colț de-a lungul casei și încep alternativ a striga *Zorile* cântând.

Trupa primă cântă cu un glas jalnic — pătrunzător strofa întrebătoare, iar cealaltă asemenea cu același glas răspunde :

— Zorilor, surorilor,
Mândrelor voi zânelor !
Ian grăbiți voi de ziliți
Și pe Ion îl întâlniți
Și-l întoarceți înapoi
Să vină el iar cu voi
L-astă lume luminată
De Dumnezeu bun lăsată.
La vânt, ploaie și la soare
Și la apă curgătoare.
— Noi, acum vezi că grăbim

Iacă deloc că zilim
Dar nu-ntoarcem înapoi
Pe Ion a veni cu noi
Ci că vremea ne-a venit
De pornit la răsărit
Unde-un măr mândru-nflorit
De tot că s-a veștejit.
— Zorilor, surorilor,
Mândrelor voi zânelor !
Ce grăbiți voi de ziliți
Și pe Ion îl despărțiți

¹ Ioan Becineagă, „*Zorile*“, *datine populare*, în „*Familia*“, an. XI, Budapesta, 1875, p. 566 și 269 ; — Vioara Magdu, *Zorile*, în „*Gazeta Transilvaniei*“, an. LIV, Brașov, 1891, nr. 22 : „*Zorile*, un gen al poeziei populare care se cântă înainte de revărsatul zorilor la cazuri de moarte și exclusiv la fete, la neveste și la juni“.

² I. Becineagă, *op. cit.*, p. 268.

³ Aurel Iana, „*Jalea Românului*“, *Credințe și datini*, în „*Familia*“, anul XXVI, Oradea Mare, 1890, p. 546.

⁴ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 82.

De jocuri nejucate
 De lucruri nelucrate
 De flori mirositoare ?
 D-albe și rumenioare
 — Noi grăbim, vezi de zilim
 Nu pe Ion să-l despărțim
 De jocuri nejucate
 De lucruri nelucrate
 De flori mirositoare
 D-albe și rumenioare
 Ci că vremea ne-a venit
 Acum iară de pornit
 Căci, câte flori împusc,
 Toate pe una jălesc.
 Și câte în lume înflor,
 Toate lui se-nchină cu dor.
 Și câte din lume trec, .
 Toate pe el mi-l petrec,
 — Zorilor, surorilor
 Mândrelor voi zânelor !
 Ian grăbiți voi de ziliți.
 Apoi bine voi să faceți
 Pe el înapoi să-ntoarceți
 L-astă lume minunată
 De Dumnezeu bun lăsată.
 La vânt, ploaie și la soare
 Și la apă curgătoare ;

La frați, surori și la mamă
 Care pe ea cu dor o cheamă.
 — Bine, că noi vom grăbi
 Și de loc că vom zili
 Dar cine-n lume că poate
 Să-mplinească doruri toate ?
 Ce ursita a ursit,
 Și-n lume s-a împlinit
 Rămâne nestrămutat,
 Chiar și pentru împărat.
 A plânge putem și noi
 Dimpreună și cu voi
 Plângeți și voi codrilor
 Mândrelor pădurilor.
 Plângeți și voi munților
 Și voi mândre văilor.
 Plângeți și voi apelor,
 Dimpreună pietrelor.
 Plângeți dobitoacelor,
 Dimpreună lemnelor.
 Plângi tu lună și tu soare
 Când omul din lume moare.
 Plângeți și voi patru vânturi
 Din toate patru pământuri.
 Plângi o lume și alină
 Cîlpa cu suspinuri plină
 Că o stea iar a căzut
 Și din lume a trecut¹.

În comuna Ecica, comitatul Torontal, fetele și nevestele, care se adună să strige *Zorile*, le cântă mai întâi în odaia, unde se află mortul, apoi ies afară și se suie undeva la o înălțime oarecare pe paie sau pe o clăie de fân și de acolo le cântă :

— Zorilor
 Surorilor,
 Unde-ați zăbovit
 De n-ați înflorit
 Și azi dimineață
 Ca eri dimineață ?
 — Noi am zăbovit
 La Iele-am plivit
 La Iele cu lacrimi
 Că s-a despărțit
 Tânăra Mariuță²
 De către măicuță
 De către tăicuță
 De către frățiori
 De către surori ?...

¹ Aurel Iana, *Jalea românului...* p. 546.

² Aici se pune numele celui repauzat.

Textul acesta precum și cel al celorlalte bocete, care se mai cântă la această ocazie e însoțit de o melodie frumoasă și duioasă, încât storce lacrimi de la toți cei ce o ascultă ¹.

În comunele Domanu și Colnic din Comitatul Carașului în Banatul timișan se adună de năntea sau sub ferestile casei, unde se află mortul, nouă femei cântătoare și postându-se aicea încep a striga *Zorile*, ca să ajute celui repauzat, doară se deșteaptă.

Că zorile s-au vărsat
Și el nu s-a deșteptat

sau să-l conducă la locuința eternă, unde nu este răutate, unde nu e în-
trigă deșădătoare, nu sunt suspine, nu lacrimi de durere, ci viață eternă.

Femeile adunate, formând o grupă, încep cu un glas armonios, dar
totodată și foarte duios a striga *Zorile* astfel :

— Scoală-mi-te, scóală !

Sorióară dragă,
Scoală și te roagă
L-ale mândre Zori
Pân-de nouă ori,
Ca să nu grăbească,
Ca să nu pornească
Cu tine la rai
La rai
La vilai
Unde te așteaptă
Măicuța și tata
Frați și surorele
Vărstnicele tale.
La fântână lină
La scaun de-odihnă.
Scoală scumpă dragă
Scoală și te roagă
Și la săntul soare
Și la vânt de boare
Să nu prea grăbească
Zori de să-și ivească
Pân-te vom griji
Pân-te vom găti.
Prânzișor ți-om pune,
Pâne și legume.
C-ai să mergi departe
Pe căi neumbrate,
Pe căi vei vedea
Și te-i spăimânta
Cete de tâlhari
Și de vameși mari
La vămi când vei trece
Frică vei petrece ;
Dar tu vei lua

Și din sân vei da
Te-i răscumpăra
Cu nouă crițari
De vameși tâlhari.
Seama bine ia
Că tu vei vedea
Pe tatăl cel sfânt
Pe scaun odihnind.
El apă-ți va da
Că doar vei uita
Pe măicuța ta
Și te îndireaptă
Pe mâna cea dreaptă
Pe unde te vei duce
Iar vei mai ajunge
La pom înflorit
La altu-mpupit.
Tatăl va cerca
Floricele-a-ți da
Că doar vei uita
Frați și surorile
Multe neamurile.
Scoală scumpă dragă !
Scoală și te roagă
La mândrele Zori
Pân-de nouă ori
Să mai zăbovească.
Să nu prea grăbească
Raze a-și ivi
Până-ți va veni
Mândru îngerel
Cu cel legănel
Să te pui în el.
Atunci să grăbești
Să călătorești

¹ Vioara Magdu, op. cit., nr 22.

La rai
Pörțile-s deschise,
La vilai.
Cu făclii aprinse

Și mesele-ntinse.
Tu te-i așeza
Cu vin te-or uda,
Lumea vei uita¹.

În fine, în alte părți ale Banatului „Zorile mortului” se strigă (cântă) nu numai după repauzarea omului, ci mai vartos după înmormântarea lui, mâne dimineață în vărsatul zorilor.

Disdiminează vin la casa mortului șase ori opt muieri cântătoare care se împart în două părți (grupe) apoi cu părul despletit se așează dinaintea casei mortului (ori în curtea casei), de regulă, de cătră răsărit. O parte din muierile cântătoare se așează într-un colț, cealaltă în celălalt colț de casă (dar astfel încât se aud și se văd unele pe altele) și astfel așezate strigă Zorile, cântându-le. Grupa primă din cântătoare începea a cânta strofa întrebătoare, dar până ce cântă grupa aceasta, cealaltă ține secunda (isonul-tonotând), după aceea răspunde grupa a doua strofă datătoare de răspuns, ținând grupa primă secunda.

Aceste „Zori ale mortului”, când vin muierile cântătoare pe neștiute (face oarecare din consăngeni dispoziție) în revărsatul zorilor și încep a le cânta, fac un astfel de efect surprinzător, încât deșteptându-se din șornn, încep a plânge toți membrii familiei și toți vecinii, care aud cântecul.

Aceste „Zori”, care se deosebesc de cele citate mai sus numai prin unele versuri și prin melodia în jale, sau mai bine zis, care sunt numai o compilație a celor de mai sus, sună precum urmează :

— Zorilor, surorilor,
Mândrelor, voi zânelor !
Ian grăbiți voi de ziliți
Și pe Ana o-ntâlniți
Și-o întoarceți voi înapoi
Să vină ea iar cu voi
L-astă lume luminată
De Dumnezeu bun lăsată.
La vânt, ploaie și la soare
Și la apă curgătoare.
— Noi acum vezi că grăbim
Iacă deloc să zilim
Dar nu-ntorcem înapoi
Pre An-a veni cu noi
Ci că vremea ne-a venit
De pornit de la răsărit
Unde-un măr mândru-nflorit
De tot că s-a veștejit.
— Zorilor, surorilor,
Mândrelor, voi zânelor !
Ce grăbiți voi de ziliți
Și pe An-a-o despărțiți
De frați, surori și de mamă
Care pe ea cu dor o cheamă.

De soț, vecini și de tată
Care pe ea plângând o cată ?
— Noi grăbim, vezi, de zilim
Nu pre-Ana s-o despărțim
De frați, surori și de mamă
Care pe ea cu dor o cheamă
Nici de soț, vecini și tată
Care pe ea plângând o cată
Ci că sus la răsărit
Trei stele că s-au ivit
Dar una a și perit
Fără vremea a-i fi venit.
— Zorilor, surorilor,
Mândrelor, voi zânelor !
Ce grăbiți voi de zilim
Și pe Ana-o despărțiți
De jocuri nejuocate
De lucruri nelucrate
De flori mirositoare
Dalbe și rușenoare ?
— Noi grăbim, vezi, de zilim
Nu pe Ana s-o despărțim
De jocuri nejuocate
De lucruri nelucrate,

¹ I. Becineagă, *op. cit.*, p. 268.

De flori mirositoare
 Dalbe și rumenitoare
 Ci că vremea ne-a venit
 Acum iară de pornit
 Căci câte flori împuesc
 Toate pe una mi-o jelesc
 Și câte în lume-nflor
 Toate ei se închin cu dor
 Și câte din lume trec
 Toate pe ea mi-o petrec.
 — Zorilor, surorilor
 Mândrelor, voi zânelor !
 Ce-ați întârziat
 De n-ați revărsat
 D-astă dimineată
 Ca eri dimineată ?
 Ori că prea mult ați cătat
 La cel soare luminat ?
 — Am întârziat
 De n-am revărsat
 Nu că prea mult am cătat
 La cel soare luminat
 Ci că noi tot am privit
 Până ce s-a despărțit
 Cu o multă jale
 Și cu suspinaș
 Sufletul de la oase
 Din lumea frumoasă
 — Zorilor, surorilor
 Mândrelor, voi zânelor
 Ce-ați întârziat
 De n-ați revărsat
 D-astă dimineată
 Ca ieri dimineată
 Ori c-ați adormit
 De v-ați zăbovit ?
 — Am întârziat
 De n-am revărsat
 Nu c-am adormit
 Când am zăbovit
 Ci c-am așteptat
 Până și-a luat
 Mortul iertăciuni
 De la oameni buni,
 De la părinți și frați
 Cu jale lăsați !
 — Zorilor, surorilor,

Mândrelor voi zânelor !
 Iar grăbiți voi de ziliți
 Și pe Ana o-ntâlniți.
 Apoi bine să faceți
 P ea-napoi s-o-ntorceți
 L-astă lume minunată
 De Dumnezeu bun lăsată
 La vânt, ploaie și la soare
 Și la apă curgătoare
 La frați, surori și la mamă
 Care pe ea cu dor o cheamă
 — Bine că noi vom grăbi
 Și deloc că vom veni
 Dar cine-n lume că poate
 Să-mplinească doruri toate !
 Ce ursita a ursit
 Și-n lume s-a implinit
 Rămâne nestrămutat,
 Chiar și pentru împărat.
 A plânge putem și noi
 Dimpună dar cu voi.
 Plângeți și voi codrilor,
 Mândrelor pădurilor.
 Plângeți și voi apelor,
 Dimpună petrilor.
 Plângeți dobitoacelor,
 Dimpună lemnelor.
 Plângeți și voi munților,
 Și voi mândre văilor.
 Plângeți, o lună și tu soare.
 Când omul din lume moare,
 Când omul din lume moare.
 Plângeți și voi patru vânturi,
 Din toate patru pământuri.
 Plângeți o lume și o lină
 Oară cu suspinuri plină
 Căci o stea iar a căzut
 Și din lume-a și trecut.
 Colo sus în răsărit
 Trei stele că s-au ivit
 Și una c-a și pierit
 Fără vremea a-i fi venit
 Cucule, puiucule
 Glas dulce de primăvară
 Tu te duci apoi vini iară.
 Făr-ca, cu venirea ta,
 Să vină și Ana mea !¹

¹ Simeon Manguica, *Calendariu pe an 1883*, Biserica Albă, 1882, p. 129—131.

Sicriul

După ce s-a așezat mortul pe lăiță sau pe masă și după ce s-au mai alinat întru câtva durerea și oftările celor de casă, prin mângâierea ispititelor bătrâne, un vecin sau alt bărbat care e meșter de sicrie și căruia i s-a dat puțin mai înainte de aceasta de știre, vine cu o trestie lungă sau cu un băț de alun și ia măsura mortului, și după aceea îi face sicriul, luând în același timp foarte bine seamă ca nu cumva să fie mai lung decât mortul, căci atunci se crede că, dacă mortul s-ar îngropa cu acel sicriu, locul rămas deșert ar chema și pe alte rude după dânsul ¹.

În Bucovina acea măsură se ia de regulă cu o ață care se pune apoi într-o bortă, ce se face deasupra ușii de la odaia în care mortul și-a dat sufletul și apoi, lipindu-se bine pe deasupra, rămâne acolo pentru totdeauna ².

În Muntenia, dacă un mort în viața sa a fost norocos, membrii familiei lui țin obiectul cu care i s-a luat măsura pentru sicriu în grinda casei, anume ca norocul să nu se depărteze de acea casă ³.

În Transilvania se ia măsura asemenea după ce s-a îmbrăcat, cu o ață, care se caută ca să nu fie nici prea lungă, nici mai scurtă, de cum e mortul, că apoi nu e bine. Ața aceea se așează, după aceea, ca și în Bucovina, într-o gaură deasupra ușii de la casa mortului, anume, ca să nu se ducă norocul de la casă ⁴.

Sicriul, numit altmintrelea în Bucovina încă și *sălaș*, *cosciug* și *raclă*, în Transilvania : *sicriu*, *sălaș*, *cosciug*, *tron*, *casă de brad*, *igheab* și *copârșeu* ⁵, în Banat : *sicriu*, *casa mortului* și *copârșeu* ⁶, iar în Muntenia : *cosciug* ⁷, se face totdeauna după starea mortului și anume, dacă e mai avut, din scânduri de stejar, nuc și frasin ⁸, iar dacă e mai sărman din scânduri de brad ⁹. În cele mai multe părți însă e datină de a se face numai din scânduri de brad ¹⁰.

¹ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 13 ; — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 152 ; — în Bucovina com. de mai mulți inși.

² T. T. Burada, *op. cit.*, p. 13—14.

³ Ioneanu, *op. cit.*, p. 36.

⁴ Com. de Rom. Simu.

⁵ Ioan Nițu Macovei, *op. cit.*, p. 94 ; — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 14. — Com. de T. Georgescu și T. Simon.

⁶ Com. de Ios. Olariu.

⁷ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 14 ; Ioneanu, *op. cit.*, p. 44.

⁸ Ioan Nițu Macovei, *op. cit.*, ; — Com. de I. Georgescu.

⁹ Com. de Rom. Simu și I. Georgescu.

¹⁰ Pretutindenii în Bucovina. — Vezi și T. T. Burada, *op. cit.*, p. 14.

Scândurile se caută în genere, ca să fie cât se poate de noi. Despre această împrejurare ne putem încredința încă și din următoarea poezie populară din comuna Bouțariu, în Banat :

Mori, mândră, să mor și eu
Să ne fac-un copârșeu.
Copârșeu de scânduri noi,¹
Să ne-ngroape pe-amândoi.
Să se mire și lumea
Ce plătește dragostea,
Dragostea acea curată
De la un june și-o fată².

În fundul sicriului se pun în cele mai multe părți numai niște chin-gușoare curmeziș, depărtate unele de altele pe care se pune puțin stuh³.

În Transilvania, după cum arată și următorul fragment de bocet, este datină de a nu se înfunda sicriul de tot la picioare, ci a se lăsa un loc deschis care se numește ușă :

Dar și noi ne-om duce
În păduri de brazi
Casă ei i-om face
Căsuță de brad
De scânduri de fag
Cu uși la picioare
Să-mi vină răcoare
Dor de primăvară
Să se-ntoarcă iară.
Atunci Măriuța s-o-ntoarce
Când cerbii or secera,
Când șutele⁴ or lega
Atunci, atunci...
Ori mai nici atunci...⁵

În cele mai multe părți din Bucovina la copiii de tătă care mor, li se lasă sicriul cu totul negătit, adică neînfundat în partea despre picioare⁶.

Partea cea mai mare de sicrie, și mai ales la oamenii cei mai sărmani, se face foarte simplă în formă unei lăzi lungărețe, în partea despre cap ceva mai largi, iar la picioare mai înguste, ci cu capacul sau coperișul orizontal. La oamenii cei mai avuți însă se fac, în genere, mai frumoase, adică se colorează pe deasupra cu negru, mai cu seamă la oamenii cei mai bătrâni, sau cu albastru sau cu chinovar roșu, iar în unele părți din Transilvania, precum bunăoară în comuna Zărnești și altele de primprejur și cu cafeniu.

¹ Scânduri noi = Scânduri nouă. Bănățenii leagă uneie vorbe ca și cei din România de ex. scânduri noi, în loc de scânduri nouă. Vezi I. Pop Reteganul, *Trandafiri și viorele*, p. 207.

² I. Pop Reteganul, *Trandafiri și viorele*, p. 138.

³ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 14.

⁴ În Bucovina femeiușca cerbului se numește cerboaică sau ciută.

⁵ „Gazeta Transilvaniei”, an. LIV, Brașov, 1891, nr. 22.

⁶ Com. de Ionică al lui Iordachi Isac, din Mahala.

De-a lungul capacului care în Țara Românească se numește „*pleopa coșciugului*”¹ și care în cele mai multe părți e încovățit în forma coperișului de la casă², se face și o cruce albă. În unele locuri însă astfel de cruci se fac nu numai pe capac, ci și pe de laturi, adică pe fiecare scândură laterală. În cazul din urmă e de observat și aceea că sicriul e bătut de jur împrejur cu cuie al căror cap e alb².

Tot aice trebuie a însemna și aceea că și *crucea*, care se duce nemijlocit înapoia sicriului și care după înmormântare se pune la capul mortului, e tot de acea culoare ca și sicriul³.

În cele mai multe părți din Bucovina și mai cu seamă de când nu e voie a se duce mortul la groapă cu sicriul descoperit se face, pe de o parte și pe de alta, în dreptul capului mortului, câte o ferestruică pentru ca să se răsuflă, să vadă gloata ce s-a adunat, ca să-l petreacă și să-și ia ziua bună de la ea, căci se crede că, cât timp stă omul în casă și anume de cum s-a așezat pe laiță sau masă și până ce vine preotul, ca să-l ia și să-l ducă la mormânt, el vede și aude toate, numai că nu poate vorbi nimic. Cum a sosit însă preotul înceată de a mai vedea și auzi⁴.

În fundul Moldovei, districtul Câmpulungului, se face în mâna dreaptă o ferestruică mică de aceea ca, pe acolo, mortul să se poată uita în rai⁵.

Românii din unele părți ale Munteniei cred asemenea, ca și cei din Bucovina, că mortul aude și vede toate cele ce se petrec în jurul său și de aceea fac și ei la coșciug, în dreptul capului, o mică ferestruică, ca să aibă și mai bine pe unde vedea și auzi sfaturile ce i se dau. Alții însă cred că această ferestruie se face de aceea, ca să aibă pe unde intra broasca să ciupească din nasul mortului că numai astfel începe a putrezi⁶.

În multe locuri o seamă de oameni și mai ales unii dintre cei mai bătrâni, care își așteaptă moartea din zi în zi, își fac sicriul singuri cu mâna lor, fiind încă în viață, și-și pregătesc comândul și cele trebuincioase pentru înmormântare. Aceștia țin sicriul, până ce le sosește timpul, într-un ungher al tindei, dar mai cu seamă în podul casei⁷.

Acest obicei, de a-și face singuri cu mâinile sale sicriul, se păstrează mai cu temeii în Țara Românească, județul Muscel, apoi în Transilvania, partea de sus a ținutului Făgăraș și în Banat în comuna Pecinișca, Topleț și altele⁸.

După ce l-au gătit acuma de făcut, aștern pe fundul sicriului *geluturi*, adică *surcele*, numite altmintrelea și *hășchiuțe* sau *hoaspe de gelău*, însă numai de acelea ce au căzut de la scândurile din care s-a compus

¹ Com. de Rom. Simu : „*Sicriu* se numește acela al cărui coperiș e orizontal, iar *copârșeu* al cărui coperiș e ca coperișul casei, adică cu spinare”.

² T. T. Burada, *op. cit.*, p. 14. — Ioan Nițu Macovei, *op. cit.*; — Com. de Rom. Simu și alți români.

³ Ioan Nițu Macovei, *op. cit.*, și în Bucovina.

⁴ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 14. — Com. de mai mulți români din *Crașna* și alte comune din Bucovina.

⁵ Com. de Const. Mercheș.

⁶ Dobre Ștefăneșcu, *Studiu asupra literaturii populare*, în „*Lumina pentru toți*”, an. IV, București, 1888, p. 869. — Ioneanu, *op. cit.*, p. 44 : „De o parte și de alta a coșciugului unui mort se face o mică ferestruică, ca să aibă mortul pe unde să răsuflă, să vadă pe cei ce-l conduc la mormânt și să-și ia ziua bună de la ei”.

⁷ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 15 ; A. Lambrior, *op. cit.*, p. 152.

⁸ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 15.

sicriul, nicicând de altele și despre care se crede că, cumpărate fiind scândurile anume pentru mort, nu trebuie nimic să rămâie după dânsul și iarăși ca să aibă pe cealaltă lume cu ce-și ațâța focul ¹.

În unele părți atât din Bucovina cât și din Transilvania, în loc de geluturi se așterne fân sau paie, deasupra acestora cât e fundul de lung o bucată de pânză nouă de casă ².

După ce au așternut îi pun la cap una sau două perinuțe, umplute asemenea cu geluturi (strujituri de lemn³, fân, otavă sau paie ³).

În timp de vară se umple adeseori și cu flori, iar iarna cu flori uscate pe care mulți din locuitori au îngrijire a le aduna de cu timp.

În Basarabia și anume în unele sate din ținutul Soroca perina mortului se umple cu țărănă de la mormânt ⁴.

Deasupra perinei se coase două cordele roșii, în formă de cruce, iar sub perină se pune în unele locuri un ac cu ață, săpunul și pieptenele cu care s-a spălat și pieptănat mortul ⁵.

În unele localități din Moldova și Țara Românească însă săpunul cu care a fost spălat mortul, pieptenele cu care s-a pieptănat și acul cu care s-au cusut hainele și care înseamnă ca să aibă și pe lumea cealaltă săpun de spălat, pieptene de pieptănat și ac cu care să-și coasă hainele, când i se vor rupe, nu se pun sub perină, ci înăuntrul acesteia ⁶.

În unele locuri este datină, ca mortul să se așeze în sicriu, îndată după ce s-a gătit acesta de făcut ⁷, în cele mai multe însă abia a treia zi și anume nemijlocit înainte de scoaterea din casă și ducera la mormânt. Deci, în acele sate unde este datină a așeza mortul mai înainte meșterul ce l-a făcut îl aduce mai degrabă, pe când în celelalte abia în ziua de pe urmă.

Femeile înrudite cu mortul și mai ales bocitoarele de profesie, cum prind de veste că meșterul vine cu dânsul, îndată îi ies înainte și încep a boci diferite bocete cu deosebire însă de acelea care se referă la sicriu. Un astfel de bocet din comuna Voitinel, districtul Rădăuți, în Bucovina, care se bocțește mai cu seamă la această ocazie, sună precum urmează :

Scoală, scoală dumneata
Și-ți deschide gurița
Și vorbea cu noi ceva.
Că de când ai adormit
Cu noi nu/ai mai vorbit.
Și cum de te-ai îndurat
Și pe noi că ne-ai lăsat

¹ Com. de V. Turtureanu, preot, Averchie Macovei, preot și Nic. Cotlarciuc, stud. gimn.

² Com. de Av. Macovei, V. Turtureanu, Ionică al lui Iordachi Isaac : „În sicriu se pun surcele din gelău, țărănă verde nicicând, căci neamurile mortului s-ar topi după dânsul ca și iarba” și de Rom. Simu.

³ Ropceă, com. de I. de Cuparencu ; în Bădeuț, com. de Av. Macovei ; în Baia, com. de Titu Zaharescu. — Vezi și T. T. Burada, *op. cit.*, p. 15.

⁴ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 15.

⁵ Com. de V. Turtureanu ; vezi și T. T. Burada, *op. cit.*, p. 15—16.

⁶ Ioneanu, *op. cit.*, p. 43. — „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, București, 1884, p. 387 : „În Prahova mortului îi pun în pernă săpun, pieptene pentru a se spăla și picptăna până va ajunge la rai”. — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 155.

⁷ Com. de I. Georgescu : „Mortul, la noi, stă numai o zi pe laiță, după aceea se pune în sicriu”.

Și nu ne-ai dat nici un sfat.
 Bună casă ai avut
 Aceasta nu ți-a plăcut ;
 Cu meșteri nu te-ai tocmit,
 Dar ei singuri au venit
 Altă casă ți-au croit :
 Fără uși, fără ferești
 Dintr-însa să nu mai ieși.
 Nici n-ai lăiță de șezut,
 Nici fereastră de prăvit
 Și nici ușă de ieșit,
 Numa-n ea de putrezit¹

* Alt bocet din comuna Mănăstirea-Homorului care asemenea se bocește la această ocazie, sună așa :

— Tătucută, grija noastră
 Grija noastră, mila noastră !
 Mândră casă ți-ai făcut
 Matali nu ți-a plăcut.
 La stoleri că mi-ai plătit
 Să despice-un brad în două,
 Ca să-ți faci alta nouă :
 Fără uși, fără ferești
 Acolo să viețuiești.
 Nu-i fereastră de privit
 Și nici scaun de șezut
 Ci numai de putrezit.
 Și cum mi te-o scos în prund
 De amu nu-i veni mai mult².

Al treilea bocet, din comuna Igești, districtul Storojinețului, sună astfel :

Da cum de te-ai îndurat
 Și căsuța ți-ai lăsat?
 Ți-ai lăsat-o luminoasă
 Și-ai cătat-o ntunecoasă
 Făr de uși, făr de feresti,
 Nu te duci să veselești
 Ci acolo să vecuiești.
 Nu te duci ca să-nflorești,
 Da te duci să vestejești³

Precum fac bocitoarele din Bucovina, tot așa fac și surorile lor din Transilvania și Moldova. Acestea, cum văd că se apropie maestrul cu siriul, asemenea prind a se văicări și a boci, zicând celea din Transilvania:

Ți-ai făcut casă de brad
 Să trăiești în ea cu drag

¹ Com. de Dim. Cârdei, proprietar.

² Com. de G. Avram, învățător.

³ Dict. de Ilie al lui Onufrei Frunză, răzeș.

Fără uși, fără ferești
În ea ca să vecuiești.
Ceea țară-i încuiată
Tot cu lacăte de piatră.
Cu lacăte de argint
Cine s-a dus n-a mai vint¹

Sau așa :

Câte căsi noi am avut
Niciuna nu ți-a plăcut
Altă casă ți-ai făcut
Făr-de uși, făr-de ferești
Tot în ea să vecuiești
Cu noi să nu mai grăiești ;
Făr-de uși, făr-de obloane
Să nu ieși vara la soare².

Cele din Moldova :

Bună casă mi-ai avut
Matali nu ți-a plăcut ;
La meșteri ai poruncit
Și-alta nouă ți-ai croit
Făr-de uși, făr-de ferești
Într-însa să vecuiești ;
Nici nu-i ușă de ieșit
Nici fereastă de prăgit
Numa loc de putrezit³

Sau așa :

Mândră căsuț-ai avut
Și-aiasta nu ți-o plăcut,
Alta nouă ți-ai gătit.
Nu ți-ai gătit de trăit,
Ți-ai gătit de putrezit.
Făr-de uși, făr-de ferești,
Într-însa să puirezești.
Plânge casă, plânge masă,
Că de stăpân ești rămasă.
Plângeți uși, plângeți ferești
Și voi tuspatru păreți,
Că de stăpân rămâneți⁴

După ce au adus acum sicriul și după ce, petrecut fiind de bocitoare,
l-au băgat în odaie, unde se află mortul, doi sau patru inși dintre oamenii
ce se află de față ridică mortul cu cea mai mare precauție ca nu cumva

¹ Com. de Rom. Simu ; vint = venit.

² Com. de T. Simon.

³ Dict. de A. Pletosu, din Rădășeni.

⁴ Dict. de M. Nistor, din Mălini.

să se vatăme de pe laița sau masa unde a stătut până atunci, și-l pun în sicriu.

Mai înainte însă de a-l pune și așeza este datină, în unele părți, de a afuma sicriul cu tămâie sau cu smirnă ¹.

În Banat, înainte de ce pun mortul în sicriu, presură pe fundul acestuia vreo câteva *boambe de prau*; după aceasta unge sicriul pe dinlăuntru cu un fel de unsoare pregătită anume spre acest scop și amestecată cu *aniu* ², prau și leuștean; în fine, încing așternutul cu un *rug* și *c-o fâșie* de tei murat ³.

Rugul se pune anume, ca să servească mortului ca gard, spre a-l apăra de spiritele cele rele, ca să nu poată intra la dânsul; *teiu murat* se pune în credința că spiritele cele necurate nicipând nu se pot apropia de dânsul și mai ales atunci când e jupuit de pe trunchi în ziua de Sân-George ⁴.

Când se așează mortul pe laița sau pe masă, spun cei ce-l așează că are să șadă acolo numai o zi sau trei, iar când îl pun în sicriu zic că are să șadă pentru veșnica pomenire, adică pentru totdeauna. Prin urmare, trebuie de astă dată să puie lângă dânsul și toate obiectele acelea, care cred ei că îi sunt de neapărată lipsă în cealaltă lume ⁵.

Deci, cum l-au așezat în sicriu, dacă e înaintat în vârstă, pun alătura cu dânsul și o bucată de pâine, un drobușor de sare și bățul său, care în multe părți se împodobeste cu o năframă ⁶.

Unii pun numai trestia sau bățul de alun, cu care s-a luat măsura, spre a-i face sicriul ⁷.

În Banat, se pune alătura cu dânsul *baticelul* de la ieșirea sufletului și o seceră veche ⁸.

Toate acestea se fac crezându-se că mortul în călătoria sa cea lungă, ce are să o facă pe cealaltă lume, având a suferi frig, căldură, sete, foame și multe alte supărări, să aibă ce mânca, în ce se rezima când va fi ostenit și cu ce se apără de câni ⁹.

Această credință a poporului se cuprinde și în următoarele versuri ce se cântă la mort:

Acum ceasul mi-a venit
Și lumea am părăsit;
Acum mă duc cale lungă
N-am nemică să-mi ajungă;
Veniți toți câți mă iubiți
Cu mine-călătoriți! ¹⁰

¹ Com. de Rom. Simu.

² *Aniu* = aiu = usturoi.

³ În Bucovina se zice „*tei topit*“.

⁴ Com. de Iosif. Olariu. Vezi despre puterea *rugului* în „Gazeta Transilvaniei“, an. LIV, Brașov, 1891, nr. 134, Foileton.

⁵ Cred. rom. din mai multe părți ale Bucovinei.

⁶ Com. de V. Turtureanu; — vezi și T. T. Burada, *op. cit.*, p. 16; — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 155. — M. Besanu, în „Albina“, an I, nr. 57.

⁷ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 16.

⁸ Com. de Iosif Olariu.

⁹ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 16; — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 155: „În Ardeal se pune în sicriu o măciucă nouă cu care să se apere răposatul de dușmani și să se rezime în lunga-i călătorie“.

¹⁰ M. Besanu, nr. 57.

Sau :

Veniți care mă iubiți
Cu mine călătoriți ;
Eu mă duc în cale lungă
N-am nemică să-mi ajungă¹

Credința că mortul, călătorind pe cealaltă lume, ar avea nevoie de un băț pentru a se apăra de câni, amintește pe *Cerberus*, vestitul câne cu trei capete, păzitorul infernului.

Tot aicea putem subsemna încă și datina și credința românilor din Transilvania de a merge rudenile mortului a doua zi de cu noapte, ca să stropască cu apă mormântul, să-l tămăduieze și să aprindă toiagul pentru a îmblânzi cățelul pământului, ca să nu latre pe noul oaspe venit între celelalte morminte².

La ciobani li se mai pune și fluierul cu care cântau la oi³.

În Munții Apuseni ai Transilvaniei i se pune de-a lungul trupului o ață albastră de lână precum și o bătă cât el de lung și care, fiind la un capăt crăpat, se pune în crăpătură un creițar, ca să plătească vama, iar cu bătă să se sprijine în lungă lui călătorie⁴.

Dacă repauzatul e copil de țâță, atunci i se pune în Bucovina lapte muls din țâța mâne-sa într-o ulcică făcută din ceară galbenă și curată, iar dacă e întărcat, adică ceva mai mărișor i se pune o bulcă (franzolă) sau plăcintă. Toate acestea însemnează, ca să aibă ce mânca în cealaltă lume, în rai⁵.

În Banat și anume în orașul Caransebeș, dacă moare vreo femeie, după care au rămas copii mici, este obiceiul a i se pune în sicriu atâtea păpuși câți copii au rămas pentru a-i da oarecum pe ceea lume chipul copiilor săi, ca să-i aibă spre mângâiere.

De se întâmplă să moară cineva după Paști, în săptămâna luminată, atunci, pe lângă toate celelalte, se adaugă și un ou roșu⁶.

După ce s-au așezat acuma și obiectele înșirate până aice, se pune deasupra mortului o bucată de pânză cât dânsul de lungă, iar peste aceasta uneori și *păioară* (nimitet — balț) pe care, în timpul din urmă, îndătimează poporului a o cumpăra din dugheană⁷.

În Munții Apuseni ai Transilvaniei trupul mortului se acoperă asemenea cu o pânză albă, țesută în casă, care se numește *urzicariu*, *fotiol*, sau *giulgiu*⁸.

Afară de aceasta mai este datină, în unele sate din Bucovina, de a se împodobi mortul iarna cu busuioc și brebenei, ale căror frunze se li pesc cu păcosteală, iar vara se pun tot felul de flori de grădină⁹. Copile-

¹ A. Lambrior, *op. cit.*, p.153.

² T. T. Burada, *op. cit.*, p. 59.

³ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 16.

⁴ Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 173 ; — D. Bojincă, *op. cit.*, nota de la p. 212 : „Într-atele se crapă capătul bățului deasupra și se bagă bănuțul în acea crepătură“.

⁵ Com. de Const. Corvin, stud. gimn. : „La noi în Mihoveni, după ce a murit cineva și amu îi gata ca să-l ducă, îi pune moașa care l-a moșit, o plăcintă pe piept, ca să aibă ce mânca în rai“.

⁶ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 16—17.

⁷ Com. de Av. Macovei și V. Turtureanu, preoți.

⁸ Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 173.

⁹ Com. de V. Turtureanu, preot și alți români din Bucovina.

lor li se pune, de regulă, de o parte și de alta, *Cămeșa Maicii Domnului* (lat. *Convolvulus arvensis*).

În Transilvania, vara se împodobește asemenea cu tot felul de flori de grădină, iar iarna mai cu seamă cu busuioc și tăpălagă ¹.

Deasupra pe sicriu, adică după ce s-a pus acum capacul și s-a închis mortul, în cele mai multe părți din Bucovina se pune o bucată de pânză ca de lungimea sicriului, un ștergar sau mai rar un lăicer, carele rămâne acolo până după prohod, iar după prohod se dă au preotului au altui om de pomană.

Cununi de flori se pun, mai ales la țărani, foarte rareori pe sicriu. La cei mai inteligenți însă și cu deosebire la cei de prin orașe mai des.

În Transilvania, districtul Năsăudului, sălașul se acoperă, de regulă, cu așa numita „sălie“, care se face din pânză neagră, de comun din postav și se pune în formă de cruce peste sălaș, adică de la cap spre picioare și de-a curmezișul sălașului ².

¹ Com. de Rom. Simu.

² Com. de T. Simon.

Petrecerea

* A treia zi după repauzare urmează, de regulă, *înmormântarea* sau *îngropăciunea*.

Excepție de la această regulă generală se face numai atunci, când ziua înmormântării ar avea să cadă *lunea*. În cazul din urmă se lasă totdeauna pe a patra zi, adică pe marți sub cuvânt că lumea, fiind capul săptămânii e rea de moarte pentru cei ce rămân în viață ¹.

Afară de aceasta mai e de însemnat încă și aceea că fiecare înmormântare se face după amiază și anume iarna între două și cinci, iar vara între două și șapte ore. Mai timpuriu sau mai târziu decât în intervalul acesta se face doară numai atunci când cad mai multe înmormântări în una și aceeași zi și preotul nu e în stare să le facă pe toate deodată sau când mortul e dintr-o stare mai nobilă și mai avută și neamurile sale pretind anume, ca să se înmormânteze mai degrabă ca petrecerea să fie cu atâta mai pompoasă și mai frumoasă.

În Banat, nici un român nu se îngroapă dimineața din cauză că neamurile sale volesc a-i expedia sufletul către ținta sa, dimpreună cu mergerea spre odihnă a soarelui. În cazul contrar se tem că sufletul repauzatului, pe când se află soarele în urcare, lesne ar putea să apuce pe căi rătăcite și să cadă apoi jertfă vreunui strigoii rătăcitor ².

La ora hotărâtă pentru trecerea celui mort la locașul de veșnică odihnă, toți cei ce doresc a-l petrece încep a se aduna de prin toate părțile și după ce l-au mai privit încăodată și au sărutat crucea sau icoana de pe piept, rostind în taină un „*Dumnezeu să-l ierte și să-i facă parte de împărăția cerului*“ se postează unii în casă, iară alții pe afară, adică care pe unde apucă, așteptând sosirea preotului.

În același timp se aduce de la biserică și *procesia* menită pentru înmormântare și anume: crucile, prapurile, sfeșnicele, serafimii, steagurile și nășălia sau drucușorii (rudite) cu care are să se ducă mortul la groapă.

Una dintre neamurile sau cunoscutele repauzatului cum vede că a sosit acum întreaga procesiune care, în cele mai multe părți, se razimă până la pornire de streșina casei sau a unei colnicioare, ia mai multe ștergere, năfrâmi, tulpane sau tistimele, după cum și-a dorit cel repau-

¹ Dat. și cred. rom. din Bucovina. — Vezi și Ioneanu, *op. cit.*, p. 41: „*Lunea* nu se îngroapă morții, căci o ia de *lunea*, capul săptămânii și e de rău de moarte pentru cei în viață“; — A. Pletosu: „Nu se îngroapă *lunea* pentru că e începutul săptămânii și ar muri toți din casă“.

² Schott, *op. cit.*, p. 302.

zet și după cum sunt și mostenitorii săi de avuți și de darnici și la fiecare cruce, prapur, sfeșnic și serafim leagă câte un ștergar, tulpan sau tistimel.

În unele părți dimpreună cu tulpanele acestea e datină de a lega încă și câte un colac.

Tot așa fac ele și cu bradul, pomul, pomenele, coliva, pausul și crucița: care se duce nemijlocit în urma mortului. La fiecare leagă câte unul sau după împrejurări câte două testemele și câte doi colaci, care sunt meniți pentru cei ce au să ducă obiectele respective până la mormânt și de acolo îndărăpt, căci afară de testemele și colacii aceștia în cele mai multe părți nu mai capătă nimic alta pentru osteneala ce o au.

Ce se atinge de ducerea mortului, apoi aceasta atârnă totdeauna de la etatea precum și de la deprinderea localității, în care a repauzat acesta.

Așa, în unele părți, se duce pe mâni în altele pe năsălii și iarăși în altele într-un car cu boi sau în sanie, iar la orașe cei mai avuți se duc și cu *patașca* sau *caravana*.

În Moldova și anume în județul Fălciu, comunele Bunești, Deleni și altele, precum și în mai multe comune din județul Neamț este obiceiul să se ducă mortul la groapă cu sania, fie vara, fie iarna pentru că să-i fie calea mai ușoară și să nu se zdruncine. Mulți din cei mai fruntași înjugă doi sau patru boi negri.

În multe locuri se înjugă cu jugul răsturnat, arătând prin aceasta că murind gospodarul toate au să meargă pe dos și fără rânduială ¹.

Obiceiul de a duce mortul cu sania e uzitat și în Țara Oașului un mic ținut locuit de români care cade parte la comitatul Ugocei, parte la al Sătmăruului din Maramureș, apoi și în Gherța-Mare (comună românească) tot de acolo, iar boii care trag sania, poartă în coarne colaci și ștergare ².

În Bucovina obiceiul de a duce mortul cu sania e uzitat mai ales iarna, când omătul e foarte mare și cu deosebire în unele sate de la munte, unde locuințele omenești sunt foarte depărtate de biserică și de țințirim.

Atât iarna cât și vara se duc cu sania numai în unele sate de sub poalele munților precum bunăoară în Bălăceana, Crasna, Iliești, dar și aici numai cei înaintați în vârstă și la sanie se înjugă boi negri sau plăvani, pe când tineretul se duce, de regulă, cu năsălia pe umere ³.

Vara, în multe sate, atât de la munte cât și de la țară, se duc și cu carul la care se înjugă doi sau patru boi ⁴.

În celelalte sate din Bucovina și cu deosebire în cele de la țară, fie iarna, fie vara, cei înaintați în vârstă se duc, de regulă, cu năsălia, copii cu rudițele, iar cei de tot mici subsuoară.

În unele părți din Transilvania precum bunăoară în Orlat, se duc, ca și în unele părți ale Bucovinei sau cu ajutorul unor „*rude de mort*” care se păstrează în biserică sau pe niște lemne, care se aruncă apoi în groapă sau, în sfârșit, cu ajutorul unor „*chindeaură*” care sunt ale ducătorului mortului ⁵.

¹ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 21—22.

² Ioan Nițu Macovei, *op. cit.*, p. 94.

³ Com. de M. Jemna, stud. gimn. și alți români.

⁴ Uzitat în Bilca, Cîmpulung, Breaza, etc.

⁵ Com. de Rom. Șimu.

În districtul Năsăudului mai fiecare mort se duce cu *năsălia*, numită altminterlea și „*carul morților*“ și numai rareori cu *carul*¹.

În Munții Apuseni ai Transilvaniei se duce, de regulă, pe *car* și dacă mortul e tânăr și avut se prind la *car* câte patru boi cu crengi de brad și cu năframă colorate la coarne, iar la grumaz cu clopote².

În cele mai multe prăți, unde este datina de a se duce mortul cu *năsălia*, cei căsătoriți se duc numai de cătră bărbați, iar cei tineri numai de cătră tineri.

Așa în Bucovina, atât bărbații cât și nevestele, se duc de cătră patru bărbați mai tineri sau mai înaintați în etate, după cum e și mortul și îmbrăcați ca totdeauna ; pe când feciorii cei holtei și fetele cele mari, numai de cătră patru feciorii holtei care sunt, de regulă, îmbrăcați în sumane negre și încălțați cu ciobote, ai căror tureți sunt dați în sus sau eu papuei, după cum li-e adică și portul, iar la gât cu basmale negre³.

Tot așa îndătinau a duce pe cei morți și vechii romani. Servius, la Virgiliu ne spune că „*ruđele cele mai aproape de sex bărbătesc aveau îngrijire de a duce sicriul*“⁴.

Fiecare ducător i se dă ca răsplată pentru munca sa, câte un ștergar, tulpan sau o basma frumoasă, de care atârnă un colac⁵.

În unele sate, dar mai cu seamă pe la orașe, ducătorilor tineretului li se pune la piept și câte o floare, iar la mâna stângă li se leagă câte un tulpan, testemel, ștergar, o basma sau o petea neagră⁶.

În cele mai multe sate din Bucovina, când moare o fată mare sau un fecior holtei este datina de a li se pune pe lângă ducători, încă și *druște* și *vătăjei*, tocmai ca și când s-ar mărita și însura și i-ar duce la cununie pentru că moartea pentru dânsii se consideră ca și o nuntă⁷, iară *druștele* și *vătăjeii* se aleg, de regulă, dintre neamurile cele mai aproape ale celui repauzat.

Druștele, care se pun mai ales la feciorii cei holtei, sunt îmbrăcate în cămăși albe și cusute cu strămătură neagră apoi în bondițe (pieptărase), în cinse cu cătrințe, cu capul gol și cu părul despletit.

Vătăjeii sunt îmbrăcați cu cămăși albe de bumbac și cu pieptărase însă mai ales cu sumane negre și dacă-i timpul frumos încălțați cu ciobote sau papuci, cu capul gol și în mână câte cu o ploscă și câte cu un băț, de care este legată o basma neagră, nicicând însă albă, ca la nunți⁸.

¹ Com. de T. Simon și Al. Boeriu.

² Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 174.

³ Dat. rom. din Ropcea, com. de Em. de Cuparencu, stud. gimn. ; a aceluia din Costina, com. de Dragoș Bumbacu, stud. gimn. ; a aceluia din Cimpulung, com. de V. Burduhosu ; a celui din Fundul Moldovei, com. de Const. Mercheș stud. gimn. și a celui din Tădărești și Soloneț, com. de I. Avram.

⁴ *Aen.* IV, 222 : *Deferendi feretrum propriique oribus virilis sexus dabatur munus.*

⁵ Dat. rom. din Bădeuț și alte sate din Bucovina. În Transilvania, după cum ne scrie Rom. Simu, li se dă câte un ștergar, ori o traistă, o cărpă sau o *merindeață*.

⁶ Berchișești, com. de G. Velehorschii, stud. gimn. ; în Cămpulung, com. de V. Burduhosu stud. gimn. ; în Fundul Moldovei, com. de C. Mercheș.

⁷ Com. de Em. de Cuparencu : „În Ropcea, districtul Storoginețului, pe un flăcău îl duc totdeauna flăcăii, iar pe o fată mare patru vătăjei, ca și când ar duce-o la cununie, când se mărită. Ei zic adică, că o duc la cununie pe cealaltă lume“.

⁸ În Stupca, com. de A. Băciu ; la Balaceana, com. de M. Jemna.

Unele druște, precum bunăoară cele din comuna Bălăceana, duc în mână câte o năframă și bocesc pe cel mort până la groapă¹; altele însă, precum cele din Stupca, nu fac nimică altă, ci numai duc sfeșnicele cu luminile aprinse pe lângă mort².

Unii *vătăjei* precum cei din Balaceana, împușcă tot drumul până la groapă³; alții însă, precum cei din Stupca, se duc alături cu mortul până la groapă, iar după înmormântare, postându-se lângă porțița ținterimului, dau petrecătorilor rachiul sau vinul, ce-l au în ploscă, de sufletul celui repauzat⁴.

În Vicovul-de-Sus la înmormântarea unui fecior sau a unei fete mari se pun numai câte doi *vătăjei* și câte două druște. *Vătăjeii* capătă câte un băț cu năframă și câte un struț de flori la piept, iar druștele numai struțuri de flori, ca la nuntă. Druștele bocesc tot drumul pe mort⁵.

În Bilca, unde e datină de a se pune numai un singur *vătăjel*, acesta se duce înaintea mortului sau mai bine zis în fruntea procesiunii și cins-tește cu rachiul tocmai ca și la nuntă, pe toți oamenii ce-i întâlnește pe drum⁶.

În Costâna, dacă moare un fecior, pe lângă fiecare dintre cei patru feciori, care duc mortul, merge alături și câte o fată mare, care reprezintă druștele din alte sate; iar la fetele cele mari, pe lângă cei patru feciori care le duc mai merg încă patru alături și aceștia sunt *vătăjei*⁷.

În Banat, dacă repauzatul este june, se caută patru fete mari și patru juni de vârsta lui. Când pleacă la biserică cei patru juni iau sicriul cu *scaunul* pe umeri, iar alături cu fiecare dintre dânșii merge câte o fată care ține o panglică lungă și roșie peste sicriu dimpreună cu soața ei de cealaltă parte, adică doi feciori și două fete sunt de cătră picioare și doi feciori și două fete de cătră cap și așa merg până la biserică și de acolo la cimitir. Celor patru fete li se mai dă să țină în mână cea de laturi de mort, adică în cea extremă, încă și câte un măr frumos în care este înfipt o pană grecească, adică o floare artificială de dugheană.

Dacă însă repauzatul e fată mare și nu e tare grea, atunci o duc patru fete frumos îmbrăcate și împodobite. Iar dacă e corpolentă și sicriul greu, atunci o duc, de regulă, patru feciori, cărora le urmează patru fete ca și la feciorii cei holtei⁸.

În unele comune din districtul Năsăudului, în Transilvania fetele cele mari se duc la groapă pe năsălii purtate numai de fete mari, iar flăcăii numai de flăcăi și cei căsătoriți numai de căsătoriți⁹.

În alte comune, tot din districtul Năsăudului, dacă mortul e *prunc* îl îl duce tatăl său, iar dacă nu are tată, atunci îl duce rudenia cea mai de aproape a sa.

Dacă mortul e fecior, se duce de către feciori dară totdeauna cu sfeag care, după înmormântare, se pune pe mormânt. Prapurii, crucea pre-

¹ Com. de M. Jemna.

² Com. de Al. Baci.

³ Com. de M. Jemna.

⁴ Com. de Al. Baci.

⁵ Com. de V. Turtureanu, preot.

⁶ Com. de George Bumbacu, proprietar.

⁷ Com. de Iustin Cârdei.

⁸ Com. de Ioan Popovici și Iosif Olariu, învățători.

⁹ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 22.

cum și celelalte obiecte procesuale, încă le duc numai feciorii și, de regulă, amicii cei mai intimi ai repauzatului.

Fetele mari însă sunt duse de feciori care le pun pe sălaș o cunună de flori.

Pe cei *căsătoriți* îi duc unele rudeni de ale lor. Dacă mortul e *bătrân*, îl duc pe feciorii săi ; de cumva nu are feciori, ci fete măritate, atunci îl duc ginerii săi ; iară de nu are nici de aceștia, atunci îl duc neamurile cele mai de aproape.

Tot așa se întâmplă și cu dusul muierilor *bătrâne*.

Fiecare mort mare se duce, de regulă, de către patru inși, care capătă câte o năframă și un colac în care adeseori se bagă și câteva parale ¹.

În alte părți însă, tot din Transilvania, dacă mortul e bărbat sau femeie, îl duc oameni mai de aproape sau vecinii care capătă câte un colac, câte o lumină de ceară și ceva de mâncare (pomână). Dacă însă sunt fete mari sau copilandre, le duc numai feciori, care capătă câte o cârpă frumoasă ²

În Moldova, județul Sucevei, plaiul Muntele, bătrânii se duc numai de bătrâni, feciorii și fetele mari numai de feciori, iară băieții și copilele, numai de băieți. Afară de aceasta pe fetele mari le petrec numai fetele mari cu care au fetit împreună și au trăit bine și anume totdeauna cu părul despletit ³.

În Basarabia, fetele mari sunt duse numai de flăcăi, care își leagă la mână câte o basma sau năframă, ca și vorniceii.

Năsăliile la cei săraci sunt împodobite cu scoartă sau chilim, iar la cei bogați cu stofă, din care apoi se fac vestminte la preoți ⁴.

Din timpurile vechi ne spune principele Dimitrie Cantemir că, dacă mortul a fost ofițer în miliție, i se îmbrăceau caii în pănură neagră. și deasupra lor se puneau vestmintele cele mai prețioase, ce le avusese defunctul. Înaintea cadavrului se ducea o sulită, de care spânzura o sabie goală cu mânunchiul întors ; iar de amândouă părțile mergeau vreo câțiva soldați îmbrăcați cu pancere și coifuri. Ochii cailor se frecau cu suc de ceapă sau cu praf de pușcă, ca să se arate ca și când ar plânge și ei, ca și oamenii, moartea domnului lor.

„Dacă murea un boier, cadavrul lui îl petrecea și domnul cu toată pompa sa de curte ; și dacă defunctul a fost unul din cei mai mari boieri, atunci duceau înaintea lui semnele boieriei sale până la groapă și apoi le duceau iarăși îndărăpt și le puneau în spătarie sau divan ; dar scaunul și locul lui rămâne deșert cel puțin trei zile“ ⁵.

În același timp, când se aduce procesia sau puțin ceva mai târziu, sosește și preotul care are să îplinească serviciul înmormântării.

Bocitoarele din Bucovina, cum îl zăresc de departe că se apropie de casa repauzatului, totdeauna încep a se văita, a boci și a zice :

Scoală, scoală dumneata
Și-ți deschide fereasta

¹ Com. de T. Simon și Al. Boeriu.

² Com. de I. Georgescu, inv.

³ Dict. de A. Pletosu și M. Nistor.

⁴ T.T. Burada..., *op. cit.*, p. 22.

⁵ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, edit. Acad. Rom., p. 149.

Și privește printr-înșă
Că-ți vine carte domnească
De la noi să te pornească.
Nu te pornea spre trăit
Te pornea spre prăpădit.
Ți-a venit carte, venit
Să fii gata de pornit
Înapoi nu de venit.
Că te-or duce cu căruța,
Să nu vii cât fi lumuța.
Te-or duce cu patru boi
Și nu-i mai veni-napoi
Te-er duce pe năsălii,
Înapoi să nu mai vii.¹

Sau așa :

Mămuțuță, mila noastră
Uită-mi-te pe fereastră
Ți-a sosit carte domnescă
De la noi să te pornească.
Seara încă n-a sosit
De la noi mi te-or porni
Și-napoi nu-i mai veni.
Seara dacă mi-a-nsera
Tare nu te spăimânta
Că-nainte ți-or ieși
Hulubi cu pene împestrate
Cu fețe posomorâte
Cu chicile muțezite...
Aceia nu-s hulubei
C-aceia-s chiar fiii tăi
Ce-au murit mai de demult
Și au putrezit în pământ... !²

Sau astfel :

Scoală, scoală, dragul meu,
Dragul meu, iubitul meu !
Și te uită pe fereastră
Că-ți vine carte domnească
De la noi să te pornească.
Iacă cartea Ț-a sosit
Și de la noi te-au parait.

Cele din Moldova :

Puișorul meu iubit !
Scoală-te, că ți-o venit

¹ Din Voitinul, com. de Dim. Cârdei.

² Din Câmpulung, com. de G. Ciupercă.

Ți-o venit carte domnească
 De la noi să te pornească
 Carte-n patru cornurele
 Scrisă cu lacrimi de-a mele
 Și-implută cu multă jale.
 Da eu.mă rog dumitale
 Dacă-mi faci această cale,
 Să mai vii pân-la fereastră,
 Să vezi cum trăim în casă !¹

Iară cele din Transilvania, în caz când mortul e o fată mare, becese
 astfel :

Intr-această lume mare
 Fost-am și eu mândră floare.
 Floare fui, floare trecui,
 Parte de lume n-avui.
 Rea boală m-a apucat
 Trupușorul mi l-a uscat
 Și mi-a rupt firul vieții
 Și m-ă făcut prada morții.
 N-avui parté, nici dulceață,
 Noroc bun de-a mea viață.
 Rămâi lume cu mult bine,
 Că eu azi mă duc din tine.
 Rămâi lumé cum ești dată,
 Mie nu mi-a fost lăsată.
 Mă rog lumii de iertare,
 De la mic până la mare.
 La toți oamenii de-odată,
 Ca să fiu și eu iertată.
 Voi pleca o cale lungă,
 Nu-i pasăre să m-ajungă.
 Voi pleca o cale lată,
 Nu-i pasăre să mă-ntreacă.
 Veniți frați, veniți surori
 Și mă-mpodobiți cu flori
 Și-mi spălați fața cu apă
 Mă petreceți pân la groapă.
 Și-mi spălați fața cu vin,
 Mă petreceți cu suspin ;
 Și-mi spălați fața cu bere
 Și mă petreceți cu jele.
 Haideți surori să prânzim
 Că de azi ne despărțim
 Haideți surori să gustăm,
 Că de azi nu ne mai vedem.

Cine-n lumé-ă mai văzut
 Mireasă mândră gătată
 Și ea șade supărată.
 Mireasă mândră tocmită,
 După lumé bănuită.
 Noi Mărie-așa-m gândit
 Că după tine-or veni
 Șocrii cei mari cu căli,
 Daf ei vin cu praporii.
 Noi Mărie-aș-am gândit
 C-or veni feciori cu braie,
 Dar ei vin cu năsălie.
 Hăi Mărie și te uită
 Surorile cum te cântă,
 Părinții cum te comandă.
 Ia-ți Mărie ziua bună
 De la soare, de la lună
 De la maică ta cea bună.
 De la soare, de la nori,
 De la a tale surori.
 De la struț de busuioc,
 De la feciori, de la joc.
 De la struț de tămăiță,
 De la fete din uliță.
 Ia-ți Marie ziua bună
 De la păhăruț cu miere
 De la feciori, de la bere²
 Că tu mai mult n-ai mai mere.
 C-ai pornit o cale lungă,
 Nu-i pasăre să te-ajungă.
 Și-ai pornit o cale lată,
 Nu-i pasăre să te-ntrească.
 Mult ai zburdat ca, cucul

¹ Dict. de Anița Pletosu, din Rădășeni.

² Sub „bere“ se înțelege petrecerea junimei satelor pe la Crăciun.

Putrezi-vei ca lutul ;
Mult ai zburat ca mierla,
Putrezi-vei ca tina.

Săracă Marie dragă
Astăzi în pământ te bagă
Și te-i face țărână neagră !¹

În cele mai multe părți din Bucovina, unde este datină de-a se face prohodul în biserică, cum a sosit preotul, dacă toate cele necesare pentru petrecerea mortului sunt gata și nu mai este nici o piedică de pornire se și îmbracă în ornate, cădește mortul precum și pe cei de față și apoi începe *panachida*.

Înainte sau nemjlocit după începerea panachidiei, atât preotul cât și cantorul bisericesc (dascălul), capătă câte o lumină de ceară galbănă sau și una albă, de care se află legată o năframă, un ștergar sau un tulpan cu acea deosebire numai că a preotului e mai mare, mai scumpă și mai frumoasă, pe când a cantorului mai mică și, prin urmare, mai ieftină.

Dacă sunt mai mulți preoți și cantori bisericești, atunci fiecare capătă câte o lumină și câte un tulpan.

Tot așa se face și în Banat².

După ce a sfârșit preotul panachida și cantorii bisericești de cântat *vecinica pomenire*, stropește pe mort cu apă sfințită sau cu vin, adică cu paus, iar cei de casă precum și neamurile cele mai de aproape sărută pentru ultima oară mâna mortului precum și crucea sau icoana de pe pieptul acestuia, luându-și în același timp rămas bun de la dânsul și zicând : „*Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească !*“.

Bocitoarele din Bucovina, care stau de parte, cum căd că preotul a luat pausul, ca să stropească pe cel mort încep iarăși a boci și a zice :

Veniți frați, veniți surori,
Veniți și voi verișori
Și mă-mpodobiți cu flori.
Și-mi stropiți fața cu apă,
Că de azi mă duc la groapă.
Și-mi stropiți fața cu vin,
Că-napoi n-am să mai vin.
Și-mi stropiți fața cu bere,
Că mai mult nu mi-ți vedere !³

Sau așa :

Veniți frați, veniți surori,
Și mă-mpodobiți cu flori.
Veniți și voi buni vecini,
Veniți și voi cei străini.
Vino și tu-a mea soție,
Ce-am avut din cununie.
Veniți și voi copilași,
Dragi tatii cononași,
Căci de tata ați rămas,

¹ Com. de T. Simon.

² Com. de I. Popovici : „Preotul și învățătorul capătă câte o lumină și o mahramă iar copii (diecii) câte o mahramă mai mică“.

³ Din Hîrodnicul-de-Jos com., de fostul meu conșcolar Petrea Prelipceanu.

Tot de chin și de necaz.
Cât îmi e lumea de mare
N-aveți milă nici crezare.
Și-ți fi mâncați de străini,
Ca iarba de boi bătrâni.
Veniți toți și v-adunați
Și cu apă mă scăldați,
Că de astăzi în colea
Mai mult nu mi-ți mai vedea !¹

După ce l-au stropit și l-au sărutat acum toate neamurile, în cele mai multe părți din Bucovina se pune și se închide capacul sicriului și mai mult nu se deschide defel, doară numai în cazul când un fiu sau o fiică, frate sau soră care nu locuiește în același sat, și, prin urmare, n-a apucat a veni înainte de a porni, ar dori să-l mai vadă încă-odată și a-și lua rămas bun de la dânsul.

În cele mai multe părți din Moldova însă, îl duc până la groapă cu fața descoperită deși legea nu mai permite ca să facă aceasta ².

În acele părți ale Moldovei deci, unde este datina de a se duce mortul descoperit, capacul sicriului îl duce până la groapă un alt om, căruia asemenea i se dă un tulpă ³.

Românii din Transilvania, înainte de a se încuia sicriul, se duc asemenea la iertare, trecând pe lângă copârșeu sărutând crucea, bând paus și zicând : „ Dumnezeu să-l ierte !“

Iară bocitoarele, care stau ceva mai la o parte, dacă mortul e fecior holtei sau fată mare bocesc astfel :

Ie-ți N. zlua bună
De la soare de la lună,
De la fir de mătrăgună
De la maica ta cea bună ;
De la soare, de la nori,
De la grădina cu flori,
De la frați, de la surori ;
De la fir de busuioc,
De la feciori, de la joc.
De la păhăraș cu miere,
De la feciori, de la bere,
De la fir de tămâiță,
De la fete din uliță... ⁴

În multe locuri, tot din Transilvania, se dă oamenilor, la ocazia aceasta, câte un colac și câte un cruceriu ori și mai mult, după cum e și starea omului.

După ce-l sărută rudenii, mortul se încuie, ca și în Bucovina, pe când mai de mult nu se încuia defel până la mormânt.

¹ Dict. de Toader Manciu, fost sergent, județul Botoșani.

² Com. de T. Zaharescu, stud. gimn. — Vezi și T. T. Burada, *op. cit.*, p. 21.

³ Com. de T. Zaharescu.

⁴ Com. de T. Simon.

Înainte însă de a se încuia i se deznoadă baiera cămășii precum și orice alt nod ar fi având la vreo haină cu care e îmbrăcat, anume ca să se poată căsători bărbatul sau femeia care rămâne ¹.

Tot așa fac și românii din Bucovina. Ei încă îi deznoadă cheutorile cămășii, anume ca celui ce rămâne să nu-i fie cuțunua legată, innodată.

După ce au închis sicriul, bărbatului respectiv feciorii, care sunt puși ca să ducă mortul, îl rădică de pe locul unde a stat până atunci și-l scot afară.

În același timp când se scoate mortul din casă, atât femeile înrudite cu dânsul cât și bocitoarele, bocesc următorul bocet :

Plânge podul, plânge podul,
Că i se duce stăpânul.
Da plângeți și voi podule,
Că se duce mila *me-re* ²
Plângeți uși, ferești plângeți,
Că de-amu nu-l mai vedeți.
Plângeți uși, plângeți și tu masă,
Că stăpânul merge din casă.
Și pe noi pe toți ne lasă
Cu inima friptă, arșă ³

Sau acesta :

Plânge masă
Plânge casă ;
Plânge casă cu totul
Că se duce stăpânul.
Și se duce în ceea lume
Înapoi revaș nu-i vine,
Să spuie cât îi de bine.
Nu știu, nu-i condei de scris
Ori nu-i voie de trimis ?
Ori nu-i cerneală să scrie
Ori nu-i coală de hârtie ? ⁴.

Sau acesta :

Plânge casă,
Plânge masă
Că stăpâna cea aleasă
Cea aleasă
Și frumoasă
Mi se duce și vă lasă.
Plângeți uși, ferești plângeți
Da plângeți și voi păreți,
Că de astăzi rămâneți

¹ Com. de Rom. Simu și T. Simon.

² *Mê-re* stă aici în loc de *mea*.

³ Din Poiana Stampii, ținutul Dornei.

⁴ Din Câmpulung, com. de G. Ciupercă, stud. gimn.

Și stăpână nu aveți.
Plângeți și voi chiotori,
Că rămâneți străinori !¹

Mai nainte însă de a trece cu mortul peste pragul tindei este datină, în cele mai multe părți ale Bucovinei, de a lovi *cătenel* cu sicriul de trei ori de pragul ușii de la tindă. În unele comune, precum bunăoară în Mahala, lovesc sau mai bine zis ating sicriul, câte de trei ori, de fiecare prag peste care trec cu mortul.

Această lovire sau atingere a sicriului de prag însemnează că mortul mulțamește casei unde a locuit și că se închină și-și ia rămas bun de la întreg poporul ce s-a adunat, ca să-l petreacă la groapă ².

Cum au scos ducătorii sicriul cu mortul afară, cei din casă, care rămân înăuntru, închid repede ușile și se uită pe fereastră afară, anume ca moartea să nu străbată mai mult în casa aceea, ca nu cumva să se ducă astfel după mortul deja scos și altul cineva dintre căsăni, adică să nu mai moară și altul în urma lui ³.

Mulți români din Bucovina cred și spun că, dacă cei de casă vor să uite mai degrabă pe cel mort sau cel puțin să nu le pară rău după dânsul, dacă după ce s-a scos mortul afară din casă, caută de trei ori pe fereastră după dânsul, atunci îl uită foarte lesne și nu le pare așa de rău după dânsul.

În Crasna precum și în alte sate din Bucovina, cum s-a luat mortul de pe masă sau laiță și s-a scos afară, nu numai că cel ce-a rămas în casă, soț sau soție, închide îndată ușa după dânsul, ca să nu intre moartea iarăși în casă, ci totodată, după ce a închis ușa, se pune pe locul acela unde a stat mortul, anume ca să vadă moartea că nu se tem oamenii de dânsa, apoi și pentru aceea, ca să rămâie norocul în casă, să nu se ducă cu cel mort ⁴.

Cei ce au rămas în casă stau apoi astfel închiși până ce citește preotul starea primă (prohodul). După aceea, ies și ei afară și dau, dacă au de unde, câte una și alta de pomană, de sufletul celui răpuzat ⁵.

În alte sate, tot din Bucovina, unul dintre cei ce au rămas în casă, cum s-a luat mortul de pe laiță sau masă, îndată răstoarnă așternutul pe care a stat, de la cap spre picioare anume ca să nu lase loc pentru alt mort.

În Muntenia, plaiul Prahova, rădicând mortul din casă, se pune în locu-i o haină nouă, anume ca să nu se mai întoarcă boala în casă ⁶.

În unele părți din Transilvania și Banat, după ce s-a scos sicriul cu mortul din casă, cei ce rămân în urmă răstoarnă scaunele și mesele, arătând prin aceasta turburarea produsă prin moarte ⁷.

¹ Din Crasna, diet. de M. Bărbuță.

² Dat. și cred. rom. din Boiân, Mahala, Vicovul-de-Sus, Siret, com. de V. Turtureanu. — Vezi T. T. Burada, op. cit., p. 20.

³ Dat. și cred. rom. din Boiân, com. de V. Turtureanu și a celor din Badeuț, com. de Av. Macovei.

⁴ Diet. de M. Bărbuță și com. de At. German, stud. gimn.

⁵ Com. de Ionică al lui Iordachi Isac.

⁶ Vezi Gr. Tocilescu, în „Arhiva pentru Istorie...”, an. II, vol. III, București, 1884, p. 387.

În unele sate din Banat mai este încă și acea datină că pe când scot mortul, casnicii săi pun mâna dreaptă pe sicriu și zic în sine : „*te tragem noi pre tine tată, mamă, frate, soră, dar să nu ne tragi și tu pe noi !*“.

În alte sate, tot din Banat, dacă mortul e femeie măritată, când o scot afară din casă, bărbatul său iese îndată după sicriu cu pălăria în cap și cu furca ei de tors în mână, apoi în bucătărie, unde stau nițel cei ce scot pe mort, două muieri, punând una un pui de găină sau o găină într-o traistă și postându-se una de-a dreapta și alta de-a stânga, petrec iute traista acea de la dreapta spre stânga peste mort și pe sub mort de trei ori și apoi scot mortul afară în curte, unde îl pun pe scaunul morților ; iar bărbatul, *frângând* în genunche furca muierii, o aruncă peste casă, iar pălăria o pune în cui și apoi pleacă conductul la biserică, unde se face prohodul.

Toată procedura aceasta însemnează ca bărbatul să nu rămână mult timp văduv, ci să se poată cât mai degrabă însura ¹.

În unele părți din Transilvania, nemijlocit după ce s-a scos mortul din casă afară și s-au răsturnat scaunele din casă, unul dintre neamurile cele mai de aproape sparge o oală și un blid, trântindu-le pe locul acela, unde a fost mortul sau în ușă, anume ca să se ducă răul după mort. Alții aruncă lumina, care a stat la capul mortului. Și dacă întreabă cineva : „*ce s-a întâmplat ?*“ „*Ce-ați făcut ?*“ — i se răspunde „*cum n-a putut fi neîntrebat, așa să fie și de leac*“ ².

În Țara Românească, plaiul Prahova, rădicându-se mortul din casă, se sparg trei oale zicând :

Cum se sparge oalele
Să se spargă boalele ³

În alte părți, tot din Țara Românească, după ce se pornește mortul la mormânt se ia apă în oala cu care a fost scăldat, se stropește în urma lui, apoi se trânteste în mijlocul casei de se sparge, ca să se spargă toate neajunsurile, supărările și să înceteze de-a mai muri cineva din acea casă ⁴.

În unele sate din Bucovina, precum bunăoară în Bălăceana, îndăti-nează românii nemijlocit, după scoaterea mortului din casă, de-a trânti oala, în care a ars lumina la capul mortului, de pragul casei cu o putere așa de mare, că produce un sunet deosebit ⁵.

În multe locuri este iarăși datină ca acea oală să se spargă de pământ ori în locul unde mortul și-a dat sufletul ori chiar la mormânt sau se umple mai întâi cu cenușă și apoi se sparge, de unde a rămas și zicerea : „*i s-a spart oala*“, adică : „*i s-a frânt viața, a murit*“.

În cele mai multe părți locuite de români însă este datină ca oala cu care s-a turnat în căldare spre a se scălda mortul să se ducă înaintea

¹ Com. de Ioan Popovici.

² Com. de Rom. Simu, T. Simon și Al. Boieru.

³ Gr. Tocilescu, în „*Revista pentru istorie...*“, an. II, vol. III, București, 1884, p. 387.

⁴ Ioneanu, *op. cit.*, p. 44.

⁵ Com. de M. Jemna, stud. gimn.

lui, când îl duce la groapă și să se dea de pomană plină cu apă proaspătă împreună cu o lingură nouă la vreun sărac¹.

Datina de a ducе un ol sau o oală cu apă proaspătă înaintea sicriului și a da dintr-însul celor setoși apă, să beie, desigur că pentru odihna sufletului celui repauzat, era uzitat și la romani, ceea ce se poate vedea și din forma invitării la înmormântare : „acuma e timpul de a merge la îngropăciunea lui (Tițiu) ; olul se scoate“². Acest ol se spargea apoi afară la mormânt sau acasă. De la această datină se vede că vine și expresia figurativă a latinilor : „*fractus est ei ollus*“, adică i s-a frânt olul, care însemnează atât cât : i s-a stins viața, a murit³.

În Ungaria și anume în comitatul Bihorului, protopresviteriatul Lunicii, apa s-a prefăcut în vin, adică când se prohodește mortul pe masa ce stă înaintea preotului se pune un vas cu vin și două pahare de iagă (sticlă). Unul dintre rudeniile mortului sau sfătul (crâsnicul, pălimarul) umple cu vin paharele de pe masă ; mai nainte bea preotul și apoi cântărețul. Atunci încep a cânta schimbiș, unul după altul ; și până când cântă preotul, cântărețul goleşte un pahar de vin și când cântă acesta, preotul capătă din vin.

Oricât de șoadă ni s-ar părea datina aceasta, totuși are ea desigur însemnătatea sa istorică, și eu sunt aplicat a crede împreună cu M. Besanu, care a dat-o întâia oară publicității că vine de-a dreptul de la romanii păgâni și substituie olul acestora însă cu acea deosebire că, având tuncanii vin destul de prin vile lor, în loc de apă un vin în vas, la prohodire, adică la scoaterea mortului din casă⁴.

Cum au ieșit cu mortul în ogradă sau curte, bocitoarele încep, din nou, a boci și a zice :

Cum nu-i moartea-nfurioasă,
Că ea vine mâniaoasă,
Ascuțită ca o coasă
Și ia sufletul din oase.
Și trupu-l scoate din casă
Și-l duce la ținterim,
Cu el să nu mai grăim.
Acolo-l bagă-n pământ
Ca să nu-l vedem mai mult ;
Soarele să nu mi-l vadă,

¹ Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 177 : „Mortului asemenea i se duce la mormânt o oală cu apă, un colac și o lumină ca să aibă în cealaltă lume pâne, apă și lumină.“ — D. T. Bojincă, *op. cit.*, Nota de la p. 213 : Ol sau oală se obișnuiește și la românii, care umplut cu apă proaspătă se sparge înaintea mortului și apoi se dă de pomană vreunui sărac împreună cu o lingură nouă. Adeșori o sparg la mormânt, uneori o aduc acasă și aruncând-o de pământ, o sparg ; de unde s-a născut zicala : i s-a frânt olu“, adică viața. Într-unele locuri se umple acea oală cu cenușă și apoi, după ce se scoate mortul din casă, o trântesc de pământ, după sicriu ; fără de a se ști ce înseamnă toate acestea și întrebate fiind femeile despre pricina acestora, răspund că așa s-au pomenit“. — M. Besanu, *op. cit.*, nr. 57 : „Olul și astăzi are rol la îngropăciune, mai ales în Ardeal, unde și astăzi se poartă un olu cu apă înaintea sicriului și cu o lingură nouă de lemn se dă din el apă de băut cutărui sărac“.

² Exequias (Titlio) quibus ire commodum, jam tempus est ; ollus effertur.

³ M. Besanu, *op. cit.*, nr. 57.

⁴ Idem.

Vântul să nu mi-l mai bată
Cît lumea, acolo să şadă ¹.

Apoi, aruncându-şi privirile în toate părţile prin ogradă şi văzând o mulţime de lume adunată şi tristă, prind a boçi alte bocete, între carele şi acesta :

Da ian scoală, mamă, scoală
Că-i destul de-alaltă seară.
Dumneata nu te-ai trezit.
Soarele o răsărit
Da ian scoală, mamă, scoală
Şi mai fă vreo urmuşoară
Şi fă urmă prin ogradă,
Să crească mândră otavă.
Şi fă urmă prin grădină,
Să crească mândră sulcină.
Şi fă urmă prin ocol,
Să crească mândru mohor,
Femeile s-au sculat
Şi pe-afară c-au imblat
Şi vacile şi-au mânat
Dumneata nu te-ai sculat ².

În zadar însă le e rugămîntea şi îndemnarea, căci cine a murit odată,
nu se scoală mai mult, în veci. Drept aceea, urmînd mai departe, zic :

Crească iarba cât casa
Şi otava cât prispa
De-amu nu le-i mai călca.
Dar dacă nu le-i călca
Roagă-te cui te-i ruga.
Roagă-te la sfîntul soare,
Să facă ziua mai mare,
Că nu-i ziuă de-ntîlnire,
Că-i ziua de despărţire.
Atît ne mai întîlnim
Pîn la uşi la ţinterim,
De acolo ne despărţim
Şi mai mult nu ne-ntîlnim ³.

Dacă repauzatul şi-a dat sufletul pe la începutul primăverii, atunci pe
lîngă cele arătate mai bocesc încă şi pe acesta :

Scoală, mămucuţă, scoală
Şi te preumblă pe-afară !
Mândră vreme ţi-ai ales
De la noi de dus, de mers.
Pe cântatul cucului .

¹ Din Veitinel, com. de Dim. Cărdel, proprietar.

² Din Crasna, dict. de M. Bărbuţă.

³ Din Câmpulung, com. de G. Ciupercă.

Pe pornitul plugului
Pe-nfrunzitul codrilor
Pe-nfloritul pomilor.
Primăvara ne-a veni
Toți pomii ne-or înflori
Dumneata fi putrezi !¹

După ce au sfârșit bocitoarele de bocit și ducătorii de scos pausul, pomenile, coliva, pomul, precum și toate celelalte obiecte cu care au să petreacă mortul până la ținterim, preotul începe a rosti ectenia morților și a citi evanghelia, adică a ținea *prima stare*, după care cei de casă dau de su-fletul celui repauzat diverse obiecte și vite. Apoi întreg conductul fune-bru se pune în mișcare și anume :

Întâi se duce toaigul așezat pe un sfeșnic, apoi o *cruce mare*, după care urmează *bradul*. În unele locuri *bradul* se duce chiar înaintea cru-cii². După *cruce* vin, de o parte și de alta, *prapurii*, iară printre aceștia la mijloc întâi *pausul*, apoi *coliva* și *pomul* cu *pomenile* sau *raitul*. În acele locuri însă, unde e datina de a se duce pomul deosebit de pomene, se duce totdeauna înaintea pomenelor și pomenile după dânsul.

În unele locuri din Bucovina este datină ca pomul să-l ducă înaintea sicriului nănașul sau nănașa mortului și se crede că printr-însul se amă-gește sufletul cătră biserica³.

După *prapure*, respectiv după pom și pomene, vine preotul îmbră-cat în ornate și cântăreții, apoi serafimii, fânarele și sfeșnicile cu lumă-nări aprinse și împodobite cu testemele pe care le duc mai cu seamă câte patru băieți, iar între acestea năsălia cu mortul.

Datina petrecerii mortului la înmormântare cu sfeșnice și fânare în care se află lumânări aprinse, deși o întâlnim ici colea și la alte națiuni străine totuși seamănă că ea este de proveniență romană. Sfeșnicile și mai ales fânarele care se duc, pe de o parte și pe de alta a sicriului, reprezintă făcliile vechilor romani, care, ca și românii noștri de azi, petreceau mor-tul la înmormântare numai după amiază și de multe ori chiar după ce apunea soarele, când aveau trebuință de făclii, ca să se vadă pe unde se duc.

Această datină o amintește Ovidiu zicând : „În loc de făclia nunții, eu am lângă mine făclia morții“⁴.

Asemenea și Tacit :

„Ziua în care se duceau la groapă rămășițele lui Augustus câteodată era liniștită din cauza tăcerii și câteodată era turburată din cauza plân-gerilor, străzile Romei erau îmbulzite de mulțime și prin câmpul lui Mar-te străluceau făcliile“⁵.

În Transilvania, nemijlocit înaintea mortului merg doi bărbați, care duc stâlpul, iar în Bucovina nemijlocit după mort, care se duce totdeau-

¹ Din Crasna, dict. de B. Bărbuță.

² În comuna Mălni, jud. Suceava, din Moldova, după cum mi-a spus M. Nistor și alte femei se aduce din pădure în aceeași zi în care se înmormântează mor-tul și împodobindu-se cu fel de fel de strămături se duce *bradul* nemijlocit ina-intea mortului.

³ Com. de Ionică al lui Iordachi Isac.

⁴ Her. Epist. XXI, v. 172 : „Et face pro thalami, fax mihi mortis adest“.

⁵ Ann. III 4. „Deis, quo reliquiae tumulo Augusti inferebantur, modo per si-lentium vastus, modo ploratibus inquires : plena urbis itinera conlucentes per cam-pum Martis faces“.

na cu picioarele înainte ¹, merge de regulă un băiat, care duce *crucița*, ce se împlântă la capul mortului.

După năsălie urmează mai întâi neamurile cele mai aproape ale mortului, toate cu capurile descoperite, apoi bocitoarele, amicii, cunoscuții, precum și toți ceilalți care s-au adunat, ca să petreacă pe cel mort până la mormânt ².

În Muntenia și Bucovina, dacă unei familii îi moare primul copil nu se duce după el la mormânt, ca să nu-i mai moară și alți copii ³.

În unele părți ale Bucovinei și cu deosebire în comunele Ropcea, Suceveni, Cupca, Crasna, Vicovul-de-Sus și cel de jos, Bilca, Straja și în altele din munți, precum în Fundul Moldove, Dorna, Căndreni, iar în Moldova și anume în județul Neamț, plasa Muntele și mai ales în comunele : Buhalnița, Bicazul, Hangu, Bistricioara, Călugăreni, Galu, Cotunele, Chizirigu, Secu-Buhalniței, Grintieșul Mare, Grintieșul Mic și altele s-a păstrat vechiul obicei strămoșesc ca mortul să fie dus la groapă cu muzică, care se compune din mai mulți flăcăi, cântând „*doina*” de îngropare, din fluier ⁴.

În unele comune din județul Suceava, plaiul Muntele, precum bunăoară în Mălini, feciorii și fetele mari, precum și gospodarii cei tineri sunt petrecuți mai totdeauna de doi băietani care cântă din fluier până la groapă ⁵.

În Vicocul-de-Sus, din Bucovina, se pun totdeauna mai ales însă la feciori și fetele cele mari și cu deosebire la cei mai avuți dacă nu mai mulți, apoi cel puțin doi bărbați care știu foarte bine a zice din fluier și care mergând alătura cu racla mortului, unul de-a dreapta și altul de-a stânga, cântă pe schimbate, diverse doine de jale ⁶.

În satele de la munté unde mortul se duce mai mult cu carul, fluierarii sau adeseori și-n car. la capul mortului și acolo cântă.

Fiecare cântăreț sau fluierar capătă câte o năframă la fluier ⁷.

În Transilvania, ținutul Hațegului însă se află obiceiul ca după mort să meargă un bătrân cântând din fluier cântece de jale.

Numărul acelor fluierari nu se urcă nicicând peste zece.

În unele din comunele menționate mai este obiceiul ca înaintea convoiului funebru să meargă și doi bucătari, bucinând, din când în când, cu trâmbița ⁸.

În comuna Breaza precum și în cele de prin vecinătate, din Bucovina, când face preotul vreă stare, bucinătorii sau trâmbițașii se duc înainte, se postează într-un loc mai înalt cu fața întoarsă spre mort și acolo apoi,

¹ Ioneanu, *op. cit.*, p. 39 : „Fiindcă omul se naște cu capul înainte, la mormânt se duce contrar, cu picioarele înainte”.

² Pretutindeni e uzitat astfel, atât în Bucovina cât și în celelalte țări locuite de români. Com. de Rom. Simu și I. Georgescu, din Transilvania ; Ioș. Olariu și I. Popovici, din Banat. — Vezi și A. Lambrior, *op. cit.*, p. 153 ; — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 23—24.

³ Ioneanu, *op. cit.*, p. 38. — D. Stănescu, *op. cit.*, p. 324 : „Dacă cel repauzat a fost întâiul mort în acea familie, tatăl și mama lui nu pot a-l urma la groapă, ei rămân acasă” — Com. de Ionică al lui Iordachi Isac.

⁴ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 24—25.

⁵ Dict. de M. Nistor și alte românce din Mălini.

⁶ Com. de V. Turtureanu, preot.

⁷ Idem.

⁸ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 25. — Dict. de M. Nistor, din Mălini : „În Drăcești, județul Suceava, cei tineri se petrec și cu trâmbița”.

punând trambițele în cruciș bucină până ce ajunge preotul cu mortul în dreptul lor, apoi pleacă iar înainte și tot așa fac ei până ce ajung la mormânt¹.

În Vicovul-de-Sus bucinătorii merg în dreptul convoiului și după fiecare stare bucină de jale,

Fiecare bucinător capătă pentru osteneala sa câte o oaie sau câte 1—2 fl. după cum le-a fost și invoiala².

În orașele Câmpulung și Vatra Dornei unde se pun bucinătorii și fluierarii numai la feciorii și fetele cele mari, este datină de a se cânta atât din fluier câte și din trambițe deodată și anume așa că mai întâi bocesc druștele care merg cu capurile despletite, alătura cu sicriul și apoi bucinătorii și fluierarii. Astfel se perindă bocitoare și bocitori până ce ajung la țiterim³.

În Câmpulung bocetele sunt adeseori acompaniate de fluier⁴.

Cântecele sau mai bine zis doina, ce se cântă de fluierari la înmormântare are în Bucovina cât și din Transilvania, mai ales pe

la orașe, feciorii și fetele mari, câteodată chiar și băietanii și copilele, se petrec cu muzicanți, care cântă în diferite instrumente simbolizând prin aceasta însurarea și măritarea celor ce sunt astfel petrecuți la mormânt zicându-se mai ales despre o fată mare că „*e mireasa lui Cristos*”⁵.

Ducerea mortului la groapă cu cântări din fluier și bucine este o datină romană.

Aceasta o găsim în Propert. lib. II. Eleg. 4 : „Și nici zădarnică va fi plângerea mea prin tubă (bucium)”⁷, și lib. IV. Eleg. ult. v. 9 „așa cântau tubele cele de jale”⁸.

Asemenea și Ovidiu : „se cântă din fluier la înmormântările cele jalnice”⁹.

Luxul pompelor funebre ajunse așa de mare la romani, încât, după o dispoziție a legilor celor XII tabule, citate de Cicero „se reduceau cheltuielile înmormântării la trei vestminte de doliu, trei benzi de purpură și zece fluierari”¹⁰.

Lucru vrednic de luat aminte este, că, la noi românii, numărul fluierarilor nu se urcă nicicând peste zece și dacă întrebă cineva pentru ce numai până la zece, răspunsul este că așa s-a pomenit din bătrâni¹¹.

Astfel se duce mortul, de cum s-a scos din casă și până ce ajunge la mormânt, petrecut fiind de lacrimile rudeniilor și ale amicilor, de bocetul bocitoarelor, de cântecul fluierătorilor și a bucinătorilor și de jalnicul su-

¹ Com. de Nic. Prelici, stud. gimn.

² Com. de V. Turtureanu. Dacă nu se pot afla doi bucinători se ia și numai unul.

³ Com. de V. Burduhosu și dict. de M. Ursacu.

⁴ Com. de V. Burduhosu, stud. gimn.

⁵ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 25.

⁶ Com. de T. Simon.

⁷ *Nec tuba sit vana querella mel.*

⁸ *Sic moestae cecinere tubae.*

⁹ *Fast. lib. VI, v. 663 : Cantabat moestis tibia funebris.*

¹⁰ *De legibus, II, 22. Extenuato igitur simuptu, tribus ricinis et vinclis purpurae et decem tibicinibus.*

¹¹ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 67.

net al clopotelor care vestesc cu părere de rău trecerea din viață a unui creștin.

Dar să lăsăm convoiul funebru ca să-și urmeze calea sa și să ne întoarcem pe un moment îndărăpt la casa din care s-a scos mortul.

În casa unde se află un mort, nu se mătură defel, până ce nu se scoate acesta și se pornește la ținterim, fiind, după credința românilor din Bucovina, Moldova și Muntenia, rău de moarte și pentru alți membri din aceea casă ¹.

Iar dacă se și mătură în decursul celor trei zile, atunci gunoiul nu se scoate defel afară ².

După ce s-a scos mortul din casă și după ce s-a pornit acum spre ținterim, cei ce au rămas acasă pun pe o prietenă sau pe altă femeie străină să măture iute în casă, anume ca să nu se mai întoarcă răul îndărăt.

Femeia pusă, mătură și cotilește ³ frumos toată casa, atât unde a stat mortul câte și prin celelalte odăi, iar gunoiul adunat îl aruncă într-un loc unde nu prea umblă nimeni.

După ce a măturat și a aruncat gunoiul își spală mâinile cu apă din ulcica de pe fereastră, crezând că făcând aceasta nu-i amorteșc mâinile.

După aceasta, cei de casă îi dau drept răsplată pentru osteneală o păreche de alțițe sau o năframă, dimpreună cu un colac, o pâine sau o bulcă, un drobușor de sare și o sticlă cu o lumină aprinsă ⁴.

În Bilca i se dă o năframă și pâinea care a stat până atunci pe fereastră ⁵.

În Țara Românească, îndată ce mortul a fost pornit, cine rămâne acasă poate mătura și aranja ceea ce era în dezordine, dar oricine este ținut oarecum a nu bea apă, până nu se îngroapă mortul. căci aceea apă ce este adusă din timpul când mortul era neîngropat, se numește *moartă* ⁶.

În acele părți, unde este datină de a se face comandare sau praznic nemijlocit după înmormântare, cum s-a măturat, neamurile ce au rămas acasă prind a pune și a așterne mesele, ca pe când se vor întoarce petrecătorii de la înmormântare și să fie toate în cea mai bună rânduială.

Și acum, după ce am văzut și această datină să ne întoarcem iarăși la convoiul funebru.

Tot drumul de cum s-a scos mortul din casă și până ce ajung cu dansul la ținterim, bocitoarele de pretutindeni, atât cele interesate cât și cele năimite, bocesc neconținut diverse bocete și numai atunci încetează de a boci, când face preotul *stările* ⁷.

¹ Com. de mai mulți români. Vezi și Ioneanu, *op. cit.*, p. 42; — D. Stănescu, *op. cit.*, p. 325: „Cât timp mortul nu e dus la groapă nu se poate mătura prin casă“.

² Dict. de M. Nistor, din Mălini și A. Pletosu, din Rădășeni, în Moldova.

³ Verb. a *cotili* înseamnă în unele părți din Bucovina precum bunăoară în Bilca, atâta cât „a curăți prin casă“, în altele însă precum în Costâna și Fundul Moldovei atâta cât *a linchi*, adică a linge sau *a lingări* = a linge talgerele, oalele, a *linchi*, din oale.

⁴ În Boian, com. de V. Turtureanu, preot.

⁵ Com. de Iust. Cârdei, stud. gimn.

⁷ Pretutindeni uzitat în Bucovina și Moldova; — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 153; „În vremea ducerii mortului până la biserică stă tot temeul bocitului, femeile bocitoare conținut numai în răstimpurile prohodirii; altminteră bocesc într-una“.

În șirurile următoare vom reproduce numai vreo câteva din mulțimea acelor bocete, iar restul să se vadă la finea acestui studiu.

Când scot mortul din ogradă sau curte și se pornesc cu dânsul spre biserică, bocitoarele din Bucovina bocesc astfel :

Plânge casă, plânge masă
Că de stăpân ești rămasă !
Plângeți uși, ferești plângeți,
Că de-acuma rămâneți.
Plângeți și voi cheutori,
Că stăpănu-i călător.
Bată-te pustia moarte,
Mult ești tu fără de dreptate !
C-ai venit până la prag,
Și-ai luat ce mi-a fost drag.
Și-ai venit pân-la fereastră
Și-ai luat capul din casă.
Gospodarul, cinstea casei
Cinstea casei, stâlpul casei.
El de-acuma că ne lasă,
Cu inima friptă, arsă.
Scoală-te, draguță, scoală,
Că-i destul de-alaltă seară.
Și te uită pe fereastră
C-a venit carte domnească,
Ca la drum să te pornească.
Carte domnească-a sosit
Și la drum că te-ai pornit.
Rămâi casă sănătoasă,
Că stăpânul tău te lasă.
Scoală draguță și caftă
C-amu te scot din ogradă.
Scoală-te dragă și vezi
Cum te-au scos și din livezi !¹

Celea din Transilvania, districtul Năsăudului, bocesc așa :

Roagă-te cui te-î ruga
Roagă-te la clopotar
Să tragă clopotul tare
Să meargă răsunset mare.
Peste toate dealurile,
Să se strângă neamurile.
Să vie la petrecane,
Că aci-i mare jălăne !

De cumva mortul e o fată mare, atunci mămă-sa o bocește așa :

Draga mea, mândru gătată
Cum te duci de supărată
Fiind de moarte-nșelată.

¹ Din Ciudei, dict. de M. Popescu, dăscăliță.

După aceea, îndată fetele o bocesc astfel :

Draga noastră-mpodobită
Cum te duci de bănuită
De moarte înceluită !

De cumva mortul e o nevestă tânără, în urma căreia au rămas mai mulți copii mititei, bocesc așa :

Cine-n lume-a mai văzut
A văzut și cunoscut
Nevastă mândru gătată
După copii supărată ?
Cine-n lume-a mai văzut
A văzut și cunoscut
Nevastă mândră tocmită
După copii bănuită ?
Hai, Ioană¹ și te uită
De vezi fiii cum se cântă
Bărbatul cum te comandă.
Noi, Ioană, am gândit
Am gândit și-amu socotit
Că tu-acum nu mai glumești,
Dar te vedem că pornești.
Și-amu gândit că ai glumit
Dar veșem că ai pornit,
Ah ! Ioană, draga mea,
Draga mea, iubita mea !
Lasă-ți dorul prin ocol
Să răsar-un merișor
Tot cu mere roșioare,
Cu frunzele rotunjoare.
Fiii îl vor scutura,
Dorul și-l vor stâmpăra.
Când vor scutura mărul,
Își vor stâmpăra dorul.
Vină, Ioană, înapoi
Barem peste-un an sau doi,
Să vezi ce mai facem noi.
Vină, Ioană, înapoi
Pe-nfloritul spinilor,
De dorul copiilor.
Pe-nfloritul pomilor.
De dorul coconilor.
Și de nu-i veni să șezi,
Vină barem să ți-i vezi ;

Și de nu-i veni să mâi,
Vină de ți-i mai mângâi.
Ioană ! copiii tăi
E plină lumea de ei !
Copiii fără de mamă
Nu-s luați nici într-o seamă.
Ah ! Ioană, draga mea,
Draga mea, iubita mea !
Cum inima te-a-ndurat
De copiii ți-ai lăsat ?
Ca pe-o păsăruică-n gard
La toți oamenii de sfat
Ca pe-o păsăruică-n holdă
La toți oamenii de sfat.
Copii fără de părinți
La toți omeni-s urâți ;
Soțul, soață-și va găsi,
Mamă la copii n-a fi.
Soțul, soață-și va afla,
Dar mamă la copii ba.
De-ar fi tata cât de bun,
Tot țipă copiii-n drum.
De-ar fi mama cât de rea,
Tot și-i ia pe lângă ea.
Ia-ți, Ioană, ziua bună
De la soare, de la lună
De la soția cea bună.
Astăzi Cristos te-a poftit,
La raiul cel curățit.
Astăzi Cristos te-a chemat,
La raiul cel desfătat
Raiule, grădină dulce,
Eu din tine nu m-aș duce.
De mirosul florilor,
De fumul tămâielor,
De glasul îngerilor !²

¹ Adică după cum se numește repauzată.

² Com. de T. Simion.

Pe drum bocitoarele din Bucovina, dacă mortul e bărbat însurat și i-a rămas nevasta, bocesc așa :

Miluța noastră cea dulce,
Cat cu ochii cum se duce.
Da de ce te-ai supărat
Și cum de te-ai îndurat
Și pe noi că ne-ai lăsat
Și pe-așa drum mi-ai plecat ?

De la cap pân la picioare
Eu m-aș ruga dumitale
Să te lași de astă cale
C-astă cale-i ducătoare
Și-napoi ne-ntorcătoare
Și nouă cu supărare...¹

Cele din Transilvania, comuna Orlat, așa :

Mult iubitul meu bărbat !
Pe calea care-ai plecat,
Nu-i nădejde de-nturnat.
Și pe care mi-ai pornit,
Nu-i nădejde de venit.

Nu te uita apelor
Că apele-s mergătoare
Și nu mi-s întorcătoare
Ci te uită soarelui,
Că el că-mi e mergător
Și iarăși întorcător !...²

Dacă mortul e fecior holtei, bocitoarele din districtul Năsăudului îl bocesc astfel :

Cine-n lume-a mai văzut
Nuntă mare fără-de pom
Și-atâta norod de om ?
Nuntă fără ceterași
Și mirele în sălaș ?
Cine-n lume-a mai văzut
Voinic tânăr și gătat
Șezând așa supărat
Voinic tânăr și gătit
După lume bănuit ?
Mânca-te-ar sicreata moarte
Rea ești și fără dreptate.
Nu mergi la cine se cade,
Mergi la cine nu se cade.
Și la noi ce-ai căutat ?
Căci mama nu te-a chemat.
Dar la noi de ce-ai venit ?
Căci tata nu te-a dorit !
Fost-au vâji și babe-n sat
Pre-aceia să-i fi luat
Pe min-să mă fi lăsat !
Ardă-te focul oraș
Și toate potecile
Și toate leacurile.
Ardă și doftori-n ele
Dacă mi-au dat leacuri rele

Nu mi-a trecut după ele.
Dragile mele surori !
Pliviți și-ale mele flori
Le pliviți și le udați,
De vor crește, le purtați
Pe mine nu m-așteptati !
Creșteți, flori, cât gardurile
Să le bată vânturile
Ca pe mine gândurile !
Creșteți flori și nu-nfloriți
Căci mie nu-mi trebuiți !
Noi, Ioane-aș-am gândit
Că ni-i chema chemătoare,
Ne-ai chemat petrecătoare ;
Nu ne-ai chemat să jucăm
Ci ca să te comandăm.
Astăzi e o săptămână
Umblă moartea prin grădină,
Cu lampaș și cu lumină
Rupând flori din rădăcină
Pe Ioan de la inimă
Rupând vârful florilor
Și fruntea feciorilor.
Rupând vârful de la flori
Și fruntea dintre feciori.

¹ Din Igești.

² Com. de Rom. Simu, învățător.

Iară maică-sa îl bocește așa :

Ah ! Ioane, dragul mamii
Dragul mamii, scumpul mamii !
Mult în lume m-am izbit
Leacul nu ți l-am găsit
Și tu Ioane-ai murit.
Mult în lume am umblat
Leacul nu ți l-am aflat.
Și tu rău te-ai supărat
Și de lume te-ai lăsat.
Ah ! Ioane, dragul mamii
Dragul mamii, scumpul mamii !
Multe dealuri ai suit
Și toate le-ai coborât.
Numai ăsta-l vei sui
Și nu-l vei mai coborî.
Ia seama, Ioane, bine,
Dacă-i merge-n ceea lume.
Că sunt două drumurile
Și cu greu de-ales din ele
Ia seama pe care-i mere :

Dacă mergi pe cel cu bani,
Te vei tâlni cu dușmani.
Dacă mergi pe cel cu spini,
Te vei tâlni cu străini.
Dacă mergi cu cel cu flori,
Tâlnești pe frați și surori.
Veniți frați, veniți surori,
De mă-mpodobiți cu flori.
Vină mamă, vină tată
Și-mi udați fața cu apă.
Mă petreceți până la groapă,
C-acolo cu lut m-așteaptă.
Veniți și voi verișore
De-mi petreceți este-oscioare
În grădină-n țințirim,
Cu țarnă să le-nvelim.
Vină, mamă, să prânzim.
Că de azi ne despărțim.
Vină, tată, să gustăm
Că de-azi nu ne mai vedem !

Dacă mortul e o nevastă cu copii, atunci se bocește așa :

Cine-n lume-a mai văzut
Nevastă mândru gătită
După copii supărată
Nevastă mândru tocmită
După copii bănuită.
Copiii din grai grăiau
Și din gură-așa ziceau :
— Vai mămuică, mamă mea,
Că te-a-ndurat inima
Inima cum te-a-ndurat
Și pe noi de ne-ai lăsat ?
Mititei și frumușei
Și-i plină lumea de noi !
Mânca-te-ar și focul moarte,
Rea ești și fără dreptate
Căci mergi unde nu se cade !
La noi tu de ce-ai venit ?
Căci nime nu te-ă dorit
Și mama noastră-a murit !
La noi ce ai căutat ?
Căci nime nu te-ă chemat
Și pe mama ne-ai luat
Și-ai rupt vârful florilor
Și mama copiilor.
Și-ai rupt floarea dintre vii
Și mama dintre copii.
Și ți-ai pus mâna pe masă

Și ne-ai făcut larg prin casă.
Și ți-ai pus mâna pe grindă
Și ne-ai făcut larg prin tindă.
Și-ai pus mâna pe ușor
Ne-ai făcut larg prin ocol.
Plânge casă, plânge masă,
De mama sunteți rămasă.
Plângeți ah ! și voi păreți
Căci de mamă rămâneți !
A venit moartea pe drum,
A luat ce-a fost mai bun.
A venit moartea pe coastă,
Ne-a luat pe mama noastră.
Ah ! tu tot așa-i gândit
Că mama n-are sfârșit.
Câte leacuri ai cătat
Al ei tot nu l-ai aflat
Și ea rău s-a supărat
Din lume s-a depărtat
Și pe noi ea ne-a lăsat.
Rămâi lume cu mult bine
Mama se duce din ține... !
Iar fiica din grai grăia :
— Ah ! mămuică, draga mea
Cum inima te-a-ndurat
De pe mine m-ai lăsat

Ca pe-o păsăruică-n gard
La toți omenii de sfat ?

Ca pe-o păsăruică-n holdă
La toți omenii de vorbă ?

Dacă procesiunea, anume sau din întâmplare, merge prea iute, atunci mama, soția sau sora mortului se roagă să nu meargă așa de repede zicând :

Nu mi-l duceți așa tare,
Căci ziua-i destul de mare.
Ci-l duceți încetinel,
Că nu m-am urât cu el.
Și te rog ah ! clopotar
Nu trage clopotul tare,
C-azi e zi de *despărțare*.
Ci-l trage ceva mai lin,
Că noi azi ne despărțim.
Și mi-l trage mai încet,
Căci de astăzi nu-l mai văd ¹ !

Când se apropie de biserică și dau să între cu mortul în curtea acesteia, atunci bocitoarele din Bucovina bocesc astfel :

Bucură-te *mănăstire* ²,
Mândră floricică-ți vine.
Pe pornirea plugului
Pe cântatul cucului
Pe ștratul de pteringel
Pe dealul cel frumuseț ³
Da nu vine să-nfiorească,
Da vine să vestejească ⁴.

Altul și anume când mortul e un copil :

Bucură-te *mănăstire*,
Mândră-floricică-ți vine.
Da nu-ți vine să-nflorească,
Da-ți vine să vestejească.
Bucură-te clopoțel,
Că-ți mai vine-un sufletel.
Da nu-ți vine să trăiască,
Da-ți vine să putrezească ⁵.

Sau așa :

Bucură-te clopoțel
Că mai vine-un voinicel,

¹ Toate bocetele acestea mi le-a comunicat T. Simon.

² În Bucovina toate bisericile zidite din material tare (piatră și cărămidă) se numesc de popor *mănăstiri* și numai cele de lemn se numesc *biserici*.

³ Biserica din comuna Igești, districtul Storojinețului, de unde e cules bocetul acesta, e făcută pe un delușor.

⁴ Din Igești, dict. de Ilie al lui Onufreiu Frunză.

⁵ Din Crasna, dict. de M. Bărbută.

Trandafirel frumușel.
Da nu vine să-nflorească,
Că vine să putrezească.

Altul, tot când mortul e copil :

Bucură-te mănăstire
Că trandafir mândru-ți vine.
Da nu vine să-nflorească,
Ci vine să putrezească.
Draga mării, nu te da
Nu te da, nu te lăsa,
Scoală-te și vei umbla
C-apoi nu mi te-or lua,
În pământ nu te-or băga.
Dar dacă nu te-i scula,
În pământ că te-or băga
Și-acolo-n veci că mi-i sta
Mai mult nu mi te-i scula.
Dragile mării picioruțe,
Când vor face ele urmuțe ? !¹

Tot așa bocesc și românele din Transilvania, când se apropie de biserică.

Iată cum se începe un bocet din această țară și anume din Secadate :

Bucură-te mănăstire,
Că frumoasă floare-ți vine.
Dar nu vine să-nflorească,
Ci vine să putrezească ?

Astfel se petrece fiecare mort, până ce intră în biserică, unde i se face *prohodul*.

Mai înainte însă de ce vom vorbi despre *prohod*, să ne întoarcem puțin, iarăși îndrăpănt și să vorbim despre *stările* ce se fac în decursul petrecerii de acasă și până la biserică, precum și despre *podurile*, care se pun în calea mortului nu numai până la biserică, ci și mai departe până la ținterim.

¹ Amândouă din Badeuț, com. de Av. Macovei.

² Com. de I. Georgescu, învățător.

Stările

În decursul petrecerii mortului de acasă și până la biserică este pretutindene datină de a se face, pe lângă cele arătate în cap. precedent, încă și vreo câteva stări sau popasuri.

Stările sau popasurile acestea, numite altmintrelea, în unele locuri, încă și stâlpi¹ sau prohoade² reprezintă vămile din cealaltă lume. Prin urmare, ele se fac în prima linie cu scop, ca să poată trece mortul prin vâmi, și numai rar când pentru paradă sau spre a se odihni. De aici vine apoi și datina poporului de a se bate așa de tare după dânsle³.

Facerea lor însă atârnă totdeauna, parte de la vaza și reputația ce a avut-o cel repauzat în viața sa și parte din vaza și puterea materială a celor ce sunt îndătoriți să-l înmormânteze sau mai bine zis a familiei sale:

Dacă repauzatul a fost un om avut, de oamenie, cinstit, cumpătat la vorbă și cu vază în sat, atunci i se fac, de regulă, douăsprezece stări; dacă a fost mijlocăș și nu prea băgat în seamă de consătenii săi, i se fac numai atâtea câte pot plăti neamurile sale ca să i se facă⁴, iar dacă a fost sărman sau chiar un pâlmaș și pe lângă aceea a mai avut încă și purtare rea, iar neamurile sale n-au de unde să plătească preotul, atunci, de regulă, nu i se fac mai mult decât trei stări.

Cu alte cuvinte, oprirea pe drum în decursul petrecerii este mai deasă, numărul stărilor mai mare, numai pentru cei mai avuți, care sunt în stare să plătească, pe când pentru cei săraci este vorba:

Duceți-l mai tare
Că bani n-are⁵.

Sau :

Așa zice popa nost
Când moare cel fără rost :
Mergeți tare,
Că bani n-are.

¹ În Vatra Dornei, dict. de M. Ursaca.

² În Mahala, com. de Ionică al lui Iordachi Isăc.

³ Com. de Av. Macovei, preot și de alți români din Bucovina.

⁴ O seamă de preoți din Bucovina iau parte pentru fiecare stare câte 1. fl. v.a. Banii aceștia îi consideră poporul ca un tribut, nu atâta pentru munca preotului, ci mai mult pentru vămi.

⁵ A. Lambrior, *op. cit.*, p. 153.

Dar când m^oare vr-un bogat
Unde-ți cântă trăgănat :
Puneți jos,
Că-i bănos !!

Se întâmplă însă foarte adeseori și-n multe locuri că preoții nu se orientează nicicând la facerea stărilor, după plata ce o capătă sau speră că vor căpăta-o, ci totdeauna după purtarea cea corectă și exemplară a celui repauzat. Acești preoți, demni de toată lauda, voind a stători în comunele ce le păstoresc, un exemplu cum trebuie să viețuiască și să se poarte toți creștinii, fie repauzatul fruntaș, mijlocaș sau codaș, dacă a avut o purtare bună îi fac de comun 12 stări, dacă însă a avut purtare rea, chiar și în cazul acela, când s-ar pune neamurile pentru dânsul nu-i fac mai multe decât șase stări.

Fie însă mortul orișicine ar fi și casa orișicât de departe de biserică, niicăiri și nicicând nu este datină să se facă mai multe decât douăsprezece și mai puține decât trei stări², deși cred unii că ar trebui să se facă douăzeci și patru³.

După săvârșirea prohodului care se face, de regulă, în biserică, fie, țințerimul aproape ori departe, în cele mai multe părți nu este defel datină, ca să se mai facă stări.

La fiecare stare, atât cei ce duc procesiunea cât și toți cei ce petrec pe mort stau locului : cântăreții, fluierarii și muzica încețază de cântat, bocitoarele de bocit ; sicriul cu mortul, dacă e dus de oameni, se pune jos, iar preotul, întorcându-se cu fața spre cel repauzat și cădindu-l, rostește ectenia morților, dacă e prunc mic, iar dacă e înaintat în etate, pe lângă acestea mai citește încă și câte o evanghelie, cu deosebire din celea ale învierii ; în care timp toți petrecătorii, dar mai cu seamă neamurile cele mai de aproape îngenunghiază cu capetele întoarse spre preot sau lipite de sicriu⁴.

Prima stare se face de comun, îndată după ce s-a scos mortul din casă afară, cecelealte însă pe la răspântiile și cotiturile sau cărniturile drumului, precum și pe malurile apelor și ale pâraielor, lângă poduri și punți, unde sunt de acestea din urmă de trecut, iar cele din urmă, de regulă, înaintea bisericii sau la intrarea în curtea acesteia⁵.

¹ I. U. Jarnik și A. Birseanu, *op. cit.*, p. 468.

² Com. de V. Turtureanu, preot : „Stări se fac de la 3—12“ ; — Gheorghiu : „Pe drum până la biserică se fac 12 stări ; — Rom. Simu : „În ducerea mortului la groapă se fac trei stări“ ; — D. Stănescu, *op. cit.*, p. 324 : „În calea spre biserică trebuie să pună mortul de trei ori jos, când preoții citesc și chiar schimbă locurile“.

Frîncu-Candrea, *op. cit.*, p. 177 : „Când se întorc cu coșciugul de la pragul ușii de trei ori în casă, iar până la mormânt se fac șapte popasuri“ ; — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 27 : „Ducând mortul la țințerim se fac 12 stări sau popasuri“ ; — A. Pletosu : „În Rădășeni, în Moldova, se fac, de regulă, 3—12 stări“ ; — Al Boieriu : „Spre țințerim îl pun de trei ori jos, alții de mai multe ori, după cum e și starea omului“.

³ Dict. de M. Nistor, din Mălini, în Moldova.

⁴ Pretutindeni uzitat în Bucovina. — Vezi și T. T. Burada, *op. cit.*, p. 27.

⁵ În cele mai multe sate din Bucovina ; — Av. Macovei : „Tot așa îndătimează preoții a face la fiecare pod sau cărnitură de drum sau uliță laterală câte o stare, unde împart apoi familianții monede de pomană prin care plătesc „vămile văzduhului“. Vezi și T. T. Burada, *op. cit.*, p. 27.

La fiecare stare ce se face și anume nemijlocit, după rostirea ecte-
niei morților, respectiv citirea evangheliei, neamurile cele mai de aproape
ale repauzătorului dau peste sălaș sârmanilor și ducătorilor mortului ¹, dar
mai ales copiilor care stau în apropierea sălașului, câte un colăcel și o lu-
mină ² sau câte un colăcel și un cruceriu ³ sau numai bani ⁴ de sufletul
celui repauzat.

În unele locuri precum bunăoară în Secadate și alte comune din
Transilvania, unde crește multă poamă de vie, pe lângă colăcei și cruceri,
se mai dă peste sicriu de sufletul celui repauzat încă și vin ⁵.

În districtul Năsăudului, unde asemenea este datină în decursul
transportării celui mort până la cimitir, de a se lăsa în mai multe locuri
năsălia cu mortul jos și a se citi sf. evanghelie, după ce s-a citit aceasta,
se pune pe copârșeu un taler sau galben care rămâne apoi preotului ⁶.

În munții Apuseni ai Transilvaniei, la tot popasul, o femeie varsă
puțină apă, dintr-o doniță sau dintr-o oală nouă și dă peste coșciug câte
un colăcel și câte un creițar la câte un sărac ⁷.

În unele părți din Țara Românească cel însărcinat cu împlinirea ce-
lor necesare mortului aruncă la fiecare colț al *patului*, adică al năsăliel,
câte 5 sau 10 bani ⁸.

În acele locuri, unde este datină de a se da numai colaci și lumini
sau cruceri și colaci, se împlântă lumina sau cruceriu în colac și așa se
dau apoi amândouă acestea uneia și aceleiași persoane nicicând însă co-
laciul unei persoane, iar lumina sau cruceriu alteleia ⁹.

În acele locuri însă und este datină de a se da numai câte un cru-
ceriu adeseori se dau în cruciș ¹⁰.

Dacă la petrecerea mortului nu se află nici un sârman sau copil,
cărui să-i deie peste sălaș cruceri, atunci cruceriu menți de a se da se
leagă în basmalele sau năfrămile de la cruce, prapure și fânare, și rămân
apoi celor ce duc procesia ¹¹.

Totodată e de observat încă și aceea, că deoarece atât colăceii aceș-
tia, cât și luminile și cruceriu ce se dau la ocazia aceasta peste sălaș, sunt
menți, după cum vom vedea mai la vale, spre a lumina și a plăti vămile,
prin care are să treacă sufletul celui repauzat în cealaltă lume, de aceea
nu se dau numai atâtia colaci, lumini și cruceri, câte stări se fac, ci atâtia

¹ Dat. rom. din Voitin, com. de Dim. Cirdei, proprietar : „Mergând pe drum
la fiecare stare se dă câte un cruceriu celor ce duc mortul, ca să nu zică cândva că
l-au dus degeaba“.

² Dat. rom. din Boian și Vicovul-de-Sus, com. de V. Turtureanu, preot ; a celor
din Mahala, com. de Ionică al lui Iordachi Isac și a celor din Crasna, com. de Sam.
Petrescu, preot.

³ Dat. rom. din Balaceana, com. de M. Jemna.

⁴ Dat. rom. din Moldova, com. de Tit. Zaharescu și S. Sa părintele Lateșu ; „În
Rădășeni, când duc mortul, nu dau bani numai în timpul stărilor, ci oriunde văd
copii stând și privind, să duc la dâșii și le dau câte 2—5 bani“ ; a celor din Tran-
silvania, com. de Rom. Simu și a celor din Bucovina.

⁵ Com. de I. Georgescu.

⁶ Ioan Nițu Macavei, *op. cit.*, p. 94.

⁷ Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 177.

⁸ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 324.

⁹ Com. de Sam. Petrescu, Av. Macovei și V. Turtureanu.

¹⁰ Com. de Rom. Simu din Orlat.

¹¹ Dat. rom. din Berchișești, com. de G. Velehorsch, stud. gimn.

câte vămî cred ei că se află. Aşa, cei ce cred că sunt şapte, dau câte şapte ; cei ce cred că sunt nouă, dau câte nouă, cei ce cred că sunt 12, dau câte 12 ; cei ce cred că sunt 24, dau câte 24, iar cei ce cred că sunt 99, dau nouăzeci şi nouă de colaci şi lumini¹.

La starea cea dintâi, adică în ograda sau curtea casei, pe lângă cele arătate mai sus, în toate ţările locuite de români este datină de a se da peste sicriu nu numai bani şi colăcei, ci încă şi multe alte obiecte de sufletul celui repauzat, mai ales însă hainele pe care a stat şi alte haine de ale acestuia, apoi vite şi cu deosebire dintre cele curate, care sunt bune de mâncat şi anume : o vacă, junincă sau viţică ; una sau mai multe oi, mioare sau mieluţe, un mascur, rar când şi cai ; din galiţe : o găscă, o găină sau un cocoş ; în fine, un colac, o sticlă sau ulcică cu apă curată şi o lumină².

În Ţara Românească şi anume în Vrancea se dau pouă gulere de cămeşă cusute frumos cu arnice şi nouă monezi³.

În Moldova, judeţul Suceava, afară de hainele pe care a stat mortul se mai dau, atât neamurilor cât şi străinilor, cu deosebire însă celor sărmani, încă şi tot felul de vite şi mai ales de oi⁴.

În Transilvania, districtul Năsăudului, îndată după ce se scoate mortul din casă afară, neamurile ingenunche lângă sălaş, preotul şi ceilalţi funcţionari bisericeşti îndeplinesc ceremoniile prescrise, iar după ce ceremoniile acestea s-au îndeplinit se împart copiilor colăcei, iar celor mai mari li se dă peste sălaş băutura şi pâne⁵.

În Munţii Apuseni ai Transilvaniei este asemenea datină ca, înainte de ce se punee conductul funebru în mişcare, să se împartă *pomana* sau *pausul*. Fiecare fruntaş al satului primeşte la această ocazie câte o doniţă, ceilalţi câte o oală, un colac şi o lumină de ceară, iar copiilor li se îm-

¹ Dat. rom. din Berchişesti, com. de G. Velehorschii şi a celor din Stupca, com. de Al. Baci : „De acasă până la biserică dau peste mort 24 de cruceri, cu care plăteşte mortul cele 24 vămî, prin care să treacă“.

² Dat. rom. din Balaceana, com. de M. Jemna : „În Balaceana este datină de a se face 24 colaci, a se împlânta în fiecare câte 1 cr. şi a se da apoi pe drum peste sălaş, ca să aibă sufletul pe cealaltă lume cu ce plăti cele 24 vămî prin care va trebui să treacă“.

³ Dat. rom. din Câmpulung, com. de Gheorghiu : „Pe drum, până la groapă, se dau peste sălaş 12 cr. pentru că se crede că pe cealaltă lume se află 12 *zaplazuri*, unde stă tot câte un străjer, căruia trebuie să-i plătească ca rohatcă 1 cr.) ; — Francu — Candrea, *op. cit.*, p. 174 : „Copiilor se împart 99 colăcei (covrigi) cu câte un creiţar, pentru motivul că ar fi 99 de vămî prin care trebuie să treacă mortul“.

⁴ Com. de T. Simon : „Se crede că sunt 12 vămî, deci neamurile mortului simbolizează plăţirea vămilor prin aceea că de 12 ori dau câte 1 cr. sau câte un zece-riu (10 cr.) la câte un copilăş“.

⁵ În Boian, Mahala, Ostriţa şi Horecea, com. de G. Tomoloagă ; în Vicovu-de-Sus, com. de V. Turtureanu ; în Badeuţ, com. de Av. Macovei ; în Stulpicani, com. de N. Cotlarciuc : „Singur am avut ocazia de a vedea cum a dăruit unei femei o păreche de cai înhămaţi la o căruţă“ ; în Rădăşeni, Baia şi Mălini, din Moldova, com. de Tot. Zaharescu, A. Pletosu şi N. Nistor ; — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 27.

³ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 27.

⁴ Dict. de A. Pletosu şi M. Nistor, în „Şezătoarea“, an. I, Fălticeni, 1882, p. 40 : „Au nenorocitul obicei, priincios boalelor epidemice, când pleacă la biserică şi scot cadavrul afară, străiele mortului le pun deasupra lui, începând a lua câte una şi ie dau de pomână, alătura cu colac şi lumânare. Din vite caută a da cei mai bun popii şi la parte din ceilalţi câte o oaie sau miel“.

⁵ Com. de T. Simon.

part 99 de colăcei sau covrigi cu câte un creițar pentru motivul că ar fi 99 de vămi, prin care trebuie să treacă mortul ¹

Pe la Ponor, la înmormântarea unui om de frunte, îndată ce se termină *prohodul* său, cum se spune în Bucovina *starea primă*, o muie-re înrudită cu mortul și bine informată despre obiectele pe care le-a lăsat, ca să se împartă, mai întâi dă peste sicriu vreunui din căseni sau vecini o găină și apoi preotului o traistă, merindărița, o lumină, un colac, numit *ogărza*, *colțoni* sau un cot de pănură de lână, și o păreche de *măneci* sau doi coți de pânză albă. De asemenea, tot peste sicriu, împarte căse-nilor, vecinilor sau săracilor și hainele mortului.

Dacă mortul e unul dintre cei mai de frunte, tot peste sicriu se împart și vite preotului, cantorului, rudeniilor, vecinilor. Fiecare se cheamă cu numele și dându-i-se peste sicriu o *lumină* și o *ogărza*, i se spune cu glas tare : „a lăsat mortul ca tu să capeți o vițea, mieluță, stup, juninoă“, etc ².

În districtul Siretului, Rădăuțului, Sucevei și Câmpulungului din Bucovina atât obiectele cât și vitele, respectiv galițele amintite mai sus, le dau sau săracilor în genere sau neamurilor celor mai de aproape sau la niște fini, fine și cumătri care sunt mai nevoiași. În satele românești din districtul Cernăuțului însă, precum, bunăoară, în Boian, Hlinața, Mahala, Ostrița, Horocea și altele, vitele se împart mai numai la cei de casă, rar când și la neamurile cele mai de aproape și asta din cauză că vita să nu iasă din ogradă. Cu toate acestea însă și românii din satele de pe urmă, până chiar și cei mai sărmani, cred și spun că, dacă n-au dat sau cel puțin n-au menit măcar la unul din cei din casă vreun *capăt de vită* de sufletul celui mort, atunci, desigur, trebuie să iasă, adică să piară vreo vită la casa respectivă. Ba unii cred și spun că, dacă se întâmplă să piară vreo vită înainte de repauzarea celui mort, vita respectivă a fost în no-rocul lui și aceea s-a dus ea înaintea repauzatului ³.

Atât vitele cât și galițele menite a se da de sufletul celui repauzat, se spală mai întâi pe picioare, ca să fie cât se poate de curate, se udă apoi cu puțină apă proaspătă și curată și abia după aceea se dau dimpreună cu-o lumină de ceară aprinsă și cu un colac și anume : cele mai ușoare peste sălaș, iar cele mai grele și pe dinaintea mortului, rostind în același timp cuvintele : „*Primăște de sufletul tătuchii, mămăchii*“ etc. sau „*să fie de suflătul surorii, fratelui, fiicei, feciorului N.N.*“, etc ⁴.

Precum se luptă omul în lumea aceasta trecătoare cu o mulțime de nevoi și neajunsuri, tot așa crede poporul că are el să se lupte și după trecerea sa în cealaltă lume, până ce ajunge la locul ce i se hotărăște amăsurat faptelor sale de pe pământ. Drept aceea, toate obiectele și animalele ce i se dau în decursul stărilor de suflet au scopul lor hotărât. Nemică nu se dă de pomană fără oareșicare scop și folos în viitor.

Așa crede poporul, că mortul, până ce ajunge la locul hotărât, tre-buie să treacă mai întâi printr-un foc foarte mare și periculos. Deci, hai-nele ce i se dau de pomană, le ia subsuoară și ducându-le cu sine pe cea-

¹ Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 174.

² Idem: p. 177—178.

³ Com. de G. Tomoiogă.

⁴ Com. de V. Turtureanu și G. Tomoiogă precum și de alți români din Bucovina.

laltă lume, cum ajunge la focul din cestiune se îmbracă cu dânselē și așa trece el prin foc. Hainele ard, iar el rămâne neatinș de para focului, iese de cealaltă parte de foc, unde șade Maica Domnului care, văzându-l scăpat, îl cârmuește mai departe ¹.

Despre *oaie*, care e considerată de cea mai curată și nevinovată dintre toate animalele, se crede că, scuturându-se de apa cu care a fost stropită, stinge cu dânsa nu numai focul prin care are să treacă sufletul celui repauzat în calea sa ce duce spre locul predestinat, ci chiar și focul cel nestins al iadului în care cade sufletul celor nebăgători de seamă, indiferenți și neascultători de poruncile dumnezeiești. Ba *oaia*, fiind simbolul nevinovăției și al sfințeniei, nu se teme, după credința poporului, nici chiar de diavoli, ci ea mergând și intrând, fără frică, în iad, răcorește sufletul celui ce se muncește, prin stropirea apei de pe lâna sa, de văpaia iadului și-i alină arsurile și rănilē cauzate prin focul cel nestins ².

Mai departe crede poporul că murind o femeie îngreunată și dându-se o *oaie a făta* de pomană peste raclă, după ce a scos-o din casă afară, va naște pe cealaltă lume copilul, iar dacă nu dau *oaie* de pomană, atunci nu poate naște copilul, ci rămâne într-însa înădușit ³.

Vaca, *junca* sau *vițica*, care se dă de pomană, însemnează că laptele ce-l va da aceasta va curge până la al șaptelea neam și că, prin urmare, va avea neîntrerupt lapte pe cealaltă lume ⁴.

Masacrul însemnează că, dacă omul n-a făcut nici o fântână în viața sa, ca să aibă pomenire în cealaltă lume, fiind sufletul său însetat, trebuie să bea din scurmătura mascurului din care izvorăște apa ⁵.

Gâsca, care se dă de pomană, când e sufletul foarte însetat, se duce la o apă, se scaldă și întorcându-se apoi îndărăpt, plină de apă pe aripi, stropește sufletul și-l răcorește ⁶.

Găina, atât cea care se dă de pomană la starea primă peste sălas, cât și cea care se dă mai pe urmă peste groapă și despre care vom vorbi la locul său, se crede că se duce pe cealaltă lume înaintea sufletului și scormolind și scocorând prin buruiene și spini, îi face loc și cărare, ca să aibă pe unde merge ⁷.

Poporul român calculează orele nopții totdeauna după cântarea cocoșilor. *Cocoșul* e pentru dânsul cel dintâi vestitor al luminii și ca atare, după credința sa și cel mai mare și neîmpăcat dușman al tuturor spiritelor necurate și răutăcioase, care umblă noaptea și comit o mulțime de fapte rele și înspăimântătoare. Când cântă cocoșul atunci dispar toate spiritele necurate, toate schimele și toate nălucile. Chiar și diavolul cel mai mare peste toate spiritele necurate, cum aude cocoșul cântând, îndată se face și el nevăzut ⁸.

Prin urmare, cocoșul ce se dă peste sălașul mortului, de sufletul acestuia, însemnează că el în cealaltă lume va anunța sufletului orele; — va înspăimânta și depărta prin cântarea sa pe diavoli, ca să nu se apropie de sufletul pentru care a fost dat de pomană; — va ținea în ciocul său cum-

¹ Credința rom. din Bilca, com. de Justin Cârdei, stud. gimn.

² Com. de G. Tomoiogă.

³ Com. de M. Bărbuță din Crasna.

⁴ Idem.

⁵ Cred. rom. din Baia, com. de T. Zaharescu.

⁶ Idem.

⁷ Idem.

⁸ S. Fl. Marian, *Ornitologie...*, II, p. 242, 244.

penele de la vămile văzduhului și nu va lăsa pe diavoli, ca să facă oareșicare viclesug, și trecând sufletul prin focul, despre care am vorbit mai sus, el va zbura pe deasupra focului, il va stropi și răcori cu apă, ca să poată trece mai departe. În scurt zis, cocoșul îi va servi ca anunțator ale orelor și apărător contra spiritelor celor necurate și rele, care vânează sufletele oamenilor.¹

În fine, *colacii* și *crucerii*, sau *banii* ce se dau la toate stările peste sălaș, însemnează ca sufletul să aibă cu ce plăti vămile din cealaltă lume, prin care este nevoit să treacă până ce ajunge la locul de odihnă, iar luminile ce se dau dimpreună cu colacii, ca să aibă ce aprinde și cu ce lumina, când va trece prin aceste vămi foarte periculoase.²

Datina și credința aceasta este foarte răspândită și în Banat.

Un bocet din comitatul Caraș-Severin, care amintește despre datina și credința aceasta, sună precum urmează :

Paș N.N. paș
Pe cale nainte.
Dar fie-ți d-aminte,
Că-ți-or ieși nainte
Pui de grăurei
Tare mititei,
Viderea ți-or cere.
Tu seama să iai
Și să nu le-o dai.
Că ți-o sări-nainte
Tată d-ala tău
Cu nouă bănuți
Tu lor de li-i da
Te-i descumpăra.
Paș N.N. paș
Pe cale nainte
Să-ți fie d-aminte
Pui de golumbei
Mândri, sprintenei
Pașul ți-lor cere.
Tu seama să iai
Și să nu ți-l dai.
Că măicuța ta
Ea, iar mi-o sări
Cu olcuță nouă.
Tu lor de li-i da
Te-i descumpăra.

Paș N.N. paș
Pe cale nainte
Să-ți fie d-aminte,
Ți-or ieși nainte
Pui de golumbele
Tare sprintenele,
Graiul ți l-or cere.
Tu seama să iei
Și să nu ți-l dai
Că ți-or mai sări
Frații și surorile
Cu nouă colaci
Dar de li-i da
Te-i descumpăra.
Paș N.N. paș,
Pe cale nainte
Să-ți fie d-aminte
Că ți-l-or ieși-nainte.
Pui de grăurei
Graiul ți l-or cere,
Tu seama să iai
Și să nu ți-l dai.
Că ție ți-o sări
Soția d-ala ta
Cu nouă creițari
Și lor de li-i da
Te-i descumpăra !³

¹ Com. de G. Tomoiogă și alți români din Bucovina. O seamă de români însă precum bunăoară cei din Stulpicani cred, după cum mi-a comunicat Nic. Cotlărciuc că, cocoșii nu sunt curați, pentru că ei vin prea mult în atingere cu dracii, care îi scoală din somn de cântă drept la miezul nopții și care se țin neconținut de dânsii. Totuși cred și spun și aceștia că dracii, cum aud vreun cocoș cântând, îndată crapă“.

² Cred. rom. din Badeuț, com. de Av. Macovei, preot : „La fiecare stare se dau monede de pomană, ca să treacă mortul, în urma acestui tribut plătit, mai ușor peste vămi“ : — Bilca, com. de Justin Cărdet, stud. gimn.

³ Com. de Ioan Popovici, învățător.

Puii de grăurei și cei de golumbei sau golumbele, despre care ne spune bocetul că ies înaintea sufletului și-i cer pașul, adică cartea de legitimare, graiul și vederea, sunt spiritele cele necurate, care stau de strajă sau pândă lângă vămi și despre care vom vorbi mai pe larg în unul din capitolele următoare.

În fine, Ioan Becineaga scrie cu privire la credința românilor bănățeni despre vămi și la datina acestora în decursul stărilor, următoarele :

„După mitologia daco-romană, după credința poporului român de astăzi, de la pământ până la al treilea cer sunt nouă vămi și la toată vama sunt diavoli și furi cu dinți rânjitori care cer sufletul călător de la îngerul conducător, acuzându-l de grele păcate, ce a comis în viața timpurană.

Pentru a scăpa sărmanul suflet de grele învinuiri și prin urmare și de iad, unde ca păcătos are a fi maltratat pentru eternitate, poporul român și în special femeile se îngrijesc de sufletul repauzatului, dându-i nouă creițari, nouă colaci și nouă lumini, toate numite sau menite cu : „Doamnă primește să fie *arangelului*“ — firește îngerului care conduce sufletul ; apoi : „Doamnă primește să fie vameșilor“. Sufletul, ajungând la vămi, dă la toată vama, ca mită, un crucer, un colac și o lumină de ceară.

Sufletul, astfel răscumpărat, zboară de la pământ, din această vale a necazurilor, din acest loc depravat plin de intrigă, invidie și necaz în cea lume, unde este veselie eternă, acolo în lumea nevinovaților, în patria amoroșilor și în corul îngerilor cerești“¹.

¹ Ion Becineaga, *Zorile, datine populare*, în „Familia“, an. XI, Budapesta, 1875, p. 269.

Podurile

Fiecare om, mutându-se din viața aceasta, trebuie, după închipuirea poporului român, înainte de a ajunge întru împărăția cerului, să treacă peste o mulțime de râuri și pâraie unele mai mici, mai înguste și mai lesne de trecut, iar altele mai mari, mai late și mai adânci peste care ni-meni nu e în stare să treacă fără de ajutor.

Neamurile mai de aproape ale celui repauzat, voind a-i înlesni cât se poate de mult trecerea și peste aceste râuri, îi aștern în cale în decursul petrecerii sale de acasă și până la mormânt în diverse locuri și anume : pe pragul casei sau al tindei, apoi lângă poarta ogrăzii, la răspântii și în crucile drumului, la intrare în curtea bisericii și în ținterim, sau pe pra-gul ușii de la biserică și cel de la porțița ținterimului, dar mai cu seamă pe la toate podurile, punțile, râurile, pâraiele, șanturile și gârlele cele mai însemnate, peste care trebuie să treacă cortegiul funebral, câte o bucată de pânză curată de casă și cam de trei coți de lungă sau câte un ștergar ori câte o păreche de mâneci, ori o năframă care, în cele mai multe părți din Bucovina, se numesc *poduri*, în unele însăși *punți* ¹.

Pe lângă fiecare dintre *podurile* acestea care se aștern totdeauna de-a curmezișul drumului și peste care trece mortul sau mai bine zis cei ce duc sicriul cu mortul, în multe locuri precum, bunăoară, în Boian, Mahala, Siret și Bosanci, se mai pune încă și câte un colac sau o bucată de pâine ori o franzelă și câte o lumină de ceară galbenă ².

În unele sate precum, bunăoară, în Boian și Stupca, unde este datină de a se așeza podurile din cestiune, mai cu seamă pe lângă punți și pâraie, se leagă în fiecare corn al pânzei, adică al podului și câte un cruceriu ³.

În alte sate însă, când trec cu mortul, peste un pârâu în loc să lege *gritarii* în cornurile pânzei, o rudă de a celui repauzat aruncă un grițar sau în pârâu sau pe deasupra acestuia, iar după ce a trecut cortegiul de cealaltă parte, aruncă altul îndărăpt, fără însă a se uita înapoi ⁴.

¹ Dat. rom. din Boian și Mahala, com. de V. Turtureanu, preot ; a celor din Ropcea, com. de I. de Cuparețcu, stud. gimn. ; a celor din Bilca, com. de Just. Cârdei, stud. gimn. ; a celor din Badeuț, com. de Av. Macovei, preot ; a celor din Bosanci, com. de G. Tomoioagă, cant. bis. și I. Blându, stud. gimn. ; a celor din Berchișești, com. de G. Velehorsch, stud. gimn. ; a celor din districtul Câmpulungului și al Dornei, auzit de la mai mulți înși.

² Com. de Ionică al lui Iordachi Isac, V. Turtureanu, preot și I. Blându, stud. gimn.

³ Com. de V. Turtureanu, preot și Al. Baicu, stud. gimn.

⁴ Com. de Sam. Petrescu, preot și At. Gherman, stud. gimn.

În ținutul Dornei, din contră, când trec peste o apă, dau fiecărui copil câte un cruceriu de pomană ¹.

Fiecare *pod* nemijlocit după ce a trecut mortul peste dânsul se rădică de jos și se dă dimpreună cu colacul, lumina și crucerii, legați prin cornuri unuia dintre petrecători, de regulă unei femei sau unui bărbat sărac, de pomană ².

În unele sate, după ce s-a rădicat de jos, se păstrează până după înmormântare și abia atuncea se dau unor femei sărace, de pomană. anume ca, dacă e o bucată de pânză să-și facă cămeșă dintr-însa, iar dacă e ștergar, să-l aibă de îmbrobodeală ³.

În unele locuri neamurile cele mai de aproape ale mortului dau unei femei sărmane o bucată de pânză curată sau mai multe ștergare frumoase, ca să le aștearnă ca poduri.

Femeia, luând pânza sau ștergarele, le așterne mai întâi pe pragul casei, apoi la ieșirea din ogradă, la toate încarniturile drumurilor pe unde trece îngropăciunea, la toate stările, în fine, înaintea ușii țințirimului și a bisericii, iar după îngropăciune rămân femeii care le-a tot țințins ⁴.

Și iarăși în unele părți este datină ca pânza ce s-a așternut pe pragul casei precum și cea care se așterne dinaintea țințirimului, să nu se dea de pomană, ci, luând-o de jos și ștergându-se cu dânsa, s-o puie sau în sicriu alături cu mortul sau s-o arunce în groapă înainte de ce se acoperă mortul cu țărână ⁵.

Podurile sau punțile acestea, care în cele mai multe părți se încredințează unei femei cunoscute, ca să le aștearnă în calea mortului, se pun, după unii, cu scopul ca mortul, când va ajunge la râurile sau pârăiele de pe cealaltă lume, să nu fie nevoit a trece de-a-notul ⁶ sau nepuținând trece, să nu fie constrâns a rătăci încolo și înapoi pe pământ ⁷, ci, din contră, să aibă peste ce trece, crezând că fiecare bucățică de pânză sau ștergar în cealaltă lume se preface într-un *pod* sau *punte*, care se întinde peste apele cele mai mari și mai greu de trecut și peste care sufletul poate apoi trece tocmai ca și peste oricare *pod* sau *punte* din lumea aceasta ⁸.

¹ Dict. de M. Ursacu.

² Dat. rom. din Boian și Vicovul-de-Sus, com. de V. Turtureanu, preot ; a celor din Ropcea, com. de Em. de Cuparencu ; „În Ropcea la fiecare *pod*, ce se pune, se dă și câte un colac cu lumânare aprinsă pe deasupra raclei cu mortul, la săraci sau copii de sufletul mortului“ ; a celor din Suceava, com. de D. Curiș, stud. gimn. ; a celor din Bosanci, com. de I. Blândul ; a celor din Balaceana, com. de J. Jemna ; a celor din Berchișești, com. de G. Velehorsch, stud. gimn.

³ Dat. rom. din Stupca, com. de Al. Baci, stud. gimn.

⁴ Dat. rom. din Stulpicani, com. de Nic. Cotlarciuc, stud. gimn. ; a celor din Câmpulung, com. de V. Gheorghiu, stud. gimn. și a celor din Fundul Moldovei, com. de I. Tonigariu, stud. gimn.

⁵ Dat. rom. din Suceava, com. de D. Popovici, stud. gimn. și a celor din Todirești, com. de I. Avram, stud. gimn.

⁶ Cred. rom. din Câmpulung, com. de V. Gheorghiu : „când trec peste un pod sau pârâu, întind o pânză, ca să nu treacă mortul prin apă“.

⁷ Cred. rom. din Stulpicani, com. de Nic. Cotlarciuc : „despre pod se crede că peste dânsul trece sufletul când nu poate trece așa. Dacă nu se pune pânza aceasta, atunci rămâne sufletul rătăcind pe pământ“.

⁸ Cred. rom. din Bilca, com. de Just. Cârdei, stud. gimn. : „Ștergarele se pun mai ales dacă trece mortul peste un pârâu, crezând poporul că mortul are să treacă și pe cealaltă lume peste ape, iar ștergarele se fac atunci în poduri“. Credințele românilor din Ropcea, com. de I. de Cuparencu, stud. gimn. : „ștergarele puse peste pod sau punte, înseamnă că mortul, adică sufletul lui, nu va afla împiedecări în

După credința unora însă *podurile*, ce se pun în calea mortului, stau în legătură cu *puntea raiului*, despre care am amintit mai sus că e foarte îngustă și foarte cu anevioie de trecut. Deci sufletul, după ce a trecut acuma prin toate *vămile*, ajungând la *puntea raiului*, care se află nemijlocit înaintea raiului, așterne pânza ce i s-a pus în cale, când a fost trecut la mormânt, peste puntea aceasta și așa trece mai departe. Cui nu i s-a pus pod în această lume, aceluia nici în cealaltă lume nu i se pune ¹.

Cauza însă : de ce se pune în calea mortului numai pânză, ștergere și năfrâmi de pânză, e pentru că fiind pânza foarte chinuită, să afle sufletul ușurință în lumea viitoare ².

Luminile care se dau de pomană împreună cu *podurile*, însemnează că mortul, când are să treacă peste vreun pod și mai ales peste *puntea raiului*, le aprinde, ca să-i lumineze și așa trece mai departe ³.

Iar *colacii* și *grîțarii* care se dau, în același timp, de pomană, precum și aceia care se aruncă în apă, sunt meniți pentru *vămi* sau mai bine zis pentru *stâlpii podului*, pe care trebuie mortul să-i plătească înainte de ce trece ⁴.

Dacă nu s-ar lega cruceri în cornurile ștergarului sau nu s-ar arunca peste apă ori în apă, când trec cu mortul peste un pârâu, atunci lesne i s-ar putea întâmpla sufletului ceva în decursul trecerii sale până ce ajunge la rai ⁵.

Tot așa fac și românii din Moldova și Țara Românească. Aceștia, când trec cu mortul peste vreun pod, pârâu, gârlă sau râu, asemenea aruncă în apă o para sau ban, care însemnează *plata podului* ⁶.

Ce se atinge de *poduri* și în aceste țări, mai ales însă în Moldova se întinde pe pragul porții casei o pânză albă sau o năframă peste care trece convoiul funebru, a doua pânză se așterne la jumătatea drumului și o a treia pe pragul porții de la biserică ; când se trece peste acele pânze se aruncă câte o monedă peste ele, apoi se dau de pomană la săraci pentru sufletul repauzatului, împreună cu o lumânare, un colac și monezile aruncate.

cealaltă lume". Cred rom. din Mahala, com. de Ionică al lui Iordachi Isac : „Se crede că numai dacă se pun poduri de acestea poate mortul străbate în drumul ce-l face către cealaltă lume". Cred rom. din Bosanci, com. de I. Blandul, stud. gimn. : „Pânza se cheamă *punte* și cred că mortul trece pe ea". Cred. rom. din Fundul Moldovei, com. de C. Mercheș și I. Tonigariu, stud. gimn. : „Pânza înseamnă *pod* sau *punte*, ca să aibă pe ce trece râurile din cealaltă lume".

¹ Cred. rom. din Balaceana, com. de M. Jemna, stud. gimn. și a celor din Câmpulung, com. de V. Burduhosu, stud. gimn.

² Cred. rom. din Mănăstioara, dict. de Elisaveta Agapi.

³ Cred. rom. din Bosanci, com. de V. Blându și a celor din Câmpulung, com. de V. Burduhosu.

⁴ Cred. rom. din Stupca, com. de Al. Baciș și a celor din Fundul Moldovei, com. de I. Tonigariu.

⁵ Cred. rom. din Crasna, com. de Al. Gherman, stud. gimn.

⁶ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 25—26 : „Dacă se întâmplă eă mortul să treacă peste un pod, atunci unul din neamurile repauzatului aruncă în apă un ban, adică plătește podul". — Gr. Tocilescu, „Revista pentru istorie..." an. II, București, 1884, vol. III, p. 287, — Ioneanu, *op. cit.*, p. 39 : „Dacă un mort se trece peste o apă una din rudele lui aruncă în acea apă un ban, plata podului".

Aceste *poduri alegorice* închipuiesc punțile ce are să treacă sufletul mortului, ca să ajungă la ușa raiului, iar monezile pentru ca să plătească *vămile*, de aici și zicerea : „plățile să-ți fie vămile“ !¹

În comuna Baia din județul Suceava, plaiul Muntele, în Moldova, când scot mortul din casă îl pun *pod* la prag, apoi la poartă, la vreo punte, pod sau șanț, precum și la portița bisericii, o bucată de pânză cu vreo câțiva bani într-însa, și după ce au trecut cu mortul, o dau de pomană. Pânza aceasta însemnează podul ce se întinde peste apele de pe cealaltă lume, peste care are să treacă sufletul. Cu cât mai multe poduri de acestea se dau de pomană, cu atât e mai bine².

În comuna Rădășeni, același județ, podurile se pun tocmai ca și în Bucovina. Iau adică un val de pânză de casă și tăind-o în 12 bucăți, pun 12 poduri peste punți, poduri, șanțuri, iar unde nu sunt de acestea, pun și în alte locuri, numai să se împlinească numărul de 12. O seamă pun chiar până la 24 de poduri, iar unii și cu deosebire cei mai sărmani pun, de regulă, numai trei.

Mulți inși și mai ales cei cu dare de mână, pun în loc de pânză, cămăși cusute.

Cui nu i se pun *podurile*, acela nu poate trece peste apele din cealaltă lume, ci rătăcește neconținut pe lângă țărmurile lor³.

În fine, în comuna Boroaia, înainte de a scoate mortul din casă, aștern între pragul casei în care a stat mortul și între pragul din afară, unul dintre cele mai frumoase și mai scumpe lăicere ; iar pe pragul din afară pun în același timp o perină.

Aceste două obiecte care, după ce au trecut cu mortul peste dânsese se dau preotului funcționar de sufletul celui repauzat, însemnează ca mortul să aibă în cealaltă lume pe ce se culca⁴. Căci se crede că, precum în lumea aceasta, așa și în celaltă oamenii vor avea patul și așternutul lor pe care vor odihni.

Dovadă despre această credință avem și următorul bocet din Transilvania. districtul Năsăudului :

Roagă-te cui te-i ruga,
Roagă-te lui Niculai,
Să-ți facă un pat în rai.
La capătul patului
Meri cu mere rotungioare,
Cù frunzele rotogoale ;

¹ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 26 ; V. Alecsandri, *op. cit.*, *notă*, p. 140 ; A. Lambrior, *op. cit.*, p. 153 : „Atât la scoaterea mortului din casă, cât și la fiecare oprire în drum, femeia repauzului dă de pomană câte o bucată de pânză numită *pod*, însoțită de o lumânare de ceară. Acestea închipuiesc podurile ce are a le trece sufletul răposatului în cealaltă lume până va ajunge la rai“. — M. Nistor, româncă din Mălini, jud. Suceava : „În Mălini se pun de regulă numai trei poduri și anume : unul acasă, unul la mijlocul drumului și unul la biserică. Aceste *poduri* însemnează punțile de pe lumea cealaltă“.

² Com. de Titu Zaharescu, stud. gimn. de loc din Baia.

³ Dict. de Sf. Sa părintele G. Lateș și A. Pletosu.

⁴ Dict. de Sf. Sa părintele G. Lateș.

In pat să te odihnești,
in umbră să te răcorești¹.

In Basarabia, obiceiul de a se face *poduri*, când se scoate mortul din casă, se păstrează peste tot locul ; se pune chiar pe pragul ușii o cergă, un *lăvicer* sau un prosop și deasupra o perină și o strachină cu mâncare ; atât perina cât și strachina se dă de pomană pentru ca să aibă pe ce se culca și ce mânca mortul pe cealaltă lume².

¹ Com. de T. Simon.

² T. T. Burada, *op. cit.*, p. 26—27.

Prohodul

Cum au ajuns și au intrat în biserică, dacă mortul a fost dus cu năsălia, se pune dimpreună cu aceasta în pridvor sau în despărțitura bărbătească, adică în naus, iar dacă a fost dus în car, căruță, sanie sau pe umeri, se pune pe un fel de catafalc sau pe două scaune. În același timp se pun împrejurul lui, atât în dreptul capului cât și la picioare, de o parte și de alta, câte un sfeșnic cu o lumniă mare pe dânsul, la cap alt sfeșnic cu toiagul, iar deasupra sicriului în dreptul pieptului sf. evanghelie cu o cruce peste dânsa.

După ce s-a așezat astfel și după ce s-au aprins acuma toate luminile de prin prejurul său precum și unele din biserică, începe preotul *prohodul*, care se face după cum prescrie „*rânduiala îngropării mirenilor*“ tipărită în fiecare rugăciunariu sau molitvelnic și care pentru cei înaintați în vârstă e ceva mai lung și din cauza aceasta durează mai mult, dar pentru copii mai scurt, căci aceștia se socotesc a fi siguri de împărăția cerurilor pentru nevinovăția lor¹.

În multe locuri, atât din Bucovina cât și din Moldova² este datină ca nemijlocit după începerea prohodului unul dintre neamurile mai de aproape ale repauzatului să împărțească tuturor celor prezenți câte o lumină de ceară galbenă sau și câte una albă, pe care le țin apoi aprinse tot timpul cât durează prohodul, iar după aceea, stingându-le le rămân lor.

În comuna Baia, din județul Suceava, în Moldova, dacă moare un părinte sau un frate, fiii, despectiv frații și surorile mortului, țin câte doi la un capăt al sicriului în timpul, când se află acesta în biserică, lumânări aprinse în mână³.

În unele părți din Transilvania și Banat, dacă biserica, e departe de locuința celui repauzat sau dacă repauzatul a fost un om sărac și neamurile sale nu sunt în stare să-i facă pompă mare, atunci preotul îi citește prohodul pe scurt în *sobă* (chilie) sau afară și după sfârșirea acestuia, împărțindu-și lumini și cărpe atât preotului cât și cântăreților precum și la cei ce duc mortul, crucea ori stâlpul se pornesc cu dânsul drept la ținterim, unde îl înmormântează⁴.

La românii din Macedonia, i se citește sau în biserică, ca și la noi sau dinaintea intrării în biserică⁵.

¹ Vezi despre aceasta și A. Lambrior, *op. cit.*, p. 153—154.

² Dict. de Sf. Sa părintele G. Lateș, preot în Rădășeni.

³ Com. de Titu Zaharescu, stud. gimn., de loc din Baia.

⁴ Com. de Rom. Simu și I. Popovici.

⁵ Dim. Bolintineanu, *Călătorii la românii din Macedonia*, p. 91.

În Bucovina se citește prohodul dinaintea bisericii numai celor ce au murit de o moarte molipsitoare, precum și femeilor ce au murit în-
lată după naștere și cărora n-a apucat a li se citi *rugăciunea de curățire*.
Dacă însă li se citește rugăciunea aceasta, chiar moarte fiind, atunci e
iertat a se băga și în biserică.

În multe părți, atât din Bucovina cât și din celelalte țări locuite
de români, pe lângă adevăratul prohod, este datină de a se citi, mai ales
dacă repauzatul e înaintat în vârstă, încă și *rugăciunile iertăciunii de tot
blestemul și afurisenia* în decursul cărora, când rostește preotul cuvintele :
„*dezleagă pe adormitul robul tău N.N.*“, sau „*iartă robului tău N.*“ fie-
care petrecător, care se află de față, zice : „*Dumnezeu să-l ierte*“.

Dacă repauzatul a fost un fruntaș și om cu vază în comuna sa,
dacă a fost o muliere evlavioasă și mamă bună, sau un fecior ori fată
mare, de la care mult bine s-ar fi putut aștepta, atunci nu numai că pe-
treizarea i se face cu cea mai mare pompă și prohodul i se citește în
biserică, ci totodată, după sfârșirea rugăciunilor de iertăciune, i se ține
și o *iertăciune*, adică o cuvântare în care se amintesc faptele cele mai
însemnate și demne de urmat din viața sa ¹.

În vechime era datină atât în Bucovina cât și în Transilvania de a
se lua iertăciune în numele celui mort nu numai în proză, ci și în
versuri, care au se recitau ca un fel de orăție au că se cântau de către
cantorul bisericesc ori de câte un alt orator sau cântăreț, care cele mai
de multe ori, singur le-a compus.

Ca dovadă despre această datină, uzitată în timpul prezent, mai
mult în Transilvania și Ungaria, ne poate servi următoarea iertăciune
versificată din Transilvania, care mi-a comunicat-o B. Iosif și care a de-
venit acum populară :

Taica care-a adormit
Prin mine cel umilit
Se roag-acum de iertare,
Cu obidă și cu jale.
Mai întâi și mai de grabă,
La a lui soție dragă.
Strigând tare și grăind
Și din inimă oftând :
Oh ! iubita mea cea dulce
De la tine nu m-aș duce
Dar dacă a rânduit
Acela ce ne-a zidit
Acum să ne despărțim
Mai mult să nu ne-nălțim.
Noi că ne vom despărți
Și mai mult nu ne-om tălni.
Tu rămâi de mină-n pace,
Că eu alta n-am ce-ți face.
Făr să rog pe Dumnezeu
A cerului archiereu

Ca de tine să grijească,
Mult bine să-ți dăruiască.
Ce eu ți-am greșit, mă iartă,
Ca să capeți în cer plată.
Apoi iară mă întore
Cu lacrimi mari ca de foc
Din inimă suspinând
Și-al doilea cuvânt rostind
Cătr-a mea dulce măicuță
De la care am supt țată
Care m-a născut, crescut
Și la școală m-a ținut
De tot răul m-a cruțat
Până carte-am învățat
Și cătr-al meu fiu iubit
Pentru că-s la despărțit.
Fiind de tot năcăjiți
Pân la inimă răniți
Pentru c-ați rămas de mină
Ne-așezați cum se cuvine

¹ Pretutindeni în Bucovina, Transilvania și Banat, com. de I. Popovici ; vezi
și Ioan Nițu Macovei, *op. cit.*, p. 94.

Domnul să vă dea răbdare
 La năcazul vostru mare.
 Să vă mângâie la toate,
 Pân la ceasul cel de moarte.
 Despre câte v-am greșit
 În timp cât am viețuit
 Acum mă rog de iertare,
 Cu-obidă și jele mare,
 Ca și voi să căpătați
 Mângâiere între frați.
 Și-n viața cea vestită
 Cunună nevestejită.
 Și tu soră Anicuță
 Sufleta mea și bunuță.
 Ce de treabă te-ai purtat
 Și bine m-ai ascultat
 Eu acum-ți mulțămesc
 Și mult bine îți poftesc

Și de ți-am greșit vreodată,
 Trăind timp mult laolaltă
 Rogu-m-acum de iertare,
 Cu obidă, jele mare.
 Întorcu-mă înc-o dată,
 Cu inimă săgetată,
 Cătr-al meu cuscru iubit
 Pe care mult l-am dorit
 Și-a Domnului preoteasă
 Jupâneasa mea aleasă
 Și vouă de v-am greșit
 Sau cu-altceva v-am smintit
 Rogu-m-acum de iertare,
 Cu obidă, jele mare.
 Și mă rog de patronie
 La al meu fiu ca să fie
 Tisturilor, tutorilor
 Marilor și micilor !

Altă *iertăciune* versificată, din Bucovina și aflată într-un caiet scris în 24 Noiembrie 1846 de Gheorghe Macovei, orășan din Rădăuți, sună precum urmează :

O tu moarte mâniașă
 Astăzi mă scoseși din casă
 Și alta nu mi-ai dăruit
 Făr-un pustiu de mormânt.
 Ca să trăiesc în vecie,
 Cu jale și cu urgie.
 Oh, amar și grea durere,
 Moarte fără mângâiere.
 Eu de-acuma înainte,
 Nu voi mai grăbi cuvinte.
 Că iată călătoresc
 Și nu mai sunt om lumesc,
 Cî mă chem un lut uscat
 Și ca mâni voi fi uitat.
 Soarele că mi-a apus,
 Din lume iată că-s dus.
 Mă duc la loc de suspin
 Și la un lăcaș străin.
 Pentru codru-ntunecat
 Ca-n mâni străine-am intrat
 Grea furtună și geroasă,
 Mă surpă moartea din casă.
 Veniți frați de vă strângeți,
 Împreună mă plângeți.
 Și vă luați iertăciune,
 Cu lacrimi de-ntristăciune.
 Vin și tu a mea soție,
 Ce mi-ai fost din cununie ;
 Veniți și voi copilași,
 Dragii tatii cuconași ;

Veniți prieteni și vecini,
 Că de-acum sunteți străini.
 Iată nu sunt cunoscut,
 După cum noi ne-am avut.
 Fiți toți veseli și voiși
 Și-mpreună sănătoși.
 Că iată eu m-am gătit
 Și de tot m-am despărțit
 Și pe drum că m-am pornit
 La locuri pustii am nemerit
 Și nu cunosc unde m-am oprit
 Ca un nemernic pribigit
 La împăratul cel ceresc.
 Eu vă rog nu vă-ntristați,
 Ci pe Dumnezeu rugați
 Să găsesc loc înverzit
 La raiul cel înflorit.
 Să găsesc loc de verdeață,
 Să văd a Domnului față ;
 Ca eu să mă odihnesc
 La loc lin să mă umbresc.
 Că am fost un ticălos,
 Că doar voi avea folos.
 Cufundat în păcat mare,
 Că doar voi avea iertare.
 Că acest cumplit pahar,
 Îmi pare foarte amar.
 Oh, ce pahar veninos,
 Oh, mă surpă de tot jos.

Și m-am dat în periciune,
 În moarte și putregiune.
 Ci dar și voi vă gătiți
 Și pentru-aceasta gândiți
 Că, ca mâne să căutați
 Cu moartea să vă-njuțați
 Că nu știți ziua, nici ceasul
 Când vi s-a închide glasul.
 Vedeți cum sunt, la ce stare,
 M-am veștejit ca o floare.
 M-am uscat ca o cicoare,
 Nu mai am de-acum scăpare.
 Unde-s frații cei iubiți
 Și de-aproape cunoșcuți ?
 Veniți rude și părinți,
 Să vărsați lacrimi fierbinți.
 Veniți rude și surori
 Și mă-npodobiți cu flori
 Veniți dară și voi frați,
 Ziua bună vă luați.
 Că raiul mi s-a închis,
 Și făclia mi s-a stins.
 Și sunt ca un vinovat,
 Cu giulgiuri înfășurat.
 Cu mâsurile pe piept,
 Și o moarte grea aștept.

Cu frunte posomorâtă,
 Și cu fața veștejită.
 Toată firea cea zidită,
 De Domnul împodobită
 În pământ a pogorât
 Și lut uscat s-a făcut...
 Spălați-mi fața cu apă,
 Și mă petreceți la groapă.
 Și-mi udați trupul cu vin
 Oh ! ca pe un rob străin.
 Plângeți frați și mă iertați,
 Ziua bună vă luați.
 Că mă duc unde nu știu
 Și la voi n-o să mai viu.
 Și cuvântați toți cu sete
 Ca Dumnezeu să mă ierte.
 Că eu, ca un vinovat
 Multe voi fi și stricat.
 Acum toate le las jos,
 Ca un străin păcătos.
 Și vedeți-mi a mea stare :
 Un mormânt plin de utoare ;
 Rămâneți frați sănătoși,
 Că iată eu am plecat
 Și-n mormânt m-am așezat !

După citirea *rugăciunilor de iertăciune*, respectiv după ținerea cu-vântării, când încep preoții sau cântăreții a cânta : „*Veniți fraților să dăm mortului sărutarea cea mai de pe urmă*“, atunci copiii și rudeniile cele mai de aproape îl sărută, dacă e descoperit, pe obraz sau pe mâini în semn că-și iau iertăciune de la dânsul, iar dacă e acoperit, atunci îi sărută nu-mai crucea și prietenii săi precum toți ceilalți creștini câți se află de față. Iar începutul acestei sărutări îl face totdeauna preotul, care după ce a sărutat crucea și evanghelia, îl binecuvintează, pe când toți ceilalți zic numai : „*Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească !*“¹.

Datină de a da mortului, înainte de a se înmormânta, cea de pe urmă sărutare era uzitată și la vechii romani. Iată ce ne spune în privința aceasta Propertiu : „*Tu vei pune cea de pe urmă sărutare pe buzele mele înghețate, când se va vărsa asupra corpului meu o cupă plină de mireșme din Siria*“².

Sărutarea aceasta însă care în unele locuri, mai ales unde e datină de se duce corpul descoperit până la țințerim, se întâmplă adeseori chiar lângă groapă nemijlocit înaintea înmormântării³ e de altminterlea uzitată

¹ Pretutindeni în Bucovina. Vezi și T. T. Burada, *op. cit.*, p. 36. — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 154 : „După sfârșirea prohodului vin rudele să dea mortului sărutarea cea mai de pe urmă, după care îl scot cioclii din biserică și-l duc la groapă“.

² Lib. II. Eleg. XIII, v. 29.

Osculaque in gelidis poëes suprema labellis
 Quum dabitur Syrio munere plenus onyx.

³ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 36.

nu numai la români, urmașii romanilor, ci și la alte popoare creștine de rital ortodox oriental, precum, bunăoară, la rutenii din Bucovina.

După ce au sărutat acuma toți sfânta cruce și evanghelia, preotul, care s-a retras în răstimpul acesta în altar, unde și-a strâns lumina și tulpanul sau ștergariul, căci în cele mai multe țări și mai ales din Bucovina, nu îndătează mai mult după prohod a merge cu lumina în mână până la țintirim, iese din altar și încheie prohodul prin binecuvântarea pomului, a pomeneilor, a colivei și a pausului.

Fiii repauzatului, respectiv părinții sau neamurile cele mai de aproape ale acestuia, cum văd că preotul iese din altar, se apropie de pom, pomene și colivă, le rădică pe toate acestea în sus și prind a le huta în sus și în jos tot timpul cât durează panachida, iar când cântă cântăreții ultima „*vecinica pomeneire*“ sau *eterna amintire*“, atunci le rădică ceva mai sus și apoi le lasă pe încetșorul jos.

Ceilalți inși care se află de față și care nu pot ajunge ca să pună mâna pe citrul în care se află pomul, pe șipul cu paus sau pe tavaua (bolidul) cu colivă, se țin cu mâna dreaptă unii de vestmintele altora sau numai pun mâna unii pe alții ¹.

Aceasta înseamnă că precum se țin oamenii unii de alții la sfințirea și rădicarea pomului și a colivei, așa se vor ține și sufletele, unele de altele când vor avea să iasă din iad ².

Punerea mâinii drepte a preotului și a neamurilor repauzatului pe pomene, pom, colivă și paus, iar a celorlalți inși câți se află de față, pe umerile celor dintâi, și ținerea ei astfel până după sfințirea și rădicarea acestor obiecte, e de origine foarte veche.

La indienii, egiptenii, perșii, iudeii, grecii și romanii cei vechi, când sacrificau animale (vite), preotul sacrificator, împreună cu ceilalți sacrificatori, care erau de față, puneau mâna pe vita respectivă (nu era iertat unul în numele altuia a o face aceasta), căci socoteau a fi o simbolică străpunere a persoanei lor, prin urmare și a păcatelor celor sacrificatori, încât prin predarea părții pământești (a trupului) credeau că prin acel sacrificiu sufletul ajunge a se împreuna cu Dumnezeu ³.

În părțile acelea, unde este datină ca nemijlocit după înmormântare și întoarcerea petrecătorilor de la ținterim, să se facă *comândare* sau *praznic* la casa celui repauzat, atât pomul cu pomeneile, cât și coliva se trimit de la biserică îndărăpt acasă și numai pausul se duce până la ținterim.

În acele locuri însă, unde nu este datină de a se face în aceeași zi comândare la casa repauzatului, se duce până la mormânt nu numai pausul, ci și pomul și coliva care se împărțesc apoi, după înmormântare, la petrecători, de sufletul repauzatului sau le ia preotul și le împărțește numai cu cântăreții și cu pălimarul ⁴.

Tot așa se face și în unele părți ale Transilvaniei, cu acea deosebire numai că românii din această țară gustă pe rând, ca și în Bucovina, nu numai din colivă sau colibă, după cum o numesc ei, pentru iertarea păcatelor, ci și din paus, zicând în acelaș timp : „*să-i fie paus*“ sau „*Dum-*

¹ Pretutindeni în Bucovina și Transilvania, com. de Rom. Simu.

² Cred. rom. din Transilvania, com. de Rom. Simu.

³ Sim. Manguica, *Căilindaru pe an 1882*, Brașov, 1881, p. 141.

⁴ Com. de V. Turtureanu și alți români din Bucovina.

nezeu să-l ierte“ sau „Dumnezeu să-l odihnească“, crezând că negustând din paus și colivă și nerostind cuvintele acestea, repauzatul nu se poate mântui de păcate ¹.

În Bucovina se crede că sufletul gustă mai întâi și întâi din *paus* și *colivă*, de aceea acestea două se dau întâiași dată de gustat ².

În fine, sfârșind de rădicat pomul, scot mortul din biserică și se pornesc cu dânsul spre ținterim.

La ducerea sa spre ținterim se observă aceeași ordine și datine, ca și până la biserică, cu acea deosebire numai că de astă dată, după cum am amintit și mai sus, nu se face nici o singură *stare*.

Afară de aceasta trebuie să mai observăm încă și aceea că, dacă mortul în calea sa de acasă până la biserică și de la biserică până la ținterim se întâlnește cu cară încărcate cu fân sau hrană, atunci, cred românii, că au să mai moară în sat încă și mulți alți inși ³.

Ce se atinge de cântăreți și fluierar trebuie să notăm că ei și de astă dată îndătimează a cânta tot drumul. Dar mai cu seamă bocitoarele, atât celea din Dacia Traiană, cât și cele din Macedonia ⁴, nu încetează defel a boci, ci ele, ca și mai înainte, bocesc diferite bocete, până ce se apropie de ținterim.

Iar când ajung și dau să intre în ținterim, zic ;

Bucură-te ținterim,
Că-ți mai vine-un trandafir.
Da nu vine să-nflorească,
Da vine să putrezească !

Sau așa :

Bucură-te ținterime
Că trandafir mândru-ți vine.
Da nu vine să-nflorească,
Ci vine să putrezească !⁵

Sau așa :

Bucură-te ținterime,
Căci o floare mândră-ți vine.
Dar nu vine să-nflorească,
Ci vine să putrezească !

Dacă mortul e mamă, în urma căreia au rămas copii :

Tat-avem și nu ni-i bun
Mam-o bagă-n țintirim.
Tat-avem și nu ne crede,
Mama-i moartă nu ne vede.
De-ar fi tata cât de bun,
Tot țipă copiii-n drum ;

¹ Com. de Rom. Simu.

² Cred. rom. din Bilca, com. de Justin Cârdei.

³ „Luminătorul“, an. X, Timișoara. 1889, nr. 25, în Foișoară.

⁴ D. Bolintineanu, op. cit., p. 91—92 ; „După un mort vin femeile, plângătoare de profesie, ca la cei vechi“.

⁵ Din Crasnă, dict. de M. Bărbuță.

De-ar fi o mamă cât de rea,
Toți fi strânge lângă ea.
Si la frați și la surori,
Mergi pe aș de două ori.
Iar la mamă și la tată,
Mergi în toată ziua o dată ¹.

Dacă mortul e bărbat însurat :

Bucură-te ținterime,
Că și-al meu gospodar vine.
Da nu vine de trăit,
Da vine de putrezit.
Gospodarul meu cel dulce
Stăi oleacă, nu te duce,
Să ne luăm ziua bună
În ceasul ist di pe urmă...
Te acopăr cu pământ.
Tu nu zici nici un cuvânt !"... ²

Văzând nevasta rămasă, că bărbatul ei nu-i răspunde nemică pentru că mort fiind, nici nu are cum să-i răspundă, continuă mai departe, zicând :

Bucură-te ținterim
Că și eu la tine-am să vin.
Mă rog să nu bănuiești
Un an să mai zăbovești
Pân-băieșii s-or mări,
De nu m-or mai năcăji :
De cojoc și de suman
De ciobote, de tulpan !... ³

Astfel bocesc ele, de cum se apropie de ținterim și, după ce intră în acesta, până ce ajung lângă groapă, în care are să se înmormânteze repauzatul.

¹ Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de T. Simon.

² Din Ciudel, dict. de M. Popescu.

³ Din Ilișești, dict. de sora mea Titiana.

Mormântul

Precum la facerea *toiagului* și a *sîcriului*, așa și la săparea gropii, în care are să se îngroape cel repauzat, se ia mai întâi măsura de pe mort și după măsura aceea se sapă apoi groapa.

Dacă la săpatul unei gropi pentru un mort se ghicește groapa mai mare de cum trebuie, atunci se crede că va mai muri cineva din acea casă sau din neamul celui repauzat ¹.

În Bucovina și Moldova fiecare groapă se sapă sau de *ciocli* numiți altmintrelea *gropniceri*, *gropari*, *gropași* și *săpători*, iar în unele părți ale Transilvaniei *îngropători* ² sau și de cătră alți oameni din sat, care nu sunt înrudiți cu cel mort ³.

În Transilvania și mai ales în comunele Bucova, Bonțării-de-Sus și Bonțării-de-Jos, se sapă numai de cătră rudeniile cele mai de aproape.

În Țara Românească, ținutul Prahova, preotul începe mai întâi a săpa groapa, dând de trei ori cu hârlețul în pământ ⁴.

Atât groapa, după ce e gata, cât și măsura acesteia se păzesc mai ales în Țara Românească, ca să nu treacă peste ele vreun câne, căci, trecând, se crede că vor mai muri și alți membrii din familia mortului ⁵.

Intrând procesiunea în țințirim și apropiindu-se cu mortul de groapă, în care are să fie pus, bocitoarele din Bucovina sau mai bine zis neamurile cele mai de aproape ale repauzatului cum dau cu ochii de lutul proaspăt săpat încep a se întreba și a zice :

De ce mi-i pământul gros ?

Că mănâncă cel frumos.

De ce mi-i pământul gras ?

Că mănâncă cel cu haz ! ⁶

Tot așa fac și cele din Transilvania.

Iată un bocet și din această țară, care asemenea se bocește nemij-

¹ Com. de Ionică al lui Iordachi Isac.

² Com. de Rom. Simu : „Oamenii care fac groapa și bagă pe mort în ea, se cheamă pe aici, adică în Orlat, *îngropători*. Ei sunt parte rude de ale mortului, parte alți oameni, care lucrează pe plată“.

³ Vezi despre aceasta și T. T. Burada, *op. cit.*, p. 35.

⁴ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 35.

⁵ Ioneanu, *op. cit.*, p. 36.

⁶ Din Siret, dict. de Ruxandra Ienachi.

ocit după ce au intrat în țințterim și au dat cu ochii de lutul aruncat pe nărginile gropii :

Negrule,
Pământule !
Lăcat ai
Și cheie n-ai
Ce încui
Nu mai descui.
Cine apuc-a-ntra sub tine,
Până-i lumea nu mai vine.
Negrule,
Pământule !
Mulți oameni ai adunat
Și nu te-ai mai săturat.
Mulți oameni ai înghițit
Și tot nu te-ai hărănit¹.

Iar de cumva mortul e fecior holtei, atunci bocesc așa :

Ce nuntă
E astă nuntă !
Nuntă fără ceteraș
Mirele zace-n sălaș ;
Nuntă cu steag păroștit
Pe mire-l bagă-n pământ !²

Cele din Moldova, mai ales când mortul e un fiu sau o fiică :

Dragile mării sprâncene
Cum s-or face buruiene ;
Dragii mării ochișori
Cum or crește bozișori ;
Dragile mării mânuțe
Cum n-or mai face trebuțe ;
Dragile mării picioruțe
Cum n-or mai face urmuțe.
Și mămuța, când ar ști
C-acest loc l-ai părăsi
Și-napoi iar ai veni
Cărărușa ți-ar plivi
De iarbă și de mohor
Să știi că-i e mare dor.
De când tu m-ai părăsit
Și de la mine-ai pornit
Cămeșa ți s-o negrit.
Da m-oi ruga mulțișor
Să iei seama binișor
Să-mi trimiți cămeșuica
Pe șuierul vântului,
Prin fundul pământului.

¹ Din Orlatu, com. de Rom. Simu.

² Din districtul Năsăudului, com. de T. Simon.

Că eu albă ți-oi spăla-o
Și frumos mi ți-oi usca-o
Și n-oi pune-o nici în boare
Nici undeva la răcoare
Nici în fața soarelui
Ci-n fața pământului...
Și te-i șterge pe obraz
Și-i vedea de-al meu năcaz !¹

În Banat, din contră, cum ajung cu mortul în ținterim, o femeie dintre neamurile acestuia, muma, soția, sora, ori altă *nemotenie*, aleargă înaintea procesiunii, se aruncă în groapă și cu o maramă în mâna dreaptă atinge părții gropii de trei ori dupăolaltă, ca și cum ar voi să-i măture și apoi iese afară².

După ce a ajuns acum procesiunea lângă groapă, bocitoarele încează de bocit, iar ducătorii lau mortul cu sicriul de pe năsălie și-l pun pe doi *drucușori* sau *pari*, care sunt așezați de-a curmezișul groapei și lângă care se află încă și două *funii* sau *chingi* lungi de cânepă, numite în unele părți și *brâie* sau *taclite*³, care servesc groparului spre slobozirea mortului în groapă.

În unele părți din Moldova, adeseori se întrebuințează în loc de funii, niște bucăți de pânză, care, după ce se lasă mortul în groapă, rămân ciocliilor sau groparilor⁴.

De la parii și funiile acestea vine apoi și proverbul : „*i se apropie funia de par*“ sau „*i s-a apropiat funia de par*“, care se zice, de regulă, despre un om foarte slab, ce nu mai are mult până ce va muri.

După ce s-a așezat pe cei doi pari cu picioarele spre răsărit și cu capul spre apus, după cum e datina de a se înmormânta nu numai la români, ci și toți ceilalți creștini de rit ortodox oriental și după ce au încetaț acuma atât fluierarii de cântat din fluiere, cât și bocitoarele de bocit, preotul începe ectenia morților sau panachida, după care adeseori ține și câte o cuvântare funebrală, mai ales dacă mortul a fost un om cu vază în comuna sa.

Sfârșind ectenia, respectiv cuvântarea, îi face *paosul* sau *apaosul*, adică îl stropește cu vin, pe alocurea, și cu untdelemn, dacă e descoperit, peste trup, iar dacă e acoperit peste capacul sicriului în formă de cruce⁵.

În Transilvania, districtul Năsăudului, se stropește cu apă care se află într-o ulciacă și ulcica aceea se dă de pomană la vreo copilă, ce se află de față⁶.

La romani era asemenea datină de a se turna vin pe rămășițele mortului și anume după ce i se ardea corpul.

¹ Din Rădășeni, dict. de Anița Pletosu.

² Com. de Ios. Olariu.

³ T. T. Burada, *op. cit.*, t. p. 36.

⁴ A. Lambrior, *op. cit.*, p. 154.

⁵ Prétutindeni în Bucovina. Vezi și T. T. Burada, *op. cit.*, p. 36—37. — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 154.

⁶ Com. de T. Simon.

„Iată ce ne spune în privința această poetul Virgiliu : „după ce rămașițele mortului au fost prefăcute în cenușă și s-a stins flacăra, se spală cu vin“¹.

Iar naturalistul Pliniu zice : „Legea Posthumie a regelui Numa zice : că rugul să nu fie stropit cu vin. Și nime să nu se îndoiască că el a hotărât aceasta, din cauză, că să nu facă cheltuieli zadarnice“².

După ce a stropit preotul pe cel mort, groarii pun capacul sicriului și-l închid, dacă a fost până atunci descoperit, prind apoi capetele funiilor, rădică puțin sicriul cu mortul în sus, trag parii de sub dânsul și-i dau la o parte, și-l slobod pe încetișorul în groapă, astfel ca să nu se răstoarne sau să se simțească cumva și anume totdeauna cu picioarele și cu fața spre răsărit, de unde se ivește lumina și încotro are să plece la învierea morților și judecata cea de apoi³.

Mai înainte însă de a se slobodi în groapă i se iau de pe dânsul toate podoabele scumpe de aur și argint, precum: cercei, salbe, inele și altele⁴.

Datina aceasta de a scoate de la morți orice podoabe de aur înainte de a se înmormânta era uzitată și la romani. Ea data la aceștia tocmai de la legea celor XII tabule. Așa în tabula X, IX se zice : „Să nu se îngroape mortul cu aur ; dacă dinții vreunui mort erau legați cu aur, de-l vor îngropa sau arde cu aur, se comite o fraudă“⁵.

În Basarabia, înainte de a se lăsa mortul în groapă mai este încă și cea datină ca preotul să-i pună pe frunte „*cununia*“, care nu este nimic alta decât o bandă de hârtie sau de mătase pe care este zugrăvit Isus Cristos, Maica Domnului și Sf. Ioan, având scris și rugăciunea : „*Sfinte Dumnezeule, sfinte tare, sfinte fără de moarte, miluiește-ne pre noi*“, iar pe piept se pune „*molitvele pentru iertarea păcatelor*“ tipărite pe o coală de hârtie.

Toate aceste rugăciuni erau mai înainte scrise în limba română, acum însă în limba rusească⁶.

Nemijlocit după ce l-au slobozit și așezat în groapă, groarul rupe măsura groapei în trei bucăți și astfel o pune lângă coșciug sau deasupra acestuia, crezând că, dacă va lăsa-o afară e rea de urât pentru cel ce v-a lua-o⁷.

În același timp, când se slobode mortul în groapă, bărbatul sau nevasta, mama sau sora, mai pe scurt unul dintre neamurile cele mai de aproape ale repauzatului, aruncă în groapă peste sicriu unul sau mai mulți cruceri de aramă, mai rar și argint, care înseamnă că mortul își plătește pământul în care are să șadă, ca să nu zică ceilalți morți că el șade degeaba între dânsii. Precum plătește el în astă lume pentru că viețu-

¹ Eneid. lib.-VI, v. 219 :

Postquam collapsi cineres et flamma quievit,
Reliquias vino et bibulam lavere favillam.

² Hist. nat. lib. XIV, 12 : „Numae regis Posthumia lex est, vino rogam ne respergito, quod sanxisset illum propter inopiam rei nemo dubitet.

³ În Bucovina și Moldova, A. Lambrior, *op. cit.*, p. 154

⁴ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 36.

⁵ Neve *aurum addito*. Qui auro dentes vincti escunt, ast im cum illo, sepelire urere se fraude esto. Vezi tot despre aceasta și Cicero, *De legibus*, II, XXIV.

⁶ T. T. Burada, *op. cit.* p. 38.

⁷ Ioneanu, *op. cit.*, p. 43. — Dict. de A. Pletosu, româncă din Rădășeni.

iește, așa trebuie să plătească și în cealaltă lume pentru că viețuiește, așa trebuie să plătească și în cealaltă lume pentru că șade și se odihnește¹.

Tot așa fac și românii din Transilvania cu acea deosebire numai că aceștia cred că crucea ce-l aruncă ei în mormânt îi servește mortului spre a se plăti de vama de la pod sau de la punte².

În același timp aruncă și ducătorii strușurile de flori precum și cordelele de la piept deasupra sicriului³.

După aceasta ia preotul hârlețul cu care s-a săpat groapa, toarnă cu dânsul de trei ori țărână peste pânza cu care a acoperit mortul, sau dacă e închis sicriul, peste capacul acestuia, rostind în același timp cuvintele : „*Al Domnului este pământul și plinirea lui, lumea și toți cei ce locuiesc într-însa*“ ; apoi pecetluiește groapa, adică face cruce cu hârlețul în tuspătru pereții gropii, sau după cum e uzitat în unele localități, numai în partea despre cap, rostind cuvintele : „*Se pecetluiește mormântul adormitului robului lui Dumnezeu N. în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, amin !*“ și „*vecinica lui amintire*“ sau „*pomenire*“.

Românii din unele părți ale Moldovei cred și spun că preotul de aceea face cruce și pecetluiește mormântul, pentru că el, prin aceasta, însemnează locul ca la a doua venire sufletul să afle corpul său și să se poată întrupa.

Dacă n-ar face crucea aceasta, atunci sufletul n-ar putea nimeri corpul.

În același timp, când face preotul crucea zice îngerul către suflet :

— „*Vezi suflete unde-ți e trupul, caută bine ca la o a doua venire să știi unde e îngropat și să-l poți afla !*“⁴

După aceasta ia cădelnița cu care a cădit până atunci pe cel mort și aruncă toți cărbunii și cenușa dintr-însa alătura cu sicriul, apoi se dezbracă de ornate și se retrage de o parte⁵.

Cum a aruncat preotul țărâna peste mort, deauna prind a arunca peste dânsul și toți ceilalți oameni, care se află de față, câte o mână de țărână, zicând : „*să-ți fie țărâna ușoară*“, sau „*să-i fie țărâna ușoară*“ sau „*să-i fie iertat*“, „*ierete-i Dumnezeu păcatele*“, „*Dumnezeu să-l ierte*“, „*Dumnezeu să-i facă parte din împărăția cerului*“ sau „*fie-i țărâna ușoară și odihna lină*“⁶.

¹ Dat și cred. românilor din Mahala, com. de Ionică al lui Iordachi Isac ; a celor din Boian, com. de V. Turtureanu ; a celor din Ropcea, com. de I. de Cuparencu.

² Com. de T. Simon.

³ Dat. rom. din cele mai multe părți ale Bucovinei.

⁴ Dict. de M. Nistor din Mălini.

⁵ Dat. rom. din Bucovina și a celor din Transilvania, com. de Rom. Simu ; vezi și A. Lambrior, *op. cit.*, p. 154.

⁶ Pretutindeni uzitat în Bucovina, Moldova, ara Românească, Transilvania și Banat, com. de I. Georgescu și Rom Simu : „La mormânt este obiceiul ca fiecare să arunce câte un pic de țărână în groapă, după ce preotul a făcut cruce în cele patru părți ale gropii, după ce a tras de trei ori pământ peste mort și a aruncat cenușa din cădelniță“. — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 154 : „După aceasta ia fiecare petrecător câte o mână de țărână și aruncând-o peste mormânt zice „*să-i fie țărâna ușoară*“, apoi se întorc cu toții acasă întovărășind pe rudenii“. — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 37. — D. T. Bojincă, *op. cit.*, nota de la p. 208 : „Datina de a arunca pământ peste mort se păstrează între românii în toate părțile de ei locuite, pentru că după ce se pune mortul în mormânt, toți câți se află de față aruncă câte o leacă de pământ peste el“ ; și la p. 248 : „mai vârtos în Banat este foarte obișnuit de a zice toți, când pleacă de la mormânt, „*fie-i țărâna ușoară*“.

La romani, după terminarea ceremoniei înmormântării, preotul stropea pe toți cei de față de trei ori cu apă, iar Preficele ziceau îndată „illicet“ sau „tre licet, adică „*acum putem merge acasă*“. După aceasta poporul, plecând de la locul arderii, avea datină a striga de trei ori : „*Salve ! Vale ! sau aeternum vale !* adică : „*în veci să-ți fie bine*“ și „*sit tibi terra levis*“¹, adică „*să-ți fie țărâna ușoară*“. Aceste erau, ca și la români, cuvintele cele mai de pe urmă îndreptate către mort.

Virgiliu le numește *novissima verba*².

Și deoarece cuvintele acestea nu sunt contrare învățaturii lui Isus Cristos astăzi le auzim nu numai la români, urmașii romanilor, ci și la alți creștini³.

O seamă de români, în loc să arunce deodată țărâna în groapă se freacă mai întâi cu pământ pe mâni, ca să nu le amortască mâinile și abia după aceea îl aruncă peste sălaş, iar persoanei celei mai supărate îi bagă țărână pe după cap, parte ca să-i treacă supărarea și să uite pe cel mort, parte ca să n-o năcăjească sufletul mortului⁴.

În unele locuri, și mai ales în Basarabia și Moldova, după ce a pecetluit preotul mormântul și a aruncat țărână peste mort, tot poporul, care se află de față bate câte douăsprezece mătăanii, zicându-și : „Dumnezeu să-l odihnească !“ sau „Dumnezeu să-l ierte !“⁵

În Bucovina și anume în unele comune de prin munți este, din contră, datina ca să vină doi bucinători, și punându-și bucinile cruciș peste groapă încep a bucina de jale⁶. În alte comune, tot de la munte, și mai ales într-acele, unde mortul a fost petrecut cu fluierari, se apropie acum unul, care știe mai bine zice din fluier, de groapă și începe a cânta o doină de jale⁷.

Deodată cu oamenii încep și groparii a arunca vartos țărână cu hârlețul și a umplea groapa cu pământ până ce fac deasupra ei o movilă lungăreată și puțin rădicată, numită *mormânt*⁸, iar bocitoarele din Bucovina prind din nou a boci și a zice :

Bată-te pustia lut
Mult ești negru și urât.
Sorioar-ai îndrăgit
Și mi-ai pus-o în pământ.
Si mi-ai pus-o la răcoare,
Să n-o-ajungă leac de soare.
Nici soarele nu mi-a arde-o,
Da nici vântul nu mi-a bate-o.
Nici n-a călca pe picioare,

¹ Mărt. Epig. lib. IX, 30.

² Aeneid, VI, 231.

³ M. Besanu, *op. cit.*, nr. 59.

⁴ Cred. rom. din Transilvania, com. de Rom. Simu și T. Simon : „după această fiecare asistent, luând puțin lut se freacă pe mâni și-l aruncă în mormânt pe sălaş“. Credințele românilor din Bucovina, com. de Nic. Preliciu și a celor din Moldova, dict. de M. Nistor.

⁵ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 37. Dict. de A. Pletosu.

⁶ Vezi și T.T. Burada, *op. cit.*, p. 37—38.

⁷ Com. de Nic. Prelici, stud. gimn.

⁸ Vezi și A. Lambrior, *op. cit.*, p. 154.

Num-a şedeă la răcoare.
Dragul nostru trupuşor,
Cum s-a face lutişor.
Dragii noştri ochişori
Cum s-or face mândre flori.
Oi ! săracă faţă albă
Cum te-i face ţărnă neagră.
Din sprâncene,
Sânziene.
Din mânuţe,
Flori albuţe.
Din guriţă,
Tămăiţă¹

Sau așa :

Bată-te pustia lut
Mult ești negru și urât.
Pe nenea l-ai îndrăgit.
Și mi l-ai pus în mormânt.
Nici soarele mi l-a arde
Nici vântul nu mi l-a bate.
N-a mai îmbla pe picioare,
Numa-şedeă la răcoare.
Din astă zi încoale,
Noi miluță n-om avea.
Nici miluță, nici tătuță,
Nici pe nime cu priintă.
Neniuțul meu mult iubit !
Da cine te-o sfătuit
Soțioru-ți de-ai urât ?
Da cum de te-ai îndurat
Soțioru-ți de-ai lăsat
Lemnelor și pietrelor,
Negrilor străinilor !²

Cele din Transilvania :

Bucură-te *sinterim*,
Mândră floare-ți răsădim.
N-o răsădim de-nflorit,
Răsădim de putrezit.
Nu răsădim să-nflorească,
Răsădim să putrezească !

Sau :

Dragul mămii, pui de-argint
Cum vei putrezi-n pământ.

¹ Din Crasna, dict. de M. Bărbuță.

² Idem.

Țărnă neagră-l putrezi
Și de tine nu voi ști !

Sau :

Roagă-te cui te-i ruga
Roagă-te la săpător
Să-ți lase o ferestruică
Măcar cât de mititică
Ferestruica cătră soare,
Să-ți meargă ceva răcoare !

Sau :

Dragul meu tată de treabă
Te vei face țărnă neagră.
Căci te duci pământului,
Și ne lași urâtului.
Căci te duci *agiagului*
Și ne lași amarului !

Iar de cumva mortul e vreo fată și are soră, aceasta o cântă astfel :

Fost-am două surorele
Ca doi pui de rândunele.
Dumnezeu cel bun și sfânt
Pe noi azi ne-a despărțit
Tu-n groapă, ier pe pământ
Tu-n groapă te-i odihni,
Io-n lume m-oi năcăji ¹

În cele mai multe părți din Bucovina, precum bunăoară în satele de peste Prut, Boian și Mahala și de dincoace de Prut în Bădeuți, Iliiești, Vicovul-de-Sus, Câmpulung, Vațra Dornei, nemijlocit după ce a început groparul a arunca lut peste mort și a-l astupa, vine o femeie dintre neamurile cele mai de aproape ale repauzatului și îi dă peste groapă un coș sau o găină neagră ori pestriță, apoi o ulcicuță cu apă, o năframă sau un ștergar, un colac sau o pâne și o bucată de huscă sau sare, o lumină și un crucer ².

Tot așa fac și românele din unele părți ale Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești ³.

Toate obiectele acestea servesc pe de o parte ca plată groparului pentru osteneala sa ⁴, pe de altă parte însă crede poporul că prin aceste

¹ Com. de T. Simon.

² Com. de G. Tomoiogă, cant. biser. ; V. Turtureanu, preot ; Av. Macovei, preot ; V. Burduhosu, stud. gimn., M. Ursaca. — Vezi și T.T. Burada, *op. cit.*, p. 38.

³ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 38 : „La ciocli, în unele locuri, li se mai dă câte un șervet, un colac și o lumânare sau câte o ulcică“ ; — T. Simon : „Peste groapă se mai dă ca elemosină și o găină cu deosebire neagră, în unele cazuri și albă sau după împrejurări și de altă culoare“ ; — A. Pletosu, din comuna Rădășeni : „Peste groapă se dă găină, colac, lumină și pânză de o cămașă celui ce a săpat groapa“.

⁴ În unele locuri precum, bunăoară, în Câmpulung i se plătește bănește după cum se pot învoi.

daruri, dintre care nu toate se dau unuia și aceluiași gropar, ci într-un loc unele iar în altul altele, se face îndestul sufletului celui mort, ca să aibă și el în cealaltă lume, iar aici pe pământ să nu se bănuiască nime pe dânsul, că s-ar fi arătat chiar în mormânt avar ¹.

În cele mai multe părți, atât găina cât și cocoșul, înainte de ce pornesc ca mortul de acasă la biserică, se stropesc cu apă și le spală picioarele, ca să fie cât se poate de curate ².

GĂINA care se dă pretutindeni groparului peste groapă sau mormânt de sufletul celui repauzat, însemnează, după credința poporului român, deschiderea drumului în cealaltă lume, căci se zice, că ea merge înaintea sufletului tot scociorând și chemând, ca și când ar avea pui mici ³ și în chipul acesta conduce ea sufletul până la *poarta raiului* ⁴.

Mai mulți inși și mai ales cei mai avuți, îndătimează a da peste groapă sau mormânt de sufletul celui repauzat nu numai câte o găină, ci și câte un miel, o oaie, o juncă sau o vacă cu vițel, după cum e și puterea mortului cărora, ca și găinei li se spală mai întâi picioarele și care se dau, de regulă, unui bărbat sau unei femei sărmane ⁵.

Tot așa fac și românii din cele mai multe părți ale Moldovei și Țării Românești ⁶.

Cu privire la românii din Țara Românească, Ioneanu ne spune următoarele :

„După ce un mort este înmormântat, se trece o oaie sau un miel peste mormânt. Oaia să fie udată cu apă, *să se scuture pe mormânt* ca, cu acea apă scăturată de pe lână să se stingă focul iadului, ce poate arde pe mort“ ⁷.

În alte părți, tot din Țara Românească și anume din plaiul Prahova, este sau mai bine zis era mai de mult asemenea datină de a trece peste mormânt o oaie, berbec, curcă, găscă, rață, găină, zicând că numai acelea merg înaintea mortului de-i descurcă calea la rai ; acelea erau apoi ale preotului ⁸.

Dacă mortul a fost holtei sau om de arme, i se aduce calul la mormânt și acolo se dă de pomană unui alt holtei ⁹.

¹ Com. de Av. Macovei, preot.

² Com. de G. Tomoioagă, cant. bis.

³ S. Fl. Marian, *Ornitologia...*, t. II, Cernăuți, 1183, p. 254. — Ioneanu, *op. cit.*, p. 43 : „După ce un mort este îngropat se dă peste mormânt o găină, apoi acea găină se dă de pomană pentru acel mort, ca pe cealaltă lume să-i răcăie potecile cu ciulini“.

⁴ Cred rom. din Crăsna, com. de At. Gherman ; din Stupca, com. de Al. Baci : „În Stupca groparului i se dă totdeauna o *găină* de culoare diferită. Oamenii cred că găina aceea se duce înainte și-i arată mortului drumul. Dacă se află undeva un drum rău, atunci scobește găina cu ghiarele, tocmește drumul și mortul merge cu ușurință“.

⁵ Pretutindeni în Bucovina.

⁶ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 38. — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 154 : „De este plugar bogat îi dă peste groapă o vacă, iar de este sărac un cocoș sau o găină neagră“.

⁷ Ioneanu, *op. cit.*, p. 43—44.

⁸ Gr. Tocilescu, în „Revista pentru istorie...“, an. II, București, 1884, vol. III, p. 387.

⁹ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 38 ; — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 154.

În Banat este datină ca, după slobozirea mortului și anume înainte de ce se aruncă țărână peste dânsul, să se dea peste groapă la șapte oameni sârmani 7 cr. și șapte colaci în care se împlântă și câte o lumină aprinsă. Însemnarea acestei datini este ca sufletul repausatului să poată, cu ajutorul acestei pomene, străbate spre cer, prin cele șapte vămi, care trebuie numaidecât să le treacă ¹.

După ce s-au împărțit toate darurile, despre care am vorbit până aici și după ce a sfârșit acum și grovarul de umplut groapa și de rădicat mormântul, ia crucița care a fost făcută dimpreună cu coșciugul și care a fost adusă nemijlocit după aceasta și o împlântă la capul mortului.

Crucița aceasta, al cărei cornuri se acoperă la unii cu două scândurele ca să nu putrezească degrabă, în cele mai multe părți din Bucovina se înlocuiește mai pe urmă cu una mai mare și mai frumoasă de stejar sau chiar de piatră.

În vechime, ne spune G. Săulescu că peste crucița aceasta se pune o pânză de un cot cu inscripția D.M.O. ².

În ținutul Năsăudului, din Transilvania, crucița aceasta se pune la picioarele mortului, ca la a doua înviere mortul, sculându-se, să poată îndată lua crucea, care-i va sta atunci în față și cu ea a mână să poată arăta celui atotputernic că e creștin ³.

În alte părți din Transilvania, în locul crucii, se pune la capul mortului un *stâlp*, anume spre acest scop cioplit ⁴ sau o *piatră* mare.

Dovadă despre punerea pietrei avem și următoarea doină :

Măi bădiță, trup gîngăș
Eu cu tine duce-m-aș.
Duce-m-aș cât aș vedea
Cu urât n-aș mai șede-a.
Că urâtul n-are leac,
Numai trei scânduri de brađ
Și-o piatră mare la cap ⁵.

La cei mai bogați, atât din Bucovina cât și din Moldova, se pune pe mormântul lor o piatră, fie culcată, fie în picioare, având săpată pe ea soarele și luna și cuvintele obișnuite : „Aici zace robul lui Dumnezeu N.N.“ și apoi trecătorilor : „ziceți Dumnezeu să-l ierte“ ⁶.

În vechime, datina de a pune pietre pe morminte era cu mult mai uzitată și mai răspândită decât în ziua de azi. Cu deosebire însă domniitorii, apoi boierii cei mai însemnați și mai avuți precum și prelații bisericesti puneau totdeauna pe mormintele familiilor lor pietre, care erau foarte frumoase și iscusit lucrate și împodobite pe la mijloc cu diferite flori, iar pe la margini cu inscripții în relief în care se arăta de multe

¹ Schott, *op. cit.*, p. 302.

² Apud. Burada, *op. cit.*, p. 42.

³ Ioan Nițu Macovei, *op. cit.*, p. 94.

⁴ Com. de Rum. Simu.

⁵ Grigore Sima, *Cântece populare din Ardeal*, în „Convorbiri literare“, XV, Iași, 1882. p. 358.

⁶ Vezi despre aceasta T.T. Burada, *op. cit.*, p. 41.

ori nu numai ziua, luna și anul repauzării și a înmormântării respectivului, pe al cărui mormânt se așeza, ci totodată și cauza morții.

Mulți îndătinau a face astfel de pietre nu numai pentru familianții lor, ci chiar și pentru sine înșiși. De aici vine apoi că pe o seamă de pietre de acestea nu se află săpate ziua și anul repauzării și a înmormântării, fiindcă urmașii lor, așezându-le în grabă pe morminte, uitară mai pe urmă să îndeplinească inscripția.

Astfel de pietre mormântale însă le întâlnim mai mult numai, după cum am spus, la domnitori, la boierii cei mai distinși și la cei mai însemnați cititori bisericesti și mai mult prin biserici și-n apropierea acestora, undă era mai nainte datina de a se înmormânta mai toți ereștinii și nu în ținterime depărtate de biserică, ca-n timpul de față.

Poporul de rând îndătină și-n timpuri vechi, ca și acuma, a pune numai cruci și pietre simple; ba uneori chiar și numai un bolovan spre a se cunoaște mormântul.

La capul mortului, lângă cruce, se înfige și *bradul*, care după repausare a fost pus înaintea casei și adus la mormânt înaintea procesiunii¹.

De multe ori, la capul celor tineri și cu deosebire a fecioarelor se plantează și un fir de *iederă* care de-a pururea este verde², apoi un *li-liac*, sau un *trandafir*³.

Mai târziu li se plantează, tot la cap și diferiți pomi roditori precum: cireși și vișini, meri și peri altoiți mai rareori perji sau pruni, *totdeauna* însă numai de aceia ale căror fructe i-au plăcut mai tare repauzatului. Iar mormintele se prefac într-un fel de straturi puțin rădicate de la suprafața pământului și înconjurare pe de lături cu brazde verzi pe care se seamănă apoi tot felul de flori de grădină precum: *busuioc*, *magheran*, *Lemnul Domnului*, *rosmarin*, *vâsdoage*, *ochișele*, *gura paha-rului simplă* și *bătută* (germ. einfache und doppelte A stern), *măzerean*, *fonfju*, *budiene*⁴ și *garoafe*⁵.

Românii din Banat, cum începe a se desprimăvăra prind a scoate câte un pom mai nainte de ce pornește mugurul pe dânsul sau un dud, un măr un păr, cireși sau vișini — alții scot și tufe de *trandafir* precum și alte feluri de flori și ducându-le la morminte, le sădesc și anume: pomii la capul mortului lângă cruce, iar tufele de trandafir și florile pe mormânt. Florile servesc spre înfrumusețarea mormintelor, iar pomii parte ca să umbrească mormântul celui repauzat, parte pentru ca gustând cineva din rodul lor să zică: „*fie de pomana mortului și a celui ce l-a sădit*“, parte ca, cu timpul, acel pom să rămână loc și semn de pome-

¹ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 41. — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 153: „In unele părți pe lângă cruce ce se așează la mormânt, la capul mortului se mai înfige tot acolo și un brad tânăr, împodobit cu flori, dacă repauzatul era holtei. Bradul este gropat în capul sicriului, încât numai vârful rămâne scâră“; — D. T. Bojincă, *op. cit.*, nota p. 213; — Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 174: „La feciori și la fete se pun la mormânt arbori înalți de brad cu strămătură pîntre cetină care la înmormântare se duc pe umeri de doi feciori“. Dict. de M. Ursaca și alți români din Bucovina.

² T. T. Burada, *op. cit.*, p. 41; — D. T. Bojincă *op. cit.*, p. 213, Notă.

³ Dict. de M. Ursaca și M. Nistor.

⁴ *Budienele* sunt plante care fac flori galbene și care chiar când se usucă nu-și schimbă culoarea.

⁵ Com. de Av. Macovei, A. Pletosu și M. Nistor. — Vezi și T. T. Burada, *op. cit.*, p. 41.

nire și de cunoaștere a celui repauzat, deoarece crucea putrezește și se prăpădește, pe când pomul rămâne pe zeci de ani ; parte să pun acești pomi și pentru aceea, ca să aducă la sfânta biserică ceva dobândă, căci rodind merii, perii precum și ceilalți pomi, la timpul coacerii se vând fructele lor la licitație și așa încurge în visteria bisericii, măcar vreo câțiva fiorini ¹.

Cum a sfârșit groparul de rădicat mormântul, de împlântat crucea sau stâlpul și de înfipt bradul la capul mortului, bocitoarele mai rostesc pentru ultima oară următoarele cuvinte :

Of ! amar și grea durere,
Moarte fără-ntârziere.
Nemic nu ne dăruie
Numai un mormânt pustiu !²

Sau :

Omul bea, se veselește
Și de moarte nu gândește.
Moartea atuncea mi-l găsește
Și-l ia din casă luminoasă
Și-l pune în groapă-ntunecoasă.
Și-l ia din lume luminată
Și-l bagă-n groapă-ntunecată ;
Soarele să nu-l mai bată,
Cu ai săi să nu mai șadă !³

În multe locuri, tot atunci este datină că, dacă s-a întâmplat ca mortul să se fi născut în aceeași lună ca și fratele sau sora lui, care trăiesc încă, atunci zice că mortul este *lunatic* și se dă cu pușca deasupra mortului. Aceasta se face pentru ca să nu se ivească vreo vrajbă pe cealaltă lume între frați ⁴.

Sfârșindu-se și această ceremonie și ducătorii procesiei, luându-și ștergarele sau tulpanele care au fost legate la procesie și strângându-le iar fetele din Banat împărțind în două *sârma* (panglica), care în timpul petrecerii au ținut-o peste cel mort, se întorc cu toții spre casă.

Mai înainte însă de a ieși din ținterim este în cele mai multe părți datină ca toți oamenii, câți ai luat parte la înmormântare să se spele pe mâni lângă groapă și apoi să se pornească spre casă și anume totdeauna pe altă cale și nu pe care s-a dus mortul. De ordinar, pe acolo pe unde în calea lor ar fi vreo fântână unde se spală sau cel puțin se stropesc cu apă proaspătă ⁵.

¹ Com. de Ioan Popovici, învăț.

² Dict. de Toader Mănciu, fost sergent în județul Botoșani din Moldova.

³ Din Galinești, sat în districtul Rădăuțului.

⁴ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 39 ; — Ioneanu, *op. cit.*, p. 37 : „Dacă un mort este *lunatic* și înziuat cu un frate al său care trăiește, — după ce-l îngroapă se slobode o pușcă pe deasupra mormântului ; aceasta se face ca să nu se ivească vreo vrajbă între cei doi frați pe lumea cealaltă“.

⁵ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 324. — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 42—43.

Dacă se întâmplă vreun izvor sau apă curgătoare în calea lor, aleargă toți de se spală acolo, uneori și pe față.

În județul Olt mai este obiceiul, ca cei ce s-au spălat să azvârle cu apă îndărăpt¹.

Îngropătorii din unele părți ale Transilvaniei se spală cu apă dintr-o oală nouă care a adus-o nașa mortului la groapă și care ea însăși le toarnă acea apă și anume deasupra uneltelor, care s-au întrebuințat la facerea gropii și care se adună pe mormânt ca spălarea să se facă peste dânsele. Apa aceasta se zice că e bună, între altele, pentru amorfirea mânilor.

Oala în care s-a adunat apa și lingura cu care li s-a turnat îngropătorilor pe mâni rămân nașei².

Dacă nu se află apă în ținterim, nici undeva în cale, atunci se spală, după ce au ajuns acasă. De spălat însă trebuie numaidecât să se spele. Așa e pretutindenea îndătinat³.

În Țara Românească pe lângă spălarea mânilor și a feței mai au datina de a sări încă și peste un foc ! Iată ce ne spune în privința această Ioneanu : „Cei care petrec pe un mort până la mormânt, când se întorc acasă se spală pe mâni cu apă, apoi stropesc cu ea înapoi, să nu se lipească ceva de ei, după aceea sar peste un foc, spre semn de curățenie, ațumare⁴.”

Datina spălării mânilor cu apă și a săririi peste foc, după înmormântare, e de origine curat romană. Iată ce ne spune în privința aceasta Festus : „Așa, cei ce au petrecut mortul, întorcându-se acasă, sar peste foc și se spală cu apă ; acest soi de curățire se numește „*suffitio*“ (afumare)⁵.”

În unele părți din Banat petrecându-se un mort la groapă, după ce s-a sfârșit în cimitir toate ceremoniile din partea preotului și începând oamenii a ieși din *morminți*⁶, totdeauna se observă că cine a ieșit mai întâi pe ușa morminților de a ieșit un om, cel dintâi mort care va fi, are să fie de parte bărbătească, iar de a ieșit o femeie mortul proxim va fi de parte femeiască⁷.

În unele părți din Bucovina și Moldova, când prind a ieși oamenii din ținterim, unul sau mai mulți inși, puși fiind de neamurile repauzătorului, se postează la intrarea ținterimului și dau fiecărui trecător, mai

¹ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 43.

² Com. de Rom. Simu.

³ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 43. — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 154 : „Aici, adică acasă, înainte de a intra se spală pe mâni și pe față și apoi se pun la masă, numită — *praznic sôu comândare*“. — D. T. Bojincă, *op. cit.*, *notă*, p. 219 : „Spălarea aceasta înainte de a intra cineva în casă se vede întocmai și la români mai vârtos unde se află ape curgătoare pentru că întorcându-se de la mormânt aleargă toți la râu și se spală pe mâni și pe față, care altmintrelea o fac și acasă“.

M. Besanu, *op. cit.*, nr. 59 : „Rudenile mortului precum vedem mai pe tot locul printre români și acum își spală cel puțin mâinile după îngropare, dar nu în scaldă precum făceau strămoșii noștri“.

⁴ Ioneanu, *op. cit.*, p. 42.

⁵ Itaque funus persecuti sedentes ignem super gradiebuntur aqua aspersi quod purgationis genus vocabant suffitionem.

⁶ În Bucovina, plur. *morminți*, în loc de *morminte* sau *mormânturi* se întrebuințează numai în sudalmă : „...morminții tăi !“

⁷ „Luminătorul“, an. X. Timișoara, 1889, nr. 25, în Foișoară.

ales însă sărăcimii, câte un pahar cu rachiu și câte o bucată de pâine, mălai sau o buclă de sufletul celui repauzat.

Cu aceasta apoi se încheie toată ceremonia de la ținterim întorcându-se fiecare spre casă și zicând, dacă repauzatul a fost o persoană nepătată cu fapte urâte : „*Dumnezeu să-l ierte*“ ; dacă însă a fost cam de mijloc : „*Dumnezeu să-l ierte că a făcut și bune și rele*“ ; iar dacă a fost o persoană slabă, istrăvitoare, băutoare : „*Dumnezeu să-l ierte, dar acolo e mai bun căci a băut destul și și-a sărăcit familia*“, sau „*ar fi fost mai bine să fi murit mai de mult, căci atunci nici familia sa n-ar fi suferit atâta*“.

Mai înainte însă de ce ne vom depărta și noi din acest loc, să ne mai aruncăm încă odată privirea asupra proaspătului mormânt și să înșirăm, cu ocazia aceasta și pe acele datini și credințe, care se observă împrejurul lui și mai pe urmă, adică a doua zi precum și în celelalte zile, ce urmează nemijlocit după înmormântare.

În Todirești, Soloneț, Pârteștii-de-Sus, Sint-Ilie, Stupca, Fundul Moldovei precum și în multe alte sate din Bucovina în trei dimineți după înmormântare, până a nu răsări soarele și în trei seri, o rudenie de a celui repauzat : mama, sora sau o vară duce la mormânt tămâie precum și câte un căpățel de lumină, care a rămas de la mort. După ce le-a dus acestea, tămâiază mormântul de jur împrejur, apoi, după ce a tămâiat pune hârbul, strachina sau oala cu tămâie lângă cruce, la capul mortului, unde se aprinde și căpețelul cel de lumină, care se îngrădește acolo cu niște bețișoare sau drâncioare, ca să nu-l stingă vântul ¹.

În Moldova și Țara Românească se duce la mormânt nu numai tămâie cu care se tămâiază, ci totodată și vin sau câte o doniță cu apă cu care se stropește și udă mormântul. Tămâierea și udarea aceasta durează 40 de zile de-a rândul, crezându-se că până la patruzeci de zile, când începe a putrezi trupul, până atunci sufletul mortului umblă zburând pe lângă casă și pe lângă mormânt, după aceea trece în cealaltă lume ².

Tot așa făceau și romanii. Ei încă puneau pe mormânt ceva de mâncare și de băut, precum, pâine cu vin și cu sare, crezând că mortul are să vină să le mănânce. Ovidiu zice în privința aceasta : „*Și se pun fructe și puțină sare și pâine muiată în vin și presară câțiva toporași*“ ³.

Când se tămâiază mortul, unele femei se feresc a lăsa cărbuni pe dânsul, căci cred ele că, lăsându-i îngreunează sufletul mortului ⁴.

¹ Com. de Ioan Avram, I. Cojocaru, Al. Baciș și Const. Mercheș : „*Trei zile sau o săptămână se duc lumini și tămâie la mormânt și se tămâiază. Aceasta înseamnă că sufletul vine la trup să vadă ce face*“.

² T. T. Burada, *op. cit.*, p. 48 ; — Gr. Tocilescu, în „*Revista pentru istorie, arheologie și filologie*, an. II, București, 1884, vol. III, p. 387 ; — D. Stănescu, *op. cit.*, p. 330 : „*O rudă, fie mumă, fie soră, în fiecare zi după îngroparea repauzatului până la șase săptămâni îi tămâie mormântul*“. Dict. de A. Pletosu și M. Nistor : „*Trei seri și trei dimineți dupăolaltă se afumă mormântul de jur împrejur cu tămâie, însă numai de către femei și anume : mamă, nevastă, soră sau cine este*“.

³ *Fast. II 538 c* :

Et sparsae fruges ; parcaque mica salis
Inque mero mollita Ceres, violaeque solutae.

⁴ Ioneanu, *op. cit.*, p. 45.

Drept aceea, după ce au tămâiat acum mortul, aruncă cărbunii pe lângă ulucile cimitirului. Altele, din contră, îi pun pe mormânt în dreptul capului mortului. Cele ce-i lasă pe mormânt fac un rău mare pentru că, după cum am spus, îngreunează sufletul mortului ¹.

După împlinirea celor șase săptămâni sau 40 de zile, cât timp durează tămâierea, femeia ce-a tămâiat, începe a rări vizitele la acest loc, sacrificându-i acestui scop sămățele de peste an, precum și dimineața Adormirii Maicii Domnului sau Sânta-Marie-Mare, la 15 August.

Dacă cel repauzat nu are pe nime, atunci se tocmesc *tămâietoare*, care adeseori sunt niște femei bătrâne ce posedă *această misiune* ².

În unele părți din Banat, a doua zi după înmormântare, uneori chiar și a treia și a patra zi, în revărsatul zorilor, merg 5—7 muieri la *morminți* și-i strigă zorile, încunjurând în același timp, mormântul cu niște bombe de prau (prav) pe care le aprind.

După ce a ars praul, muierea ce mai bătrână ori cea mai știutoare ia un cuțit în mâna dreaptă și încunjură cu dânsul mormântul de trei ori, iar după aceea îl înfige alătura cu crucea de lângă capul mortului, rostind niște cuvinte tainice mai cu seamă însă că atâta să-i fie mortului hotarul de umblat, pe cât i-a arătat cu cuțitul ³.

În alte părți, tot din Banat, este datină ca și la anul în ziua repauzării să se ducă unul din familia repauzatului la mormântul acestuia și rugându-se și lamentând să puie peste dânsul pâne și vin. Ist din urmă se varsă pe mormânt, iar pânea sau plăcinta se dă unui sârman de pomană. După aceasta încunjură din nou mormântul tămâindu-l din toate părțile, anume ca să scutească pe mort de *strigoii*, respectiv *moroi* ⁴.

În multe locuri și mai cu seamă din Moldova și Țara Românească, este datină de a se pune la morminte și câte un fânăraș în care se află o *candelă* care se aprinde în *Sămbăta-Morților* și la alte zile mari, când tot atunci se arde și tămâie.

În alte locuri iarăși se sapă în partea de jos a pietrelor mormântale o bortă și acolo se pune apoi o candelă aprinsă ⁵.

Atât tămâierea mormintelor, cât și luminarea lor cu lumini și candelă aprinse, deși o întâlnim și la alte popoare creștine, e o datină moștenită de la străbunii noștri, de la romani, căci iată ce ne spune Modestinus în privința aceasta : „Mevia murind a lăsat liberi pe servii ei Saccus, Eutichia și Irina sub condițiunea aceasta : Saccus, servul meu și Eutichia și Irina sclavele mele să fie libere sub această condițiune, *ca să aprindă candela la mormântul meu și să-mi facă toate grijile pentru moarte în lunile alternative*“ ⁶.

¹ I. St. Negoescu, *op. cit.*, p. 474.

² D. Stănescu, *op. cit.*, p. 330.

³ Com. de Ios. Ilariu, *învăț. în Domanu*.

⁴ Schott, *op. cit.*, p. 303.

⁵ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 42.

⁶ Dig. XL. 44 : „Moevia decedens servis suis, nomine Sacco et Eutychie et Irenae sub conditione libertatem reliquit, his verbis : Saccus servus meus et Eutychia et Irenae ancillae meae, omnes sub haec conditione liberi sunt *ut monumento meo alternis mensibus lucernam accedant et solemnna mortis peragant*“.

În fine, trebuie să mai amintim încă și aceea că în Țara Românească, și mai ales în Prahova, murind un bărbat sau o muiere încă tineri fiind și însurându-se mai pe urmă cu alta sau măritându-se după altul, neamurile se duc și varsă în timpul cununiei lor o doniță cu apă pe mormântul celui repauzat, anume ca să-i domolească focul de la inimă, văzând că i se însoară bărbatul sau i se mărită soția cu altul ¹.

¹ Gr. Tocilescu, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie“, an. II, București, 1884, vol. III, p. 387 ; — Ioneanu, *op. cit.*, p. 33—34 : „Când o femeie se mărită al doilea, fiindu-i bărbatul mort, o altă femeie în timpul cununiei toarnă o doniță de apă pe mormântul celui dintâi bărbat, ca să-i trăiască cel de al doilea și să stingă focul ce arde pe mort pe lumea cealaltă ; căci astfel cât va sta femeia măritată cu al doilea bărbat, cel mort șade în foc“.

Sniământul

Mai demult era pretutindenii datină în Bucovina, când își lua cineva singur viața, adică când se spânzura, se împușca sau se îneca, că nu-l îngropa în ținterim pentru că ținterimul pretutindenii e considerat de un loc sfânt, ci-l îngropau totdeauna sau pe locul acela, unde și-a luat viața, sau îl duceau și-l îngropau între hotarele a două sate sau, în fine, în alt loc oriunde departe de sat,

Mai pe urmă însă au început a-i îngropa pe astfel de oameni și prin sate, dar nicicând în interiorul ținterimului, în șir cu ceilalți morți, ci totdeauna afară de ținterim și anume : sau într-un corn de gard sau într-un ungher sau în alt loc mai izolat.

Locul sau mai bine zis mormântul în care se îngroapau astfel de oameni s-a numit și se mai numește încă și astăzi, în unele părți ale Bucovinei, *sniământ*, iar în altele *sniământ*.

Și, deoarece, despre oamenii care își iau singuri viața s-a crezut și se mai crede încă și acum pretutindenii, că uitând de Dumnezeu și de binefacerile sale, îngerul păzitor i-ar fi părăsit, iar Satana le-ar fi luat mințile și i-ar fi făcut, ca să i se închine lui cu trup și cu suflet, din care cauză apoi s-au și sinucis, de aceea, în timpurile trecute, pe astfel de oameni nicicând nu-i îngropa preotul, ci numai cioclii sau oamenii cei mai curagioși din sat. Ba, adeseori nici oamenii nu voiau să-i îngroape și cu deosebire cei mai evlavioși, până ce nu erau constrânși la aceasta de autoritățile sătești, având ferma credință că fiind sinucizii cuprinși de spiritul celui necurat, care i-au îndemnat, ca să se sinucidă, lesne ar putea să se lege și de capul lor.

Mai departe, crezând poporul că omul sinucis nu are nicicând odihnă în pământ, ci că zi și noapte aleargă, încolo și înapoi, căutând a aduce și pe alți oameni la rătăcire, ca să facă și ei ceea ce a făcut el, orișicine trece pe lângă vreun *sniământ* sau *sniământ* aruncă pe dânsul tot ce poate, mai întâi, prinde în mână precum : țărână, găteje, paie, fân, pietre etc. crezând și spunând, că, dacă aruncă astfel de obiecte, rătăcirea nu se poate prinde de dânsul. Din contră, dacă cineva trece pe lângă *sniământ* fără ca să arunce ceva pe dânsul, sinucisul trimete și asupra lui rătăcire, sau mai bine zis îl face și dânsul nu numai să rătăcească calea și să umble mai ales noaptea, cine știe pe unde, ci chiar să-și ia și el viața ¹.

¹ Auzit de la mai mulți români din Bucovina.

În Moldova, județul Suceava, plaiul Muntele, cred românii că cel ce s-a omorât singur pe sine *s-a dat lui Uciğă-l Crucea și s-a făcut calul acestuia*. De aceea, pe un astfel de om nicidecum nu-l îngroapă preotul, nici nu-l duc la biserică și de aici la ținterim, ci unde și-a luat viața, acolo se și îngroapă și anume călăul merge și-i taie frânghia dacă s-a spânzurat, el îi sapă groapa și tot el îl sloboade înăuntru, iar sătenii aruncă numai țărână pe dânsul.

Locul unde s-a îngropat se numește și aici „*șniamăt*“, ca și în unele părți ale Bucovinei ¹.

Și deoarece locul acesta e considerat de *necurat, spurcat*, de aceea orișicine trece pe lângă dânsul aruncă *crengări* și alte obiecte deasupra lui, anume ca să se cunoască că acolo s-a întâmplat o nenorocire precum și pentru aceea ca să nu treacă vreo vită sau vreun om peste dânsul sau să se culce acolo, căci cum ar trece s-ar culca îndată ar amuți și ar surzi și i s-ar lua toată puterea dintr-însul astfel că toată viața lui ar rămâne neputincios, de cumva n-ar muri în scurt timp după aceea ².

Dacă obiectele aruncate pe *șniamăt* s-au înmulțit astfel că nu le mai cuprinde locul, atunci se aprind și arzându-se se aruncă din nou altele.

Iată ce ne spune în privința aceasta Th. T. Burada :

„În multe părți, la noi precum și în Bucovina, este obiceiul ca, călătorul să arunce bucățele de lemn, de nuiele, strujeni, fân sau crengi uscate peste mormintele celor îngropați la drumuri, încât de multe ori se fac movile mari cărora apoi li se dau foc și apoi iară se azvârli peste mormânt asemenea lucruri ³.

Cuv. *șniamăn* e cunoscut și românilor din Transilvania. Romnul Simu, învățător în Orlat, ne scrie în privința lui următoarele :

„În apropierea Orlatului este un loc care se numește *șniamăn*. Acolo a putut să se întâmple vreo nenorocire, dar nu e nici un semn pus, nici cruce, nici altceva și nici nu am putut afla pentru ce se numește astfel“.

Alexandru Boeriu, din Năsăud, ne scrie :

„*Șniamănul* este un fel de diavol, care împiedică pe oameni și le face smintele“.

Din împărțirea de pe urmă rezultă întru câtva, că și în Transilvania se va fi nimit oarecând locul unde se înmormântau cei sinuciși, *șniamăn* ⁴, și asta cu atât mai mult, deoarece și românii transilvăneni încă cred și spun, ca și frații lor din Bucovina și Moldova că cei ce-și iau singuri viața, *diavolul* îi îndeamnă la aceasta, ca să le poată câștiga sufle-

¹ Cuv. *șniamăt* înseamnă în Moldova și *foșnitul* sau *foșăitul* ce-l produce iarba, păpușoii sau frunzele arborilor, mai ales toamna, când bate vântul și se ating unele de altele. Am auzit un *șniamet*, pl. *șniamete* = am auzit un foșnet.

² Dict. de Măriuca Nistor, din Mălini și A. Pletosu, din Rădășeni. — V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 82. : „Tradiția populară spune de un copac locuit de sufletul unui om ce fusese spânzurat de crengile lui. Oricine adormea la umbra aceluia arbore făcea visuri de moarte, carile până în trei zile se împlineau“.

³ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 42.

⁴ În Basarabia după cum mi-a spus S. La părintele G. Lateș din Rădășeni, cuvântul acesta se numește *șniamăt*, pl. *șniamete*, ca și în Moldova.

tele¹ și că ei au murit acolo, unde i-a dus ceasul cel slab sau ceasul cel rău².

Ce se atinge de sufletele celor sinuciși, cred și spun românii că *sunt pierdute*³, că plâng, se tânguiesc și rătăcesc un timp mai îndelungat, așteptând ca să le dea cineva slujbe și pomană. În urmă, văzând că nime nu le dă nemică se duc tot plângând și văietându-se drept în *iad*, unde se muncesc în veci, căci înaintea lui Dumnezeu n-au la ce se arăta⁴ sau, după cum spun o seamă, că diavolul le ia în triumf și le duce cu sine drept în *iad*⁵.

Cu toate acestea însă ele totuși se pot elibera de la munca cea eternă iadului și *scoate la lumină*, dacă li se poartă slujbe și anume dacă se dau pentru dănsule într-o singură duminică 40 de liturghi, 40 de prescure, 40 de duce și 40 de lumini, la 40 de biserici⁶.

Cât de mare e păcatul ce-l comit oamenii care se sinucid se poate cunoaște după credința generală a românilor, încă și de pe aceea că, până chiar și natura întreagă se tulbură, cerul se înouează și prinde a ploua ca din cofă, a fulgera, a tuna și a trăzni de se cutremură pământul; vântul se preface în vifore și vântoase cumplite, care scot arborii din rădăcini, descoperă casele și celelalte acăreturi ale oamenilor și multe alte daune le fac, încât fiecare trebuie să se înfioreze să se recunoască că această nu este un produs al naturii, ci mânia lui Dumnezeu. De aceea, poporul, când vede că s-au pornit astfel de furtuni și vântoase, spune că trebuie să-și fi făcut iarăși vreun om undeva, singur sieși seama⁷.

Dacă vreun om *s-a nenorocit*, adică dacă a căzut de pe un car sau de pe un păm și a rămas pe loc mort, dacă a picat vreun arbore peste dânsul și l-a omorât, dacă a fost trăznit sau s-a înecat, fără voia lui sau, în sfârșit, dacă l-a omorât alteineva, atunci nefiind vina lui, îl îngroapă preotul ca și pe oricare alt creștin care a murit de moarte naturală. Totuși spun românii, atât cei din Bucovina cât și cei din Transilvania, că dacă i s-a întâmplat nenorocirea pe un teritoriu străin, atunci nu e bine să se ducă peste hotar în satul său, pentru că bate ghița (grindina) ei să se îngroape în satul pe teritoriul căruia i s-a întâmplat nenorocirea⁸.

În locul acela însă unde i s-a întâmplat cuiva nenorocirea, neamările cele mai de aproape un cunoscut sau un prieten bun, pune o cruce de lemn sau de piatră spre aducerea aminte de nenorocirea sau primejdia întâmplată acolo, precum și pentru aceea că, după credința poporului, locul respectiv *a fost necurat*, și din cauza aceea i s-a întâmplat omului nenorocirea. Prin urmare, dacă nu se pune cruce în astfel de loc, rămâne și mai departe necurat, și cel nenorocit iese noaptea înaintea oamenilor ce trec pe acolo și cearcă a-i periclita și pe dânsii⁹ pentru că și sufletele celor

¹ Com. de Teodor Simon, stud. gimn. din Năsăud.

² Com. de Rom. Simu.

³ Idem.

⁴ Com. de T. Georgescu, T. Simon și Al. Boeriu.

⁵ Com. de Av. Macovei și V. Gheorghiu: „Sufletul uruia care s-a spânzurat e al dracului; Em. de Ciuparencu: „Dacă se spânzură unul, atunci sufletul lui e al dracului și nu mai are ce se arăta în fața Domnului.

⁶ Com. de Rom. Simu.

⁷ Com. de Rom. Simu, Av. Macovei; Petrea Preilpeceanu și alți români, din Bucovina.

⁸ Com. de Rom. Simu; Av. Macovei și alți români din Bucovina.

⁹ Credința românilor de pretutindeni.

nenorociți care au murit fără lumânare rătăcesc încă, un timp mai îndelungat, prin aer, până ce ajung în cer ¹

Neputându-se pune cruce tocmai în locul acela, unde sa întâmplat nenorocirea, bunăoară la cei înecați sau căzuți în mijlocul unui drum, atunci se pune, de regulă, ceva mai departe însă totdeauna în dreptul locului din cestiune.

Mai departe spun și cred românii că celui omorât de trăznet i se iartă toate păcatele și se duce drept la rai ².

Cei înecați, fără voia lor își așază Maicii Domnului. Maica Domnului face mreață din fuioarele ce se pun la ajunul Bobotezii la sfânta cruce, aruncă mreața de trei ori în apa unde se înecă cineva și dacă respectivul nu-i tocmai tare păcătos, dacă se prinde în mreață, atunci îi scâpat, căci Maica Domnului îl scoate afară ca pe pești, iar dacă-i păcătos cade printre ochii mrejei iarăși în apă și merge în iad ³.

Cei omorâți de alți oameni, de ar fi fost orișicât de păcătoși, li se iartă păcatele. Din contră, sufletele ucigașilor nu-și pot afla nicăieri repaus, nici chiar în iad, unde merg ⁴.

Românii din Transilvania, districtul Năsăudului, îndătinează de a face oamenilor ce au murit în câmp, în pădure sau în alt loc unde nimeni nu le-a ținut lumină, ca și celor ce n-au fost înmormântați după ritualul prescris de sânta noastră biserică, o înmormântare simbolică și mai cu seamă simbolizează ei lumina, doară o pot cât mai degrabă căpăta, ca să nu fie constrânși a rătăci în cealaltă lume prin întuneric.

Iară înmormântarea, respectiv ținerea simbolică a luminii se face astfel :

Pe locul acela, unde s-a înmormântat sau mai bine zis unde a murit respectivul, fiecare trecător pune câte un surcel și când din aceste surcele s-a făcut acuma o grămadă mare, atunci unul dintre trecători le aprinde ca să ardă ⁵.

După cât ne-am putut încredința din capitolele premergătoare, românii de pretutindeni au cea mai mare îngrijire pentru înmormântarea morților. Ei cred că sufletul celui neînsmormântat nu poate merge la locul de odihnă, hotărât de Dumnezeu, ci rătăcește neconținut în timp de mai mulți ani pe unde i s-a mistuit trupul ⁶.

Alții iarăși cred și spun că sufletul omului, al cărui corp rămâne neînsmormântat, plânge cu îngerul său.

¹ Credința românilor din mai multe comune din Bucovina.

² Ioneanu, *op. cit.*, p. 41.

³ Cred. rom. din Fundul Moldovei, com. de I. Tonigariu și a celor din Câmpu-pulung, com. de V. Gheorghiu.

⁴ Cred. rom. din cele mai multe părți ale Bucovinei și Transilvaniei. Com. de T. Simon : „Despre oamenii care au fost omorâți de către alții, se crede că sunt curățiți de păcate, deoarece omorătorii au luat asupra lor și păcatele celui omorât, iar sufletul acestuia merge în locul desfătării“.

⁵ Com. de T. Simon. Datina această corespunde celor ce fac românii bucovineni și moldoveni la un *sniamăn*.

⁶ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 6 ; — D. T. Bojincă, *op. cit.*, nota de la p. 208 : „Neamul românesc poartă o deosebită grijă pentru îngroparea morților, mai vărtos că poporenii încă și acum se văd a avea acea idee, că sufletul celui neîngropat nu poate lesne merge la locul său, ci în mulți ani umblă rătăcind pe locul unde i s-a mistuit trupul“.

Din cauza aceasta apoi, dacă bunăoară se înecă **cineva**, se pun luntre și punte și nu se lasă până ce nu-i află corpul ca să-l înmormânteze. Iară dacă nu i-l pot defel afla, dacă cu toată stăruința lor, totuși a rămas neînsmormântat, atunci cred ei că un atare om trebuie să fi fost foarte păcătos, căci altcum Dumnezeu ar fi avut grijă de el, ca să fie înmormântat ca alți oameni creștini ; așa însă sufletul lui rătăcește prin locuri necunoscute și nu poate trece în pace la odihna eternă, ci trebuie să se curețe mai înainte de păcatele ce le-a făcut în viață ¹.

Din cauza aceasta apoi și elementele lumii se tulbură, ca și atunci când își ia cineva singur viața. Așa, spre exemplu, când plouă neîncetat în curs de mai multe zile, ori se pare că gem râurile, poporul atribuie aceste fenomene extraordinare la înecarea vreunui om.

De aceea, când se dă peste cadavrul vreunui om, fie acela orișicine ar fi fost, se aruncă ceva pământ peste dânsul spre a înlocui înmormântarea ².

Tot din cauza aceea, că sufletul omului neînsmormântat nu-și poate afla odihna hotărâtă de Dumnezeu, se întristează românii foarte mult și mai cu seamă româncele, când le iau feciorii la caste, temându-se ca nu cumva, murind în străinătate și cu deosebire pe câmpul de luptă, să le rămână corpurile neînsmormântate.

Dovadă despre această întristare și grijă mare avem o mulțime de doine ostășești din toate provinciile locuite de români.

Așa, o doină ostășească din Transilvania ne spune, între altele și acestea :

...Și pe cale am plecat.
Că m-au scos din țară scumpă
Inima-mi stă să se rumpă.
Simț un dor sugrumător
Că pe unde o să mor
Fi-va fi un corn de lume,
Unde nu cunosc pe nime,
Unde grâul nu se face,
Și nici iarbă nu se coace.
Că se face grâul des
Și din iarbă tot ovăz ;
Nici scândure de salaș
Fără moarte și năcaz ;
Nici pânzuță pe obraz ³

Altă doină ostășească, asemenea din Transilvania și anume din Orăștie, sună așa :

Plânge-mă, mamă, cu dor,
Că eu ți-am fost bun fecior.
C-am luat boul de corn
Și-am făcut negru ogor.
Când am fost la secerat

¹ M. Besanu, *Op. cit.*, nr. 55.

² Vezi despre aceasta și T.T. Burada, *op. cit.*, p. 6.

³ Gr. Moldovan, *Poezii populare*, în „Familia“, an. 1867. nr. 39.

A vint neamțul, m-a luat.
 M-a dus în țară străină
 Unde mori fără-de lumină ;
 Nu-i nici lumină de seu
 Nici oameni din satul meu ;
 Nici nu-i lumină de ceară,
 Nici om din a mea țară.
 Unde-i omul de năcaz,
 N-ai nici pânză pe obraz.
 Nici pânză pe picioare,
 Ci moarte înșelătoare !
 Nu-i nici malca cu mila
 Nice popă cu cartea
 Numai turcii cu pușca
 Și neamțul cu sabia
 Să ne mănțe viața !¹

În fine, a treia doină ostășească, tot din Transilvania, sună precum urmeează :

Măică, măiculța mea !
 De te-a lovi dor de mine
 Ia drumuțul de-a lungu
 Orașele de-a răndu
 Că pe mine mi-i afla
 În fundul Italiei
 La comanda mândriei
 Sub o tulpină de brad
 Acolo mi-afla-ngropat
 Unde neamțul m-a pușcat.
 Măndre semne mi d-afla :
 La picioare,
 Iarba mare,
 Pe la brâu
 Holdă de grâu,
 Din buzuță,
 Scânteuță.
 Din guriță,
 Tămâiță.
 Din ochiți,
 Doi păuniți.
 Din sprâncene,
 Două pene.
 Și din frunte,
 Iarbă verde
 Și la gât
 Săftiu florit
 Că de grea moarte-ăm murit :
 De plasa cuțitului,

¹ „Observatorul“, ziar politic, național, economic și literar, an. III, Sibiu, 1880, nr. 26.

De pușca-mpăratului,
Făr-de lumină de ceară
Făr-de om din a mea țară,
Făr-de lumină de său
Făr-de om din satul meu ¹.

De aici apoi și blăstămul ostașilor :

Cine m-o făcut catană,
Nu-și mai deie de pomană.
Că el pomană și-o dat,
Când la oaste m-o luat !

Sau așa :

Cine mă prinsă catană,
La moarte n-aibă pomană.
Că pomană el și-a dat.
Când catană m-or luat.
Cine mă prinsă de cap.
La moarte n-aibă colac.
Că, colacul și l-a dat.
Când la câmp m-or șuturat.

Sau astfel :

Cine mă scoasă din sat,
N-aibă loc de alinat.
Nice lemn uscat de cruce,
Nici la groapă cine-l duce.
Nici la groapă cine-l duce.
Nici scânduri de copârșeu,
Nici nu-l ierte Dumnezeu ².

Românii din Transilvania cred despre cei ce mor prin străini sau în vreun război că așa le-a fost ursita sau că i-a ajuns vreun blăstem oareșicare, și de aceea le-a fost crăpat pământul, departe de patria și satul lor ³.

Prin urmare, dacă a murit cineva în țară străină sau în vreun război este datină de a i se face un stâlp, care la șase săptămâni (40 de zile) se îmbracă cu o iie ori cu o cămeșă, după cum a fost bărbat ori femeie și apoi i se face slujbă ca la un mort, adică toate ceremoniile înmormântării și pe urmă se implântă în pământ. Tot atunci se face pentru cel mort și pomană și i se pune mărul, adică o crestată ⁴ în care se implântă o ramură de măr, în crângile căreia se pun covrigi, mere, nuci și o vecică, apoi se aprind trei lumini în măr ; toate acestea se pun în-

¹ Ștefan Munteanu, *Doine și strigături culese din gura soldaților români din țara Ardealului*, Brașov, 1891, p. 36.

² M. Pompiliu, *Cântece populare*, în „Albina“, an I, Viena, 1886, nr. 72.

³ Com. de T. Simoh.

⁴ *Crestată* = pâine în forma crucii, adică în patru coarne.

tr-un blid și după isprăvirea slujbei care s-a făcut pentru *așezarea sufletului*, se dau nașei sau nașului care i-a botezat, pentru că fără de tată și mamă se poate boteza și cununa, dar fără de nași nu ¹.

În Bucovina nu se face după astfel de oameni alta nemică, fără numai *parastas* și *comândare* sau *praznic*.

Trecând acumă de la datinele și credințele românilor, descrise până aici, la alte popoare aflăm în prima linie că romanii, strămoșii noștri, aveau ca și români de astăzi, cea mai mare grijă de înmormântare, părându-li-se moartea, după principiile lor păgâne, de o voință extraordinară a zeilor.

Despre omul mort romanii vorbeau totdeauna cu cel mai mare respect și cu pietate și poate că de pe acest timp datează proverbul latinesc : „*de mortuis aut bene, aut nihil*“, sau : „*de mortuis nihil nisi bene*“, adică : despre morți să nu vorbești nimic rău, ca nu cumva să tragi asupra ta mânia zeilor, care proverb de altmintrelea s-a păstrat și în unele părți locuite de români ².

Mai departe credeau romanii, că sufletul unui *om neîngropat* nu poate trece la locurile de odihnă și dacă și trece, atunci acel suflet trebuie să rătăcească mai nainte cel puțin o sută de ani pe căi strămbe, pe locuri necunoscute, până când ajungea la o apă sau lac, ce se numea *Styx* și sufletul mortului trebuia să treacă peste această apă, ca să poată ajunge la locuința de odihnă.

Iată ce ne spune în privința aceasta renumitul poet Virgiliu :

„Nici nu-i este permis a-i trece peste îngrozitoare țărături și peste aceste râuri bubuitoare mai nainte de a se fi odihnit oasele lor în pământ ; astfel, rătăcesc în timp de o sută de ani și zbor împrejurul acestor țărături și numai după aceea vin să vadă locurile mult dorite ³.

Sau în epistola sa către Ariadne :

„Sufletul nefericit va merge în borile străine“ ⁴.

Dacă se știa că cineva a murit în loc străin, însă corpul lui nu se afla nicăieri, prin urmare, nici nu se putea îngropa acasă, romanii aveau datina a face totuși un mormânt deșert pentru dânsul, fără nici o ceremonie mai însemnată.

Despre un astfel de mormânt deșert numit *tumulus inanis* vorbește Virgiliu astfel : „Atunci am așezat lui Rhoetus un mormânt deșert pe țărături și am chemat de trei ori cu voce tare spiritul repauzat“ ⁵.

¹ Com. de Rom. Simu.

² D. Stănescu, *op. cit.*, p. 331 : „Odată ce moare cineva, nimănui nu este permis a mai zice ceva rău de morți, dacă nu poți a zice de bine“.

³ Aeneid, lib. VI, v. 325 și urm.:

Nec ripas datur horrendas et rauca fluenta
Transportare prius, quam sedibus ossa quierunt,
Centum errant annos, volitantique haec littora circum,
Tum demum admissi stanaque exoptata revisunt

⁴ Spiritus infelix perigrinas ibit in auras.

⁵ Aeneid, lib. VI, v. 505 :

Tunc egomet tumulum Rhoeto in littore inanen
Constitui et magna manes ter voce vocavi.

Și dacă osemintele mortului mai târziu se aflau, din întâmplare, neîngropate, atunci ei aruncau câte o mână de pământ peste dânsule și credeau că dacă cineva a întrelăsat aceasta, a făcut cel mai mare păcat.

Așa ne spune Horatiu în privința aceasta următoarele ;

„Și tu luntrașule nu te arăta neîndurat față cu țărâna spulburătoare, cu oasele și cu capul neîngropat. Dă-le ce li se cuvint și după ce vei arunca peste mine de trei ori cu pământ, pleacă !“¹.

Tumulus inanis al romanilor corespunde încâtva cu *sniământul* sau *sniământul* la români, căci precum credeau romanii că sufletul celui neîngropat rătăcește, așa cred și românii, nu numai despre sufletele celor neîngropați, ci și a celor sinuciși și precum țineau ei de cel mai mare păcat de a nu arunca pe corpurile aflate pământ, așa cred și azi românii, că e cea mai mare nefericire pentru acela, care nu aruncă nemică pe *sniământ*.

Temerea cea mai mare a strămoșilor noștri era : să nu moară undeva în *atare apă*, de unde corpul nu s-ar putea scoate și îngropa, precum e de ex. marea.

Moartea naturală, moartea în război sau oriunde pe pământ uscat o primeau cu mult mai bucuros, decât moartea în apă, precum ne-o spune asta destul de apriat Ovidiu :

„N-am frică de moarte, există însă un fel de moarte fără milă. Scutiți-mă de naufragiu și moartea îmi va fi un dar. Este o deosebire ori de cade cineva prin moarte naturală sau fier și pune trupul murind cuvenit și demândă ceva la ai săi și nădăduiește la mormânt (înmormântare), iar nu devine mâncarea peștilor de mare“² ; de unde ușor se poate explica pentru ce romanii păgâni, nu numai avuții, ci și săracii, își găteau groapa încă din viață. Pentru că se temeau ca nu cumva în lipsa mormântului să rămână neîngropați³.

La români datina din urmă provine numai foarte sporadic. Dar pentru aceea, în loc de groapă, mulți inși, după cum am văzut și mai sus în cap. XIX nu întrelasă de a-și face încă până ce-sunt în viață sicriul sau sălașul în care au să fie înmormântați.

¹ Od. I, 33, 22 :

At tu nauta vagae ne parce malignus arenae
Ossibus et capiti inhumato
Particulam dare...
Injecto ter pulvere curas.

² *Trist.* lib. I. II. 51.

Non lethum timeo genus est miserabile lethi ?
Demite naufragium, mors mihi munus erit.
Est aliquid fatove suo, ferrove cadentem
In solita moriens ponere corpus humo ;
Et mandare suis aliqua et sperare sepulcrum
Et non aequoreis piscibus esse cibum.

³ M. Besanu, *op. cit.*, nr. 55. — D. T. Bojincă, *op. cit.*, p. 208.

Înfrățirea

Dacă într-o familie se-ntâmplă de mor doi copii unul după altul, atunci, spre a scăpa de moarte pe cei vii, unul din copiii rămași se prinde *frate de cruce* cu un altul din altă familie, fie de orice sex, însă să fie *lunatic*¹, cu acela, cu care are să se prindă frate de cruce.

Chipul cum se săvârșește această frăție este următorul : la țintirim, după ce s-a dat drumul sicriului în groapă, fratele sau sora copilului mort se scoboară în groapă pe sicriu, iar celălalt copil îl rădică din groapă și punându-se față în față, apucă un colac, unul cu o mână și celălalt cu alta și-l frâng în două ; după aceea se sărută și astfel se fac *frați de cruce*.

Amândoi frații aceștia se privesc ca și cum ar fi frați buni, fratele de cruce cu sora de cruce nu se pot lua niciodată în căsătorie².

În județul Olt, mai este încă obiceiul a se prinde frate de cruce, astfel :

Fratele mortului lunatic se pune în fiare și se prinde apoi *frate de cruce* cu un altul, așezându-se pe marginea mormântului și rupând o furcă de strâns fân, pe care unul o apucă de un crac iar celălalt de altul³.

¹ Adică în aceeași lună născut.

² T. T. Burada, *op. cit.*, p. 39—40 ; — Ioneanu, *op. cit.*, p. 39—40.

³ T. T. Burada, *op. cit.*, p. 40 : „Obiceiul de a se prinde frate de cruce nu se face numai la mormânt ; în părțile de la munte se sapă într-o stâncă o cruce, pe care cei ce vor să se prindă frați de cruce o sărută, apoi își fac la mâna dreaptă o tăietură și amestecă sângele lor și astfel se fac „*frați de cruce*“. Această datină veche îi leagă a-si da viata unul pentru altul“. — Vezi și B. P. Hasdeu. „Columna lui Traian“, an. VIII, București, 1878, p. 5—11 ; — asemenea V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 13.

Comândarea

După ce s-au întors toți petrecătorii de la tînterim și după ce s-a spălat fiecare în chipul cum s-a arătat în capitolul XXIV, se face *comândarea*, numită altmintrelea și *comând*, *praznic* sau *pomană*.

În vechime se făcea *comândarea*, mai ales în Moldova, în următorul mod :

„De cu seară, când a doua zi avea a se înmormânta repauzatul venea preotul și se aducea una sau mai multe oi și berbeci, mai cu seamă negri ; se făcea o groapă și întorcând vitele cătră apus, răsărite fiind acum stelele, le lipea lumânări de ceară prin coarne, le citea o rugăciune și apoi venind rânduții, le tăia, punând să curgă sângele în groapa făcută înădins pentru aceasta, numită „*ară*“.

Capul și pielea vitei tăiate se dă preotului, de unde a rămas apoi proverbul : „*a dat pielea popii*“, adică a murit, iar cărnurile se făceau bucate și se ospătau cu dănsle petrecătorii, cărora li se împărțea mai întâi câte un colac și o lumânare.

La masă punându-se și dându-li-se câte o cupă de vin, fiecare luând, vărsa puțin pe pământ¹, zicând : *ușoară să fie țărna reposatului*“².

În unele părți din Moldova se face *comândarea* și astăzi mai tot așa cum se făcea ea și în timpurile vechi.

A. Lambrior ne spune în privința aceasta următoarele :

Comândarea se pregătește încă, pe unele locuri, în chipul următor : În spre ziua înmormântării se aduc în ogradă mai multe oi sau berbeci, mai cu seamă negri și după ce au răsărit stelele, fac o groapă și apoi li-pind lumânările aprinse de coarnele dobitoacelor aduse, le întoarnă cătră apus, și preotul le citește o rugăciune, pe urmă oamenii le taie pe marginea gropii, ca să se scurgă sângele într-însa. Groapa aceasta se numea din vechime „*arat*“. Preotului se dă capul și pielea oilor sau a berbecilor de unde chiar când s-a pierdut obiceiul acesta, a rămas vorba : „*au dat pielea popii*“, adică : a murit, iară din cărnurile dobitoacelor junghiate astfel, se fac bucate pentru comândare. Toți petrecătorii se pun la masă mîngâind pe rudele mortului cu vorbele : „*că așa-i lumea aceasta trecătoare, și că în curînd sau mai târziu ne vine rîndul și nouă*“³.

¹ V. Alecsandri, *op. cit.*, nota p. 6 : „Acest obicei de a vărsa o parte din băutura până a nu duce paharul la gură — libație — se face pentru ca să alunge nălucile morților ce zboară prin lume și se amestecă în faptele oamenilor“.

² T.T. Burada, *op. cit.*, p. 43—44.

³ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 154.

Bucatele cele mai obișnuite în Moldova cese fac la comandare unt : zamă de tocmași, borș de pasăre, plachii, găluște, sarmale, carne cu perje, diferite fripturi sau și alte bucate care îi plăceau repauzatului fiind în viață.

Înainte de a bea, varsă puțin vin din pahare și apoi zic : „să-i fie țărna ușoară repauzatului și altele, după cum îi ajunge capul ; și cu rânduiala aceasta îndesând pahar eem,l auiiM cFe duiala aceasta îndesând paharele, mai uită rudele din supărare, iar petrecătorii se învesolesc de-a binelea“¹.

În unele locuri, unde nu este datină a se pune pomul la mormânt, după cum s-a arătat mai sus în capitoul XXIV, se pune acuma la comandare².

Mai toată procedura *comandării* românilor din Moldova ne-o înfățișează și următoarea doină :

— Frunză verde bob de linte,
Mărioară fără minte,
Mărită-te să mă-nsor,
Ca să nu-ți mai mor de dor.
— Însoară-te dumneata,
Să văd pe cine-i lua ;
De-i lua una ca mine,
Dumnezeu să-ți deie bine ;
De-i lua-o mai frumoasă,
Dumnezeu să-ți facă casă ;
De-i lua-o grozăvioară
Dumnezeu să ți-o omoară
Și să-i faci o mesisoară
Să merg și eu la o pomană.
Și să-mi deie-un colăcel
Să-i fie de sufletețel.
Și să-i gust din colivioară,
Să văd dulce-i ori amară.
Și să beu din gărdăfioară
Să-i fie țărna ușoară,
Ca două pietre de moară³.

Mai demult, după cum spun bătrânii, aveau și românii din Bucovina datină, tocmai ca și cei din Moldova, când murea cineva, că neamurile celui mort înainte de înmormântare tăiau un berbec, o oaie, o vacă, un bou, sau și altă vită bună de mâncat și cu carnea acestora făcea apoi *comandare* sau *praznic*, iară pielea vitei tăiate cu coarne cu tot o da preotului funcționar peste mormântul repauzatului, după ce preotul sigila mormântul. De coarne lipea o lumină aprinsă de ceară și punea și un colac. Pe unele locuri învârtea împrejurul coarnelor și mațele vitei tăiate. În unele locuri însă era datină de a pune pielea vitei tăiate sub picioarele preotului după înmormântarea mortului și anume când se adunau oamenii la comandare. Locul preotului, prin aceasta, era mai dinaintea designat și el, după ce binecuvânta masa, se așeza acolo.

¹ A. Lambrior, *op. cit.*, p. 154. — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 45.

² T. T. Burada, *op. cit.*, p. 43.

³ El. Sevastos, *Cântece moldovenesti*, Iași, 1888, p. 147.

Astăzi, după cât suntem informați, datina această nu mai există niciăieri în Bucovina. Starea materială nu le mai permite românilor să facă multă cheltuială. Afară de aceasta și interesul pentru păstrarea datinelor străbune, în multe locuri, s-a pierdut mai cu totul. Aducerea aminte despre această datină străbună însă s-a păstrat până și-n ziua de astăzi nu numai prin proverbul „*u dat pielea popii*“, care este foarte uzitat în Bucovina și care înseamnă atâta cât a murit, ci totodată și prin variantele acestui proverb : „*mai că era să deie pielea popii*“ = mai că era să moară ; — „*cât pe ce de n-a dat pielea popii*“ = cât pe ce de n-a murit ; „*are să deie pielea popii*“ = n-are scăpare, are să moară ¹.

În vechime datina aceasta trebuie să fi fost foarte răspândită nu numai la românii din Bucovina și Moldova, ci pretutindeni la toți românii.

Cu privire la românii din Banat, Iosif Olariu, învățător în Domanu, ne scrie următoarele :

„În copilăria mea, când se cumendau țaranii, duceau din pieile oilor, ce le tăiau pentru *pomană*, câte o piele popii. Astăzi însă datina aceasta a încetat cu totul și numai proverbul se păstrează în gura poporului și în mai multe înțelesuri, spre exemplu, un om *s-a cumendat*, dar el comite multe fărădelegi, atunci sătenii zic despre el că *în zadar a dat pielea popii*, iară altul zace greu bolnav și despre acela zic sătenii că „*voiește să dea popii pielea*“.

E drept că și-n ziua de azi ori de câte ori se face vreo comandare totdeauna se taie o oaie, un berbec, un vițel sau o junică, dar nimăruș nu-i trece prin minte ca pielea vitei respective să o deie preotului, ci fiecare o păstrează pentru sine.

În timpul de față se face comăndarea sau praznicul în cele mai multe părți din Bucovina astfel :

Cum s-a scos mortul din casă, și s-au pornit cu dânsul la biserică, femeile ce rămân acasă, măturând și grijind cum se cuvine casa, se apucă degrabă și aștern una sau mai multe mese atât în odaia, unde a stat mortul cât și în celelalte odăi, iar dacă e timp de vară și odăile sunt mici, atunci adeseori aștern o masă mare afară în ogradă. La mijlocul mesei se pun, după putință, mai multe feluri de bucate, iar jur împrejurul mesei câte un colac de care se lipește și o lumină de ceară.

În multe locuri am observat că la capetele precum și pe de laturile mesei se mai lipește încă câte o lumină separată, la un loc patru lumini, astfel ca să formeze o cruce. Asemenea se lipește și de pereții odăii, în care a stat mortul, câte o lumină de ceară, care amintesc pe cei patru evangheliști.

După ce s-a înmormântat acuma mortul, neamurile acestuia poftesc încă în țințerim fiind o parte dintre petrecători, ca să vie la praznic.

Adunându-se cei poftiți se așează cu toții la masă, fiecare pe locul ce i se indică de către cei de casă.

După ce au ocupat acuma locurile, preotul tămâind casa și masa face ectenia morților, amintind în decursul ei nu numai pe cel de curând mort, ci și pe ceilalți morți din familia respectivă, care au repauzat mai

¹ Vezi despre aceasta și S. Fl. Marian, *Proverbe populare românești*, în „Familia“, an. XIII, Budapesta, 1877, nr. 37, p. 433.

de nainte, iar după ce încheie ectenia binecuvântează masa, și apoi se pune fiecare pe locul său.

Când începe preotul ectenia se aprind luminile lipite de colac, iar când o sfârșește, fiecare ins stinge lumina și strângând-o dimpreună cu colacul, o ia, de regulă, cu sine și o duce acasă.

În multe locuri am observat că, colacii și luminile nu se înșiră, după cum am arătat mai sus pe marginile mesei, ci se păstrează undeva într-un ungher, iar după ce a sfârșit preotul panachida, neamurile repauzătorului iau câte un colac și o lumină aprinsă și le dau fiecăruia în mână, zi-când în același timp : „*poftim de sufletul lui N. și al lui N.*” și tot așa, pe rând, până ce dau fiecăruia mesan câte un colac și o lumină.

De la această datină foarte răspândită în Bucovina se vede că s-a născut cu timpul zicala : „*dă-i colac și lumânare*“, care se zice despre un lucru împrumutat, ce nu-l mai poți căpăta îndărăpt sau despre unul pierdut, care nu-l mai poți afla, căci cum nu se întoarce mortul de la mormânt, așa și lucrul împrumutat nu ți se va mai întoarce nici cel pierdut nu-l vei mai afla.

La fiecare comandare iau parte mai cu seamă cei însurați cu deosebire cei mai bătrâni și copiii cei mici, rar când însă feciorii și cu atât mai puțin fetele cele mari. De aici se vede că s-a născut apoi și zicala :

Fată mare-n comandare
Nici colac nici lumânare.

Dinaintea preotului, în multe comune din Bucovina, atât dincoace cât și dincolo de Prut precum în Boian, Mahala, Ostrița, Horecea și altele, se pune pe lângă mâncărurile îndătinate încă și o găină sau un cocoș fript care e merit, nu ca să-l mănânce la starea locului, ci să-l iac u sine acasă.

Tot atunci sau când se pornește acasă i se mai dă preotului încă și o găină vie sau un cocoș viu de sufletul celui repauzat, crezând că *găina friptă* are s-o vadă mortul în cealaltă lume, iar *cea vie* care înainte de a se da se udă și se spală bine pe picioare cu apă curată, parte că-l va conduce până la rai și parte că-l va apăra prin cântarea sa, mai ales dacă e cocoș, de spiritele cele necurate ce ar voi să se apropie de dânsul, iar când îi va fi mai cald că-l va stropi și răcori de arșița cea mare, care trebuie s-o îndure sufletul în călătoria sa cea îndelungată și ostenitoare ¹.

Dacă la casa celui ce face praznic s-ar întâmpla să nu se afle nici un cocoș sau găină de întrecut, apoi cumpără și de ar fi să facă comandare chiar și pentru zece suflete deodată trebuie, numaidecât, să caute atâtea găini sau cel puțin atâția pui, ca să le deie preotului de sufletul celui repauzat. Asta mai cu seamă în satele amintite mai sus de peste Prut ².

După ce s-au așezat acum la masă și preotul a făcut panachida și a amintit pe toți morții, încep cu toții a gusta mai întâi din *paus*, dacă a mai rămas, apoi din *colivă* și abia după aceea din celelalte bucate ce se află pe masă.

¹ Com. de G. Tomoiogă.

² Idem.

Când se îmbie oaspeții să cinstească li se spune : „*poftim dă*“ sau „*cinstește de bine de sufletul lui N.*“. Iar cel îmbiat, primind și cinstind, răspunde : „*Dumnezeu primească !*“

Astfel durează comăndarea ca la o oră sau și mai bine. Iar după ce au ospătat cu toții se scoală de la masă, preotul face ectenia pentru cei vii în decursul căreia se amintesc toți cei de casă și care se încheie cu „*Dumnezeu să le înmulțească anii !*“ apoi își ia fiecare colacul și lumina și se duc pe acasă.

Afară de cele arătate până acumă mai e de însemnat încă și aceea, că în unele state din Bucovina și cu deosebire în cele de pe malurile Prutului precum : Boian, Mahala, Ostrița, Horecea se face praznic nu numai în ziua înmormântării, ci și mai pe urmă și anume : a treia și a noua zi după înmormântare, apoi la șase săptămâni, la un an, la trei ani, la șapte, la nouă și la doisprezece ani ¹.

Mulți însă cred că *moartea* sau după cum spun unii *Arhangelul* trebuie să se lupte adeseori foarte mult cu omul până ce-i taie capul și-i scoate sufletul din trup. De aceea, toți păreții unde s-a întâmplat moartea unui om sunt stropiți și unși cu sânge de-al acesuia. Prin urmare, în decursul celor două zile ce urmează nemijlocit după înmormântare, trebuie numaidecât să se ungă și văruiască toată casa, ca să se acopere petele cele de sânge. Iar ungerea și văruierea aceasta o îngrijește de comun o femeie străină, care eapătă ca plată un colăcel, o lumină și o bucată de pânză ².

A treia zi după înmormântare se face sfințirea apei, se stropește toată casa și după aceea se dă apoi masa. La această masă, care se face pentru ca să poată trece mortul în cealaltă lume, în unele locuri, precum bunăoară în Badeuț, pe lângă colac și lumânare se mai adaogă încă și un vas de lut sau de sticlă care se dă, plin cu apă sau vin, oaspeților în mână amintind la fiecare dare pe unul dintre repauzații familiei.

Oaspeții sunt obligați a bea din vas măcar ciș-ceva înainte de ce prind a ospăta. Băutura aceasta e merită pentru cei repauzați, ale căror suflete ard nerăscumpărate în întunericul din cealaltă lume.

Toate aceasta se repetă la nouă zile și la șase săptămâni ale aceluiași an, apoi la un an după repauzare și tot așa până la anul al doisprezecelea ³.

În ziua *praznicului* care se face la un an după repauzare, precum și în anii următori, e datină în cele mai multe comune din Bucovina de a se duce mai întâi un pom și pomene la biserică, unde se face *parastas* pentru cel repauzat dimpreună cu care se pomenesc și ceilalți repauzați ai familiei ; iar masa, adică pomana sau comăndarea se face au numai în curtea bisericii, au numai acasă, au în ambele locuri, dacă cei ce o fac sunt oameni avuți.

Adeseori însă cei avuți cheamă pe preot acasă. Sosind preotul, face sfințirea casei sau numai sfințirea apei celei mici, stropește casa precum și toate acareturile de pe lângă aceasta, apoi cântă panachida și pomenește pe toți cei reuazați, rădicând în aceiași timp și pomul dimperună cu pomenele.

La masă se împărțește celor prezenți câte un colac și o lumânare. Cei mai avuți adeseori împărțesc la ocazia aceasta și câte un miel, oaie,

¹ Com. de V. Turtureanu, G. Tomoloagă și Ionică al lui Iordachi Isac.

² Cred. rom. din Boian și Mahala, com. de Ionică al lui Iordachi Isac și a celor din Fundul Moldovei, com. de Const. Mercheș, stud. gimn. : „*dacă nu se face praznic a treia zi, nu poate să treacă sufletul în cealaltă lume*“.

³ Com. de Av. Macovei, preot.

vișea sau vacă de sufletul celui repauzat pentru care se face pomenirea, dar de comun numai la yreun fin, nepot sau alt neam, anume ca să nu treacă în mâni de tot străine ¹

În unele comune din Moldova, precum bunăoară în Mălini, Baia, Rădășeni și altele din județul Sucevei e datină ca *noua zi*, după înmormântare, să se facă o leacă de pomenire sau praznic ca și în Bucovina. La ocazia aceasta se cheamă preotul de face mai întâi sfințirea apei celei mici și stropește casa, și apoi se dă masa ².

În alte comune, tot din Moldova, se face masă pentru pomenirea sufletului celui repauzat la trei, la nouă și la douăzeci de zile, iar la patruzeci de zile se cheamă preotul de-i rădică panaghia, făcându-i atunci și veșnica pomenire.

Pentru sufletul morților se mai face încă și sobor la biserică, la trei luni, la jumătate de an, la nouă luni, la anul, când se scoate și coliva la mormânt, care se dă apoi preoților ³.

În fine, în alte părți, tot din Moldova, la trei zile după înmormântarea se face *colivă* la biserică, asemenea la 9, la 21 și la 40 de zile se face colivă, colaci și praznic, numite *panachidă*. Toate aceste pomeniri, făcute în deosebite răstimpuri, se cheamă *griji* și mare mult e căinat acela, căruia nu i s-a purtat *grijile*, zicându-se că „*stă cu țărâna în gură*” ⁴.

În Transilvania și anume în comunele de prin prejurul orașului Sibiu, *comândul* se face astfel : se pune masa unde stă de mânâncă preotul și cu fruntașii ; pe lângă bucatele ce se află care, de obicei, sunt supă de tăiței și friptură, se pune un colac mare în care se împlântă un copăcei încărcat cu mere, turte, covrigi, prune și nuci și apoi cântă preotul : „*unde umbrează darul tău Mihaile arhanghele*”, toți mesenii saltă și leagănă colacul cu copacul. În curte, începând de la masă și până la poartă sau și mai departe în stradă se presară paie și pe ele se așează o pânză albă, pe care se pun strachini cu bucate și venind oamenii se pun la masă, jos la pământ și după ce au ospătat li se dă câte un colăcel și o lumânare de ceară galbenă.

Tot în Transilvania și anume în ținutul Făgărașului, comândarea se numește „*sărăcústă*”. Fie omul cât de neavut, împarte mesenilor după ospățare câte un colăcel sau o bucată de pâine și o lumină de ceară, iar fezelor bisericești încă și câte o năframă ⁵.

În districtul Năsăudului, *comândarea* se face de regulă afară, iar dacă e ploaie în șuri și numai rareori în case.

De cumva comândarea e cu colac, pomișori sau vase, ca de ex. cofe, oale sau blide, se împărțesc mai întâi acestea și după aceea începe ospățul, bând și mâncând din abundență și zicând : „*Dumnezeu să-l ierte*” și ! *Dumnezeu să primească*“.

Când comândarea e cu vase, atunci se mai pune și un colac și lumină de ceară, iar când e cu cofe se mai pune încă și puțină apă.

¹ Com. de V. Turtureanu.

² Dict. de Măurica Nistor din Mălini și Anița Pletosu din Rădășeni.

³ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 52.

⁴ A. Lambrior, *op. cit.*, p. 155.

⁵ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 44—45.

Poporul însă crede că e foarte bine ca, comândarea să se facă cu pomișori, căci atunci sufletul respectivului în grădina raiului încă se va desfăta, zburdând ca și o pasăre dintr-un pom într-altul.

Despre paus, colac, pomene se crede că dându-se de acestea în această lume de sufletul celui repauzat, atunci respectivul mort le va avea în cealaltă lume.

Comândarea precum și celelalte pomeniri se fac din partea muierei dacă e mort bărbatul sau din partea bărbatului, dacă e moartă muierea, iar dacă bărbatul sau muierea moartă nu are soț atunci pomenirile acestea se fac de către fiii lor, iar dacă și aceștia lipsesc, atunci se fac de către alte neamuri ¹.

Ca și în Bucovina, tot așa și-n Transilvania se face praznic sau comând nu numai nemijlocit după înmormântare, ci și mai pe urmă, adică a doua zi după înmormântare care se numește „feștane“ și care corespunde pomenirii de a treia zi la românii bucovinei, apoi la șase săptămâni, care pomenire se numește în unele locuri „prânzul cel de șase săptămâni“ și în urmă la un an. Și precum la comândul prim, așa și la cele următoare, se fac colăcei și se pune un prânz de bucate la care sunt invitați mai cu seamă cei mai de aproape și vecinii ².

E prea bine știut că românele de pretutindenii coc pâinea precum și alte copturi cu aluat pe care îl prepară ele singure și din aluat de acesta păstrează ele apoi și pentru alte copturi.

De la pâinea mortului însă, adică de la pâinea ce se coace pentru pomenirea celui mort nu lasă, mai ales celea din Transilvania, nicipând aluat acru ³.

În Banat și anume în comunele Barjovic, Prilipet și în părțile Almajului, înainte de a se așeza gloata la masă și de a binecuvânta preotul bucatele de pe ea, se împodobește frumos cu flori un băț pe care se încolăcește o lumânare de ceară galbenă și stă aprinsă cât citește preotul rugăciunea mesei, apoi așezându-se cu toți la masă, se stinge lumânarea și se pune bățul pe un scaun lângă masă, ținând astfel locul mortului ⁴.

Tot în Banat precum în ținutul Oraviței, pomenele morților se fac de regulă : a) după înmormântare ; b) la nouă zile, când se scoate prânzișorul afară de-l mănâncă copiii ; c) la douăzeci de zile ; d) la patruzeci de zile ; e) la jumătate de an ; f) la un an și g) la serbarea patronului casei.

La toate pomenele acestea se caută ca nicipând să nu treacă timpul, ci totdeauna să se facă cu o zi mai înainte.

Asemenea caută colăcărițele cu mare luare de seamă ca nemică să nu puie la masă cu păreche, ci totdeauna fără păreche. Până chiar și oalele de la foc caută să fie fără păreche.

Vitele destinate pentru *pomana mortului* se spală mai întâi cu apă curată pe picioare, apoi se ocolesc cu tămâie aprinsă pe cărbuni și abia după aceea se junghie.

¹ Com. de T. Simon.

² Com. de I. Georgescu și T. Simon.

³ Com. de Rom. Simu.

⁴ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 45—46.

La fiecare masă, *pomana* ce se dă de sufletul celui repauzat, se numeste mai întâi lui Dumnezeu, apoi *sf. Arhangheli*, adică morții, după aceea mortului și la urmă *tâlharilor* sub care se înțelege spiritele cele rele ce stau în calea repauzatului în cealaltă lume voind a-i lua sufletul și a-l duce cu dânsule în iad ¹.

Când se serbează *patronul casei*, atunci, în cele mai multe părți din Banat, se face și se pune și „coliva“ care constă, ca și în celelalte părți locuite de români, din grâu fiert, pus pe un tăier și mestecat pe alocurea cu miere de stup, înfigând în grâu, pe deasupra, fălii simetrice de mere, pere, gutâi, etc. care grâu sfințit prin rugăciunile preotului se împarte apoi atât de sufletul mortului nu demult repauzat, cât și de sufletul celorlalți morți, ce au repauzat mai înainte.

Când se pune *coliva* sacrificiul morților, în orașe mai mari se duc colivele la biserică și punându-se la un loc citește preotul rugăciunea îndătinată peste ele, iar prin comunele țărănești merge preotul din casă în casă de sfințește coliva. Cu această ocazie, când se face rugăciunea de sacrificiu prinde cu mâna preotul împreună cu casnicii și cosângenii, chemați la serbarăea patronului, de colivă și ridicând-o în sus recită rugăciunea, apoi unde sunt mulți adunați și nu încap toți a ținea cu mâna nemijlocit de colivă, cei de dinapoi pun mâna pe umerii celor dinainte și astfel se împărtășesc și ei de binecuvântarea sacrificiului adus morților ².

În unele locuri, atât din Bucovina cât și din celelalte țări locuite de români, a fost și mai este încă ici-colea, mai ales în satele care sunt foarte răzlețite și acuma datina ca, *comandarea* sau *praznicul* să se facă nemijlocit după ce s-a scos mortul din casă. Cum s-a scos adică mortul afară, se aterne masa în casă, petrecătorii se întorc în casă, se pun la masă, mănâncă și beau și abia după aceea pornesc cu mortul la groapă.

În unele comune din Moldova, județul Suceava, dacă e iarnă scot mortul în tindă și aștern masa în casă, iar dacă e vară, lasă mortul în casă și aștern masa afară, la care se așează apoi toți petrecătorii în frunte cu preotul funcționar, care face mai întâi ectenia morților și rădică pomul cu pomenele.

Înainte de a gusta din bucate capătă fiecare, ca și la comandările ce se fac după înmormântare, cât un colac și o lumină ³, în unele locuri precum bunăoară în Baia încă și câte o cofă sau cană plină cu apă sau cu lapte, care însemnează ca sufletul repauzatului să aibă pe cealaltă lum, când îi va fi sete, de unde bea ⁴.

În comunele despre care ni-i vorba, mai e încă și acea datină că pe cât timp durează masa se aprind pe pereții odăii, unde a stat mortul, numai două lumini și nume : una deasupra ușii și alta la icoane ⁵.

În Țara Românească scrie D. Stănescu, mai ales cu privire la românii din comuna Zănoaga : „Când totul s-a gătit — când coșciugul s-a isprăvit și mortul cu cele necesare a fost așezat în el ; când preoții au isprăvit a citi *stâlpii*, dacă este un om bătrân ; când pânilor au fost coapte și mân-

¹ Com. de Iosif Olariu.

² Sim. Mangiuca, *Călimdarius pe an 1882*, Brașov, 1881, p. 141.

³ Dict. de Măriuca Nistor, din Mălini.

⁴ Com de Titu Zaharescu, stud. gimn.

⁵ Dict. de Măriuca Nistor.

cările gătite, atunci se întind mesele în casă sau afară din casă, dacă este timp frumos și cu toți mănâncă, rugându-se pentru iertarea păcatelor mortului. Preoții stau în capul mesii, apoi urmează ceilalți, aranjați după bătrânețe sau după cinstea de care se bucură la săteni.

Sculându-se de la masă tuturor celor de față se împart basmale, lumânări și apoi pornesc mortul la biserică ¹.

Când se împlinesc șase săptămâni de la îngroparea celui mort, se face a doua pomană... După ce ies preoții de la biserică sunt chemați de capul familiei la casa lui, unde totul este aranjat.

Preoții slobod pomana și totodată sunt ținuti foarte mult ca să guste — ca semn de binecuvântare — din pomană, căci altfel creștinul rămâne mâhnit...

De asemenea se face pomană la șase luni, la un an, la trei și fără șovăire la șapte, când e permis a se dezgropa mortul... ²

Tot în Țara Românească mai există încă și următoarea datină și credință :

„Când cineva dă ceva de pomană, atât în decursul comandării cât și de altădată la un țigan, trebuie să dea cu piciorul în pământ dacă-i dă în mână și aceasta ca pământul să fie martor ocular la pomana făcută țiganului pentru că se zice că țiganul îi ia mirul și botezul și-l aruncă în iad; iar dacă pământul este martor la pomana țiganului să zică că i-a făcut ca la un creștin. Țiganul (ursarul sau zavrăgiul) când vede că acela ce-l miluiește dă cu piciorul în pământ refuză a lua din mână” ³.

În fine, trebuie să mai amintim încă și aceea că precum la românii din Dacia Traiană, tot așa se pune masă sau se face comandare după înmormântarea unui mort și la românii din Macedonia ⁴.

Pe lângă *comandarea* sau *comandul*, despre care am vorbit până aici, merită a fi amintite încă și *parastasele*, *slujbele*, *sărindarele* sau *sălindarele* și *șarcustele* sau *sărăcustele*, care se plătesc, respectiv se poartă asemenea pentru pomenirea și iertarea păcatelor celor repauzați care pomenire se face, de regulă, numai la biserică.

Parastasele, în unele părți din Moldova, se poartă patruzeci de zile de-a rândul, după ce moare omul, adică se aduc la biserică, în fiecare zi nouă covrigi, o lumânare, vin și tămâie, iar preotul citește rugăciunile cuvenite ⁵.

În Macedonia se fac *parastasele* tot așa ca și în Țara Românească și Moldova ⁶.

În Bucovina din contră, parastasele se fac astfel : neamurile celui repauzat fac și duc la biserică un pom ca pentru orișicare om de curând mort și-l pun pe masă pentru jertfă, unde stă până după liturghie; preotul face rugăciunea de seară, utrenia și sfânta liturghie în decursul căreia

¹ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 324.

² Idem, p. 327—329;

³ I. St. Negoescu, *op. cit.*, p. 475. — Ioneanu, *op. cit.*, p. 46 : „Dacă pentru vreun mort se dă de pomană ceva la țigan, cel care dă, trebuie să dea cu piciorul în pământ ca și el să fie martor de pomana ce dă țiganului, căci se crede că țiganul îi ia mirul și botezul și le aruncă în iad; dar dacă pământul este martor la pomana dată țiganului se crede că e dată ca la un creștin“.

⁴ Dim. Bolintineanu, *op. cit.*, p. 91—92.

⁵ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 47—48.

⁶ D. Dolintineanu, *op. cit.*, p. 91—92.

citește și rugăciunile pentru cei morți, amintind în același timp și numele celui repauzat, iar după aceasta face rânduiala pentru cei morți și la urmă rădică și pomul.

Slujbele sunt de toate șapte la număr. Ele se *poartă* de regulă, în șapte sâmbete ce urmează nemijlocit după înmormântarea unui om cu scop ca acesta să fie eliberat de cele *șapte vâmi*. Dacă cineva nu poate purta slujbele în anul repauzării, le poartă în anul următor. La fiecare slujbă (liturghie), care se plătește în unele locuri câte cu 1 fl. se aduce câte cinci bulci sau trei colăcei, două lumini și 1/8 litru de vin ¹.

Sub sărindar se înțelege, atât în Bucovina cât și în Moldova, amintirea celui repauzat la 40 de proscomedii și liturghii ².

În Transilvania se face asemenea în decurs de patruzeci de zile sau șase săptămâni *sărindar*, care se sfârșește chiar la șase săptămâni, când i se face apoi mortului și pomană și când se crede că sufletul său a trecut acuma prin cele 99 de *vâmi* și a ajuns la locul de odihnă ³.

Sărăcustele se fac pentru pomenirea tuturor celor repauzați și de regulă numai în decursul sâmbetelor din postul mare. În sâmbăta întâia a postului mare se duce preotului acasă o oca de făină și sare (1/2 huscă), iar la biserică un păhărel cu miere, deasupra căruia se află un toiag, în unele locuri însă o lumină mare albă, apoi un șipușor de vin sau mied și un blid cu pâne sau vreo câțiva colăcei ori franzele. Păhărelul cu miere și toiagul de pe dânsul rămân în biserică până în Joia Mare, iar blidul cu pâine și șipușorul cu vin, care le ia preotul dimpreună cu ceilalți servitori bisericești, se aduce în fiecare sâmbătă. Toiagul se aprinde în fiecare sâmbătă la sfârșitul liturghiei, când se face pomenirea celor morți.

Sărăcustele sunt uzitate mai cu seamă în acele părți ale Bucovinei, unde vin românii în atingere cu rutenii, care încă îndătimează a le purta

În Transilvania, districtul Năsăudului, săracustele acestea, numite simplu *pomeniri*, se fac în decurs de șapte sâmbete, începând cu sâmbăta din *săptămâna albă*, adică cu cea dinaintea postului mare și ținându-se în fiecare sâmbătă următoare până înainte de Duminica Floriilor sau Florii ⁴.

În România e datină ca în Joia Mare să se ducă la biserică o colivă care se scoate apoi la mormânt, unde se fac rugăciuni pentru sufletul mortului ⁵.

Comandarea era uzitată și la români.

Întorcându-se aceștia de la înmormântare și ajungând acasă, rudeniile și amicii repauzatului mergeau îndată la scaldă să se spele și după aceea li se dădea un ospăț sau precum se zice la noi : comandare, pomană, praznic.

Lucru firesc că ospătarea aceasta era mai simplă sau mai pompoasă, după împrejurări, după cum adică era și repauzatul un om sărman sau avut.

¹ Com. de V. Turtureanu, preot.

² T.T. Burada, *op. cit.*, p. 48 : „Se mai pomeneste și numele mortului la liturghie în timp de patruzeci de zile și aceasta se numește „sărindar“.

³ Com. de Rom. Simu, învățător.

⁴ Com. T. Simca.

⁵ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 48.

La îngroparea bărbaților străluciți adeseori se ospăta poporul întreg precum de ex. la moartea lui Iuliu Cesar¹ sau se împărțea carne crudă numită *visceratio* pe care primitorii o fierbeau sau o frigeau apoi acasă.

Cu privire la aceasta, Titus Liviu ne spune următoarele : „La înmormântarea mamei sale, M. Flavius a împărțit carne crudă la popor“² și mai departe : „La moartea lui P. Liciniu s-a împărțit carne crudă“³.

Mai târziu au îndătinat a împărți de pomană chiar și bani.

A noua zi după îngropare se serba ziua mortului spre eterna. lui memorie. Serbarea aceasta se numea *Novemdialia* adică *sacra*.

Scol. în Horatiu ne spune : „Novemdiale este un sacrificiu, care se face în ziua a noua după ce s-a înmormântat mortul“⁴.

Tot în această zi era datină de a se curăți casa, în care a zăcut mortul⁵.

Serbarea, numită da romani *novemdialia* astăzi nu mai există sub acest nume. Cu toate acestea, după cum am arătat mai sus, a noua zi după înmormântare se serbează și astăzi în cele mai multe locuri cu rugăciuni și cu pomană pentru odihna sufletului celui repauzat.

Curățirea casei însă se face în unele locuri ceva mai înainte și anume a patra sau a cincea zi după înmormântare, în cele mai multe a noua zi, tocmai ca și la romani.

Comandarea e de altminterea uzitată și la alte popoare de ritul ortodox oriental și cu deosebire la rutenii din Bucovina.

¹ Suctoniu, Iul. Ces. 26.

² Lib. III, 22 : „et populo visceratio a M. Flavio în funere matris“.

³ Lib. XXXIX, 46 : „P Licinii funeris causa visceratio data“.

⁴ Epod. XVII, 48 : „Novemdiale sacrificium est, quod mortuo fit nova die quam sepultus est“.

⁵ M. Besanu. *op. cit.*, nr. 59 ; — D.T. Bojincă, *op. cit.*, p. 219.

Moșii

Afară de comândare și celelalte pomeniri și jertfe, ce se fac și se aduc după cei de curând repauzați, și despre care am vorbit în capitolul premergător mai există la români încă un fel de pomenire și jertfă, care se face și se aduce în unele zile anumite de peste an și nu numai pentru cei de curând repauzați, ci pentru toți morții familiei.

Această pomenire și jertfă, care constă mai cu seamă întru trimiteră de bucate și băuturi precum și a unor obiecte pentru mâncare și de băut apă, pe la vecini, la neamuri și mai ales copiilor sărmani de sufletul morților, se numesc pretutindeni, în toate țările locuite de români, *moși*.

Moșii sunt mai de multe feluri și anume :

MOȘII DE CRĂCIUN. În ziua de Crăciun dimineța se dă de pomană morților : colac cu lumânare, carne de purcel ori porc, cârnați, cotoroage (reci, aite, aituri, răcături), borândău și altele ¹.

MOȘII DE IARNĂ, sau de *cârnelegi* ori *cășlegele de iarnă*, mai bine numiți de primăvară, care, atât în Bucovina cât și în Banat, cad totdeauna sâmbăta înaintea lăsatului de carne ².

Acești moși împreună *cu cei de toamnă* care cad asemenea sâmbăta și anume înainte de Sâ-Medru se numesc și „*moșii cei mari*“.

La *moșii de iarnă* se sacrifică (se dă de pomană) moșilor, adică morților, grâu fiert, pregătit cu unt (unsoare) și brânză, alăturând și carne de porc sau cotoroage etc. ³.

În unele părți din Banat precum bunăoară în Ciclova-Română moșii aceștia se numesc și „*sacrilegi*“ ⁴.

MOȘII DE PARESIMI, care cad totdeauna în 9 martie, adică în ziua de 40 de martiri, se numesc astfel pe la Lugoj, Timișoara și împrejurime. În părțile Oraviței însă se numesc „*Sânți*“ ori „*Sâmți*“. În Ora-

¹ Sim. Manguica, *op. cit.*, p. 136.

² Com. de V. Turtureanu preot ; — S. Manguica, *op. cit.*, p. 136. — După At. M. Marienescu, moșii aceștia cad în Sâmbăta lăsatului de brânză, vezi „*Familia*“, an. X, Budapesta, 1874, p. 565.

³ S. Manguica, *op. cit.*, p. 136—137 ; — A. T. Marienescu, *loc. cit.*

⁴ *Idem*.

vița și celelalte locuri montane, locuite de coloniști din Țara Românească, numiți și „*bufani*“, ori „*fărani*“ se numesc „*brenduși*“ și „*brendușei*“¹. În Țara Românească „*brandoși*“² și „*mucenici*“³, iar în Bucovina și cu deosebire în orașele Suceava și Rădăuți „*sfințișori*“.

Acești moși urmează la nouă zile după *Baba Dochia*, când, de regulă, ies *babelé* și dânsii sub numele de *moși*, bat cu botele pământul ca să intre frigul și să iasă căldura.

La acești moși românii din Banat dau de pomană (sacrificiu) de sec (post) și anume :

a) păsule (fasole) slăită (sungalie) ori dreasă cu untdelemn, apoi nuci, poame, alune etc. Aceștia se numesc *moșii cei curați* ;

b) un colac uns cu miere de stup, făcut în forma omului cu cap, mâni și picioare ; ori pe colac se împunge cu o țevă de soc ori de tres-tie forma de om⁴.

În unele părți din Țara Românească precum bunăoară în comuna Zănoaga, femeile, pe lângă *bradoșii* ce-i fac în această zi, mai alcătuiesc încă și un *bradoș* mai mare, făcut în formă de om, cu gură, cu urechi, nas, dară orb și-l numesc, fiind din timpuri poate numit tot astfel „*uitata*“. Aceasta se face întru pomenirea tuturor morților, care în timpul anului ar fi fost uitați nepomeniți.

Această „*uitată*“ este jucată de copii în jurul unui foc, ce se face în băutură, apoi unsă cu miere și mâncată⁵.

În orașele Suceava și Rădăuți, din Bucovina, se fac 40 de figurele în formă de om din făină de grâu, ouă, miere, mied de nucă și zaharicale. Aceste figurele numite „*sfințișori*“, sucevenii le duc în ziua de 40 de sfinți dimineața la biserică, unde, sfințindu-se după liturghie, se dau o parte funcționarilor bisericești, iar cealaltă parte oamenilor prezenți, cu deosebire însă copiilor. În Rădăuți, din contră, vin copiii și oamenii sărmani pe acasă și aceora se dau apoi de sufletul morților.

Oamenii cei mai puțin avuți fac, în loc de figuri omenești, 40 de colăcei, care asemenea se numesc „*sfințișori*“ și pe care îi împărțesc apoi pe la copiii și oamenii cei mai sărmani⁶.

Aceste figuri ne aduc aminte de figurile de oameni, numite „*sagilla*“ ale romanilor care erau uzitate în sărbătoarea „*sagillaria*“, apoi de păpușile de piper în formă de om, numită „*argei*“, uzitate în sărbătoarea „*argeica*“ din 13 Mai și de păpușile de vol numite „*oscilla*“ și „*pilae*“ în sărbătoarea numită „*lares compitales*“.

În fine, mai e de însemnat încă și aceea, că tot la acești moși iese economia la vii, moșii (pruni) și grâne, dar mai vărtos la pometele ce produc poame și bând, după proverbul poporului, 40 (ori 44) de pahare de vin, varsă vin ori rachiu (vinars) la buciunii de vine (vie) spre a rodi și încunjurând agrul îl afumă cu răză spre a fi ferit de rele, dând tot atunci de pomană colac (brânduși), vin, rachiu, etc⁷.

¹ S. Manguica, *op. cit.*, p. 137.

² D. Stănescu, *op. cit.*, p. 329.

³ Ioneanu, *op. cit.*, p. 54 : „În ziua de *mucenici* se fac niște colăcei cu nuci numiți „*mucenici*“ și e bine ca în acea zi fiecare persoană să bea 40 de pahare cu vin, astfel pentru fiecare din cei 40 de sf. mucenici“.

⁴ S. Manguica, *op. cit.*, p. 137.

⁵ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 329.

⁶ Com. de mai mulți orașeni din Suceava și Rădăuți.

⁷ S. Manguica, *op. cit.*, p. 137.

MOȘII DE FLORII sunt uzitați, după cât știu eu până acuma, numai în Frătăuțul-Nou, din Bucovina. Sâmbăta, înainte de *Florii*, se trimit pe la case câte o ulciță plină cu miere și deasupra gurii cu un colac sau franzolă, iară la toartă o lumină lipită¹.

MOȘII DE JOI-MARI. *Joimarele* sau *Joia Mare* înainte de Paști. Iar se dă de pomană de sec (post), ca și la moșii pasesimilor, dar fără colac.

În Oravița montană din Banat se dau de astădată de pomană și olcuțe noi cu apă ori vin și la mănuașă oale se leagă flori precum : brebenei (alt. *corydalis*, bulbosa, germ. *hohlwurzelliger Lerchensporn*).

În noaptea spre Joi Mari în vărsatul zorilor purced muierile din Banat mai vartos însă matroanele familiilor, la mormânt, alții acasă în *avilie* (curte) aprind morților focuri numite „*focurile*” ori „*luminiciche*” ori „*luminușe*”, făcând pentru tot mortul din familie o *luminicică* sau anumind (menind) mai mulți morți la o lumină. Cu această ocazie se sacrifică, adică se dă de pomană colaci copiilor săraci, ce vin spre a se încălzi la luminiciche. Colacii aceștia se numesc „*sâmbicioare*”, de la ziua sâmbătă. Cu colacul se dă și o lumină, împreună cu o olcuță de apă (alții dau și vin) menind colacul moșului cutare (spunând numele celui mort din familie) adeseori punând ori anumind la un colac și mai mulți moși, unde sunt mulți repauzați în familie.

Luminicichile se fac numai cu surcele de alun sau de boz, uscate, care se frâng, nu se taie și care, după ce sunt culese, se aduc în case și nicidecum nu se așează la pământ, ci se păstrează pe masă ori în alt loc undeva, fără a se atinge de pământ². În locuri, unde întru apropiere nu se află surcele de alun, se fac focurile cu boz uscat, cules de pe câmp.

Matroana familiei care tămâiază morții își face luminicichile la mormânt și se cântă după morți acolo, când pleacă acasă, strigă sufletele morților, pe nume, zicând :

Sculați, sculați
Și-acas-ai dați !

În aceea credință cum că sufletele morților pleacă de la mormânt cu dânsa acasă și acasă, așezându-se în chilie după ușă, aci petrec până la „*Rusitori*”, a 7-a, pe alocurea a 9-a zi după Rusalii, când în vărsatul zorilor pân-la răsăritul soarelui se duc de acasă iar în mormânt.

Acum, la *Rusitori* în vărsatul zilei, iar se dă de pomană morților, căci dacă nu li se dă disdimineată de pomană atunci sufletele, luând cenușă ori năsip în gură se îndepartă mânioase din casa familiei.

Dacă pentru lucrul câmpului muieria din casă de la Joi-Mari până la *Rusitori* nu poate în toată ziua mătura chilia, atunci mătură numai locul după ușă, așternând o pânză albă, un *măsael* acolo, spre a se așeza sufletul pe el.

¹ Com. de Vespasian Reuț, stud. gimn. de loc din Frătăuțul-Nou.

² Tîgăncile locuitoare într-un pătrar al Ciclovei montane poartă mile îndepărtate în spate și pe măgari înainte de Joi Mari surcele de alun spre vânzare.

În fine, cred românii din Banat că de la *Joi-Mari* și până la *Rusti-tori* este cerul, raiul și iadul deschis pentru aceea pot sufletele veni acasă spre a petrece la familie ¹.

În Bucovina și anume în satele Boian, Mahala și altele de peste Prut, morții se pomenesc mai cu seamă în *Joi-a Mare*. În această zi se împărțesc pe la case și mai ales pe la cei săraci; sticle sau ulcele pline cu apă, cu câte un colac sau o bulcă și o lumină deasupra gurii; uneori dăruiesc și câte una sau mai multe garnițe și gărnicioare (cofițe) ².

Tot așa fac și românii din Mănăstirea Humorului, cu acea deosebire numai că aceștia pun în ulcele nu numai apă, ci și vin, iar deasupra gurii, pe lângă colac și lumină, încă și câte o năframă ³.

În fundul Moldovei, moșii care constau din ulcele și sticlute pline cu apă, iar pe gură câte c-un colac și o lumină, nu se trimit pe la case, ci băieții vin singuri de-i iau ⁴.

În orașul Câmpulung se duc în această zi cofițe și căni mari la biserică, unde se dau apoi, după liturghie, umplute cu apă și legate pe la gură cu strămătură, iar deasupra c-un colac și o lumină de ceară mai cu seamă copiilor, de sufletul morților ⁵.

În Breaza se dă, tot la biserică, pâne de gustare și apă de băut dintr-o cofă tuturor celor ce s-au cuminecat într-aceea zi ⁶.

În Transilvania, districtul Năsăudului, e datină de a se face în *Joi-a Mare* un ospăț formal în curtea sau în țințirumul bisericii, unde se duc felurite mâncări și băuturi, care ospăț se numește *moși* ⁷.

Românii din Țara Românească cred că sufletele morților vin în fiecare an de se așează pe strașina casei și aceasta o fac în ziua de *Joi-Mari* și stau până la *moși* (sâmbăta morților); din cauza aceasta se fac atunci împărțeli de plecarea sufletelor. Asemenea *paresimele*, în toată sâmbăta, se duc colive la biserică de așteptarea sufletelor până la *Joi-Mari* ⁸.

Iară în *Joi-Mari* se obișnuiește a se da morților și de ale îmbrăcămînții, un costum de haine: șubă, iminei, căciulă sau o cămașă, izmene, bete și altele care se împart adesea săracilor mai adesea însă familiei, după ce toate acestea au fost mai întâi sfințite de preot ⁹.

Tot în Țara Românească mai există încă și acea credință că joi, în săptămâna patimilor nu e bine să se spele rufele (albiturile, cămășile), *căci la morți în loc să se ducă pomană ce li se dă, se duc lături din spălături* ¹⁰.

MOȘII DE PAȘTI. În Banat se dă la Paști cu dimineață de pomană morților (moșilor), colaci (sâmbecioare) cu miel, ouă roșii și alte bucate,

¹ S. Mangiuca, *op. cit.*, p. 137—138.

² Com. de V. Turtureanu, preot.

³ Com. de I. Macovei, stud. gimn.

⁴ Com. de Mich. Tâmpău, Const. Mercheș și Iean Tonigariu, stud. gimn.

⁵ Com. de Vasile Burduhosu și George Ciupercă, stud. gimn.

⁶ Com. de Nic. Prelici, stud. gimn.

⁷ Com. de T. Simon.

⁸ I. St. Negoescu, *op. cit.*, p. 474—475.

⁹ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 329.

¹⁰ Ioneanu, *op. cit.*, p. 50.

ce se află atunci în casă. Pe alocurea se dau acum colaci cu olcuțe (noi) pline de apă; se dă și caș¹.

În Țara Românească se dau în ziua de Paști ouă roșii peste mormânt, pronunțând numele celor morți pentru care se dă acel ou².

Tot în Țara Românească există credința că toți morții cei păcătoși, din ziua *Invierii*, adică de la *Paști*, se scot din iad la odihnă până la *Rusalii*. În aceste zile, deci, fetele care apă pe la vecini de pomană și în contul morților³.

MOȘII DE SAN-GEORGE. În Banat se dă sacrificiu colac împreună cu olcuțe (noi) pline de lapte cu lumânare, caș etc. Pe alocurea precum în Sichevița, laptele se dă în tăiere ori străchini⁴.

În Frătăușul-Nou, din Bucovina, se trimete asemenea ca moși o ulcieă cu lapte dulce, fiert cu togmagi, cu un colac și cu o lumină pe la case, mai ales unde sunt copii mici⁵.

În unele comune însă, precum bunăoară în Tereblecea, districtul Siretului, în această zi se duce mai întreg satul la țințirim și acolo împărtesc diferite bucate sărmanilor, întinzând fiecare pe mormintele morților săi o față de masă sau un ștergar, iar pe acela punând bucatele aduse.

MOȘII DE ISPAS sau de Înălțarea Domnului. În această zi se dau în Banat, flori, brânză și lumânare de pomană⁶.

În Țara Românească, femeile care au în familie morți împart, în ziua de Înălțarea Domnului, azime calde, ceapă verde și rachiu pentru sufletele morților, crezându-se că în această zi se înalță sufletele lor la cer și să aibă merinde pe drum⁷.

În Dobrogea este datină, ca cu o zi înainte de Înălțarea Domnului, la Ispas, să se adune femei și babe și să ieie azime calde, ceapă verde și rachiu și mergând prin sat să le dea de pomană pentru sufletul morților, ea să aibă pe drum, fiind credința că în acea zi morții zboară în cer⁸.

MOȘII DE RUSALII. Se serbează în unele părți din Banat și anume în locuri montane, locuite de colonii din Țara Românească, în sâmbăta Rusaliilor, în alte părți dimineața în ziua Rusaliilor. Se dau de pomană colaci împreună cu olcuțe noi pline cu lapte, cu mămăligă ori *colareț* (scrob); la mătușa oalei se leagă o chită de cireșe și de flori apoi în oală se pune o lingură nouă⁹.

¹ S. Manguica, *op. cit.*, p. 198.

² D. Stănescu, *op. cit.*, p. 329.

³ Gr. Tocilescu, „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, an. II, București, 1884, vol. III, p. 388.

⁴ S. Manguica, *op. cit.*, p. 138—139.

⁵ Com. de Vesp. Reuțu.

⁶ S. Manguica, *op. cit.*, p. 139.

⁷ Ioneanu *op. cit.*, p. 45.

⁸ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 51—52.

⁹ S. Manguica, *op. cit.*, p. 139.

Pretutindeni în Bucovina, sâmbăta înainte de Rusalii sau Duminica Mare se numește *Sâmbăta Moșilor*.

În *Sâmbăta Moșilor* cred românii din unele părți ale Bucovinei că nu e bine ca cineva să mănânce, până ce nu dă mai întâi ceva de pomână, pentru că în această zi se *cuminecă toți morții* și, dacă unul din neamul celor morți mănâncă, atunci cei morți din neamul său nu se pot cumineca. Și deoarece morții așteaptă, în această zi, *pomană și pomenire* fiindcă este ziua lor¹, de aceea românii din cele mai multe părți ale Bucovinei precum : Bosanci, Tișeuț, Suceava, Zaharești, St. Ilie, Iliști, Todirești, Costâna, Stupea, Mănăstioara sau St. Onufrei, Siret, Frătăuțul-Nou, Mologlia, Stulpicani, Câmpulung, Pojorâta ș.a. trimit disdimneață pe la case, prin vecini, la neamuri și sârmani, mai ales unde se află copiii mici, tot felul de vase noi precum : ulcele, sticle de băut apă, cânuțe, câni, șipuri, cofițe etc. împodobite cu tot felul de flori, mai ales însă bușuioc, care se leagă pe la gură cu strămătură roșie și pe care le umplu cu apă proaspătă, mied, lapte dulce cu tocmagi, vin, must și bere, apoi tot felul de farfurii, străchini și străchinuțe pline mai ales cu zeamă și cu plăcinte, dimpreună cu o lumină de ceară galbenă, care se aprinde când intră în casă unde au să se deie moșii.

Toate obiectele acestea se numesc pretutindeni în Bucovina „moși“, iar împărțirea lor se exprimă prin cuvintele „am împărțit“, sau „am dus“ și „am primit“ sau „am căpătat moși“, căci cei ce duc moși capătă în același timp și ei moși, cu acea deosebire numai, că cei mai avuți duc totdeauna mai scumpi și mai frumoși, pe când cei mai sârmani, după împrejurări, mai ieftini.

În comuna Bosanci, districtul Sucevei, moșii se încep de sâmbătă dimineata înainte de Duminica Mare și durează până luni dimineata a doua zi după Duminica Mare. Ei constau din diferite ulcele noi pline de lapte dulce cu tocmagi sau cu apă proaspătă, apoi din diferite sticle, câni, șipuri și cofițe asemenea noi și pline cu apă proaspătă sau cu must, vin ori bere precum și diferite străchini și străchinuțe pline de zeamă cu tocmagi, lapte cu tocmagi și o lingură pe deasupra sau și cu plăcinte. Toate obiectele acestea se împodobesc cu diferite flori mai ales însă cu *crucea pascei* (plantă) care se leagă pe la gură sau toartă, iar la strachinenele cu plăcinte se pun deasupra acestora. Totodată se dă dimpreună cu fiecare obiect și o lumină de ceară.

Afară de aceste obiecte adeseori se dau chiar și miel ca moși².

În comuna Pojorâta, districtul Câmpulungului se trimit mai ales copiilor ulcele noi pline cu lapte simplu sau îngroșat cu crupe de păpușoi care se numește *mleșniță*, iar sârmanilor se trimit oale mai mari cu lapte și străchini cu brânză și caș.

Tot în Pojorâta e datină ca nănașii să trimită finilor și mai ales celor din botez, ca moși încă și câte o junincă dimpreună cu toate cele trebuincioase la o vacă cu lapte, precum : doniță, sitișcă, și străcurătoare sau ștrecătoare³.

¹ Dict. de Vasile Ungureanu, agricultor în Ilișești.

² Com. de Mih. Ivaniuc, stud. gimn.

³ Com. de Ilie Flocea, stud. gimn.

În orașul Suceava precum și în unele sate de prin apropiere, se trimit ca moși pe lângă vasele, mâncările și băuturile arătate în șirele de mai sus, încă și găini sau pui de găină dimpreună cu o lumină pe care cei ce o primesc îndată o și aprind și o lasă să ardă până ce se sfârșește.

În Moldova la *moși* sau *sâmbăta moșilor* se dă de pomană pentru cei morți merinde și lucruri precum coafe, cofăiele, ulcele, străchini împodobite cu flori în care se pune vin, pâne, carne friptă, lapte cu orez și altele, precum și câte o lumânărică de ceară galbenă ¹.

În Țara Românească în Sâmbăta Moșilor numită altminteri și Sâmbăta Morților, pe lângă pomenirea morților și trimeterea *moșilor* pe la case mai există încă și acea datină că muierile plâng pe la mormânturi, fiindcă în această zi, după credința lor, iar se trimit păcătoșii în munca iadului ².

În fine, mai e de observat încă și aceea că, pe când în Transilvania, Banat și Bucovina, unde Sâmbăta Morților e cea mai răspândită, cultul *moșilor* din această zi se poate numi mai mult familiar, pe atunci în Țara Românească, unde există și *Târgul moșilor* care se începe de luni și durează până sâmbătă, înainte de Rusalii, adică o săptămână întregă, se poate, cu tot dreptul, numai și public.

MOȘII DE RUSITORI. Sufletelor familiare care de la Joia Mare au venit acasă și petrec în chilie după ușa, se dă la *Rusitori*, adică în Marția Morților, în revărsatul zorilor, de pomană : colac cu fragi, cireși, flori, păsule etc.; pomana se dă pe un tăier (tâneri) la vecini ori la neamurile de aproape primind și de la aceștia îndărăpt atare moși. Dacă sufletele morților nu capătă până în răsăritul soarelui atare pomană, atunci iau cenușa ori năsip în gură și mânioase se depărtează de la casa familiei.

Rusitoarele cad totdeauna 7 zile după Rusalii, adică sâmbătă înainte de Duminica „*tuturor sfinților*“ : ital. tutti santi ; germ. aller Heiligen, gr. Theodoxonia, Lemuria Romanilor vechi de la 1 Mai ³.

MOȘII DE SÂNZIENE, uzitați în Banat ; se dă de pomană : colac (sau și fără el, căci care este sărac nu trebuie să-l dea totdeauna) cu *jor-dilene* (caise) și pere ⁴.

MOȘII DE SÂN-PETRU. Se dă colac cu lumânare, apoi mere de Sân-Petru dulci și acre pe un tăier ⁵. Moșii aceștia sunt uzitați și în Țara Românească ⁶.

¹ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 48.

² „Revista pentru istorie, arheologie și filologie“, an. II, București, 1884, vol. III, p. 388 ; — D. Stănescu, *op. cit.*, p. 329 : „La sâmbăta morților se face amin-tirea celor repauzați la mormântul lor împărțind colaci și colivă“.

³ Vezi Nork, *Mithologie des alten und neun Testaments II*, p. 388, apud Manguica.

⁴ S. Manguica, *op. cit.*, p. 139.

⁵ Idem.

⁶ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 329.

MOȘII DE SĂNT-ILIE. În Banat se dă între altele și cucuruz (porumb) fiert ¹.

În Bucovina și anume în comuna Tișeuț, din districtul Sucevei, Crasna și Banila-Moldovenească din districtul Storojinețului până ce nu dau în ziua de Sânt-Ilie, după ce se întorc de la biserică : mere, pere, precum și alte fructe coapte de pomană, care se trimit pe la case în străchini, nimeni nu îndrăznește să guste din astfel de fructe ².

În Crasna și Câmpulung, tot în această zi se împodobesc mormintele cu flori și se înfig împrejurul fiecărui mormânt mai multe lumini aprinse, care se lasă apoi acolo până ce se sfârșesc de ars.

Unii trimit pe la case și ulcele cu apă împodobite cu bărbănoc, busuioc, precum și alte flori care se leagă împrejurul gurei cu strămătură roșie ³.

MOȘII DE SCHIMBAREA LA FAȚĂ. Se sfințesc prin rugăciune asupra strugurilor duși în biserică, din care gustând oamenii drept natură se socot astfel ca pomană moșilor. Dar și afară de biserică dau acasă mătroanele această pomană de struguri ; însă, fiindcă la Schimbarea la Față se află puțin struguri *prispitori*, copti, drept acesta la

MOȘII DE SĂNTA MARIA MARE se dau struguri de sufletul morților. Acum se dau și prune de pomană, unde sunt coapte ⁴.

MOȘII DE ZIUA CRUCII sau înălțarea cinstitei cruci sunt uzitate mai cu seamă în comuna Todirești din Bucovina și constau din ulcele noi pline cu apă curată miere sau mied și la gură împodobite cu busuioc legat cu strămătură roșie, iar deasupra pe gură cu un colăcel sau covrig și o lumină de ceară. Aceștia se trimit mai ales unde sunt copii. Unde nu-s copii se trimit căni, precum și alte obiecte mai mari de care se știe că e mai mult lipsă în casa unde se trimit. Și precum în Sâmbăta Moșilor așa și de astă dată, cei ce au'dus capătă asemenea *moși* ⁵.

MOȘII DE SĂ-MEDRU numiți altmintrelea și *moșii de toamnă*, împreună cu cei de *cârneligi* numiți și *moșii cei mari*, cad totdeauna sâmbăta, înainte de *Să-Medru* (Sântul Dumitru). Se dă de pomană grâu fiert pregătit cu unt (untură), cu lapte sau brânză. Dar și colacul cu lumina încă nu este iertat să lipsească mai vârtos la moșii cei numiți mari.

În părțile Oraviței și în Almaș, părțile Bozoviciului, când se împărtășesc moșii aceștia, se face următoarea invocație :

Voi moși, strămoși,
Să-mi fiți tot voioși.

¹ S. Manguica, *op. cit.*, p. 139.

² Com. de Vasile Iftodi și Eusebie Pătrașcu, stud. gimn.

³ Com. de Vas. Burduhosu, stud. gimn.

⁴ S. Manguica, *op. cit.*, p. 139.

⁵ Com. de Ioan Avram stud. gimn.

Să-mi dați spor în casă,
Cu mult dar pe masă.
Cu mult ajutor
În câmpul cu flori !¹

În alte părți ale Banatului, la *moșii de toamnă* se fierbe scrob cu făină d grâu, sau grâu, ca și la cei de iarnă și se dă vecinilor de pomană. Măncarea aceasta însăși se numește *Moși*. Și fiindcă zilele acestea sunt zile de ospățare pentru *Moși*, de aceea poporul zice : *Moșii* sunt buni și *Babele* rele (1 Martie — Baba Dochia). În zilele *Moșilor* nu se face nici un farmec².

MOȘII DE FLORI-DE-MĂRȚIȘOR. Astfel *ghioceii* (lat. *galantus nivalis*, germ. Schneeglöckchen), *agricole*, numite altmintrelea și *eglicele*, *iglicele* (lat. *primula acaulis*, germ. schlaflose Himmelschlüsselblume,) *micșinile* (lat. *hepatica triloba*, germ. Dreilappiges Leberblümchen), *cocoșeii* (lat. *erithronium dens canis*, germ. Hundszahnlilie), când înfloresc primăvara și se capătă mai întâi, încă se sacrifică morților spre aducerea aminte.

Aceste flori, dar și celelalte ce vin după ele, acum des, de primăvară, sunt pârgele sau primițele (lat. *primitia*) florilor și totdeauna vestitoare de primăvară, deci trebuie să se pomenească cu ele morții familiei.

Aci trebuie să însemnăm că din purcelul de Crăciun, din mielul de Paști, apoi din celelalte poame ori fructe ce vin peste an, și a căror pârgă (noițe, primițe) se sacrifică moșilor ori morților, membrii familiei, afară de copiii până la 12-14 ani nu gustă nicidecum până ce matroana casei nu a sacrificat (dat de pomană) moșilor, adică morților. Și aceasta se ține cu cea mai mare acuratețe, căci a gusta mai înainte de a sacrifica din acele animale și fructe se socotește de cel mai mare păcat și de vătămare pentru sufletele (spiritele) proto-părinților, care cer și doresc acel sacrificiu.

Mai departe e de însemnat, cum că nu se gustă nici din alte poame ori fructe care rodesc peste an și nu sunt legate de sărbătorile sus numite precum : din piersici, prune etc. până ce nu se dă de pomană morților³.

Aceeași datină și credință, după cum am arătat și mai sus, există și la românii din Bucovina și Țara Românească.

Cu privire la românii din țara de pe urmă, D. Stănescu scrie următoarele :

„Cu o venerațiune profundă pentru mame trebuie să amintesc aici, că ele nu gustă măcar din fructele de curând coapte, până nu împărtășesc mai întâi pentru morți. Pot să mănânce toți în casă cireșe, vișine, caise, mere, lubeniță, porumb, struguri etc. iar mamele niciodată nu vor mânca, până nu vor da din acea roadă mai întâi celor răposați. „*Inima mea este încă cu ei*“ am auzit adeseori zicând pe unele mame⁴.

¹ S. Manguica, *op. cit.*, p. 139—140.

² At. M. Marinescu, în „Familia“, an X, Budapesta, 1874, p. 565—566.

³ S. Manguica, *op. cit.*, p. 140—141.

⁴ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 329—330.

MOȘII DE CURASTRĂ. În Banat, totdeauna când fată vaca casei, laptele zilelor prime, numit „*curastră*“, în Bucovina „*coraslă*“ lat. *colostră*, a treia zi după fătare se dă sacrificiu morților (moșilor) și întru sănătatea vacii. Se cheamă adică a treia zi dis de dimineață mai mulți copii din vecinătate, apoi așezându-i în jur roată, în mijlocul copiilor se pune strachina cu *curastră*, după aceea acoperind copiii cu un straniu, matroana casei varsă apă peste ei și astfel mâncând copiii cu lingurile *curastra* sub straniu, tot matroana casei la actul acesta menește *curastra* de pomană moși-strămoșilor repauzați și întru sănătatea vacii ¹.

Aceștia sunt *moșii* care i-am putut afla până acuma.

Din cele expuse până aici se vede deci apriat, că *Moșii* sunt un sacrificiu (jertfă) pentru sufletele repauzaților moși, strămoși, adică pentru așa numitele spirite familiare și numirea de *Moși* sau *pomana morților* este de asemenea și identic înțeles.

¹ S. Manguica, *op. cit.*, p. 142.

Slobozirea apei

În unele părți din Țara Românească este datină ca în aceeași zi în care s-a făcut înmormântarea, și anume nemijlocit după *comandare*, să se rânduiească o fată, ca să ducă apă pe la case în decurs de șase săptămâni pentru sufletul celui mort.

Această ducere sau cărare de apă se numește cu un termen tehnic popular *slobozirea apei* sau *a apelor*.

Fata care a luat asupra sa această sarcină are grijă ca fiecare găleată de apă să fie însemnată pe *răboj*¹ până împlinește numărul de 80, cât datoria îi impune, ca să ducă. Ea trebuie să care câte două găleți în fiecare zi, afară de sărbători, când nu poate duce, fiind zi de odihnă. Pentru acest motiv, dacă se întâmplă sărbători în timpul celor șase săptămâni, fata are în grijă ca să ducă apa, ce se cuvenea de dus în timpul sărbătorilor, în zilele imediat precedente acestora.

Când se împlinesc cele șase săptămâni și anume în ziua când se face a doua pomană după cel mort, mama, sora, vara sau o altă femeie a casei ia o azimă de pâine caldă, un cocoș negru sau o găină neagră, apoi cărbuni de foc într-un ciob în care pune și câteva boabe de tămâie, precum și o basma sau un testimel în care pune la un colț câțiva bani, iar la altul o lumânare de ceară și se duce la fântână.

Adeseori, în loc de basma sau testimel se ia pânză pentru o fustă sau rochie, după cum îi dă mâna.

Cea care a fost însărcinată cu ducerea apei se duce mai de nainte la fântână și umple jghiabul de apă sub motivul că, dacă cumva s-o mai fi uitat vreo găleată, să fie împlinită acum.

Femeia de casă, aprinzând o lumânare și tămâind apa din jgheab, cu apă, iar în partea opusă, adică în cealaltă parte a jghiabului stă cărătoarea și martora sa.

Femeia de casă, aprinzând o lumânare și tămâind apa din jgheab întreabă pe cărătoare :

- Ai adus 80 de găleți ?
- Da, am adus — răspunde aceasta.
- De unde știi eu că ai adus ?
- Iacă și răbojul arată 80 !

După aceasta începe a număra toate tăieturile de pe răboj.

Cealaltă ascultă, zicând : „așa este“, și apoi frângând răbojul și aruncându-l în apă, zice mai departe :

¹ În Bucovina se rostește cuvântul acesta *răbuș*.

— Ei bine, cine-ți mai este mărturie ?

— Iacă (cutare) răspunde cea întrebată, arătând pe fata sau femeia care știe că s-a adus toată apa.

De trei ori se face asemenea.

Când isprăvește cu mărturisirile, tămâie apa de trei ori și dă cărătoarei obiectele mai sus notate : pânea, cocoșul, testemul etc. și pleacă apoi acasă, unde începe să prepare celee de trebuință pentru pomană ¹.

În Prahova, după înmormântare se cumpără două doniți și de are mortul fată, dimineața duce câte două donițe de apă la vecini de pomană ; la două câte o doniță o varsă pe mormânt ; la patruzeci dă donițele de pomană ².

Femeile sau fetele din județul Olt și Muscel, care cară apă pe la case, în timp de 40 de zile și care însemnează la *răbuș* fiecare zi, cum s-a împlinit acest termen, lipesc de răbuș o lumânare de ceară galbenă, căreia îi dau apoi drumul pe o apă curgătoare.

În unele locuri, tot în Țara Românească se năimesc oameni străini, de cară apă de la izvor cu două cofe noi la o casă săracă în cursul celor 40 de zile, iar cofele se dau apoi de pomană. Aceasta se face pentru ca mortul să-și ude sufletul, când va trece prin vămi ³.

În unele părți din Transilvania, pentru ca mortul să nu pătimească de foame și sete pe cealaltă lume, este asemenea datină ca să se dea de pomană apă, care o cară câte o femeie în numele lui, de la vreo fântână la o casă, în timp de un an ⁴.

În Munții Apuseni ai Transilvaniei, după înmormântare, moștenitorii mortului *cară paus* în timp de șase săptămâni. În toată ziua adică duc apă într-o doniță sau ulcior pe care îl pun în drum pe unde nu e apă, ca să bea trecătorii ⁵.

Un bocet din comuna Pecinișca în Banat ne spune, între altele și acestea :

Soare, soare, mă rog ție
Mie să-mi stai mărturie.
C-am să-i slobod apele
Și să-i dau luminile,
Să-i plătesc și vămile !⁶

Din versurile acestea rezultă că în Banat e asemenea datină de a căra apă de pomană pentru sufletul celui repauzat. Ba nu numai atâta, ci cărătorul trebuie să aibă, ca și cel din Țara Românească pe cineva martor că a cărat sau mai bine zis, a *slobozit apă*.

Afară de zilele ce urmează nemijlocit după înmormântare, mai sunt în Banat încă și alte zile peste an, menite pentru slobozirea apei mortilor.

¹ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 327—328.

² „Revista pentru istorie, arheologie și filologie“, an. II, București, 1884, vol. III, p. 387.

³ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 51.

⁴ *Idem*, p. 50.

⁵ Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 178 ; — T.T. Burada, *op. cit.*, p. 50—51 : Pe la mai multe case care sunt la drum, am văzut în călătoria mea prin munți spre orașul Aburd agățate ulcioare noi pline cu apă și întrebând pe bătrâni pentru ce se face aceasta, mi s-a răspuns că pentru sufletul mortului.

⁶ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 150.

Aşa este *Joi Mare*, sau *Joi-Marele* în care zi se face „*vărsarea apei morţilor pe iarba verde*” şi *Rusitorii*, adică ziua a şasea după *Rusalii* sau *Dumineca Mare*, în care se face „*slobozirea râului (apei) morţilor*”¹.

Afară de aceasta mulţi inşi nu numai din ţările sus amintite, ci şi din celelalte ţări, lasă cu limbă de moarte ca după săvârşirea lor din viaţă să se facă punţi şi poduri, puţuri sau fântâni pe la drumuri, pentru ca, călătorii, trecând pe dânsele sau răcorindu-şi sufletul cu apă, să zică : „*să fie de sufletul celui ce le-a făcut*”².

¹ S. Manguca. *op. cit.*

² În Bucovina şi la T. T. Burada, *op. cit.*, p. 51.

Jelirea

Durata jelirii atârnă, de regulă, de la etatea și gradul de înnemurire cu cel repauzat.

Și-a trăit traiul
Și-a mâncat mălaiul ;

Și-a făcut traiul
Și-a mâncat mălaiul.

zice poporul, când vede că mor bătrânii.

Copiii sunt îngeri curați, fără păcate, prin urmare, nu trebuie omul să se întristeze așa de mult, nicicând mor bătrâni, a căror moarte câteodată e chiar dorită și așteptată, nicicând mor copiii, care încă n-au sădit simpatii în inima mulțimii ¹.

Ba, unii cred și zic că, dacă cineva plânge și jeloște prea mult pe copiii cei mici, aceea nu face nici un bine, din contră, le strică căci, din lacrămile vărsate fără seamă, se face în cealaltă lume un fel de lac sau baltă mare, în care micii repauzați trebuie să înoate până în grumaz și din cauza aceasta adeseori sunt expuși pericolului de a se îneca ².

Se schimbă însă cu totul cestiunea când se întâmplă să moară vreun om în floarea vieții saie, căci zice un proverb :

Moarte la tinerețe
Sărăcie la bătrânețe
Boală la călătorie
N-ar mai fi să fie !

Pe un astfel de om toată lumea îl plânge, toți îl jolesc.

Și dacă se întâmplă ca cel mort să fie sărac, oamenii sar, îi dau ajutor cu ce pot și-l îngroapă. Ar da chiar și bani, însă nimeni nu primește.

Femeia celui mort, dacă a fost însurat, mai lesne slujește toată viața ei, ca să facă cele de trebuință bărbatului său, decât să ia de la cineva ajutor în ceea ce privește cele de trebuință pentru sufletul repauzatului. Tot ce poate primi este ajutorul ce i l-ar face la trebuințele

¹ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 321.

² Credința aceasta se află nu numai la români și ci la rutenii din Bucovina.

sale proprii, arându-i câteva pogoane de grâu sau porumb sau măritându-i vreo fată, dacă repauzatul a avut fete ¹.

Ce se atinge de modul jelierii trebuie să însemnăm că el se cuprinde parte în port parte în abținerea de la toate plăcerile și petrecerile îmbinate cu joc.

Indată ce a murit cineva, femeile, atât cele culte cât și țărăncile, leapădă toate podoabele de pe dânsele precum : cercei, inele, mărgele, salbe și altele, iar fetele cele mari precum și copilele nu numai că leapădă podoabele sus amintite, ci totodată își despletesc părul și astfel cu părul despletit și lăsat pe spate încep a jeli mortul ².

Femeile măritate își despletesc părul numai când le mor bărbații, dar și atunci umblă îmbrobodite, nicidecum însă cu capul gol, ca fetele ³.

Bărbații, înțeleg numai pe țărani, începând de la cel mai mic băiat și până la cel mai bătrân și neputincios moșneag, leapădă cușmele sau pălăriile și umblă cu capul gol ⁴.

În unele sate din Bucovina, districtul Sucevei, precum bunăoară în Todirești, Soloneț, Bălăceana, Stulpicani și Fundul Moldovei, districtul Câmpulungului, părinții îndătimează a umbla după fiii și fiicele lor în timp de vară de la 2—3 săptămâni cu capul gol, iarna însă numai trei zile de la moarte și până după înmormântare ⁵.

În alte sate din Bucovina precum în Costâna și Stupca din districtul Sucevei, Crasna și Ropcea, din districtul Storojinețului, umblă părinții după fii și câte șase săptămâni cu capul gol ⁶.

În Boian precum și în alte sate din districtul Cernăuțului însă, dacă mortul a fost copil mic, părinții săi nu-l jelesc, ca în alte părți, ci numai frații și surorile care umblă numai o săptămână cu capul gol ⁷.

Bărbații din comunele ultime umblă în acest timp cu capul descoperit numai atunci când le-au murit soțiile sau vreunul dintre părinți ⁸.

În Bălăceana și Costâna precum și în alte sate, din districtul Sucevei, din contră, umblă bărbații după moartea femeilor vara, de regulă, 2—4 săptămâni, iar iarna cel mult o săptămână ⁹; cei din ținutul Câmpulungului și al Dornei însă șase săptămâni și numai iarna, când e tare frig poartă cușme ¹⁰.

În ținutul Sucevei și al Rădăuțului umblă fiii după părinți câte o lună sau șase săptămâni cu capul gol ¹¹. În ținutul Siretului, Câmpulungului și al Dornei însă mai ales fetele umblă, de regulă, șase săptămâni,

¹ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 322.

² Uzităt pretutindeni în Bucovina, com. de Ionică al lui Iordachi Isac, din Mahala; V. Turtureanu, preot din Boian și Vicovul-de-Sus; dict. de M. Ursaca, din Vatra Dornei. — Vezi și T.T. Burada, *op. cit.*, p. 8—9; — D.T. Bojincă, *op. cit.*, p. 216.

³ Dict. de S. Sa părintele G. Lateș și A. Pletosu din Rădășeni, în Moldova, com. de Const. Mercheș.

⁴ Cei culți au adoptat datina străină de a pune flori negru la cușme și pălării.

⁵ Com. de M. Jemna, Const. Mercheș, Nic. Cotlarciuc.

⁶ Com. de Drag. Bumbacu, Alec. Baciu, Ath. German și Em. de Cuparencu.

⁷ Com. de V. Turtureanu și Ionică al lui Iordachi Isac.

⁸ Com. de V. Turtureanu și G. Tomoiogă.

⁹ Com. de M. Jemna.

¹⁰ Dict. de M. Ursaca, Nic. Cotlarciuc și V. Burduhosu.

¹¹ Com. de J. Jemna și Iust. Cârdei.

adică până ce ies *slujbele*, care se încep, de obicei, îndată după înmormântare ¹.

Tot cam așa umblă și celelalte neamuri care nu sunt în prima linie înnemurite cu cel repauzat precum : verii, nepoții etc.

În unele locuri din Transilvania, bărbații umblă cu capul gol și până la un an, iar flăcăii își retează puțin și părul dinainte ².

În alte părți, tot din Transilvania, precum bunăoară în Orlat și în Munții Apuseni, îndată ce omul și-a dat sufletul, femeia mortului își schimbă cărpa de pe cap cu una neagră, fetele se despletesc, iar toată partea bărbătească umblă cu capul descoperit numai în timpul acela cât stă mortul neîngropat ³.

În Macedonia văduvele poartă toată viața lor negrele, iar dacă se mărită poartă o batistă neagră pe podoaba de nuntă ⁴.

În unele părți ale Banatului, muierile își iau în semn de *jelire* cărpe (mărâmi) negre pe cap, dinainte catrință neagră, iar dinapoi *opreg* negru. Fetele își leagă chica (cosița, pletele) la rădăcină, adică la ceafă cu o sârmă neagră apoi își despletesc părul și îl lasă pe spate. Bărbații din momentul repauzării umblă cu capul gol, jeluind pe cel repauzat timp de o săptămână, o lună, șase săptămâni, trei luni, șase luni, ba chiar și un an întreg, după cum le este dor și jale după cel repauzat. Tot așa jelesc și femeile, purtând cărpă, catrință și opregul negru, cu acea deosebire numai că bărbații, în dricul verii, când e căldura cea mare precum și în dricul iernii, când e gerul cel mare, se îmbrobodesc, adică se leagă cu cărpe pe la ca șă nu se vătame de elementele timpului și tocmai prin aceasta se cunosc că ei *condoresc* pe cineva ⁵.

Datina aceasta care mai nainte nu numai că era foarte răspândită în Banat, ci totodată și cu cea mai mare sfințenie păzită ⁶, a început de un timp încoace în multe părți a înceta, astfel că o seamă de bărbați, chiar și în timpul acela cât stă mortul în casă, umblă pe afară cu pălăria în cap, muierile însă îl jelesc câte 2, 4, 6 și 8 săptămâni, apoi îmbracă și ele haine roșii și numai în ținuturile muntoase se mai păstrează și păzește ca în vechime ⁷.

Datina de a purta haine negre în semn de *jelire* și cu deosebire învălitoare de cap, există și în Bucovina nu numai la clasele cele mai culte care se iau mai mult după moda străină, ci și printre țărânci. Ca dovadă despre aceasta ne poate servi pe lângă experiența de toate zilele, încă și

¹ Dict. de M. Ursaca, Elis, Agapi și V. Burduhosu.

² T.T. Burada, *op. cit.*, p. 50.

³ Com. de. Rom. Simu ; — vezi și Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 173.

⁴ Dim. Bolintineanu, *op. cit.*,

⁵ Com. de Ioan Popovici, învățător.

⁶ Arthur und Albert Schott, *Walachische Märchen*, Stuttgart und Tübingen, 1845, p. 303 : „Valachii jelesc ca și odinioară *romanii*, cu capul descoperit (gol) atâta numai că ei, ca să-și scutească în câțva capul îl acoperă cu un ștergar simplu. Timpul jelierii atârnă de gradul înnemuririi. Îmi aduc aminte de un moșneag bătrân, al cărui nume, dacă nu mă înșel era Avram Babeș pe care năvălind nu l-am văzut cu o pălărie. Îi murise feciorul înainte de vreo 20 de ani și din cauza aceasta a juruit că toată viața lui va jeli și-și va ținea juruința“.

⁷ Com. de I. Popovici, învățător.

o doină din Căndreni, intitulată „*Drăguța ostașului*“, din care reproducem următoarele versuri :

De-ar da Domnul sfânt să fie
Câți s-au dus iară să vie !
Câți s-au dus toți au venit
Al meu pui doar a murit ?
De-aș ști bine c-a murit
Pune-aș portul la cernit
*Și fața la veștejit*¹.

Răzeșii din districtul Storojinețului umblă, în zile de sărbătoare îmbrăcați în haine negre, iar feciorii de țărani poartă numai câte o basma neagră, legată la gât².

În alte sate din Bucovina, precum Mănăstioara, cine are poartă suman negru, cine n-are, nu³.

În Moldova țărani nu îmbracă haine cernite, adică negre, ci semnele din afară ale jelierii sunt numai umblarea cu capul gol pentru bărbați cincizeci sau patruzeci, sau numai cele trei zile cât stă mortul nefngropat ; iar femeile și fetele, afară de despletirea părului, ce o păstrează trei zile, până la patruzeci, mai aruncă de pe dânsele, ca și cele din Bucovina și Transilvania, orice găteală precum : cercei, inel și altele pe care nu le pun vreme de un an încheiat⁴.

În genere luat, jelirea cea mai scurtă și mai ușoară a neamurilor după cel repauzat durează, de regulă, șase săptămâni, adică până ce se așează sufletul la locul de odihnă, cea mai grea însă până la un an⁵. Unii mai simțitori și cu mai mare durere de inimă jelesc chiar până și la șapte ani⁶.

Jelirea văduvelor după bărbații lor durează în cele mai multe părți locuite de români totdeauna mai lung decât a bărbaților după femei, și anume cel puțin un an și dacă în răstimpul acesta li se întâmplă vreo parte bună, cele mai multe dintre dânsele nu se mărită, până ce nu li s-a împlinit jelirea.

Partea cea mai mare a bărbaților însă sub pretext că nu sunt în stare de a purta gospodăria și a îngriji de copii, se însoară cu mult mai degrabă și anume la șase luni, ba uneori chiar și după trei luni.

În districtul Bacăului din România, adeseori, atât văduvoii cât și văducele se căsătoresc îndată ce au trecut cinci, până la șase luni⁷.

¹ S.Fl. Marian, *Poesii populare, t. II, Doine și hore*, Cernăuți, 1875, p. 50.

² Com. de Em. de Ciuparencu, stud. gimn.

³ Dict. de Elis. Agapi.

⁴ A. Lambrion, *op. cit.*, p. 153, — T.T. Burada, *op. cit.*, p. 8—9 și 50. — Dict de A. Pletosu și M. Nistor.

⁵ Com. de V. Turtureanu, G. Velehorschî, I. Georgescu și Rom. Simu.

⁶ Com. de V. Turtureanu.

⁷ „Volumna lui Traian“, an. IX, p. 576 : „În timpul de față nu se prea celebrează mult timp de doliu în onoarea celui mort, ci; sub cuvânt că nu poate trăi așa, că are familie grea și altele, nu trece 5 sau 6 luni și se căsătorește repede, sau bărbat sau femeie ; s-a observat că bărbații sunt mai grabnici a se însura; îndată ce i-a murit femeia, decât femeia care tot asteaptă cel puțin un an.“

Și mai jos : „Atât bărbatul cât și femeia nu se căsătoresc, până după șase luni de jelanie“.

Femeile care se mărită în timpul jelierii, spun românii din Bucovina, că nu și-au iubit bărbații de mai nainte ¹, cei din Moldova însă cred că astfel de femei, după moarte, se duc unde nu e bine, adică în iad ².

Iar în *Legiuirea lui Caragea* din 1818 citim că „de se va mărita femeia în anul jalei, să piardă darul dinaintea nunții” ³.

Unele femei însă și cu deosebire preteșele văduve, din cele mai multe părți ale Moldovei, nu se mai mărită defel, de a doua oară. Dacă ar putea suferi să ardă toate hainele de pe dânsule, fără ca să se stingă para focului de pe ele, adică fără ca să se frigă, atunci spune poporul că s-ar putea și ele mărita ⁴.

Precum în timpul de față așa și în vechime, jelirea nu era la toți românii totuna. Iată ce ne spune în privința aceasta principele Dimitrie Cantemir :

„*Doliul* nu este la toți tot una. Când moare un țăran, fiii lui trebuie să umble șase luni cu capul descoperit, măcar de ar fi în mijlocul iernii și trebuie să-și lase a le crește părul și barba, încât de ar trebui să facă călătorie oricât de lungă nu le este permis să-și pună pe cap nimic. Tot așa urmau mai demult și nobiliorii, în patruzeci de zile ; dar acum s-au lăsat de această superstiție și poartă numai vestminte de doliu și-și lasă părul în jos. Când moare fratele vreunei fete de țăran ea taie ceva din părul său și pune la crucea de la capul mormântului, păzind un an întreg, ca să nu cadă sau să-l ia cineva ; în caz când s-ar întâmpla una ca aceasta ea pune din nou altă legătură de păr” ⁵.

În decursul timpului, cât durează jelirea, atât femeile cât și fetele și feciorii nu joacă, nici nu se desfătează, căci, dacă ar juca s-ar socoti ca și cum ar sălta pe mormântul repauzatului lor tată, mamă, bărbat, frate sau soră ⁶, iar după moarte li s-ar pune o piatră grea pe piept pe care ar juca dracii în ziua aceea în care au jucat și ei înșiși ⁷.

Fetele și feciorii, după moartea părinților, nu joacă un an întreg, iar după a fraților și cu deosebire a celor mai mici, în cele mai multe părți numai șase săptămâni ⁸.

Ba, fetelor și feciorilor nu le este permis a purta în timpul jelierii nici măcar flori la ureche și în pălării sau cușme, iar dacă le-au murit amândoi părinții, leapadă până chiar și păunii, unde este datină de a se purta păunii în pălărie ⁹.

¹ Auzit de la mai mulți inși.

² Dict. de A. Pletosu.

³ Pag. 66 apud, B.P. Hasdeu, *Dicționarul limbii române*, t. II, p. 1127.

⁴ Dict. de Sf. Sa părintele G. Lateș și A. Pletosu.

⁵ D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 149.

⁶ În Bucovina și Moldova ; vezi și T.T. Burada, *op. cit.*, p. 49 ; — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 153. — Com. de Al. Baci : „În Stupca precum și în alte sate din districtul Sucevei, tinerilor le este în timpul jelierii oprit a juca, căci dacă se bagă în joc în acest timp oamenii zic că le pare bine că au murit părinții”.

⁷ Com. de At. German din Crasna.

⁸ Com. de V. Turtureanu, V. Buruhosu, Drag. Bumbac și Em. de Cuparencu ; „În Ropcea, fiii după moartea părinților n-au voie să joace, nici să meargă pe la petreceri un an întreg”.

⁹ În ținutul Storiijinețului și al Câmpulungului, com. de V. Burduhosu.

Ca dovadă despre aceasta ne poate servi pe lângă experiența de toate zilele, încă și următoarea poezie populară din Voila, un sat frumos, din jos de Făgăraș, lângă Olt, în Transilvania :

De când te-ai dus băiețele
N-am mai pus la gât mărgele
Nici la degete inele
Nici la urechi floricele.
De când s-a dus bădița,
Mi-i purtie ulița.
De când s-a dus dumnealui
N-am dat gură nimănu.
M-am dat pradă dorului¹.

În Banat unele femei nu-și spală fața și nici măcar își schimbă vestimintele de pe ele în cursul anului de jelire, iar fetele umblă neconținut cu părul despletit².

Femeile, respectiv văduvele, care și-au luat îndrăzneala de a călca această datină străbună și de a se arăta că nu le prea pare rău după bărbații lor, nu scapă de împunsăturile cam în șagă, cam într-adins ale feciorilor care nu întârzie de a le spune uneori chiar nemijlocit după înmormântare următoarele cuvinte :

Sărmănelul bărbătel !
Bun a fost cât a trăit
Rău îmi pare c-a murit ;
Și la marginea pământului
N-oi mai găsi de potrivă lui ;
Of ! of ! mi-a rămas casa pustie,
Să trăiesc în văduvie...

După vreo două luni :

Of ! sărac bărbatul prost,
Bun odor la cas-a fost....
Cât trăia
Cât se-nvârtea.
Toți venia
La casa mea.
Da de când el a murit
Casa mi s-a pustii,
Toți s-au dus, m-au părăsit !

Când își află vreun amant :

Dumnezeu să-l ierte,
Cu fasole fierte.
Cu bob înflorit,
Bine-a făcut c-a pierit.

¹ „Gutinel“, an. I., Baia Mare, 1889, nr. 31 : „Nu umblă la nici o petrecere prin 6 săptămâni, respectiv un an“.

² T.T. Burada, *op. cit.*, p. 49.

Că nu era măcar bun,
De-o ciubeică de tutun¹.

Când joacă înainte de ce li s-a împlinit anul de jelire :

Ici-i tină, ici-i glod
Ici mi-i bărbatul meu mort.
Nu ştiu stare-oi să-l dezgrop
Sau m-oi duce la uncrop² !

Sau astfel :

Ici e țărână, ici glod
Ici e bărbăţelul mort.
Îci e tocmai unde joc,
Dragostea mea cea cu foc.
Ici doarme cu mâni la piept
Şi-o să joc să mi-l deşept ;
Dar decât l-oi deştepta
Oi juca şi mi-oi cânta :
— Dormi, dormi bărbăţelul meu,
Ierte-mi-te Dumnezeu.
Dormi, dormire-ai somnul lung,
Că, câte-am tras îmi ajung !"³

Sau, în fine, așa :

Aici tină, aici glod
Aici bărbăţelul mort.
 Şi-oi să joc,
 Să mi-l dezgrop.
Dar decât l-oi dezgropa,
Mai bine-oi bea şi-oi mânca.
Şi-oi să-i vând şi pălăria,
Să-i citească liturghia.
Şi-oi să-i vând şi ghetetele,
Să-l jelească fetele⁴.

Poporul cunoaşte foarte bine dacă o văduvă se mărită de nevoia ce o are pentru ocrotirea gospodăriei sale sau din caracterul ei cel rău. Deci, în Bucovina, când se mărită după împlinirea anului de jelire, nimeni nu-i ia anume de rău.

În România însă şi anume în districtul Bacăului, când o văduvă se mărită la un an după ce i-a repauzat soţul, atunci nu e bine privită de popor ; iar după doi ani nu-i mai zice nime nimic⁵.

¹ N.A. Bogdan, *Literatura populară, culegeri din susul Moldovei*, în „Gazeta săteanului“, an. V. Râmnicul Sărat, 1888 nr. 10, p. 157.

² A. Lambrior, *op. cit.*, p. 153.

³ Anton Pann, *O șezătoare la țară sau povestea lui Moș Albu*, București, 1852 Partea a II-a, p. 57.

⁴ *Doine, strigături și chiuituri culese de mai mulți zeloși*, Brașov, 1891, p. 158

⁵ „Columna lui Traian“, an. IX, p. 423.

În caz când se mărită o văduvă sau o fată mare, căreia i s-a nimerit o parte bună și nu-i dă mâna să o lase, atunci se face, de regulă, *nuntă tăcută*, adică fără muzică.

În România, soțul unui mort nu se piaptănă o săptămână de la moartea lui, fiind rău de moarte pentru acel soț rămas ¹.

În Transilvania, nu numai soțul celui repauzat, ci până și femeile cele cu totul străine, când e un mort în sat, nu se spală pe cap până nu-l îngroapă. Altcum, are să se aprindă satul ².

În România, la casa unde a murit cineva, nu se spală rufele (albiturile) și nu se spoiește o săptămână, fiind rău de moarte pentru membrii rămași în acea casă ³.

În Bucovina, tot în răstimpul de cum a închis cineva ochii și până după înmormântare, se obișnuiește de a nu se da gunoiul din casă afară, și de a nu se mai lua nici un lucru din casă ⁴.

După împlinirea timpului de jelire, văduvele se pot mărita, fără ca cineva să le ia anume de rău ; iar fetele tot atunci ies la joc și intrarea se face în cele mai multe părți astfel : fata purtată de mână de către un fecior așterne o năframă la pământ pe care o calcă cu picioarele înainte de a juca și apoi se prinde în joc ⁵.

În Todirești și Soloneț precum și în alte sate din districtul Sucevei, fetele care intră întâia oară după jelire în joc dau scripcarului vreo câțiva cruceri, pe când de altă dată nu plătește nimărui nemică ⁶.

Datina jelirii prin lepădarea giuvaierelor, prin reținerea de la toate petrecerile împreunate cu joc, prin purtarea de vestminte negre și mai ales prin umblarea cu capul gol și cu părul despletit, deși o întâlnim și la alte națiuni străine precum bunăoara la rutenii din Bucovina, e mai mult decât probabil că românii au moștenit-o, de-a dreptul de la străbunii lor, de la vechii romani.

Femeile romane, cum murea cineva, îndătinau, ca și românele noastre de astăzi, a lepăda toate giuvaierele de pe dânsule și a nu le mai lua până ce nu trecea timpul jelirii, Titus Lăviu ne spune în privința aceasta următoarele : „În timpul jelirii femeile își lepădau purpura și aurul“ ⁷.

Fecioarele romane, care erau neamuri mai de aproape ale mortului, îmbrăcau vestminte negre, își despleteau părul și astfel apoi, cu capul descoperit și cu părul lăsat pe spate, petreceau pe cel mort la mormânt.

Tot așa făceau și amicii și cunoscuții mai de aproape ai mortului. Aceștia asemenea îl petreceau în vestminte de jale, adică în vestminte negre și cu capul gol.

¹ Ioneanu, *op. cit.*, p. 42—43.

² *Călimdarul poporului român pe anul 1889*, Sibiu, p. 71.

³ Ioneanu, *op. cit.*, p. 43.

⁴ Com. de M. Jemna.

⁵ A. Lambrior, *op. cit.*, p. 153 ; — T.T. Burada, *op. cit.*, p. 49 ; — D.T. Băjincă, *op. cit.*, p. 216 : „Când intră fecioarele după trecutul an mai întâi în joc, aștern o năframă la pământ pe care calcă, când dusă de mână de către unu sau unii feciori se prinde în joc“.

⁶ Com. de I. Avram, jun.

⁷ XXXIV. 7 Quidaliud in luctu quam purpuram atque aurum deponunt.

Varo zice în privința aceasta : „Copilele, care erau neamuri de aproape ale mortului, erau cernite, iar cele mai de aproape erau într-un vestmânt negru și cu părul despletit urmau după mort“¹.

Iar Ovidiu, în epistola către Ariadne, zice : „Privește părul despletit, după datina unui ce jalește și tunica plină de lacrimi ca' de ploaie“².

Jelirea dura, ca și la cei mai mulți români din ziua de astăzi, un an întreg și se numea *annus luctus*. El se ținea regulat, la dincontră, dacă, de ex., văduva se mărita mai nainte de a trece acest an, — o pedepsea legea, prin pierderea unor drepturi de moștenire, ia în timpurile cele mai vechi, sub republica romană, era declarată de infamă fără omenie, fără onoare³.

¹ Varo la Non XVI, 14 : Propinquae adolescentulae etiam athracinis, proximo amiculo nigello, capillo demisso, sequerentur lectum.

² Aspice demissos lungentis more capillos et tunicas lacrimis, sicut ab imbre graves.

³ M. Besanu, *op. cit.*, nr. 58.

Dezgroparea

La trei ani de la moartea unui copil, la cinci de la moartea unui june, și la șapte de la moartea unui om bătrân, era în vechime pretutindeni datină la români ca fiecare mort să se dezgroape și să se prohodească ca și întâia oară când a fost înmormântat.

Datina aceasta în timpul de față există numai în unele comune din Moldova și Țara Românească și se face în următorul chip:

În sâmbăta de pe urmă a anului al treilea, al cincilea sau al șaptelea după înmormântare, neamurile cele mai de aproape ale repauzatului pun pe ciocli ca să dezgroape mortul și să-i scoată toate oasele afară.

După ce l-au dezgropat cioclii, neamurile care se află de față, iau oasele, le pun într-o covată și bocind, le spală mai întâi cu apă curată până ce se fac albe, apoi cu 2—3 oca de vin și pe urmă după ce le-au spălat acuma deajuns, le pun într-un coștei de pânză și anume: ciolanele, gleznela și fluierul picioarelor în fund, spetele, coastele, spinarea, andrelele, umerii, brațele precum și celelalte ciolane din care e compus corpul, la mijloc, iară titva sau scăfârliia deasupra.

După ce le-au așezat cu cea mai mare grijă în chipul arătat, cosând coșteii la gură, ca nu cumva să se piardă vreun ciolănel, îl duc la biserică și-l pun în despărțitura femeilor sub icoana Maicii Domnului, unde stă până a doua zi, adică până duminică după liturghie.

Preotul care e de mai nainte înștiințat că cutare și cutare are să se dezgroape, pomenește pe cel mort atât la proscodie cât și-n decursul liturghiei.

După liturghie, iau neamurile coșteii cu oasele din despărțitura femeiască și-l duc în cea bărbătească, unde are să se facă prohodul.

Înainte de începerea prohodului însă neamurile mortului dau dascălului două testimele sau tulpane și două lumini, dintre care un testimel și o lumină pentru dânsul, iar celelalte să le ducă în altar să le dea preotului.

Preotul, primind cele date, iese cu lumina aprinsă din altar în despărțitura bărbătească și începe apoi prohodul prin care îl face ca și la oricare om de curând repauzat.

Uneori și anume la cei mai avuți se face chiar și cu sobor.

După ce s-a citit întreg prohodul, scot coșteii cu rămășițele mortului afară din biserică și le duc la ținterim cu procesia, ca și când ar duce un om de curând repauzat, împărțind ducătorilor procesiei și a coșteii testimele, năfrâmi sau prosoape.

Ajunși la ținterim, pun oasele îndărăpt în groapă de unde au fost scoase și dau cioclilor care le astupă câte o găină peste groapă, de suflatul mortului dezgropat. Mai pe scurt, observă mai tot aceleași datine și

credințe care s-au observat întâia oară când a fost înmormântat, făcând după înmormântare chiar și praznic sau comândare și rădicând pomul.

Ba unii poartă și slujbele din nou și anume în decursul postului mare.

În comuna Zănoaga din Țara Românească e datină ca oasele să se strângă într-un vas sau o *pometă* de pânză și astfel, după ce preotul le udă cu vin, recitând psalmul „*Milviește-mă Dumnezeule*“ cuvintele „*Stropi-mă-vei cu isop și mă vei curăți*“ le așează la loc curat sau într-un alt coșciug dacă se întâmplă ca în acest timp să-i moară vreo rudă ¹.

Dacă mortul nu e putred de tot, atunci nu-l scot defel, afară din groapă, ci-l lasă înăuntru, aștern deasupra lui cât e sicriul de lung o pânză, pun în fiecare margine a gropii câte o lumină de ceară galbenă, aprinsă și astfel îl prohodește preotul, după ce a ieșit de la biserică.

În cazul acesta neamurile mortului chiamă, de regulă, mai mulți preoți ca să prohodească și să-i citească *rugăciunile dezlegării*, crezându-se în genere că trebuie să fie de cineva blestemat și afurisit și din cauza aceasta n-a putrezit ².

În alte părți, tot din Moldova și Țara Românească, dacă mortul se găsește neputrezit, crezându-se că e jurat, adică afurisit, se reazimă de zidul bisericii și arhierul sau preotul îi citește rugăciunile dezlegării pentru cei afurisiți și apoi se înmormântează ³.

Românii din Macedonia cred că numai un om care a fost călcător de jurământ nu putrezește. Deci, aflându-se un mort neputred, vin preoții de-i citesc și-l dezleagă ca și în România ⁴.

În cazul din urmă neamurile mortului sunt totdeauna cu mult mai triste și deprimare și varsă cu mult mai multe lacrimi, decât atunci când îi află numai oasele deșirate și goale.

Spun mai departe bătrânii că în vechime, aflându-se un mort neputred nu se dezgroapă numai o singură dată ca-n timpul de față, ci de mai multe ori, în mai multe rânduri, și totdeauna de câte ori se dezgroapă i se citeau rugăciunile de dezlegare și i se făcea praznic ⁵.

Cum că datina dezgropării a trebuit să fie mai demult foarte răspândită și cu deosebire în Moldova se poate cunoaște și dintr-o doină, din comuna Bădeni, județul Iași, din care reproducem următoarele versuri :

Și-oi să las cu giurământ,
Ca să-mi faci sicriu de plumb,
Să mă-ngropi tu mai adânc
Și să mă scoți la cinci ani
Să-mi fac gustu cu dușmani ⁶.

Când se-ntâmplă de moare vreunul din neamul cel mai de aproape al mortului, atunci nu se mai așteaptă ca să treacă timpul hotărât pentru dezgropare, ci-n multe comune, atât din Moldova cât și din Țara Românească, este datină ca mortul ce a murit mai pe urmă să se dezgroape la șase săptămâni și dacă-l găsec cu fața în jos, se zice că e stri-

¹ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 329.

² Dict. de Sf. Sa părintele G. Lateș, preot și inv., în Rădășeni ; Măriuca Nistor, româncă din Mălini. — *Vezi și* T.T. Burada, *op. cit.*, p. 52.

³ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 52—53 ; — Ioneanu, *op. cit.*, p. 45 : „Când se dezgroapă un mort și se găsește neputrezit se crede că-i jurat. În cazul acesta se reazimă de zidul unei biserici, apoi îi citește preotul rugăciunea de deslegare a jurămintelor ce pot fi asupra lui“.

⁴ D. Bolintineanu, *op. cit.*, p. 91—92.

⁵ Dict. de Măriuca Nistor din Mălini.

⁶ M. Canianu, *Poezii populare. Doine*, Iași, 1888, p. 132.

goi și îndată i se bate un par de lemn de tisă prin inimă sau i se scoate inima și cu ea se ung toți membrii familiei pentru că, prin aceasta, se crede că-i păzește ca să nu moară îndată și neamurile rămase în viață ¹.

În județul Mehedinți, în timpurile vechi, după ce se dezgropa strigoiul, se ducea la munte și se arunca sau se îngropa acolo ².

În comuna Tătărei, județul Olt, precum și în comuna Zănoaga din Țara Românească se mai crede încă că mortul e strigoi, dacă s-a născut cu *perdea* sau cămașă pe cap, de aceea când moare, înainte de a fi îngropat trupul lui se leagă cu rug și-i pune puțin mei în sicriu, în gură și în nas ³ sau i se înfige în buric o undrea și o lasă acolo ca să-i piară puterea și să nu mai poată face rău ⁴.

În timpul mai din urmă însă datina de mai sus a început a se rări și a se întrebuița alta și anume : în loc de a i se înfige o undrea în buric, să înfige un fus în mormântul repauzatului ⁵.

Credința în *strigoi*, numiți în unele părți ale Transilvaniei *șiscoi* este foarte răspândită nu numai la românii din România liberă, ci și la cei din Bucovina, Transilvania, Banat și Ungaria.

„Aflându-mă în Transilvania, în comuna Zărnești — scrie T.T. Burada — mai multe femei din Poiana Mărului un sat aproape de acea comună, crezând că ploaia care ținea neîncetat de vreă câteva zile, provenea din cauza morții unei fete îngropate de curând și presupusă de *strigoaică*, merșeră la mormânt și dezgropară cadavrul și-l străpunseră cu furci de fier în inimă, în ochi și în piept și apoi întorcând-o în sicriu cu fața în jos au îngropat-o iarăși“ ⁶.

În alte părți din Transilvania precum bunăoară în comuna Secădate și Săcel, morții, despre care se crede că sunt *strigoi* ori *pricolici* și care se cunosc mai cu seamă pe aceea că, după cum spun unii au coadă, se îngroapă cu fața în jos sau li se bagă în gură *ustunoi* (usturoi, aiu) și pietre sau li se împlântă în inimă o țeapă sau li se taie capul și așa se pun apoi în sicriu și se îngroapă ca să nu se poată scula din mormânt și să sugă sângele sau să mănânce inima celor vii, căci pretutindeni se crede că strigoii ies noaptea din morminte, cu deosebire în seara spre Sf. Gheorghe, Înălțarea Domnului și Sf. Andrei, când au cea mai mare putere ; și atunci nu numai că iau laptele de la vacile mulgătoare și le sug sângele, nu numai că fac oamenilor o mulțime de neplăceri, neajunsuri și daune, de cum inoptează și până cântă cocoșii, ci totodată mănâncă, rând pe rând, câte un membru din familia lor sau le mănâncă numai inima și le sug sângele din care cauză trebuie numaidecât să moară ⁷.

¹ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 53 ; — Ioneanu, *op. cit.*, p. 41 : „Dacă la șase săptămâni de la moartea cuiva moare și o altă persoană din familia aceluia dintâi mort, atunci acesta se dezgropă și dacă îl găsește cu fața în jos se crede că este *strigoi* și îndată i se bate un par în inimă pe care o și ia și cu ea se ung toți membrii familiei, păzindu-se prin aceasta de a muri vreunul“.

² T.T. Burada, *op. cit.*, p. 53.

³ Idem ; — D. Stănescu, *op. cit.*, p. 325 : „Alții (strigoi) chiar se zămislESC astfel, născându-se cu o cămașă de peliță foarte subțire ca semn al calității de strigoi“.

⁴ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 325.

⁵ Idem.

⁶ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 54.

⁷ Com. de I. Georgescu, Rom. Simon, stud. gimn. din Năsăud : „Despre strigoi și *pricolici* se crede că umbra lor iese din mormânt (adică ca fantome) și umblă pe câmp și prin sat, iar după ce cântă cocoșul de miezul nopții le piere puterea și iar se bagă în mormânt“.

În Bucovina morții despre care se crede că sunt *strigoii* se pun în sicriu cu fața în jos. Iară după câteva săptămâni se dezgroapă și de-l află numai în câțva mișcat în sicriu, îi bat un cui de lemn drept în inimă, pi-ronindu-l astfel de fundul sicriului, ca să nu se mai poată scula. Iar a-cesta se face numai atunci, când presupusul strigoii supără prea tare pe cei rămași în viață, arătându-li-se în vis, sau dacă li se pare lor a-l vedea noaptea cercetând locurile pe unde a trăit.

În timpul mai nou însă atât credința în strigoii cât și datina de a-i dezgropa și străpunge în inimă a început a dispărea din Bucovina și mai ales de când mai mulți inși fură foarte aspru pedepsiți de către autori-tățile civile pentru credința lor cea deșartă și pentru datina lor cea ree de a-i dezgropa și a-i diforma în chipul cum s-a arătat ¹.

În Banat, nu numai pe aceia despre care se crede că sunt strigoii, ci chiar și pe vrăjitoare precum și pe toate acele femei despre care se presupune că au relații cu spiritele cele necurate, le culcă cu fața în jos și așa le îngroapă, crezând că apoi nu ies noaptea din mormânt și nu umblă în orele secrete, ca să facă oamenilor rău ².

Atât în privința corpului omenesc pentru care până la al șaptelea an, când i se face dezgroparea și dezlegarea de blestemele oaselor, ro-mânul aprinde candela sau diferite lumini și arde miresme sfințite pe mormântul său, iar de la al șaptelea an, începând înainte, dispăre oare-cum amintirea urmașilor săi, mai ales dacă în aceeași groapă nu mai vir-alți odihnitori noi ³.

D. Stănescu, *op. cit.*, p. 325 : „Idea că unii morți se fac *strigoii* e foarte răs-pândită. Ei, după cum crede poporul, ies noaptea din mormânt cu coșciugul în cap și mânăncă rând pe rând câte un membru din familia sa“. — Nic. Densușianu : *Scru-tări mitologice la români*, în „Familia“, an. IV, Budapesta, 1868, nr. 38, p. 449—450.

¹ Com. de Av. Macovei, preot și alți români.

² Vezi „Familia“, an. VII, Budapesta, 1871, p. 63.

³ V.A. Urechia, *Miron Costin. Opere complete*, t. II, București, 1888, p. 588 : „De la introducerea creștinismului în Dacia mormintele nu au mai fost locuri de odihnă etern neturburate, cum erau mormintele romane vechi. Creștinismul a fost și este fără să-și dea seama de ce face un agent distrugător al mormintelor. În ade-văr, ritualul creștinesc a redus cultul mormântului la *șapte ani*. Până în al șaptelea an românul creștin aprinde candela, făclia la sărbători mari și arde miresme sfin-țite pe mormintele alor săi. La al șaptelea an se face *dezgroparea* și sfințirea ori dez-legarea de blesteme a oaselor. Acest act creștinesc dă din nenorocire, ocazia de despoierea mormântului de cele mai prețioase resturi istorice : bănuțul de la toiag inelul care uneori este însuși sigiliul mortului, fără a mai aminti și de fragmentele din haine cu care a fost îngropat vreun personaj ilustru. După dezgroparea de șapte ani, mortul dispăre oarecum din amintirea urmașilor lui, mai ales dacă în aceeași groapă nu mai vine noi odihnitori.

Această împrejurare ne explică puținul număr de morminte care au străbă-tut până la noi din secolii anteorii ; aproape numai acele morminte mai există, care au fost așezate în interiorul bisericilor, adică cele ctitorești. Afară din biserică, mor-mintele dispărură, însemnate fiind mai adesea cu câte o cruce de lemn și uneori din cauza strămtorii cimitirului, gropile se goliră de oase ca să facă loc la noi odihnitori. Numai legea modernă a cimitirelor așezate afară din orașe a asigurat repaos etern mormântului, pentru cei care pot să-și plătească posesiunea neturbu-rată a doi coți de pământ !

Și cu toate aceste scăderi în cultul mormântului provenite din ritualul mor-ților la creștini sau din organizațiunea socială, venerarea mormintelor este semn de vitalitate națională. A-și aminti de cei care au fost de cei care au lucrat în vreo direcțiune pentru țară, este o probă a acelei vitalități. Omul leagă totdeauna firește prezentul de trecut. Cine nu face așa, nu poate să-și dea seama de viitor“.

Sufletul

De la începutul studiului de față și până aici ne-am ocupat, am putea zice, mai numai cu corpul, cu datinele și credințele privitoare la aceasta, precum și cu cele ce-i sunt omului de neapărată trebuință pentru mântuirea și odihna sufletului său după moarte, pe când despre *suflet* am amintit numai ici coala câte ceva.

Acum însă, după ce am spus tot ce am avut de spus în privința corpului precum și în privința eliberării sufletului de la munca cea eternă, a sosit rândul, ca să vorbim mai cu de-amăruntul și despre *suflet*. Să vedem ce face aceasta, după ce se despărțește de corp ? când, cum și pe unde umblă el până ce ajunge la locul de odihnă sau de muncă care-i este rânduit de Dumnezeu amăsurat faptelor sale din lumea aceasta.

Vom începe deci mai întâi cu credințele și datinele românilor din Bucovina și anume a celor din districtul Sucevei.

Românii din orașul Suceava cred și spun că sufletul, după ce a ieșit din om, șade într-un ungher al casei și acolo așteaptă până ce scoate mortul afară, apoi iese și el cu acesta din casă și, după ce-l petrece la mormânt și vede cum îl pun în groapă, se înalță la cer.

Românii din Mihoveni și Buninți cred că, după ce s-a despărțit sufletul de corp, se arată la trei zile, când se pune un ștergar la fereastră și un pieptene pe pragul ușii ; pe ștergar să se odihnească, iar cu pieptenele să se pieptene. După aceea se mai arată la șase zile apoi la șase luni și pe urmă la un an.

Cei din Stroiiești spun că tot timpul cât stă corpul încă neașezat în mormânt, sufletul șade dinapoia casei și așteaptă până ce ies cu mortul din casă. Cum ies însă cu mortul din casă, Dumnezeu îl cheamă la praznic și așa se duce sufletul odată cu corpul ¹.

Cei din Todirești și Soloneț spun că sufletul, cât stă corpul omului neîngropat, atâta stă și el pe lângă corp și pe lângă casă. După ce se îngroapă corpul, se depărtează și el de dânsul și trecând pe la *vămi* se duce sau în *iad* sau în *rai*, după cum i-au fost și faptele : rele sau bune. La șase săptămâni vine acasă și dacă-i dau neamurile sale de astă dată ceva de pomană se duce foarte bucuros, iar dacă nu-i dau nimic, merge foarte supărat ².

Românii din Bălăceana cred că, după ce a ieșit sufletul din corp, mai rămâne pe pământ până ce se îngroapă mortul, stând la capul aceluia și jelind împreună cu cei de casă, iar a treia zi după ce s-a înmor-

¹ Com. de Anton Petriceanu, stud. gimn.

² Com. de I. Avram, stud. gimn.

mântat acuma mortul și i s-a făcut praznic, părăsește casa, unde a viețuit și se duce în cer ¹.

Cei din Stupca zice că sufletul nemijlocit, după ce se desparte de corp, viind îngerul de la botez și luându-l cu sine, merge și petrece în cer până ce sosește timpul, ca să i se înmormânteze corpul. Când se înmormântează corpul, atunci se scoboară și el din cer și-l petrece până la mormânt, apoi merge și petrece iarăși în cer. A treia zi, după ce s-a înmormântat corpul, se scoboară din nou din cer și cercetează casa, unde a locuit, cât timp a viețuit pe pământ. În această zi deci îndăținează stupcanii de a pune o tavă cu făină în locul acela unde a murit omul, crezând că viind sufletul, trece peste tavaua cea cu făină și trecând el pe acolo i se cunosc urmele și cunoscându-i-se urmele e un semn că-i trebuie ceva. Atunci neamurile îi dau orice de pomană și-l jelesc ².

Românii din satul Siret spun că, dacă pe locul, unde a murit un copil, se cerne făină în seara cea dintâi, după ce s-a înmormântat și se pune acolo un pahar cu apă curată și pe pahar toiagul ca să ardă, atunci nu numai că vine copilul peste noapte și bea apă, ci a doua zi dimineată se cunosc chiar și urmele sale pe unde a umblat.

Mulți inși pretind că făcând aceasta au văzut o mulțime de urmușoare ca de copil împrejurul paharului.

În Mânăstioara sau Sf. Onofrei comună în apropierea orașului Siret, când moare cineva se pune la capul lui o ulciță cu apă, o năframă și o lumină. Sufletul șade pe năframă lângă mort până ce se duce mortul la mormânt. Apoi pleacă și el pe calea sa, adică merge sau în rai sau în iad, după cum și-a câștigat ³.

În Vicovul-de-Sus și în Bilca, sate în districtul Rădăuțului, când moare un om, îndată se pune o năframă, o ulciță sau o sticlă plină cu apă, cu un colac sau o bulcă pe dânsa și o lumină pe fereastă, crezându-se că acolo se așează și stă sufletul în decursul celor trei zile, cât stă și mortul în casă și șezând pe năframă și gustând din bulcă și apa din ulciță. A treia zi însă se înalță la cer unde se întoarce iarăși la trei și la șase zile, apoi la șase săptămâni și la un an la acea casă, în care a trăit împreună cu corpul. După aceasta nu vine mai mult până într-al șaptelea an și anume în ziua în care a murit și dacă neamurile sale îi dau atunci ceva de pomană, el se bucură foarte tare și se întoarce cu pompă îndărăpt la cer și atunci se înstrăinează și nu mai vine mai mult ⁴.

Tot din Bilca este datina de a se pune, după înmormântare, în locul acela, unde a murit omul, o ulciță cu apă, o buclă și două lumini una : care trebuie să fie făcută din toiag, iar alta nouă. Aceste lumini ard în trei seri acolo, unde s-au pus. A treia zi, după ce a venit acum sufletul și a băut din apă, se dă ulcica de pomană unui om sărman cam de etatea aceea, de care a fost și mortul ⁵.

Românii din Crasna, districtul Storojinețului, îndăținează de a pune înainte de a ieși omului sufletul și anume când îi țin lumina, o strachină sau o oală cu apă proaspătă și curată lângă dânsul, crezând că tare-i arde

¹ Com. de M. Jemna, stud. gimn.

² Com. de Al. Baci, stud. gimn.

³ Com. de Elisaveta Agapi.

⁴ Com. de Iostin Cârdei.

⁵ Idem.

sufletul. După ce a murit cred că sufletul se duce drept la strachina cea cu apă, bea puțină apă de aceea, pe urmă se scaldă într-însa și astfel se răcorește. Strachina sau oala respectivă se dă de pomană celui ce a ținut lumina care, ducându-se cu dânsa în grădină, varsă apa în care s-a scaldat sufletul pe un pom, iar strachina o ia și o duce mai pe urmă acasă. Sufletul însă după ce a băut din apă și s-a scaldat se pune lângă corp și tot timpul cât stă acesta în casă stă și el lângă dânsul sau se pune și stă la cheutoarea casei.

Mai departe cred crăsnenii că nu e nicidecum bine a sta pe fereastra deschisă, deoarece, când mori, nu poate ieși sufletul din casă afară. Asemenea, când ia vreo oală de la foc nu e bine a-i lăsa locul desert pentru că, murind, nu poți închide gura ceea ce, după cum am văzut și mai sus, e semn rău.

În fine, cred și spun crăsnenii că sufletul până la șase săptămâni după scoaterea și înmormântarea corpului, vine neîntrerupt la casa unde a încetat din viață, mai ales însă noaptea *hojma* cearcă corpul și se frământă după dânsul, doară, doară îl poate afla. Ba el, nu numai până la șase săptămâni, ci și mai târziu încă cearcă corpul, dacă nu i se dă nimic de pomană.

Drept aceea, nici un crăsnean nu se încumetă a se culca și a dormi în decursul celor șase săptămâni pe locul acela, unde a murit și a stat mortul înainte de înmormântare.

De la șase săptămâni înainte însă, când sufletul vine pentru ultima oară, când se face o sfeștanie și pomenire, nu se mai teme nime a se culca și a dormi pe locul acela pentru că — spun ei — din ziua aceea începând sufletul nu vine mai mult, ca să-și cerce corpul ¹.

Românii de pește Prut și anume cei din Boian și Mahala, zic că atât sufletul cât și moartea stau trei zile pe lângă corpul omului și pe lângă casa în care a repauzat acesta. După trei zile însă, și anume, după înmormântare, sufletul se duce, dar nu pentru totdeauna, ci în decursul unui an se întoarce de mai multe ori și anume : odată la șase săptămâni, iar a doua oară la un an.

Când pocnește sau trăznește ceva în casă atunci e, după credința mânilor din Boian și Mahala, un semn că a venit sufletul, iar când visează pe mort că a venit acasă, atunci e un semn că cearcă ceva de pomană sau că și-a adus aminte de noi și a venit să vadă ce mai facem și cum trăim ².

Românii din Stulpicani, districtul Câmpulungului, cred și spun că sufletul, după ce s-a despărțit de corp, se învârtește trei zile prin casă. A treia zi însă, când se înmormântează corpul, se duce și el dimpreună cu acesta până la groapă, unde petrece asemenea trei zile. De aici, se duce de-a dreptul înaintea lui Dumnezeu și-i spune că a venit de unde l-a trimis, și Dumnezeu pe urmă îl trimite în alt loc și anume, dacă a fost păcătos, într-un trup unde să petreacă în chinuri, iar dacă a fost curat îl trimite în unul păcătos ca acela să se îndrepteze. După aceasta, se pornește și rătăcește o bucată bună de timp prin lume, iar la urmă se bagă sau într-un om, care abia se naște sau se duce și se bagă într-o vită curată ori într-una spurcată și după aceea în păsări, și din păsări,

¹ Auzit de la mai multe românce din Crasna.

² Com. de V. Turtureanu, preot și Ionică al lui Iordachi Isac.

după ce s-a îndreptat și curățit deplin de toate păcatele se duce și trece toate vămile și ajunge în rai. Asta trebuie sufletul s-o facă în decurs de 40 de zile sau după împrejurări și mai mult și se zice că necăjit fiind de trecere prin atâtea trupuri și-a tras acum canonul, cât a avut să-l tragă.

În această călătorie îndelungată sufletul este totdeauna petrecut de un înger și dacă cineva se încumetă, ca să se rostească către unul dintre dâșii cu un cuțit, se zice că respectivul își taie îngerul său păzitor pe un timp de șapte ani ¹.

Românii din Fundul Moldovei istorisesc că, cât stă mortul în casă, stă și sufletul cu îngerul său păzitor în casă, iar când îl înmormântează, atunci îl petrece și el până în ținterim. După aceasta, mai stă încă 40 de zile pe pământ, până ce ai săi fac praznicul, apoi părăsind pământul trebuie să treacă *printr-un foc* și trecând focul acela merge într-un *loc răcoros*, unde așteaptă *judecata cea mai de pe urmă*. În timpul acela, cât stă sufletul în casă, pun în pahar cu apă, ca să aibă sufletul, când e însetat, de unde să bea. O seamă au datină de a aprinde, pe locul unde a murit, câte o lumânare în ziua de Alexii ².

În Moldova și anume în comunele Petia, Rădășeni, Baia, Sasca, Mălini, Drăceni și altele din județul Suceava, plaiul Muntele, cred românii că sufletul, după ce s-a despărțit de corp, stă trei zile pe lângă casă precum și deasupra capului celui mort.

În răstimpul acesta, îngerul îl poartă prin toate locurile : bune și rele, pe unde a umblat el, cât a fost în viață și-i spune : aici ai făcut aceasta, dincoace aceasta, și tot așa până ce sfârșește toate lucrurile.

A treia zi, când duc mortul la groapă se duce și el cu dânsul și după ce au slobozit acuma cioclii corpul în groapă, sufletul, dacă a făcut bine, îi zice :

Trupule, trupșorule,
Scumpule, odorule !
Du-te acuma în mormânt
Că eu merg la Domnul sânt.
Eu mă despărțesc de tine
Și mă duc undă e bine !

Dacă, din contră, mortul a fost un om păcătos atunci sufletul îi spune :

Hoitule, hăd, hoitule,
Negrule-amărătule !
Du-te de-acum în mormânt
Spre mâncarea viermilor.
Că numai de răul tău,
Trebuie să sufăr și eu.
Numai din pricina ta,
O să sufăr muncă grea !

După ce a rostit cuvintele acestea și după ce s-a înmormântat acuma corpul, îngerul, luându-l, îl duce într-un *loc anumit*, unde petrece până la vremea cea de judecată.

¹ Com. de Nic. Cotlarciuc, stud. gimn.

² Com. de Const. Mercheș și I. Tonigaru, stud. gimn.

În locul acela, unde a repauzat mortul, se pune în cele trei seri după înmormântare, ca și în Bucovina, o ulcică sau o strachină cu apă proaspătă sau cu vin, cu un colac pe dânsa, iar alături o lumină aprinsă de regulă, rămășița toiagului sau 3 lumini făcute din rămășița toiagului și *lumina din mână*, adică lumina care s-a ținut la repauzare în mâna mortului care se lipește în rând de marginea ulcei sau a străchinei. A treia noapte se lasă lumina să ardă până ce se sfârșesc.

Aceasta se face de aceea pentru că, în decurs de 40 de zile, mai ales în cele trei zile după înmormântare, sufletul, neputându-se despărți așa degrabă de casă unde a trăit bine, vine și bea apă din ulcică și gustă din colac. Dar el n-o face aceasta numai în cele trei seri, ci și mai pe urmă până la 40 de zile cearcă pe ai săi, ca să vadă ce i-or mai da pe pomană ¹.

În alte părți, tot din Moldova, este datină de a se tămâia în casa unde a fost mortul și a se turna, pe locul unde s-a săvârșit din viață, puțină apă, apoi a se duce la mormânt vin și tămâie, crezându-se că până la 40 de zile, când începe a putrezi trupul, sufletul mortului umblă zburdând pe lângă casă și pe lângă mormânt, după aceea trece în cealaltă lume ².

Românii din unele părți ale Țării Românești cred că sufletul omului mort umblă timp de șase săptămâni pe unde a umblat cu trupul, apoi vine la mormânt, își adună tot ce i s-a dat până atunci de pomană, se suie pe cruce apoi se înalță la cer. Dacă n-are cruce, șade pe mormânt până ce se pune cruce și apoi se înalță ³.

În alte părți din Țara Românească se crede că sufletul, după ce iese din corp, îngerul îl plimbă prin toate locurile pe unde a umblat când era în trup. Și se zice că prin orice loc și prin orice potecă a fost omul în viață se duce acum sufletul cu îngerul. Iar, după ce a cutreierat toate locurile, se întoarce acasă și se pune pe streășina casei, unde stă trei zile. Dar, îndată ce a ajuns la streășina casei, unde e mortul, fiind cuprins de sete, zice îngerului :

— Vai îngere, mult mi-e sete !

Îngerul îi răspunde :

— Du-te în casă aici jos și bea apă !

Aceasta se întâmplă tocmai când rudele mortului jelesc pre mort. Sufletul se scoboară de pe strașină, se duce în casă, dar îndată iese din casă afară cu totul mâhnit.

Îngerul îl întreabă :

— Ai băut apă ?

— Nu !... n-am băut, răspunde acesta, căci mi s-a făcut scârbă mare din cauza că acolo înăuntru văzui un hoit mare pe care îl mâncau niște ciori.

Hoitul acela era corpul lui.

— Vezi ! în trupul acela — îi zice acum îngerul — ți-ai făcut tu veacul și abia acuma ai ieșit dintr-însul. Ciorile ce ai văzut sunt neamurile tale — te jelesc că tu ai ieșit din trup ! !

¹ Dict. de A. Pletosu din Rădășani și M. Nistor din Mălini. — Vezi și T.T. Burada, *op. cit.*, p. 46.

² T.T. Burada, *op. cit.*, p. 48. — A Lambrior, *op. cit.*, p. 155 : „Se crede că 40 de zile sufletul mortului stă încă în casă sau umblă pe la mormânt, iar după împlinirea acestora se duce în cealaltă lume. De aceea, în vreme de 40 de zile, se tămâiază des prin casă și pe la mormânt, unde se aprind și lumânări“.

³ Ioneanu, *op. cit.*, p. 45.

De acest răspuns sufletul este foarte mâhnit și în mirare ¹.

În fine, tot în Țara Românească, există credința că după moarte, în timp de șase săptămâni, sufletul pribegeste de-a rândul în fiecare zi prin toate locurile pe unde a umblat, iar seara vine și se odihnește după ușa de la tinda bordeiului, prin casă și pe la mormânt, unde se aprind și lumânări.

De aceea, lumea din casă e ținută, ca să nu pună nimic spurcat după ușă.

Trecând cele șase săptămâni, sufletul celui mort, purtat de îngeri, merge la rai.

În această cale însă este împiedicat de cete de diavoli, care caută ca să-l răpească și să-l arunce în iad sub diferite acușări.

Dacă cel mort, în viața lui, a fost om drept, el nu poate fi oprit de draci, iar dacă a fost păcătos, atunci este răpit din mâna îngerilor și dus la iad ².

Păcătoșii care au avut nenorocirea să intre în iad sunt ținuți și munciți acolo pentru totdeauna. Din contră, însă cei drepti capătă, din când în când, libertate și viind în lume se arată la membrii din familie și cer ceea ce le e necesar. Aceasta o pot ei face în timpul nopții în toată libertatea. Îngerii îi conduc unde voiesc, însă îndată ce se face ziua ei trebuie să plece și să se ducă iarăși la locul lor, căci lumina zilei îi prigonește după urmă ³.

Românii din Dobrogea cred că sufletul mortului stă șase săptămâni deasupra ușorului de la ușa casei, de aceea aștern ei deasupra aceluși ușor o „*pominetă*“, adică o bucată de pânză albă, tăiată dintr-o *trâmbă* (val de de pânză) pentru ca să aibă pe ce să stea sufletul ⁴.

În Transilvania, districtul Năsăudului, cred românii ca și frații lor din Bucovina, că sufletul celui repauzat petrece șase săptămâni sau 40 de zile pe pământ, iar după aceea se duce și petrece în *Cîmpii Iadului* până la a doua venire ⁵.

Alți români, tot din districtul Năsăudului, cred și spun că sufletul nu se depărtează îndată după desfacerea sa de trup, ci stă în apropierea cadavrului, ba încă îl și însoțește pe acesta până la mormânt și după ce respectivul s-a așezat la repaosul etern, sufletul vine iarăși îndărăpt la locuința mortului, unde petrece timp de șase săptămâni, iar locul său de petrecere e încheietura (cheotoarea) casei de cătră răsărit. La șase săptămâni după înmormântare se fac un soi de pomene numite „*de șase săptămâni*“. După ce s-au împlinit și acestea, sufletul se depărtează și se așează în cer.

Și iarăși alții cred că sufletul în intervalul de șase săptămâni, adică de la înmormântare și până ce se fac pomenile de șase săptămâni tot rătăcește în continuu, iar când se fac aceste pomeni se apropie iarăși de locuința celui repauzat și asistă și el la acea masă și apoi se desparte pentru totdeauna ⁶.

¹ I. St. Negoescu, *op. cit.*, p. 474—475 ; — Ioneanu, *op. cit.*, p. 46.

² D. Stănescu, *op. cit.*, p. 323.

³ Idem, p. 331.

⁴ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 46—47.

⁵ Com. de Alexandru Boeriu, stud. gimn.

⁶ Com. de T. Simon.

În alte părți ale Transilvaniei există credința că sufletul celui repauzat rămâne un timp mai îndelunat pe pământ și în timpul acela nu petrece nici în cer nici în iad, ci în lumea aceasta, unde umblă încolo și înapoi, vine în atingere cu alte suflete, ia parte la bucuria și întristarea celor ce au rămas în viață și are anumite lipse, care trebuie să fie număidecât îndeplinite de către ai săi. Abia după trecerea unui timp mai îndelungat și după o pribegire lungă peste douăzeci și cinci de ape, ajunge sufletul petrecut fiind de îngerul său, în lumea cealaltă, unde capătă iarăși corpul care l-a purtat în această lume ¹.

În Banat, la ieșirea sufletului sau și după ce pleacă cu mortul din casă, se pune într-o fereastră un pahar cu apă, crezându-se, ca și în celelalte părți locuite de români, că sufletul petrece 40 de zile pe pământ și-n răstimpul acesta fiind însetat vine și bea apă din paharul cel de pe fereastră, care s-a pus anume spre acest scop ².

Din toate cele expuse până aici rezultă că sufletul omului care a viețuit, după prescripțiile dumnezeiești, petrece, de regulă, pe pământ 40 de zile, adică până ce neamurile sale îi dau de pomână toate cele ce-i sunt de neapărată trebuință pentru mântuirea și călătoria sa în cealaltă lume. Din contră, dacă omul și-a luat singur viața, dacă a fost foarte păcătos sau i-a rămas corpul neînmormântat, atunci trebuie nu numai să rățăcească timp mai îndelungat pe pământ, ci totodată să intre și să petreacă prin diferite corpuri omenesci și animalice, până ce se curățește de toate păcatele câte le-a comis trăind în lume și abia, după aceea, se pornește spre locul de odihnă.

Credința aceasta însă o întâlnim nu numai la români, ci ea se află și la alte popoare atât din antichitate cât și din timpul de față ³.

Așa învățătura religioasă și filosofemele lumii vechi erau de părere că sufletul mai naște de ce a însuflețit corpul omenesc, trebuie să fi locuit acuma în alte corpuri și că după moartea omului trece iarăși într-un nou organism, anume ca să se curățească și să poată ajunge în urmă la ținta perfecțiunii sale.

Învățătura brahmană a indienilor vechi reprezintă emigrările sufletului după moarte prin animale rele și bune ca penitențe și mijloace de curățire.

Preoții egipteni erau de părere că sufletul, după moartea corpului, pribegeste prin toate speciile de animale și că după 3000 de ani intră iarăși într-un corp omenesc.

Probabil că de la egipteni au acceptat credința în suflet mai întâi grecii și dintru început l-o fi propagat Pherekydes și învățăcelul său Pythagoras care și-o închipuia ca un proces de curățire.

Metemsihosa, schimbarea sufletului și *metensomatosa*, schimbarea corpului sunt termenii grecești pentru emigrarea și transformarea sufletului.

Pitagoreii, mai târziu, învățau că sufletul, eliberat fiind din cătușele corpului, trece în imperiul morților și după o petrecere, mai îndelungată sau mai scurtă, în acest imperiu, însuflețește din nou alte corpuri ome-

¹ Wlislöci, *op. cit.*, p. 33.

² Com. de Ios. Olariu.

³ Wlislöcki, *op. cit.*, p. 32.

nești sau animalice, până ce deplin curățit și demn se întoarce iarăși la izvorul primordial al vieții.

Empedocles susținea o emigrare a sufletului chiar și în corpul plantelor.

În misterele grecești se învață că sufletul, la sosirea sa pe pământ, ar fi învelit într-o mulțime de vestimente (adică de patimi și dorințe sensuale) pe care trebuie să le arunce una după alta, înainte de a se putea întoarce iarăși îndărăpt. Ca, conducător al sufletelor (Psychopompos) în patria lor originară apare Dionysos sau Bacchus, care le-a primit de la Persephone din împărăția întunericului, unde au fost supuse unei curățiri, iarăși pe pământ, unde năzuiesc acum, prin cunoștință și faptă, după demnitatea eroică. Ocazia spre curățire le oferea misterele.

Platon se exprimă de-a dreptul că sufletele înainte de a intra în oameni au fost odată aici, și la venirea lor de a doua oară își caută corpuri care ar fi mai plăcute făpturii lor; așa tinerii se vâra în lupi și vulvuri, cei activi în albine și furnici. Până la deplina întoarcere în sânul dumnezeirii trece, după dânsul, un răstimp de 10.000 de ani.

Neoplatonicii dezvoltă aceste păreri mistice și mai mult. Plotin deosebește o emigrare a sufletelor din corpuri eterice, nevăzute, în pământești și o emigrare din pământești, iarăși în pământești.

Aristotel respinge sufletul, presupunând că acesta s-ar arăta nepăsător față cu unele corpuri anumite.

Talmudiștii învățau că Dumnezeu a creat un număr anumit de iudei care pentru aceea se-ntoarnă necontenit, cât timp vor fi iudei și câteodată se străpung spre pedeapsă în corpuri animalice; că în ziua învierii ar fi toți curățiți și că vor viețui apoi în corpurile celor drepecți în țara cea binecuvântată¹.

După ce s-a pocăit și curățit acuma de toate păcatele îi este sufletului încuviințat să plece spre odihna cea eternă, dar și-n această cale lungă, deși e petrecut de îngeri și mai ales de îngerul său păzitor totuși trebuie să îndure o mulțime de neajunsuri, unele mai neplăcute și mai mari decât altele, după cum i-au fost adică și faptele: bune sau rele și după cum a fost comăndat și pomenit de ai săi, atât în decursul înmormântării corpului său cât și mai pe urmă, după înmormântare.

Între toate obstacolele însă cele mai grele de învins sunt *apele cele mari* din cealaltă lume și *vămile*² ale căror număr se urcă, după credința unora, de la 7 până la 24, iar după a altora până la 99.

Dacă în decursul petrecerii mortului de acasă și până la ținterim neamurile sale nu i-au pus *poduri* peste ape, dacă nu i s-au citit *stălpii* și nu i s-au făcut cel puțin trei *stări*, atunci lesne i se poate întâmpla că ajungând la vreun râu sau altă apă mare din cealaltă lume, să nu poată trece, după cum nu unuia i s-a întâmplat, din care cauză a trebuit apoi să stea sau să rătăcească ani întregi pe malurile apei respective, până ce în urmă s-a îndurat un suflet al lui Dumnezeu de dânsul și l-a trecut de cealaltă parte.

Ce se atinge de *vămi*, apoi și cu acestea n-o poate mai bine scoate la capăt. Căci stând, după cum se va vedea mai pe larg în capitolul următor, la fiecare vamă sute și mii de draci unul mai urât, mai înfiorător și mai

¹ Mayer, *Conversation — Lexicon*. Dritte Auflage, cuv. Seelenwanderung

² Vezi cap. urm.

îndrăzneţ decât altul cum se apropie sufletul de vamă, îndată îl încunjură din toate părţile şi scoţând cartea în care se află notate toate păcatele, până chiar şi cele mai mici şi mai neînsemnate ale sufletului călător, i le arată şi-i spune că nu e voie să treacă mai departe, ci trebuie să se ducă cu dânşii în iad. Ba ei nu se îndestulează numai cu atâta, ci în nemărginita lor răutate acuză sufletul şi de o mulţime de alte fapte rele, despre care nici prin minte i-a trecut. Iau apoi cumpenele şi punându-l pe dansul într-o cumpănă iar păcatele sale într-alta, îl cumpenesc să vadă cine e mai greu : el ori păcatele sale ? Şi multe alte piedici îi pun, doară îl pot răpi din mâinile îngerilor. Dar îngerul nu lasă, defel pe draci să se apropie de suflet. Iar dacă vede că nu e alt chip de scăpare zice sufletului să scoată banii, ce i s-au pus pe cruciţă cei din sicriu precum şi cei ce i s-au dat peste sicriu de pomană şi să plătească dracilor, ca să-i dea drumul. Astfel apoi, plătind fiecare vamă trec toate vămile pe rând şi pleacă mai departe.

După ce a scăpat acum cu mare greu de *vămi* ajunge la o *salcă* sau răchită mare, iar nu departe de salca aceasta drumul pe care au călătorit până aici se împarte în două ramuri : unul şi anume cel din dreapta care duce spre rai, iar cel din stânga care duce spre iad, despre care un bocet din Bucovina ne spune :

Că sunt două drumurile
Şi cam greu de-ales din ele :
Unul mi-i bătut cu spini,
Care duce la străini.
Altul mi-i bătut cu flori,
Care duce la surori
Şi scumpii frăţiori,

Iar un alt bocet din Moldova şi anume din comuna Răpciuni, zice :

Că sunt două drumurile :
Unu-i tot cu floricele
Flori negrite şi de jele ;
Celălalt cu busuioc,
Parcă-i un pârâu de foc ¹ !

Sufletul nu ştie acum pe care din aceste două drumuri să apuce : pe cel din stânga ori pe cel din dreapta ?

Dar îngerul conducător nu-l lasă să stea mult în cumpănă, ci, dacă a fost bun la Dumnezeu, îndată îi arată drumul cel adevărat, iar dacă n-a fost tocmai bun atunci îl lasă să meargă o bucată de loc şi pe drumul cel spinos, ca să vadă cum e atunci când omul nu voieşte să asculte şi să împlinească toate învăţăturile şi poruncile lui Dumnezeu. Apoi îl scoate iar la drumul cel adevărat ; şi mergând mai departe ajung la *Mărul-de-Sân-Petru* despre care am vorbit deja în cap. XIV şi lângă care e întâmpinat de Dumnezeu, de Sân-Petru, de îngeri şi la urmă de Prea-Curata Fecioară Maria, care scrie într-o carte pe toţi oamenii, atât pe cei vii cât şi pe cei morţi, însemnându-le totodată şi soarta ce-i aşteaptă.

¹ T.T. Burada, *op. cit.*, p. 91.

— În fine, trecând *puntea raiului*, ajung tocmai dinaintea porții ace-
— tuia, unde se află *floarea soarelui*, care

Imi judecă florile
Unde li-s miroasele.

Aici, apoi, se oprește și adăstează sufletul până la *judelui* sau *jude-
cata cea de pe urmă* la care va trebui să meargă toată lumea, ca să fie
judecat.

Mai cu de-amăruntul și cât se poate de nimerit descrie călătoria
sufletului de pe pământ până la locul de repaus din cealaltă lume, bocetul
bănățean, intitulat „*petrecerea mortului*“, despre care ne-a fost deja
vorba mai sus, când am reprodus dintr-însul unele citate și pe care îl
reproducem acum, în toată întregimea lui :

— Trandafire, fire,
Rău mai ești la fire :
Ce te-ai zăbovit
De n-ai înflorit
De ieri dimineață
Pân azi dimineață ?
— Lasă ciudă c-am privit
Până ce s-a despărțit
Suflet de la oasă
Din lume frumoasă
Din lume cu soare,
Din vânt cu răcoare
Și-apă curgătoare.
Trandafire, fire,
Rău mai ești la fire !
Ce mi te-ai grăbit ?
De ai înflorit ?
— M-am grăbit
De am înflorit
Căci vremea mi-a venit
Ca și ție de pornit
De pornit către apus,
Unde soarele-i ascuns.
Unde-s toate florile,
Cu toate surorile.
Și-unde *floarea soarelui*
Șede-n poarta raiului
Să judece florile
Unde li-s miroasele.
Cu de seara a plouat
Cu de noapte-a-nseninat
În zori brumă a căzut,
Miroasele s-or pierdut.
Suflet despărțit
De multe mahnit
Pleacă și se duce
Marea o ajunge.

Vine marea, mare
Vine-n tulburare
Greu urlând
Și urducând,
Toată lumea spăimântând.
Unda se aduce
Lumea s-o îmbrace.
Tot mălini, călini,
Brazi din rădăcini.
Iar în râpa mărilor,
Unde-i b' *adul zânelor*,
Trecătoarea apelor
Sufletul stătea
Și mi se ruga :
— Brade, brade !
Să-mi fii frate,
Întinde-ți, întinde
Eu să le pot prinde
Vârfurile tele
Să trec peste ele
Marea în cea parte
Ce lumea-mi desparte.
— Eu nu pot întinde
Tu să le poți prinde
Vârfurile mele
Să treci peste ele
Că-n mine a puiat
Din inimă spurcat
Roșu șoimuleț
Cu ochiul sumeț
Când nici vei gândi
Puii te-or simți
Și ei or șuiera
De te-i spăria
În mare-i cădea
Și te-i ineca...

— Las să fie și așa !

Vine marea, mare
Vine-n turburare
Greu umblând
Și urducând,
Toată lumea spăimântând.
Unde se aduce
Lumea s-o îmbrace.
Tot mălini, călini,
Brazi din rădăcini.
Iar în râpa mărilor
Unde-i bradul zânelor,
Trecătoarea apelo,
Sufletul stătea
Și mi se ruga :

— Brade, brade

Să-mi fii frate.

Întinde-mi, întinde
Ca să le pot cuprinde
Trupinele tele
Să trec peste ele
Marea în cea parte
Ce lumea-mi desparte.

— Eu nu-ți pot întinde

Ca să le poți cuprinde
Trupinele mele
Să treci peste ele
Că-n mine-a puiat
Vidră lătrătoare,
Oameni pânditoare.
Nici nu oi gândi,
Puii te-or simți.
Ei mi te-or lătra
În mare-i cădea
Și te-i îneca...

— Las să fie și așa !

Vine marea, mare,
Vine-n turburare
Greu urlând
Și urducând,
Toată lumea spăimântând.
Unde se duce
Lumea s-o îmbrace.
Tot mălini, călini,
Brazi din rădăcini.
Iar în râpa zânelor,
Trecătoarea apelor,
Sufletul stătea
Și mi se ruga :

— Brade, brade

Să-mi fii frate

Întinde-ți, întinde

Ca să le poți prinde

Să trec peste ele
Marea în cea parte
Ce lumea-mi desparte.

— Eu nu pot întinde

Să le poți tu prinde
Rădăcini a mele
Să treci peste ele
Că-mine-a ncuibat
Și-apoi a puiat
Galbăna șerpoane
Ce pierde de foame
Nici nu vei gândi
Puii te-or simți
Și or șuiera
Tu te-i spăimânta,
În mare-i cădea
Și te-i îneca...

— Las să fie și așa !

Hai, brade, hai
Mult mă mai rugai
O rugare mare,
Cu multă răbdare.
Brade, brade
Am și eu un frate
Un frumos păcurăre
Și are un toporel.
Și are verișori
Doi voinici feciori.
Ei te vor tăia
Și te-or răsturna.
Maistări vor veni
Și te vor ciopli
Și din tine-or face,
Ca să fie pace,
Punte peste mare
S-aibă trecătoare,
Suflete ostenite
Cătră rai pornite !
Bradu-atuncea se gândea
Și trupinele-ntindea
Iar mortul îmi trecea
Unde dorul îl ducea
Marea fără nume
L-aialaltă lume
Pas, suflete, pas
Du-te fără-necaz.
Pân vei trece tu cu dare
Cele grele șapte vame.
Ține, dragă suflete
Drumul înainte
Până vei ajunge
Unde se înfrânge

Drumul jumătate,
Ce locuri desparte.
Acolo să stai
Și seama să ia
Că-i vedea o salcă
Mare și înaltă.
Salcă aplecată
Și cu frunza lată.
Seam-aci iară să ia
Și spre stânga să nu-mi dai.
Căci în partea stângă,
E calea cea strâmbă.
Strâmbă și-astupată,
Cu lacrimi udată.
Apoi tot în aia parte
Sunt câmpuri urât arate
Și cu spini răi semănate.
Acolo-i zâna bătrână
Și-ți ia paloșul din mână.
Ci să dai în mâna dreaptă,
Precum firea îți arată.
C-acolo tu vei afla
Spre îndestularea ta
Câmpuri frumoase
Cu flori alese
Câmpuri d-ale arate,
Cu flori semănate.
Flori tu vei culege
Și doru-ți va trece.
Și apoi iar să stai
Și seamă să iei
Că-n două răzoare,
Vă fi câte o floare.
Floare la pământ
Ne-ajunsă de vânt
Floare la răcoare,
Ne-ajunsă de soare.
Tu să mi le ia
Că sunt flori din rai
Apoi iar să mi te duci
Până când vei să ajungi
L-al măr mare de Sân-Petru
Cu ajutorul lui Sân Medru
Măru-i mare și rotat
Și de poale aplecat.
Cu vârful ajunge-n cer
Cu poalele până la mări
Și pe vârf e înflorit,
Iar pe poale împupit.
Jos la rădăcină
E lină fântână.

Acolo-i Sânta Marie
Cu noi mila ei să fie.
Călători căți mai trec
Ea spre toți se îndură
Ea pe toți îi adăpa
Drumurile le-arăta
Sufletul din apă bea
Și el lumea o uita.
Iarăși calea să-ți apuci
Până când vei să ajungi
La mândra răchită
Răchită-mpupită.
Nu-i mândră răchită,
Răchită-mpupită
Ci milă să-i fie
Tot Sânta-Mărie.
În haină aleasă
Haină de mătăasă
La masă chită
Masă înflorită
Șade și scrie
Maică Mărie
Pe cei vii și pe cei morți
Și-și înseamnă a lor sorți.
Roagă-mi-te tu de ea
Coala viilor s-o ia
Doară că s-a-ndura
Și-ntre vii te-o însemna.
Dar ea nu se va-ndura
Între vii a te scria
Căci coala i s-a împlut
Condeiu și l-a pierdut
Dar tu roagă-mi-te bine,
Să te ia în rai cu sine
Dacă nu mi te-ai rugat
Când a intrat
Scrisoare-n sat.
Apoi, iar du-mi-te, du-te
Pe cărări bătute
Până vei pătrunde
Și tu vei ajunge
Tocmă-n poarta rătălului
Unde-i floarea șoarelui,
Acolo să te oprești,
Acolo s-adăpostești
Și așteaptă cu răbdare,
Ceasul de neînturnare.
Că el va sosi
Și tu vei veni
Dacă cerbii vor ara
Ciutele vor semăna...
Pământ, pământ!

De azi înainte
Ian să-mi fii părinte
Să nu te grăbești,
Să mă putrezești
Că acumu-ți dau

Și nu le mai iau
Spatele meu
În brațele tele
Și fața d-a mea
Sub pajiștea tă¹.

Cu privire la partea întâia a bocetului acestuia, adică la *trandafir*, un fragment, tot din Banat și anume din Ecica, comitetul Torontal, adunat de Vioara Magdu, ne spune următoarele :

Firoaie, firoaie
Fir de trandafir !
Ce te-ai zăbovit
De' n-ai înflorit
Mai de dimineață
Ca ieri dimineață ?
— Eu n-am zăbovit
La iele-am plivit
La iele cu lacrimi
Că s-au despărțit
Tânăra Măriuță
De cătră măicuță,
De cătră tăicuță,
De cătră frățiori,
De cătră surori.
Si de cătră juni,
De vecinii buni...²

Alt fragment, tot despre *trandafir*, din comitatul Caraș-Severin, com. de Ioan Popovici, sună așa :

Firoilio, firoilio !
Fir de trandafir !
Ce te-ai zăbovit
De n-ai înflorit
Și astă dimineață
Ca ieri dimineață ?
— Eu n-am zăbovit
Și n-am înflorit
Că soare-a sfințit
Și n-a răsărit
Că N. s-a pornit
Pe drum lung și lat
Și nu s-a-nturnat...

S. Manguica, culegătorul suscitului bocet bănățean, scrie cu privire la trandafirul, despre care ni-i vorba, următoarele :

„Foarte memorabilă și de mare însemnătate tradițională este alegerea și punera *trandafirului* în capul cântecului. *Trandafirul* nostru

¹ Sim. Manguica, *Călimdar pe an 1882*. Oravița-Brașov, 1881, p. 121—134.

² „Gazeta Transilvaniei”, an. LIV, Brașov, 1891, nr. 22.

este de asemenea origine cu *τριανταφυλλον* din limba greacă cea nouă și înseamnă *rosă, rujă*. Rosa este cel mai însemnat simbol al frumuseței. Achilles Tattius zice : Rosa este frumusețea pământului, lumina și ochiul plantelor, simbolul amorului și al Venerii. Rosa este bucuria zilelor și a oamenilor, frumusețea grațiilor, amica muzelor și a nimfelor¹.

„Trandafirul, după știința simbolică mitologică² înseamnă : a) un simbol de amoare consacrat Venerii (regina naturii) care este urzitoarea vieții înfloritoare, dar trandafirul totodată înseamnă și floarea morții ; de aceea se și află întâiat pe crucile de piatră ale mormânturilor³. Drept aceste, de mare însemnatate este și aceea împrejurare cum că, cântecul nostru, în introducerea sa, întrebuițează trandafirul, în ambele sale însușiri însemnate aci : a) ca *floarea vieții*, deoarece ca atare, i se împiedică înflorirea la privirea despărțirii sufletului de trup, adică încetarea vieții acesteia ; b) ca *floare a morții*, iar pornește și înflorește, căci moartea este începutul vieții viitoare.

„Din toate acestea se dovedește vechitatea și însemnatatea tradiției trandafirului în cântețul mortului la români“⁴.

Așadar, după S. Manguica, trandafirul din cestiune, înseamnă : a) *floarea vieții*, b) *floarea morții* și c) că credința despre dânsul e foarte veche și anume greco-romană.

Poate fi și așa.

Se vede însă că Manguica a uitat sau poate nici n-a știut că *trandafirul*, și cu deosebire cel sălbatic, joacă un rol foarte mare în mitologia daco-română, căci atunci, de bună seamă, ar fi avut cu totul altă părere despre dânsul.

Trandafirul, nu numai după credința românilor din Bucovina, Moldova, Țara Românească și Transilvania⁵, ci chiar și a celor din Banat⁶, fiind binecuvântat de Dumnezeu, are putere să depărteze de locul, unde se află plantat precum și de casă la care se pun rămurile verzi de ale sale, nu numai toate relele, ci totodată și pe toate spiritele cele necurate.

Mai departe, *rămurelele cele tinere* de trandafir, poporul le întrebuițează pentru vindecarea celor stricați de *vântoase* precum și pentru vândecarea celor cuprinși de *ceasul cel rău*⁷.

Vântoasele însă sunt sinonime cu *ielele* despre care amintește primul fragment de bocet reprodus mai sus.

Prin urmare, eu sunt mai degrabă dispus a crede că bocitoarele bănățene când au compus și rostit pentru prima oară cuvintele privitoare la trandafir au avut în vedere cauza bolii și a morții repauzatului, adică s-au plâns asupra trandafirului : de ce acesta a fost așa de rău la fire, de ce n-a odrăslit și înflorit mai degrabă, ca să aibă de la cine lua rămurile tinere, odrasle noi, unicele bune spre vindecarea și însănătoșirea celor stricați de *vântoase* sau *iele* și cuprinși de *ceasul cel rău*.

¹ Dierbach, *Flora mythologica*, p. 157.

² Nork, *Etym. symb. mythologisches Real — Wörterbuch*, IV, p. 185.

³ S. Manguica, *op. cit.*, p. 121, nota *Strigoi și Moroi*.

⁴ Idem, p. 127.

⁵ Dict. de M. Nistor, com. de Rom. Simu.

⁶ Arth. und Albert Schott, *Walachische Märchen*. Stuttgart und Tübingen, 1845, p. 298.

⁷ S. Fl. Marian, *Trandafirul de câmp*, în „Albina Carpaților“, an. III, Sibiu, 1879, p. 282—283.

În credința aceasta a mea mă întărește încă și acea împrejurare că, cuvintele privitoare la trandafir se bocesc nu numai în legătură strânsă cu celelalte din care e alcătuită „*petrecerea mortului*” adunată de Manguica și nu numai în decursul petrecerii mortului la mormânt, ci și mai înainte, pe când se află mortul în casă.

Dovadă că „*petrecerea mortului*”, culeasă de Manguica, nu e din capul locului un bocet de sine stătător, ci o compilație mai târzie din mai multe alte bocete care însă în chipul cum sunt înșirate se potrivesc, de minune, unele cu altele.

Marea din bocetul bănățean la care ajunge pentru prima oară sufletul repauzatului înseamnă, după Manguica, *oceanul* grecilor vechi, care își inchipuiau că e un râu ce încunjură pământul și că dincolo de *ocean* zace cealaltă lume ¹.

Această, mare, închipuită drept râu, care încunjură pământul, este „*sorbul pământului*” din poveștile și mitologia daco-romană care formează marginea, hotarul între cele două lumi și peste care trebuie să treacă omul, dintr-o lume într-alta, de pe un tărâm pe altul ².

Ea însemnează însă și *râul de foc* (vezi fig. alăturată) sau apa cea fără fund din apocrifele creștine.

Bradul zânelor din râpa mărilor, care formează trecătoarea apelor e sinonim cu „*bușteanul zânelor*” din poveștile românești, care asemenea însemnează trecătoarea apelor ³.

Acest brad închipuiește pe de o parte *Iuntrea lui Charon* din mitologia veche, iar pe de altă parte *pomul* din apocrifele creștine, despre care am vorbit deja, mai pe larg, în cap. VIII.

Puii de șoim, cei de *vidră* sau *vidroane* precum și cei de *șerpoane* nu sunt alta decât *vameșii* sau *tâlharii*, adică dracii, care stau în calea mortului la *vămi* și voiesc a-l returna în apă, adică în focul cel nestins al iadului.

Drumul care se împarte în două ramuri, cel de-a stânga, ce duce spre *iad* și cel de-a dreapta, ce duce spre *rai*, asemenea celui din mitologia romanilor, care așisderea credeau că se împarte în două ramuri, unul și anume cel din stânga, care duce la *iad*, iar cel din dreapta la *Eliseu* ⁴.

Iată ce ne spune Virgiliu despre aceasta :

„Aici este locul unde se desparte drumul în două părți. Cel din dreapta duce până sub zidurile lui Ditis (Jupiter) cel mare ; pe acesta ne este calea spre Elis ; însă pe partea stângă exercită el (Ditis) pedepsele și trimite la Tartarul cel afurist” ⁵.

¹ Hahn, *Mythologie Parallelen*, p. 54.

² St. Manguica, *op. cit.*, p. 123 (notă).

³ S. Manguica, *op. cit.*, 1882, notă, p. 126.

⁴ At. M. Marienescu, *Cultul păgân și creștin*, t. I, p. 346.

⁵ Aeneid, lib. VI. 540 :

Hic locus est, partis ubi se via findit in ambas ;
Dextera quae Ditis magni sub moenia tendit,
Hac iter Elysium nobis ; at laeva malorum
Exercet poenas et ad impia Tartara mittit.

Câmpiile cele frumoase, cu flori alese, sunt câmpiile cele întinse și frumoase din împrejurul raiului, adică *câmpiile eliseice* ale grecilor și românilor, iar cele pline de spini și mărăcini sunt câmpurile de prin împrejurul iadului.

Ce se atinge de *Mărul-lui-Sân-Petru*, apoi la *lina fântână* care, după Manguica, însemnează râul *Lethe*, adică râul uitării din mitologia greco-romană¹, precum și de *Sântă-Maria*, să se vadă mai sus, unde am vorbit despre toate acestea mai pe larg.

¹ S. Manguica, *op. cit.*, nota p. 132.

Vămile

Dintru început toți îngerii erau buni, blânzi și binefăcători. Mai pe urmă însă unii dintre dâșii, nemulțumindu-se cu fericirea și puterea ce le-a dat-o lor Dumnezeu, voră să fie asemenea acestuia, să aibă adică și ei aceeași putere și stăpânire, mărire și strălucire, plăcere și îndestulare, care o avea Dumnezeu.

Însă preaputernicul și preadreptul Dumnezeu nu putu să sufere această sumeție și îndârjire din partea acelora, care au fost creați de dânsul anume, ca să-l asculte, să-i servească și să-l preamărească. Drept aceea, cum a simțit el că o seamă dintre îngeri s-au revoltat în contra sa, nu i-a răbdat nici un minut mai mult întru *împărăția cerului*, ci i-a scos pe toți afară și i-a aruncat în întunericul cel de veci. Văzând însă că pică prea mulți dupăolaltă, a poruncit deodată să steie fiecare acolo unde a ajuns. Și așa, împlinindu-i-se porunca, cei ce au fost ajuns acum pe pământ au rămas până în ziua de azi aici, cei ce nu apucase a pica pe pământ spânzură și acum în aer, iar cei ce au rămas în cer, se află și azi acolo și numai atunci se coboară pe pământ, când le poruncește Dumnezeu ¹.

Îngerii care au rămas în cer se numesc și astăzi îngeri și precum au fost la început : buni, blânzi, ascultători și binevoitori omenimei, așa sunt ei și acuma. Cei ce au căzut pe pământ însă s-au prefăcut în *draci* și nu destul că ei nu ascultă de poruncile lui Dumnezeu, dar nici pe oameni nu-i lasă în pace. Din contră, voind a face în ciudă lui Dumnezeu pentru că i-a aruncat din cer, caută toate chipurile și mijloacele cum ar putea îndupleca și amăgi pe oameni, ca și aceștia să se abată de la poruncile lui, să-l urască, să se înșele, să se calomnieze, să se bată și omoare unul pe altul, mai pe scurt să comită tot felul de păcate strigătoare la cer, ca în chipul acesta apoi depărtându-i și înstrăinându-i din ce în ce mai mult de Dumnezeu și trăgându-i în partea lor, să poată cu atâta mai lesne și mai ușor umplea iadul cu dâșii.

Cei ce spânzură în aer care asemenea s-au prefăcut în *draci* sau *diavoli*, nefiindu-le defel încuviințat a se-ntoarce îndărăpt în cer, de unde au fost alungați, nici a se coborî la frații lor de pe pământ ca dimpreună cu aceștia să ademenească pe oamenii cei vii la tot felul de fărădelegi și nedreptăți, ci siliți fiind a petrece veșnic în aer nu au altă putere asupra omenirii decât atâta că lovindu-se vreun om cu fruntea de unul

¹ Com. de Av. Macovei, preot în Badeuț și I. Georgescu, învăț. în Secadete.

dintre dânșii să-l facă, ca să rătăcească și prin rătăcire să-l nenorocească¹.

Însă ei nu se mulțămără numai cu atâta, ci în neastâmpărarea și nemărginita lor răutate voră să aibă mai mare putere. Drept aceea, nu mult după căderea lor s-au strâns cu toții la un loc, au ținut sesie și s-au înțeles, ca să facă, de pe pământ și până la al treilea cer, mai multe vămă și la fiecare vămă să oprească sufletele oamenilor repauzăți care călătoresc de pe pământ spre cer, să le cerceteze și cumpănească faptele cele rele, ce le-au făcut în viață și apoi cum vor vedea că numai ceș-ceva au păcătuit să nu le lase defel a trece mai departe, ci a le opri și a le arunca în focul veșnic și nestins al iadului². Tot atunci au hotărât ei ca fiecare vameș să-și facă o *carte mare din file negre* și să introducă într-însa cu *litere albe* toate păcatele până chiar și cele mai mici și mai neînsemnate ale tuturor oamenilor, ca la timpul de trebuință, să o aibă dindemână spre a le arăta sufletului călător, în caz când acesta ar voi să le nege³.

Și cum s-au sfătuit, așa au făcut ! În scurt timp întreg văzduhul dintre pământ și cer îl umplură de *vămă*, numite din cauza aceasta și *vămăle văzduhului*⁴.

Însă câte *vămă* au făcut ei de toate nimeni nu poate să știe. Unii cred și spun că ar fi făcut *șapte*⁵, alții *nouă*⁶, alții *douăsprezece*⁷, alții *douăzeci și patru*⁸, și iarăși alții cred că ar fi făcut chiar *nouăzeci și nouă*⁹.

Cei mai mulți români însă sunt de părere că ar fi douăzeci și patru de vămă.

Cum se numește fiecare vămă, îndeosebi cum arată ea și unde e așezată ? Despre aceasta asemenea nu se poate și spune cu toată acuratețea.

Cu toate acestea însă unele numiri totuși ni-s cunoscute. Așa una dintre dânșele se numește *vama tâlharilor*.

În privința acesteia un bocet din Banat ne spune următoarele :

La *vămă* când vei trece
Frică vei petrece ;
Dar tu vei lua
Și din sân vei da
Te-i răscumpăra

¹ Com. de Av. Macovei, preot.

² Com. de Av. Macovei preot în Badeuț, I. Georgescu învăț. în Secadete : „Se crede că *vămăle* sunt diavolii care au fost aruncați din cer și s-au oprit prin văzduh, ca să țină calea morților“.

³ Cred. rom. din Baia, Moldova, com. de Titu Zaharescu, stud. gimn.

⁴ Com. de Av. Macovei, G. Tomoioagă și I. Avram.

⁵ S. Manguica, *op. cit.*, p. 129.

⁶ Ioan Becineagă, *Zorile*, în „Familia“, an. XI, Budapeșta, 1875, p. 269.

⁷ Com. de Av. Macovei, preot în Badeuț. At. German, stud. germ. de loc din Crasna, Nic. Prelici, stud. gimn. de loc din Breaza. — Dict. de Elisaveta Agapi din Mănăstioara și com. de fiul său G. Agapi, stud. gimn.

⁸ Com. de Burduhosu, stud. gimn. de loc din Câmpulung, I. Tonigaru, stud. gimn. de loc din Fundul Moldovei, Al. Baci, stud. gimn. de loc din Stupca, I. Avram, stud. gimn. din Todirești și Soloneț, M. Jemna din Balaceana, G. Tomoioagă și Titu Zaharescu din Baia, Moldova, Al. Boieru din Transilvania.

⁹ Frâncu—Candrea, *op. cit.*, p. 171. — Com. de Rom. Simu : „Omul are să treacă peste 99 de vămă“.

Mai departe se numește una *vama furtului* sau *furtușagului*, alta a *uciderei*, alta a *omorului*, alta a *beției*, alta a *desfrânării*, alta a *lăcomiei*, alta a *neîndreptățirii*, alta a *învrăjbirii*, alta a *sudalmei*, alta a *fermecătoriei*, alta a *vrăjitoriei*, alta a *tutunului* sau a *fumatului* și iarăși alta a *minciunii etc.*²

În scurt zis, fiecare vamă are numirea sa proprie și în care privință a păcătuit omul mai mult pe pământ la acea vamă e mai tare păzit și cercetat sufletul său.

Ce se atinge de forma și construcția lor, apoi cred și spun unii că ar fi făcute ca niște *uși de fier* prin care e nevoit să treacă sufletul, iar alții că ar fi ca un fel de *zaplazuri* sau garduri înalte³. Cei mai mulți însă își închipuie că între pământ și cer sau mai bine zis între lumea aceasta și cealaltă, care sunt foarte depărtate una de alta ar fi înșirate într-o distanță anumită una de alta, tocmai după cum sunt în lumea aceasta *stâlpii* sau *rohătcele* de pe lângă drumurile cele împărătești, din care cauză apoi se numesc ele în unele părți și *stâlpi* sau *rohătci*, sing. *rohacță*⁴. De regulă însă cele mai multe vămi sunt așezate pe malurile apelor mari și ale pâraielor peste care trebuie sufletul omului numaidecât să treacă în călătoria sa, care duce la rai⁵.

Cea mai de pe urmă și totodată și cea mai feroasă și periculoasă vamă se zice că este o punte foarte lungă, dar numai ca unghia de groasă ca și muchia cuțitului de lată, care duce peste un iazăr fără de fund și întunecos în care se află tot felul de gânganii, unele mai urâte și mai feroase decât altele, precum ; balauri, șerpi, șolomâzde, șopârle, broaște etc.⁶.

La vama de lângă puntea aceasta numită și *puntea raiului* e așa de întuneric că nu se vede nici mâna, de aceea e foarte greu de trecut peste dânsa. Dacă sufletul celui repauzat e foarte păcătos, cum pune piciorul pe dânsa deauna pică în iazăr și se duce în iad, iar dacă e nevinovat și drept ca lumina atunci scapă, trece mai departe și se duce în *rai*⁷. Celor mai multor suflete însă tocmai când se află la mijlocul punții acesteia și speră că sunt scăpate de pericolul cel mai mare, le iese înainte o *mâta*, iar dindărăt un *câne*. Mâta vrea numaidecât să le dea jos în iazăr, iar cânele n-o lasă. În fine, sosește *un om* și dacă sufletul trecător are vreo para la sine și i-o dă, omul acela alungă mâta și-i ajută să treacă puntea, dacă n-are cu ce-i plăti, atunci e pace de dânsul, căci omul îl lasă și trebuie apoi să cadă în iazărul cel fără de fund⁸.

De aicea vine datina românilor de a pune mortului în mână o luminiță de ceară cu un bănuț lipit de dânsa, anume ca având și aprinzând lu-

¹ I. Becineaga, *op. cit.*, p. 269.

² Com. de I. Georgescu înv., An. Pletosu din Rădășeni.

³ Com. de Nic. Prelici și V. Gheorghiu, stud. gimn.

⁴ Com. de At. Germanu, stud. gimn.

⁵ Cred. rom. din Stupca, com. de Al. Baci, stud. gimn.

⁶ Cred. rom. din Todirești și Soloneț, com. de I. Avram, stud. gimn. a celor din Stupceni, com. de Nic. Cotlarciuc și a celor din Baia, com. de Titu Zaharescu.

⁷ Com. de N. Cotlarciuc și Titu Zaharescu.

⁸ Cred. rom. din Todirești și Soloneț, com. de I. Avram.

mină să vadă pe unde are să se ducă și plătind bănuțul omului să-l treacă de cealaltă parte ¹.

O seamă de români cred și spun că *puntea raiului* e făcută peste iad și se împarte în trei părți. De pe partea întâia pică numai oamenii cei mai păcătoși, de pe a doua cei mijlocii, iar de pe cea din urmă numai cei ce au foarte puține păcate. Cei ce au picat de pe partea din urmă foarte lesne pot să scape și să iasă afară. La capătul punții însă n-au pe unde se cobori și de aceea trebuie să sară jos. Celor ce n-au defel păcate le dă Dumnezeu aripi și în loc să sară, zboară ².

Cum că puntea aceasta e într-adevăr cea de pe urmă vamă și cum să sufletul, trecând-o pe aceasta, nu are să mai treacă nici peste o apă, pârâu, pod sau altă punte, se vede încă și dintr-o zicală foarte răspândită la poporul român din Bucovina care sună : „*ți-oi plăti la puntea raiului*“, sau : „*las că ți l-oi da* (lucrul cutare) *la puntea raiului* ; sau : *las că le-i vedea la puntea raiului*“, ceea ce însemnează atâta cât : niciodată sau abia după moarte.

Pe lângă *cartea cea neagră*, despre care am amintit mai sus, fiecare ceată de draci ce stă de pază la vămile despre care ne-a fost până aici vorba, sau mai bine zis fiecare vameș mai are încă și câte o *cumpănă* sau *cântar*, cu care cumpărase și cântărește faptele oamenilor după moarte ³. Deci, cum sosește sufletul la vamă, îndată este oprit și întrebat de toate faptele sale cele bune și cele rele și dacă nu se află cu nimic vinovat atunci îl lasă să treacă mai departe ⁴ ; dacă e învinovățit cu ceva și nu-și poate aduce aminte sau anume nu voiește a spune adevărul, cugetând că în chipul acesta se va putea mai lesne și mai degrabă mântui, atunci dracii scot cartea cea neagră și prind a-i citi dintr-însa toate păcatele, de la cel mai mare până la cel mai mic și neînsemnat, și dacă în același timp n-ar scoate și îngerul său conducător o *carte albă*, care o duce cu sine și-n care se află introduse toate faptele omului cele bune *cu litere negre pe file albe*, atunci sufletul, neaducându-și aminte cu de-a mărunțul despre toate faptele sale, lesne ar putea cădea jertfă diavolilor răutăcioși și înșelători ⁵. Dacă se adevărește că are cu mult mai multe fapte rele decât bune, atunci nici îngerul conducător nu poate să-i ajute nimică ; iar dacă are atât fapte bune câte și rele, dar nu se știe cu acuratețe care dintre dânsule plătesc mai mult, căci atât diavolul cât și îngerul ce conduce sufletul vrea să aibă cea mai mare dreptate, atunci se pune în cumpănă și se cumpănesc și anume : sufletul dimpreună cu faptele sale cele bune într-o cumpănă, iar faptele cele rele într-altă cumpănă și dacă cumpănesc faptele cele bune pe cele rele, atunci sufletul e scăpat și merge în rai, iar dacă nu, atunci păcatele îl trag în iad ; dacă are pe atâtea fapte bune pe cât și rele, asemenea se poate mântui, căci *arhanghelul* tot aruncă din faptele cele bune în cumpănă contra celor rele, anume ca acelea să tragă mai mult ⁶.

¹ Cred. rom. din Todirești și Soloneț, com. de I. Avram ; a celor din Stulpicani, com. de N. Colțarciuc.

² Cred. rom. din Stulpicani, com. de Nic. Colțarciuc.

³ Cred. rom. din Fundul Moldovei, com. de Const. Merchăș și a celor din Secadate, com. de I. Georgescu.

⁴ Cred. rom. din Balaceana, com. de M. Jemma.

⁵ Cred. rom. din Baia, com. de Titu Zaharescu.

⁶ Cred. rom. din Crășna, com. de At. German ; a celor din Fundul Moldovei, com. de Const. Merchăș ; a celor din Bălăceana, com. de M. Jemma și a celor din Secadate, în Transilvania, com. de I. Georgescu.

Cu toate că dracii sunt foarte riguroși întru cercetarea și cumpănirea faptelor omenești, totuși sufletul poate foarte lesne să scape din ghiarele lor și să se ducă mai departe, dacă la fiecare vamă, unde este oprit și învinovățit nu numai de faptele cele rele, care într-adevăr le-a făcut, ci chiar și de multe altele ce nu sunt adevărate, scoate câte un colac și câte un ban dintre colacii și anii ce s-au dat de pomană, săracilor peste sălaș, când i s-a dus corpul la groapă și le dă dracilor ca plată ¹.

Dacă e păcătos și pe lângă aceea nici nu are cu ce plăti pe vameși atunci e vai și amar de dânsul, căci atunci, cu toată interpunerea arhanghelului sau a îngerului conducător, nu poate să scape, ci trebuie numai-decât să meargă în iad.

De aceea e bine ca fiecare om să-și plătească singur vămile până ce e încă în viață, dând în același timp și pentru sufletele celor morți câte ceva de pomană ².

Dacă nu tocmai toate, apoi de bună seamă că partea cea mai mare a credințelor cuprinse în capitolul de față se bazează pe *Viața Sf. Vasile cel Nou*, despre care ne-a mai fost vorba în decursul acestui studiu în care nu numai că se află toate vămile văzduhului înșirate, ci totodată și foarte pe larg descrise și pe lângă aceasta reprezentate încă și într-un fel de icoană.

¹ Cred. rom. din Bălăceana, com. de M. Jemna ; a celor din Fundul Moldovei, com. de Const. Merches și a celor din Mănăstioara, com. de G. Agapi.

² Com. de Rom. Simu.

Iadul

Poporul român de pretutindeni privește *raiul și iadul* ca două lumi opuse una alteia, diferite în teorie de credință de lumea reală, sub care cuvânt înțeleg lumea văzută de noi, în practică ei însă nu socotesc a fi nici o diferență.

Distanța și locul sunt punctele în care nu coincid.

O splendoare mare și provenită din apropierea divină în ceea ce privește *raiul*. O suferință însă și o îngrozire cu mult mai mare, de cum este în omenire, în ceea ce privește *iadul*, și aceasta din lipsa completă a Dumnezeirii.

Iadul, după credința românilor din Țara Românească, se află în interiorul pământului. Un întuneric nedescris se află acolo și în el rătăcesc sufletele celor păcătoși și la timpuri hotărâte unele continuă, altele merg să-și ia pedeapsa la care sunt osândite. Unii ard în foc, alții sunt mâncați de viermi, alții joacă într-o arie de mărăcini, iar alții poartă încinși pe dracii care au fost cauzatorii păcătuirii lor. Om pe om nu se vede, nici nu poate ști ceva de pe pământ sau de la cei morți ce sunt în rai sau chiar acolo în iad. Numai rugăciunile familiei, bisericii și ale săracilor precum și pomenile ce li se fac pot să le mai ușureze din aceste chinuri¹.

Unii români din Bucovina însă cred și spun că *iadul* ar fi o groapă foarte adâncă și colosal de mare în fundul pământului, unde cât e lumea, arde focul, dar, cu toate acestea, nicicând nu e lumină, ci tot numai întuneric din cauza fundului celui mare. des și înădușitor, care iese din acel foc. Alții, din contră, își închipuiesc iadul ca un fel de casă sau mai bine zis ca un fel de cetate colosal de mare, situată într-o afundătură foarte întunecoasă și urâcioasă de sub pământ și înconjurată de jur împrejur cu ziduri înalte. Și precum o casă de rând are necesitate de tâlpi, usciori și uși sau alte obiecte, așa are și iadul, cu acea deosebire numai că pe când noi întrebuițăm pentru astfel de lucruri diferite lemne și pietre, pe atunci pentru iad și mai ales pentru tâlpile acestuia se întrebuițază babele cele rele și cu deosebire vrăjitoarele care cât au trăit numai fapte rele au făcut.

În mijlocul iadului stă pe un scaun de fier *Scaraoțchi*, împăratul întunericului, iar împrejurul lui mii și milioane de *draci* și *drăcoaiice*, unii mai urâți și mai sluiți decât alții, care se împărtesc în mai multe cete și care chinuiesc pe cei nelegiuți și păcătoși în tot chipul; și anume: de unii îi pun într-un cuptor mare de foc și-i frig sau îi fierb într-o căl-

¹ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 326—327.

dare de aramă în care se află smoolă elocutoare, pe alții îi pisează într-o piua de spijă sau îi pun în lulele și-i fumează ; și iarăși pe alții îi bat și chinuiesc cu bice și harapnice de piele sau le scot limbile și le străpung cu niște ace înfierbântate.

La ușa iadului, care e alcătuită tot din fier, stau zi și noapte doi diavoli, care îndeamnă pe toți cei ce trec pe acolo să intre înăuntru și resping pe toți cei ce ar voi să iasă afară din iad, ca să scape de muncile cele crâncene¹.

În poartă sau ușa iadului se mai află încă și *floarea macului*, care asemenea ademenește pe suflete ca să intre în iad, după cum prea lesne ne putem încredința despre aceasta din următoarele versuri dintr-o doină populară din Bucovina :

Dară floarea macului
Sede-n poarta iadului
Și tot crește și-nflorește
Multe suflete-amăgește²

Împrejurul iadului se află un fel de câmpie stearpă, ca și când ar fi arsă de foc. Iar prin câmpia aceea trece „*apa sâmbetei*” care se revarsă în iad. De aici apoi și blăstămul : „*duce-te-ai cu apa sâmbetei*”, adică : lua-te-ar dracul să nu te mai văd !

Drumul ce duce la iad e plin de spini și mărăcini. Cu toate acestea însă sufletele celor păcătoși ajung pe de o sută și pe de o mie de ori mai degrabă într-însul, decât a celor drepti în rai.

De aici se vede că vine apoi și zicala românilor din Bucovina :

Hai, hai, hai !
Pân-la rai
Că pân-la iad
E num-un gard
Și acela-i spart.

Toate sufletele celor păcătoși merg de-a dreptul în iad ; ale celor mai puțin păcătoși însă, după ce au trecut vămile și se cred a fi acum scăpate de orișice primejdie, ajungând la *gura iadului* care este o prăpastie îngrozitoare și foarte mare și în care se află fel de fel de balauri, soiomâzdre, broaște râioase, șerpi și șerpoaice, precum și alte gânganii urăcioase care foșcăiesc ca niște viermi, când dau să treacă peste *puntea ratului*, care duce peste acea prăpastie spre rai, se trezesc, deodată și pe neașteptate, că pică de pe punte și cad în iad.

Însă sufletele ce se duc, după despărțirea lor de corp în iad, nu rămân acolo pe vecie, ci ele stau numai un timp hotărât, adică până ce-și trag păcatul. După aceea, ies din iad și se duc într-un loc anumit dintre iad și rai, unde petrec apoi până la judecata cea de pe urmă³.

¹ Cred. rom. din Rălăceana, com. de M. Jemna ; a celor din Răpcea, com. de Em. de Cuparencu ; a celor din Stulpicani, com. de Nic. Cotlarciuc și a celor din Fundul Moldovei, com. de Cînst. Mercheș.

² S.Fl. Marian, *Poezii populare române. II. Doine și Hore*, Cernăuți, 1875, p. 93.

³ Cred. rom. din Răpcea, com. de Cuparencu ; a celor din Stulpicani, com. de Nic. Cotlarciuc, precum și a altor români din Bucovina.

Românii din Transilvania cred că iadul e o peșteră întunecoasă în pământ și anume dedesuptul raiului. Gura, prin care se duce în acea peșteră, se numește „gârliciul pământului“. Acea peșteră servește ca locuință la o mulțime de diavoli precum și la o mulțime de suflete de ale celor întinați cu păcate ¹.

Atât iadul cât și muncile și toate celelalte, ce se mai petrec într-insul precum și-n nemijlocita lui apropiere, adeseori le întâmpinăm nu numai în vorba de toate zilele ci și într-o mulțime de povești, legende, colinde și alte cântece poporane atât din Bucovina cât și din celelalte țări locuite de români.

Așa într-o poveste din Transilvania, intitulată „Vizor, crainul șerpilor“, aflăm următoarele cu privire la unele dintre muncile iadului :

„Petru luă căpăstrul se duse la stava de cai și încălecă pe calul care era mai slab decât toți caii din acea stavă. Luă calul și plecă cu el și ajunse la o groapă. Acolo se scoborî de pe cal, îl lovi cu vâtrarul în frunte, de care lovitură într-o clipită se prefăcu într-o stană de piatră, iar el se scoborî în groapă și intră în cealaltă lume.

Griji însă bine de sfatul dat de socrul său, ca să nu uite nimică din ceea ce va vedea.

Adică ce văzu ?

Tot lucruri de care mult se minună. Mai întâi trecu pe lângă un om acoperit cu 99 de țoluri toate noi, nouțe și totuși murea de frig.

Mergând mai departe văzu un om acoperit cu un țol de tot rupt și subțire, iar pe el ploua cu zăpadă și totuși îi era cald.

Trecând pe lângă aceștia, nu departe vede un alt om, așezat cu spațele pe pământ pe care doi servitori cu un sucitor îl îndopau cu mâncare, ca pe o găscă, și totuși se văita că e flămând.

În alt loc văzu un om slab de tot ca o lespede și mânji cu smoală, pe care alți doi servitori îl jupuiau și iar îi trăgeau pielea de pe el.

Mergând mai înainte văd un om cufundat într-un lac până la grumaz pe care, când se încerca să iasă, îl lovea un berbecu cu capul în frunte, încât iar cădea în lac.

Trecând de aici, văzu un bolnav, zăcând în pat și tot strigând după ajutor, dar nu venea nimeni.

Mai încolo văzu un om spânzurat de limbă.

În alt loc văzu un om legat de mâni și de picioare și la mâni trăgeau de doi boi, acum într-o parte, acum într-alta.

Nu departe de la acesta îi veni înaintea un păzitor care îl întrebă :

— Ce cauți pe aici pământeanule ?

— Caut pe Măria Sa Domnul cel bătrân din satul nostru.

— Ce ai cu el ?

— Ma trimis Măria Sa Domnul cel tânăr, să-i aduc coroana.

— Te du pe aici în colo, căci tocmai acum bea apă dintr-un izvor, vezi-l colo ?

— Văd !

Se duse Petru și când fu înaintea lui îi sărută mâna și-i spune din ce pricină a venit.

— I-a dau, dar — zise — și așa numai asta am adus-o de la el, i-o dau, ca să mă limpezesc și de asta.

¹ T. Simon ; W. Schmidt, *op. cit.*, p. 43.

Zicând acestea, luă coroana de pe cap și-o puse în mâinile lui Petru. Apoi iar zise :

— Acum, spune-mi Petre, ce-ai văzut aici în lumea noastră ?

— O, Măria Ta, că multe am văzut !

— Ce ?

— Întâi am văzut un om acoperit cu nouăzeci și nouă de țoluri, toate noi nouțe și totuși îngheța de frig.

— Știi Petre ce înseamnă aceasta ?

— Ba nu știu !

— Ascultă, dar, să-ți spun. Fiecare om până trăiește pe pământul nostru păcătuiește, iar când păcătuiește calcă legea lui Dumnezeu. Păcatul poate fi mai ușor sau mai greu după cum e și fapta. Dumnezeu nu lasă nici un păcat nepedepsit numai atunci când omul cunoscându-și greșeala sa se întoarce cu inimă curată. Apoi unele păcate sunt mari, pentru că le vedem și noi mari. Dar mai sunt unele păcate care nouă nu ni se par mari și totuși sunt mari. Omul acela pe care l-ai văzut întâia oară, pentru aceea tremură de frig sub nouăzeci și nouă de țoluri, toate noi nouțe, căci el când a fost pe pământ nu a dat nici un vestmânt săracilor de pomană.

El n-a făcut ceea ce a trebuit să facă și pentru aceea se pedepsește. Asta nu se vede așa păcat mare, dar totuși e mare. Altul iar face ceea ce trebuie să facă ; asta iar e mare păcat. — Ce-ai mai văzut ?

— Am văzut un om acoperit cu un țol de tot subțire și rupt și totuși asuda de cald.

— Vezi, Petre, acela a făcut săracilor vestminte de pomană. — Ce-ai mai văzut ?

— Am văzut un om cu spatele la pământ pe care îl îndopau alți doi oameni cu sucitorul și totuși striga că moare de foame.

— Vezi, Petre, așa se pedepsesc oamenii cei lacomi la mâncări și băuturi. — Ce-ai mai văzut ?

— Într-un loc am văzut un om de tot slab, ca o lespede și mânjit peste tot cu smoală, pe care tot îl jupuia și iar trăgeau pielea de pe el. Asta ce va să însemneze ?

— Vezi, Petre, nu înțelegi ce însemnează cu toate că e ușor de înțeles. Asta e pedeapsa oamenilor doritori de plăceri trupești. Trupul e slab că și l-a slăbit el, e negru pentru că l-a înegrit sufletul pe care l-a fost mânjit el cu atâtea spurcăciuni, iar pe lângă aceea mai capătă ca pedeapsă aceea ce ai văzut.

— Ce ai mai văzut ?

— Am văzut un om cufundat într-un lac, pe care când se-ncerca să iasă, îl lovea un berbece în frunte, încât iar cădea în lac.

— Omul acela, Petre, cât a trăit, a tot înșelat și acum vezi cu ce se pedepsește !

— Ce ai mai văzut ?

— Am văzut un om bolnav zăcând într-un pat tot strigând după ajutor, dar nu venea nimeni.

— Vezi, Petre, acela nu și-a cinstit părinții. — Ce ai mai văzut ?

— Am văzut un om spânzurat de limbă.

— Vezi, Petre, acela a înjurat pe Dumnezeu și pe alți oameni, iar acum se pedepsește după cum i se cuvine. — Ce ai mai văzut ?

Am văzut într-un loc un om legat de mâni și de picioare cu un lanț mare și gros, iar de lanț la picioare și la mâni trăgeau câte o păreche de boi.

— Acela, Petre, pentru aceea se pedepsește așa, căci în lume a jurat cu strâmbătate.

— Dar ce ai mai văzut ?

— N-am mai văzut nimic !

— N-ai mai văzut că nu te-ai dus mai încolo. Dar să vezi altele te-ai îngrozi, te grijește dar să nu ajungi și tu pe aici. — Dar feciorul meu ce mai face ?

— Face bine, că-i sănătos !

— Cum o mai duceți laolaltă.

— Rău de tot, că m-a bătut de două ori pe nedrept.

— Atunci e rău de tot ; mă tem că și el va ajunge pe aci pe undeva. Te du, Petre, du-i coroana și mai iartă și tu cât poți.

Petru nu mai zăbovi mult, ci se duse până la gaură, ieși afară, se sui pe cal și-l lovi cu vâtraiul în frunte, apoi într-o clipită ajunsese la socrul său Vizor, craiul șerpilor¹.

În altă poveste, din Bucovina, ni se spun următoarele :

„Văzând sufletul omului într-o iarbă mare și frumoasă niște vaci hitioane, care de abia se puteau mișca dintr-un loc într-altul de slabe ce erau, și întrebând el pe îngerul său conducător de ce sunt așa slabe și nu dau lapte, deși au iarbă de prisos, îngerul îi răspunse :

— Acestea sunt vacile celor care le-au dat de pomană dar pe urmă le-a părut rău după dânsule.

Mai departe văzând el pe un prund, unde nu era mai defel iarbă, niște vaci mari și frumoase, care de abia se mai mișcau dintr-un loc în altul de încălate și grase ce erau, precum și o mulțime de femei și bărbați, care veneau din toate părțile cu donițele de le mulgeau și întrebând pe înger : de ce acestea sunt așa de frumoase, îngerul îi zise :

— Aceste vaci sunt dăruite săracilor din toată inima.

Mergând mai departe vede un om culcat cu fața în sus și cu gura căscată, iară deasupra lui un șarpe încolăcit pe lângă o creangă cu gura în jos și din gură lui cădea *verin* în gura omului.

— Acesta — zise îngerul — când fu întrebat — a omorât șerpi și în loc să-i arunce undeva într-o groapă sau tufiș, i-a aninat pe prăjini în față sfântului soare.

La urmă vede o oaie că se scutură deasupra unui om, ce trecea printr-un foc mare. Întrebând pe înger ce înseamnă aceasta, îngerul îi răspunse :

— Acest om a dat oi de pomană și lâna lor, fiind udă, îl scutește acuma de para focului².

Atâta din povești !

¹ Pop Reteganul, *Povești ardelenesti. Partea a II-a*, Brașov, 1888, p. 58—62.

² Com. de I. Tonigariu, stud. gimn.

O legendă din Bucovina ne spune cu privire la iad, următoarele :

Ingerul morții acum
Mă insoțește la drum
Și mă trece pe la iad
Unde păcătoși ard.
Vai ! la el, cum mă uitai,
Ce văzui mă-nspăimântai !
Văzui balauri căscând
Și din gură foc vărsând,
Curgând ca un râu întins
În flacără și nestins ;
Și-n frunte-i un drac ședea
Cu Iuda-n brațe și ardea.
De acolo, la alt vad
Tot la iad, la iad, la iad !
O vai ! iar când mă uitai
Ce văzui, mă-nspăimântai !
Văzui popi mulți eretici
Cu dascăli și grămătic,
Aruncați cu capu-n jos
În focul cel flăcăros.
Și dracii îi împungea,
Cu sulița-i împingea.
De acolo, la alt vad
Tot la iad, la iad, la iad,
Ochii când îmi arunca
Ce văzui, mă-nspăimântai !
Văzui împărați tirani
De gâturi cu bolohași,
În văpaia cea de foc
Dracii bătându-și de el joc.
De aicea, la alt vad
Tot la iad, la iad, la iad !
Cu ochii când mă uitai
Ce văzui, mă-nspăimântai !
Văzui tâlhari, ucigași
Hoți răpitori și pungași
Văietându-se-amărât,
În văpaie până-n gât.
De acolo, iar la alt vad
Tot la iad, la iad, la iad !
De-odată cum mă uitai
Ce văzui mă-nspăimântai !
Văzui un cârd de muieri
Tânguindu-se-n dureri
Și draci strigând : aste sunt

Ce farmecă și descântec !
Apoi de-aici la alt vad
Tot la iad, la iad, la iad !
Iarăși dacă mă uitai
Ce văzui mă-nspăimântai !
Văzui alt cârd de bărbați,
De bețivi și desfrânați.
Toți în flăcară undau
Și dracii îi cufundau.
Mai înainte la alt vad
Tot la iad, la iad, la iad !
Mergând, dacă mă uitai
Ce văzui mă-nspăimântai !
Văzui draci cu cângi trăgând
Niște muieri și strigând :
Aste tot minciuni spuneau
Pe mulți în belea-i puneau !
De aici mergând la alt vad
Tot la iad, la iad, la iad !
În flăcări când mă uitai
Ce văzui mă spăimântai !
Văzui negustori în rând
Carii înșeală când vând :
Unii cu măturii de gât
Se strângeau ei amărât ;
Alții cu cântare-n nas
Se văitau cu mare glas ;
Alții cu foarfeci și cot
Îi ducea para înnot.
Mergând de-aici la alt vad
Tot, la iad, la iad, la iad !
Spre țipet când mă uitai
Ce văzui mă-nspăimântai !
Văzui iar muieri în muncă
Care își leapăd ai lor prunci,
Sau fără milă și dor
În pantece îi omor .
De la cel din urmă vad
Tot la iad, la iad, la iad !
Când stătui și mă uitai
Ce văzui mă-nspăimântai !
Văzui arzând în văltori
Bogați năindurători,
Carii tot s-au veselit
Și săraci n-au miluit !

¹ Vezi *Călimdarul poporului bucovinean*, pe 1891, Cernăuți, p. 69—70.

O colindă, din Banat, descrie iadul astfel :

Colo-n jos către apus
Soare nu-i pe cer în sus ;
Ci e nor și-ntunecime
Și-o grozavă adâncime,
Unde munții varsă foc
Dară marea-i tot potop,
Unde-i peștera urâtă
De balauri rău păzită,
De șerpi, fiare ocolită.
Lângă poartă nu e nime
Poate să-ntre orișicine
Dar nime de volé bună
Pe aicea nu s-adună...
Ici e iadul cel spurcat
Pentru oameni răi gătat !
Da-n lăuntru cine sunt ?
Să ferească Domnul sfânt !
Lângă poartă stau tot draci
Și slujesc pentru haraci
Și pe nime ei nu lasă,
Ca la lume să mai iasă !
Cătră mijloc cine sunt ?
Să ferească Domnul sfânt !
Sunt cei răi, în fier legați
Până-n brâu în foc băgați,
Fripti de sete, morți de foame,
Nime din ei nu mai doarme

De dureri, din dinți scrâșnesc
Și nicipând se miluesc !
Dar aceștia cine sunt ?
Să ferească Domnul sfânt !
Sunt cei răi ce-au omorât
Traiul veșnic și-au urât.
Sunt cei răi ce-au păgubit
Pe aproapele mahnit.
Sunt cei răi ce au surpat
Cas-altuia prin păcat.
Sunt cei răi ce-au înșelat
Și-n minciună s-au spurcat !
Dar în iad iar ce mai sunt ?
Să ferească Domnul sfânt !
Că sunt munți de cei înalți
Și în groapă afundați.
Nu e cer, ci-s numai nori,
De-ntuneric te-nfiori.
Nici o zi nu e senină
Focul arde fără lumină.
Câmpurile s-au uscat,
Apele tote-au secat.
Nu sunt păsări, nu sunt flori,
Numai jar și numai nori !
Să ferească Domnul sfânt
De-a vedea ce-aice sunt !

O doină, care am auzit-o încă în vara anului 1871, pe când mă aflam ca studinte de clasa a VIII-a la gimnaziul din Beiuș, de la un român de pe valea Crișului Alb, ne spune despre iad următoarele :

Primăvara după Mart
Cătră iad eu am plecat.
Iadul era încuiat
Cu un spinicel uscat.
Pusei mâna și-l rupsei
Și în iad deloc fusei.
În iad dacă am intrat
Acolo puțin am stat
De cititul popilor,
Cerșitul bogaților.
De răceala fiarelor,
De șuierul șerpilor !

! At. M. Marinescu, *Colinde*, Pesta, 1859, p. 87.

Altă doină, din comitatul „Turda-Arieș“, ne spune atât în privința raiului cât și a iadului următoarele :

Pusei șaua pe doi cai
Mă sui în sus, la rai ;
Raiul fuse încuiat,
De trei ori am genunchiat
La Dumnezeu m-am rugat
Și trei îngeri a mânat
Și raiul l-au descuiat.
Ce-am văzut, m-am bucurat :
Trupuri mândre și-nflorite
Și de popa spovedite ;
Trupuri albe și spălate,
De popa cuminate.
Peste ele floricele
Un pom mândru de daun.
Pintre cloambe păsărele,
Păsărele frumușele.
Eu gândii la mândra mea
Să fie și pe-acia
Eu în rai aș rămănea.

Și Dumnezeu cel prea mare
Să mânia foarte tare
Și trei îngeri a mânat
Și de mână m-au luat
Și din rai că m-au țipat.
Și mă aflam lângă iad
Iadul fusese descuiat,
Ce-am văzut, m-am spăriat :
Trupuri mari și putrezite
De popa nespovedite
Și văzui pe mândra mea
Chinuind doi draci la ea.
Mândra umbla să se ducă
Dracii o făceau nălucă ;
Ea se țipă să m-apuče
Eu grăbii și-mi făcui cruce
Și-ntinsei o fugă lungă,
Dracii haida să m-ajungă !¹

A treia doină, din Țara Oltului, descriind munca juraților și a birărilor celor răi, nedrepti, asupritori și jupuitori, zice :

Pus-am șaua pe doi cai,
Să mă sui în sus la rai.
Iadul era mai d-a vale
Și fugeam în fuga mare.
Iar la ușa iadului
Stau jurații satului
Taie lemne dracului.
Iar birăul cel mai mare
Ținea pe dracu-n spinare².

În fine, o doină din Bucovina și anume din comuna Horodenic, ne spune despre iad acestea :

Pus-am șaua pe doi cai
Și m-am dus în sus la rai.
De trei ori m-am închinat
Raiul nu s-a descuiat.
Pus-am șaua pe un cocoș
Și m-am dus la iad în jos.
Și la groaza răului,
Jos la talpa hăului
Am văzut pe mândra mea

¹ X X X, *Doine, strigături și chiuituri culese de mai mulți învățători zeloși*, Brașov, 1891, p. 275.

² Idem, p. 182.

Vreo cinci drați că mi-o bătea,
Sânge roș din ea sărea
În pahar că mi-l punea :
„Poftim, bade, iea și bea,
Căci n-ai fost stăpân pe ea !“¹

Aș putea să mai reproduc încă multe alte poezii populare. Cred însă că și acestea ne vor fi deajuns spre a ne încredința ce închipuire are poporul despre *Iad* precum și despre toate cele ce se petrec într-însul.

Se naște acum întrebarea : de la cine să fi adoptat poporul român toate credințele acestea ? Moșteni-tu-le-a el de la strămoșii săi, sau poate le-a împrumutat în decursul timpului de la alte popoare cu totul străine ?

Dacă am sta să reproducem toate câte le-au crezut popoarele păgâne din vechime, precum celea ce le cred și istorisesc popoarele creștine din timpul prezent despre *Iad* sau *Tartar* și din toate acelea am voi să facem o concluzie, am merge prea departe și noi nici timpul, nici spațiul nu ne permite s-o facem aceasta.

Cred deci că ne va fi de ajuns și numai un singur citat din Virgiliu, care ne dă o descriere amărunită de toate cele ce le credeau și istorisau cei vechi atât în privința *Tartarului* cât și în privința tuturor celor ce se petrec într-însul și în apropierea lui.

Iată ce ne spune Virgiliu :

„Enea, uitându-se împrejurul său zărește pe loc sub o stâncă din mâna stângă ziduri late încunjurate cu un mur întreit pe care le înconjură un torent repede cu flăcări arzătoare, Phlegetton din Tartar și în vârtea stâncile răsunătoare. În față se află o poartă mare și stâlpi de oțel vârtos, așa că nici o putere bărbătească, nici chiar locuitorii cerești (zeii) nu sunt în stare să le sfarme ; se urcă un turn de fier până la ceruri și Tisifone îmbrăcată cu o haină săngeroasă păzește ziua și noaptea intrarea (tindă) fără să doarmă. De aici se auzeau gemete și răsunau lovituri grozave ; apoi un zângănit de fier și de lanțuri târâte. Enea stătu pe loc și înspăimântat asculta cu urechia vuietul. O virgină, spune-mi : ce feluri de crime sunt acestea ? și prin care pedepse se urmăresc ? Ce vuiet așa de mare îmi vine la urechi ? Atunci începu preoteasa să vorbească altfel : Duce renumit al Teucrilor, nici unui om nepătat nu-i iertat să calce peste pragul scelerăților ; însă pe mine punându-mă Hecate în fruntea dumbrăvilor avernice m-a învățat însă și pedepsele cele decretate de zei și m-a purtat prin toate locurile. Rhadamantus are cel mai scelerat imperiu, el bicuiește și ascultă cercetând înșelăciunile și silește ca cineva să mărturisească celor de sus acele crime, de care bucurându-se pe pământ amână prin o ascundere zadarnică căința, sperând o moarte târzie. Tisiphone prevăzută cu bice bate, insultând pe cei vinovați și amenințând cu stânga, cheamă șerpul și grozavi, cetele furioase ale surorilor. Acuma se deschid porțile sacre sărind din țâțanile teribil răsunătoare. Vezi ce păzitor e în vestibul (la intrare) ? ce arătare păzește locuința (infernul) ? Înăuntru șede încă mai infuriată gigantica Hydră cu 50 de guri negre. Acum se deschide tartarul de două ori în o prăpastie și se extinde sub umbră. (în întuneric) atât încât se poate uita, de acolo în sus la Olimpul eteric al cerului. Aici se află neamul antic al pământului, Titanii, care

¹ „Aurora română“, an. I., Cernăuți, 1881, p. 46.

loviți de fulger se învârtesc în fundul cel mai de jos. Aici am văzut și pe gemenii Aloizi, corpuri uriașe, care se încercară să surpe cu mâinile cerul cel mare și să-l arunce jos de pe tronul ceresc. L-am văzut și pe Salmoneu cum e pedepsit. Imitând flăcările lui Joe și sunetele Olimpului mergea acesta triumfând, punând la trăsură patru cai și scuturând o făclie la popoarele grecești și prin mijlocul cetății din Elis, și cerea pentru sine onoarea unui zeu, el nebunul, care imită furtunile și fulgerul cel neimitalibil prin aramă și prin tropotul cailor celor potcoviți. Însă părintele cel atotputernic arunca prin norii cei deși arma sa (fulgerul) el nu aduse nici făclii, nici lumini de reșină (păcură) fumegătoare și îl doborî la pământ cu un vârtej teribil. Chiar și Tytion era de văzut copilul pământului ce crează toate, al cărui corp e întins peste nouă jugăre de pământ și un vultur mare cu un cioc îndoit, ciupindu-i spre pedeapsă inima cea nemuritoare și măruntaiele cele bogate, se nutrește din ele și locuiește sub pieptul cel înalt și fibrele renăscute nu se lasă în liniște. Ce să mai amintesc de Lapiți, Irion și de Pirithous ? deasupra cărora cât pe aci amerință să cadă o stâncă neagră și aceleia care cade îi urmează una asemenea ei ; stofe aurite cu perini înalte străluceau pentru oaspeți și bucate pregătite cu lux regal se aflau dinaintea ochilor lor. Lângă dânșii se vedea cea mai mare dintre furii și împiedica a atinge bucățele cu mâinile și rădicând făclia se scoală și strigă cu glas tare. Aici/se aflau aceia care cât trăiră au fost frați urgisiți ori prin aceea că alungară pe părintele lor și față cu clientul se comise fraudă sau acei care singuri se încuiară cu averile sale cele aflate, nefăcând din ele parte la ai săi, născându-se cu aceasta cea mai mare ceartă și aceia care sunt biciuiți pentru adulter și urmând armelor celor nelegiuite nu se sfiiră a călca credința promisă stăpânilor săi, și acum închiși așteaptă pedeapsa. Nu încerca a ști care e pedeapsa și ce fel de crimă sau soartă i-au aruncat în pierzare. Unii rostogolesc o stâncă uriașă, alții atárnă, trași pe razele roților ; șade și va șede în veci nefericitul Teseu și de tot neamul Phlegyas admoniază și invocă printre umbre, cu voce tare : „Învățați dreptatea și admoinați fiind învățați a nu uri zeii“. Acesta vându pentru aur patria și-i impuse un domn puternic ; el lasă pentru plată să se lipsească legile și să se deslipească... Toți cutezară a comite mare nedreptate și a-și însuși aceea ce au cutezat. Dacă aș avea o sută de limbi și o sută de guri și o voce de fier n-aș putea înțelege toate felurile crimelor și n-aș putea parcurge toate numele pedepselor“¹.

Atât din Virgiliu !

Asemănând acum sirele acestea ale lui Virgiliu cu cele ce se află în privința iadului și a muncilor dintr-însul în „*Viața Sf. Vasile cel Nou*“ precum și în „*Călătoria Maicii Domnului la iad*“² lesne se va putea convinge orișicine că *muncile iadului* din cărțile sau mai bine zis apocrifele din urmă sunt numai niște reproduceri schimbate și adăugite a celor zise de Virgiliu și poate că și de alți autori păgâni din vechime.

Ce se atinge de credințele românilor despre iad, apoi acestea cred că se bazează parte pe cele spuse de Virgiliu precum și de alți autori străbuni din vechime și parte pe apocrifele creștine care tratează despre aceeași materie.

¹ Aeneid. Lib. VI, v. 548—627.

² B.P. Hasdeu, *Cuvențe den bătrâni*, t. II, București, 1879, p. 301—367.

Raiul

Raiul, după credința românilor din Țara Românească, e opus cu totul *iadului*. El e locul unde sufletele celor drepți se pot odihni în pace, bucurându-se de vederea lui Dumnezeu. Durerea și înfrustarea nu se pot nicicând stabili într-însul. Din contră, în el domnește o bucurie fără de sfârșit. Dumnezeu ocupă locul cel mai de cinste de unde răspândește toată mărirea sa, iar în jurul lui stau cei fericiți în mai multe cete și petrec mâncând și bănd ceea ce și-au dat în viața lor ceea ce li s-a pământ de mămă, soră, rude, epitrop și alții.

Dacă cei repauzați au terminat de mâncat și băut ceea ce li se dădese, atunci, e foarte greu, căci fac și ei zămbre privind la alții.

Acolo, în acel loc de fericire se întâlnesc sufletele celor morți, frați cu frați, cu surori, cu prieteni; părinții cu părinții lor și aceștia eu moșii și strămoșii lor. Umbrele unei generații întregi se strâng în jurul vreunui evlavios strămoș și se spun multe despre viața și relațiile lor în rai.

Dacă cineva a murit neîmpăcat cu un altul, sufletele lor nu se mai pot împăca niciodată. Sufletele lor fără voie fug unul de altul și se privesc cu dispreț. De aceea, este bine ca cel ce se simte că moare să se îngrijească ca acest moment să nu-l apuce neîmpăcat cu cineva. Încolo, totul merge în liniște și pace, fiecare își cunoaște dreptul său, certuri nu se află¹.

Românii din Bucovina spun că *raiul* este o grădină foarte frumoasă, strălucitoare care e împodobită cu tot felul de flori mirositoare și pomi roditori, în care cântă tot felul de păsări. Mai pe scurt toate frumusețile și bunătățile lumii sunt concentrate în această grădină.

Raiul se află în cer său după cum spun unii pe pământul din cealaltă lume.

În mijlocul raiului stă însuși Dumnezeu pe un scaun strălucitor de aur, împodobit cu diamante și alte pietre scumpe, iar împrejurul lui se află tot felul de mese întinse, pline cu felurite bucate și băuturi, din care mănâncă și beau sufletele dreptilor îndemnate fiind de cetele îngerești ca să mănânce și să beie din orice le trage inima.

În rai însă nu-i este nimărui altuia iertat să intre, fără numai sufletelor celor drepte, bune, alese și plăcute lui Dumnezeu care, după ce au intrat se desfătează apoi în toate bunătățile².

¹ D. Stănescu, *op. cit.*, p. 326.

² Cred. rom. din Ropcea, com. de Em. de Cuparencu; a celor din Bălăceana, com. de M. Jemna; a celor din Stulpicani, com. de Nic. Cotlarciuc și a celor din Fundul Moldovei, com. de Const. Merches.

La ușa raiului stau doi îngeri sau arhangheli cu săbii care păzesc, ca să nu intre orșicine într-însul, ci numai cei drepți, numai cei vrednici ¹.

Alții, din contră, cred și spun că la ușa raiului stă *Sân-Petru* cu un mănunchi de chei în mână care asemenea nu lasă pe orșicine să intre înăuntru, ci numai pe cei drepți.

Tot în ușa sau poarta raiului mai stă încă și *Floarea* sau *Sora Soarelui*.

În privința acestei plante o doină din Bucovina ne spune următoarele :

Câte flori sunt pe pământ,
Toate trec la jurământ.
Numai *Floarea Soarelui*
Șede-n poarta raiului,
Face loc sufletului
Și odihnă trupului ²

Împrejurul raiului se află câmpii întinse, mai tot așa de frumoase și pline de bunătați ca și raiul.

Prin mijlocul acestor câmpii trece un râu mare și limpede numit „*Apa Dumăniceii*” care se revarsă în rai ³.

Drumul ce duce în cealaltă lume se desface de la un loc în două rame, cel de-a stânga duce de-a dreptul la iad, cel de-a dreapta însă, care e presurat cu tot felul de flori mirositoare duce spre rai, iar nu departe de acesta trece peste *Jura iadului* peste care se află *puntea raiului* despre care am vorbit mai pe larg în capitolul premergător.

Români din Transilvania cred că raiul ar fi o grădină plină de flori și pomi frumoși, situată pe un munte deasupra iadului. În această grădină se află mulțime de îngeri precum și sufletele oamenilor celor buni, care trăiesc în toată îndestularea și fericirea, având înaintea lor mese încărcate cu tot soiul de mâncări și băuturi.

Iar fericiți se consideră acei oameni care cât trăiesc aici pe pământ sunt milosiviți căci ei prin milostenie își mântuiesc sufletul de munca cea eternă și după moarte ajung la fericirea eternă care e adevărată fericire. De asemenea, se consideră a fi fericiți și aceia care în această lume pătimesc mai mult crezându-se că-și iau pedeapsa în lumea aceasta și că în cealaltă lume nu vor mai avea nimic de suferit ⁴.

Atât raiul cât și celea ce se petrec într-însul adeseori le întâlnim și în literatura populară.

Așa legenda populară din Bucovina, din care am reprodus o parte în capitolul despre iad, urmând mai departe, zice :

Deci acea cale lăsând
Și mai-nainte mergând
În dreapta când mă uitai
Ce văzui, mă bucurai :
Văzui *raiul* cel frumos

Ca soarele luminos
Și mese întinse-n rând
Pe ele făclii arzând.
Unde-mprejur dreptii sta
Și bucurie gusta.

¹ Cred. rom. din Bălăceana com. de M. Jemna și a celor din Bilca, com. de Iust. Cîrdei.

² S. Fl. Marian, *Poezii populare române*, t. II, Cernăuți, 1875, p. 93.

³ Vezi despre aceasta și B.P. Hasdeu, *Dicționarul limbii române*, t. II, p. 1288.

⁴ Com. de T. Simon.

Impreună dănțuind
 Și pe Dumnezeu slăvind.
 Într-alt loc, iar mă uitai
 Tot la rai, la rai, la rai !
 Văzui sfinți prea luminoși
 Apostoli și cuvioși
 Și cete de mucenici
 De tineri, bătrâni și mici
 Impreună dănțuind
 Și pe Dumnezeu slăvind.
 Într-alt loc iar mă uitai
 Tot la rai, la rai, la rai !
 Văzui și sfinte muieri
 Petrecând în mângâieri

Cu eununi de diamant
 Și podoabe de brillant
 Impreună dănțuind
 Și pe Dumnezeu slăvind.
 Deci de-acolo iar plecai
 Tot la rai, la rai, la rai !
 Ce văzui mă-nspăimântai :
 Văzui raiul incuiat
 Poate pentru-al meu păcat
 Pân-la vremea de județ
 Când va sta Cristos în jeț,
 Ca să judece pe toți
 Pe cei vii și pe cei morți !

O doină poporană din Transilvania ne spune următoarele despre rai :

Când viața mi-ăm urât,
 În cale lung-am pornit
 Și la rai că am sosit.
 Găsii raiul incuiat
 Și tare m-am supărat
 Și-am pus mâna pe lacăt
 Și-am picat la greu păcat
 Și-n genunchi că am picat
 Și la Tatăl m-am rugat,
 Raiul de mi-a descuiat.
 Ce-am văzut m-am bucurat :
 Era niște păsărele
 Cânta niște glăsurele,
 Drag mi-ar fi să fiu cu ele !

O colindă, din Banat, în care asemenea se descrie raiul, stărnă pre-cum urmează :

Șede, Doamne, cine-mi șede
 Șede Petru-n câmpul verde.
 Colo sus la răsărit,
 Unde soare s-a ivit.
 Pe piciorul cel de plai,
 Lângă poarta cea de rai.
 Tot îmi cântă priveghează
 Și-n lăuntru el nu lasă
 Făr-de-a ști și Dumnezeu
 Dumnezeu și soțul său.
 Domnul la rai ajungea
 Și lui Petru că-i zicea :

— Spus-am, Petre, să nu uiți
 Ori săraci sunt, ori avuți
 Să nu-i lași în raiul meu,
 De-au făcut în lume rău.
 Lasă tu, dup-al meu sfat
 Pe cei ce goli au îmbrăcat
 Și flămânzi au săturat
 Și setoși au adăpat
 Și scârbiți au mângâiat !
 Iar Petre a cuvântat :
 — Doamne ! toate-am asculta
 — Petre ! dacă-i lucrul-ășa

¹ *Calindar popular bucovinean, op. cit., p. 70—71.* O variantă a acestei legende vezi la Sbierca, *Colinde cântece de stea și urări la nunți*, Cernăuți, 1888, p. 63—66.

² Grigore Sima, *Cântece populare din Ardeal*, în „Conyorbiri literare“ an. XV, Iași, 1882, p. 226.

Raiul îmi vei arăta,
Pe cei buni să-i pot căta !
— Doamne ! poți deloc intra
Că e-mpărăția ta !
Domnul sfânt atunci pășea
Îngerii și Cheruyimii
Și-nainte că-i venea :
Arhanghelii, Serafimii
Tot cântând și tămâind
Și în mâni făclii ținând.
Ș pe Domnul l-au purtat
Pân ce raiul a cătat.
Pe urmă Domnul cel ceresc
Șede-n tron dumnezeiesc.
Lângă tron se aduna
Toți în rai câți mai era :
Prunculeți de-i mititei,
Ca și niște îngerei.
Și feciori nevinovați,
Cu flori albe-ncununați
Și bătrâni încărunțiți,

De păcatul lor căiți.
Fetișoare, muieri, babe,
Care de fire n-au fost slabe.
Domn-atuncea a grăit :
— Fiilor ! eu am venit
Să vă văz, căci v-am iubit
Voia mea ați împlinit !
— Doamne miluește-ne
Și de rău scutește-ne !
Toți cânta și se-nchina.
Domnului sfânt se bucura.
Raiul e ca și-o grădină,
Unde-i ziua tot senină
Și nu-i noaptea-ntunecoasă
Și nu-i soartă ticăloasă.
Câmpurile înfloresc,
Iară munții înverzesc.
Păsările dănțuiesc,
Apele se limpezesc
Și cei buni în veci trăiesc !¹

¹ At.M. Marinescu, *Colinde...*, Budapesta, 1859, p. 84—86.

Județul

Când vor fi pe toate pâraiele și vadurile apelor mori, iar pe la răspântăile drumurilor crâșme, când se vor tăia haturile și se vor face arături împrejurul satelor, când moșnegii cei de 60—70 de ani care au copii căsătoriți se vor însura de-a doua oară și vor lua fete de la 16—20 ani :

când *sfredelul* va cădea drept în comoară ¹, iar aurul și argintul se vor vărsa pe toată fața pământului ;

când se vor înmulți oamenii ca ciupercile de nu-i va mai încăpea pământul și neavând cu ce se nutri se vor mânca unul pe altul ; când oamenii vor fi numai ca niște ciucalăi de mari și vor înblăți câte 12 într-un cuptor, sau când vor fi așa de mititei încât 12 inși vor trebui să întoarcă cu drugii (parii) un ou de găină ; când

O fi anul ca luna,
Luna ca săptămâna,
Săptămâna ca ziua
Și ziua ca ceasul scurt.
Iar ceasul ca un minut ?

când va pieri rușinea din lume și cei tineri nu se vor sfii deloc de cei bătrâni ;

când bogații, de ce vor avea mai mult, de aceea vor însela și jupui mai tare pe cei sărmani, lunându-le și puținul lor cu tot felul de apucături și mijloace ;

când va veni *Antihrist* pe lume și se va amesteca în toate treburile, momind pe oameni la tot felul de fărâdelegi și fapte rele ;

când se va certa tatăl cu fiul, mama cu fiica, frate cu frate, soră cu soră, vecin cu vecin, bătându-se ca niște orbi ;

când va pieri toată dreptatea din lume și nu vei putea-o nicăieri afla de-ai căuta-o ziua mare la amiază cu lumina aprinsă ;

când fiii nu vor asculta defel de părinți, ei-i vor bate și omeri sau, după cum spune o poezia populară

Când a bate fiu pe taică,
Când a bate fiică pe maică,
Frate mai mic pe cel mai mare,
Soră mai mică pe cea mai mare,

¹ O seamă de stele poartă în popor numele de *Comoară*, altele de *Sfredel*.

² G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare...*, op. cit., p. 422.

Atuncea-i sfârșenia pământului,
Întunecimea soarelui,
Potopul creștinului¹.

Atunci va fi *sfârșitul lumii*, numit altminteri și *vremea de apoi*, ziua de apoi, lumea de apoi, veacul de apoi, veleatul de apoi, sfârșitul veacului, coada veacului, vremea Pălmășoii și tot atunci va fi sfârșitul întregii omeniri, când cei vii, plini de spaimă și groază, alergând în toate părțile, vor striga :

Ieșiți morți, să intrăm noi
Că e vremea de apoi !²

și nemijlocit, după aceasta, va fi și *venirea de apoi* precum și *judetul de apoi* sau judecata cea de pe urmă³.

Când însă va fi să fie acuma *judecata cea de pe urmă* sau *judetul de apoi*, atunci îngerii Domnului, mai ales însă arhanghelul Mihail și Gavril, vor aduna unghiile celor repauzați, vor compune dintr-însele buci-ne și vor începe apoi a bucina în cele patru cornuri ale lumii, dând de știre să se adune întreagă omenire la județ.

Atât cei repauzați de la începutul lumii, adică de la strămoșii noștri Adam și Eva, cât și cei ce vor fi pe timpul acela în viață, atât creștinii cât și păgânii cum vor auzi îngerii bucinând deauna se vor aduna cu toții la un loc ca să stea de față înaintea dreptului judecător.

Mormintele se vor desface, corpurile oamenilor vor însufleți iarăși porțile iadului și ale raiului se vor deschide și toți până într-unul : bun și rău, drept și păcătos, creștin și păgân cum și în ce fel de vestminte vor fi fost înmormântați, așa vor trebui să se înfățișeze înaintea lui Dumnezeu, ca să-și deie fiecarele seama de toate faptele sale.

În Domnul nostru Isus Cristos încunjurat din toate părțile de cetele îngerești, se va arăta deodată pe aripile norilor ca un soare strălucitor înaintea mulțimii adunate și apoi așezându-se, după cum cred și spun unii, pe un scaun de piatră⁴ după alții însă pe un scaun sau tron strălucitor, va sta la judecată și va judeca pe fiecarele amăsurat faptelor sale :

¹ „Convorbiri literare“, an. XVI, Iași, 1883, p. 289.

² A. Pann, *Povestea vorbei*, III, p. 51.

³ Vezi despre toate acestea și B.P. Hasdeu, *Dicționarul...*, op. cit., t. II, București, p. 1233—1234 ; 1336—1340.

⁴ M. Canianu, op. cit., p. 129 :

La ci ți-ai născut pi lume
Di mă pedepsești pi mine.
Nu gândești v-o dată
Că-i merge la giudecată
La divanu cel di piatră
Undi mergi lumea toată.

Cum va fi însă judecata aceea, ne-o spune mai pe larg următoarea colindă din Transilvania :

Evangelistul Matei
A grăit fiilor săi :
Veacul lumii se sfârșește
Și județul se gătește.
Domnul sfânt n-a-ntârzia
Ci cu ingeri va pleca.
Ingerii vor trâmbița
Morții toți se vor scula
Și cel drept judecător
Se coboară printre nori.
Morții când i s-or ivi,
Scripturile s-or plini.
Domnul pe scaun va șede,
Morți și vii de faț-or sta
Mărturie n-a chema :
Fapta nemărturisită
Domnului îi e vădită.
Și toți dreptii vor albi
Păcătoșii vor negri !
Vai ! ce spaimă le-a veni,
Pân județul va ieși !
Și *Satana*-ntunecat
Spre păcate ce-a-nșelat
Va grăi înveninat :
Doamne, vezi cum te-au scârbit
Fiii pe care ai iubit.
Bine mult tu că le-ai dat
Și ei nu te-au ascultat.
Raiul mândru le-ai deschis,
Pentru daruri ei te-au răs
Și de iadul înfocat
Tu prea tare i-ai cruțat.
Doamne !-lasă mi-i tu mie
De acum până-n vecie :
Iadul cel de îngrozit

Pentru cei răi l-am gătit !
Domnul atunci va da putere
Și Satanei, ce nu piere
Până oamenii sunt răi
Și va fi amar de ei !
Pentru cei ucizători
Iadu-i mai îngrozitor
Viermi i-or roade, când vor plânge
Și vor bea pahar de sânge :
Sângele nevinovat
După răsplat-a strigat,
Pân la cerul cel mai nalt,
Pe tâlhari i-așteaptă tare
Întunericul cel mare.
Din fier ars și lanțuri grele
Vor zbiera mult de durere.
Pentru strămbii jurători,
Mincinoși și vrăjitori
Și mai mulți rău făcători
Va fi numai un cuptori.
Și nici unul nu va fi
Făr de-a i se răsplăti.
Apoi Domnul va grăi :
Ah ! săracii, vai de ei !
Ia-i Satană, du-i pre ei !
Cerul încă plânge-atunci,
Văzând păcătoșii-n munci.
Iară celor drepti va zice
Cu cuvântul blând și dulce :
Sunteți binecuvântați,
De mine v-apropiați
Să vă dau dreaptă cunună,
Să-mpărățim împreună
Cu ingeri-n voie bună !¹

Toate credințele câte s-au arătat în șirele de mai sus își au izvorul lor, parte în apocalipsul sf. evangelist Ioan, parte în unele cărți populare de origine bogomilică, precum e bunăoară și Alexandria lui popa Ioan din Sâmb-Petru ².

¹ At. M. Marienescu, *Colinde...*, p. 90—92.

² B.P. Hasdeu, *Dicționar...*, p. 1234, 1236.

ADAOS

.

I. ÎNMORMĂNTAREA LA ROMÂNII DIN PĂRȚILE ORAVIȚEI

Se-ncepuse deja tipărirea studiului de față, când dădai peste un articol intitulat *Inmormântarea la români, credințe și datini din părțile Oraviței*, și publicat de Aurel Iana în „Familia” (an. XXV, Oradea Mare, 1889, p. 434—436) care nu știu singur cum s-a întâmplat că-l trecui mai înainte cu vederea.

Cuprinzând articolul din cestiune mai multe datine și credințe foarte interesante, care nu se află intercalate în studiu meu, aflai de bine a-l reproduce la locul acesta în toată întinderea sa.

Ele sună precum urmează : —

„Văzând casnicii că ora morții este aproape pun bolnavului 5, 7, ori 9 lumini în mână cu care moare ; îndată ce a murit însă i se iau. Apoi o muiere știutoare luând un cântăr (cumpănă) încunjură mortul și zice :

Când N. se va scula
Și cu cântar va cântări
Atunci acasă va mai veni.

Sufletul din om iese prin ferești, care trebuie să fie deschise, pe care un înger îl duce în cer la Dumnezeu.

Murind cineva fără lumină se prind doi porumbei cărora li se pun între aripi două lumini și se slobod crezându-se că aceia duc lumină mortului.

După ieșirea sufletului, găzdărița casei făcând din făină de grâu o turtiță arsă, o aruncă după suflet pe fereastră și zice :

Iacă astă turtă arsă,
Ca să-ți fie de bucate,
Că nu mai vii l-astă casă.

Apoi mai face 4 turtițe pe care le menește : una de Dumnezeu, de sf. Arhanghel, tâlharilor și mortului, care turtițe le împarte între copiii adunați anume la o masă jos, fiind pus pe masă un pahar cu apă și alte legume.

Facerea și împărțirea acestor 4 turtițe se repetă cinci zile socotindu-se de la ziua morții, zicând copiii la mâncare : „Dumnezeu să primească” !

Se mai fac apoi două, care asemenea se dau copiilor, menindu-se una de „Dumnezeu” și mortului.

Tot după ieșirea sufletului se duc la 7 vecini, 7 vase (șofiu) cu apă de pomană.

La fântână, după ce a scos apă, ia cu caucul din vadră odată și toarnă jumătate în șofiu și zice : „să fie de Dumnezeu”, apoi toarnă cealaltă jumătate și zice : „să fie de sf. arhanghel” și umple apoi vasul. După umplere leapădă din el un cauc îndărăt în fântână, în credința, ca să nu aibă ceartă cu cel ce a făcut fântâna, un cauc toarnă jos lângă fântână și zice : „să fie tâlharilor și tâlhărițelor”, face cruce de trei ori asupra vasului zicând : „Dumnezeu să primească lui N.” adică pentru care

se face pomană. Aceasta se repetă în fiecare dimineață cât este mortul în casă.

După așezarea mortului pe masă l se taie din partea unei femei puțin păr din cap, care apoi se păstrează în casă, ca venind mortului cu *muroi* (strigoi) și punând din acest păr al lui în foc, îi va puși și se va îndepărta de la casă.

Aducându-se sicriul, o muiere știutoare luând rădăcină de *leoștean*, de spini și puțin călț (rămășițele de la fuioare) pe care-l înșiră în jurul sicriului, punând peste călț praf de pușcă, pe care îl aprinde cu lumina ce arde pe pieptul mortului. Se pune acoperișul celălalt până ce s-a mistuit toate, descoperindu-l, așează mortul în el.

Toate acestea se fac ca mortul să nu se facă *strigoi*.

De s-a înâmplat moartea de cu seară, înainte de cântatul cocoșului apoi vestirea se face în zori prin femeile casnice, prin cântece jalnice, în care i se descrie viața și faptele bune din viață. Tot asemenea se cântă femeile înrudite care venind în răstimpul cât este mortul în casă, cu pomană (o lumină, un colac din făină de grâu, pe un tăier fasole crudă sau și fiartă, poame) descriindu-i viața și faptele bune pe care le cunosc în poezie.

Din familia din care a murit mai înainte cineva vine la mortul de acum și pune în sân trei ori patru cruceri pentru de a descumpăra pe mortul lor de la păză, crezându-se că cel de curând mort are să fie strajă până vine altul.

În decursul cât este mortul în casă nu este iertat că să între nfel un animal în chilă mortului, cu atât mai puțin să treacă pe sub mort, crezându-se că se va face *strigoi*.

Nu este iertat ca să lapede gunoal din chilă o săptămână, ci să se adune în un cot laolaltă, ca nu cumva lepădând gunoiul să măture și alt suflet din casă. La o săptămână se mătură bine pentru curățirea a toate relele, lepădându-se și mătura.

Cu puțin înainte de venirea preotului se face petrecerea mortului din partea a patru muieri, cântând două câte două alternativ câte un stih din următorul bocet, pe care cele două din urmă îl repetă:

— Firule, firule,
Fir de trandafir!
De ce te-ai grăbit,
De ai înflorit
Pân-n-ai împupit?
— Grăbit, n-am grăbit
Mari ciuzi am prăvit
De m-am despărțit:
De la lumea albă
De la sfântul soare
De la părințiori
De la soțiori
De la pușiori
De la frățiori
(și alte neamuri).
— Pas N. paș
Pe mâna dreaptă
Să nu dai pre-a stângă
Unde jocul joacă
Și alăuțile zic.

Puțin să zăbovești,
Că-s negri tâlhari
Și te-or jāui.
Ci deloc să pleci
Și sama să iai:
La mijloc de cale
Este-un paltin mare
Cu frunza mănuntă
Cu umbră rotundă,
Că-i lină fântână
Scăunice! d-odihnă
Și pat încheiat
Cu scânduri de brad
Cu *stulpezi*¹ de lag.
Iar Sântă Mărie
Sede-n pat și scrie
Cu condei în mână:
Juni pe cununi,
Fete pe mununi²
Și tot nevestele,

¹ Stulpezi = stâlpi

² Munună este o cunună de pe capul fetelor de la cununie.

D-ale tinerele
Mici pe fășioare,
Moși pe cărjioare,
Scriam-o scria
Zluzi de foc poceă
Ingerul zăletea
Săări imi cobora
Pe N. il suia

Sus la Cristos
La cel Domn frumos.
După ce-l suia
Scaun il da,
De s-odihnea
Pân vin i-o sosia
Cu vin il uda ;
Lumea alb-uita.

După săvârșirea ceremonialului bisericesc, luându-se mortul din chilie se sparge în locul acela unde a zăcut o oală zicând : „Cum se sparge oala așa să se spargă toate relele din această casă !”

Se pune apoi, tot în locul acela, o pâine sau un mălai, zicându-se :

Norocul rămâne în casă,
Casa rămână-ne plină.

crezându-se că fiind mortul norocul casei, cu el să nu se piardă norocul : pentru aceea rostirea cuvintelor de mai sus.

Masa din chilie se întoarce cu picioarele în sus până la întoarcerea petrecătorilor de la groapă.

Nu este iertat ca mortul să se lase singur în casă crezându-se că venind diavolul intră în el și apoi se face strigot. Întâmplându-se însă cazul ca să rămâie singur în chilie, i se pune pe piept o seceră sau un inel de argint, în contra apropierii duhurilor necurate.

Cu petrecerea mortului la groapă o muiere ia cu sine o găină vie, un băț de alun nou, în al cărui capăt este prins un crucer. Toate acestea se dau peste groapa mortului și anume : găina groparului aceluia, care a dat prima oară cu sapa în locul, unde se făcuse groapa, în semn pentru răscumpărarea sufletului mortului, zicându-se :

Dau cap
Pentru cap.
Ochi
Pentru ochi.
Nas
Pentru nas.
Gură
Pentru gură.
Suflet
Pentru suflet.

Bățul i se dă mortului de pomană, spre a se putea apăra de *negri tâlhari*¹; banul pus în capul bățului este plata luntrașului, care are să treacă pe cel mort peste o apă mare.

Se mai dau la groapă și pâni, colăci de pomană la cei prezenți.

În groapa mortului se aruncă și bani pentru ca să-i răscumpere locul de odihnă și să-i fie ușor pământul.

După ce mortul este acoperit cu pământ, o muiere, care a adus de acasă cu găina și bățul și o găleată cu apă, toarnă de o parte a gropii apă săpătorilor, care

¹ Copii lepădați, cărora nu li se dă pomană și care năvălesc la pomană fiecărui mizericord.

sunt de cealaltă parte (adică peste groapă) de se spală, ceea ce înseamnă ca să nu le amortescă mânilor. Se mai crede că celor ce le asudă mânilor, spalându-se cu apă de aceea, le trece.

Intorcându-se de la groapă, acasă, se face pomană numită și *cumând*.

Pomană se mensește în următorul mod : mortului, lui Avram, celor doi îngeri care poartă sufletul mortului, celor patru stâlpi care țin cerul și pământul, zilei a 9-a, socotindu-se din ziua în care a murit, la 7 *mărțișoare* (marți), 7 *sâmbioare* (sâmbete), la 3 zile sfinte : luni, marți și vineri, lui Dumnezeu, sfinților arhangheli, tâlharilor, portarilor (vameșilor) ; acestora trei cete din urmă li se interzice prin colăcăriță (muirea care mensește pomană) a nu le fi iertat a mai lua de la respectivul mort din pomană. La fiecare se mensește o cantitate anumită.

Se mai dau la această ocazie și haine de pomană, îmbrăcându-le primatorul (un sărac) le primește de ale sale, în credință că, ducându-le celui mort, le va dezbrăca și i le va da.

După ce primatorul este îmbrăcat se scoate afară în fața soarelui și-l întreabă :

— Dai hainele lui N. pe cealaltă lume ?

La ce primatorul răspunde „dau“.

Aceasta se repetă de 3 ori.

A treia zi după înmormântare, o muiere din casă, luând într-o oală spalături de vase, țare de mălai, pită, apă din șofiu, spalături de vasele cu rachiu, vin, cu un cuvânt din toate băuturile și mâncările de la pomană, se duce cu acestea la mormânt și toarnă peste tot mormântul zicând : „Asta să-ți fie mâncarea și băutura, altă treabă să nu mai ai la casa noastră“ !

După aceea, îl hotărăște pe cel mort cu un cuțit stricat, călți, tămâie, praf de pușcă și încunjurând mormântul cu vârful cuțitului, trăs de pământ zice :

Am umblat,
Locul ți-am căutat.
Hotar îți fac,
Să nu mai ieși din acest loc.

spalând apoi și oala cu spalături de cruce, lăsând-o.

Intorcându-se acasă nu mai vorbește nimic cu nime (de sunt mai multe întrolaltă) până ce a trecut un ogășel (părăuț) sau vreo apă, în credință că precum nu se mai face zgomot, vorbă între ele, așa să rămână mortul în locul depus, surd și mut

De la 5 zile până la 6 săptămâni se fac în fiecare dimineață câte două turțițe pe care găzdărița casei le duce la un vecin sărac ; iar în caz de se întâlnește pe drum cu cineva i le dă zicând : „Să-i fie pomană lui N.“, adică mortului, la care primatorul răspunde : „Dumnezeu să primească“.

Am zis în alt loc că se duce vecinilor apă de pomană cât este mortul în casă. Această se face și după înmormântare, numai cu acea observare că nu se mai duce la toți, ci de-acum la 1 sau 2.

Voind însă a se lăsa a nu mai duce de pomană, când s-a împlinit termenul pus, găzdărița casei sau și altă femeie ia pentru ultima oară vasul vecinului, căruia i-a adus apă, și mergând la fântână îl umple — observând cele expuse în alt loc la umplere — și cu el plin se duce la o apă curgătoare unde sloboade mortului apă, luând cu sine luminile de la ieșirea sufletului, 4 lumini de ceară, 4 colaci și un dărab de pânză albă nouă, un pahar nou și un crucer. Face apoi un cerc de pietre,

așterne în el pânza și toarnă apa din vas adusă de la fântână, în semn că izvorul să-i fie slobozit. Uplete apoi vasul cu apă curgătoare, aprinde în jurul lui cele 4 lumini, pune în el paharul și crucerul și-l încunjură cu luminile care au ars la ieșirea sufletului mortului, de 3 ori, menindu-se mortului și apoi cu pânza se duc toate la gazda celui al căruia e șofitul. Cei patru colaci se împart acolo între copiii adunați.

La 40 de zile, la 1 an și apoi continuativ cât voiește i se face pomană, i se dau haine de pomană — observând și aici cele ce s-au făcut după înmormântare la cumând, precum și la menirea hainelor.

Cel ce se sinucide nu are pomană, este tâlhar sau lepădat de Dumnezeu și nu este primit în împărăția lui Dumnezeu“.

II. STEAGUL

Românii din unele părți ale Transilvaniei, sub cuvântul *steag* care e uzitat la morți, nu înțeleg *steagul*, despre care ne-a fost nouă vorba mai sus p. 92 ci ei, sub cuvântul acesta înțeleg *bradul*, despre care am vorbit la p. 98—112 și pe care îl aduc feciorii din pădure, când moare vreun june sau vreo fată mare.

Ca dovadă despre aceasta ne poate servi și un bocet din Strei-Sângeorgiu, comitatul Hunedoara, care, de regulă, se bocește de fete și neveste tinere și care sună precum urmează:

— Steagule,
Bradule !
Ce te-ai doblicit,
De te-ai scoborât
De la loc pietros
La loc moroios ;
De la munții-nalți
De la hăia frați ?
— Eu m-am doblicit
Că m-o celuit
Hăi nouă feciori,
Cu nouă securi...
Toți o dat o dată
Și-am picat la vatră.
Pe rude m-o pus,
Pe sus m-o d-adus.
O zis că mă pun
La mijloc de sate,
Unde vânt nu bate
Ploaia nu mă plouă
Neaua nu mă ninge
Soar-le nu mă frige ;
La fântâna rece...
Câți oameni or trece
Toți apă mi-or bea
Și mi-or hodini
Și mi-or mulțami.

Dar el eă m-e pus
De laturi de sat,
Unde vânturi mă bat
Și ploaia mă plouă
Și neaua mă ninge
Soarele mă frige !¹

¹ „Ungaria”, revistă socială, științifică, literară, redact. Gr. Moldovanu, Ch
1892, p. 290.

III. BOCETE

1

La moarte

(Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de T. Simon)

Nici o moarte nu-i amară,
Ca moartea de primăvară.
Pe-nfrunzitul codrului,
Pe cântatul cucului,
Pe ieșitul plugului...
Moarte, moarte, rea mai ești
Tu acolo năzuiești
Unde tu nu trebuiești !
Moarte-acol-ai năzuit
Unde tu n-ai trebuit !
Că ți-ai pus mâna pe masă
Și ne-ai făcut larg prin casă
Și ți-ai pus mâna pe grindă
Și ne-ai făcut larg prin tirdă
Și ți-ai pus mâna pe scară
Și ne-ai făcut larg pe-afară !

2

La moarte

*(Din Bucovina, satul Horodnicul-de-Jos, districtul Rădăușului, com. de fostul meu
conșcolar Petrea Prelipceanu)*

Așa ne grăiește Domnul,
Ca să-nțeleagă tot omul.
Ne grăiește cu blândețe
Să lăsăm inimi sumețe,
Ca nimeni să nu gândească
Că-n lume vrea să trăiască
Și moartea să nu-l găsească.
Moartea-n lume este mare
Ea prieteni pe nimeni n-are.
De bătrâni nu-i e rușine,
La cei tineri încă vine.
De bogați nu se ferește,
De viteji nu se sfiește.
De săraci nu-i este milă,

Că săracul vrea să moară
Pe cel drept încă-l omoară...
Împărații și cu craii
Fac cetățile cu aii.
Și-ncă se mai nevoiesc,
De cu ziduri le-ntăresc.
Cu ziduri nalte și groase
Și cu turnuri prea frumoase,
Ca-ntr-insele să trăiască
Și moartea să nu-i găsească.
Iar moartea, când vrea să vie
Nu mai spune nimănule
Nu dă de veste să știe,
Ci când ei se veselesc.

Și mai bine că trăiesc
 Atunci moartea că-i găsește
 Și de pământ, că-i trânteste.
 De pe scaun luminat,
 Ii trânteste morți în pat.
 De nici nu se mai rădică,
 Nici nu mai grăiesc nimică.
 Din curți bine-mpodobite,
 Ii pune-n sicrie cernite.
 Din oetăți sus de la vânt,
 Ii pune jos sub pământ.
 Deci tu, omule, creștine
 De vrei ca să faci vreun bine,
 Să nu zici nicicând de tine
 Că fetele te-or jeli,
 Feciorii te-or pomeni;

Ci mai bine te silește
 Și-o făclie-o-mpodobeste
 Biserioi-o dăruiește
 Pe cei săraci miluiește.
 Ca, câte-i lucra cu tine,
 Acelea-ți vor prinde bine.
 Iar ei vrând să facă bine,
 Să trimită după tine
 Sfinte slujbe, leturghii
 Care-au rămas la cei vii...
 Oh ! amar și grea durere,
 Moarte fără mângâiere.
 Oh ! tu moarte mâniaoasă
 Cum m-ai soos astăzi din casă
 Și-alta nu mi-ai dăruit
 Făr-un pustiu de mormânt !

3

Moartea și cucul

(Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de T. Simon)

Cântă cucu-n vârf de nuc
 Și moartea-ntr-un vârf de ciung
 Moartea zice cătră cuc :
 — Dă-mi, cruce, glasul tău mie
 Că vom fi bune soție !
 Dar cucul din grai grăia :
 — Du-te, moarte, de-acolea
 Du-te, moarte, la focul
 Că nu ți-ai aflat omul.
 Glasul eu nu mi l-oi da
 C-a veni primăvara
 Și iar voi prinde-a cânta.
 Eu pe unde merg și cânt
 Ies plugari cu plugurile,
 Păcurari cu oile,
 Neveste cu prânzurile.
 Eu pe unde merg și cânt
 Ies bărbați cu plugu-n câmp,
 Nevestele duc de prânz

Bărbații merg șulerând
 Și nevestele cântând
 Și voie bună făcând.
 Tu pe unde mergi și cânti
 Nu mai vezi ochi înfloriți,
 Făr numai păinginiți.
 Mamele rău despletite
 Nevestele bănuite.
 Tu pe unde mergi și cânti
 Copii mici îi sărăcești
 Oameni tineri despărtești
 Căsi de oameni pusteiești !
 Cucul dacă a cântat,
 Iute-casă a zburat
 Și la cap s-a așezat.
 Însă mormânta strașnică
 Iute după el mergea,
 La picioare s-așeza
 Și cu cucul se muștra.

4

Către inger

(Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de T. Simon)

Puișorul meu iubit !
 Eu de asta n-am gândit
 Că ai de călătorit

Și de la noi de pornit.
O ! prea sunt ingerul meu !
Ce i-aș da lui Dumnezeu
Să-mi lese puițul meu !
Da-i-aș aur și argint,
Să mi-l lese pe pământ !
— Nu-mi trebuie aurul tău
Și nice argintul tău,
Că m-a mânat Dumnezeu
Suflețelul să i-l ieu !..
— Cu ce fapte m-aș mai duce
La tatăl meu cel prea dulce,
Că mi lă-a chemat Cristos
La orașul cel frumos.
Oh ! câtu-i de luminos,
Că mi l-a chemat Cristos
Oh ! câtu-i de desfătat,
Nice când n-am mai umbiat

5

Leacul

(Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de T. Simon)

Pe rătuțul mohorât
Merge-un car mândru cernit,
Cu herneu acoperi.
Înapoia carului
Merge-o zână cam bătrână
Cu lecurile a mână.
Și Ileana o-a zărit
Și-nainte i-a ieșit
Și din gură i-a vorbit :
— Zână, zână, cam bătrână
Cu glăși de leacuri în mână
Ține-mi-te-ar Dumnezeu
Nu-mi aduci și leacul meu ?
— Leacul tău eu l-am adus
Și-n fereastră ți l-am pus.
Puiu de gangur mi-o zburat
Și leacul ți l-a vărsat
Sufletul ți l-ă luat !

La un tată

(Din Bucovina, comuna Stupea, dict. de Ilinca a Mielului Capră)

Tătucă, miluța noastră !
 În fundul casi-n fereastră
 A sosit carte domnească
 De la noi să te pornească.
 Ce m-aș ruga dumitale !
 Dacă-mi faci această cale
 Bine-ai face dumneata
 Sama dacă mi-ai lua.
 Dacă ai lua seama bine,
 Pe unde-i merge-n ceea lum,
 Că sunt două drumurile
 Și cam greu de-ales din ele :
 Unul mi-i bătut cu spini,
 Care duce la străini.
 Altul mi-i bătut cu flori,
 Care duce la surori
 Și la scumpii frațiori.
 Dare-ar bunul Dumnezeu
 Să n-alegi pe cel mai greu
 Cel mai greu și mult mai rău.
 Ci cel bun să nimerești
 Pe el să călătorești
 La surori să nimerești
 Cu frații să te-nâlnești
 Cu mămuca să vorbești
 Inima să-mi îndulcești.
 Nu te lua după ape,
 Nici după pârâte late
 Că apele-s curgătoare
 Și-napoi ne-ntorcătoare.
 Ci te ia pe cea cărare,
 Ce merge cu sfântul soare
 Că soarele-i mergător
 Și-napoi întorcător.
 Și el dac-a răsări
 Tu la noi iară-i veni
 Tătucută, dumneata !
 Roagă-te cui te-i ruga.
 Doară doar te-ă asculta :
 Roagă-te la sfântul soare
 Să ție ziua mai mare,
 Să te sature de primbare
 Azi în zi despărțitoare :
 De la frați, de la surori,
 De la grădina cu flori,
 De la flori și busuioc,

De la cântece de joc.
 De la fete și feciori,
 De la gineri și nurori.
 De la nepoți, nepoțele,
 Carii mi te plâng cu jelo.
 Tătucută, dumneata !
 Roagă-te cui te-i ruga
 Doar glasul ți-a asculta :
 Roagă-te la pălimar,
 Pălimar și clopotar
 Să tragă clopotele
 Să răsune văile,
 S-audă neamurile,
 Că-s departe satele.
 Și să mi le tragă tare
 Să meargă răsunul mare,
 S-audă și Dumnezeu,
 Să vadă că-mi pare rău.
 Și iar mă rog dumitale
 Dacă-mi faci această cale
 Și-i tâlni pe mămuța
 Știu bine că te-a-ntreba :
 Văzutu-m-ai tu ori ba ?
 Și dacă mi te-a-ntreba
 Să spui mămuții așa :
 Mai văzut pe prisp-afară
 Cămeșa neagră cerneală,
 Cămeșă păcurărită
 Cu inima arsă, friptă.
 Și iar dacă mi-i vedea
 Că-i neagră cămeșa
 Să spui mămuții așa :
 Să-mi trimeată cămeșa
 Pe șuierul vântului,
 Prin fundul pământului.
 Că eu cum oi căpăta-o
 Frumușel că mi-oi spăla-o,
 Nici cu apă, nici cu necrop,
 Nici cu oca de sopon
 Numai cu lacrimi de om.
 Și după ce i-oi spăla-o
 Frumușel că i-oi usca-o
 Nici la boare
 Nici la soare
 Numa-ntr-a mea jale mare
 Colea-n sân la tălăpăre.

Și după ce mi-oi usca-o
 Înapoi i-oi înturna-o
 Pe șierul vântului
 În fundul pământului.
 Tătucuțul meu iubit !
 Doamne, mândru-ai mai murit
 În aratul plugului
 În cântarea cucului
 În verzitul livezilor
 Și-nfloritul pomilor.
 Cum te-or pune la pământ,
 Nu te-a mai ajunge vânt.
 Cum te-or pune la răcoare,
 Nu te-a vedea sfântul soare.
 Din negri tăi ochișori

Vor ieși doi pomișori
 La picioare,
 Mândră floare,
 Tătucuță mila noastră !
 La poartă la ținterim,
 Noi astăzi ne despărțim.
 Să stăm dar să mai vorbim :
 Unde să ne mai tâlnim ?
 Să stăm,
 Să mai cuvântăm
 Batăr două, trei cuvinte
 Ca să le pot ținea minte !
 Ian deschide-ți gurița
 Și ne învață ceva !...

7

La un tată

(Din Bucovina, comuna Calafindești, dict. de Catrina Racolța)

Dragul nostru tătucuță !
 Da cum de te-ai îndurat
 Și pe noi că ne-ai lăsat,
 Tocmai când n-am cugetat ?
 Și cum de ne-ai părăsit,
 Tocmai când nici n-am gândit ?
 Că de astăzi în colea
 Noi tătucă n-om avea
 Nici tătucă,
 Nici milucă ;
 Nici tătucuță,
 Nici miluță,
 Nici pe nime cu priință !
 Draga noastră
 Mila noastră !
 Bată-te pustia cuc,
 N-ai ținut glasul mai mult.
 Tătucu să viețuiască,
 Mai mult cu noi să trăiască.
 Da tu i-ai cântat în spăte,
 De-a fost săgetat de moarte.
 Tătucu când te-auzit
 Indată-n cas-a venit
 Și din gură c-a vorbit :
 — Măi femeie, draga mea
 Draga mea, iubita mea !
 Cucu-n spate mi-a cântat
 Și mortea m-a săgetat

Mama cum l-a ascultat
 Tare s-a mai supărat
 Și din gur-a cuvântat :
 — Omule ! tu ce grăiești
 Caută că buiguiești !
 Cucu-i pasăre pustie
 Și el nimică nu știe !
 Da tătuc-a lăcrămat
 Și din gur-a cuvântat :
 — Tu femeie, draga mea
 Draga mea, iubita mea !
 Cucul foarte bine știe,
 Când cânt-a casă pustie
 Și copii a sărăcie !
 Dragii tatii copilași
 Veniți să vă pup pe-obraz,
 Că de min-sunteți rămași.
 Că de astăzi încolea,
 Voi mai mult nu mi-ți vedea !
 Plânge casă, plânge masă
 De tață sunteți rămase !
 Plângeți uși, plângeți ferești,
 Plângeți tuspatru păreți,
 Că de astăzi rămâneți ;
 Că de-acuma tătucu
 În casă n-a mai intra
 Nici nu s-a mai hodini,
 La ferești n-a bocăni.

Nici uşile n-a deschide
Nici la copii n-a mai râde.
Drăguţul nostru tătucă
Cât ai trăit, ai lucrat
Pentru trei scânduri de brad ;
Cât ai trăit ai muncit
Pentru trei coţi de pământ.
Dacă, tătucă, nu crezi
Haida la mormânt şi vezi...

Bucură-te mănăstire
Că şi-al nostru tată vine !
Da nu vine să trăiască,
Nici ca să gospodărească,
Da vine să putrezească.
La uşă de şinterim
Stai, tată, să sfătuim,
Că de amu ne despărţim !

8

La un tată

(Din Bucovina, comuna Mahala, com. de Ionică al lui Iordachi Isac, agricultor)

Bată-te pustiul moarte
Cum nu ieşi tu cu dreptate !
Că oriunde-mi eşti chemată
Tu nu te duci niciodată,
Unde nu eşti aşteptată.
Tu mergi, făr-să îi rugată.
Şi noi nu te-am aşteptat
Şi tu tot te-ai arătat
Şi pe tata l-ai luat.
Tătucul nostru plăcut
Scoală, nu şedea tăcut
Să vezi moartea ce-o făcut !
Şi te-ntoarnă într-o parte
Şi vezi moarte cu dreptate
Dă-ţi pânza de pe obraz
Şi vezi moarte cu necaz !
Tătucul nostru plăcut
Mare casă ai avut,
Acea nu ţi-o plăcut.
Alta mică ţi-ai făcut,
Cu căpriorii de lut.
Nici nu-i laiţă de şezut,
Nici fereastră de privit

Şi nici uşă de ieşit.
Zi să-ţi fac-o fereştrucă,
Ca să-ţi cânte-o păsăruică.
Şi să-ţi cânte-n glas subţire,
Pentru-a noastră despărţire,
Să-ţi cânte-n glasul cel gros,
Pentru-a nostru trai frumos.
Dintr-o casă mare, plină,
A rămas maica străină.
Eu de când m-am rădicat,
Multă jele-am îndurat.
Multă jele am mai tras,
Numai focul nu m-a ars.
Câtă jele-n lume este,
Toată-n mine se opreşte.
Câtă jele-i pe pământ,
Toată m-a mâncat pe rând.
Jele-asa m-a supărat,
Cum fi cerul înorat
Peste toată
Lumea roată.
Cine n-are-n lume nene
Ştiu că trăieşte cu jele !

9

La un tată

(Din Bucovina, comuna Vicovul-de-Sus, districtul Rădăuţilor, com. de V. Turtureanu, preot)

Scoală, tătucă, scoală
Şi ne spune-adevărat :
Cum de mi te-ai îndurat

Și copiii ți-ai lăsat
Mititel și ne-nvățați,
In sama nimărui dați ?
Că ei s-or trezi odată,
Că n-au milă de la tată.
Scoală, tată, mila noastră,
Mila noastră, grija noastră.
Că tătuca când era,
El de noi bine-ngrijea.
Dar el de-amu n-a mai fi
Și de noi cine-a ngriji ?
Și noi ne-om culca pe vatră,
N-om ști cine ne-a fost tată.
Toată lumea-i cu tătuță,
Numai noi fără miluță.
Zbiară oile-n ocol,
Da nu zbiară după fân,
Ci zbiară după stăpân.
Scoală-te, tătuță, scoală,
Scoală-te și te trezește
Și cu noi ceva grăiește.
Și ne-am ruga dumitale,
Să nu faci această cale.
C-astă cale-i ducătoare
Și-napoi ne-ntorcătoare.
Căsuța care-ai avut
Bun-a fost, nu ți-o plăcut.
Alta nouă ți-ai făcut
Fără uși, fără ferești,
Numai cât să putrezești !

10

La un tată

(În Bucovina, comuna Crasna, dict. de M. Bărbuțu)

Scoală-te, tătuță, scoală
Că ți-a fi destul de-aseară !
Scoală-te și ne-i vedea,
Că noi de azi încoala
Tătuță n-om mai avea
Nici tătuță,
Nici miluță,
Nici pe nime cu prîintă.
Da noi de unde-om veni
Oare cui ne-om jeli ?

Că tătut-a putrezi !
Dimineața ne-om scula
„Tată” pe cine-om striga
Dacă nu-i fi dumneată ?
Străinii că ne-or muștra !
Da cum de te-ai înduraț
Și prin străini ne-ai lăsat ?
Tot de chin și de năcaz
Și cu lacrimi pe obraz.
Că noi cât om mai trăi,
Nimic nu ne-a milui
Ci numai ne-a porunci,
Tot cu „du-te” și cu „vină”
Că la nime n-avem milă !

11

La un părinte

(Din Băcovina, comuna Crasna, dict. de Mărioara Bărbuță)

Dragul meu, neniucul meu !
Scumpul meu, iubitul meu !
Scoală-te și te trezește
Și cu gurița grăiește
Măcar două, trei cuvinte,
Să le ținem și noi minte,
Că ne-ai fost un bun părinte.
Și m-aș ruga dumitale
De la cap până la picioare,
Să nu ne faci supărare
Să te lași de astă cale.
C-astă cale-i ducătoare
Și-năpoi ne-ntorcătoare,
Tare ni-i cu supărare.
Neniucutul meu iubit
Cine mi te-o sfătuit
Pe-astă cale de-ai pornit ?
Să mi te duci în pământ,
Tare rău și-o mai priit.
Căci nu te duci să-nflorești,
Dă te duci să putrezești
Cu noi să nu mai grăiești,
Nici mai mult să te-ntâlnești !

La o mamă

(Din Bucovina, comuna Crasna, dict. de Catrina Hanceriu)

Scoală, scoală, mamă, scoală
 Că ți-a fi destul de-aseară !
 Că de-asar-ai adormit
 Și mai mult nu te-ai trezit
 Cu noi nimic n-ai vorbit.
 Ian scoală și te trezește
 Și cu noi ceva grăiește
 Măcar două, trei, cuvinte
 Să le ținem și noi minte.
 Scoală, scoală, mamă, scoală
 Că ți-a fi destul de-aseară !
 Si-ți deschide genele
 Si ți-i vedea fetele
 Si-ți deschide ochisorii
 Si ți-i vedea și feciorii
 Pe-a cui samă i-ai lăsat.
 Nu știi-n minte ce ți-a dat
 Și pe noi că ne-ai lăsat
 Lemnelor și pietrelor,
 Negrilor străinilor !
 Ian scoală și te trezește
 Si cu noi ceva vorbește !
 Si te primblă prin ogradă,
 Să crească mândră otavă.
 Si te primblă prin grădină,
 Să crească flori și sulcină.
 Soarele Ț-a răsărit
 Mnia-ta cum ai adormit ?
 Mai mult nu mi te-ai trezit,
 Cu nime n-ai mai vorbit.
 Încotro te-ai podobit ?
 Tare frumos te-ai gătit
 Și pe drum că te-ai pornit
 Căsuța că ți-ai lăsat
 Și-alta nouă c-ai durat
 Numai cu patru pereți
 Cum te bagi, nu te mai vez'
 Fără uși, fără ferestei,
 Cum intri-n ea putezești
 Eu m-aș ruga dumitale,
 Să nu faci această cale.
 C-astă cale-i călătoare
 Și-napoi ne-ntorcătoare
 Și-aist drum îi călător

Și-napoi ne-ntorcător.
 Draga noastră
 Mila noastră !
 Draga noastră
 Scumpa noastră !
 Cum a pus mânele cruce
 Văd cu ochii cum se duce !
 Dragele mele picioruțe
 Cum s-or face flori albuțe
 Și n-or mai face urmuțe
 Din mânuțe,
 Viorele.
 Din cosițe,
 Micșunele.
 Din guriță,
 Tămăiță.
 Pomișori,
 Din ochisorii.
 Lutișor,
 Din trupușor.
 Dimineața m-oi scula,
 Pe măsuță voi căta
 Prin toate coturile
 Și prin toate ungherele
 Să văd găsi-oi ori ba
 Da-voi de ea undeva ?
 Și pe-afară voi ieși
 În tot locul voi privi
 Pe mămuța voi striga,
 Ca să văd de nu cumva
 S-a răspunde de-undeva
 De-undeva din cotrova ?
 Bată-te pustia moarte !
 Mult iești tu făr-de dreptate
 Mult iești neagră și urâtă
 Și de lume urgisită !
 Lumea ai încunjurat
 Și pe nime n-ai aflat
 Cu tine să-l fi luat ;
 Și nimeni nu ți-a plăcut
 La mămuța ai venit
 Și-n fereastră mi-ai bătut
 Și pe dânsa mi-ai luat
 Și cu ea te-ai depărtat !..

(Din Bucovina, satul Bilca, com. de Iust. Cârdei)

Mămucută, draga noastră,
 Draga noastră, mila noastră !
 Da cum de te-ai îndurat !
 Și pe noi de ne-ai lăsat ?
 Pe noi cîng ne-a-nvăța
 Binișor ca dumneata ?
 Că de mâne incolea
 Noi mămuță n-om avea !
 Când ți-o fost lumea mai dragă
 Atunci în pământ te bagă.
 Bată-te urâtul lut
 Mult ești negru și urât
 Pe mămuț-ai îndrăgit !
 Când, mămuță, greu ți-a fi
 Când cămeșa ți-i negri
 Atunci s-o iei de pe tine
 Și să mi-o trimieți la mine.
 Că eu cum mi-oi căpăta-o,
 Bine că mi ți-oi spăla-o.
 Nu cu apă din izvor,
 Nici în spume de sopon,
 Numai cu lacrimi de om.
 Și eu după ce-oi spăla-o
 Bine că mi ți-oi uscă-o,
 Nici la aburi, nici la vânt,
 Numai cu aburi de suflet.
 Și ți-oi trimite-o pe stele,
 Unde dumneata-i ședere.
 Și ți-oi trimite-o pe soare,
 Când a fi ziua mai mare,
 S-ajungă la dumneata-re.
 Dumneata dacă nu-i crede

Eu iară ți-oi trimete
 Pe șuierul vântului,
 În fundul pământului.
 Eu m-aș ruga la Săn-soare
 Să ție ziua mai mare
 Și să-ți deie cheița
 Ca să-ți descui gurița.
 Să grăiești cu noi ceva,
 Măcar două, trei, cuvinte,
 Ca să te ținem în minte,
 Dimineța ne-om scula
 În toate părțile-om căta,
 Că doar vine mămuța.
 Ea de unde ne-a veni,
 Că de mâne-a putrezi.
 Draga noastră, mamă albă,
 Cum s-a face țărână neagră !
 Dragile noastre mănute
 Cum le-or crește flori albuțe !
 Dragile noastre picioare
 Le-or crește flori gălbioare
 Și n-or mai face urmușoare
 Iarbă verde n-or călca,
 Nici roua n-or scutura.
 Mămucută, draga noastră,
 Draga noastră, scumpa noastră !
 Mult în lume ai mai muncit
 Puținel ți s-a venit,
 Num-un stângen de pământ ;
 Și mult în lume-ai lucrat
 Și puținel ți-ai luat.
 Numai trei scânduri de brad !

La o mamă

(În Bucovina, comuna Stroiști, com. de Grigore Poleacu, stud. gimn.)

Scoală-te, mămucă, scoală,
 Că ți-a fi destul de-aseară
 Și te uită pe fereastră,
 Că-ți vine carte domnească,
 De la noi să te pornească.

Să te ducă-n ceea lume,
 Unde-i satul fără nume
 Și cărarea fără urmă.
 Pe unde nu umblă nime.
 De ți-a fi, mămucă, bine
 Vino, ia-mă și pe mine
 Și mă du în ceea lume
 Să petrec și eu cu tine.
 De ți-a fi, mămucă, rău
 Lăsa-mă la Dumnezeu,
 Să trăiesc în satul meu !

15

Lă o mamă

(Din Bucovina, comuna Calafindești, dict. de Catrina Racolpa)

Draga noastră mămucută !
 Zori de ziuă se revărsă
 Și dumneată șezi în casă.
 Da, lan ieși până afară
 Pe când a fi să răsără
 Sfântul soare luminos
 Dinspre răsărit din jos,
 Să vezi cât îi de frumos .
 Draga noastră mămucută,
 Iubita noastră miluță !
 Ce-ai gândit, ce-ai socotit
 Casa de ți-ai pusit,
 Când nici eu gând n-am gândit ?
 Toți copii-s cu mămucă,
 Numai noi fără de milucă.
 Iubita noastră miluță,
 Draga noastră mămucută !
 Văd cu ochii euin se duce
 Și n-am putere-a-o-ntoarce.
 Cine merge-n pământ verde,
 Nime-n lume nu-l mai vede.
 Drăguța noastră mămucă,
 Iubita noastră milucă !
 N-am gândit, n-am socotit
 De-astă cale te-ai gătit.
 Eu m-aș ruga dumitale
 De la cap pân la picioare,
 Să te lași de această cale,
 Că tare-i cu supărare.
 Și dacă nu te-i lăsa
 Eu lară mi te-aș ruga
 Să nu te iei după ape,

Nici după pâraie lăte.
 Că apele-s curgătoare
 Și-napoi ne-ntorcătoare.
 Ia-te după sfântul soare
 Că soarele-i mergător
 Și-napoi întorcător.
 Draga noastră mămucută,
 Iubita noastră miluță !
 Ori ești supărată tare,
 Ori nimică nu te doare ?
 Ori boala ți s-alinat,
 Ori gurița ți-a-nectat ?
 Că de când mi te-ai culcat
 Și pe noi că ne-ai lăsat,
 Nimic n-ai mai cuvântat.
 Roagă-te cui te-i rugă,
 Roagă-te la Preclisă,
 Să-ți deschidă gurița.
 Să ne spui nouă ceva,
 Pe când noi te-om aștepta ?
 Drăguța noastră mămucă,
 Iubita noastră milucă !
 Da la noi când îi veni ?
 Când aș ști când îi veni
 Cărarea ți-aș zugrăvi
 Tot cu fir și cu mătăsa,
 Pân-l-a dumitale casă.
 Tot cu fir și cu bumbac,
 Pân-l-al dumitale prag.
 Draga noastră mămucută,
 Iubita noastră miluță !

Eu ți-aș mai spune ceva :
Roagă-l pe cine-i ruga
Roagă-l pe Sân-Niculai,
Să-ți facă parte de rai.

Să noi de astăzi încoalea
Mămucută r-om avea.
Draga noastră, mila noastră,
Draga noastră, scumpa noastră !

16

La o mamă

(Din Bucovina, comuna Mologia, com. de Vasile Ropceanu, stud. gimn.)

Ieși, mămucă, până-n prag,
De vezi vitele cum rag.
Și rag vitele-n ocol,
De al dumitale dor.
Și zbiară oișile.
Că mai mult nu te-or vede.
Că de-aici cum te-i porni,
Înapoi nu-i mai veni.
Ieși, mămucă, până-n prag,
Să vezi ce căsuță-ți fac.
Făr-de uși, făr-de ferești,
Cum într-însa să trăiești ?
Că, căsuța ți-i de brad,
Îi trăi cu mare drag.
Iar a noastră-i de nuiete,
Vom trăi cu multă jele.
Să mai vii mămuc-acasă,
Să vii pân-la pirilaz
Și-i vede-al nostru năcăz
Să vii până la fereastră,
Vezi ce-ți fac copiii-n cas:
Să vii până la pârâu,
Să vezi cum trăiesc și ea

De-aș ști bine c-ai veni
Cărarușa ți-am plivi
Și de albă și de nalbă
Ca să ne vii mai degrabă.
Scoală, mamă, nu te da,
C-or veni și te-or lua.
Si te-or duce cum or vrea
Pe deasupra vântului,
În fundul pământului.
Și nici vântul nu te-a bate,
Nici soarele nu te-a arde.
Mămucută, un-te duci
Pe ce drum ai să-mi apuci ?
La biserică cea frumoasă,
La groapa cea-întunecoasă.
Piciorușe de mătasă,
N-or îmbla mai mult prin casă.
Piciorușe de bumbac,
N-or mai trece peste prag.
Mănuțele lucrătoare.
Merg în pământ la răcoare.
Nu merg să gospodărească,
Ci se duc să putrezească !

17

La o mamă

(Din Bucovina, comuna Calafindești, dict. de Maria Lăcătușu)

Draga mea, mămuca mea,
Scumpa mea, iubita mea !
Dumneata pe unde-ai venit
Tare mi te-ai fuduit
Cu mine n-ai sfătuit
Fiii mi i-ai amăgit
Dumneata când îi veni,

Ma! mult nu te iudăli.
Pe mine să nu mă iurăști,
Cu mine să sfătuești,
Fiii să nu-mi amăgești,
Inima să-mi răscolești.
Eu de când m-am străinat,
Dumneata că m-ai uitat,
La mine n-ai mai venit,
De aceea eu n-am avut
Cui să mă fi jeluit,
Inima să-mi fi răcorit
Cu străini m-am petrecut !

18

La o mamă

(Din Bucovina, comuna Boian, com. de Vasile Turtureanu, preot)

Scoală, mămucută, scoală,
Că ți-a fi destul de asară !
Și-ți deschide ochisorii
Și ți-i vedea toții feciorii
Și-ți rădică genele
Și ți-i vedea fetele
Și-ți deschide gurița
Și-i vorbi cu noi ceva
Măcar două, trei, cuvinte,
Ca să le ținem noi mințe.
Că-n cea lume tare-i bine,
Cine merge nu mai vine.
Când ți-a fi cămeșă neagră,
Să mi-o trimiți, maică dragă
Pe feciorul vântului,
Din fundul pământului.
Că eu cum oi căpăta-o,
Deauna ți-oi și spăla-o,
Și-oi spăla-o-n lacrimile
Și ți-oi strânge-o pătūrele
Și-oi usca-o-n gândurele,
Că trăim în mare jele.
Mămucută, draga mea,
Draga mea și scumpa mea,
Când aș ști
C-ai veni
Cărarușă ți-aș plivi
Și de iarbă
Și de nalbă
Să vi, măicuță, de grabă.

Și de spini

Și de păini

Că tare-i greu în străini,
Să vii, măicuță, să vii
Să mai vezi pe ai tăi fii
Când or fi grăiele-n floare
Când or fi grăiele-n clăi
Să vii, măicuță, la noi !

19

La un bărbat

(Din Bucovina, comuna Vicovul-de-Sus, dict. de Glicheria Calancea și com. de Vasile Turtureanu)

Bădicuțul meu iubit !
Frumușel mi te-ai gătit,
La lung drum mi te-ai pornit.
Scoală, bădicuță, scoală,
Și-i ieșire pân-afară,
Să vezi oile cum zbiară,
Toate din sălaș afară.
Și-i ieșire până-n prag,
Să vezi vacile cum rag,
Că nu rag de dor de fân,
Numai după-al lor stăpân.
Când era stăpânul lor
Nu duceau atâta dor
Mâncau fânul cu stogul,
Lingeau sarea cu drobul.
Și bea apă din izvor.
De când îi stăpân-esta
Se dă fânul cu pala,
Sare cu bucățica
Și apă cu donița.
Scoală, bade, nu te da
C-a veni primăvara.
Plugul cine l-a porni,
Dacă dumneata nu-i fi ?
Plugu-n pod a rugini
Și dumneata-i putrezi.
Primăvara c-a veni,
Coasa în cui a rugini
Dumneata că-i putrezi.
Nu ți-i milă de băieți
Că tare-s împrăștieți ?
Mititei pe lângă vatră.
Și n-or ști cin-le-a fost tată.

De-or ieși din casă afară,
La toți le-or fi de ocară.
De-or intra de-afară-n casă,
La toți le-or fi de probază.
Bădică, nu te-ndura
Și soția a-ți lăsa.
Că soția dumitale,
Multă supărare are.
Și eu mă rog dumitale,
Să nu faci această cale
Că-i cu multă supărare
Și cu cheltuială mare.
Bădicuță ! ce-ai gândit
Și căsuța ți-ai urât !
C-ai avut largă căsuță
Tare ți-o părut strămută.
La meșteri ai poruncit
Alta nouă ți-o croit
Cioplită pe la ușori.
Când o vezi te iau fiori.
Ori te-nfiori, ori ba,
C-acolo ți-a fi viața.
Ori te-nfiori, ori nu,
C-acolo ți-a fi traiu.
Bădicuță ! un-te duci
Încotro drumul apuci :
Pe cântatul cucilor,
Pe-nfloritul pomilor.
Pe-nfrunzitul codrului,
Pe-nverzitul câmpului,
Pe pornitul plugului ?
Plugu-n pod a rugini
Și dumneata-i putrezi.

Ne-om ruga la sfântul soare,
Să ție ziua mai mare.
Să ne deie cheița,
Să-ți descuiem gurița.
Și-i grăi cu noi ceva
Măcar două, trei, cuvinte,
Să te ținem și noi minte.

Doamne, Doamne,
Sfinte Doamne !

Imi fă noapte-asta mai mare
Că asta-i despărțitoare.
De la frați, de la surori,
De la grădina cu flori.
De la stratul de bujor,
De la-n nostru soțior.
Pân amu-nainte vreme
Soarele nu răsărea
Și dumneata te trezeai.
Da de-amu înainte vreme
Sfântul soare-a răsări,
Dumneata nu te-i trezi.
Soțioara duminale
Dimineata s-a scula
Și-n tot cotul te-a căta.
Pân-amu-nainte vreme
Te culcai și te scula
Și de somn te sătura.
Dar amu de-asăară dormi
Și nu te saturi de somn.
Nu știu perina ți-i moala,
Ori nemică nu te doare ?
Ori scortariul ți-i frumos,
De-ășeară nu te-ai întors.
Scoală, bădicuță, scoală,
Că ți-a fi destul de-ășeară !
Și te plimbă prin ogradă,
C-a crește mândră otavă.
Otava s-a scutura
Și urma s-a astupa ;
Și te primblă prin ocol,

C-a crește mândru mohor.
Și te primblă prin grădină,
C-a crește mândră sulcină.
Scoală-te și te trezește
Și-i vede-a-n casă ce este
Toată lumea te jelsește,
Nemică nu-ți folosește.
Și deschide gurița
Și grăie cu soția
Și deschide ochisorii
Și grăiește cu feciorii.
Măcar două, trei, cuvinte,
Să te ție și ei minte.
Scoală, bădicuță, scoală
Și hai cu noi pân afară ;
Scoală, hai cu noi pe jos,
Că drumul nu-i grunzuros.
Scoală, scoală, nu te da,
Că de mâne încoale
Noi mai mult nu te-om vedea.
Că te duci în cea lume,
Unde nu te știți cu nime.
La ușa cea de hârtie,
Câți se duc pe toți îi scrie ;
Îi merge și dumneata
Și cineva te-a-nsemnat
La scaunul cel de piatră
Unde merge lumea toată,
Vom merge și noi o dată.
Dacă mi te-am duce noi,
Cu carul cu patru boi
Tot ai mai veni-napoi.
Dar te ducem cu căruța
Și nu ți-om vedea urmața
Bădicuță, dumneata
În mândru rai îi intra
Și-acolo dacă vei fi
Dumneta te-i hođini,
Dar soția a necăji.

20

La un bărbat

(Din Bucovina, comuna Galafindești, dict. de Catrina Racolța)

Mult iubitul meu bărbat !
Da cum de te-ai îndurat,
Copilașii de-ai lăsat ?

Copilașii ți-ai lăsat,
Da-ntr-a cui samă i-ai dat ?
Copiii ți-ai săracit,
Căsuța le-ai pustiit
Pe mine m-ai vădănit !
Dragii mamii copilași
De tata sunteți, rămași !
Draga mea, mițuca mea !
Da să te scoli dumneata
Copiii a-ți rândui
Pe lume cum or trăi !
Că, copiii cei rămași
 Mult mănâncă
 Și mult strică,
Dragii mamii copilași
De tătița lor rămași
De la mine nu au milă,
Tot or fi „du-te” și „vină” !

21

La un bărbat

(Din Bucovina, comuna Gălinești, diat. de G. Hrișca)

Scobori, Doanme, pe pământ
Să vezi moartea ce-o făcut,
C-o luat frunza din fagi
Și-o despărți pe cei dragi.
M-o despărțit și pe mine
Cu care am trăit mai bine.
Și de bine ce trăiam,
Într-o cămeșă dormiam
Și dintr-un măr că mâncam
Și-amândoi ne săturam...
Așteaptă-mă mai bădită...
Să dau la copilă tăta.
De-i vedea că zabăvesc,
Să știi că mă-mbrobodesc.
Mi-i destul mie de-asară
De când stau bocind pe-afară
De când stau la cheutoare,
O trecut o lumânare.
Așteaptă-mă, bade-un ceas,
Să-l adorm pe cel năcaz.
După ce l-oi adormi,
Eu iară mi te-oi boci
Și-oi boci așa de mult,
Pân-ce m-oi face lu,

Că multe affuri am avut.
Că de affurile mele
Și lui Duminezeu i jale!

22

La un bărbat

(Din Bucovina, orașul Câmpulung, com. de G. Ciupercă)

Zbiară oile-n perdele
Și casa-i plină de jele.
Și rag vacile-n ocol,
Casa e plină de dor.
Mândră cas-ai mai avut
Și-aceea nu ți-a plăcut
De când mi te-ai bolnăvit
La stoleriu ai poruncit
Să despice-un brad în două
Și să-ți facă alta nouă.
Făr de uși, făr de ferești,
Loc unde să putrezești ;
Nici n-ai ușă de ieșit,
Nici fereastă de privit,
Numai loc de putrezit.

23

La un bărbat

(Din Bucovina, comuna Mândstioara Homorului, com. de George Avram, învăț.)

Dulcișor măr din grădină,
Cum te-o rupt din rădăcină
Moartea cruntă și haină.
Cum nu-i moarte-nșelătoare :
Ia omul de pe picioare.
Cum mi te-o luat din casă
Cum mi te-o tocmit pe masă.
Bucură-te mănăstire,
Mândru gospodar îți vine ;
Da nu vine să cunune,
Că-i gătit de ceea lume ;
Și nu vine să boteze,
Ci-n pământ ca să s-așeze.
Veniți, iubiții mei frați

La mine și mă-ngroapăți.
Veniți frați, veniți surori
Și-mi tocmiți trupul cu flori
Și m-udați c-un pic de apă
Și-apoi mă puneți în groapă.
Mă stropiți c-un pic de vin,
Că eu merg în loc străin.
Eu mă duc pe-o cale lungă,
N-am pe nime să m-ajungă ;
Eu mă duc pe-o cale lată,
Unde n-am fost niciodată.
Merg la trei coți de pământ,
Doi la capăt de mormânt.

24

La un bărbat

(Din Bucovina, com. Țara Bădeuț, com. de Avram Macovei, preot)

Moartea-n lume n-are frați
Răpește crai și-mpărați.
Moartea-n lume mare este
De bogați nu se ferește
Și pe săraci îi găsește.
Bată-te-ar pustia moarte
Că n-ai mai fost cu dreptate
C-ai venit până la prag
Și-ai luat ce mi-o fost drag ;
C-ai venit până la masă
Și-ai luat mila din casă ;
C-ai venit până la pat
Și dragostea mi-ai luat.
Bărbătelul meu iubit
Ce șezi așa de mâhnit ?
Ce șezi așa de mâhnit ?
Te rog nu ședeți așa
Scoală-te și te-i primbla
Și te-i primbla prin ocol,
Să crească mândru mohor
Și te-i primbla prin ogradă,
Să crească mândră otavă.
Bărbătelul meu iubit !
Mândră cas-ai mai avut.
Casa de-o sută de lei
Și-ai luat alta de cinci lei
Fără uși, fără ferestei,
Intr-înșă să viețuiești
Că nu-i ușă de ieșit

Nici fereastă de prăvit,
Nici drum de călătorit,
Ci numai de putrezit.

25

La un bărbat

(Din Bucovina, comuna Iliești, dict. de mama mea Ruxanda)

Soțiorul meu iubit !
Tu atuncea mi-ai murit
Când ți-a fost drag de trăit !
Pe cântatul cucului,
Pe ieșitul plugului.
Plugul șede sub părete,
Boii pasc la iarbă verde...
Soțiorul meu iubit !
Da cum de m-ai părăsit
Când ți-a fost drag de trăit ?
Pe-nfloritul pomilor,
Pe mirosul florilor ?
N-ai gândit, n-ai socotit,
Când de la noi te-ai pornit.
Că eu de aici încolea,
Soțior n-oi mai avea ? !
De cântat ți-aș mai cânta,
Dar mă doare inima.
Inima s-a frânt în mine,
Când nu văd suflet în tine.
Sufletelul ți-a zburat,
Sus în cerul cel înalt
Și pe mine m-o lăsat.
M-o lăsaș să pățimesc,
În lume să m-șândesc...
Vai săracă inimă
Cum iești tu de străină !..

26

La un bărbat

(Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de T. Simon)

Prin cel răț, prin cel zăvoi
Merge-un car cu șase boi.
Caru-i negru, boi-s negri,

Pogonicii și mai negri.
 Dar Vasile bolnavul
 Bolnavul și jelnicul
 De departe a strigat
 Și de-aproape a-ngeruncheat
 Și din gură a cuvântat :
 — Ce aduceți voi, dragii mei
 Dragii mei pogonicii ?
 — Trei nujele, trei smâncale,
 Trei feluri de leacurile !
 — Leacul meu nu l-ați adus
 — Leacul tău nu l-am adus
 C-o-ntrat boii pe la prânz,
 L-au mâncat de nu s-a prins !
 Și-o-ntrat boii de la cină,
 L-au mâncat din rădăcină.
 Ploaie mare ce-a plouat
 Și leacul ți l-a mânat,
 L-am cătat, nu l-am aflat ;
 Ploaie mare ce-o venit
 Și leacul ți l-o molit,
 L-am cătat, nu l-am găsit !

27

La un bărbat

(Din Bucovina, comuna Putna, dict. de Anița Haramidă)

Soțiorul meu iubit !
 Mândră casă ți-ai gătit.
 Într-însa să mi te-asezi,
 Pe mine să nu mă vezi.
 Fără uși, fără ferești,
 Într-însa să locuiești.
 N-ai gătit-o de trăit,
 Ci numai de putrezit.
 Nici nu-i ușă de ieșit
 Nici fereastră de privit,
 Ci-acolo de putrezit.
 Toată vara mi-ai lucrat,
 Pentru trei scânduri de brad
 Și tu mult că mi-ai muncit,
 Pentru trei coți de pământ.
 Sed copiii lângă vatră
 Și n-au cui să zică : „tată”.
 Sed copiii lângă lemne
 Și n-au cui să zică : „nene”.
 Că nensele lor s-o dus
 Și-n pământ că mi s-o pus
 Cu fața la sfântul soare.

Și cu trupul la răcoare ;
 Tatăl lor s-o supărat
 Și pe dâșii i-o lăsat :
 Lemnelor și pietrelor
 Negrilor străinilor...
 — Tătuță, tătuță, hei !
 Strigă băieții mititei
 Ian fă dumneata așa
 Pe mămuța n-o lua
 C-o să vină sâmbăta
 N-a avea cine ne ia
 Și-a veni dumineca
 N-avea cine ne schimba !

28

La un bărbat

(Din Bucovina, comuna Vama, com. de Niculaiu Lucan, cant. bis.)

Dragul meu, nume cinstit
 În tot locu-ai fost poftit
 La botezat
 Și cununat.
 Dragul meu, stăpân de treabă
 Slugile te-or aștepta,
 Simbria când li-i mai da ?
 Mă mir cum te-ai îndurat,
 Moșile de-ai lăsat.
 Toate mândre și gătite,
 Toate le-ai lăsat scârbite,
 De-ămu, fiindcă te duci,
 Nu-i mai cosi prin butuci.
 Nici nu-i mulge oi la strungi
 Nu-i mai cosi prin livezi,
 Nici nu-i mulge în găleți.
 Simbrașii te-or aștepta,
 Să ții laolaltă târla.
 Dragul meu, mândrucul meu,
 Dragul meu, iubitul meu !
 Rău ți-a mai cântat cucul,
 De l-ar fi mâncat uliul,
 Să nu-i fi auzit glasul.
 Primăvara mi-a veni
 Pe când codru mi-a-nfrunzi
 Pe când pomi-or înflori
 Cucii toți că mi-or veni,
 Plugurile s-or porni.
 Oile, câte mi-or fi
 La măsură or sui

Și dumneata nu-i mai fi.
 De te duci în ceea lume,
 Ie-ți merinde foarte bune.
 C-acea lume-i cu lăcată,
 Nu poți veni niciodată.
 Nici la mamă, nici la tată,
 Nici la feciori, nici la fată.
 Nici la loc, nici la livadă,
 Nici la casa cea bogată.
 — Dară tare v-aș pofti
 Știu bine că n-oi veni
 Ca să-mi trimeteți merinde,
 Că știu bine că mi-a prinde.
 Dar n-o trimeteți pe soare
 Că soarele-i prea fierbinte
 Și le-aduce vestejite ;
 Da le trimiteți pe lună,
 Când a fi noapte senină,
 Că luna-i mai răcoroasă.
 Și-a aduce-o mai frumoasă.
 Și mi-o trimeteți pe stele,
 C-am lăsat toate cu jele.
 — Mult iubitul meu bărbat,
 Da cum de te-ai îndurat
 Pe mine de m-ai lăsat ?
 Da eu mândru te-aș cânta
 Dar mă doare inima
 Dragul meu și mândrul meu,
 Dragul meu și scumpul meu !

La un bărbat

(Din Bucovina, comuna Putna, dict. de Anița Haramidă)

Bată-mi-o pustia moarte,
 Mult îi ea fără de dreptate.
 Mult îi neagră și urâtă
 Și de lume urgisită.
 Că n-are frică de nime,
 De bătrân nu i-i rușine.
 La cel tânăr încă vine
 Și pe laiță că mi-l pune.
 La noi încă mi-o venit,
 Toțmai când nu m-am gândit.
 Și mi-o pus picioru-n prag
 Și-o luat ce mi-o fost drag ;
 Și mi-o pus picioru-n masă
 Și-o luat mila din casă
 De la copii și boreasă
 Bărbate, sufletul meu !
 Ascultă cum te plâng eu
 De la cap până la picioare :
 Să nu faci această cale,
 Că-i cu mare supărare.
 Dacă tu m-ai asculta
 Eu pe tine te-aș ruga
 Te-aș ruga cu rugă mare,
 Să mi te scoli pe picioare.
 Să te uiți pe cea fereastră
 Că-ți vine carte domnească,

De la noi să te pornească.
 De la noi cu tabăra
 Or veni și te-or lua
 De casă te-or depărta,
 Înapoi nu te-nturna
 La pământ te-i așeza
 La pământ tot cu răcoare,
 Nu te-i scula pe picioare
 Schimburile ți s-or negri
 Cine ți le-a soponi ?
 Trimite-le la mândra
 Scumpă soțioara ta
 Pe șuierul vântului,
 Prin fundul pământului.
 Că ea, cum le-a căpăta
 Îndată ți le-a spăla
 Tot în spumă de sopon
 În lacrimi fierbinți de om
 Le-a face ca la un domn.
 Da pe cine le-a trimete ?
 Pe căluțul vântului,
 În fundul pământului.
 La tine, când or veni
 Tu-napoi că le-i negri
 Și acolo le-i putrezi
 Și eu la tine c-oi veni !

La un bărbat

(Din Bucovina, comuna Crasna, dict. de M. Bărbuță)

Soțiorul meu iubit !
 Sfântul soare-o asfințit
 Dumneata ai adormit.
 Scarele o răsărit
 Dumneata nu te-ai trezit.
 Scoală-te și te trezește
 Și-i vedea-n casă ce este.
 Toate neamurile-o venit
 Nici cu unu n-ai grăit.
 Scoală-te și te trezește
 Cu neamurile vorbește.

Și deschide ochișorii
Și ți-i învață fericiții
Și rădică genele
Și-ți învață fetele.
Sotiorul meu iubit !
Da cine te-o sfătuit
La ista drum de-ai pornit ?
Și cum de te-ai îndurat
Și căsuța ți-ai lăsat
La ista drum de-ai plecat ?
Și ți-ai lăsat mândra casă
Frumoasă și luminoasă
Și ți-ai făcut alta-ntunecoasă :
Fără uși, fără ferestre
Într-înșă să văcuiești ;
Nici nu-i laiță de șezut,
Nici fereastră de văzut,
Numai negru și pământ !

31

La un bărbat

(Din Bucovina, comuna Bălăceana, dict. de Simeon Boca și com. de M. Iemua)

Păpușoi bătut de piatră
Băieței rămași de tată.
Șed în casă supărați,
Duși pe gânduri și-ngrijați.
C-au rămas boi-n tânjele
Și casa plină de jele.
C-au rămas boi-n ocol
Și casă plină de dor.
Toate plugurile umblă,
Numai al meu stă la umbră.
Num-al meu pluguț imi șede
Răzimat sub cel părete.
Boi-mi pasc la iarbă verde
Gospodaru-mi hodinește,
Că el foarte scârbit este.
La toată casa
Bate coasa,
Dar la mine
N-are cine.
Bată-te puștia moarte,
Că tu nu mai faci dreptate.
C-ai venit până la prag,
Mi-ai luat ce mi-a fost drag.
Plânge casă, plânge masă,

Că, tătut-acum vă lasă
Ian plângeți și voi chetori,
După tătuta cu dor...
Când ar scrie cineva.
Unde-a ședea tătuta,
După ce s-a depărta
Și-n pământ după ce-a ntra
Aceluia mult i-aș da...

32

La un bărbat

(Din Bucovina, comuna Calafindești, dict. de Maria Lăcătușu)

Bucură-te mănăstire,
Că mândră floare-ți mai vine.
Da nu vine să-nflorească,
Ci vine să vestejească.
Bucură-te ținterime,
Că mândru trupșor îți vine.
Nu vine să viețuiască,
Ci vine să putrezească.
La poartă la ținterim
Stai, dragă, să sfătuim
Că de azi ne despărțim
Și mai mult nu ne-nțâlnim.
Dumneata cât ai lucrat
Puțintel ai câștigat :
Pentru trei coți de pământ
Tare mult te-ai mai muncit !
Gospodarul meu iubit !
Ce m-aș ruga dumitale,
Să mi te scoli în picioare.
Că ce vânt mi te-o bătut,
La pământ de te-oborât.
De mi-ar bate și mai tare,
Să mi te scoale-n picioare.
Ia-n școală-te dumneata
Și deschide gurița
Și grăiește cu dânsa,
Răcorește-mi inima.
Dumneata de când te-ai dus,
Nu mi-ai mai lăsat răspuns
Și de cum te-ai depărtat
Nouă răspuns nu ne-ai dat,
Tare scârbiți ne-ai lăsat!

La un bărbat

(Din Bucovina, orașul Câmpulung, com. de G. Ciupercă)

Soțule, miluța mea!
 În toată sărbătoarea
 Botezai și cununai,
 La cap de masă erai.
 Dar acum moarte-a venit,
 La pământ mi te-a izbit.
 Și-a venit moartea în vânt
 Și mi te-a pus la pământ.
 Și-a bătut vântul din jos
 Și-a dat stâlpul casei jos.
 Soțiorul meu iubit!
 Nu știu cui te-ai potrivit
 Că bine nu ți-a priit.
 Căsuța ți-ai părăsit
 Avea ți-ai pustiit
 Și de la noi ai pornit!

34

La un bărbat

(Din Transilvania, comuna Orlat, com. de Romulus Simu, învăț.)

Acuma de-o săptămână
 A intrat moartea-n grădină
 Și s-a pus pe-o sulumină
 Sulumina s-a uscat,
 Moartea-n casă s-a băgat,
 Stâlpul casei i-a luat.

35

La un moș

(Din Bucovina, comuna Sânt-Ilie, com. de Ioan Cojocaru, stud. gimn.)

Moșule, moșucule,
 Scumpule, iubitule!
 Roagă-te cui te-i ruga,
 Doară mi te-ar asculta,
 Nu te ruga apelor
 Că apele-s me-gătoare
 Și-napoi ne-ntorcătoare.

Roagă-te la sfântul soare,
 Să ție ziua mai mare
 C-azi nu-i zi de desfătare
 C-azi e zi de despărțire,
 De suspine și jelire;
 Și azi e zi de despărțit
 De la toți câți, te-au iubit.

Roagă-te la palamar
Palamar și clopotar
Să tragă clopotele,
Să răsune dealurile
Ca s-audă neamurile...
Moșucul nostru iubit !
Măndre case-ai mai avut
Acelea nu ți-au plăcut :
La meșteri ai poruncit
Alte nouă ți-au pornit.
Nici din pari, nici din nuiiele,
Ci numai din scândurele.
Nici nu-i ușă de ieșit,
Nici fereastră de privit,
Ci numai de putrezit.
Bată-te pustia moarte,
Că nu faci nici o dreptate :
Unde sunt oameni mai mulți,
Tu acolo nu te uiți.
Unde mi te chiamă toți,
Tu acolo nu te-arăți ;
Unde-s oameni puținei,
Tu acolo vii și-i iei
Și leși casele pustii.
Scoțori, Doamne, pe pământ
Și vezi moartea ce-a făcut !
C-a venit până la prag.
Și-a luat ce ne-a fost drag.
Moșucul nostru iubit
Cu cine te-ai stătuit,
Pe-acest drum de te-ai pornit
Valeo rău ne-a mai priit !

C-acest drum îi mergător
Și-napoi ne-ntorcător.
Plângeți uși, ferești plângeți,
Că de astăzi rămâneți !
Plânge casă, plânge masă
De moșul sunteți rămase !
La poartă la ținterim
Stăi moșule să vorbim,
Să vorbim, să sfătuim
Măcar două, trei, cuvinte,
Să le ținem și noi minte.
Moșule, moșule dragă !
De ți-a fi cămeșa neagră
Să mi-o trimești mie-ncoace
Pe șuierul vântului,
Deasupra pământului ;
Că eu, cum oi căpăta-o
Tare frumos oi spăla-o:
Nici cu apă de izvor
Nici cu spume de sopon,
Numai cu lacrimi de om.
Și după ce mi-oi spăla-o
Moșule, eu n-oi usca-o
Nici la vânt și nici la soare,
Nici la umbră și răcoare.
Nici în casă, nici afară,
Numa-n sân la inimioară
Și eu iară înapoi
Cămeșa trimete-ți-o
Pe șuierul vântului,
În fundul pământului !

36

La un nănaș

(Din Bucovina, comuna Mănăstirea Homorului, com. de George Avarm, învăț.)

Toată lumea-i cu nănaș,
Num-al nostru-i în sălaș.
Zbiară oile în strungă,
Că nu-i stăpân să le mulgă ;
Rag vacile în ocol,
Mor de-al nănașului dor.
Cobori, Doamne, pe pământ,
Să vezi moartea ce-o făcut,
Că pe noi ne-o sărăcit.
C-o venit pân la fereastră
Și-o adus carte domnească,

De la noi să mi-l pornească ;
 Și-o venit pân la chetoare
 Și mi-o luat mândră floare
 Și-o venit până la prag
 Și-o luat ce-am avut drag
 Și-o venit până la ușă
 Și mi-o luat mândră ruță !

37

La o nevastă

(Din Bucovina, comuna Vicovul-de-Sus, dict. de Glicheria, Eudochia și Rachila Calancea și com. de V. Turtureanu)

Scoală, lelicuță, scoală
 Că-i hăt multișor de-asăară
 Amuși a fi ziuă iară
 Dumneata n-ai fost afară.
 Cucoseii or cânta,
 Dumneata nu te-i șcula.
 oSarele va răsări,
 Dumneata nu te-î trezi
 Și afară nu-i ieși.
 Soărele s-a înăița,
 Pe picioare nu-i umbla.
 Scoală, lelicuță, scoală
 Că-i hăt multișor de-asăară
 Ia-ți pânza de pe obraz
 Și vezi moarte cu năcaș
 Și-ți ia pânza cea subțire,
 C-astă moarte e cu zile.
 Moartea, unde poposește,
 Gospodari-i despărtește.
 Și ea unde-a poposit,
 Pe cei dragi i-a despărțit.
 Bată-te pustia moarte,
 Tu nu faci nici o dreptate.
 C-ai pus picioarele-n prag
 Și-ai luat ce ni-o fost drag.
 Și-ai pus coatele-n fereastră
 Și-ai luat mila din casă.
 Lelicuță, gospodină,
 Nu-ți lăsa oasa străină :
 Străină și supărată
 C-amu n-a fost niciodată !
 Astă casă-i cu cămară,
 Tare și-o mai fost amară.
 Plângeți uși, plângeți feresti,
 Că de mâne rămâneți.
 Plângeți și voi chiutori,
 Că v-a fost de ajutor.

Scoală, lelicuță, scoală
 Că-i hăt multișor de-asăară !
 Fie-ți milă de băieți,
 Că tare-s împrăstieți.
 Că băieții fără mamă,
 Nu-s băgați la niște-n samă.
 Cin i-ă la, cin i-a schimba
 Frumușel ca dumneata ?
 Or ieșire până-n drum,
 Cu inima arsă scurșă
 Și-or vede femei așa
 Cum ai fost și dumneata
 Și ai bieți cu cugeta
 Că iești tocmai dumneata
 Și tare te-or aștepta
 Tot cu ușuța crăpată,
 Să mai intri-n cas-odată.
 Scoală, dragă lelicuță
 Nu te-om pune la trebuță
 Să te primbli prin căsuță,
 Să ne faci nouă urmuță.
 Când erai în opincuțe
 Ne făceai nouă trebuțe.
 De când ești cu păpucași,
 Nouă treabă nu ne faci.
 Dragile noastre picioare,
 Tare-au fost străbătătoare.

Iar de-acuma
 Din picioare,
 Mintă-n floare.
 Din căpute,
 Ruji bătute.
 Din mânute,
 Flori albuțe,
 Din guriță,
 Tămăiță.

Dragii noștri ochișori,
Cum s-or face pomșori.

Din sprâncene,
Viorele.

Scoală, lelicuță, școală
Că-i hăt mulțișor de-asăară !
Și te uită pe ferestă
Că-ți vine carte de-nvățășă,
De la noi să te pormășcă.
Pe cărare necălcată,
Pe rouă nescuturată,
La scaunul cel de piatră,
Unde merge lumea toată.
Unde-i ușa de hârtie,
Câți or trece toți s-or serie:
Îi intra și dumneata
Și acolo te-or înșelina
Și-napoi nu te-nturâ.
Scoală, lelicuță, școală
Și mi-i ieși pân-afară
Că ți-o venit neamurile
De prin toate părțile
Cu ele ca să grăiești ;
Dumneata te fudulești,
Cu dâșele nu grăiești.
Scoală-le și mi-i privi
Cum mi te plâng băieții
Și mi te plâng la picioare.
Doară mi te pot sculare.
Noi să știm că te-am scula
Doamne, mândru te-âm cântă
Noi să știm cum te-âm trezi,
Doamne, mândru te-âm boci.
Noi de asta n-am gândit
Că te-i hrăni de trăii.
Scoală, lelicuță, școală
Că ți-a fi destul de-asăară !
Și te scoală pe picioare
Și ne spune ce te doare.
A dumnitale dureri
Că ți-au încetat de ieri.
Dumneata mult ai umblat,
Peste leac nu ți-ai mai dat.
Numai pânza și toiagul,
Acelea că ți-a fost leacul.
Scoală, lelicuță, școală
Că-i vremea de mers pe-afară.
Vremea-i mândră și frumbasă,
Dumneata te duci de-acasă.
Ian scoală și hâi pe jos,
Că drumul nu-i grinzuros,
Mult e mândru și frumos.

Lelicuță ! un-te duci,
Cu pieptar și cu papuci ?
Pe cărare necălcată,
Pe rouă nescuturată ?
Roua s-a scutura
Și urmuța s-astupa.
Lelicuță, dumneata
Dacă te duci de-acasă
Dup-ape nu te lua,
Că apele-s ducătoare
Și-napoi ne-ntorcătoare.
Ian ia-mi-te după soare
Că soarele-i ducător
Și-napoi întorcător.
Scoală, lelicuță, școală
Că-i hăt mulțișor de-asăară !
Că tu de mi te-i scula,
Noi tare ne-o bucura.
Dar de nu mi te-i scula,
Noi la gropăr ne-om rușă
Să facă gropița-n față,
Să mai vii odată acasă
Să vezi băieții ce-or face ?
Sub o țarnă de pământ
Este-un bujor înflorit
Toată lumea l-a urât
Dumneata l-ai îndrăgit.
Lelicuță, ce-ai făcut ?
La toți inima le-ai rupt !
Cât a fost vâra de mare
Ai stat a te văietare
Căpătâul a-ți mūtare
Și la umbră și la soare
Unde ți-ar fi mai răcoare
Pân amu mi-a părut șaga,
Dar amu-n pământ te bagă.
Cu spatele la răcoare,
Cu fața la sfântul soare.
Cu spatele la pământ
Și fața la duhul sfânt.
Da cine te-o sfătuit,
Ăcela nu ți-o priit.
Ăcela te-o dușmănit,
Ca să nu fii pe pământ.
Scoală, lelicuță, școală
Și te scoală și ne spune
Ce-ai văzut pe căea lumă ?
De-ai văzut ceva vreun bine,
Vin și mă ia și pre mine.
De-ai văzut ceva vreun rău,
Lasă-mă la Dumnezeu !

La o nevestă

(Din comuna Calafîndeşti, în Bucovina, dict. de Cătrina Racolţa)

Vine moartea mânioasă
 Mă găseşte bând la masă
 Şi tot dă ca să mă ieie,
 Eu o rog ca să mai steie.
 Eu o rog ca să mă lasă,
 Ea se face mânioasă.
 Eu o rog, că am copii
 Ea îmi zice: fă ce ştii
 Cu mine musai să vii!
 Eu zic că nu mi-i de ducă,
 Ea de cap că mă apucă.
 Şi la pământ mă izbeşte,
 Sângele-n trup mi-l răceşte,
 Eu de frică şi-ntristare,
 Prind a striga-n gura mare;
 Săriţi surori şi voi fraţi,
 Săriţi şi nu mă lăsaţi!
 Iacă moartea mi-o venit,
 Toctmai când nici n-am gândit
 La pământ că m-o izbit,
 Sângele-n trup mi-o răcit.
 Şi mă duce-n ceea lume,
 Unde nu mă ştiu cu nime.
 Veniţi fraţi şi voi surori
 Şi mă podobiţi cu flori.
 Mă scăldaţi în apă rece,
 Pân la groapă mi-ţi petrece.
 Şi să mă stropiţi cu vin,
 Că-napoi n-am să mai vin.

Dragii mării copilaşi,
 Scumpii mării cuconaşi!
 Să vă sărut pe obraz,
 Că de mine c-aţi rămas.
 Şi tu scumpa mea soţie
 Soţie de cununie
 Să te sărut pe obraz
 Că de mine c-ai rămas.
 Ticălos tu om de lut,
 Ce mi-ai picat la pământ
 Şi te baţi cu gânduri mult
 Lasă feciorii să-ţi trăiască
 Şi să mi te pomenească.
 Feciorii că vor trăi
 Pe tine te-or pomeni.
 Sufletul în rai s-a duce,
 Unde cântă îngerii,
 Îngerii şi arhanghelii;
 Unde-nfloresc florile
 Şi-mi înverzesc frunzele
 Şi aninoasă poamele
 Şi cântă păsările
 De răsună văile...
 Hai, hai, hai, suflete hai !
 Că nu-i mult până la rai
 Că sfinţii te-or întreba
 Dumnezeu te-a judeca
 Şi-acolo sama ți-i da !

La o nevestă

(Din Bucovina, comuna Vicovul-de-Sus, com. de V. Turtureanu)

Scoală, scoală, Mărioară
 Că-i hăt mulţişor de-asară !
 Scoală, scoală şi mi-i spune
 Ce-ai văzut pe ceea lume ?
 De-ai văzut ceva de bine,
 Scoală-te şi mie-mi spune.
 De-ai văzut ceva de rău,

Lasă-mă la Dumnezeu !
 Scoală, scoală, Mărioară
 Scoală, dragă surioară !
 Că *mniata*¹ cât ai muncit
 Puţinţel ți s-o venit,
 Numai doi paşi de pământ ;
 Multişor mi te-ai luptat,

¹ *mniata*, prescurtare din *domnia-ta*.

Pentru tri scânduri de brad.
Scoală, scoală Mărioară,
Că-i hăt multișor de-asăară
Dumneata n-ai fost afară
Și-i hăt multișor de ieri
N-ai văzut soare pe cer
Nu știu perina ți-i moale,
Ori nemică nu te doare ?
Ori scorțarul ți-i frumos,
Cum te-ai pus nu te-ai întors ?
Scoală-te și te trezește
Și cu noi ceva grăiește,
Că mare somn te-o pălit
Dumneata ai adormit
Și de somn nu te-ai hrănit.
Noi mai puținel dormim
Și de somn că ne hrănim.
Ai umblat meleagurile,
Ca să-ți găsești leacurile.
Leacurile n-ai găsit

Și cu capul te-ai plătit.
Și cum de te-ai supărat
Soțul de ți l-ai lăsat ?
Și cu cine te-ai sfădit
Și soțul ți l-ai urât ?
Că veniai de unde veniai
Și cu el te sfătuiai.
Da de-amu, când a veni
Cu cine s-a sfătui ?
Și te-o bătut mare vânt
Și te-o culcat la pământ
Să mai bată cât de tare,
Nu te-a pune pe picioare.
Și ți-o venit neamurile
Pe la toate porțile
Și-o venit în fuga mare
Să te găsească-n picioare.
Da degeaba s-o trudit,
Că moartă mi te-a găsit !

40

La un frate

(Din Bucovina, comuna Crasna, dict. de Mărioara Bărbuță)

Scoală, scoală, frățioare
C-a răsărit sfântul soare
Și fă urmă prin ogradă,
Să crească mândră otavă.
Și fă urmă prin grădină,
Să crească mândră sulcină.
Și fă urmă prin ocol,
Să crească mândru mohor.
Scoală-te și te trezește
Și cu noi ceva vorbește.
Că de când mi-ai adormit,
Cu nimene n-ai vorbit.
Da cum de te-ai îndurat
Și căsuța ți-ai lăsat ?
Alta nouă ți-ai aflat
Fără uși, fără ferești
Într-însa să viețuiești
Și-acolo să putrezești !
Da cum de te-ai îndurat,
Căsuța de ți-ai lăsat ?
Căsuța ta cea frumoasă,
Frumoasă și luminoasă
Pentru una-ntunecoasă
Un nu-i laiță de șezut,
Nici fereastă de văzut ?

La un frate

(Din Bucovina, comuna Mănăstirea Homorului, com. de G. Avram înrăf.)

Frățiorul meu iubit
De ce șezi așa mahnit
Și cu baț acoperit?
Școală-mi-te și grăiește
Și ceva ne povestește
Și te uită pe ferestă
Cum îți cântă cucu-n coastă.
Că-ți vine carte domnească,
Vreți la drum să te pornească.
Să te ducă-n ceea lume,
De unde nu mai vine nime.
Ceea lume-i un Sodom,
Nu se vede om pe om.
Ceea lume-i cu stăpân
Și de-acolo nu mai vin.
De-aș ști bine ca-i veni
Vămile ți le-ași plăti
Și drumul ți l-ași podi!

42

La un frate

(Din Bucovina, comuna Putna, diet. de An. Haramidă)

Scoală, scoală, frățioare,
Că afară-i mândru soare;
Scoală și ieși până-n prag,
Să-ți vezi vacile cum rag,
Toate cu botul pe gard.
Scoală și te-i preumbla,
Prin ograda, pe unde-i vrea,
Să-ți vezi boii ce mai fac
Că din gură nu mai tac;
Să-ți vezi oile cum zblără
Cum ies din sălaș afară
Că n-are cine le mulge,
Nici la păscut cine le duce.
Că cine mi le mulgea
Și la păscut le ducea
Se duce de pe-acolea
Noi mai mult nu l-om vedea.
Scoală, frățioare, scoală,
C-amu-i mulțisor de asară.

Mai de mult cana te cuca
 Mai de noapte te sculai,
 Prin casă te preumblai
 Și cu nevasta grăiai.
 D-amu nu știu ce somn greu,
 A dat peste capul tău.
 Nu știu ce somn te-aborât,
 Că nu mi té-ai mai trezit
 Și eu noi n-ai mai vorbit,
 Nevasta s-a supărat
 Pe dânsa la ce-ai lăsat
 Lemnilor și pietrilor,
 Negrilor străinilor.
 De când dumneata trăiai
 Orișiunde te-ntorceai
 Nevasta, ce mi-o aveai
 Oriși-n ce loc se ducea,
 Ea tot cinste că găsea.
 Da de astăzi incolea
 Ea oriunde va umbla,
 Ori și-ncotro s-a-nturna
 Tot peste rău că va da.
 Mic și mare de-acuma,
 Rău la dânsa va căta !

43

La un frate mai tânăr

(Din Bucovina. comuna Calafindești, dict. de Catrina Racolța)

Dragul nostru,
 Frățiorul nostru !
 Dragul nostru,
 Tinerelul nostru !
 Dragul nostru,
 Frumuselel nostru !
 Da cum de te-ai îndurat
 Și pe noi de ne-ai lăsat,
 Tocmai când n-am cugetat ?
 M-aș ruga eu dumitale,
 Să te lași de astă cale
 Că tare-i cu supărare.
 Că noi de astăzi incolea
 Frățior n-om mai avea.
 Du-te, du-te și mai vină
 Și nu mă lăsa străină !
 Ascultă-mă ce ți-oi spune :
 Dar mergând în cea lume
 Nu te lua după ape,
 Nici după pârăie lăse.

Că apele-s mergătoare.
 Și-napoi ne-ntorcătoare ;
 Ia-te după sfântul soare,
 Că soarele-i mergător
 Și-napoi întorcător.
 Dragul nostru,
 Frățiorul nostru !
 Dragul nostru,
 Tinerelul nostru !
 Dragul nostru,
 Frumuselel nostru !
 Leacurile dumitale
 Le-au luat cerbii în coarne.
 Nu știu cerbii le-au luat,
 Că noi nu le-am mai aflat,
 Orișicât le-am căutat.
 Noi leacuri de-am fi găsit,
 Dumneata n-ai fi murit,
 Ci mai mult ai fi trăit.
 Așa noi nu le-am găsit

Și dumneata ai murit.
Și pe noi ne-ai părăsit
Când mai bine-ai fi trăit.
Dragul nostru tinerel,
Scumpul nostru frumuseț !
N-am gândit, n-am socotit,
De ce drum că te-ai gătit.
Dă ne-am ruga dumitale,
Să te lași de astă cale.
Și dacă nu te-i lăsa
Apoi eu iar te-aș ruga,
Ca să ne spui dumneata
Înapoi când ti-nturna ?
Dumneata așa ne-ai spus,

Că spatele ți le-ai pus.
Și ți le-ai pus la pământ
Și fața la răsărit
Și la noi n-ai mai venit.
Draga noastră, față albă,
Cum s-a face țărna neagră ;
Dragii noștri ochișori
Cum s-or face pomișori ;
Dragile noastre mânuțe,
Cum or crește flori albuțe ;
Dragile noastre picioarele,
Cum or crește floricele.
Busuioc și vicrele
Și nu-i mai umbra cu ele !

44

La un frate holtei

(Din Bucovina comuna Boian, com. de Vasile Turtureanu, preot)

Scoală, scoală, frățioare
Și te scoală pe picioare
Și te roagă la sân-soare
Să fie ziua mai mare
C-astăzi nu-i de-ntâlnire,
Ci e zi de despărțire.
De la frați, de la surori,
De la grădina cu flori.
De la mamă, de la tată,
De la lumea adunată,
De iești călător pe cale
Ian scoală-te pe picioare.
Și pe toți câți au venit
Frățiorul meu iubit,
După masă mi-i poștește
Și pe toți mi ți-i cinstește.
Că au venit nepoftiți
Și s-or duce necinstiți.
Dacă iești tu mire, spune :

A cui fetișoară iei ?
Iei ficuța vântului,
Din fundul pământului !
Cine nunta ți-o vedea ?
Numai luna și c-o stea !
Năfrămuța cea de mire
Ți-or pune-o la psaltire
Iară cea de nănaș
Ți-or pune-o la prăpurăș.
Sus în deal la răsărit,
Ieste-un pom mândru-nflorit,
Cu crengile de argint.
Scobori, Doamne, pe pământ
Și vezi moartea ce-o făcut.
Ce-o făcut, n-o făcut bine,
Că te-o omorât pre tine.
Plângeți uși, plângeți ferești
Și tuspatru voi păreți,
Că de N. rămâneți !

45

La un frate holtei

(Din Bucovina, comuna Putna, dict. de An. Hărămidă)

Bată-te pustia moarte,
Cum iești tu fără-de dreptate !
Cum mi-ai pus picioru-n prag

Și-ai luat ce mi-o fost drag ;
Și mi-ai pus picioru-n masă.
Mi-ai luat mila din casă.

Bată-te pustia moarte,
 Cum ești tu fără de dreptate !
 N-ai avut pe unde-mbla
 Și pe cine mi-l lua ?
 Ce mi-o fost mie mai drag,
 Pe acela mi-l-ai luat ?
 Bată-te pustia moarte,
 Cum ești tu fără de dreptate.
 Ai venit pe ne-așteptate,
 Ca să iei pe al nostru frate.
 Să mi-l umpli de otravă
 Și să mi-l duci pe otavă.
 Pe otavă necălcată,
 Pe roua nescuturată,
 La scaunul cel de piatră
 Unde merge lumea toată.
 Și unde ușa-i de hârtie
 Câți merg toți să se înscrie,
 Ca-napoi să nu mai vie.
 Fratele nostru iubit,
 Nu știu cîn te-o sfătuit,
 Pe-ăcest drum de te-ai pornit !
 Doamne ! rău ți-o mai priit !
 Și noi nu știu ce ne-om face
 Doară te-am putea întoarce.
 Și nu știm cum vom cânta,
 Doară te-am putea scula.
 Și nu știm cum vom grăi,
 Doară te-am putea trezi.
 Scoală, frate, dumneata

Scoală și te-i preumbla
 Și te-i preumbla prin casă,
 De la ușă pân la masă.
 Și-i vedea cum te jelește,
 Orișicine te privește.
 De la mic și pân la mare,
 Pentru fața dumitale.
 Scoală, scoală și ne spune,
 Vătăjel pe cine-om pune ?
 — Da puneți pe cine-ți pune,
 Că eu nu vă mai pot spune !
 — Scoală, scoală și ne spune,
 Drușcută pe cine-om pune ?
 — Da puneți pe cine-ți vrea,
 Că eu nu m-oi mai scula !
 — Scoală, pune-te-n fereastră
 Că noi ne-om duce-n cea coastă
 Și ți-om strânge floricele
 Busuioc și vâsdocele
 Să le duci la nemurele
 Și te uită pe fereastă
 Ți-o sosit carte domnească,
 De mâne să te pornească.
 Cu pistoale poleite
 Și cu toate zugrăvite.
 Săriți frați, săriți cumnați
 Și mi-l îngrădiți cu brazi
 Că de mâne încoala
 Nci mai mult nu l-om vedea... !

La un frate însurat

(Din Bucovina, comuna Stroești, com. de Grigore Poleacu, stud. gimn.)

Voi ați fost numai doi frați,
 Ca doi brazi, mândri și nalți.
 Ca doi brazi dintr-o trupină,
 Ca două flori din grădina ;
 Unul tu, altul Sabin,
 Ce-a rămas acum străin.
 Scoală, frățioare, scoală
 Că ți-a fi destul de-asăra !
 Și vorbește cu Sabin,
 Că mi l-ai lăsat străin.
 Scoală, spune-ne ceva ;
 Pe copii cin-i-a-nvăța ?

Ia, străinul, dac-o vrea
 Dac-a vrea, dacă n-a vrea
 Dac-l-a durea inima !
 Scoală, frăţioare, scoală
 Că ţi-a fi destul de-asăară.
 Nu ţi-i milă şi păcat
 Că, copiii ţi-ai lăsat,
 Pe coarnele vetrilor
 În braţele străinilor ?
 Scoală, scoală, frăţioare
 Rădăcă-te pe picioare
 Şi vorbeşte cu tătuca,
 Că rău i-ai rupt inimuca.
 Tătuca nostru iubit
 Câtă gloată a avut
 Numai doi din sat a dat
 Şi-amândoi că l-au lăsat.
 Scoală, frăţioare, scoală
 Că ţi-a fi deajuns de-asăară.
 Vezi copiii ce-ai lăsat
 Într-a cui seamă i-ai dat ?
 Pietrelor şi lemnelor
 Şi negri străinilor !

47

La o soră

(Din Bucovina, comuna Stroeşti, com. de Grigore Păleacu, stud. gimn.)

Vai ! soră, ce mi-ai făcut ?
 Căsuţa ţi-ai pustiit,
 Bărbatul ţi-ai văduvit.
 Încotro s-a înturna,
 Tot văduvoi l-or striga.
 Vai ! soră, ce-ai cugetat ?
 Băieţii ţi-ai străinat,
 Cui vor zice de-amu : „mamă“ ?
 Cine să mi-i bage-n seamă ?
 Scoală, scoală, surioară
 Şi mi te primblă pe afară
 Şi vorbeşte cu gura,
 Că tu ne-ai rupt inima.
 Ne-ntâlniam odată-n an
 Şi nici atunci nu vorbeam
 Că tu tot aşa mi-ai zis :
 Că de altă-dată vom vorbi
 Că ne aud străinii.
 La poartă la ţintărim
 Hai, soră, să sfătuiim,

Că de-amu ne despărțim.
Hai amu și-om sfătui,
Să ne-audă străinii.
Hai amu să sfātuim,
Unde-avem să ne-ntâlnim ?
La scaun de judecată,
Un-se strânge lumea toată :
Și-acol-numai ne-om tâlni,
Cu gura n-om sfătui,
Răspunde-mi măcar odată.
Răspunde-mi cu gura ta
Și mângăie-mi inima !

48

La o soră măritată

(Din Bucovina, comuna Calafindești, dict. de Catrina Racolța)

Draga noastră sorioară !
Da cum de te-ai îndurat
Și pe noi că ne-ai lăsat ?

Draga noastră,
Scumpa noastră !

Da cum de te-ai îndurat,
Copiii de ți-ai lăsat ?

Draga noastră,
Mândra noastră !

Da cum de te-ai îndurat,
Gospodariul de-ai lăsat ?

Draga noastră,
Sora noastră !

Da cum de te-ai îndurat,
Gospodăria-i lăsat ?

Frumoasa-ți gospodărie
A rămas neagră, pustie.

Bărbatul ți-ai văduvit,
Copiii ți-ai sărăcit,

Căsuța ți-ai pustit !

Draga noastră tinerică,
Scumpa noastră frumusică !

La noi când vei mai veni,
Cu noi când vei mai vorbi ?

Copiii când ți-i învăța,
Să știe pe mămuca ?

Draga noastră sorioară,

Mândra noastră flăcăoară !

Mare vânt o mai'bătut
 La pământ te-o doborât.
 Când ar bate-un vânt mai mare,
 Poate te-ar scula-n picioare.
 Draga noastră surioară
 Când ai ieși pân-afară,
 Să te bată vânt de vară
 Să te vadă sfântul soare
 Și luna pe când răsare.
 Soarele când te-ar zări
 Cu noi poate-ai sfătui.
 Luna când mi te-ar vedea,
 Cu noi poate-ai mai șede-a.
 Draga noastră, surioară
 Scumpa noastră florioară !
 La ușă la ținterim
 Da ia stai să sfātuim,
 Că de-amu ne despărțim !

49

La o fată

(Din Bucovina, comuna Stulpicani, com. de Nic. Cotlarciuc, stud. gimn.)

Draga mea și Părăscuță
 Tu mergi dup-a ta mămuță.
 Da tu iacă nu-i găsi-o,
 Pe dânsa nu-i nimeri-o.
 Pe min-de m-ei asculta,
 Eu la ea te-oi îndrepta.
 În cea lume când-fi intra,
 Să te uiți din a dreapta
 Și-i vedea pe mămuța.
 Însă ea cum te-a vedea,
 La tine va alerga
 Și pe loc te-a întreba :
 — Nu ne-ai văzut undeva ?
 — Tu să spui mămuți-așa :
 — Ne-ai văzut pe prisp-afară
 Cămeș-a neagră cerneală
 Fripte-arse la inimioară.
 Că-ncotro vântul ne bate,
 Tot ne frige și ne arde.
 Dincotro ne aburește,
 Ne arde și ne jupește,
 Ne frige și ne prăjește !

La o fată

(Din Bucovina, comuna Stulpicani, com. de Nîc. Cotlarciuc, stud. gimn.)

Draga mea și Năstăcuță
 Mult iubita mea fiicută !
 Tu ori de unde-ai venit
 Tătuță te-o suduit
 Tu la mine ai venit
 Mie mi te-ai jeluit
 Draga mea și cea scârbită
 Tu stai pe laiță lungită,
 Da eu pe coptoriu trudită.
 De aceea-mi pare mai bine,
 Că n-ai să te plângi pe mine
 Că tu, orideunde-ai venit,
 Nnicicând nu te-am probozit.
 C-am fost destul probozită
 Și de Dumnezeu bătută.
 Da roagă-l pe Dumnezeu,
 Să nu te bage la rău.
 Că destule-ai pătimit,
 Cât în lume mi-ai trăit,
 Și destule-ai tras la pat,
 Pân ce sufletul ți-ai dat.
 Nu mi-i jele c-ai murit,
 Mi-i jele cum ai trăit.
 Ai lucrat și te-ai cărpit,
 Te-ai pus la pat și-ai murit.
 Și pe-atuncea te-ai trecut
 Când tatăl tău s-o pornit
 Pe-aratul ogorului,
 Pe-nverzitul câmpului,
 Semănatul stratului.
 Eu te-oi aștepta la prășit,
 Tu te-i găti de putrezit.
 Așa zice omul ista
 C-a trăi cât va fi lumea.
 Da omul să nu gândească,
 Cât lumea n-o să trăiască.
 Vine moartea cu fuga
 Și mi-i scurtă viața !

La o fată orfană

(Din Bucovina, comuna Stulpicani, com. de Nic. Cotlarciuc, stud. gimn.)

Draga mea și garofiță !
 Școală, școală, te trezește
 Și cu noi ceva vorbește.
 Și te uită pe fereastră,
 Ți-o sosit carte dărnicească,
 De la noi să te pornească.
 Să te ducă-n ceea lume,
 De unde nu mai vine nime.
 Acolo când îi intră,
 Să te uiți din a dreapta,
 Că-i vedea pe tătuta
 El îndată te-a ntreba :
 — Nu ne-ai văzut undeva ?
 Dumneata să-i spui așa :
 Că de unde am venit
 Pe tătuta n-am găsit.
 Numai pe mama plângând,
 Toate drumurile-mblând
 Pe bărbat astfel bocind :
 Bătă-te pustia, moarte !
 Cum nu faci nici o dreptate
 C-ai venit pân la fereastră
 Și-ai luat stâlpul din casă
 Ai venit până la vatră
 Și mi-ai luat mila toată.
 Când mi-a fost lumea mai dragă,
 Atunci ai venit în grabă
 Și-n casă mi te-ai băgat
 Și bărbatul mi-ai luat
 Și l-ai dus în ceea țară

Din mijlocul satului,
 În mijlocul țiterimului.
 Și pe mine m-ai lăsat
 Făr-de sprijin, făr-de sfat
 Cu nouă mici copilași
 De tătuta lor rămași.
 Și Varvara săraca
 De-amu ce să facă ea ?
 C-acasă când a veni
 Pe tătuta n-a găsi.
 Numai copiii plângând
 Și de mâncare cerând !
 Draga mea și garofiță
 Tu n-ai frați să te jelescă,
 Nici surori să te bocească,
 Părinți să te pomenească.
 Că tătuta o murit
 Florile când o-nflorit ;
 Și mămuța s-o trecut
 Când florile o-ngălbenit ;
 Ion s-o dus în cea lume,
 Când culegeai tu alune ;
 Soră-ta de aici s-o dus,
 Când soarele o apus ;
 Iar ceilalți au murit,
 Când soarele o răsărit.
 Și-amu nime te jelește,
 Nime nu mi te bocește,
 Nime nu te pomenește.

La o fată sărmană

(Din Bucovina, comuna Stulpicani, com. de Nic. Cotlarciuc, stud. gimn.)

Draga mea și sărmănuță
 Scumpa mării Măricuță !
 Pe străini că i-ai slujit
 Multe gămeși le-ai cusut
 Dar ei rău te-au miluit
 Borșul cald nu l-ai găsit

Nici mămăligă pe blid.
 Pe la străini te-ai hrănit
 Până ce te-ai bolnăvit
 Și de zile te-ai gătit
 Și pe lăiță te-ai lungit.
 Draga mea și Măricuță
 Când îi coasă pui și-altițe ?
 Dragele mele mânute,
 De-amu n-or mai coas-altițe.
 Dragile mele degețele,
 N-or mai face găurele.
 Dragile mele picioare,
 N-or mai face urmușoare,
 Ci-or rămănea oase-goale ;
 Dragii mei și ochișori,
 Crește-or mândri pomișori.
 Înapoi de-i mai veni,
 Numai pustiu vei găsi !..

53

La o fată mare

(Din Bucovina, comuna Vicovul-de-Sus, dict. de Glicheria, Eudochia
 și Rachila Galancea și com. de V. Turtureanu)

Scoală, Mărioară, scoală
 Că ți-a fi destul de-asăară !
 Frumuseț mi te-ai gătit
 Pe aceasta drum te-ai pornit.
 Dar eu mă rog dumitale
 Să nu faci această cale.
 Că-i cu multă supărare
 Și cu multă cheltuială
 Scoală, Mărioară, scoală
 Și te du în grădiniță
 Și-i culege româniță
 Și mi-i face struțurile
 Și-i duce la nemurele
 Și-i face un struț mai mare
 Pentru fața dumitale.
 Draga noastră un-te duci
 Cu *sucnă*¹ și cu papuci ?
 Păpușii dumitale,
 Nici de colb nu-s colbăiți,
 Nici de soare nu-s pâlțiți,

Numai de drum is gătiți.
 Dragii noștri păpușii,
 Că de-amu n-or face pași.
 Scoală, Mărioară, scoală
 Și ți-i lua iertăciune
 De la frați, de la surori,
 De la grădina cu flori.
 De la strat de busuioc,
 De la crăsmă, de la joc.
 Scoală, Mărioară, scoală
 Nu știu perina ți-i moale,
 Ori nemică nu te doare.
 Ori scortșarul² ți-i frumos.
 De-asăară nu te-ai întors.
 Da cum de te-ai îndurat,
 Pe mămuța c-ai lăsat ?
 Fie-ți milă de mămuță,
 C-o rămasă tare slăbuță.
 Că mămuța dumitale
 Pân-amu-nainte vreme

¹ *Sucnă* se numește un strat de lână în culoare roșie cu flori, în forma reverdei preoțești, dar fără mâneci.

² *Scortșar* se numește un țol de lână.

Dincotro ea că venea,
Tot acasă te găsea.
Da de-amu-nainte vreme
Dincotro ea c-a veni,
Acasă nu te-a găsi.
Scoală, Mărioară, scoală !
Că mămuța dumitale
Dimineața s-a scula,
Prin tot cotul te-a căta
Tot Mărioar-a striga.
Scoală, Mărioară, scoală
Că mămuța dumitale
Multă supărare are
Că duminică venea
Frumușel mi-te gătea
La biserică te pornea.
De la biserică veneai
Bine nu te hodineai
Și la joc mi te porneai.

Duminica mi-a veni
Ea pe cine mi-a găti
Dacă dumneata nu-i fi ?
Scoală, Mărioară, scoală
Și te scoală și ne spune,
Ce-ai văzut pe cea lume ?
De-i vedea pe-un neam de-al meu
De i-a fi cămeșa neagră
S-o trimată s-o fac albă.
Nu cu apă din izvor
Nici cu spume de sopon,
Numai cu lacrimi de om.
Cămeșa că ți-oi spăla,
Unde cucul s-a scâldea
Pe trandafir ți-oi usca.
Și ți-oi strânge-o păturele
Și ți-oi trimite-o cu jele
Pe șuierul vântului,
În fundul pământului.

54

La o fată mare

(Din Transilvania, comuna Orlat, com. de Romul Simu, învăț.)

Fiica mea, mireasa mea,
Scumpa mea, iubita mea !
Da unde ți-i mirele,
Unde mi-i ginerele ?
O tu, dragă, l-ai ales
Și-nainte l-ai trimes
Pe șuierul vântului,
În fundul pământului.
Fiica mea, mireasa mea,
Scumpa mea, iubita mea !
Că tu mi te-ai măritat,
Dup-un fecior de-mpărat
Și eu nimic nu ți-am dat !

55

La o fată mare

(Din Bucovina, com. Vicovul-de-Sus, com. de V. Turtureanu, preot)

Scoală, Ilenucă, scoală
Scoală, scoală și ni-i spune
Ce vânt rău mi te-o ajuns

De ne-ai lăsat și te-ai dus ?
 Și te-ai dus la logodire,
 Singurică fără de mire.
 Și cui mi te-ai potrivit,
 De ne-ai lăsat și-ai fugit ?
 Bată-te puștia moarte,
 Că nu faci nici o dreptate
 C-ai venit drept pe cărare
 Și-ai luat fata cea mare.
 Scoală, Ilenucă, scoală
 Scoală, scoală și ni-1 spune
 Cum de mi te-ai îndurat
 Și părinții ți-ai lăsat ?
 Și ei mult că se lupta,
 Doară peste leac ți-or da.
 Dar bieteles doftorii,
 C-o rămas în spităril
 Și bieteles lecurele,
 C-o rămas în șipurele.
 Scoală, scoală, Ilenucă !
 Dac-ai avut gând de ducă
 La ce mi-ai mai zis „mămucă“ ?
 Scoală, Ilenucă dragă !
 Când ți-a fi cămeșă neagră,
 Să ne spui să ți-o spălăm
 Și-napoi să ți-o nturnăm.
 Că noi, cum om căpăta-o,
 Frumos că ni ți-om spăla-o ;
 Nici în apă de izvor,
 Nici în spume de sopen,
 Numa-n lacrimi de om.
 Și după ce ți-om spăla-o
 Înapoi ți-om înturna-o
 Pe șuierul vântului,
 În fundul pământului.

56

La o fată mare

(Din Bucovina, comuna Stulpicani, com. de Nic. Cotlarciuc, stud. gimn.)

Dochițuca mea iubită,
 Da ce stai așa scârbită ?
 Nici Paștele n-au venit
 Și tu cum te-ai logodit ?
 Paștele n-ai așteptat,
 Degrabă te-ai cununat
 Și vătăjel ți-ai cătat

359

Cu capurile golite
Și drucute despletite,
Ca pentru tine gătite.
Trandafir de primăvară !
Cum te duci în ceea țară.
Toate florile-s în floare,
Numai tu meri la răcoare.
Toate florile-o-nflorit,
Numai tu te-ai vestejit
Și te duci la putrezit !

57

La o fiică

(Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de T. Simon)

Ia seama, fiică, bine
Când vei merge-n ceea lume.
Că sunt două cărările
Nu merge pe cea de jele,
Mergi pe cea de floricele ;
Nu merge pe ceea de fot,
Mergi pe cea de busufoe ;
Nu merge pe cea de jar.
Mergi pe cea de magheran.
Ia seama, fiică, bine
Dac-ajungi în ceea lume.
Înainte-ți vor ieși.
Și-n cale că te-or opri
Doi negri călugărei,
Nu te spăria de ei.
C-aceia-s copiii mei.
Și-nainte ți-a ieși
Și-n cale mi te-a opri
O neagră călugărea,
Nu te spăria de ea,
Că și tu te-i face-așa.
Nu te tare spăimânta,
C-aceia li sora ta
Și pe tine te-a ntreba :
Tu acasă ce-ai lăsat ?
Mare jale și bănat.
Tot cu părul despletit,
Cu jele și cu urât.
Tot cu părul desnodat,
De jele și de bănat.
Și pe mine m-ai lăsat
În mijlocul satului,

La calea bănatului.
La mijlocul rătăului,
În calea urătăului.

58

La o copilă

(Din Bucovina, comuna Bădeuț, com. de Averchie Macovei, preot)

Bucură-te tînterime,
Că mîndru trupșor îți vine.
Da nu vine să trăiască,
Ci vine să putrezească.
Bucurați-vă și voi frați,
Cari aice repauzați.
Că mai vine-o floristică,
Draga mamei mititică.
Ca să nu vă fie urât,
Singuri a ședea-n pămînt.
Ia-ți acumă zituă bună
De la frați, de la surori,
De la grădina cu flori,
Și de la patru chetori.
De la tată, de la mamă,
De la copăcel cu poamă.
Rămâneți frați și-nverziti
Voi aveți ca să-nfloriți,
N-aveți ca să putreziți.
N-am gîndit, n-am socotit,
Că eu am de putrezit.
Mulțămesc mamei și tatii
Pentru bunele lor fapte :
Pentru buna mea tînerie
Îi poftesc mult de iertare
Că brațele lor le-am rupt
Și sângele lor le-am supt.
Din somn că i-am deșteptat
Și inimă le-am stricăt.
Cînd îți vedea flori albuțe
Să gîndți
Că-s ale mele mînuțe ;
Cînd veți vedea mintă-floare
Să vă pară urmușoare,
De ale mele picioare...
Fuișorul meu iubit t
Cei ai gîndit, ce-ai socotit
De așa tare ne-ai scărbit ?
Foarte bine ne-ai plăcut,
Foarte bine te-am ținut...

La o copilă

(Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de T. Simon)

Draga mami rândunea,
 Harnică și frumoșea !
 Draga mami rândunică,
 Harnică și frumoșică !
 Nu sta așa de tăcută,
 Scoală-te și mi te uită.
 Și te uită pe fereastră,
 Vine-o oaste-mpărătească,
 De aicea să te pornească ;
 Și te scoală de-i prânzi
 Că după tine-or veni,
 Flămândă te vor găsi.
 Și te scoală de-i mânca
 Că după tine-or pleca
 Și flămândă te-or afla.
 Și te uită prin ocol,
 Cum rămâne de cu dor.
 Și te uită prin ogradă,
 Cum rămâne supărată.
 Și te uită tu-napoi,
 De vezi ce mai facem noi.

La un tânăr

(Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de Al. Boeriu)

Dragul meu și fătul meu,
 Fătul meu și scumpul meu !
 Ce n-ai murit mai de mult,
 Că-ți făceam groapă afund.
 Ai murit acuma mare,
 Să faci mami supărare !
 Dragul mami, fătul mami,
 Dragul mami, scumpul mami !
 Nici aceea nu-i dreptate
 Cel tânăr să putrezească,
 Cel bătrân să năcăjească !

La un fecior

(Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de T. Simon)

Gheorghe că mi s-a luat,
 Pe drum lat neînturnat
 Pân la verde stăjerel :
 — Dar tu verde stăjerel !
 Ce te-aş ruga eu pe tine :
 Umbreşte-mă tu pe mine !
 — Pe tine nu te-oi umbri,
 Că maica ta va veni
 Şi pe mine m-a aprinde
 Şi pe tine te-a cuprinde !
 De acolo s-a luat,
 Mai departe c-a plecat
 Pân la recea fântâniţă.
 — Dragă, rece fântâniţă
 Ce te-aş ruga eu pe tine
 Stâmpără-mă tu pe mine !
 — Ba eu nu te-oi stâmpăra,
 Că va veni maica ta
 Şi pe mine m-a seca
 Şi pe tine te-a lua !
 Şi de-acolo s-a luat
 Până-n târg la Țarigrad
 Mâne-sa să târguiască
 Un sovon negru cernit,
 Ca să-i fie de jelit,
 Cât va trăi pe pământ,
 La tată să-i târguiască
 Un clop negru şi cernit,
 Ca să-i fie de jelit
 Cât va trăi pe pământ !

La un fecior

(Din Bucovina, comuna Vicovul-de-Sus, com. de V. Turtureanu, preot)

Scoală, Ionică, scoală
 Că ți-a fi destul de-asăară !
 Scoală, scoală şi ni-i spune
 Şi ni-i spune ales de bine :
 Cum de mi te-ai îndurat

Și părinții ți-ai lăsat
 Și-ai lăsat boii-njugăți
 Și părinții supărați
 Și-ai lăsat boii-n tănjele
 Și părinții plini de jele
 Și-ai lăsat boii-n ocol
 Frați și surori plini de dor.
 Frumușel mi te-ai gătit
 Și de la noi te-ai pornit
 Pe cântatul cucului,
 Pe pornitul plugului.
 Pe cărarea necălcată,
 Unde n-ai fost niciodată.
 Și-ai pornit la cununie,
 Singurel fără de soție.
 Și cine te-a cununa ?
 — Popa cu cădelnița.
 Și nănașu cine ți-a fi ?
 — Dascălul cu cărțile !
 Vătăjel pe cine-om pune ?
 — Da puneți pe cine-ți pune !
 Eu amu nu vă pot spune !
 Năframa de vătăjel,
 S-o puie la prăpurel.
 Pânzătura de nănaș,
 S-o deie la dascălaș.

63

La un fecior holtei

(Din Bucovina, com. Bilcă, com. de Iustin Cârdei, stud. gimn.)

Frățiorul meu iubit !
 Frumușel mi te-ai gătit !
 Nu știu unde te-ai pornit
 Nici la crâșmă, nici la joc,
 Ci numai la al tău loc.
 Primăvara ne-a veni
 Toți câmpii vor înverzi
 Și codru mi-a înfrunzi,
 Iar tu mi-i putrezi.
 Că-nfloritul pomilor
 Și cântatul cucilor
 Făci scârbă părinților.
 Școală, frate și mi-i spune :
 Vătăjel pe cin ți-om pune ?
 — Puneți pe cine-ți avea

Că nu mi-s pe sama mea
 Că eu mă duc de-acolea !
 — Scoală, frate și mi-i spune :
 Druște, pe cine ți-om pune ?
 — Da puneți ori și pe cine,
 Că ele nu mi-s de mine.
 Că eu mă duc de acolea
 Și mai mult nu mi-ți vedea !

64

La un fecior holtei

(Din Bucovina, comuna Vicovul-de-Sus, dict. de Glicheria, Eudochia și Rochila
 Călancea, com. de V. Turtureanu)

Scoală-te, măi (Gheorghe), scoală
 Că ți-a fi destul de-asăară !
 Frumușel mi te-ai gătit
 La cununia-i pornit.
 Și-ai pornit la cununie
 Singurel fără soție,
 Par-c-o fost lumea pustie
 Și n-ai mai găsit soție.
 La biseric-ai ajuns,
 La cununie te-o pus.
 Și-o scos cununiele
 Și-o aprins luminile.
 Îngerăși-au prins a plânge
 Și luminile-a se stinge.
 Scoală-te, măi (Gheorghe), secoală
 Că ți-a fi destul de-asăară !
 Scoală-te și te trezește
 Și-i vedea-n casă ce este :
 Casa-i plină de flăcăi
 Ți-i alege vătăjei
 Cu șipuri, cu floricele
 Și-or chema la nemurele
 Și-or veni cu multă jele.
 Năfrămiță de nanaș,
 Ți-om pune-o la prăpuraș.
 Năfrămiță de druşcuță,
 Ți-om pune-o la sfeșnicuțe.
 Da cine te-a cununa ?
 Popa cu cădelnița !
 Vătăjeii cin ți-or fi ?
 Dascălii cu cărțile,
 C-acolo-s dreptățile !
 Ai fost tânăr și frumos
 Și moartea te-o culcat jos.
 Și-ai fost tânăr cu mlada

Și-ai gândit că nu te-ai da.
 Cum nu-i moartea-nșelătoare !
 Ie omul de pe picioare
 Și mi-l pune la răcoare,
 Cu fața la sfântul soare.
 Cu spatele la pământ,
 Cu fața la duhul sfânt.
 Busuioc bătut în masă.
 Tinerei te duci de-a casă.
 Busuioc bătut pe lemn,
 Roagă-te să nu te dăm.
 Roagă-te, nu te ruga,
 Că părinții nu te-or da.
 Părinciorii dumitale,
 Multă supărare are.
 Draga noastră, gură arsă,
 Cîntă se duce și ne lasă.
 Draga noastră, gură dulce,
 Cum ne lasă și se duce.
 Scoală-te, măi (Gheorghe), scoală
 Că mămuța dumitale
 Cum se plânge la picioare
 Dcără te-ar putea sculare.
 Noi să știm că te-am scula,
 Doamne, mândru te-am cânta.
 Noi să știm că te-ai trezi,
 Doamnă mândru te-am boci,
 Draga noastră, față albă,
 Cum s-a face țarnă neagră.
 Scoală-te, măi (Gheorghe), scoală !
 Primăvara va veni
 Și gardul s-a nărui.
 Și cine l-a rădica,
 Frumușel ca dumneata ?

Scoală-te, măi (Gheorghe), scoală
Și-i ieșire până-n prag
Să vezi vitele cum rag,
Toate cu botul la gard.
Scoală-te, măi (Gheorghe), scoală
Că vara-ndat-a veni
Coasa-n cui a rugini,
Dumneata că-i putrezi.
Și furcbiu-nțre ușori

N-a avea
Cine strânge porcușori.
Furcuța între căpiți,
N-avea cine face căpiți.
Scoală-te, măi (Gheorghe), scoală
Și deschide ochișorii
Și grăiește cu feciorii
Și deschide genele
Și grăie cu fetele !

65

La un flăcău

(Din Bucovina, comuna Vama, com. de Niculai Lucanu, cant. bis.)

Dragul meu, mire cinstit
Pe ce cale ai pornit
Foarte rău ai nemerit.
Și cine te-o sfătuit
Foarte rău că ți-o priit.
Da eu mă rog dumitale,
Să nu faci această cale.
C-astă cale cine-o face,
Mai mult la noi nu se-ntoarce.
Măcar cine mi-o făcut,
Înapoi n-o mai venit,
La toți inima ne-o fript.
De-ai merge cu car cu boi,
Tot ai mai veni napoi.
Da te duci cu nășalii,
Înapoi n-ai să mai vii.
Colacii cei de nănaș
Ți i-or da peste sălaș.
Colacii de cununie,
Da-i-or peste nășălie.
Dragule, unde te duci
De te-ai-ncălțat cu papuci ?
Papuci-s cu floricele,
Lași în casă multă jele.
Și mi-s papucii dômnești
N-am nădejde să muncești
Ci ai gând să te pornești.
De te-ai-ncălța cu opinci
Ai mai stăpâni pe aici
Moșia și livada
Toată gospodăria.
Dragule, dacă te duci

Roagă-te cui te-i ruga,
 Roagă-l pe Sân Niculai,
 Să-ți facă parte de rai.
 Roagă-te la sfântul soare,
 Să ție ziua mai mare
 C-azi e zi de despărțire
 De la frați, de la surori,
 De la grădina cu flori.
 De la strat cu magheran,
 De la fete de sătean.
 De la strat cu busuioc,
 De la fete, de la joc.

66

La un flăcău

(Din Bucovina, comuna Calanfidești, dict. de Maria Lăcătușu)

Dragul mamii,
 Mirele mamii !
 Unde-ai fost, de unde-ai adus
 Ce floare-n cușmă ți-ai pus?
 Astă floare
 Nu-i pe cale,
 Că ni-ai făcut supărare.
 Noi am gândit
 Și-am socotit,
 Că ne-i face-o nuntă mare
 Da ne-ai făcut supărare.
 Că te-ai dus
 Și ți-ai adus
 Fat-aleasă
 De mireasă
 Pe șuierul vântului,
 Din fundul pământului.
 Druștele
 Ți-s crucile
 Sfeșnicul
 Vătăjelul
 Praporul
 Ți-i nănașul
 Mireasa ți-i clopotul,
 Să se strângă norodul.
 Ce m-aș ruga dumnilale
 Să te lași de astă cale

C-astă cale-i ducătoare
 Și-napoi ne-ntorcătoare.
 Să te rogi la vătăjei,
 Ca să mai trăiești cu ei
 Și să mai petreci cu noi.
 Ce m-aș ruga dumnilale
 Dacă-mi faci această cale
 De ți-a fi cămașa neagră,
 Să mi-o trimiți să ți-o spăl
 Că eu cum oi căpăta-o,
 Frumușel că ți-oi spăla-o :
 Nici cu apă de izvor,
 Nici cu spumă de sopon,
 Fără cu lacrimi de om.
 Și ți-oi strânge-o păturele
 Și ți-oi trimite-o pe stele
 Pe șuierul vântului,
 În fundul pământului.
 Ce m-aș ruga dumnilale
 Dacă-mi faci această cale
 Ca să mai vii pe la noi,
 Să spui cum fi pe la voi.
 Când aș ști
 C-ai veni
 Drumul ți l-aș zugrăvi,
 Nici cu fir nici cu mătasă,
 Numai cu inimă arsă !

La un văr

(Din Bucovina, comuna Igești, dict. de Ilie al lui Onufrei Frunză)

Am avut doi verișori,
 Ca doi mândri pușori.
 Ca doi pui de rândunea,
 Unul zboară de-acolea.
 Unul zboară și se duce,
 Unul rămâne și plânge
 Și din gură așa zice :
 Așeptă-mă, frățioare
 Pân mi-or crește aripioare
 Și-oi zbura din deal în vale
 Și-oi cânta-n lume de jale
 Și-oi zbura din pom în pom
 Ca și-un pușor de domn.
 Și-oi zbura din deal în vale
 Și-oi merge din țară-n țară
 C-astă țară
 E de-ocară
 Cealăaltă
 E curată !

La un băiat

(Din Bucovina, comuna Calafindești, dict. de Catrina Racolța)

Dragul mării mititel,
 Scumpul mării frumușel !
 Da eum de te-ai îndurat
 Și pe mămuc-ai lăsat ?
 Dragul mării pușor,
 Ai zburat din cuibușor
 Dragul mării gură arsă,
 Cum se duce și mă lasă.
 Dragul mării,
 Puiul mării !
 Tu de-aice te-i porni
 La mamă când fi veni ?
 Că mămuca n-a gândit
 De acest drum că te-ai gătit.
 Dragul mării,
 Puiul mării !
 La ușă la ținterim
 Ian stăi să ne sfătuim,
 Că de-amu ne despărțim
 Și mai mult nu ne-ntâlnim !

La un băiat

(Din Bucovina, comuna Catafîndești, dict. de Maria Lăcătușu)

Draga mării, față albă,
 Cum s-a face țarnă neagră !
 Dragile mării sprâncene,
 Cum or crește buruiene !
 Dragile mării picioare,
 Cum ori crește lăcrămioare !
 Gospodarul meu cuminte
 De acum, de azi înainte
 Sprintenele picioruțe,
 N-or să mai facă urmuțe.
 Toți copiii gospodarilor
 Cu vituțele-or umblă
 Numai singur dumneata,
 Lă răcoare te-așeza
 Și mai mult nu te-l scula.
 Dragul mării gospodar
 Ori și unde te-am mânat,
 Frumușel m-ai ascultat.
 Oriunde te trimeteam,
 De două ori nu ziceam.
 Că-ndată mi te duceai,
 Trebile mării făceai.
 Dragul mării gospodar
 Mama pe drum când va merge
 Și de-acum ori pe unde-a trece
 Ea locul-î că va sta
 Și la copil va căta
 La copiii altora.
 Inima și-a răceri
 Cu lacrimi pe obraz va fi !

La un copil

(Din Bucovina, comuna Vama, com. de Niculai Lăcanu, cantor bis.)

Dragul mării, mândrul mării,
 Dragul mării, scumpul mării !
 Nu te frige nici cu focul
 Cum mi te frige copilul.
 Nu te frige nici para
 Cum mi te frige gloata.
 Măcar câte mi le-am tras,
 Tot ca gloata nu m-a ars.

Măcar câte-am pătit,
Tot ca gloata nu m-au fript.
Dragii mamei ochişori,
Cum or creşte pomişori.
Dragile mamei sprâncene,
Cum or creşte floricele.
Dragile mamei mânuţe,
Cum or creşte flori albuţe.
Dragile mamei picioare,
De-amu n-or mai face cale.
Dragul mamei, mândrul mamei !
Dragul mamei, scumpul mamei !
Da tu cum te-ai îndurat
Şi pe noi de ne-ai lăsat
Şi tare ne-ai supărat ?
Da eu mândru te-aş cânta
Dar mă doare inima
Şi nu te mai pot cânta.
Dragul mamei, mândrul mamei !
Dragul mamei, scumpul mamei !

71

La un copil de tătă

(Din Bucovina, comuna Mahala, com. de Ionică al lui Iordachi Isac, agricultor)

Bucură-te mănăstire,
Că mândră floare îţi vine !
Da nu vine la-nflorit,
Ci vine la putrezit.
Valleo, valleo, dragul mamei
Dragul mamei, puilul mamei !
Tare inima mă doare,
Când te văd fără de suflare.
Cine de-amu te-a scâlda
Şi cine te-a apleca ?
Cu cine-aici îi mânia
Şi cu cine-i rămânia ?
Cui mămuca te-o născut
Şi ea cui mi te-o crescut :
Pietrilor şi munţilor
Negrilor, străinilor !
Dragii mamei ochişori,
Cum s-or face bureciori.
Şi negrele sprâncenele,
Cum s-or face floricele.
Florile mi-or înflori,
Puilul mamei-a putrezi,
Mama tot cu jele-a fi !

La oricine

(Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de T. Simon)

Am avut un pușor,
 Și-acum mă lasă la dor !
 Și-am avut un puiuț drag,
 M-a lăsat la dor să trag.
 Și a pornit în cale lungă.
 Nu-i pasăre să-l ajungă
 Și-a pornit în cale lată
 Nu-i pasăre să-l întrecă...
 Pușorul meu iubit
 Spusu-ți-am și ți-am vorbit,
 Să te lași de-această cale
 Că e prea cu mare jalé.
 Spusu-ți-am
 Și zisu-ți-am
 Să mănânci cireșe-amară,
 Să mai șezi cu noi o vară.
 Să mănânci cireșe dulci,
 Să mai șezi până la Bulci.

La oricine

(Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de T. Simon)

Acum chiar de-o săptămână
 Umbla moartea prin grădină,
 Rumpând fir din rădăcină
 Și pe tine de inimă.
 Fir din rădăcin-a rupt
 Inima din piept ți-a zmulț
 Și te-a luat de la mine,
 Să te ducă-n ceea lume.
 Dar dacă mergi de la mine,
 Nu duce dorul cu tine.
 Ci-l mai lasă-n cea grădină,
 Ca să prindă rădăcină.
 Sub o tufă de bujor,
 Ca să fac un merișor.
 Tot cu mere roșioare,
 Cu frunzele rotungioare.
 Cine-n grădină mi-a-ntra
 Mărul îl va scutura,

Dorul și l-a stâmpăra.
Și va scutura mărul
Și-și va stâmpăra dorul!

74

La oricine

(Din Transilvania, comuna Orlat, com. de Rom. Simu, inv.)

Dragul meu, dacă te-i duce
Dragă-n țara cea mai dulce
Uită-te de-a dreapta
C-acolo-i o fântâna
Unde merg muierile
Și acolo-i și maica mea.
Și iese-o fântână lină
Și scaune de hodină
Unde toți morții s-adună
Și-i și-o icoană de sfinți
Și dragii mei de părinți.

GLOSAR *

A

- acolosi (a)*, vb. IV = a împărți, a distribui ceva cuiva.
- adamanturi*, s. n. pl. = diamante, pietre scumpe.
- afuri*, s. n. pl. = ofuri, suspine, suferințe.
- aituri*, s. f. pl. = răcitură, piftie.
- alegădui (a)*, vb. IV = a mulțumi, a îndestula, a satisface.
- alini (a)*, vb. IV = a alina, a potoli, a ușura.
- amăsurat*, adv. = deopotrivă, la fel.
- amoare*, s. f. = dragoste, iubire.
- amaș*, adv. = îndată, numaidecât.
- apătoșă (a)*, vb. I = a supura, a elimina lichid purulent.
- apriat*, adv. = clar, limpede, lămurit.
- apucăț*, s. f. = dorință, hotărâre, vrere.
- aruncare*, s. f. = reproș, muștrare; deochi, făcătură.
- aruncat*, s. n. = deochi, făcătură, vrajă.
- aruncătură*, s. f. = deochi, făcătură, vrăjitorie.
- așezare*, s. f. = liniște deplină, tihnă.
- atinge (a se)*, vb. III refl. = a se raporta, a face referire la ceva.
- atingere*, s. f. = contingență, legătură, relație, raport.
- avană*, s. f. = supărare, mâhnire.

B

- bacal*, s. m. = negustor de mărunțișuri.
- baidafir*, s. n. = fir de aur curat; haină turcească, pieptar împodobit cu fire de aur.
- bandlică*, s. f. = panglică, cordeluță.
- batâr*, adv. = măcar, cel puțin.
- baticel*, s. n. = basma colorată, batic.
- băciulii*, s. f. pl. = măciulii, capsule.
- bănuți (a)*, vb. IV = a fi cuprins de părere de rău, a regreta.
- bărbănoc*, s. m. = brebenoc, saschiu.
- bardaș*, s. m. = cioplitor cu barda.
- bărdăi (a)*, vb. IV = a ciopli cu barda.
- bâlc*, s. n. = băltoacă, mocirlă.
- bârs, â*, adj. = (despre urs) iritat, nervos.
- beilic*, s. n. = dijmă, muncă efectuată gratuit.
- berneveci*, s. m. pl. = pantaloni țărănești.
- biriș*, s. m. = căruțaș, vizitiu.
- bițat, -ă*, adj. = cu şuvițe lungi, mișos, lătos.
- blidășel*, s. n. = farfurie mică, blid.
- boldit, -ă*, adj. = aplecat de spate, coșat.
- bolohăni (a se)*, vb. IV refl. = (despre sânul unei mame) a se întări, a se împietri.
- boltășiță*, s. f. = crâsmăriță, vânzătoare în prăvălie.

* Nu sunt incluși în glosar termenii regionali explicați de autor în paginile celor trei volume.

boltiță, s. f. = dugheană, prăvălie,
boncă, s. f. = numele unei flori.
borândău, s. m. = un fel de caltaboș.
boștinar, s. m. = negustor de miere de
albine.

botejune, s. f. = botez.

braciri, s. f. pl. = cingători, brăuri.

brădănaș, s. m. = brăduț împodobit cu
diferite flori, cununi, cordeluțe co-
lorate, pus în fața casei mortului și
care-l însoțește până la mormânt.
brădos, -oasă, adj. = asemănător bra-
dului.

brudior, s. m. = tânăr, nevârstnic.

bucătăriță, s. f. = bucătăreasă.

bucă, s. m. pl. = călți rămași după piep-
tănatul fuiorului de cânepă.

bucin, s. n. = bucium, tulnic.

bucina (a), vb. I = a sufla în bucium,
a trâmbița.

buigui (a), vb. = a ameți, a buimăci.

bulcă, s. f. = franzelă, chiflă.

butcă, s. f. = trăsură, caleașcă.

C

caic, s. n. = luntre, ambarcație tur-
cească.

canceu, s. n. = cană, urciur.

cantor, s. m. = cântăreț la biserică,
dascăl.

caragros, s. m. = monedă veche tur-
cească.

cardamă, s. f. = plantă erbacee aro-
matică.

catun, s. n. = stambă.

călinuță, s. f. — arbust cu flori mari
și ciorchine de boboțe roșii.

cămășoaiie, s. f. = cămașă largă și
lungă, fără altițe sau alte alesături.

căpiți (a), vb. = a face o căpiță de fân.

cărnicios, -oasă, adj. = (despre un măr)
cărnos, cu mult miez.

căsaș, s. m. = fiecare dintre persoa-
nele care locuiesc împreună într-o
casă.

căsnat, -ă, adj. = pocit, urât, necăjit,
mâhnit.

cățeli (a se), vb. IV refl. = a se in-
mulți, a se îlați, a se întinde.

cântătoare, s. f. = bocitoare.

cârpă, s. f. = basma, batic.

cârligat, -ă adj. = întortochat, cotit,
sinuos; complicat.

ceaglău, s. n. = bătă groasă, ciomag,
ceatlău.

ceapsă, s. f. = bonetă de pânză.

celuit, -ă, adj. = amăgit, ademenit, pă-
călit.

cersăla (a), vb. I = a țesăla.

chindisi (a), vb. IV = a aranja, a pre-
găti, a împodobi.

chindisit, -ă, adj. = împodobit, gătit.

chiritisi (a), vb. IV = a închina cu pa-
harul, a ura.

chișchineu, s. n. = batistă, năframă.

chitat, -ă, adj. = (despre un om) aran-
jat, dichisit, gătit.

cicălos, -oasă, adj. = cicălitor, flecar.

cinășel, -șică, adj. = frumușel.

cioci, s. m. pl. — călțuni.

cioropină, s. f. = apelativ pejorativ
pentru un „țigan“, cioroi.

ciupă, s. f. = albie în care se spală co-
pilul mic.

clei (x), vb. IV = a încheia, a lipi cu
clei.

cliomburele, s. f. pl. — crengurele, ră-
murele.

codăș, -ă, adj. = sărac, neînstărit, lip-
sit de mijloace materiale.

codeancă, s. f. = fată tânără cu co-
dițe.

colbăit, -ă, adj. = prăfuit, plin de colb.

colceriță, s. f. = bucătăreasă.

comunicator, s. m. = cel care comu-
nică, informator.

concede (a), vb. III = a crede, a-și în-
chipui, a bănuși.

conci, s.n. = părul strâns la ceafă sub
formă de coc.

condori (a), vb. IV = a jeli pe cineva.

conduct, s. n. = alai la nuntă; corte-
giu, convoi funerar.

consiliu, s.n. = îndrumare, sfat, în-
demn.

consoață, s.f. = consoartă, soție, prie-
tenă.

consoț, s. m. = însoțitor, ortac de drum,
prieteni.

constantinat, s. m. = monedă veche.

contoraș, s. m. = teighea, tarabă; bi-
rou, cancelarie.

conțelegere, s. f. = înțelegere, consimțire, învoială.
copârșeu, s. n. = sicriu.
corciu, s. n. = arbore mic, crenguros, tufă, stufiș.
cordică, s. f. = panglică îngustă.
coreț, s. n. = unitate de măsură pentru cereale.
corobană, s. f. = ciot, scorbura de copac.
cosângean, s. n. = rudă de sânge, nu prin alianță.
coșcă, s. f. = coș împletit din nulele coștei, s. n. = un fel de săculeț din pânză de casă.
cotrențos, oasă, adj. = zdrențuros, peticit, cârpit.
cotruș, s. m. = ungher în spatele cupotorului, cotlon.
covățea, s. f. = covată mică, albiuță.
covățică, s. f. = albie mică.
crăsnean, s. m. = locuitor din satul Crasna (Suceava).
crâșcare, s. f. = scrâșnire.
crengări, s. f. = crengi uscate, vreascuri.
crijmă, s. f. = bucată de pânză nouă în care nașa înfășoară copilul la botez.
crișcă (a), vb. I = a scrâșni din dinți în timpul somnului.
cruțer, s. m. = bănuț, monedă veche.
crug, s. n. = bolta cerească, orizont, orbită.
cugelcă, s. f. = furcă de tors.
cuină, s. f. = bucatărie, cameră sărăcăcioasă.
curechi, s. m. = varză.
curuit, ă, adj. = croit.
custodia (a), vb. I = a supraveghea.
custurice, s. f. = cuțit rudimentar.
cut, s. n. = parte de sat, mahala, cătun.
cutnie, s. f. = țesătură din mătase și bumbac.
cuviincios, oasă, adj. = cuvenit, corespunzător, potrivit.

D

darab, s. n. = bucată, parte din ceva.
dare, s. f. = vrăjă, deochi, făcătură.
dăbălat, ă, adj. = pleoștit, lăbărțat; deprimat.

dăbălăzat, ă, adj. = pleoștit lăsat în jos.
dărăbel, s. n. = diminutiv al lui *darab* (bucată), bucățică.
dătorință, s. f. = obligație morală, îndatorire.
dăuli (a), vb. IV = a jeli, a boci pe cineva.
dărvală, s. f. = corvoadă, muncă silită și neplătită.
deamna, adv. = îndată, numaidecât.
defigé (a), vb. III = a fixa, a stabili.
degrădător, oare, adj. = injositor, umilitor.
delătura (a), vb. I = a elimina, a înlătura.
delăturare, s. f. = înlăturare, eliminare, excludere.
demândare, s. f. = recomandare.
deochioaie, s. f. = femeie care deoache, vrăjitoare.
descumpăra (a), vb. I = a răscumpăra.
desfăcătură, s. f. = anulare, desfacere, dezlegare a unei vrăji.
desorbi (a), vb. IV = a reda vederea unuia care nu vede.
despărtare, s. f. = despărțire, separare, împărțire.
despărțământ, s. n. = compartiment, despărțitură.
desurzi (a), vb. IV = e reda auzul unuia care nu aude.
deşert, șartă, adj. = zadarnic, inutil.
deşert, șartă, adj. = zadarnic, inutil, fără rost.
determinare, s. f. = fixare, stabilire a zilei nunții.
dezdăunare, s. f. = despărțire, răscumpărare.
dezmuți (a), vb. IV = a reda vocă, glasul unuia care nu poate vorbi.
dezrădica (a), vb. I = a dezveli, a descoperi.
diată, s. f. = testament, ultima dorință exprimată în scris sau verbal de către un muribund.
dindemână, adv. = la îndemână, la dispoziție.
diplăș, s. m. = cel care cântă din diplă (vioară).
diplă, s. f. = vioară, ceteră.
divinațiune s. f. = adorare, divinizare, proslăvire.

dobliet (a), vb. IV refl. = a se îndoi, a se îndupleca.
dohot, s.n. = păcură pentru uns osia carului.
dönuri, s.n. pl. = daruri, donații, cadouri.
đor, s.n. = durere fizică, suferință.
đorire, s.f. = aspirație, dorință, năzuință.
dreptăți, s.f. pl. = drepturi, îndreptățiri; justificări.
dubalar, s.n. = argăsitor, tăbăcar, cel care dubeste piei.
ducător, oare, adj. = plimbăreț, hoinar.
dupăci (a), vb. IV = a lovi cu pumnul, a ghionți.
dupăcit, -ă, adj. = ghiontit.
dućuřă, s.f. = monedă veche poloneză.

E

eřlux, s.n. = manifestare, exprimare.
emula (a), vb. I = a încuraja, a stimula.
epitrop, s.n. = curator, tutore.
eroare, s.f. = explicare, lămurire.
excrie (a), vb. III = a înscrie, a lansa, a programa.
exopera (a se), vb. I refl. = a se obține, a se recupera.

F

făchie, s.f. = făclie, lumânare mare de ceară.
familiant, s.m. = familist, persoană care și-a întemeiat o familie.
făcare, s.f. = deochi, farmec, vrajă.
făřa (a se), vb. I refl. = a se rumeni.
făřat, -ă, adj. = (despre aluat) rumenit, copt bine.
fănaras, s.n. = felinar mic, lămpăș.
făciorită, s.f. = fată fecioară.
ferie (de vin), s. f. = vas, vadră, măsură de capacitate.
fescior, s.n. = căciuliță croșetată în formă de fes, făcută din păslă, postav.
fidencat, -ă, adj. = logodit, incredințat.
finea, s.f. art. = sfârșitul, terminatul.
firfircă, s.f. = monedă veche de argint.

firtiti (a), vb. IV = a feliicită, a lăuda, a cinsti.
flăcăros, oasă, adj. = (despre foc) cu flacără mare, luminos.
flotocos, oasă, adj. = păros.
fluieran, s.n. = fluieraș.
fonflu, s.m. = bărbănoș, saschiu.
fras, s.n. = boală la copii, crămpe.
fugător, oare, adj. = sprinten, iute.
furnicos, oasă, adj. = plin de furnici.

G

galiță, s.f. = pasăre de curte, orătanie.
găbul (a), vb. IV = a înhața, a prinde pe cineva care fuge.
gărniciură, s.f. = vas de metal, bidon, garniță, cofă.
găzduc, -ă, adj. = avut, bogat, înstărit.
găzdăriță, s.f. = stăpană casei.
găřjobăt, -ă, adj. = îndoit, încovoiat.
găřlici, s.n. = gătul tîciorului.
găță, s.f. = părul capului împletit sub formă de coc.
gevreă, s.f. = batistă de mătase sau de pânză; cu broderie.
ghebă, s.f. = (la om) cocoșă în spate.
gistruit, -ă adj. = înnețat, distrus.
glajă, s.f. = vas de sticlă, butelie.
glăsi (a), vb. IV = a boci un mort.
gogi (a), vb. IV = a chiui la nuntă; a boci un mort.
gongăni (a), vb. IV = (despre un copil mic) a începe să pronunțe, nedeșlușit, câte un cuvânt.
goști, s.m. pl. = oaspeți.
grăitor, s.m. = cel care rosteste diferite orății, strigături etc. la nuntă.
grindar, s.n. = grindă groasă așezată transversal peste celelalte grinzi ale podului casei.
grigar, s.m. = monedă veche, banuț.
gropaș, s.m. = gropar, cel care sapă groapa pentru mort.
groșită, s.f. = monedă veche.

H

hacimă, s.f. = un fel de ceapă stufoasă.
harabă, s.f. = căruță încărcată cu țăr-guleli, cumpărături.

nasa, s.f. = un fel de pânză de bumbac mai puțin fină.
hasnă, s.f. = folos, sprijin, profit.
hărătală, s.f. = hărmaie, clevețeală, șiondrăneală.
hărăți (a se), vb. IV refl. = a se certa, a se ciondâni, a se combate în vorbe.
hârșit,-ă, adj. = (despre om) cărpănos, zgârcit.
hemeu, s.m. = hamei pentru a prepara berea.
herneu, s.n. = acoperiș la o căruță, coviltir.
hibă, s.f. = defect, cusur.
hici (a), vb. IV = a striga după cineva ca și după câini, a satiriza.
hinteu, s.p. = trăsură, caleașcă.
hiriu, s.n. = veste, știre.
hobot, s.n. = vâl de mireasă.
hodă, s.f. = pasăre sălbatică.
holeră, s.f. = rachiu de calitate inferioară.
hoh!, interj. = stai!
hui (a), vb. IV = a țipa în gură mare, a striga.
huseă, s.f. = bucată de sare nezdrobotă.
huste, s.f. pl. = tărățe, drojdie de bors.

I

ialoviță, s.f. = vacă frumoasă.
iceșar, s.m. = monedă turcească veche; salbă, cercel.
iminci, s.m. pl. = papuci împodobiți cu curele colorate, pantofi de modă turcească.
irmilic, s.m. = monedă veche turcească.
ispitaci, s.m. pl. = ispititori, iscoditori.
istrăvitor,-oare, adj. = risipitor, cheltuițor.
tuță, s.f. (3 silabe) = diminutiv al lui țig (cămășută).
țedat, s.n. = boală de stomac.

I

înhobotare, s.f. = înhobotare, învelire a miresei.
îmbiserici (a), vb. IV = a închina un nou născut la icoane, altar.

îmbisericire, s.f. = prima închinare (intrare) în biserică a unui nou născut.
îmborzat,-ă, adj. = îmbufnat, burzuluit.
împăcăciune, s.f. = învoială, înțelegere.
împrejurași, s.m. pl. = cei dimprejur, așezați în jurul mesei.
împrejurați, s.m. pl. = nuntași adunați în jurul mesei, meseni.
împungător,-oare, adj. = (despre un om) plin de ironie, zeflemist.
împupi (a), vb. IV = a îmboboci, a înmuguri.
împupit,-ă, adj. = înmugurit, îmbobocit.
încălat,-ă, adj. = (despre un animal) gras, îngrășat.
încârjobat,-ă, adj. = încovoiat, îndoit.
încârliga (a se), vb. I refl. = a se încovoia, a se îndoi.
încârmitură, s.f. = (la un drum) cotitură, întorsătură.
încârpui (a), vb. = a înveli cu cârpa, a pune cârpa pe cap.
încârpuire, s.f. = învelire, înhobotare a miresei.
încelut (a), vb. IV = a amăgi, a înșela.
începente, s.f. = început, origine, pornire.
încetinat,-ă, adj. = înfrunzit.
încolotoci (a se), vb. IV refl. = a se încurca, a se încolăci, a se încovriga.
încolțurat,-ă, adj. = cu colțuri mari, colțuros.
încovășit,-ă, adj. = curbat, încovoiat, îndoit.
încredințat,-ă, adj. = logodit.
încurge (a), vb. III = a intra în...
îndărâta (a), vb. I = a da înapoi, a se retrage.
îndegeta (a), vb. I = a arăta cu degetul, a confirma.
îndosi (a), vb. IV = a ascunde, a piti.
îndosit,-ă, adj. = ascuns, piti.
îngerat,-ă, adj. = înăsprit de ger, înghețat.
îngrijit,-ă, adj. = preocupat, neliniștit, îngrijorat.
îngropătoare, s.f. = cimitir.
înnemurire, s.f. = înrudire.
înnemurit,-ă, adj. = înrudit.
însemnare, s.f. = accețiune, înțeles, semnificație, sens.

întârnițat,-ă, adj. = inhămat, înșeuat cu o tarniță.
întorcător,-oare, adj. = care revine de unde a plecat, care se întoarce.
întortoca (a), vb. I = a amesteca, a întortochea.
întristăciune, s.f. = întristare, amărăciune, mâhnire.
întroloca (a), vb. I = a împreuna doi tineri prin căsătorie.
înțiențielat,-ă, adj. = supărat, nervos; împodobit, infrumusețat.
înținat,-ă, adj. = fudul, încrezut.
învăscut,-ă, adj. = îmbrăcat, învelit.
înziuat,-ă, adj. = (despre o persoană) născut în aceeași zi a anului, dar în ani diferiți.

J

jac, s.n. = pânză rară în care se stoarce cașul, un fel de sac îngust cu care se duc grăunțe la moară.
jelire, s.f. = perioadă de doliu.
jemlă, s.f. = franzelă.
jemnă, s.f. = franzelă.
judecat,-ă, adj. = întristat, mâhnit, supărat.
junșișeni s.m. pl. = tineri, juni.
juruință, s.f. = jurământ, promisiune solemnă.

L

la (a), vb. I = a spăla.
lacră, s.f. = cutie, ladă de lemn.
laune, s.f. pl. = toane, dispoziții, capricii.
lăcriță, s.f. = cutie mică, lădiță.
lăicer, s.n. = covor țărănesc, scoartă pe perete.
lătoc, s.n. = jgheab, uluc la moară.
lăutoare, s.f. = spălare, lăut.
leicuță, s.f. = pâlnie mică.
libațiune, s.f. = închinare cu paharul.
libov, s.m. = iubire, afecțiune, prietenie.
libovi (a se), vb. IV refl. = a petrece cu chef și voie bună, a trăi din plin, a se veseli.
linciuri (a se), vb. IV refl. = a se bălăci în apă.

lip, s.m. = murdărie pe corp, jeg.
liturgisi (a), vb. IV = a oficia Sf. Liturgie.
lovit,-ă, adj. = potrivit, asemănător.

M

mahmudea, s.f. = monedă turcească din epoca fanariotă.
mamon, s.m. = strigoi.
marghelos,-oasă, adj. = (despre un teren) mocirlos, mlăștinos.
marghioliu,-ie, adj. = afectat, fandoșit, prefăcut.
mas, s.n. = popas peste noapte, găzduire.
magan, adj. = în mod liber, degajat.
mărit, s.n. = măritat, măritiș.
mătănăi (a se), vb. IV refl. = a se preface că e beat, a se bălăbăni.
mâhnicuine, s.f. = mâhnire, supărare.
mâneca (a se), vb. I refl. = a se scula dis-de-dimineată, a pleca devreme.
mârșav,-ă, adj. = (despre un om) murdar, leneș.
mere (a), vb. III = a merge.
meretrică s.f. = femeie stricată, depravată.
merindeață, s.f. = ștergar în care se înfășoară mâncarea la țară.
merișav,-ă, adj. = (despre un copil mic) sfrijit.
mesi (a), vb. IV = a sta la masă.
meși s.m.pl. = un fel de încălțăminte fără toc.
meșterese, s.f. pl. = descântătoare, ghicitoare, vrăjitoare.
meteleu, s.m. = mutălău, om posac, tăcut, morocănos.
miarță, s.f. = ființă slab dezvoltată.
mieriu,-ie, adj. = albastru deschis.
miez (de cale), s.n. = mijloc, jumătate.
minten, adv. = repede, iute, în grabă.
mișela (a se), vb. I refl. = a se plânge, a se văicări, a se tânguî.
mocabin, s.m. = mocasin.
moli (a), vb. IV = a defăima, a po-negri, a batjocori.
morbos,-oasă, adj. = suferind, bolnăvicios, muribund.
moscăcesc,-ească, adj. = rusesc.

moscăli (a se), vb. IV refl. = a deveni muscal (rus).

mosori (a se), vb. IV refl. = (despre sânul unei mame) a se întări, a se împietri.

moșesc, ească, adj. = strămoșesc, din bătrâni.

motoc, s.m. = motan, cotoi.

mulțămită, s.f. = mulțumire, bucurie, fericire.

mușchiat, -ă, adj. = acoperit de mușchi.

N

narangiu, -ie, adj. = portocaliu, roșu deschis.

năbuși (a), vb. IV = a izbucni, a invada.

năimi (a), vb. IV = a angaja, a tocmi femeii bocitoare.

năprătit, -ă, adj. = (despre o boală sau un descântec) care copleșește, covârșește pe cineva.

năprătitură, s.f. = farmec, vrajă, făcătură, deochi.

năsălnicie, s.f. = silnicie, asuprire, nechibzuință.

necesitat, -ă, adj. = obligat, nevoit.

nedestul, -ă, adj. = insuficient, nu îndeajuns.

neființă, s.f. = absență, lipsă.

neforât, -ă, adj. = neviforos, lipsit de furtună.

neîndătinat, -ă, adj. = neobișnuit.

nemișlocit, adv. = imediat, îndată, numaidecât.

neoficios, -oasă, adj. = neoficial.

neprecurmat, adv. = neîncetat, neîntrerupt, continuu.

nesămăluit, -ă, adj. = nenumărat, nesocotit, fără număr.

nescări, adj. nehot. invar. = niscăi, niscaiva.

nimateț, s.n. = țesătură de lână, subțire, ca un văl cu care își acoperă femeile capul.

nisfie, s.f. = monedă turcească veche.

nohot, s.m. = năut.

nomina (a), vb. I = a numi, a denumi, a indica.

norocit, -ă, adj. = norocos.

O

obedâr, s.n. = sfredel utilizat la făcutul găurilor în obezi.

obori (a), vb. IV = a doborî.

ogașel, s.n. = urmă adâncă lăsată de roțile carului, șanț, ogaș.

ogrăza, s.f. = colac care se dă la înmormântare peste sicriu.

ogrisât, -ă, adj. = slab, pipernicit, sfrijit, nedezvoltat.

olac, s.n. = diligență, poștalion.

olicăi (a se), vb. IV refl. = a se văicări, a se tângui.

olicni (a se), vb. IV refl. = a se potoli, a se liniști.

olivi (a se), vb. IV refl. = a se ofili, a se vesteji.

omenime, s.f. = omenire.

ordinațiune, s.f. = dispoziție scrisă, sentință.

ornate, s.n.pl. = vestminte prețești.

ostenicios, -oasă, adj. = obositor, istovitor anevoios.

P

padie, s.f. = padină, loc neted.

palută, s.f. = clădire mare, luxoasă, palat.

panahidă, s.f. = cântare la scoaterea mortului din casă.

pancovă, s.f. = turtă, gogoasă.

panțir, s.m. = paznic, polițai în vechime.

pară, s.f. = ardoare, înflăcărare.

participator, s.m. = participant.

pas, s.n. = pașaport.

paus, s.n. = pomană (colac, vin) pentru mort.

păcosteală, s.f. = foiță de poleială.

pacișele, s.f.pl. = călți.

păcurar, s.m. = oier, cioban.

păcurărit, -ă, adj. = înnegrit de păcură.

păier, s.n. = saltea, sac umplut cu paie.

păioară, s.f. = văl, pânză subțire, transparentă, cu care se acoperă capul mortului.

pălămidă, s.f. = despărțitură mică într-o ladă, în formă de cutie.

pălimar, s.m. = crâșnic la biserică, paracliser.

pătrare, s.f. = unitate de măsură pentru grâu.
pânzătură, s.f. = ștergar de îmbrobodit, basma, năframă.
pecetie, s.f. = sigiliu.
pericuțune, s.f. = dispariție, pleire.
pesti (a), vb. IV = a zăbovi, a stărui, a persista ; a surge.
peștiman, s.n. = obiect de îmbrăcăminte.
petea, s.f. = beteală.
petrecător, s.m. = persoană care însoțește pe mort la groapă.
petrecut, -ă, adj. = condus, însoțit.
pieluit, -ă, adj. = (despre grâu, făină) cernut bine.
pielcăluță, s.f. = pielică.
piteală, s.f. = reținere, chibzuală, cumpeală.
pocit, -ă, adj. = deochiat.
pocitură, s.f. = deochi, făcătură.
pocituroi, s.m. = cel care pocește, deoache.
poclid, s.n. = coviltir la car ; șopron pentru fân.
pocostit, -ă, adj. = poleit, smălțuit, încondeiat.
pomili (a se), vb. IV refl. = a se vesteji, a se ofili.
pomoroage, s.f. pl. = fructe uscate, afumate.
ponderos, -oasă, adj. = cumpătat, chibzuit, ponderat.
porcușor, s.n. = purcol, căpiță de fân.
potilat, s.n. = (pe cap) pânză subțire, voal, ștergar.
potor, s.m. = veche monedă de aramă.
prăpuraș, s.n. = steag bisericesc.
prăvălic s.n. = zar la jocurile de noroc.
predicație, s.f. = îndrumare, recomandare.
pretindere, s.f. = revendicare, pretenție.
prezent, s.n. = cinste, dar, cadou ; martor, reprezentant.
price, s.f. = neînțelegere, împotrivire, învinovățire.
pricină, s.f. = împotrivire.
prigitoare, s.f. = catrință.
prinoare, s.f. = închisoare, pușcărie.
prisnă, s.f. = candelă la biserică.
prisne, adv. = exact, întocmai, complet, cu totul, în întregime.

prisositor, -oare, adj. = inutil, de prisos.
privitoare, s.f. = spectatoare.
proboză, s.f. = muștrare, dojană.
probozi (a), vb. IV = a muștra, a dojeni.
probozit, -ă, adj. = dojenit, muștrat.
procedere, s.f. = procedeu, obișnuință.
procesie, s.f. = toate obiectele bisericesti (sfeșnic, cruce, prapuri, nășălie etc.) destinate oficierii slujbei de înmormântare.
propus, s.n. = plan, proiect.
prostatic, -ă, adj. = prostănac, bleg, nătâng.
prostire, s.f. = cearșaf.
prouma (a), vb. I = a urma, a succeda.
pruji (a), vb. IV = a chiui, a glumi.
punoia (a), vb. I = a supura, a elimina puroi.
purta (a se), vb. I refl. = a se agita, a se grăbi.
putincios, -oasă, adj. = puternic, viguros.

R

rast, s.n. = odihnă, repaus, popas.
raționabil, -ă, adj. = care poate fi justificat, motivat.
răbduriu, -ie, adj. = răbdător, tenace.
rădvan, s.n. = trăsură de lux, închisă.
răhnă, s.f. = sârguință, zel ; boală la copii, deochi.
rămurat, -ă, adj. = cu ramuri mari, bine și armonios dezvoltate.
răsneț, -neată, adj. = singurătec, izolat, înstrăinat.
răzvădit, adv. = clar, limpede, deslușit.
recerut, -ă, adj. = reciproc.
repejune, s.f. = iuteală, sprinteneală.
respeti, s.n. = giulgiu, lînțoliu, pânză albă cu care se acoperă mortul.
resun, s.n. = răsuneț, ecou.
revenos, -oasă, adj. = (despre un teren) umed, jilav, răcoros.
rezona (a), vb. I = a reproșa.
rif, s.n. = unitate de măsură pentru pânză.
rituș, s.n. = botul porcului.

rizitic, s.n. = dispret, ocară, infruntare.
robaci,-ce, adj. = muncitor, harnic, silitor.
ropăi (a), vb. IV = a ropoti, a tropăi
ropotă, s.f. = tropăială, tropăit din picioare.
rovină, s.f. = mlaștină, mocirlă.
rudă, s.f. = nuia lungă, prăjină.
rugă, s.f. = nedeie, serbare populară organizată la hrănul bisericii.
rugăciunar, s.n. = carte de rugăciuni, molitvelnic.
rugămintă, s.f. = ruginitură.
rujă, s.f. = trandafir; floarea soarelui.
rujătoare, s.f. = floarea soarelui.
rujuță, s.f. = diminutiv de la *rujă* (floarea soarelui).
rusdi (a), vb. IV = a roade, a juli, a răcăi, a înghimpa.

S

sahan, s.n. = vas metalic de bucătărie.
sama, s.f. = valoare, preț.
sahanea, s.f. = vas mai mic din metal.
sălaș, s.n. = cocșug, sicriu.
săpător, s.m. = gropar, cel care sapă groapa mortului.
sărmancut,-ă, adj. = sărman, biet.
sâmbecioare, s.f. pl. = colaci pentru pomană.
sângios,-oasă, adj. = plin de sânge.
scârbă, s.f. = supărare, mâhnire, întristare.
scârbi (a se), vb. IV refl. = a se supăra.
scârbit,-ă, adj. = supărat, întristat.
schimbăș, adv. = cu schimbul, pe rând.
schimburi, s.n. pl. = îmbrăcăminte, cadouri.
schimonosi (a), vb. IV = a schimonosi, a deforma, a strâmba.
scrupit,-ă, adj. = care are un anumit scop.
scopot, s.n. = răstimp, distanță, depărtare.
scorbaci, s.n. = biet.
submăritate, cu scumpătate, loc. adv. = cu sfîntenie, cu scrupulozitate.
scutitor,-oare, adj. = ocrotitor, protec-

scutitoare, s.f. = apărătoare, ocrotitoare.
sdioacă, s.f. = găoace de nucă sau de ou.
seleacu, s.m. art. = săracul, bietul.
sfant, s.m. = monedă veche, bănuț.
sfârnar, s.m. = negustor de oi.
sfeti (a), vb. IV = a arăta, a limpezi, a lămuri.
sicreată, s.f. = pustietate, singurătate.
siguritate, s.f. = siguranță, certitudine.
silnici (a se), vb. IV refl. = a se sili, a se forța.
sineca (a se), vb. I refl. = a se scula în zori și a se închina.
singurior,-oară, adj. = singurel.
sitișcă, s.f. = sită mai mică.
smîncea, s.f. = nuia subțire, lungă și flexibilă.
smomi (a), vb. IV = a ademeni, a amăgi.
socaci, s.m. = bucătar.
socăciță, s.f. = bucătăreasă.
somnișor, s.m. = mac de grădină.
somnoroasă, s.f. = plantă erbacee.
sorocovăț, s.m. = monedă veche de argint.
sovănel, s.n. = pânză subțire cu care se acoperă corpul mortului.
sovon, s.n. = voal subțire, giulgiu.
spăcel, s.n. = cămașă țărănească.
spurcare, s.f. = murdărire, urdinare.
stători (a), vb. IV = a statornici, a stabili, a fixa.
stătorit,-ă, adj. = stabilit, fixat.
stătut,-ă, adj. = care a îmbătrânit necăsătorit.
stegiș, s.m. = stegar la nuntă.
stoler, s.m. = tâmplar, dulgher.
strelci, s.m. pl. = puncte, pete negre pe mâini.
stremănare, s.f. = nuia, vergea.
struji (a), vb. IV = a zdrobi.
struț, s.n. = mănunchi, buchet de flori.
struțușor, s.n. = buchet de flori; ciorchine de strugure.
stupcan, s.m. = locuitor din satul Stupca (Suceava).
subsemna (a se), vb. I refl. = subscrie, a se iscăli.
succede (a), vb. III = a reuși, a izbuti.

sucnă, s.f. = fustă groasă.
svărtă, s.f. = nume de plantă.

Ş

şagaci,-e, adj. = glumeţ.
şain, s.m. = bancnotă veche austriacă.
şam, s.n. = ţesătură de in, bumbac, mătase; damasc.
şart, s.n. = datină, rânduială.
şip, s.n. = flacon, butelie de sticlă.
şistelină, s.f. = un fel de buruiană.
şlic, s.n. = căciulă din vechime, făcută din blană sau postav.
şod,-oadă, adj. = nostim, hazliu, caraghios.
şofiu, s.n. = vas, ciubăr, cofă, găleată de lemn.
şovârnog-oagă, adj. = greoi la mers.
şuc, s.n. = un băţ lung utilizat în trecut ca unitate de măsură.
şuşugat,-ă, adj. = zvelt, lungăreţ.

T

taier, s.n. = talger, farfurie plată.
tarisfat, s.m. = staroste la nuntă.
tălpari, s.m. pl. = un fel de pantofi.
tămâietoare, s.f. = femeie care tămâiază mormintele.
tăria, de-a tăria, loc. adv. = cu forţa, forţat.
târtan, s.m. = termen depreciativ pentru un evreu.
telegar, s.m. = cal tânăr înhămat la trăsură.
tigani, s.f. pl. = gogoşi coapte în tigaie.
tindăvi (a), vb. IV = a migăli, a se moca; a flecări, a se certa.
tocmire, s.f. = compunere, aranjament muzical.
trepăda (a), vb. I = a umbla, a alerga încoace şi încolo.
ţunq (a), vb. I = a veni, a se ivi de undeva.

T

ţapa (a), vb. I = a arunca, a alunga, a îndepărta.

ţittor,-oare, adj. = durabil, rezistent.
ţipău, s.m. = colac, pâine mică rotundă.
ţipoti (a), vb. IV = a ţipa, a striga.
ţirucută, adv. = puţinţel, o nimică toată.

U

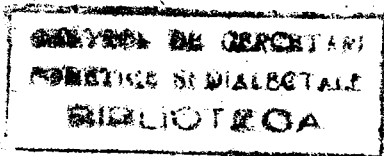
ui (a), vb. IV = a chiui.
uliţarnic,-ă, adj. = plimbăreţ, care umblă des pe uliţă.
umbrios,-oasă, adj. = umbros, plin de umbră.
ureza (a), vb. = a ura.
urezate, s.f. pl. = urături, strigături.
urezător, s.m. = urător, strigător la nuntă.

V

vădăni (a), vb. IV = a văduvi.
vădi (a), vb. IV = a pâri, a arunca vina asupra cuiva; a da pe faţă.
vădierea (a se), vb. I refl. = a se văieta.
văzător, s.m. = persoană care merge „pe vedere“, care prospectează posibilitatea unei dorite peţiri.
văzdoagă, s.f. = plantă ornamentală.
vânăre, s.f. = vânătoare.
vicol, s.n. = viscol.
vidroane, s.f. = vidră.
vrăstat,-ă, adj. = (despre o ţesătură) cu dungi de altă culoare.

Z

zahara, s.f. = provizii alimentare.
zădări (a), vb. IV = a săcăi, a hărţui, a necăji, a zgândări.
zăhăi (a), vb. IV = a supăra, a săcăi, a necăji.
zăleti (a), vb. IV = a stropi, a ţaşni.
zburătură, s.f. = zbor.
zecer, s.m. = bănuţ.
zicălaşi, s.m. pl. = lăutari.
zili (a se), vb. IV refl. = a se strădui.
zoală, s.f. = muncă, efort, osteneală.
zobon, s.n. = haină bărbătească, anteriu.
zurăi (a), vb. IV = a zornăi, a zăngăni.

CUPRINS

Precuvântare 5

I	Semne de moarte	7
II	Pe patul morții	15
III	Repauzarea	22
IV	Scăldarea	36
V	Îmbrăcarea	44
VI	Așezarea	52
VII	Steagul	63
VIII	Bradul	67
IX	Bocirea	77
X	La mort	98
XI	Toiagul	102
XII	Pausul	107
XIII	Coliva	109
XIV	Pomul	112
XV	Prânzișorul	126
XVI	Priveghiul	128
XVII	Stâlpii	147
XVIII	Zorile	149
XIX	Sicriul	154
XX	Petrecerea	163
XXI	Stările	187
XXII	Podurile	195
XXIII	Prohodul	200
XXIV	Mormântul	207
XXV	Șniamănul	223
XXVI	Înfrățirea	232
XXVII	Comândarea	233
XXVIII	Moșii	244
XXIX	Slobozirea apei	254
XXX	Jelirea	257

XXXI	Dezgroparea	266
XXXII	Sufletul	270
XXXIII	Vămile	286
XXXIV	Iadul	291
XXXV	Raiul	301
XXXVI	Județul	305

ADAOS

I	Înmormântarea la românii din părțile Oraviței	311
II	Steagul	316
III	Bocete	318

GLOSAR 373

Lector : IOAN SERB

Tehnoredactor : VASILE CIUCA

Tiparul executat sub comanda nr. 40 646

Regia Autonomă a Imprimeriilor

Imprimeria „CORESI“ București

ROMÂNIA

